

NOTARIATO TEISĖ

LIETUVOS NOTARŲ RŪMAI

NOTARIATO TEISĖ

LIETUVOS NOTARŲ RŪMAI

UDK 347.96(474.5)

No-119

Autoriai:

Vaidota Majūtė: 1 skyrius (išskyrus šio skyriaus 1.3 poskyrį)

Justas Čiomasas: 1 skyriaus 1.3 poskyris, 4, 7, 8, 9, 15, 17, 19 skyriai

Daiva Lukaševičiūtė – Binkulienė: 3 skyrius

Svajonė Šaltauskienė: 6 skyrius (išskyrus šio skyriaus 6.3 poskyrį)

Sandra Vencloviene: 2, 5 skyriai, 6 skyriaus 6.3 poskyris, 14 skyrius

Marius Stračkaitis: 10, 16 skyriai, Notariato vizija ir perspektyvos

Eglė Čaplinskienė: 11, 12, 13, 18 skyriai

Mokslinė redaktorė Sandra Vencloviene

Recenzentai:

Lietuvos apeliacinio teismo teisėja, Mykolo Romerio universiteto

Civilinės justicijos instituto prof. dr. Egidija Tamošiūnienė

Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas, prof. dr. (HP) Egidijus Kūris

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius

Leidinyi skirtas notariato nepriklausomoje Lietuvoje 95-osioms metinėms

NEPRIKLAUSOMOS
LIETUVOS
NOTARIATUI

TURINYS

PRATARMĖ	7
BENDROJI DALIS	9
1 skyrius. NOTARIATO TEISINĖ PRIGIMTIS	9
1.1. Notariato samprata	9
1.1.1. Notaras – valstybės įgaliotas asmuo, vykdamas valstybės deleguotas funkcijas	9
1.1.1.1. Notariatas ir valdžių padalijimo koncepcija	11
1.1.1.2. Notaro ir valstybės santykis	13
1.1.2. Notaras – kaip laisvosios profesijos atstovas	16
1.1.2.1. Notaras ir laisvoji rinka	16
1.1.3. Notariato uždaviniai ir funkcijos	20
1.1.4. Notariatas – kaip teisės šaka	24
1.1.5. Notariatas – kaip mokymo disciplina	28
1.1.6. Notaras tarp kitų teisinių profesijų atstovų	28
1.2. Notariato rūšys	31
1.2.1. Lotyniškasis notariatas	31
1.2.2. Valstybinis notariatas	34
1.2.3. Anglosaksiškasis notariatas	34
1.3. Notariato istorija	36
1.3.1. Notariato atsiradimas ir plėtra	36
1.3.2. Lietuvos notariato atsiradimas ir plėtra	38
2 skyrius. NOTARŲ VEIKLOS PRINCIPAI	46
2.1. Nepriklausomumo principas	46
2.2. Objektyvumo principas	51
2.3. Profesinės paslapties principas	53
2.4. Asmeninės atsakomybės principas	57
2.5. Sąžiningos konkurencijos principas	58
3 skyrius. NOTARŲ VEIKLOS SĄLYGOS	61
3.1. Reikalavimai notarui	61
3.1.1. Pilietybė	61
3.1.2. Valstybinė kalba	61
3.1.3. Išsilavinimas ir teisinio darbo patirtis	62
3.1.4. Reputacija	65
3.1.5. Amžius	66
3.1.6. Sveikata	66
3.2. Tapimo notaru tvarka	67
3.2.1. Notaro kvalifikacinis egzaminas	67

3.2.2.	Viešas konkursas notaro pareigoms eiti	70
3.2.3.	Notaro praktika	73
3.2.4.	Notaro skyrimas ir notaro pareigų atlikimo pradžia	75
3.2.5.	Notaro priesaika	75
3.3.	Notarų veiklos organizavimas	75
3.3.1.	Reikalavimai notaro darbo vietai	75
3.3.2.	Notarų veiklos apribojimai	77
4	skyrius. KANDIDATO Į NOTARUS (ASESORIAUS) INSTITUTAS	80
4.1.	Kandidato į notarus (asesoriaus) instituto samprata	80
4.2.	Kandidato į notarus (asesoriaus) statusas	84
4.3.	Kandidatų į notarus (asesorių) skaičiaus nustatymas	85
4.4.	Reikalavimai kandidatui į notarus (asesoriui)	86
4.5.	Kandidatų į notarus (asesorių) viešas konkursas	87
4.6.	Kandidatų į notarus (asesorių) priėmimas ir atleidimas	88
4.7.	Kandidato į notarus (asesoriaus) atliekama praktika	89
4.8.	Kandidato į notarus (asesoriaus) atsakomybė	91
4.9.	Kandidato į notarus (asesoriaus) socialinės garantijos	92
4.10.	Kandidato į notarus (asesoriaus) veiklos ribojimai	92
5	skyrius. NOTARŲ PROFESINĖS VEIKLOS ETIKA	95
5.1.	Notarų profesinės veiklos etikos samprata	95
5.2.	Notarų profesinės etikos (elgesio) kodeksai	98
6	skyrius. NOTARŲ ATSAKOMYBĖ IR JOS DRAUDIMAS	102
6.1.	Notarų atsakomybės samprata	102
6.2.	Notarų atsakomybės rūšys	105
6.2.1	Notarų civilinė atsakomybė	105
6.2.2.	Notarų baudžiamoji ir administracinė atsakomybė	116
6.2.3.	Notarų drausminė atsakomybė	119
6.3.	Notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimas	127
6.3.1.	Notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo samprata	127
6.3.2.	Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas	129
7	skyrius. NOTARŲ VEIKLOS PRIEŽIŪRA	140
7.1.	Notarų kvalifikacijos kėlimas	140
7.1.1.	Notarų kvalifikacijos kėlimo tikslai ir principai	140
7.1.2.	Notarų kvalifikacijos kėlimo formos	142
7.1.3.	Notarų kvalifikacijos kėlimo organizavimas	143
7.2	Notarų veiklos tarnybinė priežiūra	145
7.2.1.	Notarų veiklos tarnybinės priežiūros samprata	145
7.2.2.	Notarų veiklos tarnybinės priežiūros organizavimas ir vykdymas	147
7.3.	Notarų atestacija	150
7.3.1.	Notarų atestacijos samprata	150

7.3.2.	Notarų atestacijos rūšys	151
7.3.3.	Notarų atestacijos organizavimas ir vykdymas	152
7.3.4.	Atestuojamų notarų veiklos patikrinimai	154
7.3.5.	Notarų atestacijos komisijos nutarimai ir jų apskundimo tvarka	156
7.3.6.	Notarų atestacijos ypatumai užsienio valstybėse	159
8	skyrius. NOTARŲ ATSTOVAVIMAS IR PAVADAVIMAS	161
8.1.	Notarų atstovavimo ir pavadavimo samprata	161
8.2.	Notarų atstovavimas	162
8.3.	Notarų pavadavimas	164
8.4.	Notarų atstovavimo ir pavadavimo ypatumai užsienio valstybėse	165
9	skyrius. NOTARŲ ĮGALIOJIMŲ SUSTABDYMAS IR PASIBAIGIMAS	168
9.1.	Notarų įgaliojimų sustabdymo ir pasibaigimo samprata	168
9.2.	Notarų įgaliojimų sustabdymo pagrindai	168
9.3.	Notarų įgaliojimų pasibaigimo pagrindai	170
9.4.	Notarų įgaliojimų sustabdymo ir pasibaigimo ypatumai užsienio valstybėse	174
10	skyrius. NOTARIATO SAVIVALDA	176
10.1.	Lietuvos notarų rūmų statusas ir struktūra	176
10.2.	Lietuvos notarų rūmų uždaviniai ir funkcijos	186
10.3.	Notarų savivalda užsienio valstybėse	187
10.4.	Tarptautinės notariato organizacijos	192
	SPECIALIOJI DALIS	200
11	skyrius. NOTARINIAI VEIKSMAI IR JŲ ATLIKIMO TAISYKLĖS	200
11.1.	Notarų atliekami notariniai veiksmai	201
11.2.	Notarinių veiksmų atlikimo teisiniai pagrindai	202
11.3.	Notarinių veiksmų atlikimo vieta	203
11.4.	Notarinių veiksmų atlikimo terminai	204
11.5.	Notarinių veiksmų prasmės ir pasekmių išaiškinimas	204
11.6.	Asmens tapatybės nustatymas, veiksnumo patikrinimas, parašų tikrumo patikrinimas	205
11.7.	Notarinių dokumentų pasirašymo tvarka	208
11.8.	Notarinių dokumentų kalba	208
11.9.	Atsisakymas atlikti notarinį veiksma	209
11.10.	Notarinio veiksmo (atsisakymo atlikti notarinį veiksma) apskundimas	210
11.11.	Notaro tvirtinamasis įrašas ir notarinis liudijimas	211
11.12.	Notarinių veiksmų registravimas	211
11.13.	Atlyginimas už notarinio veiksmo atlikimą	212
11.14.	Notarinių dokumentų taisymas	215
11.15.	Notarinių dokumentų archyvas	216

12 skyrius. NOTARŲ FUNKCIJOS TVIRTINANT SANDORIUS	219
12.1. Notaro tvirtinami sandoriai. Privaloma notarinė forma	219
12.2. Nekilnojamųjų daiktų perleidimo sandorių tvirtinimas	220
12.3. Hipotekos ir įkeitimo sandorių tvirtinimas	229
12.4. Vedybų sutarčių tvirtinimas	236
12.5. Testamentų tvirtinimas	239
12.6. Įgaliojimų tvirtinimas	242
12.7. Notarų bendradarbiavimas su valstybės registrais	246
13 skyrius. NOTARŲ FUNKCIJOS PAVELDĖJIMO PROCESĖ	250
13.1. Pareiškimų dėl palikimo priėmimo (atsisakymo) tvirtinimas	251
13.2. Paveldėjimo teisės liudijimų išdavimas	260
13.3. Nuosavybės teisės liudijimų išdavimas	262
14 skyrius. NOTARŲ FUNKCIJOS JURIDINIŲ ASMENŲ STEIGIMO PROCESĖ	264
15 skyrius. VEKSELIŲ IR ČEKIŲ PROTESTAVIMAS BEI VYKDOMŲJŲ ĮRAŠŲ ATLIKIMAS	270
15.1. Vekselio ir čekio samprata	270
15.2. Vekselio ir čekio išrašymas ir forma	270
15.3. Vekselio ir čekio rekvizitai	272
15.4. Vekselio ir čekio apmokėjimas	274
15.5. Reikalavimai neapmokėjus ar neakceptavus vekselio ar čekio	277
15.6. Vekselio ir čekio protestavimas	278
15.7. Notarų vykdomųjų įrašų atlikimas	283
15.8. Europos vykdomasis raštas	285
16 skyrius. JŪRINIŲ PROTESTŲ PRIĖMIMAS	288
17 skyrius. PINIGINIŲ SUMŲ PRIĖMIMAS Į NOTARO DEPOZITINĘ SĄSKAITĄ	292
17.1. Piniginių sumų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą samprata	292
17.2. Piniginių sumų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo tvarka	294
17.3. Piniginių sumų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą taikymo srities išplėtimas	297
17.4. Notaro depozitinės sąskaitos naudojimas užsienio valstybėse	298
18 skyrius. KITI NOTARINIAI VEIKSMAI	300
19 skyrius. NOTARINĖS FORMOS SANDORIŲ NEGALIOJIMAS	304
NOTARIATO VIZIJA IR PERSPEKTYVOS	318
NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	326

PRATARMĖ

„Notariato teisė“ – tai pirmoji Lietuvos notarų rūmų kolektyvo parengta knyga, kurioje ne tik nuosekliai ir išsamiai aptariamos visos pagrindinės notariato teisės temos ir Lietuvos notariato teisės problematika, bet ir apžvelgiamos šiuolaikinės notariato raidos tendencijos ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje.

Parašyti šią knygą paskatino mokslinių veikalų notariato tematika Lietuvoje trūkumas. Nors notariatas šiandien įgyvendina visuomenei labai svarbias funkcijas, notaro profesija ir vykdoma veikla nėra sulaukusi deramo dėmesio doktrinoje. Lietuvoje nėra ir specialių šios srities mokslinių tyrimų institutų, kokiais gali didžiuotis kitos valstybės (pavyzdžiui, Berlyno Humboldto universiteto Notariato teisės institutas, Liono notariato institutas ir kt.). Todėl Lietuvos notarų rūmai pastaraisiais metais ėmėsi iniciatyvos užpildyti profesinės literatūros apie notariatą spragas (leidžiamas žurnalas „Notariatas“, 2012 m. išleista „Lietuvos notariato istorija“ ir kt.). Tikimės, kad „Notariato teisė“ taip pat padės sėkmingai užpildyti literatūros apie notariatą nišą.

Knyga rašyta 2012–2013 metais, remiantis tiek teisiniais, tiek doktriniais šaltiniais. Visų pirma – negausiais Lietuvos mokslininkų ir praktikų darbais, taip pat užsienio autorių veikalais. Vadovautasi ir iki 2013 m. gruodžio 31 d. galiojusiai Lietuvos Respublikos bei kai kurių užsienio valstybių teisės aktais, taip pat aktualia nacionalinių ir tarptautinių teismų (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Europos Teisingumo Teismo ir kt.) jurisprudencija, kurioje aiškinami įvairūs notarų profesinės veiklos aspektai. Be to, remtasi pačių notarų savivaldos institucijų priimtais teisės aktais. Knygoje pateikiama nemažai lyginamųjų pavyzdžių su kitomis teisinėmis profesijomis, teisiniu reglamentavimu užsienio valstybėse, Lietuvos ir tarptautinių teismų praktikoje suformuluotomis teisės taikymo ir aiškinimo taisyklėmis.

Siekiant kuo geriau atskleisti notariato institutą ir esminius notaro profesijos bei profesinės veiklos bruožus, knyga struktūriškai padalinta į dvi dalis. Bendrojoje dalyje, aptariant notariato sampratą, notariato tipologiją (rūšis) ir istoriją, atskleidžiama notariato teisinė prigimtis. Taip pat analizuojami notarų veiklos principai, kurių tinkamas taikymas ir aiškinimas aktualus ne tik notarams, bet ir teismų praktikoje, vertinant atliktų notarinių veiksmų (ar atsisakymo juos atlikti) teisėtumą, taip pat svarstant notarų atsakomybės klausimus. Toliau šioje dalyje aptariamos notarų veiklos sąlygos, nurodant ne tik konkrečius reikalavimus ir kitas sąlygas asmenims, siekiantiems užsiimti notaro veikla, bet ir paaiškinant tapimo notaru tvarką, reikalavimus notaro darbo aplinkai ir notaro veiklos apribojimus. Atskirai aptartas visose lotyniškojo notariato valstybėse žinomas ypač svarbus kandidato į notarus (asesoriaus) institutas, leidžiantis užtikrinti, kad notarais taptų gerai pasirengę ir aukščiausius kvalifikacinius reikalavimus atitinkantys asmenys. Nemažai dėmesio skiriama notarų atsakomybei, kurios specifiką išmanyti svarbu, siekiant ne tik atskirti notaro atsakomybės rūšis, bet ir vertinant notaro atsakomybei kilti būtinas sąlygas. Atsižvelgiant į tai, kad notarai turi atitikti ypač aukštus elgesio standartus, nes bendravimas su žmonėmis yra notarų veiklos pagrindas, aptariama notarų profesinės veiklos etikos samprata bei teisinis reglamentavimas. Taip pat nagrinėjamos tokios notaro profesinės veiklos vykdymo ypatybės, kaip notaro atstovavimas ir pavadavimas, notaro įgaliojimų sustabdymas ir pasibaigimas. Išsamiai aptariama tiek valstybės, tiek savivaldos institucijų vykdoma notarų veiklos priežiūra. Taip pat aprašoma ir, lyginant su užsienio valstybių notarų savivaldos institucijomis, įvertinama Lietuvos notariato savivaldos

institucijų struktūra, funkcijos bei reikšmė, pabaigoje aptariant svarbiausias tarptautines notariato organizacijas.

Specialioji dalis skirta atskiriems notariniais veiksams bei jų atlikimo taisyklėms aptarti. Šioje dalyje aptariamos tiek bendrosios visų notarinių veiksų atlikimo taisyklės, tiek, atsižvelgiant į notarinių veiksų paskirtį ir specifiką, analizuojami konkretūs notariniai veiksmai bei įvairūs šių veiksų aspektai, taip pat jų atlikimo taisyklės. Be to, nagrinėjamos tokios temos, kaip notaro atsisakymas atlikti notarinį veiksą ir notarinių veiksų (ar atsisakymo juos atlikti) apskundimas, notarinės formos sandorių negaliojimas. Taigi ši dalis yra daugiau praktinė ir naudinga, ieškant informacijos apie konkretų notarinį veiksą bei jo atlikimą.

Galiausiai knygos pabaigoje pateikiamos įžvalgos apie Lietuvos ir pasaulinio notariato ateities viziją ir perspektyvas.

Ši knyga, visų pirma, skiriama studijuojantiems notariato teisei, kuriems tokių visa apimančių notariatui skirtų knygų išties trūksta. Todėl pirmiausia ji laikytina vadovėliu, o studentams skiriami kontroliniai klausimai kiekvieno skyriaus (poskyrio) pabaigoje. Knyga turėtų būti naudinga ir kandidatams į notarus (asesoriams) bei kitiems asmenims, ketinantiems laikyti notaro kvalifikacinį egzaminą ir tapti notaris. Be abejo, ji turėtų praversti ir kiekvienam praktikuojančiam notarui, ypač susidūrus su mažiau žinoma profesinės veiklos sritimi, taip pat notarų biurų darbuotojams. Be to, leidinys gali būti vertingas kiekvienam praktikuojančiam teisininkui (teisėjui, advokatui, antstoliui ir kt.) ar tik besidominčiam notariato teise.

Už vertingas pastabas, patarimus ir įžvalgas, rašant šią knygą, autoriai ypač dėkingi recenzentams – Lietuvos apeliacinio teismo teisėjai, Mykolo Romerio universiteto Civilinės justicijos instituto prof. dr. Egidijai Tamošiūnienei, Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjui, prof. dr. (HP) Egidijui Kūriui ir akademikui, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prof. habil. dr. Vytautui Nekrošiui. Knygos autoriai taip pat nuoširdžiai dėkoja leidinio mokslinei redaktorei – Lietuvos notarų rūmų teisininkei Sandrai Venclovienei.

1 skyrius

NOTARIATO TEISINĖ PRIGIMTIS

1.1. NOTARIATO SAMPRATA

Notariatas yra teisinės sistemos posistemė, apimanti notarinės veiklos teisę ir jos subjektus (notarus, kandidatus į notarus (asesorius) ir kt.). Notariato paskirtis – civilinėje apyvarčioje užtikrinti sandorių, dokumentų teisėtumą ir užkirsti kelią ginčams. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas¹ notariatą apibrėžia kaip visumą notarų, kuriems suteikiama teisė juridiskai įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektoines teises ir juridinius faktus, užtikrinti šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą.

Notaras yra notariato sudedamoji dalis, per jam deleguotas funkcijas vykdamas notariato uždavinius. Notariato įstatyme notaras apibrėžiamas kaip valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis valstybės deleguotas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Notaro teisinis statusas yra dvilypis: viena vertus, jis – valstybės įgaliotas asmuo, vykdamas valstybės deleguotas funkcijas ir kontroliuojamas valstybės; antra vertus, jis – laisvosios profesijos atstovas, savarankiškai organizuojantis savo ūkinę veiklą ir asmeniškai atsakantis už savo darbą. Todėl kalbant apie notarą vartojama „valstybės įgalioto asmens“, o ne „valstybės tarnautojo“ sąvoka. Valstybė, perduodama notarui tam tikras savo funkcijas ir suteikdama tam tikrus įgaliojimus, kartu perduoda ir atsakomybę, tuo tarpu valstybės tarnautojas veikia valstybės vardu ir už jo veiksmus atsakomybę prisiima valstybė.

Notariatas teisinėje sistemoje gali būti suprantamas ir analizuojamas keliomis prasmėmis:

- kaip teisėsaugos institucija (visuma notarų), kurios tikslas yra teikti teises paslaugas, užtikrinančias civilinių teisiųjų santykių teisėtumą, ir užkirsti kelią ginčams;
- kaip teisės šaka, t. y. sistema teisės normų, kurios reguliuoja notariato institucijos funkcionavimą ir notarinę veiklą;
- kaip mokymo disciplina.

Atsižvelgiant į nurodytus notariato apibrėžimus, notariato, kaip institucijos, samprata toliau bus atskleidžiama, apžvelgiant tris aspektus:

- notariato subjekto – notaro teisinį statusą;
- notarų atliekamas funkcijas;
- notariato uždavinius ir funkcijas.

Pažymėtina, kad, analizuojant notariato sampratą, bus kalbama apie lotyniškojo tipo notariatą², kaip labiausiai paplitusį, pažangiausių ir Lietuvoje pritaikytą notariato modelį.

1.1.1. Notaras – valstybės įgaliotas asmuo, vykdamas valstybės deleguotas funkcijas

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad valstybė savo funkcijas gali vykdyti ne tik per atitinkamų institucijų sistemą, apimančią valstybės ir savivaldybės institucijas, bet ir – tam tikra apimtimi – per kitas (ne valstybės) institucijas, kurioms pagal įsta-

1 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

2 Apie lotyniškąjį notariatą taip pat žr. 1 skyriaus „Notariato teisinė prigimtis“ 1.2 poskyrio „Notariato rūšys“ 1.2.1 dalį „Lotyniškasis notariatas“.

tymus yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas arba kurios tam tikromis įstatymuose apibrėžtomis formomis ir būdais dalyvauja vykdamas valstybės funkcijas³.

Notaro profesija Lietuvos konstitucinėje jurisprudencijoje apibrėžiama kaip valstybės kontroliuojama profesija, t. y. toks viešąjį interesą užtikrinančių funkcijų – fizinių ir juridinių asmenų subjektyvių teisių ir juridinių faktų juridinio įtvirtinimo, šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo – vykdymas, kai tai daro savarankiška profesine veikla besiverčiantys asmenys, o jiems šias funkcijas perdavusi valstybė kontroliuoja, kaip jos vykdomos. Notaro vykdomas funkcijas privalo užtikrinti valstybė. Užtikrinti šių funkcijų vykdymą – viešasis interesas ir valstybės priedermė⁴.

Minėtoje konstitucinėje byloje savo požiūrį į notariatą išsakė ir Lietuvos įstatymų leidžiamosios valdžios – Seimo atstovas. Pagal jį notaro statusas yra dvejopas: jis yra ne tik valstybės įgaliotas asmuo, kurio veikla susijusi su viešųjų funkcijų vykdymu, bet ir verčiasi profesine veikla – teikia teisinės paslaugas. Tačiau, kitaip nei kiti teisinės paslaugas teikiantys asmenys, notaras turi išskirtines teises teikti tam tikras paslaugas (įstatymai numato sandorius, kuriuos privaloma tvirtinti notarine tvarka, be to, notaras tvirtina įstatyme nurodytus juridinius faktus, išduoda paveldėjimo teisės liudijimus ir pan.). Bet notariatas, kaip teisinis institutas, ir notaras, kaip teisinės paslaugas teikiantis valstybės įgaliotas asmuo, nėra valdžios institucija Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio prasme⁵.

Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintuose Teisinės sistemos reformos metmenyse⁶ notariatas ne tik priskiriamas prie pagrindinių teisių institucijų, bet ir nurodoma, kad pagrindinė notaro funkcija – užtikrinti, kad nebūtų sudarinėjami neteisėti sandoriai ir taip būtų išvengta teisminių ginčų. Šiuo tikslu notarui priskiriamas valstybės pareigūno statusas, įpareigojantis jį apsaugoti silpnesniąją šalį nuo apgaulės, suklydimo ir pan.

Notariatas lotyniškojo notariato valstybėse laikomas prevencinės teisėsaugos organu. Prevencinės teisėsaugos koncepcija buvo išplėta Vokietijoje. Vadovaujantis jos modeliu ir patirtimi atkūrus Lietuvos nepriklausomybę buvo reformuotas Lietuvos notariatas. Prevencinė teisėsauga, kaip savarankiška jurisdikcija, egzistuoja šalia klasikinės – ginčų sprendimo – jurisdikcijos. Prevencinės teisėsaugos esmė, kad valstybė sukuria tam tikrus apsauginius mechanizmus, siekdama išvengti daug kainuojančių ir ilgų teisminių ginčų *ex post facto*⁷.

Notaro statusą ir veiklos pobūdį nagrinėjo ir Europos Teisingumo Teismas bylose dėl pilietybės, kaip tapimo notaru sąlygos, teisėtumo⁸. Minėtose bylose Europos Teisingumo Teismas išaiškino, kad notarų veikla nereiškia *tiesioginio ir konkretaus* viešosios valdžios funkcijų vykdymo, kuris laikomas kertinės Europos Sąjungos įsisteigimo laisvės išimtimi.

3 Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 181-6708; 2004, Nr. 186 (atitaisymas); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių (2000 m. birželio 29 d. redakcija), 10 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1 dalies, 15 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5430; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos darbo kodekso 187 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimo Nr. 937 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1, 2 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 24 d. nutarimo Nr. 316 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1, 2 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 4 d. nutarimo Nr. 361 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1, 2 punktų (2005 m. balandžio 4 d., 2006 m. kovo 27 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. kovo 27 d. nutarimo Nr. 298 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1 punkto (2006 m. kovo 27 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios 2007, Nr. 34-1244; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 4-136.

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 34-1620.

5 *Ibid.*

6 1998 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. VIII-810 „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 61-1736.

7 P. L. Murray, R. Stürner *The Civil Law Notary – Neutral Lawyer for the Situation*. München, 2010, p. 25.

8 Pavyzdžiui, Europos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. sprendimas byloje C-54/08. Priega per internetą http://curia.europa.eu/jcms/jcms/_6/ (žiūrėta 2013 12 13).

Nagrinėjant notaro veiklos pobūdį svarbu nustatyti, kas laikytina valdžios funkcijomis ir koks notaro ryšys su jomis. Teisinės valstybės teorija remiasi prigimtinių žmogaus teisių pažinimu bei valstybės pareiga saugoti ir ginti žmogaus ir piliečio teises. Teisinėje valstybėje nuosavybės teisė yra viena pagrindinių žmogaus teisių. Esminis notariato institucijos uždavinys – ginti ir saugoti šią teisę. Atkreiptinas dėmesys, kad viešosios valdžios funkcijų sąvoka nėra apibrėžta ir aiški, todėl gali būti suprantama siaurąja prasme, t. y. tiesioginiai valdinai nurodymai, užtikrinti valstybės prievarta, tačiau gali būti suprantama ir plačiąja prasme, t. y. valstybės kompetencijos įgyvendinimas⁹. Vertinant valstybės valdžios funkcijų sąvoką plačiąja prasme, notaro veikla neabejotinai susijusi su viešosios valdžios funkcijų vykdymu, kadangi viena iš svarbiausių valstybės kompetencijų ir uždavinių – užtikrinti civilinių teisių santykių teisėtumą ir stabilumą, o tai yra notariato egzistavimo tikslas ir prasmė. Todėl atsižvelgiant į anksčiau minėtus Europos Teisingumo Teismo priimtus sprendimus ir jų motyvus, kuriais valstybės valdžios funkcijos traktuojamos ypač siaurai, siekiant nepaneigti vienos esminių Europos Sąjungos laisvių – įsisteigimo laisvės – bei užtikrinti nediskriminavimo dėl pilietybės principą, negalima kvestionuoti, kad notaro veikla yra susijusi su valstybės valdžios funkcijų vykdymu. Panašią nuomonį ir Europos Teisingumo Teismo sprendimų vertinimų galima rasti ir teisinėje literatūroje¹⁰. Pagaliau savo sprendimais tai patvirtino ir pats Europos Teisingumo Teismas.

Notaro funkcijas reikia skirti nuo viešųjų paslaugų (pavyzdžiui., švietimo, sveikatos ir pan.). Viešojo paslauga – valstybės ar savivaldybių kontroliuojamų juridinių asmenų veikla teikiant asmenims socialines, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitas įstatymų numatytas paslaugas. Įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka viešąsias paslaugas gali teikti ir kiti asmenys¹¹. Viešąsias paslaugas administruoja viešojo administravimo subjektai, kurie ir atsako už viešųjų paslaugų teikimo teisėtumą. Be to, viešųjų paslaugų teikimas įprastai finansuojamas iš valstybės / savivaldybių biudžeto. Lietuvoje, kaip ir daugelyje lotyniškojo notariato valstybių, notariato veiklą kuruoja Teisingumo ministerija, t. y. ministerija prižiūri notariato veiklą, tačiau notaro paslaugų teikimo teisėtumo ji neadministruoja. Vykdydami savo funkcijas notarai veikia kaip valstybės atstovai, yra nepriklausomi ir patys atsako už savo vykdomų funkcijų teisėtumą, kurį revizuoti gali tik teismas.

Taigi notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, kuris, nors ir netiesiogiai, vykdo valdžios funkcijas. Todėl svarbu aptarti notariatą valdžių padalijimo koncepcijos kontekste ir išsiaiškinti notaro padėtį valstybės institucijų sistemoje.

1.1.1.1. Notariatas ir valdžių padalijimo koncepcija

Demokratinėse valstybėse įsitvirtinus Ch. L. De Montesquieu valdžių padalijimo koncepcijai, tapo įprasta valstybės valdžią skirstyti į įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę. Kalbant apie notariato vietą valdžios institucijų kontekste, literatūroje galima aptikti nuomonių, kad notariatas yra teisminės, vykdomosios valdžios dalis arba nė vienai valdžiai nepriklausanti teisinė institucija. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstituciją, notariatą priskirti

9 Valstybės valdžia gali būti suprantama kaip:

1) Gebėjimas ir galimybė valia, autoritetu, teise, prievarta lemtingai veikti žmonių veiklą, elgesį;

2) Politinis vadovavimas visuomenei, pasitelkus valstybės aparatą;

3) Valstybės institucijų veiklos dalis, kurią sudaro įstatymų leidimas, valdymo aparato ir kitų valstybės institucijų kūrimas, vadovavimas jų veiklai ir šios veiklos kontrolė. Žr. *Namų advokatas*. Vilnius, 2002, p. 955.

10 „Europos Teisingumo Teismas savo sprendime konstatavo, kad notariato veikla esą nėra susijusi su valstybinės valdžios vykdymu. Tačiau Teismas nenustatė, kad notaro profesija neturi valstybinės valdžios pobūdžio“ (R. Bock *Europos Teisingumo Teismo sprendimo dėl Europos Bendrijų sutarties pažeidimo analizė ir profesinių kvalifikacijų atelitis* // Notariatas Nr. 13, 2012, p. 30.); „ETT nepaneigė fakto, kad notarai vykdo viešosios valdžios funkcijas“ (V. Nekrošius *Dėl ETT sprendimų taikymo notarių atžvilgiu* // Notariatas Nr. 13, 2012, p. 35).

11 Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 18 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975.

teisminei valdžiai vargu ar įmanoma, kadangi teisingumo vykdymas priskiriamas išimtinai teismų kompetencijai. Notariato kontekste vartojamos „prevencinio teisingumo“, „prevencinės teisėsaugos“, „preventyvaus teisėjo“ sąvokos gali suklaidinti, priskiriant notariatą teisingumo vykdymo sričiai, t. y. teisminei valdžiai¹². Tačiau neabejotina, kad notariatas ir teismai turi nemažai bendrumų:

- abu veikia kaip viešosios teisės subjektai (valstybės įgaliotiniai) teisingumo srityje;
- veikla grindžiama daugybe bendrų principų (nepriklausomumo, nešališkumo, objektyvumo ir pan.);
- bendra juridinių faktų ir teisių įtvirtinimo funkcija (t. y. teismų kompetencija ne ginčo jurisdikcijoje, pavyzdžiui, nustatant juridinę reikšmę turinčius faktus, išduodant teismo leidimus ir pan.);
- dokumentų vykdomoji galia;
- panašūs reikalavimai asmenims, siekiantiems būti notariais ir teisėjais;
- taikinamoji funkcija ir kompromiso paieška ir kt.

Notariatas ir teismai taip pat turi nemažai skirtumų:

- teismų sprendimus privalo vykdyti visi, tuo tarpu tik kai kurie notaro dokumentai turi vykdomąją galią;
- įsiteisėjęs teismo sprendimas yra galutinis, o notaro dokumentai gali būti skundžiami ir nuginkčyti teisme;
- teismas – valdžios institucija, finansuojama iš valstybės biudžeto, o notariatas (laisvasis) – ekonomiškai savarankiška institucija, vykdanči valstybės pavestas funkcijas;
- pagrindinė teismo misija – spręsti ginčus, o notaro veiklos sritis – ne ginčo teisiniai santykiai;
- notarai, priešingai nei teismai, vykdydami jiems pavestus uždavinius vadovaujasi tik faktais, kurie yra patvirtinti dokumentais, tačiau netiria ir nesiaiškina ginčijamų aplinkybių ir kt.

Jeį pripažintume, kad notariatas yra valstybės valdžios įgyvendinimo mechanizmas, valstybės jurisdikcijos organas, turintis viešosios valdžios įgaliojimus, atsižvelgiant į įgaliojimų notarams suteikimo tvarką, funkcijų vykdymo kontrolės mechanizmą ir funkcijų pobūdį, teisingiausia būtų jį priskirti valstybės vykdomajai valdžiai. Literatūroje galima aptikti nuomonių, kad „notariatas – puikus prevencinio teisingumo instituto pavyzdys, priklausantis valstybės vykdomajai galiai“¹³. Visgi svarbu pastebėti, kad notariatas nėra valdžios institucija pats savaime ir nevykdo valdžios funkcijų tiesiogiai, kaip konstatavo Europos Teisingumo Teismas¹⁴. Kad Lietuvoje notaras nelaikomas viešojo administravimo subjektu ir jo veikla nelaikoma vykdomąja veikla, konstatavo ir Lietuvos apeliacinis teismas: „Notaro vykdomos funkcijos, nors ir turi viešojo pobūdžio elementų, tačiau orientuojamos labiau į civilinių teisių santykių apyvartos teisėtumo priežiūros užtikrinimą“, taigi, „notaro funkcijos savo prigimtimi iš esmės skiriasi nuo *vykdomosios veiklos*, būdingos administracinių teisių santykių subjektų ratui tiek viešojo, tiek vidinio administravimo prasme. Atliekant valstybės pavestas funkcijas, valdingi įgalinimai notarui nėra suteikti ir jis veikia kaip privatus asmuo, valstybei kontroliuojant jo veiklą“¹⁵.

Vienas esminių notariato principų yra jo nepriklausomumas, todėl įsprausti notariato į hierarchinę valstybės institucijų sistemą negalima. Dėl tokio savo statuso teisinėje literatūroje sutinkama nuomonė, kad notariatas yra organizacinė struktūra, valstybinis teisinis institutas, veikiantis valstybės vardu ir interesais, tačiau nepatenkantis į valstybės valdžios

12 K. Woschnak *Notaras Europos Sąjungoje. Padėtis Europoje: iššūkiai ir profesinės strategijos gairės*, in: *Lietuvos notariato uždaviniai Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare*. 2004 m. vasario 12 d. Vilniuje vykusios tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004, p. 28.

13 P. Becque *Europos notariatas: vienybė įvairovėje* // *Notariatas 2007*, Nr. 2, p. 12–18.

14 Europos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. sprendimai byloje C-47/08, C-50/08, C-51/08, C-52/08, C-53/08, C-54/08, C-61/08. Priega per internetą http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/ (žiūrėta 2013 12 13).

15 Lietuvos apeliacinio teismo 2001 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-175/2001 m.

institucijų sistemą¹⁶. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojamą konstitucinę jurisprudenciją, pagal kurią valstybė savo funkcijas gali vykdyti ne tik per atitinkamą institucijų sistemą, apimančią valstybės ir savivaldybės institucijas, bet ir – tam tikra apimtimi – per kitas (ne valstybės) institucijas, kurioms pagal įstatymus yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas, priimtinausia notariatą laikyti viešąja valstybės funkcijas vykdančia institucija, nepriklausančia nė vienai tradicinės valdžių padalijimo koncepcijos valdžiai.

1.1.1.2. Notaro ir valstybės santykis

Notaro ir valstybės santykį atskleidžia trys pagrindiniai aspektai:

- notaro statusas;
- notaro vykdomos funkcijos;
- valstybės vykdoma notarų veiklos kontrolė.

Visų pirma, notariatas yra neginčijamai valstybės jurisdikcijos organas, todėl pati valstybė sprendžia, ar notariatas joje bus organizuojamas valstybinės, ar lotyniškosios notariato sistemos pagrindu, t. y. pasirenka notariato rūšį ir teisės aktais apibrėžia jo vietą ir paskirtį teisinėje sistemoje. Valstybinio notariato sistemoje notaras yra valstybės tarnautojas, gaunantis iš valstybės biudžeto darbo užmokestį¹⁷. Lotyniškojo notariato sistemoje notaras nėra valstybės tarnautojas, tačiau pati „notaro“ sąvoka parodo itin glaudų jo ryšį su valstybe. Notaras yra *valstybės įgaliotas asmuo*. Notaro, kaip valstybės įgalioto asmens, teisinį statusą apibrėžia valstybė, nustatydamas reikalavimus asmenims, norintiems tapti notariais, jų veiklos principus (pavyzdžiui, nepriklausomumas, objektyvumas, notarinių veiksmų slaptumas ir kt.), pareigas ir draudimus (pavyzdžiui, pareiga kelti kvalifikaciją, atestuoti notarus, saugoti profesinės veiklos metu sudarytus ir patvirtintus dokumentus, privaloma narystė Notarų rūmuose, draudimas reklamuotis, užsiimti kita veikla ir pan.), teises (pavyzdžiui, savo blankuose ir iškabose naudoti valstybės herbą), atsakomybę (pavyzdžiui, privalomasis civilinės atsakomybės draudimas, neribota civilinė atsakomybė). Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas.

Notaro vykdomos funkcijos deleguotos valstybės, t. y. viešo pobūdžio funkcijos. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymėta, kad notarai vykdo viešąjį interesą užtikrinančias funkcijas, t. y. fizinių ir juridinių asmenų subjektinių teisių ir juridinių faktų juridinio įtvirtinimo, šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo. Užtikrinti šių funkcijų vykdymą – viešasis interesas ir valstybės priedermė¹⁸. Valstybė savo leidžiamais teisės aktais nustato, kokie sandoriai privalo būti patvirtinti notarine forma, kurie juridiniai faktai patvirtinti notaro išduotais dokumentais, t. y. valstybė apibrėžia notaro kompetencijos ribas.

Notaro profesiją kontroliuoja valstybė. Valstybės vykdoma kontrolė pasireiškia įvairiais aspektais:

- valstybė skiria notarus į pareigas ir atleidžia iš jų;
- valstybė nustato notarų skaičių (principas *numerus clausus*);
- valstybė nustato notaro veiklos teritoriją;
- valstybė nustato reikalavimus notaro darbo vietai;
- valstybė nustato notarų atlyginimo dydžius;
- valstybė atlieka notarų veiklos tarnybinę priežiūrą (prižiūri, kaip notarai laikosi teisės aktų

16 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rosijskoj Federacii*. Moskva, 2010, p. 19–20.

17 Plačiau apie valstybinį notariatą žr. 1 skyriaus „Notariato teisinė prigimtis“ 1.2 poskyrio „Notariato rūšys“ 1.2.2 dalį „Valstybinis notariatas“.

18 2010 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 34-1620.

- reikalavimų), išskyrus notarinių veiksmų teisėtumo priežiūrą;
- valstybė gali patraukti notarą drausminėn atsakomybėn;
- notaras privalo prisiekti valstybei ir kt.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje lotyniškojo notariato valstybių, visa valstybinė notariato kontrolė ir priežiūra sutelkta Teisingumo ministerijos rankose. Teisingumo ministrui suteikti platus įgaliojimai nustatyti notarų skaičių, jų atlyginimų dydžius, atlikti notarų priežiūrą ir pan. Siekiant išvengti politinių ir visuomeninių grupių interesų įtakos notariato institucijos nepriklausomumui ir stabilumui, svarbu, kad notariato reguliavimo ir priežiūros principai būtų įtvirtinti aukščiausios galios teisės aktu – įstatymu ir teisingumo ministras neturėtų neribotos kompetencijos šioje srityje. Pateiksime keletą pavyzdžių:

- Notariato įstatymo 23 straipsnyje (2003 m. sausio 23 d. redakcija¹⁹) buvo įtvirtinta nuostata, kad notaro įgaliojimai gali būti pratęsti teisingumo ministro įsakymu Lietuvos notarų rūmų teikimu, iki notarui sukaks 70 metų. 2010 m. kovo 22 d. nutarimu²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad ši įstatymo nuostata, įtvirtinanti teisinį reguliavimą, pagal kurį teisingumo ministrui suteikiama teisė savo nuožiūra pratęsti notaro įgaliojimus arba jų nepratęsti, ir sudaromos prielaidos nevienodai traktuoti notarų, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (teisinės valstybės, lygiateisiškumo principams, konstitucinei teisei laisvai pasirinkti darbą ir verslą).
- 2010 m. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, atsižvelgdamas į Teisingumo ministerijos atliekamus veiksmus, inicijavo Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą, siekiant įstatymo lygmeniu įtvirtinti notarų atlyginimo dydžių nustatymo principus ir kriterijus. Notariato įstatyme nuo pat jo priėmimo dienos buvo įtvirtinta nuostata, kad notaro atlyginimo dydį nustato Teisingumo ministerija, suderinusi su Finansų ministerija. Notariato įstatymo pakeitimo projektas priimtas ir notarų atlyginimo dydžių nustatymo kriterijai įstatyme įtvirtinti 2012 m. balandžio 19 d. įstatymu²¹.
- 2012 m. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas administracinę bylą dėl teisingumo ministro paskelbto viešo konkurso notaro pareigoms eiti teisėtumo, suabejojo, ar toks teisinis reguliavimas, pagal kurį notarų skaičiaus nustatymo principai bei kriterijai nėra įtvirtinti įstatymu, o notarų skaičių pavedama nustatyti teisingumo ministrui pagal savo patvirtintą metodiką, nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo, bei nusprendė kreiptis išaiškinimo į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą²².

Notaro pilietybės reikalavimo sąlyga ir Europos Teisingumo Teismo sprendimo įtaka notaro ir valstybės santykiui. Lotyniškojo tipo notariato valstybėse istoriškai susiklostė, kad notaras yra valstybės įgaliojamas asmuo, vykdamas valstybės suteiktus įgaliojimus (viešojo pobūdžio funkcijas), todėl turi būti tos valstybės, kurioje veikia kaip notaras, pilietis. Šis reikalavimas rodo glaudų notaro ir valstybės ryšį. Juk pilietybė apibrėžiama kaip asmens teisinis ryšys su tam tikra valstybe. Pastebėtina, kad daugumoje valstybių asmuo prieš pradėdamas eiti notaro pareigas turi prisiekti valstybei. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos notariato įstatyme numatyta, kad notaras turi prisiekti „būti ištikimas Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos ir įstatymų“. Pilietybės reikalavimas buvo savaime suprantamas asmeniui, pretenduojančiam užsiimti notaro profesija, kol Europos Komisija pateikė ieškinį septynioms Europos Sąjungos narėms dėl Europos Bendrijų steigimo sutartyje įtvirtintos įsisteigimo laisvės pažeidimo, nacionalinėje

19 2003 m. sausio 23 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 36, 37, 40, 41, 43, 44, 51, 53, 56, 57, 59, 60 straipsnių ir II skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 6(1), 6(2), 15(1), 22(1), 27(1) straipsniais ir 58, 63, 64 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. IX-1311 // Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-598.

20 2010 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 34-1620.

21 2012 m. balandžio 19 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 19, 22, 23 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 191 straipsniu įstatymas Nr. XI-1979 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 50-2444.

22 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. kovo 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A492-1371/2012.

teisėje nustatant pilietybės reikalavimą asmenims, norintiems tapti notariais. Europos Teisingumo Teismas, išnagrinėjęs minėtas bylas²³, konstatavo, kad pilietybės reikalavimas asmenims, norintiems tapti notariais, prieštarauja Europos Sąjungos teisei. Europos Teisingumo Teismo sprendimai grindžiami esminiu argumentu – kad notaro veikla, jo vykdomos viešosios funkcijos nereiškia tiesioginio ir konkretaus dalyvavimo vykdant viešosios valdžios funkcijas, kurioms gali būti taikoma ES įsisteigimo laisvės išimtis. Paneigus pilietybės reikalavimą, kyla klausimų, susijusių su notaro teisiniu statusu valstybėje:

- ar gali ne pilietis vykdyti valstybės deleguotas viešąsias funkcijas?
- ar konstatavimas, kad notaru gali būti ir ne pilietis, neturi įtakos notaro funkcijų pobūdžiui, kai sudaroma galimybė notaro funkcijas vertinti ne kaip viešąją, o kaip privačią veiklą?
- ar gali tam tikros valstybės pilietis prisiekti ištikimybę svetimai valstybei?

Europos Teisingumo Teismo sprendimų argumentacija nepaneigia notarų atliekamų funkcijų viešojo pobūdžio, notarų, kaip valstybės įgaliotų asmenų, statuso. Šio teismo sprendimuose pabrėžiama, kad Europos Komisijos kaltinimas susijęs tik su pilietybės sąlygos, nacionalinėje teisėje numatytos asmenims, norintiems verstis notaro profesija, vertinimu pagal Europos Bendrijos steigimo sutarties 43 straipsnį, ir šis kaltinimas nėra susijęs nei su notaro profesijos statusu ir organizavimu pagal nacionalinę teisę, nei su kitomis sąlygomis, nustatytomis asmenims, norintiems verstis notaro profesija. Europos Teisingumo Teismo praktikoje viešosios valdžios funkcijų sąvoka nagrinėjama Europos Sąjungos teisės kontekste, siekiant nesužlugdyti Europos Sąjungos tikslų. Dėl to viešosios valdžios sąvoka traktuojama labai siaurai, t. y. tik tiesioginis ir konkretus dalyvavimas vykdant viešosios valdžios funkcijas, neįskaitant pagalbinės ar parengiamosios veiklos, skirtos viešosios valdžios funkcijoms vykdyti. Pasak Europos Teisingumo Teismo, notarams priskirta autentiškumo tvirtinimo veikla pati savaime tiesiogiai ir konkrečiai nesusijusi su viešosios valdžios funkcijų vykdymu, kadangi notaro dalyvavimas neatsiejamas nuo išankstinio šalių sutikimo arba jų suderintos valios ir notaras negali keisti šios valios ar veikti prieš ją. Kita vertus, Europos Teisingumo Teismas pažymėjo, kad notarų veikla siekiama bendrojo intereso tikslų, todėl kiti su notarų veiklos ypatumais susiję apribojimai, pavyzdžiui, notarų skaičiaus ribojimas, atlyginimo už notarinius veiksmus reguliavimas, teritorinė kompetencija ir kt., yra pateisinami, jei jie leidžia pasiekti tokius tikslus ir yra tam būtini. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtieji Europos Teisingumo Teismo sprendimai galioja tik Europos Sąjungos teritorijoje, t. y. ES valstybėms narėms, tačiau negalioja toms lotyniškojo notariato valstybėms, kurios nepriklauso Europos Sąjungai. Pavyzdžiui, Rusijos teisinėje literatūroje vienareikšmiškai teigiama, kad notaras yra valstybės atstovas, vykdantis viešosios valdžios funkcijas. Svarstyтина, kiek Europos Teisingumo Teismo sprendimai galėtų paveikti teisės doktriną ir įstatymų leidėjų pozicijas notariato atžvilgiu pasauliniu mastu. V. Nekrošius nuomone, išnagrinėjus notaro vykdomas funkcijas Lietuvoje, nėra pakankamo pagrindo teigti, kad Europos Teisingumo Teismo suformuotos praktikos pagrindu jis tiesiogiai ir konkrečiai vykdo valstybės *iuris imperii*. Kita vertus, jeigu notarui būtų suteiktos funkcijos, susijusios su tiesioginiu ir konkrečiu valstybės *iuris imperii* realizavimu (pavyzdžiui, civilinės metrikacijos funkcijų realizavimas), tų funkcijų atžvilgiu pilietybės reikalavimas galėtų būti taikomas²⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad Europos Teisingumo Teismas notarų veiklos pobūdį nagrinėjo Europos Sąjungos kontekste, pirmiausia į notaro profesiją žvelgdamas kaip į ekonominę veiklą, kuriai be išimčių turi būti taikoma kertinė įsisteigimo laisvė, o šios profesijos funkcinę paskirtį palikdamas antraeile. Visgi šio teismo sprendimas neturi įtakos notaro statusui ir veiklos pobūdžiui pagal šalių nacionalinę teisę. Todėl, nepaisant pilietybės reikalavi-

23 Europos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. sprendimai byloje C-47/08, C-50/08, C-51/08, C-52/08, C-53/08, C-54/08, C-61/08. Prieiga per internetą http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/ (žiūrėta 2013 12 13).

24 V. Nekrošius *Dėl ETT sprendimų taikymo notarų atžvilgiu* // Notariatas 2012, Nr. 13, p. 34–36.

mo asmenims, norintiems verstis notaro profesija, panaikinimo, notaro ir valstybės santykio Europos Teisingumo Teismo sprendimai iš esmės neveikia ir lotyniškojo notariato pagrindų ir principų negriauna.

1.1.2. Notaras – kaip laisvosios profesijos atstovas

Laisvoji profesija – profesija, kuria reikiamą kvalifikaciją turintys gyventojai verčiasi asmeniškai, atsakingai ir profesiniu atžvilgiu nepriklausomai, teikdami intelektines paslaugas klientams ir visuomenei, įskaitant teisinę (advokato, advokato padėjėjo, notaro, notaro padėjėjo, antstolio, antstolio padėjėjo, konsultanto teisės klausimais ir kitą teisinę veiklą), apskaitininko, auditoriaus, buhalterio, lobisto, finansų konsultanto, mokesčių konsultanto, architekto, inžinieriaus, dizainerio, gydytojo, psichologo, žurnalisto, maklerio, brokerio ir panašią veiklą²⁵. Reikia pabrėžti, kad notaro, kaip laisvosios profesijos atstovo, samprata išskirtinai siejama su jo veiklos organizavimo bei valstybės nustatytų mokesčių mokėjimo ypatumais. Notaras dirba savarankiškai ir yra ekonomiškai nepriklausomas. Jis savo nuožiūra priima į darbą reikalingus biuro darbuotojus, moka jiems atlyginimą. Notaras įsigyja biuro patalpas ar jas nuomoja, perka reikalingą inventorių ir kitus reikmenis. Tačiau atsižvelgiant į notaro statuso dvilypiškumą (jo santykį su valstybe ir atliekamas valstybės deleguotas funkcijas), ir šioje srityje notaro savarankiškumas ir nepriklausomumas yra ribotas:

- Notaro atlyginimo dydį reguliuoja valstybė;
- Notaras negali gauti kito atlyginimo, išskyrus įstatymo nustatytas išimtis;
- Notaras negali reklamuoti savo veiklos;
- Notaras privalo turėti bent vieną darbuotoją;
- Notaro biuro patalpos turi atitikti griežtus valstybės nustatytus reikalavimus;
- Notaras negali pasirinkti savo veiklos organizavimo formos (pavyzdžiui, veikti kaip fizinis ar juridinis asmuo);
- Notaras gali turėti tik vieną biurą;
- Notariniai veiksmai gali būti atliekami tik notaro biure, išskyrus įstatymo numatytas išimtis;
- Notaras negali notarinių veiksmų atlikti savo artimiems giminaičiams;
- Notaras privalo drausti savo profesinę atsakomybę ir kt.

Šie ribojimai tik pabrėžia notaro veiklos specifiką ir jo atotrūkį nuo laisvosios rinkos veikimo erdvės. Viešasis notarinės veiklos pobūdis lemia, kad lotyniškas notaras nėra komercinės ūkinės veiklos subjektas. Nors notaro veikla įsprausta tarp valstybinės ir privačios veiklos, jis jokiais požymiais negalėtų ir neturėtų būti laikomas „verslininku“, veikiančiu laisvosios rinkos sąlygomis.

1.1.2.1. Notaras ir laisvoji rinka

Kaip buvo minėta anksčiau, notaro profesija remiasi dviem poliais: viešuoju ir privačiu. Todėl siekiant maksimalaus notariato efektyvumo, teisinis reguliavimas turi užtikrinti abiejų šių polių stabilumą ir balansą, t. y. valstybės kontrolė ir reguliavimas turi būti organizuojami taip, kad nepažeistų notarų ekonominio nepriklausomumo ir sudarytų sąlygas jam būti ekonomiškai nepriklausomam ir oriam teisininkui, o ekonominis nepriklausomumas turi būti toks, kad notarui būtų sudarytos palankios sąlygos užtikrinti civilinės apyvartos teisėtumą ir stabilumą bei vykdyti valstybės deleguotą privačių asmenų ir valstybės interesų apsaugos

25 Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.

derinimo funkcija.

Lotyniškojo notariato funkcionavimas besąlygiškai susijęs su tam tikrais rinkos ribojimais ir suvaržymais:

- Notarines paslaugas teikiančių asmenų skaičiaus ribojimas (*numerus clausus* principas);
- Notarų įkainių reguliavimas;
- Notarų veiklos teritorijos nustatymas;
- Kai kurių civilinių sandorių privalomos notarinės formos nustatymas;
- Kt.

Šie rinkos ribojimai grindžiami siekiu apsaugoti viešąjį interesą bei užtikrinti valstybinių paslaugų kokybę. Pavyzdžiui, notarų *numerus clausus* principo tikslas – galimybė vykdyti asmenų, atliekančių valstybės patikėtą viešojo pobūdžio funkcijas, efektyvią valstybinę kontrolę ir priežiūrą (t. y. valstybė atrenka tinkamiausius kandidatus, tikrina jų veiklą ir pan.). Neribojant notarų skaičiaus, valstybinės kontrolės vykdymas žymiai pasunkėtų: norint išlaikyti tokį patį kontrolės efektyvumo lygį, reikėtų didinti valstybės šiai sričiai skiriamas lėšas, priešingu atveju kontrolės kokybė suprastėtų, o tai, tikėtina, turėtų įtakos ir notarinių paslaugų kokybei. Kitas *numerus clausus* principo tikslas – riboti notarų konkurenciją, siekiant užtikrinti pakankamą jų pajamų lygį, leidžiantį notarui oriai vykdyti valstybės deleguotas funkcijas. Notarų veiklos teritorijos nustatymo tikslas – užtikrinti notarų teikiamų paslaugų prieinamumą visoje valstybės teritorijoje, net ir atokiausiuose šalies kampeliuose, siekiant užkirsti kelią notarų biurų lokalizacijai tik didžiausiuose miestuose, kur civilinė apyvarta aktyviausia. Notarų įkainių reguliavimu siekiama užtikrinti notarinių paslaugų prieinamumą visų socialinių sluoksnių gyventojams, dėl ko beveik visose lotyniškojo notariato valstybėse notarų įkainiai yra socialiai orientuoti ir grindžiami ne išimtinai sąnaudų principu, būdingu rinkai, bet kryžminio subsidijavimo (kai atlyginimas už vienus notarinius veiksmus viršija šių notarinių veiksmų sąnaudas tam, kad padengtų nuostolius, patiriamus atliekant kitus notarinius veiksmus, kurių atlikimo sąnaudos didesnės nei nustatytas atlygis už juos), sandorio vertės bei kitais principais²⁶. Notarinės formos reikalavimas nustatomas tik tam tikriems sandoriams, kurių sudarymas ir vykdymas yra itin svarbus visuomenei viešojo intereso apsaugos prasme, pavyzdžiui, nekilnojamojo turto perleidimo sandoriams.

Notaro funkcijų viešasis pobūdis bei viešasis interesas lemia, kad notariato profesija yra griežtai reguliuojama. Siekiant užtikrinti šios profesijos valstybinę kontrolę bei paslaugų kokybę, įprastai lotyniškojo notariato valstybėse notaro vykdomos funkcijos yra monopolinės, t. y. jos priskiriamos atlikti išskirtinai notarams, o kiti konkurencijos elementai, galintys neigiamai paveikti šių funkcijų tinkamą vykdymą, yra ribojami (notarų skaičius, notaro atlyginimai ir pan.). Monopolinės rinkos kritikuojamos dėl to, kad paslaugų teikėjai, nebijodami konkurencijos, gali riboti paslaugų apimtį ir kelti jų kainą. Tačiau lotyniškojo notariato atveju notaras, gaunantis išskirtines teises, įpareigojamas teikti paslaugas (negali atsisakyti jų suteikti), o notarų įkainiai yra sureguliuoti ir jie negali jų kelti.

Europos Komisija jau ne vieną dešimtmetį dirba teisinių institucijų liberalizavimo linkme, siekdama užtikrinti laisvą paslaugų judėjimą – vieną kertinių Europos Sąjungos laisvių. Laisvosios rinkos ir laisvo paslaugų judėjimo atžvilgiu kai kurių teisinių profesijų reguliavimu ir jiems taikomų rinkos ribojimų pagrįstumu, įskaitant ir notariatą, imta abejoti, vertinant tokį reguliavimą kaip nereikalingą konkurencijos ribojimą, varžantį vartotojų teises ir galimybes. Lotyniškojo notariato liberalizavimą labiausiai palaiko ir skatina Europos Sąjungos narės, kuriose nėra lotyniškojo notariato, t. y. anglosaksų bei skandinavų teisinės tradicijos valstybės (ypač Didžioji Britanija). Kalbant apie notariato liberalizavimą, dažniausiai minimas Olandijos pavyzdys, kur notariatas buvo iš dalies liberalizuotas 1999 metais, t. y. panaikintas notarų įkainių reguliavimas, paliekant tik kai kurių notarinių veiksmų maksimalius įkainius, panaikintas

26 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 191 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

notarų veiklos teritorinis principas bei notarų skaičiaus ribojimas (*numerus clausus*). Tiesa, dėl notarų paslaugų monopolio Olandijos Parlamente buvo nutarta nebediskutuoti, nes buvo vieningai sutarta, kad tam tikrų civilinių veiksmų privalomas notarizavimas yra labai svarbi teisinio saugumo garantija. Po kelerių metų specialiai sudarytai komisijai įvertinus reformą, buvo konstatuota, kad notarų įkainiai už nekilnojamojo turto sandorius sumažėjo, o už notarinius veiksmus, susijusius su šeimoms santykiais, – stipriai padidėjo. Iš nekilnojamojo turto sandorių kainų sumažėjimo išloshė iš esmės tik verslo struktūros, turinčios geresnių derybų įgūdžių, o namų ūkiams šių sandorių kainos nepasikeitė. Notarų skaičiaus dereguliacija lėmė biurų jungimąsi ir stambėjimą bei jų dislokaciją stambesniuose miestuose, o tai iš esmės vartotojų lūkesčių nepateisino²⁷. Kitame 2005 m. Olandijoje atliktame tyrime buvo konstatuota, kad nėra *nepriimtino* paslaugų kokybės suprastėjimo, tačiau yra baimių, kad konkurencija neigiamai veikia paslaugų kokybę²⁸.

Europos Komisijos užsakymu 2007 m. Brėmeno universiteto Europos teisės ir politikos centras atliko Europos Sąjungos pastatų ir žemės nuosavybės teisių perleidimo (pirkimo-pardavimo) teisinių paslaugų rinkos tyrimą²⁹. Šiame tyrime daroma išvada, kad šalyse, kuriose ši rinka nėra reguliuojama, vartotojai turi didesnę pasirinkimą ir už teisinės nuosavybės teisių perleidimo paslaugas moka vidutiniškai mažiau. Tyrime taip pat teigiama, kad ES šalių, kur ši rinka ypač reguliuojama, vartotojai negauna kokybiškesnių paslaugų, turi nedidelį nuosavybės teisių perleidimo specialistų pasirinkimą ir negali derėtis dėl kainos, nors ir mokėdami vidutiniškai didesnę kainą.

2007 metais Harvardo universiteto profesorius Peterio L. Murray atlikta lyginamoji studija „Nekilnojamojo turto perleidimas penkiose Europos Sąjungos valstybėse“³⁰ iš esmės paneigė aukščiau minėto tyrimo rezultatus, juo nustatyta, kad aukštas reguliacijos užtikrina geresnę paslaugų kokybę ir savaime nereiškia didesnių paslaugų kainų. Priešingai, vadovaujantis tyrimo duomenimis, teigiama, kad dažniausiai notarinės jurisdikcijos, kuriose nuosavybės teisių perleidimo dokumentus tvarkančių subjektų reglamentavimas griežčiausias, įkainiai būna žemiausi. Šiame tyrime, be kitų svarbių išvadų, konstatuojama, kad skaidrus reguliacijos geriau mažina išlaidas ir užtikrina vartotojų apsaugą nei laisvoji rinka.

Šiame kontekste svarbu paminėti ir 2005 m. Roterdamo Erazmo universiteto profesorių R. van den Bergho ir Y. Montagie'o atliktą tyrimą „Teorija ir įrodymai dėl lotyniškojo notaro profesijos reglamentavimo“³¹, kuriame lotyniškojo notaro profesijos reguliacija buvo tiriamas teisinis ir ekonominiu požiūriu. Galima išskirti pagrindinius šio tyrimo suformuluotus teiginius, pagrindžiančius valstybinį notariato reguliaciją:

- Privalomuoju lotyniškojo notariato tarpininkavimu vyriausybė siekia minimizuoti riziką, kad sandoriai sukels teisinių netikrumų, ir taip stengiasi minimizuoti neigiamą poveikį gerovei. Lotyniškas notaras prižiūri, kad būtų laikomasi įstatymo, ir vykdo sandorių *ex ante* kontrolę. Tokiu būdu *ex post* sandorių išlaidos, pavyzdžiui, bylinėjimosi, sumažinamos arba visiškai panaikinamos. Šalutiniai teigiami veiksniai – vyriausybė taupo resursus, kurie galėtų būti naudojami juridiniame aparate (teismams), ir trečiosios šalys turi daugiau teisingos informacijos apie tam tikrą sandorį.
- Notarų vykdomų viešųjų funkcijų patikėjimas kitiems teisininkams profesionalams turi trūkumą – gali žymiai padidėti stebėjimo išlaidos (t. y. valstybės kontrolės vykdymas).

27 N. Kuijpers, J. Noailly, B. Vollaard *Liberalisation of the Dutch Notary Profession. Reviewing its scope and impact*, 2005. Prieiga per internetą www.cpb.nl (žiūrėta 2013 12 13).

28 R. Nahuis, J. Noailly *Competition and Quality in the Notary Profession*, 2005. Prieiga per internetą www.cpb.nl (žiūrėta 2013 12 13).

29 *Comparative Legal and Economic Study into EU Conveyancing Services Market*. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/competition/sectors/professional_services/studies/studies.html (žiūrėta 2013 12 13).

30 P.L. Murray *Real Estate Conveyancing in 5 European Member States: A Comparative Study*. Prieiga per internetą www.cnue-nouvelles.be/en/000/actualites/murray-report-final.pdf (žiūrėta 2013 12 13).

31 R. van den Bergh, Y. Montagie *Theory and Evidence on the Regulation of the Latin Notary Profession*, 2006. Prieiga per internetą www.seor.nl (žiūrėta 2013 12 13).

Lotyniškieji notarai yra aiškiai apibrėžta, identifikuojama grupė, kadangi juos specialiai paskiria vyriausybė. Advokatai nėra taip gerai apibrėžta grupė, jiems trūksta būtino nešališkumo, būdingo lotyniškojo notaro funkcijai. Rizika, kad advokatas parems kurią nors pusę kontroliuodamas dokumentų teisėtumą, yra didesnė nei lotyniškųjų notarų atveju, kadangi advokato funkcija yra ginti šalies tam tikrą požiūrį ir interesą.

- Lotyniškojo notaro profesijos reglamentavimas gali būti *įrankis, padedantis įveikti daug rinkos trūkumų*:
  - 1) Notarinių paslaugų rinkai būdingas informacijos asimetriškumas: šių paslaugų vartotojai neturi tos pačios informacijos apie teisinių paslaugų prigimtį ir kokybę, kurios turi jų teikėjai. SEO³² 2004 m. ataskaitoje nustatyta, kad nekilnojamasis turtas vidutiniškai parduodamas kas 7 metus, vadinasi, bet kokios klaidos, padarytos parduodant prekę, bus paslėptos iki kito pardavimo sandorio. Tokia situacija gali sukelti problemų: a) vartotojo sprendimą įsigyti paslaugą iš esmės nulemia tik kaina, todėl aukštesnės kokybės paslaugų teikėjai išstumiami iš rinkos, rinkoje lieka tik neoptimalios kokybės paslaugos; b) kadangi vartotojas negali nustatyti kainos ir kokybės santykio, profesionalas turi paskatą teikti per aukštos kokybės paslaugą, kad galėtų gauti didesnę kainą, nors vartotojui to visai nereikia. Problemų lygis priklauso nuo vartotojo tipo. Nuolatiniai vartotojai (pavyzdžiui, komercinių sandorių atveju), perkantys šias paslaugas reguliariai, sukaupia patirtį ir žinias apie jas ir tai sumažina informacijos asimetriją. Visgi dauguma vartotojų yra „vienkartiniai“ ir paslaugą pirks tik vieną kartą arba nereguliariai (informacijos asimetrija šiuo atveju yra didelė).
  - 2) Notarų teikiamos viešosios paslaugos sukuria teigiamus šalutinius veiksnius:
    - Didesnio teisinio tikrumo (notaro nešališkumas, įpareigojimas vengti interesų konflikto; *ex ante* (t. y. išankstinė) kontrolė panaikina ar sumažina riziką, kad vėliau bus bylinėjama dėl tam tikrų sutarčių; lotyniškojo notaro aktų įrodomoji galia ir faktas, kad notaras įpareigotas archyvuoti savo patvirtintus dokumentus, sustiprina teisinį tikrumą. Šie privalumai naudingi ne tik šalims, bet ir visai visuomenei (sumažinama rizika, kad vėliau bus bylinėjama, mažinamas teisminių procedūrų skaičius, todėl svariai sumažinamos teismų funkcionavimo išlaidos, kurias paprastai dengia visuomenė).
    - Veiksmingesnis ir kvalifikuotesnis mokesčių surinkimas (notarai padeda surinkti mokesčius mažiausiomis sąnaudomis).
- Notariato veiklos reguliavimas (tam tikri ribojimai – įkainių, notarų skaičiaus, monopolinės teisės, verslo organizavimo formų ribojimai, reklamos draudimai) gali būti pateisinami, jei viešosios politikos nauda yra didesnė.
- Kokybiniai priėmimo į profesiją ribojimai garantuoja minimalų paslaugų kokybės lygį. Gali suprastėti socialinė gerovė, jei bus leidžiama veikti nequalifikuotiems profesionalams.
- Politinis sprendimas dėl profesijų reguliavimo turėtų būti nukreiptas ne į ribotą turimų įrodymų kiekį, bet turi būti paremtas kruopščia, gerai suderinta ir išsamia teorine ir empirine kiekvieno reguliavimo tipo ir kiekvienos profesijos analize. Galėtų būti išanalizuoti socialinės sąnaudos ir nauda iš privalomo lotyniškojo notaro tarpininkavimo perleidžiant nekilnojamojį turtą. Būtina išreikšti skaičiais teigiamus šalutinius veiksnius, kuriuos sukuria lotyniškojo notaro profesija (teisinis tikrumas, visuomenės gerovė). Geriausias būdas įvertinti teisinį tikrumą, kurį sukuria lotyniškojo notaro profesija, yra pažiūrėti į nekilnojamojo turto bylų santykį su kitomis bylomis. Bet kurie politikos pakeitimai turi būti paremti gerai suderintu ir pagrįstu moksliniu požiūriu.

Užsienio valstybių patirtis (pavyzdžiui, minėtoji Olandija) ir minėti moksliniai tyrimai pateikia daugelį argumentų, kodėl notarų konkurencija turėtų būti ribojama. Visgi svarbu atkreipti dėmesį, kad konkurencija, nors ir ribota, tarp notarų egzistuoja. Kaip pažymėjo Europos Teisingumo Teismas, nors notaro atlyginimo dydis nustatytas įstatyme, vis dėlto

32 Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam (liet. Amsterdamo universiteto Ekonominčių tyrimų fondas).

kiekvieno notaro teikiamų paslaugų kokybė gali skirtis atsižvelgiant, be kita ko, į atitinkamų asmenų profesinius įgūdžius. Vadinas, neperžengdami savo atitinkamos teritorinės kompetencijos ribų, notariatai savo profesija verčiasi konkurencijos sąlygomis³³. Šis dalinės konkurencijos buvimas padeda užtikrinti aukštą notarinių paslaugų kokybę, kadangi notariatai, siekdami pritraukti daugiau klientų ir uždirbti daugiau, konkuruoja tarpusavyje paslaugų kokybe, kurią sudaro tiek teisinės paslaugos profesionalumas, tiek klientų aptarnavimo efektyvumas ir kultūra. Kad notarinių paslaugų lygis yra aukštas, parodo ir visuomeninės apklausos³⁴. Lotyniškojo tipo notariatas iš esmės yra laisvosios rinkos ir valstybinio reguliavimo principų derinys, kadangi valstybė, perkeldama laisvosios profesijos atstovams visą atsakomybę ir notarinės veiklos sąnaudas, užtikrina valstybės bei fizinių ir juridinių asmenų civilinį teisinį saugumą. Teisinėje literatūroje pasitaiko nuomonių, kad lotyniškojo notariato sistemos pagrindas yra kompromisas, kurio esmė ta, kad viešosios valdžios funkcijas atlieka laisvosios profesijos žmonės, turintys specialų paruošimą ir atsakingi už padarytą žalą³⁵.

1.1.3. Notariato uždaviniai ir funkcijos

Notariato unikalumas, naudingumas ir ekonomiškumas valstybei pasireiškia tuo, kad notariatas, atlikdamas valstybės deleguotą teisėsaugos funkciją, t. y. užtikrindamas civilinių teisinių santykių dalyvių teisių ir interesų apsaugą, civilinės apyvartos teisėtumą ir stabilumą, valstybei nieko nekainuoja, nes notariato išlaidas padengia patys civilinių teisinių santykių dalyviai. Be to, notariatas padeda valstybei sėkmingiau įgyvendinti mokesčių surinkimo funkciją bei teismams įgyvendinti teisingumą. Notariato visuomeninė paskirtis lemia ir jam keliamus uždavinius bei atliekamas funkcijas.

Pagrindiniai notariato uždaviniai:

- nuosavybės teisės apsauga, civilinių teisinių santykių dalyvių bei valstybės teisių ir teisėtų interesų apsauga;
- teisėtumo ir teisėtvarkos stiprinimas;
- civilinių teisinių santykių apibrėžtumo ir aiškumo užtikrinimas;
- teisminių ginčų prevencija;
- tam tikrų civilinės teisės normų tinkamo realizavimo užtikrinimas.

Atsižvelgiant į šiuos uždavinius, galima teigti, kad notariatas yra preventyvus ne ginčo valstybės jurisdikcijos organas, veikiantis civilinių teisinių santykių sferoje. Notariato uždaviniai realizuojami notarams atliekant notarinius veiksmus.

Notariato, kaip institucijos, funkcijų išskyrimas ir išgryninimas turi svarbią reikšmę, ypač kai kalbame apie įsivyravusią skirtingų institucijų kompetencijų persikirstymo tendenciją³⁶. Kalbant apie funkcijų tarp institucijų persikirstymą, siekiant šių funkcijų įgyvendinimo efektyvumo ir patogumo vartotojui, labai svarbu apibrėžti konkrečios institucijos paskirtį.

Persikirstant funkcijas, notarams gali būti priskiriamos funkcijos, kurios nesusijusios su ginčijamų faktų aiškinimusi ir tyrimu, o susijusios su neginčijamų faktų, pagrindžiamų konkrečiais dokumentais, konstatavimu. Dėl to labai abejotina valstybių praktika, kai įgaliojimai

33 Europos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. sprendimas byloje C-54/08. Prieiga per internetą http://curia.europa.eu/jcms/jcms/_6/ (žiūrėta 2013 12 13).

34 Visuomenės apklausos rodo, kad iš teisiųjų profesijų atstovų septynius metus iš eilės visuomenė labiausiai pasitiki notariatais. Prieiga per internetą <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=49185> (žiūrėta 2013 12 13).

35 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 16.

36 Pavyzdžiui, penkioliktos Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programoje (Valstybės žinios, 2008, Nr. 146-5870) teisingumo ir teismų srityje buvo įtvirtinti tokie pagrindiniai tikslai:

- atsisakyti teismams nebūdingų funkcijų, nesusijusių su ginčų nagrinėjimu, ir perduoti jas kitoms institucijoms;
- peržiūrėti notarų atliekamas funkcijas, atsisakyti nereikalingų ir suteikti galimybę kitoms institucijoms atlikti notarines funkcijas, kurias jos patikimai ir patogiai galėtų įgyvendinti;
- sudaryti galimybę notarams perimti iš kitų institucijų funkcijas, jei bus nustatyta, kad toks funkcijų persikirstymas būtų efektyvesnis ir patogesnis vartotojams.

atlikti notaro funkcijas suteikiami konsuliniais ar vietos savivaldos pareigūnams, kurie dažnai net neturi teisinio išsilavinimo. Praktika rodo, kad notarinių funkcijų perdavimas šiems pareigūnams ne tik apsunkina jų tiesioginį darbą, tačiau iš esmės nukenčia notarinių funkcijų atlikimo kokybę, o kartu – asmenų, kuriems šios funkcijos atliekamos, ir valstybės interesai³⁷.

Literatūroje išskiriamos tokios pagrindinės notariato funkcijos:

- prevencinė;
- teisės taikymo;
- teisės saugos;
- mokesčių surinkimo;
- registravimo³⁸.

Šios funkcijos apibendrintai vadinamos socialinėmis funkcijomis.

Prevencinė notariato funkcija pasireiškia kaip valstybės garantija, kad notariškai patvirtintas dokumentas bus sudarytas teisingai ir atitiks tikrąją šalių valią, t. y. bus užtikrinta kliento teisinė gynyba jau notarinio veiksmo atlikimo metu, iki galimo ginčo atsiradimo³⁹. Dokumento notarinis patvirtinimas preziumuoja:

- kad šalių valia nustatyta, aiški ir šalys supranta savo atliekamų veiksmų teisinės pasekmes;
- kad juridinis faktas, nustatytas tuo dokumentu, laikomas teisėtu, kol bus teismo pripažintas negaliojančiu;
- palengvintą įrodinėjimo procesą teismo bylinėjimosi atveju.

Notaras, išsiaiškindamas šalių tikrąją valią ir ją tinkamai įformindamas, sudaro prielaidas mažėti teisminiams civiliniams ginčams. Notariato plėtra ir stiprėjimas turi svarbią įtaką mažinant teismų darbo krūvį (tiek kaip ginčų užkardymo priemonė, tiek kaip galimybė su ginčiais nesusijusias teismų funkcijas perduoti notariatui). Notaro vaidmuo teismų darbe labai svarbus ir dėl notarinio dokumento, kaip oficialaus rašytinio įrodymo, turinčio didesnę įrodomąją galią, statuso, kuris palengvina teismų darbą nagrinėjant bylas, vertinant ginčo faktus ir įrodymus.

Teisės taikymo funkcija pasireiškia tuo, kad notaras, tvirtindamas dokumentus, užtikrina, jog šalių valia atitiktų teisės aktų reikalavimus. Kita vertus, notaras, tvirtindamas dokumentus, pats vykdo, taiko ir laikosi įstatymų nustatytų reikalavimų (pavyzdžiui, užtikrina, kad šalių sudaromas sandoris nepažeistų trečiųjų asmenų interesų – tikrina viešuosius registrus, pareikalauja iš šalių papildomų dokumentų, teismų leidimų, trečiųjų asmenų sutikimų ir pan.).

Teisės saugos funkcija kyla iš esminio notariato uždavinio – užtikrinti civilinių teisių santykių dalyvių teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Neretai notariatas minimas tarp teisės saugos institucijų⁴⁰. Teisės saugos funkcija įgyvendinama per privalomą tam tikrų dokumentų notarizavimą ir notarų pareigą atsisakyti atlikti notarinį veiksma, jei jis neatitinka teisės aktų reikalavimų. Notarų atliekamos funkcijos sumažina kriminalinių veikų nuosavybės teisės srityje skaičių, palengvina nusikaltimų atskleidimą, užtikrina fizinių ir juridinių asmenų teisių apsaugą. Kai kurių sandorių privalomos notarinės formos nustatymo tikslas yra būtent šių sandorių dalyvių nuosavybės teisės apsauga. Akivaizdu, kad notarinis sandorio tvirtinimas (taip pat jo registracija, dokumento saugojimas) iki minimumo sumažina tikimybę sandorį suklastoti, ko negalima pasakyti apie paprastos rašytinės formos sandorius. Ir nors privalomos notarinės formos reikalavimas tam tikrais atvejais piktina civilinių teisių santykių dalyvius dėl padidėjusių tokio sandorio sudarymo sąnaudų, nepaneigiama tai, kad teisminis bylinėjimasis valstybei (kartu ir piliečiams) kainuoja nepalyginamai daugiau, o notariatas leidžia civilinių

37 Autorės nuomone, notarų teritorinis pasiskirstymas, reguliuojamas valstybės, visiškai užtikrina notarinių paslaugų prieinamumą, todėl vertėtų panaikinti vietos savivaldos pareigūnų teisę atlikti notarinius veiksmus. Taip pat turėtų būti panaikinta konsulinii pareigūnų teisė tvirtinti civilinius sandorius ir atlikti kitus notarinius veiksmus, kadangi asmenys, esantys užsienio valstybėje, savo civilines teises pilietybės valstybėje gali įgyvendinti per atstovus arba užsienio valstybėje asmeniškai, naudodamiesi užsienio valstybės teisine sistema.

38 S. Šaltauskienė *Notaro, seniūno ir konsulinio pareigūno atliekami notariniai veiksmai* // Notariatas 2007, Nr. 2, p. 32.

39 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 14.

40 Žr. pavyzdžiui, P. Kuconis, V. Nekrošius *Teisės saugos institucijos* // Vilnius, 2000, p. 16.

santykių dalyvių apsaugos sąnaudas perkelti jiems patiems. Notariato teisėsaugos funkcija pasireiškia ne tik tiesiogiai atliekant notarinius veiksmus, tačiau ir teikiant duomenis kitoms teisėsaugos institucijoms (pavyzdžiui, siekdami užkirsti kelią pinigų plovimui, Lietuvoje notariatai privalo Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai teikti duomenis apie sandorius, kai atsisakytumai pagal juos grynaisiais pinigais viršija 15 tūkst. eurų). Pastaruoju metu ypač išaugo notaro vaidmuo, kai kalbama apie silpnesniosios sandorio šalies teisių apsaugą. Tokiais atvejais, kai sandorį sudaro (ar atlieka kitą notarinį veiksma) socialiai pažeidžiami asmenys (nepilnamečiai, neįgalūs, pavyzdžiui, akli, kurtieji asmenys ir pan.), notarui keliami ypač dideli reikalavimai būti atidžiam, rūpestingam, kad sandoris atitiktų šių šalių valią ir nebūtų pažeisti jų interesai. Atkreiptinas dėmesys, kad šioje srityje labai svarbu saugant minėtų asmenų interesus nepažeisti tiek jų pačių, tiek kitų asmenų (sandorio dalyvių) pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Seime buvo įregistruotas Notariato įstatymo pakeitimo projektas, kuriuo buvo pateiktas pasiūlymas įtvirtinti notaro pareigą reikalauti pateikti medicininę pažymą, patvirtinančią gerą asmens psichinės sveikatos būklę, kai notarinis veiksmas atliekamas 65 ir vyresnio amžiaus asmenims, o tokiems asmenims sudarant turtinius sandorius, įtvirtinti privalomą liudytojo dalyvavimą⁴¹. Viena vertus, toks pasiūlymas buvo nulemtas susiklosčiusios prakinės situacijos, kai neretai vyresnių asmenų sudaryti sandoriai, jiems mirus, nuginčijami teisme, vadovaujantis medicininėmis ekspertizėmis. Kita vertus, šio pasiūlymo buvo atsisakyta, nes toks reikalavimas, manytina, pažeidžia ne tik asmenų lygybės principą ir diskriminuoja asmenis dėl amžiaus, tačiau taip pat žeidžia žmogiškąjį orumą, iš anksto preziumuojant, kad vyresnio amžiaus žmogus gali nevisiškai suvokti savo veiksmus.

Mokesčių surinkimo funkcija taip pat susijusi su notariato institucijos viešuoju pobūdžiu, t. y. būtinybe tarnauti valstybei ir viešajam interesui, įgyvendinant valstybės uždavinius. Daugelyje valstybių notariatas įtrauktas į mokesčių surinkimo ir jų mokėjimo priežiūros sistemą. Notarai mokesčių administratoriui privalo teikti duomenis apie notarinius dokumentus, kurių pagrindu gali kilti prievolė mokėti mokesčius valstybei. Tam tikrais atvejais notarinis veiksmas gali būti atliktas tik tada, kai yra sumokėtas atitinkamas mokestis valstybei ir notarui pateiktas tai įrodantis dokumentas (pavyzdžiui, Lietuvoje paveldėjimo teisės liudijimas gali būti išduodamas tik jei yra sumokėtas paveldimo turto mokestis, jei šis mokestis pagal įstatymą turi būti mokamas). Priklausomai nuo konkrečioje valstybėje notarų vykdomų funkcijų, atliekamų notarinių veiksmų, notariatai gali būti efektyvi grandis surenkant ir administruojant mokesčius, susijusius su nekilnojamoju turtu (pavyzdžiui, nekilnojamojo turto mokestis, žemės mokestis, gyventojų pajamų mokestis), paveldimu turtu ir pan. Yra ir kitas svarbus notariato vaidmens mokesčių klausimuose aspektas. Daugelyje lotyniškojo notariato valstybių notaras yra ir šalių patarėjas mokesčių klausimais, kiek tai susiję su notarų atliekamais notarinais veiksmais. Pavyzdžiui, Prancūzijos teismų praktikoje buvo pripažintas pagrindas notaro atsakomybei kilti dėl to, kad jis nepasiūlė šalims palankiausio mokesčių prasme sprendimo sudarant tarptautinį sandorį⁴². Vargu ar toks pagrindas galėtų lemti notaro atsakomybę Lietuvoje, kadangi Notariato įstatyme notaro pareiga išaiškinti asmenims mokesčines pasekmes neįtvirtinta. Pasaulinėje praktikoje notariatai taip pat aktyviai įtraukiami į kovą su pinigų plovimu ir šešėline ekonomika.

Registravimo funkcija susiformavo pastaraisiais dešimtmečiais ir tapo labai svarbia notariato dalimi. Lotyniškojo notariato valstybėse viešųjų registrų sistemos labai sustiprėjo, o pats tam tikrų juridinių faktų registravimas turi svarbią reikšmę įvairių asmenų teisių apsaugai. Didelė dalis kai kurių valstybės registrų duomenų kaupiami notarinių dokumentų pagrindu (pavyzdžiui, nekilnojamojo turto registro, Testamentų registro, Hipotekos registro, Įgaliojimų registro, Vedybų sutarčių registro ir kt.). Todėl šiais atvejais notaras, teikdamas registrams duo-

41 2011 m. sausio 21 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 31, 47 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-2850. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=391239&p_query=&p_tr2=2 (žiūrėta 2013 12 13).

42 B. M. Gongalo, T. I. Zaiceva ir kt. *Notarialnoje pravo Rosiji*. Moskva, 2003, p. 60.

menis apie patvirtintus (sudarytus) notarinius dokumentus, atlieka registratoriaus funkciją. Neretai siekiant registrų darbo efektyvumo ir ekonominio naudingumo tokių viešųjų registrų administravimas ir tvarkymas priskiriamas notariato savivaldos institucijoms. Notariato registravimo funkcija svarbi ne tik užtikrinant viešojo intereso apsaugą, tačiau yra ypač patogi vartotojams, nes taip įgyvendinamas „vieno langelio“ principas ir šalys išvengia papildomų biurokratinių procedūrų, gaidinančių jų laiką.

Teisinėje literatūroje kaip savarankiška notariato funkcija taip pat išskiriama *notarinių veiksmų atlikimo funkcija*. Ji grindžiama tuo, kad atliekant bet kurį notarinį veiksma:

- nustatomos asmenų teisės (notaras patikrina notarinio veiksmo faktinę sudėtį, išreikalaujdamas reikalingus dokumentus ir surinkdamas informaciją iš viešųjų registrų);
- įtvirtinamos asmenų teisės ir pareigos, suteikiant joms ypatingą pobūdį (t. y. užfiksuojant jas oficialiu dokumentu, prilyginamu valstybės išduotiems dokumentams);
- apsaugomos notarinio veiksmo dalyvių teisės;
- notaras veikia kaip valstybės jurisdikcijos organas⁴³.

Neretai kaip svarbi notariato funkcija nurodoma *įrodomoji funkcija*. Šios notariato funkcijos išskyrimas nulemtas fakto, kad notaras, atlikdamas notarinį veiksma, kuria oficialų dokumentą, kaip oficialų rašytinį įrodymą. Dėl to kai kurie autoriai, kalbėdami apie teismo ir notaro santykį, pabrėžia, kad teismo pagrindinis uždavinys – išspręsti ginčą, o notaro tikslas – įgyvendinti įrodymų kūrimo funkciją⁴⁴. Įprastai lotyniškojo notariato valstybėse notarinis dokumentas turi specialų statusą, t. y. laikomas oficialiu rašytiniu įrodymu, turinčiu didesnę įrodomąją galią. Dažniausiai įstatymuose įtvirtinama, kad notariniai dokumentai turi prioritetą prieš kitus įrodymus, pavyzdžiui, juose užfiksuotų faktų negalima nuginčyti liudytojų parodymais. Didėnis notarinio dokumento, kaip rašytinio įrodymo, svoris siejamas su tuo, kad jo sudarymo tvarka yra ypatinga⁴⁵. Įstatymų leidėjas nustato tam tikras bendras notarinių veiksmų atlikimo taisykles (pavyzdžiui, nustatyti asmenų tapatybę, įsitikinti fizinių asmenų veiksnumu bei patikrinti juridinių asmenų teisingumą, išaiškinti šalims atliekamų veiksmų reikšmę ir pasekmes, patikrinti viešųjų registrų duomenis ir pan.) bei įtvirtina neribotą notaro civilinę atsakomybę už atliktų notarinių veiksmų teisėtumą. Notaras, atlikdamas notarinį veiksma, surenka įrodymus, reikalingus konkretaus notarinio veiksmo faktinei sudėčiai nustatyti. Jis ne tik užtikrina įrodymų surinkimą, tačiau, kaip kvalifikuotas teisininkas, šiuos įrodymus vertina, todėl notarinis aktas yra galutinis notaro surinktų įrodymų ir jų įvertinimo rezultatas⁴⁶. Būtent dėl šios priežasties notariniai dokumentai kartu su kitais oficialiaisiais įrodymais užima ypatingą vietą įrodymų sistemoje teismuose (*prima facie* galia). Notariato įstatyme yra įtvirtinama notarinių dokumentų teisėtumo prezumpcija: pripažįstama, kad notarine forma patvirtintuose dokumentuose esantys faktai yra nustatyti ir neįrodinėjami, iki šie dokumentai (jų dalys) įstatymų nustatyta tvarka nėra pripažinti negaliojančiais⁴⁷.

Šiame kontekste tikslinga pastebėti teismų praktikoje formuojamą neigiamą tendenciją, kai notariniai dokumentai pripažįstami negaliojančiais dėl to, kad jie buvo sudaryti suklydus arba dėl to, kad asmuo sudarydamas sandorį negalėjo suprasti savo veiksmų esmės ir jų valdyti. Pastebėtina, kad neretai tokie sandorio negaliojimo pagrindai konstatuojami vadovaujantis

43 *Ibid.*, p. 60–62.

44 *Ibid.*, p. 57.

45 Notarinis dokumentų tvirtinimas įprastai atliekamas tokiais etapais: 1) Nustatoma asmenų – notarinio veiksmo dalyvių – tapatybė ir veiksnumas; 2) Surenkama notariniam veiksmui reikalinga informacija (informacija renkama žodžiu ir raštu, tikrinami viešieji registrai); 3) Parengiamas dokumento projektas; 4) Dokumentas skaitomas ir pasirašomas šalių (notaras aiškina pasekmes, atsako į klausimus ir kt.); 5) Dokumentas pasirašomas notaro, antspauduojamas, registruojamas, archyvuojamas ir saugojamas.

46 Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad notarų atliekamas įrodymų rinkimas ir vertinimas kokybiškai ir kiekybiškai skiriasi nuo teismo atliekamo įrodymų rinkimo ir vertinimo. Pirmiausia, notaras įrodymų rinkimo procese yra žymiai aktyvesnis (jis gali pats rinkti įrodymus arba paprašyti šalių pateikti reikalingus įrodymus), o teismo procese dominuoja rungtyniškumo principas (t. y. įrodymų rinkimo pareiga perkelta besilydinėjantioms šalims, teismas renka įrodymus tik šalių prašymu ir tik tam tikrais atvejais). Antra, notaro renkami įrodymai gali būti tik rašytiniai, o teisme naudojamų įrodymų spektras daug platesnis. Trečia, notaras, priešingai nei teismas, neturi teisės vertinti jam pateikto dokumento teisėtumo (pavyzdžiui, savivaldybės ar kitos valdžios institucijos priimto administracinio akto teisėtumo).

47 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 26 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

pomirtinėmis medicinos ekspertizėmis, paremtomis asmens ligos istorijoje padarytais mediciniais įrašais ir pan., o tai kelia pagrįstų abejonių teismų sprendimų teisingumu. Kita vertus, tai ypač menkina notarų darbą bei notariato, kaip prevencinės institucijos, vertę, rodo nepasitikėjimą juo. Manytina, kad tokie atvejai, kai notarinis dokumentas pripažįstamas negaliojančiu minėtais pagrindais, turėtų būti tik išimtiniai, kadangi būtent notarinė dokumento forma užtikrina ir įrodo, kad notaras išaiškino notarinio veiksmo prasmę ir pasekmes, įsitikino asmens veiksmumu, t. y. galėjimu susikurti civilines teises ir prisiimti pareigas atlikdamas notarinį veiksmą. Vokietijoje tai, kad testamentas patvirtintas notaro, yra pakankamas testamentinio veiksmumo įrodymas, nereikalaujantis papildomo įrodinėjimo⁴⁸. Teismui konstatavus, kad asmuo sandorį sudarė suklydęs ar dėl apgaulės, kyla notaro atsakomybės klausimas, kadangi drauge konstatuojama, kad notaras neišaiškino ar išaiškino netinkamai sudaryto sandorio prasmę ir pasekmes. Teismui konstatavus, kad sudarant sandorį asmuo negalėjo suvokti savo veiksmų esmės ir jų valdyti, taip pat preziumuojama, kad notaras netinkamai vykdė savo pareigas – neįsitikino asmens veiksmumu. Todėl priimdami tokius sprendimus teismai turėtų motyvuoti ir pagrįsti netinkamą notaro pareigų atlikimą, t. y. nugincyti įstatymo įtvirtintą prezumpciją, kad notaro dokumentas yra teisėtas ir patvirtintas laikantis įstatymų nustatytų reikalavimų.

1.1.4. Notariatas – kaip teisės šaka

Kai kurių valstybių (pavyzdžiui, Rusijos) teisės mokslas notariatą išskiria kaip savarankišką teisės šaką. Teisės šaka – tai savarankiška teisės sistemos dalis, kurią sudaro teisės normos, tam tikru šiai šakai būdingu metodu reguliuojančios atitinkamą visuomeninių santykių sritį. Lietuvos teisės mokslas nėra išanalizavęs ir suteikęs notariatui atskiros, savarankiškos teisės šakos statuso. Kadangi iki 1992 m. gruodžio 1 d. Lietuvoje egzistavo valstybinio notariato sistema, kur notaras buvo valstybės tarnautojas, gaunantis iš valstybės algą, plėtotis notariatui, kaip savarankiškai teisės šakai, nebuvo ir teisinių prielaidų. Iki šiol notariatas Lietuvos universitetuose dėstomas kaip pasirenkamasis dalykas ir istoriškai laikomas civilinio proceso teisės pošakiu ar institutu. Notariato prigimtis ir pagrindinis uždavinys – civilinių teisių apsauga ir gynyba bei juridinių faktų ir subjektinių teisių įtvirtinimas – neabejotinai sieja notariatą su civilinio proceso teise. Kita vertus, civilinio proceso teisės normos nereguliuoja visų iš notariato veiklos kylančių teisinių santykių. Notariniai veiksmai ir jų atlikimas yra ta specifinė teisinio reguliavimo sritis, kurios nereguliuoja jokios kitos teisės šakos.

Atskiros notariato teisės šakos išskyrimas galėtų turėti praktinę reikšmę siekiant stabilumo ir sistemiskumo notariato veiklos procese, reguliuojant jį teisinėmis, ekonominėmis ir organizacinėmis priemonėmis. Tačiau teorine prasme kyla pagrįstų abejonių, ar notariatas, kaip reguliuojama teisinė profesija, galėtų būti laikomas savarankiška teisės šaka (tokiu atveju reikėtų pripažinti ir kitų teisinių profesijų pagrindu susiformavusių teisės šakų savarankiškumą, pavyzdžiui, advokatūros teisę, antstolių teisę ir kt.). Ir nors sparti visuomeninių santykių plėtra turi įtakos vis naujoms, specializuotoms teisės šakoms atsirasti (pavyzdžiui, draudimo teisė, bankų teisė, ekologinė teisė), Lietuvos teisės moksle notariatas nelaikomas savarankiška teisės šaka. Tačiau kai kuriose valstybėse notariatas analizuojamas kaip teisės šaka, todėl šiame skyriuje trumpai apžvelgiami tokios analizės prielaidos ir argumentai.

Esminiai teisės šakos požymiai, išskiriantys ją iš kitų teisės šakų, – reguliavimo dalykas ir metodas. Teisės teorijoje nurodomos tokios savarankiškos teisės šakos atsiradimo sąlygos:

- 1) Visuomeninių santykių savitumo laipsnis;
- 2) Šių santykių socialinė svarba;
- 3) Nebuvimas galimybės tuos santykius reguliuoti jau turimų teisės šakų normomis;

48 P. L. Murray, R. Stürner *The Civil Law Notary – Neutral Lawyer for the Situation*. München, 2010, p. 29.

4) Būtinybė taikyti šiai santykių grupei specialų teisinio reguliavimo metodą⁴⁹.

Atsižvelgiant į šiuos požymius, notariato teisė išskiriama kaip savarankiška, kompleksinė teisės šaka. Kompleksinei teisės šakai būdinga, kad ją sudaro skirtingų teisės šakų normos, derinami imperatyvusis ir dispozityvusis teisinio reguliavimo metodai (t. y. mišrus metodas).

Notariato teisės reguliavimo dalykas. Notariato teisė sudaro civilinės teisės, civilinio proceso teisės, administracinės teisės normos, taip pat kitos teisės normos, nepriklausančios nė vienai tradicinei teisės šakai (pavyzdžiui, notarų profesinio elgesio taisyklės). Notariato teisės reguliavimo dalyku laikytini visuomeniniai santykiai, susiklostantys organizuojant ir užtikrinant notarinę veiklą bei notarams atliekant notarinius veiksmus.

Notariato teisės reguliavimo metodas. Teisės teorijoje išskiriami trys pagrindiniai teisinio reguliavimo būdai – įpareigojimai, draudimai ir leidimai, kurių tarpusavio derinimas lemia teisinio reguliavimo metodą. Išskiriami du pagrindiniai teisinio reguliavimo metodai: imperatyvusis (kada vyrauja imperatyvūs paliepimai ar draudimai) ir dispozityvusis (kai vyrauja leidimai).

Notariato teisės reguliavimo metodo imperatyvi prigimtis siejama su teisės normomis, reglamentuojančiomis notaro, kaip valstybės įgalioto asmens, statusą, notariato sistemos organizavimą ir priežiūrą (pavyzdžiui, tapimo notaru tvarka, privaloma narystė Notarų rūmuose, privalomas kvalifikacijos kėlimas, privaloma atestacija, tarnybiniai veiklos patikrinimai ir pan.), teisės normomis, reglamentuojančiomis notarinio tvirtinimo privalomumą (tam tikri sandoriai ar juridiniai faktai įgauna teisinę galią tik patvirtinus / įforminus juos notarine tvarka, t. y. notarinės formos privalomumas), bei teisės normomis, reglamentuojančiomis notarinių veiksmų atlikimo tvarką, kurios pažeidimas susijęs su neigiamomis pasekmėmis (pavyzdžiui, įpareigojimas išaiškinti atliekamo notarinio veiksmo prasmę ir pasekmes, įpareigojimas nustatyti asmens tapatybę ir įsitikinti veiksmu, privalomas paslaugos teikimas, jei nėra teisinio pagrindo atsakyti atlikti notarinį veiksmą, draudimas atlikti notarinius veiksmus sau ir savo artimiems giminaičiams ir pan.).

Dispozityvaus metodo apraiškos notariato teisėje susijusios su šalių lygybės principu, kuris įgyvendinamas atliekant notarinius veiksmus, šalių valia ir laisve sudaryti sandorius ir kreiptis į notarą dėl notarinio veiksmo atlikimo. Tačiau notariato teisės formalizmas, kuriam įtakos turi pareiga užtikrinti civilinių santykių stabilumą ir teisėtumą, nulemia imperatyvaus metodo dominavimą šioje teisės šakoje.

Notariato teisė – viešoji ar privatinė? Pagal teisinio reguliavimo dalyką ir metodą teisė nuo romėnų teisės kūrimosi laikų įprasta skirstyti į viešąją (reguliuojančią piliečių ir valstybės santykius) ir privatinę (reguliuojančią privačių subjektų santykius). Notariato teisė turi ir viešajai ir privatinei teisei būdingų bruožų. Notariato institucijos egzistavimo paskirtis (viešasis interesas), pats notaro statusas (jo teisės, pareigos ir atsakomybė) bei notaro vykdomos valstybės deleguotos viešojo pobūdžio funkcijos lemia, kad notariato teisė yra daugiau viešoji negu privatinė. Tačiau negalima paneigti ir privatinės teisės elementų notariato teisėje: civilinių teisinių santykių dispozityvus pobūdis lemia, kad dažniausiai notarinio veiksmo atlikimas ir jo turinys yra nulemtas šalių valios.

Notariato teisės sistema. Notariato teisė priskiriama prie procesinių-procedūrinių teisės šakų grupės, kadangi jos normomis reguliuojami profesijos organizavimo klausimai bei notarinė veikla, kuri pirmiausiai reiškiasi notarinių veiksmų atlikimu. Notariato teisėje galima išskirti bendrąją ir specialiąją dalis.

Notariato teisės bendrajai daliai priskirtini tokie institutai:

- Notariato samprata, uždaviniai ir funkcijos, principai, notariato teisės šaltiniai;
- Notariato teisės subjektai (notaras, kiti asmenys, atliekantys notarinius veiksmus, notarinio veiksmo dalyviai);

49 A. Vaišvila *Teisės teorija*. Vilnius, 2004, p. 263.

- Tapimo notaru sąlygos ir tvarka;
- Notarų veiklos organizavimas ir priežiūra;
- Notarų savivalda;
- Notarų profesinės veiklos etika;
- Notarų atsakomybė;
- Notarų įgaliojimų pasibaigimas ir kt.

Notariato teisės specialiąją dalį sudaro teisės institutai, nustatantys bendrąsias notariinių veiksmų atlikimo taisykles ir specialiąsias atskirų notariinių veiksmų atlikimo taisykles. Literatūroje diskutuojama dėl specialiosios notariato teisės dalies apimtys. Kai kurie autoriai nesutinka, kad notariato teisės reguliavimo dalykui būtų priskirtos atskiriems notariiniams veiksams taikytinos taisyklės, įtvirtintos privatinėje teisėje, o, jų nuomone, notariato teisės reguliuojami teisiniai santykiai turi apimti tik bendras notaro pareigas, susijusias su notariiniu dokumentų tvirtinimu, bei notaro pareigas klientų atžvilgiu⁵⁰. Vadovaujantis šia nuomone, civilinės teisės normos, reguliuojančios konkretaus sandorio sudarymą, pavyzdžiui, teismo leidimo reikalingumas perleidžiant šeimos turtu esantį nekilnojamąjį daiktą⁵¹, į notariato teisės reguliavimo dalyką nepatektų. Į notariato teisės reguliavimo dalyką apimtį patektų tik teisės normos, reglamentuojančios, pavyzdžiui, notaro pareigą išaiškinti sudaromo sandorio pasekmes, apie sudarytą sandorį pranešti viešojo registro tvarkytojui ir pan. Visgi, atsižvelgiant į notaro vykdomą sandorių teisėtumo kontrolę ir privalomą notaro aktyvų vaidmenį užtikrinant civilinių teisiųjų santykių teisėtumą, nepriklausomą nuo šalių valios, teisingiau notariato teisės dalyką aiškinti plačiau – kaip apimančią visas teisės normas, įskaitant ir civilinės teisės, šeimos teisės bei kitų teisės šakų, kurios yra taikomos atliekant konkrečius notariinius veiksmus.

Notariato teisės šaltiniai⁵². Atsižvelgiant į teisės moksle išskiriamą teisės šaltinių klasifikaciją⁵³, galima išskirti tokius notariato teisės šaltinius:

- Bendrieji teisės principai;
- Tarptautinė teisė (tarptautinės sutartys, konvencijos, tarptautinių teismų sprendimai);
- Statutinė teisė (nacionaliniai įstatymai ir įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai);
- Teismų praktika;
- Teisės doktrina.

Bendrieji teisės principai (pavyzdžiui, lygiateisiškumo, sutarties laisvės, teisingumo) įtvirtina pagrindines, esmines reguliuojamos srities nuostatas ir atlieka reglamentavimo, interpretavimo, teisės spragų bei kolizijų šalinimo funkcijas. Bendrieji teisės principai, kaip notariato teisės šaltinis, apibūdina pagrindines šios teisės šakos nuostatas, jos saugomas moralines vertybes ir tikslus.

Tarptautinė teisė. Šiais globalizacijos ir valstybių integracijos laikais tarptautinės teisės šaltiniai tampa labai svarbia kiekvienos teisės šakos dalimi. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 135 straipsnį Lietuva vadovaujasi pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis. Tarptautinės sutartys yra nacionalinės teisės dalis ir turi viršenybę prieš nacionalinius vidaus įstatymus. Notariato teisės šaltiniais laikytinos tarptautinės dvišalės sutartys dėl teisinės pagalbos, įtvirtinančios kolizines normas (pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisiųjų santykių⁵⁴, kt.), kai kurios daugiašalės konvencijos (pavyzdžiui, 1961 m. Hagos konvencija dėl užsienio valstybėse išduotų dokumentų legalizavimo panaikinimo⁵⁵, 1972 m. Europos Tarybos konvencija dėl testamentų

50 B. M. Gongalo, T. I. Zaiceva ir kt. *Notarialnoe pravo Rossii*. Moskva, 2003, p. 36.

51 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 3.85 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

52 „Teisės šaltinio“ sąvoka čia vartojama formaliaja prasme, t. y. kaip rašytinė medžiaga, kurioje yra privalomos elgesio taisyklės.

53 V. Mikėlėnas *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Vilnius, 2009, p. 46.

54 1992 m. lapkričio 19 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas Nr. I-3069 „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisiųjų santykių ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1992, Nr. 34-1033.

55 1961 m. Konvencija „Dėl užsienio valstybėse išduotų dokumentų legalizavimo panaikinimo“ // Valstybės žinios, 1997, Nr. 68-1699.

registravimo sistemos sukūrimo⁵⁶, kt.). Atskirai tarp tarptautinės teisės šaltinių reikėtų išskirti Europos Sąjungos teisę. Tiek Europos Sąjungos institucijų priimami teisės aktai, tiek Europos Teisingumo Teismo sprendimai turi įtakos Lietuvos notariato organizavimo ir veiklos principams bei notarinei praktikai (pavyzdžiui, anksčiau minėti Europos Teisingumo Teismo sprendimai dėl notaro pilietybės reikalavimo panaikinimo, Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (Briuselis I reglamentas)⁵⁷, įtvirtinantis „autentiško dokumento“ sąvoką, Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo⁵⁸ ir kt.).

Statutinė teisė. Pagrindinius notariato veiklos principus Lietuvoje reglamentuojantis teisės aktas yra Notariato įstatymas⁵⁹. Šio įstatymo 13 straipsnyje nurodyta, kad notarai savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, šiuo įstatymu ir kitais Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro teisės aktais ir Lietuvos notarų rūmų nutarimais bei kitais teisės aktais. Šis straipsnis iš esmės pateikia visą notariato statutinės teisės šaltinių sąrašą. Konstitucija, kaip valstybės teisinės sistemos pamatas, yra kiekvienos teisės šakos šaltinis. Notariatui aktualiausias Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios nuosavybės teisės apsaugą ir verslo laisvę (23 straipsnis, 46 straipsnis). Tarp aktualiausių notariatui Lietuvos Respublikos įstatymų, be minėto Notariato įstatymo, didelę reikšmę turi Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas⁶⁰, taip pat Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas⁶¹, Lietuvos Respublikos žemės įstatymas⁶², kiti įstatymai. Notariato teisiniai santykiai reguliuojami ir žemesnės galios teisės aktais (pavyzdžiui, Vyriausybės nutarimas dėl notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo taisyklių patvirtinimo⁶³, kt.). Notariato valstybinė priežiūra patikėta Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai, todėl nemažą notariato statutinių teisės šaltinių dalį sudaro teisingumo ministro įsakymai, reglamentuojantys notariato veiklą (pavyzdžiui, teisingumo ministro įsakymas dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo⁶⁴, įsakymas dėl notarų atestacijos nuostatų patvirtinimo, dėl notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklių patvirtinimo⁶⁵, dėl Lietuvos notarų rūmų statuto patvirtinimo⁶⁶, kt.). Lietuvos notarų rūmai, kaip notarų savivaldos institucija, tarp kitų funkcijų atliekanti ir notarų veiklos kontrolės bei priežiūros, notarinės praktikos vienodinimo funkcijas, priima nutarimus, kurie yra svarbus notariato teisės šaltinis (pavyzdžiui, Notarų garbės ir etikos kodeksas⁶⁷, taip pat konkretūs nutarimai, vienodinantys notarinę praktiką tam tikrais konkrečiais klausimais).

Teismų praktika, kaip notariato teisės šaltinis, ypač Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, taip pat Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartys, kurių turi paisyti žemesnės instancijos teismai, nagrinėdami analogiškas bylas, yra svarbus notariato teisės šaltinis. Teismai, aiškindami teisės turinį ir prasmę, formuluodami teisės aiškinimo taisykles, pateikia svarbios orientaci-

56 1972 m. gegužės 16 d. Konvencija „Dėl Testamentų registravimo sistemos sukūrimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 77-2667.

57 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 „Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo“ // Specialiusis leidimas, 2004 12 30, Nr. 1. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40948 (žiūrėta 2013 12 13).

58 2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB „Dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo“ // Oficialusis leidinys L, 2005, Nr. 255-22.

59 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

60 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

61 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

62 Lietuvos Respublikos žemės įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868.

63 2003 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 580 „Dėl notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 47-2079.

64 2004 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-119 „Dėl Reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3134; 2007-07-24, Nr. 82-3367.

65 2004 m. lapkričio 15 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-282 „Dėl notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklių patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 169-6226.

66 2008 m. sausio 3 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-3 „Dėl Lietuvos notarų rūmų statuto naujos redakcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 6-222.

67 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas. Prieiga per internetą <http://www.notarumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 12 14).

nės medžiagos, kuria linkme reikia organizuoti notarinę veiklą bei formuoti notarinę praktiką (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2007 dėl atsisakymo atlikti notarinį veiksma⁶⁸, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-47/2009 dėl palikimo atsisakymo įforminimo klausimų⁶⁹). Notariato teisės šaltiniu taip pat laikytini Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai (pavyzdžiui, anksčiau minėtas 2010 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“⁷⁰), kurie reikšmingai prisideda tiek prie teisėkūros tobulinimo, tiek prie notariato teisės doktrinos plėtos.

Teisės doktrina, pateikdama nuoseklią, racionalią galiojančios teisės analizę, argumentuotai atskleidama tikrąjį teisės turinį, prisideda prie notariato teisės plėtos ir notarinės praktikos bei teisėkūros šioje srityje tobulinimo. Lietuvoje mokslinių veikalų notariato tematika nėra gausu. Todėl reikšminga ir užsienio valstybių mokslinė medžiaga, lyginamoji teisėtyra. Notariato teisei svarbi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama jurisprudencija.

1.1.5. Notariatas – kaip mokymo disciplina

Notariatas gali būti analizuojamas ir kaip mokymo disciplina. Notariato teisė kaip pasirenkamas dalykas dėstoma Lietuvos universitetuose, teikiančiuose teisinį išsilavinimą. Tai, kad notariatas dėstomas kaip atskiras, o ne integruotas kursas, parodo jo svarbą visuomenei ir ypatingą padėtį teisės sistemoje. Notariato teisės dėstymo tikslai – suteikti būsimiesiems teisininkams žinių apie notariatą, jo uždavinius ir principus, supažindinti su notariatą reglamentuojančiais teisės aktais. Be to, tokios disciplinos egzistavimas mokslo institucijose skatina doktrinos, turinčios svarbią reikšmę notariato plėtrai ir teisinio reguliavimo tobulinimui, kūrimą.

1.1.6. Notaras tarp kitų teisinių profesijų atstovų

Iš teisinių profesijų geriausiai žinomos teisėjo, advokato, prokuroro, antstolio, notaro, privataus teisininko profesijos. Kiekviena šių profesijų yra svarbi ir savita. Notariato ir teismų sąsajas ir skirtumus jau aptarėme dalyje „Notariatas ir valdžių padalijimo koncepcija“. Šioje dalyje aptarsime notariato santykį su prokuratūra, advokatūra ir antstoliais.

Notariatas ir prokuratūra. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme⁷¹ nustatyta, kad prokuratūra padeda užtikrinti teisėtumą ir teismui vykdyti teisingumą. Ši lakoniškai apibrėžta prokuratūros paskirtis iš esmės sutampa su notariato paskirtimi. Tačiau esminis šių institucijų skirtumas – jų veiklos sritis. Prokurorai daugiausia veikia baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės reguliuojamų teisinių santykių srityje: organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose. Notaras išimtinai veikia civilinės teisės reguliuojamų teisinių santykių srityje: jo paskirtis – užtikrinti civilinių teisinių santykių teisėtumą. Tačiau prokurorų kompetencija gali apimti ir civilinės teisės reguliuojamus teisinius santykius tais atvejais, kai prokurorai įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gina viešąjį interesą, t. y. asmens, visuomenės ir valstybės teises ir teisėtus interesus. Būtent viešojo intereso gynimas ir yra sritis, suartinanti prokuroro ir notaro profesijas, nes notaro funkcijų paskir-

68 2007 m. spalio 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2007.

69 2009 m. vasario 5 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-47/2009.

70 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas, „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 34-1620.

71 Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994, Nr. 81-1514; 2003, Nr. IX-1518.

tis – viešojo intereso gynimas, pasireiškiantis tam tikrų privatinės teisės normų realizavimu ir notariškai tvirtinamų sandorių teisėtumo užtikrinimu. Tad kuo efektyviau dirba notaras, tuo mažesnis prokuroro užimtumas viešojo intereso gynimo srityje. Tačiau lyginant prokuroro ir notaro profesijas, nepaisant juos siejančių kai kurių bendrų principų (pavyzdžiui, nepriklausomumo, objektyvumo, viešojo intereso apsaugos) ir veiklos tikslų, reikia pažymėti, kad prokuroras visada yra proceso šalis ar jos atstovas, o notaras – nešališkas abiejų šalių patarėjas.

Notariatas ir advokatūra. Notaro ir advokato teisinės profesijos dažnai įvardijamos kaip labai artimos. Tai rodo ir kartkartėmis pasirodančios teisėkūros iniciatyvos sujungti šias profesijas, suteikiant galimybę advokatams vykdyti notaro funkcijas⁷². Advokatų veikla yra teisinių paslaugų teikimas: tai teisės konsultacijos (patarimai teisės klausimais), teisinę reikšmę turinčių dokumentų rengimas, atstovavimas teisės klausimais, gynyba bei atstovavimas bylų procese. Advokatų veikla su notarų veikla turi tik vieną bendrą aspektą: abiejų profesijų atstovai gali teikti teisės konsultacijas ir rengti teisinę reikšmę turinčius dokumentus. Notaro veikla nėra teisinių paslaugų teikimas, nes notaras vykdo valstybės deleguotas viešo pobūdžio funkcijas, kurių tikslas – užtikrinti civilinių teisinių santykių stabilumą ir teisėtumą. Advokatų teikiamos konsultacijos ir dokumentų rengimas kartu su atstovavimu ir teismine gynyba – esminė ir pagrindinė jų veikla. Notarų teikiamos teisinės paslaugos – konsultavimas ir dokumentų rengimas yra tik papildoma, pagalbinė jų veikla, kuri neatsiejamai susijusi su jų vykdomomis prevencinio teisingumo funkcijomis (pavyzdžiui, notaras, į kurį šalis kreipiasi dėl sandorio patvirtinimo, privalo šalis pakonsultuoti ir parengti sandorio projektą, atitinkantį suderintą šalių valią). Kad notarų teikiamos konsultacijos ir sandorių projektų rengimas yra tik pagalbinė jų veikla, rodo ir tai, kad notaro atlyginimą už šias paslaugas reguliuoja valstybė, kuri yra nustačiusi rinkos požiūriu itin mažus notarų įkainius už šias paslaugas. Be to, notarinėje praktikoje notarų teikiamos konsultacijos susijusios tik su jų atliekamais notariniais veiksmais, o dokumentai rengiami tik tokių rūšių, kurie turi ar gali būti tvirtinami notarine tvarka (pavyzdžiui, notarai nerengia procesinių dokumentų teismui, nekonsultuoja baudžiamosios teisės, finansų ar aplinkos teisės klausimais ir pan.). Notarų vykdoma konsultavimo funkcija specifinė ir dėl to, kad notaras, konsultuodamas šalis, veikia kaip mediatorius, padedantis šalims rasti priimtina ir teisėtą interesų suderinimo būdą. Svarbu ir tai, kad vienas esminių advokatų veiklos principų – lojalumas savo klientui, t. y. nešališkumo principo, kuriuo grindžiama notaro veikla, priešingybė. Advokatas visada yra vienos šalies atstovas ir gina tik savo kliento interesus. Advokatą ir klientą sieja sutartiniai, t. y. privatus, santykiai. Notaras nėra ir negali būti nė vienos šalies atstovu, nes jis – nepriklausomas ir nešališkas abiejų šalių patarėjas, notaro ir kliento santykiai turi viešosios teisės pagrindą. Advokatą ir notarą skiria nemažai kitų, šalutinių, požymių, pavyzdžiui:

- advokato atlyginimas yra derybų su klientu dalykas, o notaro atlyginimą nustato valstybė teisės aktu;
- notaras veikia teritoriniu principu (skiriamas dirbti tam tikroje savivaldybėje ir notarinis veiksmus atlieka tik savo biure), o advokato teritorija neribojama;
- notarų skaičius ribojamas ir reguliuojamas, o advokatų – ne;
- advokatai gali specializuotis, o notarai – ne;
- notarai privalo vykdyti notarines funkcijas visiems į jį besikreipiantiems asmenims, o advokatas gali rinktis klientus.

Jei advokatams būtų suteikta teisė vykdyti notarines funkcijas, notarai, atsižvelgiant į jiems taikomus griežtus veiklos reikalavimus ir vykdomą valstybės kontrolę (veiklos teritorijos bei biuro įsisteigimo vietos ribojimas, atlyginimų ribojimas, reikalavimai notarų biurams, valstybės tarnybinė priežiūra, privalomas dokumentų archyvavimas ir pan.), atsidurtų iš esmės

72 Pavyzdžiui, 2011 m. lapkričio 17 d. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pakeitimo ir papildymo projektas Nr. XIP-3865. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=411716&p_query=&p_tr2=2 (žiūrėta 2013 12 13).

nelygiavertėje padėtyje, palyginti su advokatais, tuo būtų pažeistas asmenų lygiateisiškumo principas. Todėl kalbant apie notarų funkcijų suteikimą advokatams, reikia kartu paminėti ir visų nuostatų, kuriomis reglamentuojama notarų veikla, taikymą advokatams.

Notarai ir antstoliai. Notarus ir antstolius, visų pirma, sieja jų statusas: jie nėra valstybės pareigūnai tiesiogine to žodžio prasme (kaip, pavyzdžiui, prokurorai), tačiau nėra ir nepriklausomi teisininkai (kaip, pavyzdžiui, advokatai). Notarai ir antstoliai – tai savarankiškai savo veiklą organizuojantys valstybės įgalioti ir kontroliuojami asmenys, vykstantys valstybės deleguotas viešojo pobūdžio funkcijas. Statuso ir institucinės sistemos organizavimo prasme notarai ir antstoliai yra beveik identiškos teisinės profesijos. Egzistuojanti notariato sistema Lietuvoje buvo pavyzdinis modelis reformuojant valstybinę teismo antstolių sistemą. Skiriasi tik notarams ir antstoliams valstybės deleguotos funkcijos. Antstoliams valstybė perduoda vykdomųjų dokumentų vykdymo, faktinių aplinkybių konstatavimo, dokumentų perdavimo ir kitas įstatymų nustatytas funkcijas. Antstolių veiklos sritis – vykdymo procesas, todėl veiklos (funkcijų) prasme notariatas ir antstoliai nėra artimos profesijos, išskyrus notaro išduodamus vykdomuosius dokumentus, kurie yra pagrindas antstoliui pradėti vykdymo procesą.

Viename Lietuvos notarų rūmų organizuotame tarptautiniame renginyje notaro išskirtinumas buvo išsakytas šiais žodžiais: „Notaras nuo visų kitų akademinų profesijų skiriasi tuo, kad mes esame suinteresuoti žmonių gerove, o kiti – žmonių nesėkmėmis arba sunkumais. Advokatas džiaugiasi sudėtingomis kelių kryžkelėmis, yrančiomis santuokomis, vagystėmis ir žmogžudystėmis. Gydytojas gyvena iš nupjautų kojų ir apendicito. Pastoriaus nebūtų be žmogaus nuodėmingumo. Tik mes, notarai, džiaugiamės, kai kitiems gerai sekasi: kai klesti verslas, laukai yra derlingi, rūksta kaminai. Mes norėtume, kad kiekvienas būtų milijonierius. Kai kitiems gerai sekasi, sekasi ir mums. Mūsų profesija – būti žmonių draugais.“⁷³

Klausimai

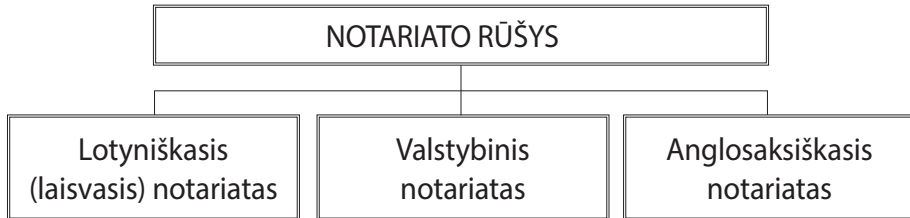
1. Kaip gali būti apibūdinamas notariatas?
2. Kokie pagrindiniai kriterijai lemia notariato, kaip teisinės institucijos, sampratą?
3. Kuo pasireiškia notaro statuso dvilypumas?
4. Kuo ypatingas notaro, kaip valstybės įgalioto asmens, statusas?
5. Kokia notariato vieta valstybėje valdžių padalijimo koncepcijos atžvilgiu?
6. Koks yra notaro ir valstybės santykis?
7. Kokia galėtų būti Europos Teisingumo Teismo sprendimų dėl notaro pilietybės reikalavimo reikšmė ir įtaka notariato raidai?
8. Kokie yra notaro, kaip laisvosios profesijos atstovo, ypatumai?
9. Koks yra notaro ir laisvosios rinkos santykis?
10. Kokie laisvosios rinkos principų taikymo notariate privalumai ir trūkumai?
11. Kokia notariato paskirtis ir pagrindiniai uždaviniai?
12. Kokios išskiriamos notariato funkcijos?
13. Kokie yra notariato, kaip teisės šakos, bruožai?
14. Kodėl notariato, kaip savarankiškos teisės šakos, išskyrimas gali būti problemiškas?
15. Kokie yra notariato teisės šaltiniai? Pateikite pavyzdžių.
16. Koks notaro santykis su kitų teisinių profesijų atstovais?

73 *Kodėl esu notaras?* Vokietijos tarptautinio bendradarbiavimo fondo bendradarbiaujant su Vokietijos Koblenco ir Lietuvos notarų rūmais šeštojo kollokviumo „Prevencinė teisės sauga“, vykusio 2005 m. gegužės 10–11 d., medžiaga. Vilnius, 2004.

1.2. NOTARIATO RŪŠYS

Priklausomai nuo notarų santykio su valstybe bei notariškai patvirtinto dokumento galios išskiriamos trys pagrindinės notariato rūšys:

- Lotyniškasis (laisvasis) notariatas;
- Valstybinis notariatas;
- Anglosaksiškasis notariatas.

Notariato modelį pasirenka konkrečios valstybės įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į valstybės režimą, teisės tradicijas, visuomeninių santykių išsivystymo lygį, civilinės apyvartos apimtis bei kitas aplinkybes. Kai kuriose pasaulio valstybėse notariatas neegzistuoja (pavyzdžiui, Skandinavijoje), tačiau tokių valstybių yra labai nedaug. Šiame skyriuje aptariami pagrindiniai lotyniškojo, valstybinio ir anglosaksiškojo notariatų bruožai.

1.2.1. Lotyniškasis notariatas

Lotyniškasis notariatas – tai notariato rūšis, kai notaras vykdo valstybės deleguotas viešojo pobūdžio funkcijas, tačiau savo darbą organizuoja savarankiškai, kaip laisvosios profesijos atstovas. Dėl to lotyniškasis notariatas dar vadinamas laisvuju notariatu. Čia notaras funkcinė prasme yra valstybės atstovas, o finansine prasme – privatus asmuo. Notaro privatumas pasireiškia tuo, kad jis savo lėšomis organizuoja savo biuro steigimą, jo išlaikymą, pagalbinių samdymą, asmeniškai atsako už atliktus notarinius veiksmus, o už notarinius veiksmus gautos pajamos, išskyrus privalomus mokesčius valstybei bei profesinės savivaldos institucijai, tenka pačiam notarui, o ne valstybės biudžetui. Lotyniškasis notariatas būdingas kontinentinės (romanų-germanų) teisės tradicijai priklausančioms valstybėms, t. y. kurių teisės pagrindas siejamas su romėnų teise. Lotyniškasis notariatas labiausiai paplitęs – jis egzistuoja 86 valstybėse – Tarptautinės notariato sąjungos (angl. *International Union of Notaries*; UINL) narėse, o kontinentinė teisinė sistema yra išplitusi beveik 120 valstybių, kuriose gyvena 2/3 pasaulio gyventojų⁷⁴.

Lotyniškasis notariatas būdingas demokratiniams režimams. Nors notaro profesija labai sena ir jos ištakos siekia senovės Romos laikus, laikoma, kad šiuolaikinis lotyniškojo notariato modelis susiformavo maždaug prieš 200 metų Prancūzijoje, priėmus 1803 metų Ventose'o įstatymą. Tuomet buvo suformuluoti pagrindiniai notariato principai⁷⁵, kurie yra išlikę iki šių dienų:

- Ribotas notarų skaičius, atitinkantis gyventojų poreikius (*numerus clausus*);
- Ne ginčo jurisdikcija;
- Notarų paslaugų monopolis;

⁷⁴ Tarptautinės notariato sąjungos misija. Prieiga per internetą <http://www.uin.org/2/mission> (žiūrėta 2013 12 13).

⁷⁵ Apie lotyniškųjų notarų veiklos principus žr. 2 skyrių „Notarų veiklos principai“.

- Speciali notariškai patvirtintų dokumentų įrodomoji galia;
- Notariškai patvirtintų dokumentų vykdytinumas;
- Visiška notarų atsakomybė;
- Profesinė savivalda per notarų rūmus, atsakingus už notarų drausmingumą;
- Fiksuoti notarų paslaugų įkainiai;
- Draudimas kooperuotis su kitomis profesijomis ir turėti bendrą biurą;
- Draudimas tvirtinti dokumentus, esant interesų konfliktui (pavyzdžiui, kai notaras su notarinio veiksmo dalyviu susijęs šeiminiais ryšiais);
- Negalėjimas notaro biuro perleisti / paveldėti⁷⁶.

Teisinėje literatūroje⁷⁷ nurodomi tokie pagrindiniai lotyniškojo notariato bruožai:

- Notaru gali būti tik aukštos kvalifikacijos teisininkas, skiriamas į pareigas valstybės;
- Notaras vykdo valstybės deleguotą funkciją nepriklausomai, t. y. nepriklausydamas valstybės institucijų hierarchijai;
- Notaras savo funkcijas vykdo nešališkai;
- Notaras saugo savo sudarytus ir patvirtintus dokumentus, išduoda dublikatus, turinčius tokią pačią teisinę galią;
- Notaras yra asmeniškai ir visiškai atsakingas už žalą, padarytą asmenims, vykdam profesinę veiklą;
- Notaras profesinę veiklą vykdo tam tikroje teisės aktu nustatytoje teritorijoje;
- Notarui privaloma narystė profesinėje asociacijoje – notarų rūmuose;
- Notaras privalo laikytis profesinės etikos taisyklių.

Kalbant apie lotyniškojo notariato ypatumus, svarbu paminėti, kad lotyniškasis notaras negali reklamuotis. Be to, atsižvelgiant į notaro funkcijų viešą pobūdį, notaras negali atsisakyti atlikti savo funkcijų ir privalo jas vykdyti visiems į jį besikreipiantiems. Notaras atsisakyti atlikti notarinį veiksma gali (o tiksliau – privalo) tik jei tokio veiksmo atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų reikalavimų. Kita vertus, lotyniškieji notarai privalo vykdyti visas jiems valstybės patikėtas funkcijas, negalėdami specializuotis tam tikroje srityje (pavyzdžiui, paveldėjimo, įmonių steigimo, nekilnojamojo turto sandorių tvirtinimo ir pan.).

Nors ir vadinamas laisvuuoju, lotyniškasis notariatas yra kontroliuojamas valstybės. Valstybė atsakinga už tinkamą ir efektyvų notarinių funkcijų vykdymo užtikrinimą ir šių paslaugų prieinamumą visoje jos teritorijoje. Įprastai valstybė skiria notarus į pareigas, nustato jų skaičių, veiklos teritoriją, atlyginimo dydžius, atlieka tarnybinę notarų priežiūrą, nepažeisdama jų nepriklausomumo principo ir neperžengdama notarinių veiksma teisėtumo vertinimo ribų, valstybė taip pat gali patraukti notarą baudžiamojon ar drausminėn atsakomybėn už įstatymų ar profesinės veiklos etikos taisyklių pažeidimą ir pan.

Vienas esminių ir išskirtinių lotyniškojo notariato bruožų – notaro patvirtintas dokumentas, kuris Europos teisėje laikomas autentišku dokumentu. Daugelyje lotyniškojo notariato valstybių notaro patvirtintas dokumentas turi oficialaus dokumento statusą, kuris suteikia jam didesnę įrodomąją galią bei tam tikroje sferoje – vykdomojo ir vykdytino dokumento galią. Autentiškas dokumentas – tai dokumentas, kuriame užfiksuotas teisinis veiksmas arba faktas, kurio autentiškumą patvirtino kokia nors viešoji valdžios institucija⁷⁸. Autentiško dokumento specifika Europos Sąjungoje ta, kad jei autentiškas dokumentas yra vykdytinas jį išdavusioje valstybėje, tai jis turi būti pripažįstamas ir vykdomas bet kurioje Europos Sąjungos valstybėje⁷⁹. Kad dokumentas būtų laikomas autentišku, įprastai reikalinga, kad jis turėtų tei-

76 P. L. Murray, R. Stürner *The Civil Law Notary – Neutral Lawyer for the Situation*. München, 2010, p. 17

77 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rossijskoj Federacii*. Moskva, 2010, p. 73.

78 Europos teisminio tinklo civilinėse ir komercinėse bylose glosarijus. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/civiljustice/glossary/glossary_it.htm#AuthInst (žiūrėta 2013 12 13).

79 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo užtikrinimo // Specialusis leidimas, 2004 12 30, Nr. 1. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40948 (žiūrėta 2013 12 13).

sinį pagrindą, būtų patvirtintas ir pasirašytas įgaliotų autentifikavimo subjektų, identifikuotų šalis, būtų sudaromas specialia procedūra ir forma bei įregistruotas, būtų saugomas originalus egzempliorius pas jį išdavusį / autentifikavusį subjektą ir kt. Visi šie reikalavimai autentiškam, taigi ir notariniam, dokumentui yra civilinių santykių dalyvių teisių ir teisėtų interesų apsaugos garantija (pavyzdžiui, dokumentų registravimas notariniuose registruose užkerta kelią nesąžiningai sandorio šaliai įrodinėti, kad sandoris nebuvo sudarytas, vieno egzemplioriaus saugojimas notarų biuruose padeda ginti pažeistas šalies teises klastojant dokumentus bei mažina klastočių mastą, taip pat sudaro galimybę gauti dokumento dublikatą, jei šalis savąjį egzempliorių prarado ir pan.). Beje, dažniausiai autentiškiems dokumentams būdinga teisėtumo ir tikrumo prezumpcija, o tai reiškia, kad kol dokumentas nėra nustatyta tvarka panaikintas, jame užfiksuota informacija laikoma tikra ir teisinga, jos įrodinėti nereikia. Taigi iš esmės lotyniškojo notaro patvirtintas dokumentas yra išimtis iš laisvo įrodymų vertinimo principo, išskyrus kai byloje yra keli autentiški dokumentai, kuriuose užfiksuoti priešaringi faktai.

Autentiški dokumentai neegzistuoja bendrosios teisės tradicijos valstybėse, taip pat Skandinavijos valstybėse, t. y. jie iš esmės būdingi kontinentinės teisės tradicijos valstybėms.

Lyginant lotyniškąjį notariatą su kitais modeliais, akcentuojama platesnė lotyniškojo notaro įgaliojimų apimtis bei didesnis atsakomybės už savo vykdomą veiklą laipsnis⁸⁰.

Teisinėje literatūroje lotyniškojo notariato modelis dar skirstomas į „tik notaro“ ir „notaro-advokato“ modelius⁸¹. „Tik notaro“ modeliui būdinga, kad notaro pareigos nesuderinamos su jokiais kitomis pareigomis, o „notaro-advokato“ modeliui būdinga, kad advokatas, atitinkantis tam tikrus reikalavimus, gali verstis ir notaro praktika. Notaro-advokato modelis labai retas. Dėl istorinių aplinkybių iš Europos valstybių notaro-advokato modelis būdingas tik kai kurioms Vokietijos žemėms ar jų dalims. Pagrindinė tokios „notaro-advokato“ sistemos atsiradimo Vokietijoje priežastis – valstybės parama skurdžiose Vokietijos dalyse advokatai suteikiant galimybę papildomai vykdyti ir notaro funkcijas. Atkreiptinas dėmesys, kad tose Vokietijos žemėse, kuriose veikia šis dualistinis notaro-advokato modelis, nėra „tik notarų“, o tose žemėse, kuriose veikia „tik notaro“ sistema, nėra notarų-advokatų, t. y. šie modeliai nėra suplakami ir neveikia greta vienas kito. Notaro-advokato modelio atveju abi specialybės griežtai atskirtos viena nuo kitos: advokatas-notaras yra ir advokatas, ir notaras. Kiekvienu konkrečiu atveju jis turi aiškiai išreikšti, ar jis dirbs advokatu, ar eis notaro pareigas. Jeigu jis dirba notaru, tai jis kaip vadinamasis „tik notaras“ besąlygiškai turi laikytis Vokietijos notariato įstatymo, ypač įsipareigoti būti objektyvus. Būdamas advokatu, priešingai, jis, atsižvelgiant į advokatams galiojančias įstatymo ir teisinių normų, reguliuojančių asmenų priklausomybę tam tikrai profesijai, nuostatas, yra įpareigotas veikti kaip asmuo, atstovaujantis savo kliento interesams. Siekiant išvengti interesų konfliktų, Vokietijos įstatymai numato griežtus apribojimus notarams-advokatams, pavyzdžiui, draudžia, kad advokatas-notaras vykdytų notaro funkciją tokia reikale, kuriame jis jau dirbo advokatu, ir atvirksčiai. Veikdamas kaip notaras, asmuo turi nuosekliai laikytis neutralumo ir objektyvumo principų. Notaru-advokatu gali tapti tik advokatas, turintis tam tikrą darbo advokatu patirtį, išlaikęs notariato specialybės egzaminą, atlikęs notaro praktiką. Notaro-advokato modelis laikytinas savitesnės Vokietijos istorijos nulemta išimtimi nei savarankiška notariato sistema. Atsižvelgiant į šios sistemos atsiradimo priežastis ir funkcionavimo specifiką, manytina, kad šiuolaikinėse demokratinėse valstybėse, taip pat ir Lietuvoje, prielaidų šiam modeliui populiarėti nėra.

80 L. Madeikytė *Notariato rūšys* // *Notariatas* 2007, Nr. 3, p. 10–19.

81 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 32.

1.2.2. Valstybinis notariatas

Valstybinis notariatas pasižymi tuo, kad notaras yra valstybės tarnautojas, vykdamas valstybinio pobūdžio funkcijas, gaunantis algą iš valstybės biudžeto, dirbantis valstybiniame notarų biure. Pajamos, surinktos už valstybinio notaro atliktus notarinius veiksmus patenka į valstybės biudžetą, o valstybė yra atsakinga už valstybinio notaro atliktus notarinius veiksmus bei tokiais veiksmais asmenims padarytą žalą. Valstybinis notariatas būdingas kontinentinės teisės sistemai ir sutinkamas autoritarinėse valstybėse, kuriose civilinė apyvarta yra gana ribota. Teigiama, kad valstybinį notariatą „išrado“ V. Leninas, kuris 1922 m. sukūrė Sovietų Sąjungoje panaikino laisvąjį notariatą, kaip kapitalizmo įrankį, tačiau suprasdamas jo galimą naudą kuriamai centralizuotai politinei sistemai, transformavo šią instituciją į biurokratinę valstybės kontroliuojamą profesiją⁸². Nors valstybiniame notariate valstybė, kaip ir lotyniškojo notariato sistemoje, reguliuoja notarų skaičių, tačiau šio reguliavimo tikslas yra sureguliuoti valstybės tarnautojų skaičių, derinant jį su valstybės fiskaliniiais interesais. Lotyniškojo notariato atveju notarų skaičiaus reguliavimo tikslai – užtikrinti notarų paslaugų prieinamumą bei garantuoti notarui pakankamas pajamas, kaip notaro nepriklausomumo ir objektyvumo garantiją. Valstybinio notaro vykdomos funkcijos, notarinės veiklos principai labai panašūs į lotyniškojo notaro (pavyzdžiui, sandorių tvirtinimas, paveldėjimo teisės liudijimų išdavimas), tačiau atsižvelgiant į tai, kad valstybinį notariatą dažniau renkasi autoritariniai režimai, o lotyniškąjį – demokratiniai, lotyniškasis notaras vykdo daugiau ir įvairesnių funkcijų, nulemtų aktyvesnės civilinės apyvartos (pavyzdžiui, įmonių steigimo dokumentų tvirtinimas), ir jo funkcijų ratas nuolat plečiasi (pavyzdžiui, tendencija lotyniškajam notarui suteikti mediacijos, arbitro funkcijas, taip pat kai kurias civilinės metrikacijos įstaigoms ar teismams būdingas santuokos sudarymo patvirtinimo, santuokos nutraukimo, įvaikinimo įforminimo ir pan. funkcijas, nesusijusias su ginčo sprendimu). Kai kuriose valstybėse greta veikia du notariato tipai: lotyniškasis ir valstybinis (pavyzdžiui, Vokietijoje, Rusijoje, Ukrainoje). Taip yra dėl to, kad tam tikrose ekonomiškai silpnose valstybių teritorijų dalyse neatsiranda asmenų, norinčių savarankiškai dirbti notarais, todėl tose teritorijose valstybė notarinių funkcijų vykdymą užtikrina per valstybinį notariatą.

Lotyniškojo notariato sistema rinkos ekonomikos sąlygomis yra pažangesnė, palyginti su valstybinio notariato sistema, dėl notarinių funkcijų vykdymo efektyvumo ir ekonomiškumo:

- lotyniškieji notariai, siekdami pritraukti daugiau klientų ir daugiau uždirbti, konkuruoja paslaugų bei aptarnavimo kokybe;
- lotyniškasis notariatas, suteikdamas galimybę notarams savarankiškai organizuoti darbą ir samdyti reikalingą darbuotojų skaičių, užtikrina operatyvų klientų aptarnavimą;
- asmeninė lotyniškojo notaro atsakomybė skatina jį dirbti sąžiningai ir kruopščiai;
- valstybei nereikia išlaikyti notarų biurų ir mokėti notarams atlyginimo, negana to, lotyniškieji notariai iš savo uždarbio moka mokesčius valstybei.

1.2.3. Anglosaksiškasis notariatas

Anglosaksų teisinėje sistemoje notaro statusas iš esmės kitoks negu lotyniškojo notaro. Šis skirtumas nulemtas dviejų teisinių sistemų – bendrosios ir kontinentinės – tradicijos: bendrojoje teisės sistemoje pagrindiniai yra žodiniai įrodymai (liudytojų parodymai), o civilinės teisės sistemoje – rašytiniai. Dėl to bendrojoje teisės sistemoje notariniai dokumentai, nors ir gali būti pripažinti įrodymais, tačiau neturi ypatingos reikšmės, tuo tarpu civilinės teisės sistemoje notariniai dokumentai turi prioritetinę galią tarp kitų įrodymų. Dėl šių priežasčių

82 G. Shaw *Notaries in Central Europe: Transformation as Reprofessionalisation* // Notarius International, 2004, Nr. 3–4.

bendrosios teisės sistemai priklausančiose valstybėse notaro profesija yra mažareikšmė šalies viduje, tačiau notarai reikalingi klientams, kuriems reikia patvirtinti notarinius dokumentus, kad šie atitiktų civilinės teisės sistemos reikalavimus užsienyje⁸³. Atsižvelgiant į tai, anglosaksiškose šalyse notaras apibrėžiamas kaip asmuo arba teisininkas, kurio paskirtis – tvirtinti dokumentus, kad jie turėtų galią užsienio valstybėse. Anglosaksiškasis notariatas paplitęs bendrosios teisės sistemai priklausančiose valstybėse – JAV, Anglijoje, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje ir kt. Čia teisiųjų paslaugų teikimas sutelktas į advokatūros profesiją, kur advokatai įprastai gali teikti ir notarines paslaugas. Dauguma notarų visų pirma yra advokatai, o notaro profesija – kaip papildoma, pagalbinė. Tik notaro profesija verčiasi labai nedidelė dalis notarų. Pavyzdžiui, iš 900 notarų, priklausančių Anglijos ir Velso notarų asociacijai, tik 150 verčiasi tik notaro profesija⁸⁴. Notaro profesija yra laisvai pasirenkama, notarų skaičius neribojamas. Kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, JAV) notaras net neprivalo turėti teisinio išsilavinimo, jam pakanka visuomenės pasitikėjimo. Pavyzdžiui, JAV minimali notaro amžiaus riba – 18 metų, o tai reiškia, kad notaru gali būti ir koledžo studentas, neįgijęs jokio išsilavinimo ir neturintis nuo 21 metų įgyjamos teisės pirkti alkoholį ar tabako gaminius ar patekti į pasilinksminimo įstaigas⁸⁵. Anglijoje notaro profesija priskiriama prie teisiųjų profesijų, ir asmuo, norintis verstis notaro praktika, turi turėti teisinį išsilavinimą. Notaras savo įgaliojimus įprastai gauna iš vietos valdžios organų (pavyzdžiui, JAV) arba teismo (Anglija, Australija), kurie suteikia teisę naudoti antspaudą, kuriuo galima patvirtinti tam tikrus įvykius / faktus (tokia notaro „licencija“ dažniausiai išduodama už tam tikrą mokestį tam tikram laikotarpiui). Kaip minėta, notarų patvirtinti dokumentai neturi prioritetingos įrodomosios galios, kuria pasižymi lotyniškojo notaro patvirtinti dokumentai.

Anglosaksų teisės sistemoje neegzistuoja oficialaus, arba autentiško, dokumento sąvoka (šioje sistemoje dokumentai yra vieši, t. y. išduoti valdžios institucijų, arba privatūs), todėl ir notaro vaidmuo bei funkcijos civiliniuose teisiniuose santykiuose nėra tokie svarbūs ir reikšmingi kaip lotyniškojo notariato valstybėse. Anglosaksiškasis notaras vykdo kur kas mažiau reikšmingas, ne valstybinio pobūdžio funkcijas, kurios panašesnės į administracines nei į teisėtumo užtikrinimo⁸⁶. Būdingiausias anglosaksiškojo notaro funkcijos – kopijų, parašų, liudytojų parodymų, priesaikų, įgaliojimų tvirtinimas ir pan. Anglosaksų teisė nenumato privalomos notarinės sandorių formos jokiems sandoriams, tad notaras iš esmės eliminuojamas iš sandorių, kaip esminių civilinės apyvartos variklių, sudarymo procesų (tai advokatų prerogatyva). Paprastai notaras sandoryje tik patvirtina parašą, o tai reiškia, kad dokumentą pasirašė konkretus asmuo. Tačiau atsižvelgiant į asmens tapatybės nustatymo būdų liberalumą, kai tapatybei patvirtinti užtenka kitų asmenų paliudijimo ir nebūtina pateikti asmens dokumento⁸⁷, toks notarinis patvirtinimas lotyniškojo notaro požiūriu negarantuoja teisinio saugumo ir neužkerta kelio kilti ginčui ateityje. Anglosaksiškiems notarams leidžiama reklamuoti savo veiklą, siekiant pritraukti daugiau klientų.

Reikia pastebėti, kad anglosaksiškasis notariatas nėra vienytiškas, tam tikri jo požymiai skirtingose valstybėse ar jų teritorijose skiriasi. Pavyzdžiui, Londone, taip pat Australijos sostinės teritorijoje veikia notarai, artimesni lotyniškiems notarams: jais gali tapti tik teisinį išsilavinimą ir tam tikrą teisinio darbo stažą turintys asmenys, o jų funkcijos yra kur kas platesnės (pavyzdžiui, vekselių ir čekių protestai, tarptautinio pobūdžio sandorių tvirtinimas, dokumentų legalizavimas (tvirtinimas pažyma (*Apostille*)), dokumentų vertimų tikrumo liudijimas, jūriniai protestai, įmonių įstatų rengimas ir pan.)⁸⁸. Minėti Londono notarai vadinami skriveriais (angl. *scrivener*). Priešingai nei paprastieji Anglijos notarai (angl. *general notaries*), skriveriai

83 G. Shaw *Notaries in Central Europe: Transformation as Reprofessionalisation* // Notarius International, 2004.

84 *What is a Notary?* Prieiga per internetą <http://www.thenotariassociety.org.uk/what-is-a-notary> (žiūrėta 2013 12 13).

85 L. Madeikytė *Notariato rūšys* // Notariatas 2007, Nr. 3, p. 12.

86 *Ibid.*

87 *Ibid.*, p. 18.

88 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rossijskoj Federacii*. Moskva, 2010, p. 69–70.

negali kartu būti ir advokatais, jie gali užsiimti tik notaro veikla, be to, jiems keliamas reikalavimas ne tik išmanyti teisę, tačiau mokėti ir bent vieną užsienio kalbą. Skriveneriai yra vieninteliai notariai iš bendrosios teisės sistemos, kurie pripažįstami kaip turintys tokį patį statusą kaip lotyniškieji notariai ir yra Tarptautinės notariato sąjungos nariai. Tokių notarų egzistavimą bendrosios teisės tradicijos valstybėse lėmė tarptautinis bendradarbiavimas prekybos ir verslo srityje, siekiant užtikrinti anglosaksiškojo notaro patvirtintų dokumentų pripažinimą kontinentinės teisės tradicijos valstybėse. Dėl šios priežasties JAV Floridos valstija 1997 m. reformavo savo notariatą pagal lotyniškojo notariato principus⁸⁹. Tarptautinis bendradarbiavimas ir valstybių integracija iš esmės nulėmė ironišką situaciją: lotyniškąjį notariatą stengiamasi liberalizuoti, tuo tarpu anglosaksiškasis notariatas imamas perreguluoti, siekiant jį modernizuoti ir priartinti prie lotyniškojo notariato standartų. Pavyzdžiui, Anglijos Aukščiausiasis Teismas neseniai Civilinio proceso taisyklėse suformavo precedentinę taisyklę, pagal kurią notariniai dokumentai, atitinkantys teisės aktų reikalavimus, pripažįstami įrodymais nereikalaujant jokių papildomų įrodymų, nebent paneigiami kitais įrodymais⁹⁰.

Klausimai

1. Kokios notariato rūšys egzistuoja pasaulyje?
2. Kokiais principais grindžiamas lotyniškasis notariatas?
3. Kokie lotyniškojo notariato išskirtiniai bruožai?
4. Kuo pagrįstas notaro-advokato modelis?
5. Kokie esminiai valstybinio notariato požymiai?
6. Kuo pasižymi anglosaksiškasis notariatas?
7. Kokie, Jūsų manymu, yra atskirų notariato rūšių privalumai ir trūkumai?
8. Kokios gali būti skirtingų notariato rūšių supanašėjimo prielaidos?

1.3. NOTARIATO ISTORIJA

1.3.1. Notariato atsiradimas ir plėtra

Notariato pradžia sietina su visuomenės bei civilinių teisinių santykių atsiradimu ir plėtra. Jam susikurti didelės įtakos turėjo šiuose santykiuose pradėtas vartoti raštas ir prekybinių piniginių santykių tobulėjimas⁹¹.

Notariato institutas kūrėsi senovės Romos ir Bizantijos laikais. Romos respublikos laikotarpiu notarų funkcijas atlikdavo raštininkai, tarnaujantys valstybės tarnyboje, ir raštininkai – privačių asmenų samdiniai. Raštininkai, tarnaujantys valstybės tarnyboje, priklausė magistratams⁹² ir už darbą gaudavo fiksuotą atlyginimą. Jie sudarydavo svarbius dokumentus, magistrato vardu tvirtindavo dokumentų kopijas ir išrašus, dalyvaudavo teismų procesuose, jų metu žurnaluose fiksuodavo esmines bylos aplinkybes ir pan. O raštininkai – privačių asmenų (Romos piliečių) samdiniai – buvo nepriklausomi asmenys arba vergai. Jie ir buvo vadinami notarais⁹³. Taigi žodis „notaras“ (lot. *notarius*) kilęs iš lotyniško žodžio *notae*, reiškiančio

89 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rossijskoj Federacii*. Moskva, 2010, p. 69-70.

90 Prieiga per internetą <http://www.thenotariessociety.org.uk/what-is-a-notary> (žiūrėta 2013 12 13).

91 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rossijskoj Federacii*. Moskva, 2010, p. 24.

92 Magistratas – senovės Romos aukšto rango valstybinės valdžios pareigūnas. Tarptautinių žodžių žodynas, prieiga per internetą <http://www.tzz.lt/m/magistratas> (žiūrėta 2013 12 12).

93 B. I. Livšic, N. I. Kašurin, B. N. Kovalev, M. I. Sazonova, A. I. Tichenko *Istoričeskie chroniki Rossijskogo notariata*. Moskva, 2003, p. 17–21.

yparingus stenografinius ženklus, kuriuos raštininkas rašydavo kam nors diktuojanč⁹⁴.

Notariatas, kaip teisinis institutas, buvo įtvirtintas Romos imperijos laikotarpiu, o istorijos šaltiniai notariato instituto atsiradimo pradžią priskiria III amžiui. Tuo metu notaro profesija buvo vadinama tabelionais (it. *tabelliones*) ir įtvirtinta Romos imperatoriaus Konstantino abiejose konstitucijose, datuojamose 316 metais⁹⁵. Jose imperatorius Konstantinas draudė dekuronams⁹⁶ eiti tabeliono pareigas⁹⁷.

Tabelionai nebuvo valstybės tarnautojai. Jie vertėsi nepriklausoma veikla, kurią kontroliavo valstybė. Už įstatymu nustatytą atlygį jie sudarydavo teisinius aktus⁹⁸, surašydavo teisinius dokumentus arba pareiškimus teismams⁹⁹, rengdavo susitarimus, sutartis, jas registruodavo teismuose¹⁰⁰, surašydavo ir tvirtindavo testamentus, liudytojų parodymus¹⁰¹ ir pan. Tabelionų visuomeninė padėtis buvo garbinga. Tabelionu galėjo būti tik laisvasis Romos pilietis, turintis reikalingų teisiųjų žinių, priklausantis tabelionų bendrijai ir patvirtintas miesto prefekto¹⁰². Tabelionai miestuose turėdavo savo kontorą, išimtiniais atvejais jiems buvo leidžiama veiksmus atlikti namuose. Norintis sudaryti tam tikrą sandorį asmuo kreipdavosi į tabelioną ir šis ant specialaus herbinio popieriaus parengdavo dokumento projektą. Tada tokį dokumentą, dalyvaujant liudininkams, perskaitydavo ir jį pasirašydavo sandorio šalys bei liudininkai. Visa tai užfiksavęs, dokumentą pasirašydavo ir tabelionas¹⁰³. Siekiant dokumentą apsaugoti nuo klastojimų, buvo naudojamas antspaudas. Tabelionų sudaryti aktai taip pat turėjo būti pateikiami užregistruoti teismų institucijoms, čia jie buvo įrašomi į protokolus. Teismų institucijose buvo registruojami, pavyzdžiui, pirkimo, dovanojimo sandoriai, sandoriai, susiję su globa, ir pan. Tabelionų sudarytus aktus teismų institucijose reikėjo registruoti tam, kad šiems aktams būtų suteiktas viešo dokumento statusas¹⁰⁴.

Notariatas, kaip viešasis valstybės teisės institutas, galutinai susiformavo Italijoje apie XII amžių. Tuo laikotarpiu valstybė ir Bažnyčia pripažino notariškai patvirtintą dokumentą viešuoju dokumentu (Aleksandro III įsaku notariškai patvirtinti dokumentai buvo tinkami įrodymai bažnyntiniame teisme)¹⁰⁵. Nuo XII a. notaro atliktus teisinius veiksmus buvo pradėta trumpai aprašinėti viduramžių notarinio registro knygoje (imbreviatūrose), kurios turėjo teisinę galią, o pagal jose esančius įrašus, esant reikalui, buvo parengiami papildomi dokumentų egzemplioriai¹⁰⁶.

Notariato instituto plitimas iš Italijos į kitas Europos valstybes buvo susijęs su romėnų teisės plitimu, todėl šis notariatas ir vadinamas lotyniškuoju notariatu. Nuo XIV amžiaus Italijoje susiformavusį notariato institutą perėmė Prancūzija, Vokietija, o vėliau ir Austrija bei kitos Europos šalys¹⁰⁷.

Pirmiausiai itališkasis notariatas buvo perimtas XII amžiuje Pietų Prancūzijoje, o jau XIII amžiuje jis paplito ir Šiaurės Prancūzijoje. Notariato plitimą skatino sprendimas, kad viešuose bažnyntinių teismų procesuose dalyvautų ir proceso eigą dokumentuose įtvirtintų viešasis asmuo. Teismų viešumas turėjo įtakos lotyniškojo notariato plitimui ir kitose Europos valstybėse¹⁰⁸.

Prancūzijoje notaro funkcijas ilgą laiką atliko dvasininkiai. Vėliau buvo įtvirtinta valstybinėse įstaigose ir kanceliarijose tarnaujanti raštininkų klasė: vyskupai, senjorai ir miesto no-

94 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba, *op. cit.*, p. 24.

95 B. I. Livšic, N. I. Kašurin, B. N. Kovalev, M. I. Sazonova, A. I. Tichenko, *op. cit.*, p. 17.

96 Dekurionas – kareivis, kuris imperinėje Romos armijoje vadovavo kavaleristų turmai.

97 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba, *op. cit.*, p. 26.

98 N. Ljapidevskij *Istorija notariata*. Moskva, 1875, p. 20–21.

99 V. Gaivenis *Nuo raštininko iki notaro*. Vilnius, 2007, p. 20.

100 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba, *op. cit.*, p. 24.

101 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 22.

102 V. Gaivenis, *op. cit.*, p. 20.

103 B. I. Livšic, N. I. Kašurin, B. N. Kovalev, M. I. Sazonova, A. I. Tichenko, *op. cit.*, p. 23–25.

104 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rossijskoj Federacii*. Moskva, 2010, p. 26.

105 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 25.

106 N. Kersken *Viešasis notariatas viduramžių Europoje*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 11.

107 B. I. Livšic, N. I. Kašurin, B. N. Kovalev, M. I. Sazonova, A. I. Tichenko *Istoričeskije chroniki Rossijskogo notariata*. Moskva, 2003, p. 26.

108 N. Kersken, *op. cit.*, p. 12.

tarai¹⁰⁹. Pirmosios notariato įstaigos atsirado XIII a. Paryžiuje valdant Liudvikui IX, vėliau jos įsteigtos visoje Prancūzijoje. Iš pradžių notarai atliko daug funkcijų, kurios nebuvo jiems būdingos, pavyzdžiui, palaikydavo viešąją tvarką¹¹⁰. Bėgant laikui notarų funkcijos Prancūzijoje buvo išplėstos: jie tvirtindavo turto pardavimo sandorius, sudarydavo sutartis ir aktus, aprašydavo turta, išduodavo įvairius liudijimus ir t. t. XIX amžiaus pradžioje Prancūzijos notariatas tapo vienu iš Europos notariato institucijos lyderių.

Vokietijoje, kaip ir Prancūzijoje, iš pradžių notaro funkcijas gana ilgai atliko dvasininkija. Bažnytiniais notarams buvo pavesta surašyti įvairius bažnytinius aktus, pavyzdžiui, vyskupų rinkimų dokumentus, susirinkimų protokolus ir pan.¹¹¹ Vokietijos notariato plėtrai svarbūs 1512 m. spalio 8 d. paskelbti Šventosios Romos imperijos notariato veiklos nuostatai¹¹². Dokumente buvo įtvirtintos notariato veiklos nuostatos, numatyti reikalavimai skiriamiesiems notarams, apibrėžta notarinio dokumento forma ir reglamentuotos taisyklės, kaip turi būti sudaromi testamentai ir skelbiami imperatoriaus laišakai. Apie 1669 metus notariatas atsirado Frankfurte prie Maino, 1822 metais – Kelne. Vokietijos įstatymuose nuo 1892 metų buvo įtvirtinta, kad notarai yra valstybės tarnautojai, tačiau jie negaudavo atlyginimo ir pensijų, o jų veiklą prižiūrėjo teisingumo ministras¹¹³.

Tuo tarpu viešojo notariato plitimas į Angliją ir Skandinavijos šalis buvo daug lėtesnis, kadangi ten buvo susiklosčiusios kitokios privačių dokumentų rengimo tradicijos¹¹⁴.

Notarų dokumentai iš pradžių buvo rengiami tik lotynų kalba, o nuo XIV amžiaus pabaišgos jau pasitaiko notarinių dokumentų, parengtų ir tautinėmis kalbomis, tačiau notariniai tvirtinamieji įrašai ir toliau buvo rašomi lotyniškai¹¹⁵. Viduramžių Europoje notarai aptarnaudavo ne vieną apskritį ir dažnai vykdavo atlikti notarinių veiksmų pas klientą. Be to, notarų paslaugų pirmiausiai prirėkdavo bažnytiniais teismams, todėl viena iš notarų funkcijų buvo dokumentuose fiksuoti bažnytinių teismų procesinius veiksmus ir daryti šių dokumentų nuorašus. Notarai taip pat įformindavo įvairių bažnyčios dvasininkų skyrimo dokumentus, dvasininkų testamentus ir jų vykdymo dokumentus, tvirtino dvasininkų ir bažnyčios finansinius sandorius (pavyzdžiui, žemės pirkimo-pardavimo, kreditų ėmimo, rentų sandorius)¹¹⁶.

1.3.2. Lietuvos notariato atsiradimas ir plėtra

Lietuvoje notariato ištakos siekia XIII amžių, kada susikūrė Lietuvos valstybė, atsirado pirmieji rašytiniai dokumentai bei pradėjo kurtis Lietuvos didžiojo kunigaikščio kanceliarija¹¹⁷. Su tuo susijęs ir pirmųjų rašytinių dokumentų atsiradimas Lietuvoje. Tuo metu raštininkai (kitai vadinami notarijai) paprastai būdavo vienuoliai. Valdant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vyteniuui šį darbą atliko pranciškoniai, o vėliau, valdant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Gediminui, kunigaikščio dvare ekspertai, patarėjai ir raštininkai buvo dominikonai¹¹⁸. Paminėtina, kad notarijais buvo vadinami ne bet kokie raštininkai, o tik tie, kurie užsienyje baigdavo kolegijas ar universitetus¹¹⁹. Didžioji dalis raštininkų buvo atvykėliai iš Lenkijos, Silezijos ir Ordino¹²⁰. Valdant Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui valstybės raštinė buvo pertvarkyta. Valstybinės raštinės raštininkams buvo pavesta rengti dokumentus, raštus, laiškus, registruoti

109 B. I. Livšic, N. I. Kaščurin, B. N. Kovalev, M. I. Sazonova, A. I. Tichenko, *op. cit.*, p. 31.

110 V. Gaivenis *Nuo raštininko iki notaro*. Vilnius, 2007, p. 23.

111 *Ibid.*, p. 22.

112 N. Kersken, *op. cit.*, p. 12.

113 B. I. Livšic, N. I. Kaščurin, B. N. Kovalev, M. I. Sazonova, A. I. Tichenko, *op. cit.*, p. 28.

114 N. Kersken, *op. cit.*, p. 12.

115 N. Kersken, *op. cit.*, p. 18.

116 N. Kersken *Viešasis notariatas viduramžių Europoje*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 18–19.

117 R. Petrauskas *Rašto ir raštininių kultūros pradžia Lietuvoje*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 22.

118 *Lietuvos notarų rūmams 10 metų*. Vilnius, 2002, p. 6.

119 V. Gaivenis *Trumpa Lietuvos notariato istorijos apžvalga*, in: *Lietuvos notariatas*. Vilnius, 1996, p. 4.

120 R. Petrauskas, *op. cit.*, p. 24.

išduodamus raštus, daryti jų nuorašus. Valstybinės raštinės raštininkų funkcijos buvo ir dalyvavimas diplomatinėse misijose, t. y. santykiai su užsienio šalimis¹²¹.

1566 m. buvo priimtas II Lietuvos Statutas ir tai galėtų būti laikoma Lietuvos notariato, kaip teisinės institucijos, susikūrimo metais, nes jame buvo įtvirtinta žemės teismo raštininko pareigybė, kuriai buvo priskirtos funkcijos daryti dokumentų nuorašus, išrašus, rašyti aktus asmenims ir pan., o tai iš esmės atitinka šiandien notaro atliekamas funkcijas¹²². 1588 m. III Lietuvos Statute teismų funkcijoms buvo priskirtas įvairių teisinių aktų ir sutarčių registravimas, išrašų, kuriuos tvirtindavo teismo raštininkai, aktų knygų išdavimas¹²³.

Lietuvos statutuose raštininkams buvo nustatyti tokie reikalavimai: pilietybės – raštininku galėjo būti tik Lietuvos pilietis; luomo – raštininkais galėjo būti tik bajorai; asmeninių savybių – turėjo būti geras, garbingas žmogus; žinių – turėjo išmanyti teisę ir mokėti rašyti valstybine kanceliarine kalba¹²⁴. Raštininkai negaudavo pastovaus atlyginimo, jiems atlyginimą mokėdavo teisme besibylinėjančios šalys¹²⁵.

1795 m. įvykus trečiajam Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimui, didžioji Lietuvos valstybės teritorijos dalis atiteko Rusijos imperijai, tačiau Lietuvos statutų įtvirtinta teisinė sistema galiojo dar iki 1840 m., kai buvo panaikintas III Lietuvos Statutas ir pradėjo galioti Rusijos imperijos įstatymai¹²⁶. 1864 m. Rusijoje įvykusi teismų reforma lėmė ir notariato sistemos pertvarkymus. 1866 m. balandžio 14 d. buvo priimti carinės Rusijos notarinės srities nuostatai¹²⁷ (kitai vadinti tiesiog Notariato įstatymu), kurie priklausė civilinei teisei. Šiuose nuostatuose buvo įtvirtinta notaro pareigybė¹²⁸, o notariato institucijai iš teismų buvo perduota aktų ir sutarčių tvirtinimo bei registravimo funkcija¹²⁹. Nuostatuose įtvirtinta notarinė veikla susidėjo iš dviejų dalių. Pirmąją dalį sudarė tikroji notarinė veikla – aktų surašymas, dokumentų ir parašų tikrumo liudijimas, įgaliojimų ir taikos sutarčių liudijimas. Šią veiklą vykdė vadinamieji jaunesnieji notarai. Antrąją notarinės veiklos dalį sudarė jau sudarytų notarinių dokumentų (aktų) tvirtinimas ir registravimas atitinkamose knygose ir registre. Po šių veiksmų tokie aktai tapdavo viešo pobūdžio dokumentais. Šią veiklą vykdė tik vyresnieji notarai, kurių įstaigos veikdavo prie apygardos teismų¹³⁰. Nuostatuose taip pat buvo įtvirtintas *numerus clausus* principas, o notarų skaičių nustatydavo teisingumo ministras. Notarų skaičius galėjo būti didinamas tik jeigu to prašė vietos savivalda. Notarus taip pat skirdavo teisingumo ministras. Jais galėjo būti skiriami tik turintys Rusijos pilietybę, pilnamečiai, neteisti, neįnaitys kitų valstybinių pareigų ir išlaikę notaro egzaminus asmenys¹³¹. Kandidatai į notarus turėjo išmanyti įstatymus, reikalingus notaro veikloje, raštvedybą ir gebėti sudaryti notarinius aktus¹³². Be to, kiekvienas pretendentas į notarus galimiems nuostoliams padengti dėl jo galimų neteisėtų veiksmų apygardos teismui turėdavo įnešti piniginių užstatą, kurio dydį nustatydavo teisingumo ministras, suderinęs su vidaus reikalų ministru¹³³. Notaro atlyginimas buvo apskaičiuojamas pagal nustatytus įkainius arba dėl įkainių dydžio notaras susitardavo su klientu (susitarti galėjo ir dėl mažesnio, ir dėl didesnio notaro atlyginimo dydžio, nei buvo nustatyta įkainiuose)¹³⁴. Kiekvienas notaras turėjo savo antspaudą. Jų veiklą prižiūrėjo apygardos teismas¹³⁵.

1918 m. vasario 16 d. atkūrus Lietuvos valstybę liko galioti 1866 m. balandžio 14 d. carinės

121 R. Petrauskas, *op. cit.*, p. 25.

122 V. Gaivenis *Nuo raštininko iki notaro*. Vilnius, 2007, p. 49.

123 *Lietuvos notarų rūmams 10 metų*. Vilnius, 2002, p. 6.

124 V. Gaivenis, *op. cit.*, p. 42.

125 *Ibid.*, p. 44.

126 *Ibid.*, p. 50.

127 M. Maksimaitis *Pirmieji notariato įstatymai Lietuvoje 1866–1940*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 109.

128 *Lietuvos notarų rūmams 10 metų*. Vilnius, 2002, p. 7.

129 M. Maksimaitis *Pirmieji notariato įstatymai Lietuvoje 1866–1940*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 109.

130 *Ibid.*, p. 110.

131 V. Gaivenis *Nuo raštininko iki notaro*. Vilnius, 2007, p. 50.

132 *Ibid.*, p. 50.

133 M. Maksimaitis, *op. cit.*, p. 110.

134 *Ibid.*, p. 52.

135 V. Gaivenis, *op. cit.*, p. 51.

Rusijos notarinės srities nuostatai¹³⁶. Jie buvo šiek tiek pakeisti ir suderinti su Lietuvos įstatymais. Pagal minėtą teisės aktą notaro veikla susidėjo iš dviejų dalių: 1) tiesioginė notaro veikla, t. y. dokumentų parengimas ir surašymas, parašų tikrumo, įgaliojimų, sutarčių paliudijimas; 2) parengtų dokumentų (aktų), pavyzdžiui, susijusių su nuosavybės teise į nekilnojamąjį turtą, tvirtinimas ir registravimas atitinkamose knygose ar registruose. Tiesioginę notarų veiklą vykdė paprasti notariai, o dokumentus (aktus) tvirtino tik vyresnieji notariai¹³⁷. Vyresnysis notaras buvo teismo pareigūnas ir prilygo teisėjui. Jis tvirtindavo notarų surašytus nekilnojamojo turto dokumentus (aktus), išduodavo turto įkeitimo liudijimus, tvarkydavo žmonių su teismo apribotu teisnumu sąrašus¹³⁸.

1919 m. sausio 9 d., priėmus Laikinąjį Lietuvos notariato sutvarkymo įstatymą, carinės Rusijos notarinės srities nuostatai buvo šiek tiek pakoreguoti. Pakeitimais buvo supaprastinta notariato tvarka, pakoreguota notarų skyrimo ir atleidimo, notarinių kontorų steigimo, darbo apmokėjimo tvarka ir pan.¹³⁹ Vienas svarbiausių pakeitimų buvo Rusijoje galiojusios tvarkos, kai notaro pajamas sudarė tik pagal susitarimą su klientu arba pagal nustatytą įkainį iš jo gaunamas užmokestis, atsisakymas. Lietuvoje buvo įvesta mišri atlyginimų sistema, pagal kurią notarams buvo nustatytas pastovus atlyginimas iš valstybės išdo bei suteikta teisė gauti kekvirtadalį iš klientų surenkamo mokesčio¹⁴⁰. Paminėtina, kad iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo notariai į apygardos teismo depozitą turėdavo sumokėti atitinkamo dydžio užstatą, kuriuo atsakydavo, jeigu jų išduotas dokumentas prieštaraudavo įstatymui arba jeigu jis veikė nesąžiningai¹⁴¹. Tačiau 1919 m. sausio 9 d. Laikiniu juo Lietuvos notariato sutvarkymo įstatymu minėtas užstato institutas buvo panaikintas.

1932 m. spalio 27 d. carinės Rusijos notarinės srities nuostatai, perimti iš Rusijos, vėl buvo pakoreguoti. Notariai tapo valstybės tarnautojais ir privalėjo kiekvieną darbo dieną ne mažiau kaip 6 valandas būti savo kontorose. Pakoreguotame teisės akte buvo aptarta notarų atsakomybė bei galimybė pareikšti civilinį ieškinį teisme dėl notaro veiksmais padarytos žalos¹⁴². Po minėto teisės akto pakeitimų notariai neteko iš valstybės išdo mokamo atlyginimo. Notariai atlyginimą imdavo iš kliento, kurio dalis atitekdavo notarui, o kita dalis – valstybės išdui¹⁴³.

Taigi tarpukario Lietuvoje notariato struktūra iš esmės išliko tokia pati, kaip ir iki Lietuvos valstybės atkūrimo. Ją sudarė vyresnysis notaras ir notariai. 1938 m. sausio 1 d. įsigaliojus Hipotekos įstatymui vyresniojo notaro pareigybė buvo panaikinta.

Tarpukario Lietuvoje notarų skaičių nustatė Teisingumo ministerija, pritarus Vidaus reikalų ir Finansų ministerijoms¹⁴⁴. Notarus skirdavo teisingumo ministras. Notarais galėjo tapti tik pilnamečiai, neteisti, neįnaujantys kitų valstybinių pareigų Lietuvos piliečiai. Asmuo, norintis tapti notaru, privalėjo išlaikyti atitinkamą notaro egzaminą. Vyresniesiems notarams buvo keliamas reikalavimas turėti aukštąjį teisinį išsilavinimą¹⁴⁵. Notariai savo veiklą galėjo vykdyti tik toje apygardos teismo veiklos teritorijoje, kurioje buvo įregistruota notaro buveinė. Notarų veiklą prižiūrėjo apygardų teismai¹⁴⁶.

Tarpukariu Lietuvos notariai atlikdavo šiuos notarius veiksmus: surašydavo aktus, išduodavo jų išrašus ir nuorašus, liudydavo aktų, protestų, nuorašų ir parašų tikrumą, tvirtindavo laiką, kada pateiktas dokumentas, patvirtindavo faktą, kad asmuo gyvas, tvirtindavo įvairius sandorius, saugodavo asmenų pateikiamus dokumentus, tvirtindavo įpėdinių turto pasidali-

136 M. Maksimaitis *Lietuvos notariatas 1918–1940 m.: teisinio reguliavimo ypatumai* // Jurisprudencija, 2010, Nr. 2 (120), p. 10.

137 *Ibid.*, p. 10.

138 *Ibid.*, p. 10–11.

139 *Ibid.*, p. 12.

140 M. Maksimaitis, *op. cit.*, p. 115.

141 V. Gaivenis *Nuo raštininko iki notaro*. Vilnius, 2007, p. 51.

142 M. Maksimaitis *Pirmieji notariato įstatymai Lietuvoje 1866–1940*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 116.

143 *Ibid.*, p. 116.

144 *Lietuvos notarų rūmams 10 metų*. Vilnius, 2002, p. 7.

145 M. Maksimaitis, *op. cit.*, p. 13.

146 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 26.

jimo projektus ir pan.¹⁴⁷ Notariškai patvirtintas dokumentas turėjo ypatingą galią kitų teismui pateikiamų įrodymų atžvilgiu.

Tarpukario Lietuvoje galiojusi notariato tvarka buvo panaikinta 1940 metais, Lietuvai praradus nepriklausomybę – Sovietų Sąjungai aneksavus Lietuvą. Sovietų Sąjunga primetė Lietuvai valstybinio notariato sistemą. Pagal valstybinio notariato sistemą notaras buvo valstybės tarnautojas, gaudavo valstybės nustatytą algą, dirbo valstybinėje notarų kontoroje, kuri buvo išlaikoma iš valstybės biudžeto lėšų.

1941 m. sausio 9 d. buvo patvirtinti Lietuvos TSR teisingumo liaudies komisariato nuostatai, pagal kuriuos komisariatui buvo pavesta organizuoti notariato organus, vadovauti ir tikrinti jų veiklą, sudaryti etatų projektus¹⁴⁸. Vadovaujantis šiais nuostatais, notariatas buvo pertvarkytas ir įsteigtos valstybinės notarinės kontoros. O 1941 m. balandžio 11 d. buvo patvirtinti ir Valstybinio notariato nuostatai¹⁴⁹.

Prie nepriklausomoje Lietuvoje tarpukariu veikusios notariato sistemos buvo grįžta nacistinės Vokietijos okupacijos metu nuo 1941 m. birželio 22 d. Tačiau 1945 m. įvyko antroji sovietinė okupacija, o 1950 m. gruodžio 25 d. Lietuvos TSR Ministrų Taryba patvirtino Lietuvos TSR valstybinio notariato nuostatus¹⁵⁰. Šie nuostatai reglamentavo notariato sistemą bei jos veiklą. Buvo pradėtos steigti pirmosios notarinės kontoros, kuriose notariniai veiksmai atlikdavo vyresnieji notariai ir notariai¹⁵¹.

1956 m. sausio 31 d. buvo patvirtinti nauji notariato nuostatai, pagal kuriuos notariato sistemos reguliavimas perduotas vykdyti tik Teisingumo ministerijai¹⁵².

1974 m. birželio 26 d. LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas įsaku patvirtino Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos valstybinio notariato įstatymą (toliau – Valstybinio notariato įstatymas), kuriuo buvo vadovaujama iki pat 1992 m. gruodžio 1 d., kada įsigaliojo Lietuvos Respublikos notariato įstatymas¹⁵³. Valstybinio notariato įstatymu nustatyta notariato struktūra, notarinių veiksmų atlikimo tvarka.

Valstybinio notariato organizacinė struktūra buvo sudaryta iš valstybinių notarinių kontorų¹⁵⁴, kurios turėjo juridinio asmens statusą bei herbinį antspaudą ir buvo išlaikomos Lietuvos TSR biudžeto lėšomis pagal LTSR teisingumo ministerijos sąmatą¹⁵⁵. Valstybinėse notarinėse kontorose dirbo valstybės tarnautojai – notariai: vyresnieji valstybiniai notariai, vyresniųjų valstybinių notarų pavaduotojai, valstybiniai notariai¹⁵⁶. Už valstybinės notarinės kontoros notarų ir kitų darbuotojų personalo administravimą buvo atsakingi vyresnieji valstybiniai notariai¹⁵⁷.

Eiti valstybinių notarų pareigas galėjo būti skiriami TSRS piliečiai, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą. Kartais į šias pareigas galėjo būti skiriami asmenys, neturintys aukštojo teisinio išsilavinimo, jeigu jie ne mažiau kaip trejus metus dirbo teisininkais¹⁵⁸. Valstybinius notarus į pareigas skirdavo ir atleisdavo LTSR teisingumo ministras¹⁵⁹.

Valstybinėse notarinėse kontorose notariai atlikdavo įvairius notarinius veiksmus¹⁶⁰: tvirtindavo sandorius (sutartis, testamentus, įgaliojimus ir kt.), imdavosi priemonių paveldimam turtui apsaugoti, išduodavo paveldėjimo teisės, nuosavybės teisės į dalį sutuoktinių bendro turto liudijimus, skirdavo draudimus perleisti gyvenamąjį namą, liudijo dokumentų nuorašų ir išrašų, pa-

147 V. Gaivenis *Trumpa Lietuvos notariato istorijos apžvalga*, in: *Lietuvos notariatas*. Vilnius, 1996, p. 6.

148 V. Nekrošius *Lietuvos notariatas sovietmečiu*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 129.

149 V. Gaivenis, *op. cit.*, p. 66.

150 V. Nekrošius, *op. cit.*, p. 129.

151 V. Nekrošius *Lietuvos notariatas sovietmečiu*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 130.

152 *Ibid.*

153 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // *Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

154 Lietuvos TSR valstybinio notariato įstatymo 3 straipsnio 1 dalis // *Vyriausybės žinios*, 1974, Nr. 20-191.

155 *Ibid.*, 11 straipsnis.

156 *Ibid.*, 3 straipsnio 3 dalis.

157 V. Nekrošius, *op. cit.*, p. 131.

158 Lietuvos TSR valstybinio notariato įstatymo 5 straipsnio 1 dalis // *Vyriausybės žinios*, 1974, Nr. 20-191.

159 *Ibid.*, 5 straipsnio 2 dalis.

160 *Ibid.*, 13 straipsnio 1 dalis.

rašo dokumentuose, dokumentų vertimo iš vienos kalbos į kitą tikrumą, tvirtindavo faktus, kad pilietis yra gyvas ar tam tikroje vietoje, patvirtindavo piliečio tapatybę su asmeniu, atvaizduotu nuotraukoje, dokumentų pateikimo laiką, perduodavo piliečių, valstybinių įstaigų, įmonių ir organizacijų, kolūkių, kitokių kooperatinių ir visuomeninių organizacijų pareiškimus kitiems piliečiams, valstybinėms įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms, kolūkiams, kitokioms kooperatinėms ir visuomeninėms organizacijoms, priimdavo į depozitą pinigų ir vertybinių popierių, darydavo vykdomuosius užrašus, protestuodavo vekselius, pateikdavo apmokėti čekius ir tvirtindavo čekių neapmokėjimą, priimdavo saugoti dokumentus, atlikdavo jūrinius protestus.

Pažymėtina, kad Vilniaus 1-oji valstybinė notarinė kontora turėjo ypatingą įstatyme įtvirtintą statusą. Tik ši kontora galėjo atlikti tam tikrus sudėtingus notarinius veiksmus, pavyzdžiui, išduoti įgaliojimus veikti užsienyje dėl paveldėjimo bylos tvarkymo, liudijimus, nustatančius užsieniečio buvimo Lietuvoje statusą. Be to, šioje kontoroje dirbę notariai kartu su Teisingumo ministerijos atstovais vykdavo tikrinti kitų notarų veiklos¹⁶¹.

Atlikdamas notarinius veiksmus, notaras privalėjo sandorio šalims išaiškinti jų pasekmes. Jis taip pat turėjo įsitikinti sandorio šalių veiksmu, nustatyti tapatybę, užtikrinti sandorio teisėtumą. Notariniai veiksmai buvo registruojami notariniame registre. Notaras galėjo atsiskyti atlikti notarinį veiksma, jeigu jo atlikimas prieštaravo įstatymui¹⁶².

Už valstybinių notarinių kontorų notarinių veiksmy atlikimą, taip pat už sandorių, pareškimų projektų surašymą, dokumentų nuorašų ir išrašų parengimą, dokumentų dublikatų išdavimą iš suinteresuotų asmenų notaras imdavo valstybinį mokestį remdamasis galiojančiais įstatymais¹⁶³. Visos notaro surinktos lėšos patekdavo į valstybės biudžetą¹⁶⁴. Už notaro neteisėtais veiksmais padarytą žalą klientui atsakydavo valstybė, o ne pats notaras.

Lotyniškojo notariato įtvirtinimas Lietuvoje prasidėjo 1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir 1992 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos notariato įstatymui¹⁶⁵, kuris įtvirtino lotyniškojo notariato sistemą Lietuvos Respublikoje. Priėmus šį įstatymą buvo panaikintas valstybinis notariatas ir pereita prie kontinentinės teisės tradicijomis pagrįsto lotyniškojo notariato sistemos. Tokią reformą paskatinė valstybinio notariato neefektyvumas. Valstybiniai notariai neturėjo ekonominio suinteresuotumo dirbti efektyviai, o tai atsispindėjo atsikūrusios Lietuvos laisvosios rinkos ekonomikos ir privačios nuosavybės teisiniuose santykiuose. Atsižvelgiant į Vokietijos notariato sistemos patirtį ir efektyvumą, rengiant Lietuvos notariato įstatymo projektą buvo nuspręsta perimti Vokietijos notariato sistemos modelį, o jį reglamentuoti įstatyme padėjo Vokietijos Koblenco notarų rūmai¹⁶⁶.

1993 m. vasario 12 d. įvyko pirmasis visų Lietuvos Respublikos notarų susirinkimas, kuris patvirtino Lietuvos notarų rūmų statutą ir išrinko Lietuvos notarų rūmų prezidento narius, Revizijos komisijos ir Notarų garbės teismo narius¹⁶⁷. Susirinkime dalyvavo 163 notariai¹⁶⁸. Pažymėtina, kad notarų skaičius Lietuvoje bėgant metams nuolat augo ir 2012 m. viduryje veiklą vykdė jau 269 notariai. Notarų skaičiaus augimą lėmė ne tik objektyvios priežastys, tokios kaip civilinės apyvartos augimas, atliekamų notarinių veiksmy skaičiaus augimas, bet ir politiniai motyvai.

1994 m. balandžio 29 d. Lietuvos notarų rūmų narių susirinkime buvo patvirtintas Notarų garbės (etikos) kodeksas. Tų pačių metų vasario 11 d. Lietuvos notariatas vienas pirmųjų Rytų Europoje buvo priimtas į Tarptautinę notariato sąjungą (UJNL), o Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos notariatas tapo Europos Sąjungos notariatų tarybos

161 V. Nekrošius, *op. cit.*, p. 132.

162 V. Nekrošius *Lietuvos notariatas sovietmečiu*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 133.

163 Lietuvos TSR valstybinio notariato įstatymo 35 straipsnio 1 dalis // *Vyriausybės žinios*, 1974, Nr. 20-191.

164 V. Nekrošius, *op. cit.*, p. 134.

165 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // *Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

166 V. Nekrošius, M. Stračkaitis *Notariato raida atkūrus nepriklausomybę*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 137.

167 *Lietuvos notarų rūmams 10 metų: Lietuvos notariato raida*. Vilnius, 2002, p. 10.

168 V. Nekrošius, M. Stračkaitis, *op. cit.*, p. 138.

(CNUe) tikruoju nariu¹⁶⁹.

1992 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos notariato įstatyme¹⁷⁰ notaro kompetencijai buvo priskirta atlikti tokius notarinius veiksmus: tvirtinti sandorius (sutartis, testamentus, įgaliojimus ir kt.); imtis priemonių paveldimam turtui apsaugoti; išduoti paveldėjimo teisės liudijimus; išduoti nuosavybės teisės į dalį sutuoktinių bendro turto liudijimus; skirti draudimus perleisti turtą, kurį būtina registruoti; liudyti dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumą; liudyti parašo dokumentuose tikrumą; liudyti dokumentų vertimo iš vienos kalbos į kitą tikrumą; patvirtinti faktą, kad pilietis gyvas ir yra tam tikroje vietovėje; priimti saugoti dokumentus; patvirtinti dokumentų pateikimo laiką; perduoti vienu juridinių ir fizinių asmenų pareiškimus kitiems juridiniams ir fiziniams asmenims; priimti pinigus ir vertybinius popierius kaip depozitą; daryti vykdomuosius įrašus pagal notaro patvirtintus dokumentus; priimti jūrinius protestus.

Notariato sistemos įsitvirtinimui visuomeniniuose teisiniuose santykiuose įtakos turėjo ir kitų teisinių institutų plėtra. Pavyzdžiui, 1992 m. buvo priimtas naujas Hipotekos įstatymas¹⁷¹, kuris įtvirtino hipotekos lakšto privalomą notarinę formą bei reikalavimą įregistruoti Hipotekos registre. Tiesa, registruoti šiame registre įkeitimus buvo pradėta tik 1998 m. balandžio 1 d.

1994 m. rugsėjo 23 d. įsigaliojo Notariato įstatymo pakeitimai¹⁷², pagal kuriuos notaro funkcijoms buvo priskirta vykdomųjų įrašų pagal notaro patvirtintus skolos dokumentus darymas ir vekselių bei čekių protestavimas. O 1999 m. balandžio 9 d. Notariato įstatymo pakeitimu¹⁷³ notarui buvo pavesta daryti vykdomuosius įrašus pagal notaro užprotestuotus arba neprotestuotinus vekselius ir čekius.

2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui¹⁷⁴ išliko nuostata, jog sutartinės hipotekos sandorį turi tvirtinti notaras. Praėjus daugiau nei dešimčiai metų nuo naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo 2012 m. liepos 1 d. įvyko hipotekos instituto reforma, kurios esmė ta, jog buvo atsisakyta hipotekos teisėjų ir jų pakartotinio hipotekos sandorių revizavimo, o hipotekos registravimo funkcijos buvo perduotos sutartinius hipotekos sandorius tvirtinančioms notarams. Be to, notarams buvo priskirta visiškai nauja funkcija – vykdomųjų įrašų dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą atlikimas¹⁷⁵.

Įsigaliojus Civiliniam kodeksui¹⁷⁶ buvo išplėtos ir notarų funkcijos juridinių asmenų steigimo bei juridinių asmenų steigimo dokumentų keitimo, reorganizavimo srityje. Notarams buvo suteikta kompetencija surašyti ar tvirtinti dokumentus dėl Juridinių asmenų registrai pateikiamų duomenų tikrumo ir tvirtinti, kad juridinį asmenį registruoti galima, nes įstatymuose ar steigimo sandoryje nustatytos prievolės yra įvykdytos ir atsirado įstatymuose ar steigimo dokumentuose numatytos aplinkybės.

2011 m. lapkričio 1 d. įsigaliojo Civilinio kodekso pakeitimai¹⁷⁷, pagal kuriuos įpėdiniai dėl palikimo priėmimo pagal turto apyrašą kreipiasi ne į teismą, o į notarą, bei Civilinio proceso kodekso pakeitimai¹⁷⁸, pagal kuriuos notaras gali patvirtinti rašytinius liudytojų parodymus.

2012 m. birželio 30 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 20, 62 straipsnių pakeitimui ir papildymui¹⁷⁹, notarams suteikta teisė atlikti arbitro funkcijas bei gauti atlygį už šių funkcijų atlikimą.

169 V. Gaivenis *Nuo raštininko iki notaro*. Vilnius, 2007, p. 74. Apie tarptautines notariato organizacijas ir jų reikšmę žr. 10 skyriaus „Notariato savivalda“ 10.3 poskyrį „Tarptautinės notariato organizacijos ir jų reikšmė“.

170 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 straipsnis // *Vyriausybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

171 Lietuvos Respublikos hipotekos įstatymas // *Lietuvos aidas*, 1992, Nr. 31-951.

172 Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo // *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 78-1463.

173 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 straipsnio papildymo įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 32-903.

174 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

175 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26, 43, 46 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 49(1) straipsniu įstatymo 1 straipsnis // *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 6-184.

176 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

177 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.39, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4130.

178 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 85-4126.

179 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 20, 62 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 76-3934.

Notariato sistemai turėjo įtakos 2011 m. Europos Teisingumo Teismo sprendimas dėl galimybės Europos Sąjungos valstybėms narėms taikyti notarams pilietybės reikalavimą¹⁸⁰. Europos Teisingumo Teismas savo sprendimu nustatė draudimą valstybėms narėms taikyti Europos Sąjungos valstybių piliečiams pilietybės sąlygą tapti notaru. Tačiau visus kitus reikalavimus tapti notaru, pavyzdžiui, kvalifikacinį egzaminą, skaičiaus ribojimą, valstybinės kalbos mokėjimą ir kt., pripažino pagrįstais.

2012 m. balandžio 28 d. Notariato įstatyme pirmą kartą buvo įtvirtinti notaro atlyginimo dydžių nustatymo kriterijai: tvirtinamo sandorio ar kito notarinio veiksmo vertė; atliekamo notarinio veiksmo ar teikiamos paslaugos pobūdis; notaro ekonominio nepriklausomumo užtikrinimas; notaro profesinės veiklos ir civilinės atsakomybės rizika; kryžminis subsidijavimas; sąnaudos. Remdamasi šiais kriterijais Teisingumo ministerija nustato notarų atlyginimų dydžius, be to, šie dydžiai derinami su Finansų ministerija ir Lietuvos notarų rūmais.

Atsižvelgiant į tai, kad valstybėje plėtojasi elektroninių paslaugų sfera, į elektroninę erdvę imtasi perkelti ir notarinius veiksmus. 2009 m. notarai pradėjo naudotis Nekilnojamojo turto sandorių viešosios elektroninės paslaugos (NETSVEP) sistema, kurią pasitelkus nekilnojamojo turto sandoriai sudaromi ir registruojami „vieno langelio“ principu. 2012 m. pradėjo veikti Hipotekos ir įkeitimo sudarymo ir registravimo elektroninė paslauga (HISREP), su kuria hipotekos sandoriai rengiami bei registruojami „vieno langelio“ principu. 2009 m. buvo pradėta kurti Juridinių asmenų registravimo elektroninės paslaugos (JAREP) sistema, skirta juridiniams asmenims steigti, steigimo dokumentams pakeisti ir registruoti bei duomenims perduoti „vieno langelio“ principu. Lietuvos notarų rūmai, siekdami sudaryti galimybes klientui notarinius veiksmus atlikti elektroninėje erdvėje, 2012 m. pradėjo įgyvendinti e.Notaro informacinės sistemos projektą¹⁸¹.

Tačiau per savo gyvavimo istoriją atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje notariato institutas susidūrė ne tik su teigiamais plėtros etapais, bet ir su neigiamais, kai buvo keliamos idėjos suteikti teisę tam tikrus notarinius veiksmus atlikti advokatams. Buvo iškeltas klausimas, ar atitiktų viešąjį interesą, jei notarinius veiksmus atliktų ne nešališkas notaras, turintis, be kita ko, šalims išaiškinti atliekamų notarinių veiksmų padarinius ir apsaugoti silpnesniąją šalį, bet advokatas, kuris pagal šios profesijos prigimtį neturi būti objektyvus, nes atstovauja šaliai, neturi teritorinio suskirstymo, priešingai nei notarai¹⁸². Šios iniciatyvos neatitiko viešo intereso tikslų, negalėjo užtikrinti asmenų teisėtų interesų apsaugos, todėl jos nebuvo įgyvendintos.

Taip pat buvo iniciatyvų įstatymuose pakeisti ir kandidato į notarus (asesoriaus) teisinį statusą. 2008 m. sausio 29 d. Teisingumo ministerija buvo parengusi ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateikusi Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo įstatymo projektą¹⁸³, kuriuo buvo norima iš esmės pakeisti kandidato į notarus (asesoriaus) instituto reglamentavimą. Projekte buvo numatyta, kad kandidatas į notarus (asesorius) būtų skiriamas ne viešo konkurso būdu, o kiekvieno notaro pasirinkimu. Be to, notaras galėtų rašytiniu pavedimu suteikti teisę kandidatui į notarus (asesoriui), kuris įtrauktas į kandidatų į notarus (asesorių) sąrašą, dirba notaro biure, yra prisiekęs įstatymo projekto nustatyta tvarka bei pateikęs Teisingumo ministerijai savo antspaudo ir parašo pavyzdžius, atlikti įstatymo projekte numatytus notarinius veiksmus (t. y. liudyti dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumą; liudyti parašo dokumentuose tikrumą; liudyti dokumentų vertimo iš vienos kalbos į kitą tikrumą; tvirtinti dokumentų pateikimo laiką; perduoti vienų fizinių ir juridinių asmenų pareiškimus kitiems fiziniams ir juridiniams

180 2011 m. gegužės 24 d. Europos Teisingumo Teismo sprendimai bylose C-47/08 Komisija prieš Belgiją, C-50/08 Komisija prieš Prancūziją, C-51/08 Komisija prieš Liuksemburgą, C-52/08 Komisija prieš Portugaliją, C-53/08 Komisija prieš Austriją, C-54/08 Komisija prieš Vokietiją ir C-61/08 Komisija prieš Graikiją. Prieiga per internetą <http://www.teismai.lt/lt/tarpt-bendri/tarpt-teism-inst-spr/estt-sprendimai/> (žiūrėta 2013 12 12).

181 V. Nekrošius, M. Stračkaitis *Notariato raida atkūrus nepriklausomybę*, in: *Lietuvos notariato istorija*, Vilnius, 2012, p. 166–168.

182 E. Kūris *Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija* // *Notariatas*, 2012, Nr. 13, p. 52–53.

183 2008 m. sausio 29 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo įstatymo projektas, Nr. XP-2823. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=313709&p_tr2=2 (žiūrėta 2013 12 12).

asmenims). Pažymėtina, kad notarinių veiksmų atlikimas yra valstybės notarui deleguota funkcija, kuria siekiama užtikrinti valstybėje sudaromų sandorių teisėtumą bei asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą. O kandidatas į notarus (asesorius) nebūtų buvęs valstybės įgaliojamas asmuo, nebūtų turėjęs su valstybe jokio santykio. Taip pat būtų pažeidžiamas *numerus clausus* principas, kadangi notarinių veiksmų atlikimas būtų deleguojamas asmenims, kurių skaičius nebūtų ribojamas. Be to, būtų pažeidžiama kandidato į notarus (asesorius) instituto esmė – pasirengimas notaro profesinei veiklai, kadangi jiems būtų deleguotas sudėtingų notarinių veiksmų atlikimas¹⁸⁴. Atsižvelgiant į tai, įstatymo projektas nebuvo priimtas.

Klausimai

1. Kada atsirado notariato institutas?
2. Kuo skyrėsi Romos respublikos laikotarpiu notarų funkcijas atlikdavę raštininkai, tarnaujantys valstybės tarnyboje, nuo raštininkų – privačių asmenų samdinių?
3. Kas tokie buvo tabelionai ir kas jais galėjo tapti?
4. Kada ir kur notariatas galutinai susiformavo kaip viešasis valstybės teisės institutas?
5. Kada notariatas pradėjo formuotis Lietuvoje ir kas notariato formavimosi pradžioje vykdė notarų funkcijas?
6. Kokias funkcijas vykdė Lietuvos statutuose numatyti žemės teismo raštininkai ir kokie reikalavimai buvo keliami norint jais tapti?
7. Kaip buvo reglamentuotas notariatas Lietuvoje 1918–1940 metais?
8. Kokie buvo valstybinio notariato sistemos ypatumai Sovietų Sąjungos aneksuotoje Lietuvoje?
9. Kada atkūrus nepriklausomybę Lietuvoje buvo pereita prie lotyniškojo notariato sistemos?
10. Kodėl atkūrus Lietuvos nepriklausomybę buvo atsisakyta valstybinio notariato sistemos?
11. Kokius notarinius veiksmus galėjo atlikti notariatai pagal 1992 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusį Lietuvos Respublikos notariato įstatymą ir kokius papildomus notarinius veiksmus atlikti notarams buvo priskirta vėliau?
12. Kaip į elektroninę erdvę buvo perkeltos notarų paslaugos?
13. Kokie buvo inicijuoti įstatymų projektai, galėję turėti esminės reikšmės notariato sistemos plėtrai?

2 skyrius

NOTARŲ VEIKLOS PRINCIPAI

Notarų veiklos principai yra pamatinės, esminės notarų veiklos nuostatos. Juos taip pat galima apibūdinti ir kaip notarų veiklos pagrindines bei svarbiausias taisykles¹ ar ypatingas preskripcijas, kurios formuoja privalomus notarų veiklos standartus. Be veiklos principų notaro profesija negalėtų egzistuoti, o notarai negalėtų tinkamai vykdyti savo funkcijų. Todėl labai svarbu, kad kiekvienas notaras aiškiai suvoktų šių principų turinį ir tinkamai bei atsakingai juos taikytų savo veikloje.

Notarų veiklos principų sistemą ir jų turinį galime nustatyti per jų formalią išraišką teisės normose, įtvirtinančiose konkrečias notarų elgesio taisykles (notarų teises ir pareigas). Be to, notarų veiklos principų turinį padeda atskleisti ir teisės doktrina bei teismų praktika.

Visi notarų veiklos principai tarpusavyje susiję ir turi būti aiškinami bei taikomi kompleksiskai, įvertinant juose išreikštą reguliavimo visumą ir nepaneigiant kitų principų. Notarų veiklos principai yra imperatyvūs. Už jų nesilaikymą notarui gali būti taikoma teisinė atsakomybė. Teisės doktrinoje² skiriami tokie pagrindiniai notarų veiklos principai:

- Nepriklausomumo principas;
- Objektyvumo principas;
- Profesinės paslapties principas (notarinių veiksmų slaptumo);
- Asmeninės atsakomybės principas;
- Sąžiningos konkurencijos principas.

Be abejo, kiekvienas notaras privalo vadovautis bendraisiais teisės principais, tokiais kaip teisėtumo, asmens teisių bei laisvių pagarbos ir užtikrinimo, kitais teisės principais. Iš minėtų teisės principų esminis notarų veikloje yra teisėtumo principas, kadangi sandorių ir dokumentų teisėtumo užtikrinimas yra pagrindinė notarų atliekama valstybės jiems pavesta funkcija³.

2.1. NEPRIKLAUSOMUMO PRINCIPAS

Notarų nepriklausomumo principas yra vienas iš pagrindinių ir svarbiausių lotyniškojo notariato veiklos principų, nes valstybės deleguotą funkciją užtikrinti teisėtą civilinę apyvartą ir asmenų bei valstybės teisėtų interesų apsaugą gali tinkamai vykdyti tik nepriklausomas notaras. Notarų nepriklausomumo principo esmė apibrėžta Notariato įstatymo 12 straipsnyje, kuris numato, kad notarai savo įgaliojimus vykdo, nepaisydami valstybinės valdžios bei valdymo institucijų įtakos, ir paklūsta tik įstatymams. Notarų garbės (etikos) kodekso 10 straipsnyje taip pat nurodyta, kad niekas, išskyrus įstatymus, negali paveikti notaro sprendimo. Būti nepriklausomu notarą įpareigoja ir priesaika, kurią jis duoda prieš pradėdamas eiti notaro pareigas. Notaras prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos ir įsta-

1 „Principas“ lotynų kalboje reiškia „pradžią, pagrindas“. Tarptautinių žodžių žodyne „principas“ apibūdinamas kaip: 1. Įsitikinimas, lemiantis žmogaus santykių su tikrove, jo elgesio ir veiklos normas; 2. Pagrindinė kurios nors teorijos, koncepcijos idėja, pradinis teiginys; 3. Svarbiausioji kurios nors organizacijos (partijos, sąjungos, valstybės, žinybos) struktūros arba veiklos taisyklė; 4. Pagrindinė kurio nors įrengimo, mechanizmo sandaros arba veikimo savybė. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 2001, p. 601.

2 Žr. pavyzdžiui: V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 34–38; P. Kuconis, V. Nekrošius *Teisės saugos institucijos*. Vilnius, 2000, p. 216–218; A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris*. Vilnius, 2011, p. 642–649; A. N. Mironov *Notariat*. Moskva, 2011, p. 7.

3 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810; Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 1 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 02 05).

tymų, visada būti sąžiningas ir dorai vykdyti notaro pareigas⁴.

Aiškinant notarų nepriklausomumo principą, galima skirti tokius vieną nuo kito neatsiejamus jo aspektus: 1) vidinį notarų nepriklausomumą ir 2) išorinį notarų nepriklausomumą.

Vidinis notarų nepriklausomumas reiškia, kad notaras, atlikdamas notarius veiksmus ar atsisakydamas juos atlikti, turi atsiriboti nuo savo paties subjektyvių pažiūrų, įsitikinimų ir asmeninių interesų. Vidinis notaro nepriklausomumas susijęs su jo nešališkumu arba, kitaip tariant, notaro neutralumu. Šalių pasitikėjimas notaro neutralumu yra imperatyvus notaro veiklos pagrindas⁵. Todėl notaras neturi turėti jokių išankstinių vidinių nuostatų, kurios lemtų pirmenybės teikimą ar, atvirkščiai, nenaudingumą vienai iš notarinio veiksmo šalių. Notaras turi atsiriboti nuo sandorio šalių, jų atstovų, giminaičių ar kitų asmenų galimos įtakos notariniam veiksmui atlikti. Nors notaras konkretų notarinį veiksmą atlieka tik vienos ar kelių sandorio šalių prašymu ir vien šalys sprendžia, kokio notarinio veiksmo jos norėtų, notaras nėra ir negali būti nė vienos šalies atstovas ir procedūrinius sprendimus turi priimti neatsižvelgdamas į šalių nurodymus⁶. Be to, notaras privalo saugoti ir ginti ne vienos, o abiejų šalių įstatymui neprieštaraujančius interesus, ir niekas, išskyrus įstatymus, negali paveikti notaro sprendimo⁷. Prie notaro nepriklausomumo nuo sandorio šalių užtikrinimo prisideda notaro pareiga išaiškinti asmenims, norintiems atlikti notarius veiksmus, atliekamų notarius veiksmų prasmę ir pasekmes. Šiuo tikslu, esant sudėtingam sandoriui, gali būti rašomas sandorio sudarymo (derybų) protokolas, kurį pasirašo sandorio dalyviai ir notaras⁸. Taigi, notaras turi stengtis ir siekti išlaikyti savo neutralumą, atsiribodamas tiek nuo savo vidinių nuostatų, tiek nuo šalių bei kitų trečiųjų asmenų. Tokiu būdu notaras vykdo pareigą būti nešališku teisės patarėju visoms notarinio veiksmo šalims, o tai užtikrina notaro nepriklausomumą, kuris tiesiogiai susijęs ir su notaro objektyvumu. Paminėtina, kad nepriklausomumas (nešališkumas) yra esminis principas, skiriantis notarą nuo advokato.

Notaro nepriklausomumą užtikrina ir tai, kad notaras yra įpareigoti atlikti notarius veiksmus ir negali atsisakyti atlikti jų asmenims, kurie jų prašo, išskyrus tuos atvejus, jeigu tokių veiksmų atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų reikalavimų⁹. Tuo tarpu asmens gali laisvai pasirinkti notarą. Notarui atsisakius atlikti notarinį veiksmą, asmens prašymu, notaras atsisakymo priežastis turi išdėstyti raštu ir išaiškinti jo apskundimo tvarką bei terminus¹⁰. Be to, notaras visada turi būti korektiškas kliento atžvilgiu ir neigiamą sprendimą klientui turi pateikti tokia forma, kuri jo neįžeistų¹¹.

Notarų garbės (etikos) kodekse įtvirtinta, kad notaras neturi ginti asmeninių interesų, pasinaudodamas savo užimama padėtimi¹², taip pat leisti, kad jo šeiminiai, visuomeniniai ir kitokie santykiai darytų įtaką jo notarinei veiklai ir sprendimams ar pažeistų teisėtus kitų notarų interesus¹³. Paminėtinas 2012 m. gegužės 24 d. Notarų garbės teismo sprendimas¹⁴, kuriame šis teismas konstatavo, kad notaras, atsisakydamas atlikti notarinį veiksmą – patvirtinti turto atidalijimo sutartį klientui dėl asmeninių priežasčių (dėl notaro buvusios skolos interneto paslaugų teikimo įmonei, kurios padalinio vadovu dirbo notaro klientas, paviešini mo), nesilaikė notaro veiklos nepriklausomumo principo. Notarų garbės teismas pažymėjo,

4 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 5 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

5 R. Gaupp *The Impartiality of the Notary: a Guarantee in Contract Law*, p. 4. Prieiga per internetą http://www.bnotk.de/_downloads/UINL_Kongress/Mexico/THEME_1_GAUPP_EN.pdf (žiūrėta 2013 02 06).

6 P. Kuconis, V. Nekrošius *Teisės saugos institucijos*. Vilnius, 2000, p. 216.

7 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 10 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 02 06).

8 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 30 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

9 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 40 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

10 *Ibid.*

11 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 6 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 02 06).

12 *Ibid.*, 11 straipsnis.

13 *Ibid.*, 9 straipsnis.

14 2012 m. gegužės 24 d. Notarų garbės teismo sprendimas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

kad tiek notarų elgesys, susijęs su tiesioginiu jų pareigų atlikimu, tiek jų veikla, nesusijusi su notaro pareigomis, neturi kelti jokių abejonų dėl notarų nepriklausomumo. Notarų garbės teismas taip pat konstatavo, kad notaras informaciją apie atsisakymą atlikti notarinį veiksma sandorio šalims pateikdamas ne iš anksto, o tik joms atvykus į notaro biurą, nors iš ankščiau pateiktų dokumentų jis galėjo ir turėjo matyti būsimo sandorio šalims, taip pat nesilaikydamas savo pareigos visada būti korektišku kliento atžvilgiu ir neigiamą sprendimą klientui pateikti tokia forma, kuri jo neįžeistų, taip pat neužtikrindamas savo padėjėjos korektiško ir mandaugo bendravimo su sandorio šalimis, pažeidė Notarų garbės (etikos) kodekso 6 straipsnio nuostatą, pagal kurią notaras visada korektiškas kliento atžvilgiu ir bešališkas jo patarėjas.

Notariato įstatymo 33 straipsnyje įtvirtintas notaro teisės atlikti notarius veiksmus sau ir savo vardu, savo sutuoktiniams ir jų vardu, sutuoktinių ir savo giminaičiams (tėvams, įtėviams, vaikams, įvaikiams, vaikaičiams, seneliams, broliams ir seserims) apribojimas. Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos administracinis teismas 2009 m. vasario 13 d. sprendime¹⁵ konstatavo, kad notarė, atlikdama notarinį veiksma sau – patvirtindama kelionių agentūros rašto, kuriame nurodyta, kad tam tikru laiku notarė su šeima ilsėjosi x vietovėje, naudodamasi minėtos kelionių agentūros kelialapiais, kopiją, pažeidė Notariato įstatymo 33 straipsnio nuostatas. Nurodytų apribojimų tikslas yra užtikrinti, kad notaras negintų asmeninių interesų, pasinaudodamas savo padėtimi. Notariniai veiksmai, atlikti pažeidžiant šią taisyklę, negalioja.

Notaro vidiniam nepriklausomumui užtikrinti būtinas notaro išorinis nepriklausomumas.

Išorinis notaro nepriklausomumas reiškia, kad tiek valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms, tiek bet kokiems kitiems asmenims draudžiama kištis į notaro veiklą, išskyrus teisės aktų numatytus atvejus. Jokie asmenys ar institucijos neturi įgaliojimų spręsti dėl notarinio veiksmo atlikimo ar neatlikimo, jo tikslingumo, turinio ar galiojimo ir duoti notarui asmeninių ar kitokio pobūdžio nurodymų. Priimdamas profesinius sprendimus, notaras turi būti visiškai laisvas nuo bet kokios išorinės įtakos ir savo veikloje vadovautis vien Lietuvos Respublikos Konstitucija, Notariato įstatymu ir kitais teisės aktais¹⁶. Šiuo atžvilgiu Notarų nepriklausomumo principo turinys yra panašus į teisėjų ir teismų nepriklausomumo principą¹⁷.

Pažymėtina, kad notaro, kuris vykdo valstybės deleguotas viešojo pobūdžio funkcijas, nepriklausomumas nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų įtakos nėra notaro ir valstybės interesų supriešinimas¹⁸. Dar prieš eidamas savo pareigas notaras prisiekia būti ištikimu Lietuvos Respublikai. Be to, Notarų garbės (etikos) kodekso 20 straipsnyje nustatyta, kad notaras visada turi būti lojalus valstybės atžvilgiu ir nepažeisti valstybės interesų. Nepriklausomumas nuo valstybės reiškia, kad, panašiai kaip teisėjas, notaras pirmiausiai yra nepriklausomas nuo valstybės subjektyvių norų¹⁹. Valstybės pareigūnai, be notarų veiklos tarnybinės priežiūros, negali atlikti notarinį veiksmų teisėtumo priežiūros, daryti kokį nors poveikį ar duoti jokių nors profesinio pobūdžio nurodymų dėl notarinį veiksmų atlikimo, o notarai negali jiems paklusti. Taigi, notaro profesinis sprendimas negali būti kontroliuojamas, t. y. jokia notaro veiklą kontroliuojanti institucija ar pareigūnas neturi įgaliojimų spręsti dėl notarinio veiksmo tikslingumo, turinio ar galiojimo²⁰. Gali būti tikrinamas tik notaro veiklos teisėtumas²¹, kiek tai nesusiję su notarinį veiksmų teisėtumo tikrinimu. Notarinį veiksmų (ar atsisakymo juos atlikti) teisėtumo priežiūrą vykdyti turi teisę tik teismas²². Tuo tarpu notaras, manantis, kad jo veiklą kontroliuojančių institucijų veiksmai pažeidžia jo ne-

15 Vilniaus apygardos administracinio teismo 2009 m. vasario 13 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. 1-69-815/2009.

16 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 13 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

17 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos* / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 642.

18 *Ibid.*, p. 642–643.

19 P. Kuconis, V. Nekrošius *Teisės saugos institucijos*. Vilnius, 2000, p. 216.

20 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos* / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 643.

21 P. Kuconis, V. Nekrošius *Teisės saugos institucijos*. Vilnius, 2000, p. 216.

22 Plačiau žr. 7 skyriaus „Notarų veiklos priežiūra“ 7.2 poskyrį „Notarų veiklos tarnybinė priežiūra“ ir 11 skyriaus „Notariniai veiksmai ir jų atlikimo taisyklės“ 11.10 poskyrį „Notarinio veiksmo (atsisakymo atlikti notarinį veiksma) apskundimas“.

priklausomumą, taip pat juos gali skųsti teismui²³.

Siekiant užtikrinti notaro nepriklausomumą, Notariato įstatymo 20 straipsnyje numatyti ir tam tikri notaro veiklos apribojimai. Notaras negali užsiimti jokia kita papildoma veikla, išskyrus arbitro funkcijų atlikimą, darbą rinkimų ir referendumo komisijose bei Lietuvos notarų rūmuose ir pedagoginę ar kūrybinę veiklą, negali eiti jokių renkamų pareigų kitose, nei notarų savivaldos, institucijose. Jeigu notaras eina renkamas pareigas kitose, nei notarų savivaldos, institucijos, jo įgaliojimai turi būti sustabdomi²⁴.

Prie notarų nepriklausomumo paminėtinas ir kiekvieno notaro biuro bei viso notariato organizacinis nepriklausomumas. Kiekvienas notaras dirba savarankiškai ir yra ekonomiškai nepriklausomas. Notaras savo nuožiūra priima į darbą jam reikalingus biuro darbuotojus bei moka jiems atlyginimą, taip pat įsigyja biuro patalpas ar jas nuomoja, perka reikiamą inventorių ir kitus reikmenis²⁵. Notarų nepriklausomumą užtikrina ir notarų savivalda, kurios institucijos taip pat iš esmės funkcionuoja nepriklausomai ir savo veikloje vadovaujasi tik teisės aktais²⁶. Teisingumo ministerija vykdo tik Lietuvos notarų rūmų veiklos tarnybinę priežiūrą, kuri apsiriboja pareiga Lietuvos notarų rūmams teikti Teisingumo ministerijai savo veiklos metines ataskaitas ir notariato veiklos perspektyvas ir kryptis einamiesiems metams. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras manydamas, kad Lietuvos notarų rūmų nutarimai ar sprendimai neatitinka Lietuvos Respublikos įstatymų, gali pateikti skundą teismui dėl tų nutarimų ar sprendimų panaikinimo²⁷.

Paminėtina, kad notarui atliekant arbitro funkcijas taip pat taikytini ir arbitro nepriklausomumo bei nešališkumo reikalavimai²⁸. Arbitru gali būti skiriamas tik nepriklausomas ir nešališkas asmuo, t. y. jo nepriklausomumui ir nešališkumui negali daryti įtakos jokie buvę ir esami profesiniai, verslo ir kitokie ryšiai su proceso šalimi, taip pat kitos svarbios aplinkybės. Priešingu atveju proceso šalis turi teisę jį nušalinti. Atlikdamas arbitro funkcijas, notaras privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių jo objektyvumu ir nešališkumu atliekant įstatymų nustatytas funkcijas. Notaras negali būti arbitru ginčiuose, kylančiuose iš santykių, dėl kurių jis jau yra atlikęs įstatymų nustatytas funkcijas, taip pat negali atlikti įstatymų nustatytų funkcijų dėl tų santykių, iš kurių kilusiame ginče jis buvo arbitru²⁹.

Notarų nepriklausomumą užtikrina *notarų veiklos garantijos*, kurios gali būti skirstomos į: 1) įgaliojimų trukmės; 2) ekonomines.

Tik nepriklausomas notaras, kuriam garantuojamas jo įgaliojimų trukmės neliečiamumas ir pastovumas, gali tinkamai vykdyti jam pavestas funkcijas taip, kaip numatyta Notariato įstatyme. Į notarų įgaliojimų trukmės garantiją turi būti atsižvelgiama, nustatant notarų įgaliojimų pasibaigimo tvarką ar reguliuojant kitus santykius, susijusius su notarų paskyrimu ar atleidimu iš pareigų – draudžiama nutraukti notaro įgaliojimus, nepasibaigus įgaliojimų laikui, išskyrus Notariato įstatymo 23 straipsnyje nustatytus atvejus. Taigi, teisė verstis notaro profesionaline veikla pasibaigia tik Notariato įstatyme nustatytais pagrindais, taip nesudarant prielaidų kitiems asmenims daryti įtakos notarų darbui, prašęsiant notarų įgaliojimus ar jų nepratęsiant. Nesant kitų Notariato įstatyme nustatytų pagrindų, notaro įga-

23 A. Abramavičius ir kiti, *op. cit.*, p. 643.

24 Apie notarų veiklos apribojimus plačiau žr. 3 skyriaus „Notarų veiklos sąlygos“ 3.3 poskyrio „Notarų veiklos organizavimas“ 3.3.2 dalį „Notarų veiklos apribojimai“; taip pat žr. 9 skyriaus „Notarų įgaliojimų sustabdymas ir pasibaigimas“ 9.2 poskyrį „Notarų įgaliojimų sustabdymo pagrindai“.

25 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 21 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

26 Lietuvos notarų rūmų statuto, patvirtinto 2008 m. sausio 3 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-3, 3 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 2008, Nr. 6-222. Apie notariato savivaldą plačiau žr. 10 skyrių „Notariato savivalda“.

27 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 11 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810. Apie notariato savivaldą plačiau žr. 10 skyrių „Notariato savivalda“.

28 Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 8, 15 straipsniai // Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961; 2012, Nr. 76-3932; UNCITRAL arbitražo taisyklės. Prieiga per internetą <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-revised/arb-rules-revised-2010-e.pdf> (žiūrėta 2013 02 10).

29 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 20 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

liojimai pasibaigia, notarui sulaukus 70 metų³⁰.

Paminėtina, kad iki 2010 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“³¹, Notariato įstatymo³² 23 straipsnyje (2003 m. sausio 23 d. redakcija), numatančiame notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindus, kaip vienas iš notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindų buvo numatyta 65 metų notaro amžius. Be to, buvo numatyta galimybė pratęsti notaro įgaliojimus Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Lietuvos notarų rūmų teikimu, iki notarui sukaks 70 metų. Tačiau nei Notariato įstatyme, nei kituose teisės aktuose nebuvo nustatyta jokių iš anksto žinomų aiškių, apibrėžtų kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima spręsti dėl įgaliojimų notarui pratęsimo ar nepratęsimo. Esant tokiam teisiniam reglamentavimui, notaras, pagedaujantis, kad jo įgaliojimai būtų pratęsti, turėjo kreiptis į Lietuvos notarų rūmus, notarų savivaldos instituciją, kurie siūlė (teikė) teisingumo ministrui pratęsti notaro įgaliojimus, o šis, vadovaudamasis diskrecijos teise, laisva nuožiūra sprendė dėl įgaliojimų pratęsimo arba jų nepratęsimo. Toks teisinis reguliavimas sudarė prielaidas kilti situacijoms, kai dalis notarų, sulaukusių 65 metų, galėjo būti atleidžiami iš pareigų, o kitos dalies notarų, sulaukusių 65 metų amžiaus, įgaliojimai galėjo būti pratęsimi iki jiems sukaks 70 metų. Iširti, ar nurodytas teisinis reguliavimas neprieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui, į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą kreipėsi Vilniaus apygardos administracinis teismas, kilus abejonių, ar numatant galimybę pratęsti notaro įgaliojimus pasibaigus jų laikui ir nenumatant jokių kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima spręsti, ar pratęsti notaro įgaliojimus, nesudaroma prielaidų kitiems asmenims bandyti daryti notarui tiesioginę ar netiesioginę įtaką, taip pat skatinti notarą savo veikloje pažeisti notarų nepriklausomumo principą, kadangi šitaip valstybės institucijai – Teisingumo ministerijai – sudaromos prielaidos daryti įtaką notaro, kaip valstybės įgaliojimo asmens, darbui, pratęsiant jo įgaliojimus arba jų nepratęsiant³³.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarime pažymėjo, kad turi būti nustatomas toks teisinis reguliavimas, kad asmenims, įgyvendinantiems Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnyje įtvirtintą teisę laisvai pasirinkti darbą bei verslą, *inter alia* besiverčiantiems ta pačia valstybės kontroliuojama profesine veikla, būtų nustatomos vienodos profesinės veiklos sąlygos ir vienoda įgaliojimų trukmė. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos pažeisti iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29, 48 straipsnių, konstitucinio teisinės valstybės principo kylančius imperatyvus. Teismas nurodė, kad toks teisinis reguliavimas suponuoja tai, kad notaro įgaliojimų trukmę lemia ne įstatymo nustatytas visiems vienodai taikomas įgaliojimų pasibaigimo pagrindas, o teisingumo ministro teisė savo nuožiūra Lietuvos notarų rūmų teikimu spręsti dėl notaro įgaliojimų pratęsimo ar nepratęsimo. Teismas taip pat pažymėjo, kad toks teisinis reguliavimas, pagal kurį dalis notarų, sulaukusių 65 metų, gali būti atleidžiami iš pareigų, o kitos dalies notarų, sulaukusių 65 metų, įgaliojimai gali būti pratęsimi iki jiems sukaks 70 metų, sudaro prielaidas tos pačios grupės asmenis (t. y. asmenis, užsiimančius tokia pačia profesine veikla) traktuoti nevienodai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad teisinis reguliavimas, pagal kurį teisingumo ministrui suteikiama teisė savo nuožiūra pratęsti notaro įgaliojimus ar jų nepratęsti ir sudaromos prielaidos nevienodai traktuoti notarų, kurių įgaliojimai pasibaigia jiems sulaukus 65 metų, vienodas aplinkybes vertinti skirtingai arba iš esmės skirtingas aplinkybes vertinti vienodai, vertintinas

30 *Ibid.*, 23 straipsnio 1 dalies 8 punktas.

31 2010 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 34-1620.

32 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 1 dalies 8 punktas ir 2 dalis (2003 m. sausio 23 d. redakcija) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810; 2003, Nr. 15-598.

33 2010 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 34-1620.

kaip neatitinkantis Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir 29 straipsnyje įtvirtinto asmenų lygiateisiškumo principo imperatyvų, be to, jis nukrypsta ir nuo konstitucinio teisinės valstybės principo³⁴.

Kitas labai svarbus notarų nepriklausomumo garantas yra notaro ekonominis nepriklausomumas. Notaro atlyginimo dydis turi garantuoti pakankamas pajamas, kurios leistų jam būti ekonomiškai nepriklausomam, ypač atsivėlgiant į tai, kad notaras negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus notaro atlyginimą, atlygį už arbitro funkcijų atlikimą, atlyginimą už darbą rinkimų ir referendumo komisijose ar kompensaciją už darbą Lietuvos notarų rūmuose bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą³⁵. Siekiant užtikrinti notaro ekonominį nepriklausomumą, yra ribojamas notarų skaičius, apibrėžta kiekvieno notaro veiklos teritorija, kurioje turi būti atitinkamas gyventojų skaičius³⁶, taip stengiantis kiekvienam notarui garantuoti pakankamą klientų skaičių ir išvengti nesąžiningos konkurencijos bei galimų įstatymų pažeidimų, kai notaras veikia, norėdamas gauti daugiau pajamų; ribojama notarų konkurencija, pavyzdžiui, draudžiant notarams reklamuoti savo profesinę veiklą, nustatant fiksuotus notaro atlyginimo dydžius ir vienodas iškasas visiems notarų biurams.

Taigi, notarų nepriklausomumas yra ne notarų privilegija, bet pareiga. Vadovaudamiesi nepriklausomumo principu, notarami, vykdydami savo funkcijas, visus savo sprendimus, susijusius su notarinių veiksmų atlikimu, turi priimti savarankiškai, vadovaudamiesi teisės aktais ir atlikę išsamų, visapusišką, objektyvų ir nepriklausomą dokumentų bei informacijos teisinį tyrimą. Be to, ne tik notarų elgesys, susijęs su tiesioginių jų pareigų atlikimu, bet ir jų veikla, nesusijusi su notarų pareigomis, turi nekelti jokių abejonių dėl notarų nepriklausomumo. Notarų nepriklausomumas yra nedalomas, o visos jo garantijos glaudžiai susijusios, todėl tinkamam notarų funkcijų vykdymui gali būti pakenkta pažeidus bet kurią iš jų.

2.2. OBJEKTYVUMO PRINCIPAS

Su notarų nepriklausomumo principu glaudžiai susijęs notarų objektyvumo principas. Tik nepriklausomas notaras gali būti objektyvus ir tik objektyvus notaras gali būti iš tikrųjų, o ne vien formaliai nepriklausomas³⁷. Notarų objektyvumo principą galima būtų apibūdinti kaip objektyvios tiesos principą. Tai reiškia, kad notaras notarinius veiksmus atlieka tik ištyręs ir įvertinęs juridinius faktus, t. y. objektyviai egzistuojančias aplinkybes, su kuriomis susijęs civilinių teisiųjų santykių atsiradimas, pasikeitimas ar pasibaigimas³⁸. Kaip nurodo E. Baranauskas, „*bonus pater familias* etalono taikymas notarui reiškia ne tik tai, kad jis turi būti toks geras teisininkas, kad nebūtų sandorių, turiniu ar forma neatitinkančių įstatymų, bet ir toks atidus teisininkas, kad atkreiptų dėmesį į visas sandorio sudarymo aplinkybes: asmenų elgesį, išvaizdą, jų nurodomų duomenų tikslumą ir paaiškinimus, dokumentus ir kita, o kilus menkiausiai abejonei, darytų viską, kad būtų išaiškinta tiesa“³⁹. Notaras privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių jo objektyvumu ir nešališkumu, atliekant įstatymų nustatytas funkcijas. Pavyzdžiui, notaras neturi ginti asmeninių interesų, pasinaudamas savo padėtimi, taip pat neturi teisės atlikti notarinių veiksmų sau ir savo vardu, savo sutuoktiniui ir jo vardu, sutuoktinio ir savo giminaičiams. Atsisakyti atlikti notarinį veiksma notaras taip pat gali tik jeigu tokio veiksmo atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų

34 *Ibid.*

35 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 20 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

36 Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 6 straipsnį notarų skaičių, jų buveinę ir veiklos teritoriją nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministras pagal savo patvirtintą Notarų gyventojams teikiamų teisiųjų paslaugų poreikių vertinimo metodiką. Žr. 2006 m. gruodžio 28 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymą Nr. 1R-481 „Dėl notarų gyventojams teikiamų teisiųjų paslaugų poreikių vertinimo metodikos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 2-94.

37 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris*. Vilnius, 2011, p. 644.

38 A. N. Mironov *Notariat*. Moskva, 2011, p. 7.

39 E. Baranauskas *Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai* // Jurisprudencija, 2003, t. 37(29), p. 62.

reikalavimų. Notarų garbės teismas yra nurodęs, kad notaras, nenurodydamas sandorio šalims objektyvių atsisakymo atlikti notarinį veiksma priešaščių, nesilaikė notaro veiklos objektyvumo principo ir tokiu būdu pažeidė Notarų garbės (etikos) kodekso 10 straipsnio nuostatą, pagal kurią notaras visada objektyvus ir yra absoliutus šalių teisinio saugumo garantas⁴⁰.

Notarų garbės (etikos) kodekso 10 straipsnyje numatyta, kad notaras visada turi būti objektyvus ir saugoti bei ginti ne vienos, bet abiejų šalių įstatymui neprieštaraujančius interesus. Notaro objektyvumą garantuoja jo nepriklausomumas nuo kliento. Notaras nėra kliento atstovas ir tuo jis iš esmės skiriasi nuo advokato⁴¹. Notaro objektyvumas taip pat susijęs su pareiga iš neutralios pozicijos išaiškinti šalims jų teises ir pareigas, notarinių veikslių prasmę ir pasekmes. Tik būdamas objektyvus notaras gali garantuoti, kad jo tvirtinamas sandoris atitiks tikrąją šalių valią ir nebus sudarytas, veikiant apgaule, dėl suklydimo ar prievartos, bei nepažeis šalių interesų pusiausvyros. Tačiau objektyvumas nereiškia visiško neutralumo šalių atžvilgiu. Notaras turi pareigą palaikyti silpnesniąją šalį⁴², pavyzdžiui, atkreipdamas jos dėmesį į sandorio keliamus pavojus, nurodydamas interesų prieštaravimus, apie kuriuos šalis negalvojo arba nežino dėl teisinių žinių stygiaus, patirties, amžiaus ar pan. Taigi, notaras, vykdydamas šalių konsultavimo pareigą, turi išsiaiškinti šalių interesus, kurie yra reikšmingi, siekiant suderinti skirtingas šalių pozicijas ir pasiekti šalių kompromisą, išsiaiškinti tikrąją jų valią de facto ir garantuoti šalių interesų pusiausvyrą. Notaras privalo užtikrinti, kad visos sandorio šalys suprastų savo veikslių pasekmes. Todėl notarai labiau veikia kaip teisininkai sutarties sudarymui, o ne klientui, ir dėl šios priežasties kartais vadinami „sutarties teisėjais“⁴³. Tokiu būdu notaras veiksmingai atlieka prevencinę funkciją, o notaro konsultavimo pareiga ir valstybės per notarą suteikiama garantija, kad notariškai tvirtinamas dokumentas bus sudarytas teisingai ir atitiks tikrąją šalių valią, užtikrina kliento teisinę gynybą jau notarinio veiksmo atlikimo momentu, t. y. iki galimo ginčo atsiradimo⁴⁴. Taigi, notaras pašalina galimybes kilti ginčui arba sumažina ginčų atsiradimo ir teisminių procesų riziką. Kaip nurodo V. Nekrošius, realizuojant objektyvumo ir nepriklausomumo principų savo veikloje, geriausiai atsiskleidžia notaro, kaip preventyvaus teisėjo, funkcijų įgyvendinimas, užtikrinamas tikrosios šalių valios konstatavimas bei jos suderinamumas su galiojančia teise, o tai savo ruožtu leidžia įstatymų leidėjui suteikti notariniam dokumentui oficialaus rašytinio įrodymo statusą ir kartu didesnę įrodomąją galią civiliniame procese⁴⁵.

Notariato įstatymo 20 straipsnyje taip pat numatyta, kad notaras, kuris atlieka arbitro funkcijas, privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių jo objektyvumu ir nešališkumu atliekant įstatymų nustatytas funkcijas. Kaip jau buvo minėta, atlikdamas arbitro funkcijas, notaras negali būti arbitru ginčiuose, kylančiuose iš santykių, dėl kurių jis jau yra atlikęs įstatymų nustatytas funkcijas. Be to, notaras negali atlikti įstatymų nustatytų funkcijų dėl tų santykių, iš kurių kilusiame ginče jis buvo arbitru.

Notarų objektyvumo principą galima aiškinti ir plačiau. Notarų garbės (etikos) kodekso 2 straipsnyje įtvirtinta notaro pareiga savo darbinėje veikloje ir jos aplinkoje atsiriboti nuo politikos, nereikšti savo politinių įsitikinimų ir neužsiimti politine agitacija. Taigi, jis apima ir politinio neutralumo imperatyvą. Notarų objektyvumo principas aiškintinas ir kaip apimantis neutralumo sinonimą apskritai (nepaneigiant pareigos palaikyti silpnesniąją šalį)⁴⁶.

40 2012 m. gegužės 24 d. Notarų garbės teismo sprendimas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

41 V. Nekrošius *Notarinis dokumentas kaip teisėtos civilinės apyvartos garantas Lietuvos Respublikoje* // Notariatas, 2010, Nr. 10, p. 36.

42 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris*. Vilnius, 2011, p. 644.

43 P. Lorot *The Notarial Profession in Europe at Risk*. The Institut Choiseul's Strategic Papers, 2012, p. 13.

44 G. Štaraitė-Barsulienė *Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje* // Socialinių mokslų studijos, 2012, Nr. 4 (1), p. 239.

45 V. Nekrošius, *op. cit.*

46 A. Abramavičius ir kiti, *op. cit.*

2.3. PROFESINĖS PASLAPTIES PRINCIPAS

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso⁴⁷ 1.116 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad profesinė paslaptimi pripažįstama informacija, jei ją pagal įstatymus ar sutartį privalo saugoti tam tikros profesijos asmenys. Šią informaciją tie asmenys gauna atlikdami jiems įstatymų ar sutarčių numatytas pareigas. Atvejus, kuriais profesines teises ir pareigas atliekant gauta informacija nepripažįstama profesine paslaptimi, nustato įstatymai. Notarų profesinės paslapties principą įtvirtina Notariato įstatymo 14 straipsnis, kuriame numatyta, kad notaras privalo užtikrinti notarinių veikslių slaptumą. Kaip nurodo V. Nekrošius, „ši griežta, imperatyvi norma yra pasitikėjimo notaru garantas“⁴⁸. Notarų garbės (etikos) kodekso 15 straipsnyje taip pat numatyta, kad notaras privalo saugoti notarinių veikslių paslaptį ir užtikrinti notarinių dokumentų saugumą.

Notaro profesinė paslaptis atsiranda kaip notaro *intuitu functionis*⁴⁹, t. y. notaro pareiga kyla iš pačios jo pareigybės prigimties⁵⁰, o jos saugojimas būtina notaro veiklos sąlyga: siekiant, kad notarinis veiksmas kuo labiau atitiktų kliento tikrąją valią, klientui tenka informuoti notarą apie tam tikras asmeninio ar šeiminio gyvenimo arba turitinių santykių aplinkybes. Atsižvelgiant į tai, notaras privalo garantuoti savo klientui diskretiškumą ir su tuo susijusią jo apsaugą. Notaro klientui svarbu būti tikram, kad notaras gautų žinių neperduos tretiesiems asmenims. Taigi, notaro pareiga saugoti profesinę paslaptį ir be kliento valios jos neatskleisti yra būtina pasitikėjimo tarp notaro ir kliento sąlyga. Kaip teigia J. F. Sagaut'as ir M. Latina: „iš tikrųjų paslaptis nepriklauso nuo notaro. Notaras yra tik paslapties „saugotojas“, o tikrasis „turtėtojas“ yra klientas“⁵¹. Notaras profesinę paslaptį saugo ne savo naudai, o gindamas kliento interesus. Profesinė paslaptis jį saisto, nes notaras yra „kliento patikėtinis“⁵². Notaro profesinės paslapties principas padeda išsiaiškinti tikrąją šalių valią. Tik tuomet, kai notaras žino aplinkybių, lemiančių sandorio sudarymą (motyvus, šalių gyvenimo aplinkybes ir pan.), visumą, jis gali būti tikras, kad tvirtinamas sandoris atitinka tikrąją šalių valią, o tai padeda užtikrinti notaro patvirtinto sandorio stabilumą ir teisėtumą⁵³.

Pažymėtina, kad profesinės paslapties principas *inter alia* yra ir notaro nepriklausomumo, objektyvumo garantija. Visgi notaro profesinės paslapties turinys nėra absoliutus. Kadangi slaptumas – plati sąvoka, apie notaro profesinę paslaptį galima kalbėti dviem aspektais: 1) *ratione personae* ir 2) *ratione materiae*.

Ratione personae požiūriu, notaras privalo saugoti notarinę paslaptį ir be kliento valios jokiais aplinkybėmis neatskleisti tretiesiems asmenims notarinio veiksmo fakto ir su juo susijusių aplinkybių, nepriklausomai nuo jų suinteresuotumo. Pavyzdžiui, notaras negali pateikti jam žinomos informacijos apie vieną klientą kitam savo klientui. Paminėtina Prancūzijos kasacinio teismo nagrinėta byla⁵⁴, kurioje, dar pirmosios instancijos teismui nagrinėjant skrybų bylą, vyras už savo lėšas įsigijo nekilnojamojo turto. Jo situoktinė, iš kurios buvo priteista sumokėti bendrosios nuosavybės mokesčius už šį nekilnojamąjį turtą, apkaltino savo vyro notarą, kad jis dalyvavo operacijoje, pažeidusioje jos interesus, ir ypač tuo, kad jis jos neįspėjo apie situoktinio planą, nors žinojo apie neišvengiamą skrybų procesą. Kasacinis teismas 2007 m. liepos 4 d. sprendimu nepatenkino situoktinės reikalavimo, motyvuodamas, kad „konfidencialumo reikalavimas draudžia notarui informuoti vieną situoktinį apie kito situoktinio planus“. Kitaip sakant, atvirumas yra situoktinių pareiga, o notaras neturi

47 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

48 A. Abramavičius ir kiti, *op.cit.*, p. 645.

49 J. F. Sagaut, M. Latina *Manuel de Deontologie Notariale* // Defrenois, Lextenso Editions, 2009, p. 87.

50 A. Abramavičius ir kiti, *op.cit.*

51 J. F. Sagaut, M. Latina, *op.cit.*

52 J. F. Sagaut, M. Latina, *op.cit.*

53 V. Nekrošius *Notarinis dokumentas kaip teisėtos civilinės apyvartos garantas Lietuvos Respublikoje* // Notariatas, 2010, Nr. 10, p. 36.

54 J. F. Sagaut, M. Latina, *op.cit.*, p. 89–90.

būti prižiūrėtoju⁵⁵. Taigi notaras, kuris privalo ne tik saugoti profesinę paslaptį, bet ir vykdyti konsultavimo pareigą, pirmenybę turi teikti profesinės paslapties principui.

Notariato įstatymo 14 straipsnyje numatyta, kad notarinių veiksmų slaptumo taisyklės taikomos ir asmenims, nustojusiems dirbti notaru, taip pat asmenims, kurie apie notarinius veiksmus sužinojo, eidami tarnybines pareigas. Todėl notarinių veiksmų slaptumo taisyklių privalo laikytis ir visi notaro biuro darbuotojai. Notaras privalo rūpintis, kad visi jo darbuotojai būtų supažindinti su šia pareiga ir ją vykdytų⁵⁶: priimdamas į darbą darbuotojus, notaras privalo juos pasirašytinai supažindinti su pareiga užtikrinti notarinių veiksmų slaptumą, taip pat notaro biure sudaryti tinkamas darbo vietos sąlygas, užtikrinančias notarinių veiksmų paslapties išsaugojimą⁵⁷. Notaro biuro darbuotojui pažeidus profesinės paslapties principą, notaras atsakytų už tai asmeniškai⁵⁸. Notarinių veiksmų slaptumo taisyklių taip pat privalo laikytis ir notarai, kurie, dalyvaudami Lietuvos notarų rūmų veikloje, gauna informaciją ir susipažįsta su kitų notarų atliktais notariniais veiksmais bei dokumentais, pavyzdžiui, Notarų garbės teismo, Notarų atestacijos komisijos nariai ir kt.

Kaip nurodo V. Nekrošius, bet kokia notarinių veiksmų slaptumo principo išimtis galima tik esant aiškiai išreikštam *viešajam interesui*, o ar konkrečiu atveju toks viešasis interesas yra, ar ne, sprendžia ne notaras (jis net negali pats vertinti tokių situacijų). Viešo intereso buvimą ar nebuvimą apibrėžia įstatymas, ir tai vertintina kaip klientui pakankama notarinio veiksmo paslapties neatskleidimo garantija⁵⁹.

Išimtyms, kam ir kada notaras gali atskleisti jam patikėtą informaciją, numatytos Notariato įstatymo 14 straipsnyje. Pažymas apie notarinius veiksmus ir dokumentus notaras gali išduoti tik juridiniams ir fiziniams asmenims, kurių pavedimu arba kuriems buvo atliekami notariniai veiksmai, ar jų įgaliotiniams. Tokio pobūdžio veiksmai nėra traktuotini kaip notarinės paslapties atskleidimas, kadangi žinios yra pateikiamos pačių notarinio veiksmo dalyvių prašymu⁶⁰. Sandorio šalys, jų teisių perėmėjai ir jų teisėti atstovai taip pat gali atleisti notarą nuo pareigos saugoti notarinių veiksmų paslaptį. Jei viena šalis yra mirusi, nuo pareigos saugoti paslaptį gali atleisti Lietuvos Respublikos teisingumo ministras. Paminėta, kad jeigu tokiu atveju atsirastų žala, jos atlyginimo pareiga priklausytų ne notarui, o valstybei⁶¹. Notariato įstatymo 14 straipsnyje numatytos ir dvi išimtyms, kada asmenų sutikimo dėl notarinių veiksmų paslapties atskleidimo nereikia:

- 1) pažymas apie notarinius veiksmus ir dokumentus notaras gali išduoti teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno reikalavimu dėl jų žinioje esančių baudžiamųjų ir civili-

55 Šioje byloje vyro įvykdytoje operacijoje nebuvo įžvelgta sukčiavimo situotinės atžvilgiu. Priešingu atveju būtų galima notarą apkaltinti informacijos nuslėpimu nuo nukentėjusios situotinės ir pagalbos teikimu, vykdam neteisėtą operaciją, bei nustatyti notaro atsakomybę. Paminėtini ir kiti to paties Prancūzijos kasacinio teismo sprendimai. 1969 m. birželio 9 d. sprendime Kasacinis teismas nutarė, kad notaras, patvirtinęs paskolos sutartį, įkeičiant nekilnojamąjį turtą, nevykdė pareigos suteikti informaciją ir neinformavo skolinčiojo apie paskolos gavėjo „katastrofišką nekilnojamojo turto padėtį“, apie kurią prieš tai sužinojo. Vėliau naujame savo sprendime Kasacinis teismas nutarė, kad notaras, kuris rūpinosi 31 aktu dėl pirmiko ir paskolos, įkeičiant nekilnojamąjį turtą, kuriuos su skirtingomis kredito įstaigomis sudarė privatūs asmenys už bendrą 4 milijonų eurų sumą, yra saistomas konfidencialumo principo, negalėjo Elzaso taupomajai kasai pranešti, kad kitos finansų įstaigos jam pavedė patvirtinti kelias paskolas sutartis tų pačių kredito gavėjų vardu (apie kredito gavėjo sunkumus notaras sužinojo vykdydamas savo funkcijas, t. y. šiai informacijai taikomas profesinės paslapties reikalavimas). Be to, Kasacinis teismas 1994 m. vasario 8 d. sprendimu paliko galioti Apeliacinio teismo sprendimą, kuriame sakoma, kad reikia laikytis profesinės paslapties principo, kai jis taikomas informacijai, kuri gali būti žinoma. Tai, kad apie kredito gavėjo sunkumus buvo galima lengvai sužinoti, atrodytų netgi sustiprino notaro pareigą neatskleisti paslapties, kadangi skolinčiojai turėjo galimybę patys gauti šią informaciją. Be to, Kasacinis teismas dar kitoje byloje patikslino, kad notaras neturi užimti banko vietos, tikrinant įgijėjo mokumą ir tokių spekuliacinių operacijų riziką. Galiausiai Kasacinis teismas 2006 m. gegužės 3 d. sprendime pasisakė, kad profesinė paslaptis draudžia notarui atskleisti nekilnojamojo turto pardavėjui, kad to paties nekilnojamojo turto įgijėjas jau nuo rytojaus jam pavedė parduoti minėtą turtą už gerokai didesnę kainą. Žr. J. F. Sagaut, M. Latina, *op. cit.*, p. 90–92.

56 J. F. Sagaut, M. Latina *Manuel de Deontologie Notariale* // Defrenois, Lextenso Editions, 2009, p. 88.

57 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 6 straipsnio 3 dalis; 2004 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-119 patvirtintų Reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui 7, 11 punktai // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3134; 2007, Nr. 82-3367.

58 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 16 straipsnyje numatyta, kad notaras atsako Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir Notariato įstatymo nustatyta tvarka už savo, savo atstovo ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdam notaro profesinę veiklą. Apie notarų atsakomybę žr. 6 skyrių „Notarų atsakomybė ir jos draudimas“.

59 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris*. Vilnius, 2011, p. 645–646.

60 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 37.

61 V. Nekrošius *Notarinis dokumentas kaip teisėtos civilinės apyvaros garantas Lietuvos Respublikoje* // Notariatas, 2010, Nr. 10, p. 36.

nių bylų;

2) pažymas apie notarinius veiksmus notaras gali išduoti kitais įstatymų nustatytais atvejais.

Taigi, įstatymas nustato specialų subjektų ratą, kurie turi teisę gauti pažymas apie notarinius veiksmus bei dokumentus. Tačiau pažymėtina, kad šie subjektai (ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai arba teisėjai) informaciją apie notarinius veiksmus ir dokumentus turi teisę gauti ne visais atvejais, bet tik tais, kai ši informacija ir dokumentai reikalingi jų žinioje esančioms baudžiamosioms ir civilinėms byloms tirti. Atkreiptinas dėmesys, kad įstatymas neišskiria administracinių bylų, kada notaras galėtų teikti informaciją bei dokumentus apie atliktus notarinius veiksmus.

Pagal Notariato įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 6 punktą Lietuvos notarų rūmai, vykdydami savo uždavinius, gali reikalauti iš notarų informacijos apie atliktus notarinius veiksmus. Pavyzdžiui, atitinkamos informacijos apie atliktus notarinius veiksmus gali reikalauti Notarų garbės teismas, kiti Lietuvos notarų rūmų organai. Notarų garbės teismas 2012 m. kovo 22 d. sprendime⁶², priimtame drausmės byloje, kuri notarus buvo iškelta dėl to, kad jis, motyvuodamas profesinės paslapties principu, atsisakė Lietuvos notarų rūmų prezidiumo sudarytai notaro veiklos patikrinimo komisijai, įpareigotai atlikti notaro veiklos patikrinimą, pateikti komisijos prašomus patikrinimui atlikti reikalingus notarinius dokumentus (notarui atsisakius pateikti dokumentus, komisija negalėjo atlikti tinkamo, išsamaus ir objektyvaus jo veiklos patikrinimo ir nustatyti, ar notaras ištaisė visus Teisingumo ministerijos eilinio veiklos patikrinimo akte nustatytus veiklos trūkumus, o Notarų atestacijos komisija negalėjo atlikti notaro atestacijos), išaiškino, kad tokia teisė Notarų rūmams numatyta Notariato įstatyme. Todėl tuo atveju, kai notarų savivaldos institucija – Notarų rūmai – įgyvendindami savo uždavinius ir vykdydami funkcijas, nustatytus teisės aktuose, pareikalauja iš notarų informacijos apie atliktus notarinius veiksmus (notaro veiklos metu sudarytų dokumentų) ir atlieka jų patikrinimą, tai nėra laikytina notaro profesinės paslapties principo pažeidimu. Tokia notaro profesinės paslapties išimtis būtina, kad Notarų rūmai galėtų įgyvendinti vieną iš svarbiausių uždavinių – prižiūrėti, kaip notaras atlieka savo funkcijas, laikosi profesinės etikos reikalavimų; taip pat galėtų įvykdyti vieną iš svarbiausių Notarų rūmų funkcijų – kontroliuoti, kad notaras sąžiningai atliktų savo pareigas. Tik taip Notarų rūmai gali užtikrinti notariatui numatytos pareigos įgyvendinimą – užtikrinti asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą. Paminėtina, kad tokia teisė notarų savivaldos institucijai siauresne ar platesne apimtimi suteikta ir kitoje lotyniškoje notariato valstybėse, pavyzdžiui, Vengrijoje, Austrijoje, Latvijoje, Bulgarijoje, Slovakijoje⁶³.

Notaras, vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo⁶⁴ 50 straipsnio 1 dalimi, duomenis ir informaciją apie notarinius veiksmus taip pat turi teikti mokesčių administratoriui. Notaras mokesčių administratoriui privalo teikti duomenis apie juridinius faktus, dėl kurių asmenims gali atsirasti prievolė mokėti mokesť, taip pat kitokią informaciją, reikalingą mokesčių administratoriaus funkcijoms atlikti⁶⁵. Mokesčių administratorius taip pat turi teisę prašyti notaro informacijos, kuri reikalinga mokesčio administratoriaus funkcijoms atlikti, o notaras tokią informaciją pateikti. Pavyzdžiui, notaras, gavęs Valstybinės mokesčių inspekcijos individualų prašymą dėl atskiros konkrečios perleidimo sutarties, kurią patvirtino notaras, kopijos pateikimo mokesčių administratoriui, vadovaudamasis minėto

62 2012 m. kovo 22 d. Notarų garbės teismo sprendimas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

63 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

64 Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 63-2243.

65 Nurodytus duomenis ir kitokią informaciją mokesčių administratoriui notaras teikia vadovaudamiesi Notarų ir antstolių duomenų apie juridinius faktus, dėl kurių asmenims gali atsirasti prievolė mokėti mokesčius, ir kitokios informacijos, reikalingos mokesčių administratoriaus funkcijoms atlikti, teikimo mokesčių administratoriui taisyklėmis (mokesčių administratoriumi pagal šias taisykles laikoma Valstybinė mokesčių inspekcija), patvirtintomis 2004 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymu Nr. 1K-241 (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 100-3726; taip pat Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2005 m. gegužės 13 d. įsakymu Nr. VA-46 patvirtintomis Notarų nuolat teikiamų duomenų perdavimo mokesčių administratoriui taisyklėmis // Valstybės žinios, 2005, Nr. 71-2580.

įstatymo nuostata, tokią informaciją turėtų pateikti Valstybinei mokesčių inspekcijai⁶⁶.

Pažymėtina, kad pareigą mokesčių administratoriui teikti tam tikrus duomenis ir informaciją apie notarinius veiksmus (ar net apskaičiuoti bei surinkti mokėtinus mokesčius valstybei) notari turi ir kitose valstybėse⁶⁷. Pavyzdžiui, Lenkijoje, notaras tam tikrais atvejais yra įstatymų įpareigotas apskaičiuoti, surinkti ir perduoti valstybei turto pardavimo, paveldėjimo ar dovanojimo mokesčius, taip pat privalo savo patvirtintų dokumentų kopijas pateikti atitinkamai regioninei mokesčių inspekcijai⁶⁸. Olandijoje mokesčių inspekcijoje registruojami visi notariniai veiksmai. Ispanijoje notari įpareigoti, vadovaujantis bendra indeksavimo sistema, pateikti regioniniams Notarų rūmams išrašus iš visų patvirtintų dokumentų, be klientų duomenų ir kitos informacijos, nurodant, ar pagal patvirtintą dokumentą turi būti sumokėtas mokestis. Vengrijoje paveldėjimo teisės srityje notaras, patvirtinęs įpėdinių turto paveldėjimą, turi nusiųsti sprendimo dėl paveldėjimo kopiją mokesčių inspekcijai, kartu pridėti paveldimo turto apyrašą, įpėdinių susitarimą ir paveldėjimo įforminimo protokolą. Čekijoje paveldėjimo procese notaras taip pat turi pareigą pateikti sprendimą dėl paveldėjimo mokesčių inspekcijai ir pan.

Siekiant užkirsti kelią pinigams plauti ir teroristams finansuoti, informaciją apie notarinius veiksmus notari privalo teikti ir Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Pagal Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymo⁶⁹ 17 straipsnį notari privalo kliento tapatybę patvirtinančius duomenis ir informaciją apie kliento sudarytą sandorį pranešti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai, jeigu pagal sandorį gaunama ar mokama grynųjų pinigų suma viršija 15 000 eurų ar ją atitinkančią sumą užsienio valiuta. Be to, pagal minėto įstatymo 14 straipsnį notaras, nustatęs, kad jo klientas atlieka įtartiną piniginę operaciją ar sandorį, nepaisydamas piniginės operacijos ar sandorio sumos, privalo nedelsdamas apie šią operaciją ar sandorį pranešti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Kitose valstybėse notari taip pat turi pareigų, susijusių su kelio pinigams plauti ir teroristams finansuoti užkirtimu⁷⁰. Pavyzdžiui, pareigą teikti informaciją apie notarinius veiksmus Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai notari turi Lenkijoje. Vengrijoje notari įpareigoti teikti informaciją tais atvejais, kai naudojamos depozitu, arba kai atliekami notariniai veiksmai, susiję su įmonės akcijų ar nekilnojamojo turto pirkimu-pardavimu, taip pat steigiant įmonę. Informacija turi būti teikiama atitinkamiems teritoriniams notarų rūmams, kurie ją perduoda Finansinės informacijos skyriui. Ispanijoje notaras, įtardamas pinigų plovimą, privalo susilaikyti nuo atitinkamo dokumento patvirtinimo ir apie tai tiesiogiai pranešti, nusiųsdamas ir dokumento kopiją, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai. Čekijoje notaras taip pat atsakingas už tam tikrų priemonių prieš pinigų plovimą ir teroristų finansavimą įgyvendinimą. Notaras privalo informaciją bei duomenis apie įtartinus sandorius dėl galimo pinigų plovimo ar teroristų finansavimo per Čekijos notarų rūmus pateikti Finansų ministerijai. Finansų ministerija taip pat yra įgaliota prašyti informacijos ir įrodymų iš notaro, kuriuos jis gavo vykdydamas savo veiklą, o notaras turi pareigą juos pateikti. Olandijoje notaras, tvirtindamas sandorį, kai klientas moka daugiau nei 15 000 eurų grynais, privalo informuoti atitinkamą instituciją. Be to, turi būti pranešama apie bet kurį sandorį, kuris notarui sukelia įtarimų ir pasirodo neįprastas dėl galimo pinigų plovimo. Finansų kontrolės tarnyba gali atlikti notaro patikrinimą.

Notari taip pat turi pranešti teisėsaugos įstaigai arba teismui apie daromus ar padarytus nusikaltimus⁷¹, apie kuriuos sužino vykdydami savo pareigas; tam tikrais atvejais teikti informaciją apie asmenis, priėmusius palikimą, antstoliams, advokatams bei palikėjo kreditoriams;

66 Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2008 m. liepos 11 d. nutarimu Nr. 23.1 patvirtinta konsultacija. Lietuvos notarų rūmų informacija.

67 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

68 A. Kucharski *Polish Notary as a Withholder of Tax under Polish Tax Law* // Notarius International, 2005, Nr. 1–2, p. 28.

69 Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1997, Nr. 64-1502; 1998, Nr. 96-2658; 2002, Nr. 33-1255; 2008, Nr. 10-335.

70 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

71 Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 238 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

perduoti duomenis, informaciją ar dokumentus valstybės registrams. Pažymėtina, kad mokesčių administratorius, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba ar kitos institucijos bei asmenys privalo įgyvendinti tinkamas organizacines ir technines priemones, kad būtų užtikrinta iš notarų gautų duomenų apsauga nuo neteisėto atskleidimo, tvarkymo ir naudojimo. Taigi, bet kokios notarų profesinės paslapties principo išimtis yra galimos tik dėl aiškiai išreikšto viešojo intereso, kurio buvimą ar nebuvimą apibrėžia įstatymas.

Pažymėtina, kad Notariato įstatymo 14 straipsnyje numatyta ir speciali norma, kuri apriboja aukščiau nurodytas išimtis: pažymos apie testamentus gali būti išduodamos tik testatoriui mirus. Paminėtina, kad Civilinio kodekso 5.32 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog testamentų registro duomenis galima perduoti teismui, notarui ir kitiems suinteresuotiems asmenims po testatoriaus mirties. Tokio notarinio veiksmo, kaip testamentu sudarymas ir patvirtinimas, paslapties paskirtis yra apsaugoti testatorių nuo galimų įtakų jam apsisprendžiant, kam po mirties turi būti paliktas jo turtas, ir užtikrinti testatoriaus bei galimų jo įpėdinių teisių ir teisėtų interesų apsaugą, nes testamentu turinio ar net paties jo sudarymo fakto paviškinimas testatoriui dar esant gyvam tam tikromis aplinkybėmis galėtų sukelti pavojų jo ir / arba jo įpėdinių gyvybei. Pažymėtina, kad teisinės pasekmės testamentas gali sukelti tik po testatoriaus mirties. Be to, šio notarinio veiksmo slaptumo pažeidimas esmingai pažeistų minėtas testatoriaus teises ir sudarytų sąlygas paneigti visiško notaro ir jo kliento pasitikėjimo principą. Visgi Lietuvos teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad šis draudimas nėra absoliutus⁷².

Ratione materiale aspektu profesinė paslaptis apima viską, ką notaras sužino, vykdydamas savo funkcijas: notaras negali atskleisti notarinio veiksmo fakto ir su juo susijusių aplinkybių, informacijos, surinktos notariniam veiksmui atlikti, taip pat kliento vardo, pavardės ir kitų duomenų, jo lankymosi pas notarą fakto, informacijos, gautos pokalbių su klientais ar susirašinėjimo su jais elektroniniu paštu metu, ir pan. Tačiau notaras negali, remdamasis savo statusu, atsakyti pateikti informacijos, kurią galėjo sužinoti nevykdydamas savo veiklos⁷³. Atitinkamai notaro negalima būtų kaltinti dėl duomenų, kuriuos jis sužinojo privačios veiklos metu, atskleidimo. Pavyzdžiui, Prancūzijos Provanso Ekso miesto apeliacinis teismas atsakė pripažinti notaro, kuris buvo kaltinamas atskleidęs duomenis, atsakomybę ir motyvavo tuo, kad notaras konsultavo kaip šeimos draugas ir konfidenciali informacija jam buvo suteikta ne profesiniu pagrindu⁷⁴. Tačiau kai tik informacija gaunama, vykdamas notaro funkcijas, privaloma laikytis profesinės paslapties, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis. Visiškai nesvarbu, ar duomenis gavo pats notaras, jo darbuotojas, ar juos jiems pateikė klientas.

2.4. ASMENINĖS ATSAKOMYBĖS PRINCIPAS

Notarui taikomas griežčiausias asmeninės atsakomybės principas, kuris reiškia, kad tiek civilinės, tiek baudžiamosios, tiek administracinės atsakomybės⁷⁵ atveju įstatymų leidėjas notarui nustato pačią griežčiausią atsakomybę⁷⁶. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad notaras atsako už bet kokio laipsnio neatsargumą, pasireiškiantį neapsižiūrėjimu ar klaida, todėl notarų profesinė atsakomybė yra griežtesnė⁷⁷. Pažymėtina, kad šis principas veikia išimtinai tik lotyniškojo notariato šalyse⁷⁸.

Notariato įstatymo 16 straipsnyje numatyta, kad notaras atsako Civilinio kodekso ir No-

72 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris*. Vilnius, 2011, p. 647.

73 J. F. Sagaut, M. Latina *Manuel de Deontologie Notariale // Defrenois, Lextenso Editions*, 2009, p. 89.

74 *Ibid.*

75 Apie notarų atsakomybę žr. 6 skyrių „Notarų atsakomybė ir jos draudimas“.

76 P. Kuconis, V. Nekrošius *Teisės saugos institucijos*. Vilnius, 2000, p. 218.

77 Žr., pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. rugėjo 27 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-398; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 16 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-578.

78 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 38.

tariato įstatymo nustatyta tvarka tiek už savo, tiek už savo atstovo ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ir juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą. Pažymėtina, kad notaro atsakomybę apibūdina ir tai, kad kiekvienas notaras, dirbantis bendrame notarų biure, notarinius veiksmus atlieka savo vardu ir asmeniškai atsako už savo pareigų atlikimą, taip pat yra atsakingas už savo veiklos metu sudarytų dokumentų tvarkymą, saugojimą ir naudojimą. Civilinės atsakomybės požiūriu notaras nelaikomas valstybės pareigūnu ir yra asmeniškai atsakingas už žalą, atsiradusią vykdant notaro profesinę veiklą. Be to, notaro atsakomybės dydžio įstatymai neriboja⁷⁹. Asmeniui padarytą žalą notaras privalo atlyginti visiškai⁸⁰. Tai reiškia, kad civilinės atsakomybės atveju notarui yra taikomas visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*). Nors notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis viešojo pobūdžio funkcijas, valstybė nėra atsakinga už notaro nukentėjusiems asmenims padarytą žalą. Profesinę veiklą notaras vykdo savo sąskaita ir rizika. Dėl šios priežasties jam nustatyta pareiga drausti savo civilinę atsakomybę⁸¹.

Notariato įstatymo 16 straipsnyje taip pat numatyta, kad už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas. Tai reiškia, kad notarą traukiant baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn (išskyrus civilinę), jis yra prilyginamas valstybės tarnautojui. Kaip nurodo V. Nekrošius, šia griežta nuostata tikimasi, kad ji padės užtikrinti maksimalų notaro, kaip valstybės įgalioto profesionalo, atidumą, veiksmingai vykdant jam priskirtas funkcijas⁸².

Įtvirtindama griežčiausios asmeninės atsakomybės principą, valstybė siekia padidinti notaro atsakomybę už jam patiktų valstybės funkcijų tinkamą įgyvendinimą ir sustiprinti pasitikėjimą notariais. Šis principas taip pat yra labai svarbi efektyvaus notarų darbo bei klientų saugumo garantija⁸³. Todėl notaras privalo savo veiklą vykdyti ir imtis visų galimų jam prieinamų priemonių taip, kad užtikrintų asmenų teisėtų interesų apsaugą, o to nedarant, prisiimtų riziką dėl galimos žalos ir atsakomybę už sandorių teisėtumo neužtikrinimą⁸⁴.

2.5. SAŽININGOS KONKURENCIJOS PRINCIPAS

Sąžiningos konkurencijos principas, apimantis ir draudimą reklamuoti savo profesinę veiklą, yra svarbus, siekiant notarų teikiamų paslaugų aukštos kokybės ir aukštų profesinės etikos standartų laikymosi, notarų profesinio solidarumo, visuomenės pasitikėjimo notariais. Nors lotyniškojo notariato sistemoje notarų konkurencija ribojama, apskritai, kitaip nei valstybinio notariato sistemoje, ji nėra uždrausta⁸⁵.

Išsamiai nesąžiningos konkurencijos turinys atskleistas Notarų garbės (etikos) kodekso 7 straipsnyje, kuriame numatyta, kad notaras nereklamuoja savo profesinės veiklos, laikosi sąžiningos konkurencijos principų. Nesąžininga konkurencija visų pirma pasireiškia: 1) išankstiniais susitarimais su fiziniais ir juridiniais asmenimis, kurie profesionaliai arba kuria nors kita forma atveda pas notarą klientus, pažeisdami laisvo pasirinkimo principą; 2) klientų viliojimu vienkartiniais arba nuolat žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais; 3) aktyvia notaro pozicija, dedant pastangas nušalinti kolegą, kuriam jau pavesta atlikti veiksmą; 4) atliekant veiksmus ne savo biure, o dažnai tokiomis sąlygomis, kurios pažeidžia lojalumo taisykles;

79 E. Baranauskas *Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai* // Jurisprudencija, 2003, t. 37 (29), p. 60.

80 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.263 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

81 Apie notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimą žr. 6 skyriaus „Notarų atsakomybė ir jos draudimas“ 6.3 poskyrį „Notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimas“.

82 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos* / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 650.

83 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 38.

84 A. Abramavičius ir kiti, *op. cit.*, p. 649.

85 A. Abramavičius ir kiti, *op. cit.*, p. 644.

5) klientų siuntimu pas kitus notarus atlikti tokių notarinių veiksmų, kur reikia įdėti triūso ir gaunamas mažas atlyginimas, o pačiam atliekant išskirtinai tuos notarinius veiksmus, kur gaunamas didelis atlyginimas; 6) sistemingu paslaugų teikimu, kai demonstruojama pozicija peržengia mandagumo ribas, griaua pareiğybės autoritetą.

Taigi, notarų nesąžininga konkurencija neleidžiama. Notarai turi būti solidarūs, lojalūs ir draugiški su savo kolegomis notarais⁸⁶ bei elgtis pagarbiai ir vienas kitam padėti⁸⁷. Notaras, sudarydamas bendros veiklos sutartį su kitais noterais, negali bloginti savo partnerių – kitų notarų ekonominės padėties, taip pat turi dalintis žiniomis su mažesnę darbo patirtį turinčiais kolegomis⁸⁸.

Kaip minėta, sąžininga konkurencija apima ir notarų reklamos draudimą. Notariato įstatymo 20(1) straipsnyje numatyta, kad notarui draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai reklamuoti savo profesinę veiklą. Nurodytas draudimas netaikomas, kai duomenys apie notarą, jo biurą nurodomi informaciniuose biuleteniuose (telefonų knygoose, įmonių kataloguose), oficialiuose blankuose ir vizitinėse kortelėse. Be to, visų notarų biurų iškabos turi būti vienos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro nustatytos formos. Paminėta, kad notaras taip pat neturėtų pritari reklamai, kurią jo naudai atliktų tretysis asmuo⁸⁹. Tačiau, siekiant užtikrinti informacijos prieinamumą visuomenei, reklama nėra laikoma Notarų rūmų bendros informacijos apie notarus viešas pateikimas⁹⁰. Reklama nesuderinama su notaro, veikiančio prevencinio teisingumo srityje ir vykdančio viešąjį interesą užtikrinančias funkcijas, statusu, o reklamos draudimo tikslas – užtikrinti notaro nepriklausomumą ir nešališkumą.

Dėl nesąžiningos konkurencijos žemesniais atlyginimo dydžiais pažymėtina, kad notaras turi būti nepriklausomas ir nešališkas, ir dėl to klientui neturi kilti abejonių. Todėl notaras turi būti pasirenkamas vien dėl asmenų pasitikėjimo juo, o ne dėl žemesnių notaro atlyginimo dydžių. Notarų susitarimai dėl atlyginimo dydžių, nepriklausomai nuo to, ar būtų susitariama dėl didesnių ar mažesnių atlyginimo dydžių, taip pat yra negalimi.

Dėl klientų viliojimo vienkartiniais arba nuolat žemesniais nei kitų notarų atlyginimo dydžiais paminėta Notarų garbės teismo nagrinėta drausmės byla, kuri notarui buvo iškelta dėl to, kad šis, atleisdamas asmenis iš dalies ar nuo viso atlyginimo mokėjimo, nesurinko ir nesirėmė pakankamais įrodymais, pagrindžiančiais ir pateisinančiais asmenų turtinę padėtį ar kitas aplinkybes, dėl kurių jie buvo iš dalies ar iš viso atleisti nuo atlyginimo mokėjimo, ir taip pažeidė sąžiningos konkurencijos principą. Notarų garbės teismas, išnagrinėjęs minėtą drausmės bylą, nurodė⁹¹, kad pagal Notariato įstatymo 19 straipsnio 2 dalį notaras, atsižvelgdamas į kliento turtinę padėtį, gali iš viso ar iš dalies atleisti jį nuo atlyginimo mokėjimo. Tai yra notaro teisė, tačiau sprenddamas šį klausimą jis privalo atsižvelgti į kliento turtinę padėtį⁹², t. y. notaras, kuriam taikomi griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai, vado- vaudamas teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, kiekvienu konkrečiu atveju, įvertindamas kliento turtinę padėtį, turi įsitikinti, ar kliento prašymas iš viso ar iš dalies atleisti jį nuo atlyginimo mokėjimo, yra pagrįstas. Todėl kiekvienu atveju notarui turi būti pateikti įrodymai, patvirtinantys kliento prašymo pagrįstumą (dokumentai apie gaunamas pajamas, esamą finansinę turtinę padėtį, turimo kilnojamojo ir nekilnojamojo turto, turimų įsiskolini-

86 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 16 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 02 12).

87 Europos notarų elgesio kodekso (nauja redakcija), patvirtinto 2009 m. gruodžio 11 d. Europos Sąjungos notariatų tarybos generalinėje asamblėjoje, 2.9 straipsnis. Europos Sąjungos notariatų tarybos informacija.

88 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 8, 18 straipsniai. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 02 12).

89 Europos notarų elgesio kodekso (nauja redakcija), patvirtinto 2009 m. gruodžio 11 d. Europos Sąjungos notariatų tarybos generalinėje asamblėjoje, 3.1.6 straipsnis. Europos Sąjungos notariatų tarybos informacija.

90 *Ibid.*

91 2011 m. kovo 16 d. Notarų garbės teismo sprendimas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

92 2008 m. vasario 5 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-69 patvirtintų Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių pastabų 2, 3, 4, 5 ir 6 punktuose nurodyti atvejai, kai notaras privalo notaro atlyginimą sumažinti arba iš viso atleisti klientą nuo atlyginimo mokėjimo // Valstybės žinios, 2008, Nr. 17-590.

mų pažymos ir pan.). Notaras, įvertinęs pateiktus kliento turčinės padėties įrodymus, prirėikus gali pareikalauti iš kliento papildomų įrodymų. Taigi, notaro sprendimas iš viso ar iš dalies atleisti klientą nuo atlyginimo mokėjimo turi būti motyvuotas ir pagrįstas dokumentais.

Notarų garbės teismas minėtoje drausmės byloje taip pat pasisakė ir dėl notarinių veiksmų atlikimo ne savo biure, o dažnai tokiomis sąlygomis, kurios pažeidžia lojalumo taisykles. Kita šios drausmės bylos iškėlimo priežastis buvo ta, kad notaras, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro paskirtas eiti notaro pareigas Vilniaus miesto savivaldybėje, notarinius veiksmus atliko ne savo biure, o kituose miestuose. Notarų garbės teismas sprendime pažymėjo, kad notaras skiriamas eiti notaro pareigas konkrečioje savivaldybėje. Taigi, notaro veiklos teritorija konkrečiai apibrėžta ir sutampa su savivaldybės ribomis. Tai yra ir vienas iš notarų skaičiaus nustatymo Lietuvos Respublikoje metodų. Todėl notaras, kuris teisingumo ministro įsakymu buvo paskirtas eiti notaro pareigas Vilniaus miesto savivaldybėje, notarinius veiksmus turi atlikti šioje savivaldybėje ir negali sistemingai vykdyti jų atlikti į kitas savivaldybes. Notarų garbės teismas konstatavo, kad notaras ne vieną kartą, sistemiskai, notarinius veiksmus atlikdamas kitoje, ne Vilniaus miesto, savivaldybėje, pažeidė lojalumo principą. Notarų garbės teismas sprendime taip pat pažymėjo, kad notaro darbo vieta yra notaro biuras, o notariniai veiksmai atliekami notaro biure. Atlikti notarinius veiksmus ne notaro biuro patalpose galima tik išimtiniais įstatymo numatytais atvejais. Be to, net ir šiais išimtiniais atvejais notaras sistemingai negali vykdyti notarinių veiksmų į kitą savivaldybę, nei ta savivaldybė, kurioje notaras yra paskirtas eiti pareigas teisingumo ministro įsakymu.

Klausimai

1. Kokie yra pagrindiniai notarų veiklos principai?
2. Koks teisės principas esminis notarų veikloje?
3. Kokia yra notarų veiklos nepriklausomumo principo esmė?
4. Kokios notarų veiklos garantijos užtikrina notarų nepriklausomumą?
5. Kokia yra notarų veiklos objektyvumo principo esmė?
6. Kokia yra notarų veiklos profesinės paslapties principo esmė?
7. Ar notaro profesinės paslapties turinys yra absoliutus?
8. Kokia yra notarų veiklos asmeninės atsakomybės principo esmė?
9. Kokia yra notarų veiklos sąžiningos konkurencijos principo esmė?

3 skyrius

NOTARŲ VEIKLOS SĄLYGOS

3.1. REIKALAVIMAI NOTARUI

Notaro profesijai keliami aukšti reikalavimai. Tik tinkamo teisinio išsilavinimo, aukštos profesinės kvalifikacijos bei reputacijos asmenims gali būti patikėta vykdyti notaro funkcijas. Reikalavimai ir kitos sąlygos asmenims, siekiantiems tapti notarais ir vykdyti notaro profesinę veiklą, numatyti Notariato įstatymo 3 straipsnyje¹.

3.1.1. Pilietybė

Pirmasis reikalavimas asmeniui, siekiančiam būti notaru, numatytas Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 1 punkte: „Notaru gali būti fizinis asmuo, jeigu jis yra Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietis.“ Šis reikalavimas Notariato įstatyme įsigaliojo nuo 2012 m. sausio 6 d., pakeitus Notariato įstatymą², ir sudaro galimybę Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos piliečiams rengtis notaro profesinei veiklai ir verstis notaro veikla Lietuvos Respublikoje. Iki minėto Notariato įstatymo pakeitimo notaru galėjo būti tik Lietuvos Respublikos pilietis. Lietuvos Respublikos pilietybės reikalavimą panaikinimą lėmė Europos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. priimti sprendimai³, kuriais buvo pripažinta, jog tam tikrų valstybių nustatytas nacionalinės pilietybės reikalavimas asmenims, norintiems verstis notaro profesija, yra diskriminacinis, riboja asmenų įsisteigimo laisvę ir negali būti taikomas⁴. Panaikinus nurodytą apribojimą dėl Lietuvos Respublikos pilietybės, Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkte numatytas naujas notaru keliamas reikalavimas – mokėti valstybinę kalbą⁵. Pažymėtina, kad ir iki šio reikalavimo įtvirtinimo Notariato įstatyme notaro paslaugas Lietuvos Respublikoje, atsižvelgiant į jų specifiką, galėjo teikti tik asmenys, mokantys valstybinę kalbą.

3.1.2. Valstybinė kalba

Kaip minėta, kitas reikalavimas asmeniui, siekiančiam būti notaru, yra numatytas Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 2 punkte – notaru gali būti asmuo, mokantis valstybinę kalbą. Valstybinė kalba – tai oficialiai viešajame valstybės gyvenime vartojama kalba⁶. Lietuvos

1 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

2 2011 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 15¹, 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-1916 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-114.

3 Europos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. sprendimai bylose: C-47/08 Europos Komisija prieš Belgijos Karalystę, C-50/08 Europos Komisija prieš Prancūzijos Respubliką, C-51/08 Europos Komisija prieš Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę, C-53/08 Europos Komisija prieš Austrijos Respubliką, C-54/08 Europos Komisija prieš Vokietijos Federacinę Respubliką ir kt. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:204:FULL:LT:PDF> (žiūrėta 2013 10 27).

4 Pažeidimo procedūrą dėl pilietybės reikalavimo taikymo notarams Europos Komisija buvo pradėjusi ir prieš Lietuvos Respubliką. Žr.: S. Venclovienė *Pilietybės reikalavimas notarams – nediskriminavimo principo pažeidimas?* // Notariatas 2009, Nr. 8, p. 24–31.

5 2011 m. spalio 26 d. aiškinamasis raštas Nr. XIP-3782 „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 15¹, 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=409512&p_query=&p_tr2= (žiūrėta 2013 11 03).

6 M. Vainiūtė *Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai* // Jurisprudencija, 2010, Nr. 4 (122), p. 26.

Respublikos Konstitucija įtvirtina valstybinį lietuvių kalbos statusą⁷, todėl lietuvių kalba yra konstitucinė vertybė⁸. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad valstybinės kalbos vartojimo ir apsaugos taisyklės priskirtinos prie viešosios tvarkos valstybėje⁹. Valstybinė kalba yra svarbi piliečių lygiateisiškumo sąlyga, nes leidžia visiems piliečiams vienodomis sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teises ir teisėtus interesus¹⁰.

Valstybinis lietuvių kalbos statusas suponuoja būtinumą, kad notaro pareigas vykdytų tik tokie asmenys, kurie gerai moka valstybinę kalbą. Todėl asmuo, siekiantis tapti notaru, privalo mokėti valstybinę kalbą, o notaro kvalifikacinis egzaminas vyksta valstybine kalba. Valstybinę kalbą notarai turi mokėti pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytas kalbos mokėjimo kategorijas. Geras valstybinės kalbos mokėjimas yra būtina prielaida tam, kad notarai, būdami valstybės įgaliotais asmenimis, galėtų tinkamai vykdyti jiems pavestas funkcijas, o į juos besikreipiantiems asmenims nekiltų sunkumų su jais bendraujant, teikiant jiems konsultacijas ir atliekant notarinius veiksmus. Labai svarbu, kad notaro klientams perteikiama informacija būtų tiksli, suprantama ir aiški. Taigi, valstybinės kalbos reikalavimo įtvirtinimu siekiama užtikrinti, kad notaro funkcijos būtų įgyvendinamos tinkamai, o notarų klientų teisėti lūkesčiai tinkamai įforminti ir realizuoti¹¹.

Pažymėtina, kad notaras, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymu¹², savo raštvedybą, apskaitos, atskaitomybės, finansinius bei techninius dokumentus turi tvarkyti valstybine kalba. Notaro susirašinėjimas su Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldos institucijomis, įstaigomis, įmonėmis ir organizacijomis turi vykti valstybine kalba. Notarai taip pat turi užtikrinti, kad asmenys būtų aptarnaujami valstybine kalba. Pagal Valstybinės kalbos įstatymo 9 straipsnį visi Lietuvos Respublikos fizinių ir juridinių asmenų sandoriai sudaromi valstybine kalba. Prie jų gali būti pridedami vertimai į vieną ar kelias kalbas. Sandoriai su užsienio valstybių fiziniiais ir juridiniais asmenimis sudaromi valstybine ir kita abiem pusėms priimtina kalba. Notariato įstatymo 15 straipsnyje taip pat numatyta, kad notaro raštvedyba tvarkoma valstybine kalba, o sandoriai su užsienio valstybių fiziniiais ir juridiniais asmenimis sudaromi valstybine ir kita abiem šalims priimtina kalba. Valstybinė kalba privaloma notarų, kaip ir visų Lietuvos Respublikos įmonių, įstaigų ir organizacijų, antspauduose, spauduose, dokumentų blankuose, iškabose, tarnybinių patalpų ir kituose užrašuose.

3.1.3. Išsilavinimas ir teisinio darbo patirtis

Vienas svarbiausių reikalavimų asmeniui, siekiančiam tapti notaru, – tinkamas išsilavinimas, kuris yra būtina profesionalios ir efektyvios notarinės praktikos sąlyga. Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 3 punkte numatyta, kad notaru gali būti fizinis asmuo, jeigu jis turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą.

Paminėtina, kad nuo 1992 iki 1999 metų Notariato įstatyme buvo įtvirtinta, kad notaru gali būti asmuo, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą. Be to, 1998 metais Notariato įstatymas buvo pakeistas ir papildytas, numatant, kad aukštasis teisinis išsilavinimas turi atitikti Lietu-

7 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 14 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

8 1999 m. spalio 21 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 90-2662.

9 2006 m. birželio 8 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-7-20/2006.

10 1999 m. spalio 21 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *op.cit.*

11 2011 m. spalio 26 d. aiškinamasis raštas Nr. XIP-3782 „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 15¹, 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=409512&p_query=&p_tr2= (žiūrėta 2013 11 03).

12 Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1995, Nr. 15-344.

vos Respublikos Vyriausybės nustatytus kvalifikacinius reikalavimus¹³. Aukštojo teisinio išsilavinimo kvalifikacinius reikalavimus Vyriausybė turėjo nustatyti ir patvirtinti suderinusi su aukštosiomis mokyklomis, rengiančiomis teisininkus su aukštuoju teisiniu išsilavinimu¹⁴. Iki jų įgyvendinimo aukštajam teisiniam išsilavinimui buvo prilyginamas ir laikomas atitinkančiu kvalifikacinius reikalavimus, keliamus asmenims, norintiems tapti notarais, vienos pakopos aukštasis teisinis universitetinis išsilavinimas¹⁵. 1999 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino kvalifikacinius aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimus asmenims, norintiems eiti notaro pareigas¹⁶. Numatyta, kad asmenys, norintys eiti notaro pareigas, turi turėti aukštąjį teisinį išsilavinimą, atitinkantį Vyriausybės nustatytus kvalifikacinius reikalavimus. Buvo reikalaujama įgyti teisės mokslo krypties kvalifikacinį laipsnį (bakaluro, magistro) arba atitinkamą teisininko profesinę kvalifikaciją. Tačiau 1999 metais Notariato įstatymas vėl buvo pakeistas¹⁷, jame įtvirtinant konkrečius kvalifikacinius išsilavinimo reikalavimus, būtinus asmenims, norintiems verstis notaro praktika, numatant, kad notaru gali būti asmuo, kuris turi teisės magistro arba teisės bakaluro, arba teisininko profesinę kvalifikacinę laipsnį (vienpakopį teisinį universitetinį išsilavinimą). Taip pat panaikinta Notariato įstatymo norma, įpareigojusi Vyriausybę nustatyti kvalifikacinius teisinio išsilavinimo reikalavimus. Atsižvelgiant į tai, minėti Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinti kvalifikaciniai reikalavimai buvo panaikinti¹⁸. 2003 metais Notariato įstatymas vėl buvo pakeistas, nustatant, kad notaru gali būti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turintis asmuo¹⁹, tačiau nepateikiant detalesnio paaiškinimo arba nuorodos į tokio išsilavinimo struktūrą ar turinį²⁰. Toks reikalavimas, kaip minėta, įtvirtintas ir dabar galiojančiame Notariato įstatyme²¹. Pagal tokią teisės normos formuluotę notaro pareigas galėtų eiti ir toks asmuo, kuris yra įgijęs vien teisės bakaluro ar vien teisės magistro kvalifikacinį laipsnį. Tačiau tai neatitiktų tarptautinės praktikos ir neužtikrintų, kad notaru taptų tik deramą teisinį išsilavinimą turintis asmuo. Pavyzdžiui, asmuo, norintis tapti notaru, turi būti universitete įgijęs ne mažesnę kaip magistro kvalifikacinę laipsnį Latvijoje, Lenkijoje, Čekijoje, Olandijoje ir kt. Belgijoje notaru gali būti asmuo, kuris įgijo teisės magistro (5 metai) ir notariato teisės magistro (1 metai) laipsnius, o išsilavinimo reikalavimai notarui Estijoje bei Vokietijoje taikomi tokie patys kaip teisėjui²².

Šiame kontekste reikėtų aptarti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasa-

-
- 13 1998 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. VIII-737 // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1329.
- 14 1998 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo įsigaliojimo įstatymas Nr. VIII-738 // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1330.
- 15 *Ibid.*
- 16 1999 m. sausio 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 75 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems eiti teisėjo ir notaro pareigas bei verstis advokato praktika, patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 11-264.
- 17 1999 m. vasario 9 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3 straipsnio pakeitimo ir Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo įsigaliojimo įstatymo 2 straipsnio ir 3 straipsnio 2 punkto pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. VIII-1045 // Valstybės žinios, 1999, Nr. 19-509.
- 18 1999 m. spalio 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1176 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 22 d. nutarimo Nr. 75 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems eiti teisėjo ir notaro pareigas bei verstis advokato praktika, patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 90-2661.
- 19 2003 m. sausio 23 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 36, 37, 40, 41, 43, 44, 51, 53, 56, 57, 59, 60 straipsnių ir II skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 6¹, 6², 15¹, 22¹ straipsniais ir 58, 63, 64 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. IX-1311 // Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-598.
- 20 Paminėtina, kad 2002 m. spalio 15 d. aiškinamajame rašte Nr. IXP-1989 „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 36, 37, 40, 41, 44, 51, 53, 56, 57, 59, 60 straipsnių ir II skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 6¹, 6², 15¹, 22¹ straipsniais ir 43, 58, 63, 64 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto“ buvo nurodyta, kad projektu siūloma nustatyti, jog notaru gali būti Lietuvos Respublikos pilietis, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (bakalaurą ir magistro arba vienpakopį). Priega per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p_id=188596 (žiūrėta 2013 11 05).
- 21 Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo, galiojusio iki 2009 m. gegužės 11 d., 2 straipsnio 1 punkte buvo nustatyta, kad aukštasis išsilavinimas yra išsilavinimas, įgytas baigus pagrindines arba vientisąsias studijas Lietuvos aukštojoje mokykloje arba lygiavertės studijas užsienio aukštojoje mokykloje. 2000 m. kovo 21 d. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas Nr. VIII-1586 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 27-715; Pagal Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 4 straipsnio 3 dalį aukštasis universitetinis išsilavinimas apibrėžiamas kaip išsilavinimas, įgytas Lietuvos aukštosiose mokyklose baigus universitetinį studijų programą arba doktorantūrą, pagal kurias suteikiama aukštojo mokslo kvalifikacija, arba teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas kaip jam lygiavertis užsienio mokslo ir studijų institucijoje įgytas išsilavinimas. (Valstybės žinios, 2009, Nr.54-2140; Nr. 61 (atitaisymas); Nr. 101 (atitaisymas))
- 22 Lietuvos notarų rūmų informacija.

rio 20 d. nutarimą dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas²³, kuriame Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išsamiai išanalizavo, kas yra laikoma aukštuoju universitetiniu teisiniu išsilavinimu. Tai tik dvipakopės nuosekliosios teisės krypties universitetinės studijos, t. y. teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikaciniai laipsniai, arba vientisosios teisės krypties studijos, kai tęstinumu susiejamos pirmosios ir antrosios pakopų universitetinės studijos. Toks išsilavinimo reikalavimas taikomas ir tiems asmenims, kurie yra baigę trečiosios pakopos teisės krypties studijas (doktorantūrą ir yra įgiję teisės daktaro mokslinį laipsnį).

Minėtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimas *mutatis mutandis* taikytinas ir asmenims, pretenduojantiems į notaro pareigas, nes bylos nagrinėjimo metu Notariato įstatyme ir Teismų įstatyme numatytas reikalavimas dėl išsilavinimo buvo identiškas. Be to, pats Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas minėtame nutarime daro nuorodą į notaro, advokato ir antstolio, kaip valstybei ypač svarbių teisinių profesijų, kvalifikacinius reikalavimus, pasisakydamas, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas, būtų keliami mažesni profesiniai reikalavimai nei asmenims, norintiems verstis kitomis teisinėmis profesijomis (advokato, prokuroro, notaro, antstolio).

Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui priėmus minėtą nutarimą, Teismų įstatymas buvo pakeistas²⁴, numatant, kad apylinkės teismo teisėju gali būti skiriamas asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą – teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikacinius laipsnius arba teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį (vienpakopį teisinį universitetinį išsilavinimą). Taip pat paminėtina, kad, pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo²⁵ 4 straipsnio 1 dalį antstoliu gali būti skiriamas asmuo, turintis aukštąjį teisinį universitetinį išsilavinimą (vienpakopį ar bakalauro), o pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo²⁶ 7 straipsnio 1 dalies 2 punktą fizinis asmuo pripažįstamas advokatu, jeigu jis turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą – teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikacinius laipsnius arba teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį (vienpakopį universitetinį teisinį išsilavinimą).

Apibendrinant darytina išvada, kad notarai turi būti įgiję visavertį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kurį gali užtikrinti tik dvipakopės nuosekliosios teisės krypties universitetinės studijos, t. y. teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikaciniai laipsniai, arba vientisosios teisės krypties studijos, kai tęstinumu susiejamos pirmosios ir antrosios pakopų universitetinės studijos.

Be aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo, Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 4 punkte numatyti ir teisinio darbo patirties reikalavimai, būtini notaro pareigoms užimti:

1) *Notaru gali būti fizinis asmuo, ne mažiau kaip vienerius metus buvęs kandidatu į notarus (asesoriumi) ir išlaikęs notaro kvalifikacinį egzaminą.* Pagal Notariato įstatymo 56 straipsnį kandidatas į notarus (asesorius) yra fizinis asmuo, kuris šio įstatymo nustatyta tvarka rengiasi notaro profesinei veiklai. Siekiant, kad notarais taptų tik gerai parengti, aukščiausius kvalifikacinius reikalavimus atitinkantys asmenys, ir tokiu būdu užtikrinti notarų veiklos kokybę, lotyniškojo notariato sistema ypač svarbus kandidato į notarus (asesoriaus) institutas. Atlikus praktiką jiems nereikia papildomo laiko įsigilinti į notaro veiklos specifiką. Pažymėtina, kad visose lotyniškojo notariato valstybėse yra žinomas kandidato į notarus

23 2008 m. vasario 20 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo“ patvirtintų kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitiktis Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 23-852.

24 2008 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55¹, 57, 61, 63, 64, 69¹, 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir įstatymo papildymo 53¹, 53² straipsniais ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 81-3186.

25 Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 53-2042.

26 Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632.

(asesoriaus) institutas²⁷. Pavyzdžiui, tokiose lotyniškojo notariato sistemos valstybėse, kaip Vokietija ar Austrija, kaip tik kandidatams į notarus (asesoriams) suteikiama neginčijama pirmenybės teisė užimti laisvas notarų vietas, nes šie asmenys yra geriausiai pasirengę vykdyti notaro funkcijas. Išimtis, kad notarų galima tapti ir neatlikus kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos, sumenkina šio instituto reikšmę. Taip pat paminėtina, kad įvairiose Notariato įstatymo redakcijose kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos trukmė keitėsi: 1992 metais praktikos trukmė buvo ne trumpesnė kaip 3 metai, kaip yra daugelyje valstybių, kuriose yra kandidato į notarus (asesoriaus) institutas, o nuo 1998 metų – tik 1 metai²⁸. Tai, kad įstatymų leidėjas palengvino šią tapimo notaru sąlygą, vertintina neigiamai, nes nuo to tik nukenčia būsimo notaro parengimas notaro profesinei veiklai. Be to, kandidatų į notarus (asesorių) praktika turėtų trukti ilgiau negu vienerius metus²⁹.

- 2) *Notaru gali būti fizinis asmuo, esąs teisės krypties socialinių mokslų daktaras ar habilituotas daktaras, turįs ne mažesnę kaip penkerių metų pedagoginio ar mokslinio darbo stažą ir atlikęs ne trumpesnę kaip trijų mėnesių notaro praktiką.* Nors kandidatų į notarus (asesorių) institutas yra vienas iš geriausių notarų parengimo būdų, išimtis dėl teisės mokslininkų pateisinama jų profesinės kvalifikacijos pripažinimu. Dėl to jiems nereikia laikyti ir notaro kvalifikacinio egzamino.
- 3) *Notaru gali būti fizinis asmuo, turįs ne mažesnę kaip penkerių metų teisinio darbo stažą, išlaikęs notaro kvalifikacinį egzaminą ir atlikęs ne trumpesnę kaip trijų mėnesių notaro praktiką.* Teisiniu darbu laikoma veikla, nurodyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr. 1285 patvirtintame teisinių pareigybių sąrašė³⁰. Teisinio darbo stažas skaičiuojamas nuo tada, kai asmuo įgijo teisininko kvalifikaciją ir pradėjo dirbti teisinį darbą. Pažymėtina, kad nuo 1992 iki 1998 metų Notariato įstatyme nustatyta teisinio darbo stažo trukmė buvo žymiai ilgesnė, t. y. ji turėjo būti ne trumpesnė kaip dešimt metų. Apskritai 1998 metais įstatymų leidėjas Notariato įstatymo pakeitimu pažemino reikalavimus asmenims, norintiems būti notariais³¹.

3.1.4. Reputacija

Be anksčiau išvardytų reikalavimų asmenims, norintiems tapti notariais, Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 5 punkte numatytas nepriekaištingos reputacijos reikalavimas. Koks asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir dėl tos priežasties negali būti skiriamas notaru, nurodoma to paties straipsnio 3 dalyje. Asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir skiriamas notaru, jeigu jis yra:

- 1) teistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas;
  - 2) pašalintas ar atleistas iš teisėjo, prokuroro, advokato, notaro, notaro atstovo, teismo antstolio ar antstolio pareigų už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus arba iš pareigų valstybės tarnyboje, įsiteisėjus teismo nuosprendžiui už nusikalstamą veiką valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, jei po šio atleidimo nepraėjo penkeri metai;
  - 3) piktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu;
  - 4) neatitinka Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų.
- Panašūs nepriekaištingos reputacijos reikalavimai nustatyti ir kitoms teisinėms profesijoms.

27 S. Šaltauskienė *Status quo* // Notariatas, 2008, Nr. 4, p. 15.

28 *Ibid.*, p. 16.

29 Plačiau apie kandidato į notarus (asesoriaus) institutą žr. 4 skyrių „Kandidato į notarus (asesoriaus) institutas“.

30 2002 m. rugpjūčio 13 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1285 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 7 d. nutarimo Nr. 841 „Dėl teisinių pareigybių sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 82-3524.

31 1998 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. VIII-737 // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1329.

joms, pavyzdžiui, antstoliams, teisėjams³². Tuo tarpu advokatams nepriekaištingos reputacijos reikalavimai yra ne tokie griežti. Pavyzdžiui, advokatu asmuo negalėtų būti pripažintas, jeigu jis yra teistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, – kol teistumas neišnykęs arba nepanaikintas ir ne mažiau kaip ketverius metus nuo baismės atlikimo ar atleidimo nuo baismės atlikimo dienos; taip pat jeigu yra teistas už kitą, negu nurodyta, tyčinį nusikaltimą, – kol teistumas neišnykęs arba nepanaikintas ir ne mažiau kaip trejus metus nuo baismės atlikimo, baismės vykdymo atidėjimo ar atleidimo nuo baismės atlikimo dienos. Be to, advokatams taikytinas tik dvejų metų nuo atleidimo iš darbo, pareigų ar teisės verstis tam tikra veikla netekimo terminas, kuriam praėjus asmuo vėl gali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos³³.

3.1.5. Amžius

Visų pirma, pagal Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 7 punktą viešame konkurse eiti notaro pareigas turi teisę dalyvauti ne vyresni kaip 60 metų asmenys. Antra, Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 6 punkte numatyta, kad notaru gali būti ne vyresni kaip 70 metų amžiaus asmuo. Amžius yra ir vienas iš notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindų. Notariato įstatymo 23 straipsnio, kuriame apibrėžti notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindai, 1 dalies 8 punkte numatyta, kad notaro įgaliojimai pasibaigia, jam sulaukus 70 metų.

Pažymėtina, kad įstatymai nenustato vertimosi notaro profesine veikla termino, t. y. asmuo įgyja teisę verstis notaro profesine veikla neterminuotai, išskyrus Notariato įstatyme nustatytus notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindus, iš kurių vienas yra notaro amžius. Notarų įgaliojimų trukmės garantija yra vienas iš notarų nepriklausomumo principo elementų, nes tik nepriklausomas notaras, kuriam garantuojamas jo įgaliojimų trukmės neliečiamumas ir pastovumas, gali tinkamai vykdyti jam pavestas funkcijas. Paminėtina, kad notarų įgaliojimų pasibaigimo teisinis reguliavimas panašus į valstybės tarnautojų ir valstybės pareigūnų atleidimo iš pareigų teisinį reguliavimą, nes notaram paslaugas teikia kaip valstybės įgalioti asmenys. Toks pat teisinis reguliavimas dėl įgaliojimų pasibaigimo dėl amžiaus taikomas ir antstoliams.

3.1.6. Sveikata

Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 8 punkte numatyta, kad notaru gali būti fizinis asmuo, kuris neturi sveikatos sutrikimų, dėl kurių negalėtų atlikti notaro pareigų. Nuolat tikrintis sveikatą privaloma ir einant notaro pareigas. Notarai, nustatyta tvarka nepasitikrinę sveikatos, neturi teisės verstis notaro veikla. Sveikatos tikrinimo tikslas – įvertinti, ar pretendentų į notarus bei notarų sveikata tinka eiti notaro pareigas.

Detalią pretendentų į notarus ir notarų sveikatos tikrinimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtinta Notarų sveikatos tikrinimo tvarka³⁴. Pretendentas į notarus sveikatą privalo patikrinti prieš dalyvavimą viešame konkurse eiti notaro pareigas. Vėliau kiekvienas notaras privalo tikrintis sveikatą ne rečiau kaip kas penkerius metus. Profilaktinis asmens sveikatos patikrinimas atliekamas asmens sveikatos priežiūros įstaigoje, turinčioje licenciją teikti asmens sveikatos priežiūros paslaugas. Sveikatos patikrinimą atlieka bendrosios praktikos gydytojas arba vi-

32 Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 5 straipsnis, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 52 straipsnis // Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649.

33 Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 8 straipsnis.

34 2003 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. V-559/240 „Dėl notarų sveikatos tikrinimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 93-4225.

daus ligų gydytojas, psichiatras ir priklausomybės ligų psichiatras. Pretendentai į notarus ir notarai medicininį pažymėjimą turi pateikti Teisingumo ministerijai. Paminėtina, kad pirmą kartą pasitikrinti sveikatą notarai privalėjo iki 2004 m. balandžio 1 d. Iki šios datos sveikatos patikrinimas nebuvo privalomas. Analogiški sveikatos tikrinimo reikalavimai numatyti teisėjams, advokatams, antstoliams ir prokurorams.

3.2. TAPIMO NOTARU TVARKA

3.2.1. Notaro kvalifikacinis egzaminas

Notaro kvalifikacinis egzaminas, kaip vienas iš reikalavimų asmeniui, norinčiam tapti notaru, numatytas visose lotyniškojo notariato valstybėse. Notaro kvalifikaciniu egzaminu įrodoma pretendento į notarus kvalifikacija, būtina notaro profesinei veiklai vykdyti.

1992 m. rugsėjo 15 d. priėmus Notariato įstatymą³⁵ ir įvykdžius valstybinio notariato reformą, pereinant prie lotyniškojo notariato sistemos, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu buvo nustatytas 190 notarų, dirbančių reformuotame notariate, skaičius. 190 notarų teisingumo ministro įsakymu buvo perkelti dirbti į atitinkamus savivaldybių notarų biurus. Jiems laikyti notaro kvalifikacinio egzamino nereikėjo. Atsiradus poreikiui didinti notarų skaičių, pirmas notaro kvalifikacinis egzaminas įvyko 1999 m. rugsėjo 3 d.

Notaro kvalifikacinio egzamino organizavimo ir vykdymo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtinti Notaro kvalifikacinio egzamino nuostatai. Paminėtina, kad notaro kvalifikacinio egzamino nuostatai (taip pat ir viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatai) keičiami labai dažnai. Priklausomai nuo politinės valios, dažniausiai buvo keičiama notaro kvalifikacinio egzamino komisijos sudarymo (be to, kitaip nei antstolių, advokatų ir teisėjų, notaro kvalifikacinio egzamino bei viešo konkurso notaro pareigoms užimti komisijų veiklos principai bei sudėtis išimtinai reglamentuoti įstatymo įgyvendinamaisiais teisės aktais), egzamino vykdymo tvarka, egzamino balo galiojimo terminas, Lietuvos notarų rūmų vaidmuo, rengiant kvalifikacinio egzamino bilietus, ir egzamino balų skaičiavimo sistema (dešimtbalė, penkiabalė). Dėl to notaro kvalifikacinio egzamino laikymas ir sudėtingumas įvairiais laikotarpiais buvo nevienodas. Pažymėtina, kad ir paties egzamino balas ilgą laiką (net iki 2007 m. sausio 25 d.³⁶) neturėjo įtakos pretendento į notarus viešo konkurso laimėjimo rezultatui, nes balai nebuvo sumuojami, t. y. kvalifikacinio egzamino balas nebuvo pridodamas prie viešame konkurse gauto balo. Nesikeitė ir iki dabar galioja taisyklė, kad notaro kvalifikacinį egzaminą privalo laikyti dirbantys notarai, norintys dalyvauti viešame konkurse notaro pareigoms užimti kitoje savivaldybėje, kandidatai į notarus (asesoriai) ir kiti asmenys, turintys reikalavimus atitinkantį darbo stažą, kurie nori dalyvauti viešame konkurse notaro pareigoms užimti. Išimtis taikoma teisės krypties socialinių mokslų daktarams ar habilituotiems daktarams, turintiems ne mažesnę kaip penkerių metų pedagoginio ar mokslinio darbo stažą.

Pirmi notaro kvalifikacinio egzamino nuostatai buvo patvirtinti 1998 m. spalio 30 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 170³⁷. Pagal juos notarų kvalifikacinius egzaminus organizavo ir vykdė kvalifikacinių egzaminų komisija, sudaryta teisingumo ministro trejiems metams iš penkių narių: dviejų notarų, dviejų teisėjų ir vieno teisės mokslininko. Egzaminas buvo laikomas raštu ir žodžiu. Egzamino balas (dešimties balų sistemoje) galiojo

35 1992 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas Nr. I-2882 // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

36 2007 m. sausio 25 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 19-728.

37 1998 m. spalio 30 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 170 „Dėl notarų kvalifikacinių egzaminų nuostatų patvirtinimo“. Teisingumo ministerijos informacija.

penkerius metus. Egzamino bilietus rengė egzaminų komisija, o programą – Teisingumo ministerija ir Lietuvos notarų rūmai. 2004 m. balandžio 28 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministru įsakymu Nr. IR-105³⁸ patvirtinus naujus notaro kvalifikacinio egzamino nuostatus, buvo numatyta, kad egzamino forma yra testas arba bilietai, kuriuos rengia Teisingumo ministerija. Be to, išlaikiusiu notaro kvalifikacinį egzaminą buvo laikomas egzaminuojamasis, kurio atsakymai į bilieto ir testo klausimus įvertinti 7, 8, 9, 10 balais, o ne 5, 6, 7, 8, 9, 10 balais, kaip buvo numatyta ankstesniuose nuostatuose.

Nauja notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų redakcija buvo patvirtinta 2005 m. lapkričio 14 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. IR-363³⁹. Šiuose nuostatuose buvo numatyta, kad notaro kvalifikacinis egzaminas susideda iš dviejų dalių: atsakymų į klausimus raštu, paskui egzaminuojamieji turėjo atsakyti į klausimus žodžiu. Antroje egzamino dalyje galėjo dalyvauti tik tie egzaminuojamieji, kurie per egzaminą raštu surinko 6 ir daugiau balų.

2006 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. IR-270⁴⁰, 2006 m. gruodžio 28 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. IR-482⁴¹ bei 2007 m. spalio 4 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. IR-391⁴² notaro kvalifikacinio egzamino nuostatai vėl buvo keisti: pakeista Notaro kvalifikacinio egzamino komisijos sudėtis ir skaičius – komisiją sudarė septyni nariai, iš kurių keturis asmenis parinkdavo teisingumo ministras, tris – Lietuvos notarų rūmų prezidiumas. Iš teisingumo ministro parenkamų narių du, o iš Lietuvos notarų rūmų parenkamų narių vienas asmuo turėjo būti teisės krypties mokslų daktaras arba teisėjas. Asmuo, norintis dalyvauti egzamine, turėjo apmokėti šio konkurso organizavimo išlaidas. Egzamino organizavimo priemonių komplektaciją ir kokybę turėjo užtikrinti Lietuvos notarų rūmai. Esminis pakeitimas buvo notaro kvalifikacinio egzamino balo galiojimo sumažinimas nuo penkerių iki trejų metų.

2010 m. spalio 7 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras įsakymu Nr. IR-225⁴³ vėl pakeitė notaro kvalifikacinio egzamino nuostatus, kurie galioja ir dabar. Pažymėtina, kad šiuose nuostatuose nustatyta notaro kvalifikacinio egzamino vykdymo tvarka yra bene sudėtingiausia per visą egzamino tvarkos keitimo „epopėją“.

Kaip buvo minėta, notaro kvalifikacinį egzaminą organizuoja Notaro kvalifikacinio egzamino komisija. Egzaminą laikyti turi teisę asmenys, atitinkantys Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktuose nustatytus reikalavimus. Egzaminas vykdomas raštu ir žodžiu. Pretendentas, laikydamas egzaminą raštu, sprendžia testą ir praktines užduotis, žodžiu – atsako į 2 teorinius klausimus. Notaro kvalifikacinio egzamino testus, praktines užduotis ir teorinius klausimus rengia Notaro kvalifikacinio egzamino komisija, kuri turi užtikrinti parengtų testų, praktinių užduočių ir teorinių klausimų konfidencialumą. Testai, praktinės užduotys ir teoriniai klausimai rengiami pagal Notaro kvalifikacinio egzamino programą, kurią rengia Teisingumo ministerija, įvertinusi gautą Lietuvos notarų rūmų nuomonę. Šiuo metu galioja didžiausios apimties notaro kvalifikacinio egzamino programa, patvirtinta 2007 m. sausio 10 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. IR-11⁴⁴.

38 2004 m. balandžio 28 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. IR-105 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 76-2629.

39 2005 m. lapkričio 14 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. IR-363 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 28 d. įsakymo Nr. IR-105 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 137-4940.

40 2006 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. IR-270 „Dėl teisingumo ministro 2004 m. balandžio 28 d. įsakymo Nr. IR-105 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 100-3886.

41 2006 m. gruodžio 28 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. IR-482 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 2-95.

42 2007 m. spalio 4 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. IR-391 „Dėl teisingumo ministro 2006 m. gruodžio 28 d. įsakymo Nr. IR-482 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 105-4313.

43 2010 m. spalio 7 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. IR-225 „Dėl teisingumo ministro 2006 m. gruodžio 28 d. įsakymo Nr. IR-482 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 121-6184.

44 2007 m. sausio 10 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. IR-11 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino programos patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2007, Nr. 7-300.

Notaro kvalifikacinis egzaminas raštu vykdomas tokia tvarka:

- Notaro kvalifikacinio egzamino testą sudaro 50 klausimų ir po 3 atsakymus į kiekvieną klausimą. Iš 3 atsakymų į klausimą teisingas yra vienas atsakymas. Atsakydamas į klausimą, pretendentas atsakymų lape turi pažymėti vieną iš atsakymų, kuris, jo manymu, yra teisingas.
- Pretendentas atlieka 2 praktines užduotis, kurios visiems pretendentams yra vienodos. Praktinės užduotys pateikiamos atskirame lape.

Testui ir praktinėms užduotims atlikti skiriamos dvi valandos. Atsakant į testo klausimus naudotis teisine literatūra, užrašais ar kitomis pagalbėmis informacinėmis ar ryšio priemonėmis draudžiama. Pretendentas, pažeidęs šį reikalavimą, šalinamas iš egzamino, uždraudžiant jį perlaikyti nepraejus vienerių metų laikotarpiui. Atliekant praktines užduotis leidžiama naudotis teisės aktais, nurodytais notaro kvalifikacinio egzamino programos priede. Pretendentui draudžiama naudotis teisės aktais, kuriuose yra prirašymų, pabraukimų ar kitokių žymėjimų. Pažeidęs šį reikalavimą pretendentas šalinamas iš egzamino.

Pasibaigus notaro kvalifikaciniam egzaminui raštu, pretendentai laiko notaro kvalifikacinį egzaminą žodžiu:

- siekiant patikrinti, ar pretendento žinios yra pakankamos būti pretendentu į notarus, Notaro kvalifikacinio egzamino komisijos nariai visiems pretendentams pateikia 2 teorinius klausimus, kurie visiems pretendentams yra vienodi. Komisijos nariai pretendentams taip pat gali užduoti kitų jų atsakymus patikslinančių klausimų. Klausimai gali būti užduodami tik iš Notaro kvalifikacinio egzamino programos. Notaro kvalifikacinis egzaminas žodžiu vyksta individualiai, kitiems pretendentams nedalyvaujant. Pretendentų eiliškumas nustatomas pagal abėcėlę. Užtikrinama, kad pretendentas, kuriam jau buvo pateiktas klausimas žodžiu, išėjęs iš patalpos, kurioje vyksta egzaminas žodžiu, nepatektų į patalpą, kurioje egzaminas laukia likusieji pretendentai. Vykdamas egzaminą žodžiu turi būti daromas garso arba garso ir vaizdo įrašas.

Išlaikiusiu notaro kvalifikacinį egzaminą laikomas pretendentas, gavęs 7 ir didesnę bendrą balą. Pretendentai, kurių žinios įvertintos nuo 1 iki 4 balų, notaro kvalifikacinį egzaminą pakartotinai gali laikyti ne anksčiau kaip po vienerių metų. Egzamino perlaikymų skaičius neribojamas. Notaro kvalifikacinio egzamino rezultatai galioja penkerius metus nuo išlaikymo datos. Tai reiškia, kad jeigu asmuo, išlaikęs notaro kvalifikacinį egzaminą, per penkerius metus nuo egzamino išlaikymo datos nepaskiriamas notaru, notaro kvalifikacinio egzamino rezultatai netenka galios. Paminėtina, kad notaro kvalifikacinio egzamino rezultatų galiojimo termino keitimas (pagal 2007 m. spalio 4 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. IR-391 pakeistus Notaro kvalifikacinio egzamino nuostatus egzamino rezultatai galiojo 3 metus) lėmė teisinį ginčą. Pareiškėja kreipėsi su skundu į Vilniaus apygardos administracinį teismą, siekdama, jog aktualios redakcijos Notaro kvalifikacinio egzamino nuostatai, nustatantys ilgesnį – 5 metų, notaro kvalifikacinio egzamino rezultatų galiojimo terminą, būtų taikomi pareiškėjos egzamino, laikyto 2007 m. lapkričio 28 d., atžvilgiu (kaip minėta, tuo metu egzamino rezultatai nuo jo išlaikymo dienos galiojo trejus metus). Pareiškėja pageidavo dalyvauti rengiamame viešame konkurse notaro pareigoms eiti jau pasibaigus jos egzamino balo galiojimo terminui, atsižvelgdama į tai, kad notaro kvalifikacinio egzamino nuostatai vėl buvo pakeisti egzamino balo galiojimo terminą pratęsiant iki penkerių metų. Pareiškėja manė, kad nauja notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų redakcija pratęsia egzamino rezultatų galiojimo terminą. Vilniaus apygardos administracinis teismas pareiškėjos skundą atmetė, nurodydamas, kad naujos redakcijos Notaro kvalifikacinio egzamino nuostatai atgal negalioja ir neturi įtakos egzaminui, laikyto vadovaujantis tuo metu galiojusia Notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų redakcija, rezultatų galiojimo terminui⁴⁵. Lietuvos vyriausiasis

45 Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. vasario 23 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. 1-1151 281/2012.

administracinis teismas, apeliacine tvarka išnagrinėjęs administracinę bylą pagal pareiškėjos skundą dėl minėto Vilniaus apygardos administracinio teismo sprendimo, paliko jį nepakeis-tą, o pareiškėjos skundą atmetė kaip nepagrįstą⁴⁶. Lietuvos vyriausiasis administracinis teis-mas konstatavo, kad Lietuvos Respublikos teisingumo ministru 2007 m. spalio 4 d. įsakymą Nr. 1R-391 išdėsčius nauja redakcija (Lietuvos respublikos teisingumo ministro 2010 m. spalio 7 d. įsakymo Nr. 1R-225 redakcija), minėtas 2007 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. 1R-391 nebegali būti taikomas ir šiuo aspektu jo galiojimas yra pasibaigęs.

Kaip pavyzdį galima paminėti, kad iš kitų Lotyniškojo notariato valstybių vienas sudėtin-giausių notaro kvalifikacinių egzaminų yra Ispanijoje⁴⁷, kur egzaminą sudaro keturios užduo-tys. Pirmosios dvi laikomos žodžiu, o trečia ir ketvirta raštu. Pirmąją užduotį sudaro keturi klausimai iš civilinės teisės ir mokesčių teisinio reguliavimo, kurių atsakymams skiriama iki 60 minučių. Antroji užduotis trunka 45 minutes ir egzaminuojamasis privalo žodžiu atsakyti į šešis klausimus: du iš komercinės teisės, du iš hipotekos įstatymo ir po vieną klausimą iš no-taro veikloje taikomų civilinio proceso ir administracinės teisės normų. Trečioji rašto užduotis trunka ne ilgiau kaip šešias valandas. Pretendentui pateikiamos temos iš civilinės ir komercin-ės teisės, hipotekos ar notariato teisės, ir jis turi išdėstyti gautos temos savąją interpretaciją. Ketvirtoji užduotis taip pat gali trukti iki šešių valandų, kai pretendentas raštu pateikia savo nuomonę dėl notaro atliekamų viešųjų pareigų, apibrėždamas atskirai teisines problemas ir pateikdamas siūlymus dėl jų sprendimo būdų.

3.2.2. Viešas konkursas notaro pareigoms eiti

Notariato įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad notarai į pareigas skiriami viešo konkurso būdu, o to paties straipsnio 2 dalies 7 punkte nurodyta, kad notaru gali būti asmuo, laimėjęs viešą konkursą eiti notaro pareigas. Viešas konkursas notaro pareigoms eiti yra bū-das atrinkti tinkamiausią asmenį į notaro vietą, viešai informavus apie tai visuomenę. Konkur-są skelbia Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, atsižvelgdamas į notarų gyventojams teikiamų teisinių paslaugų poreikius⁴⁸ ir įvertinęs gautą Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nuomonę⁴⁹. Viešame konkurse gali dalyvauti ne vyresni kaip 60 metų asmenys, atitinkantys Notariato įstatymo 3 straipsnyje nustatytus reikalavimus. Viešo konkurso notaro pareigoms eiti organizavimo ir vykdymo tvarką nustato viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuosta-tai, kuriuos tvirtina Lietuvos Respublikos teisingumo ministras.

Pažymėtina, kad pirmieji viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatai buvo patvir-tinti 1999 m. gegužės 11 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr.118⁵⁰. Juose buvo numatyta, kad viešą konkursą vykdo teisingumo ministro įsakymu trejiems metams su-daroma viešo konkurso notaro pareigoms užimti komisija, susidedanti iš šešių narių, iš kurių trys nariai – Teisingumo ministerijos atstovai, kiti trys nariai – Lietuvos notarų rūmų prezidiu-mo pasiūlyti notarai. Viešas konkursas, kaip ir dabar, buvo vykdomas žodžiu (pokalbio forma), išklausant pretendentą ir įvertinant jo dalykines ir asmenines savybes. Komisija pirmenybę eiti notaro pareigas turėjo teikti pretendentams, kurie dirbo notarais ar notaro atstovais, buvo kandidatais į notarus (asesoriais) ne mažiau kaip vienerius metus, išskyrus nuostatuose

46 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. liepos 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶²-2318/2012.

47 Ispanijos teisingumo ministerija. Prieiga prie profesinių profilių pristatymo. Prieiga per internetą <http://www.mjjusticia.gob.es/cs/Satellite/es/1215197355992/EPublico/1215326601162/DetallePerfil.html> (žiūrėta 2013 11 15).

48 Notarų skaičiaus, jų buveinės ir veiklos teritorijos nustatymo metodus bei taikymo tvarką reglamentuoja Notarų gyventojams teikiamų teisi-nių paslaugų poreikių vertinimo metodika, patvirtinta 2006 m. gruodžio 28 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-481 „Dėl notarų gyventojams teikiamų teisi-nių paslaugų poreikių vertinimo metodikos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 2-94.

49 2010 m. spalio 7 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-224 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymo Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 121-6183.

50 1999 m. gegužės 11 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 118 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr.44-1426.

numatytas išimtis, bei pretendents, kurie daugiau nei trejus metus dirbo notariato srityje (Lietuvos notarų rūmų ir Teisingumo ministerijos specialistai notariato klausimais). Kiekvienas konkurso komisijos narys pretendento tinkamumą eiti notaro pareigas įvertindavo 10 balų sistema (visų komisijos narių įvertinimai balais susumuojami). Konkursą laimėdavo pretendentas, surinkęs daugiausia balų. Iš pretendentų, surinkusių vienodą balų skaičių, konkurso laimėtoju buvo skelbiamas asmuo, turintis nuostatuose numatytą pirmenybės teisę eiti notaro pareigas.

2002 m. kovo 15 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 70⁵¹ minėti viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatai buvo iš dalies pakeisti, praplečiant pretendentų įvertinimo skalę. Numatyta, kad pokalbio metu tikrinamos pretendentų profesinės žinios bei įgūdžiai, jų gebėjimas rengti dokumentus, bendrauti ir organizuoti komandinį darbą, motyvacija užimti notaro pareigas ir kt. Taip pat pakeista pretendentų įvertinimo tvarka, numatant, kad kiekvienas konkurso komisijos narys pretendento tinkamumą eiti notaro pareigas įvertina 10 balų sistema (visų komisijos narių įvertinimai balais susumuojami), o prie bendros visų komisijos narių įvertinimo balais sumos papildomai pridedami 5 balai konkurse dalyvaujantiems asmenims, kurie ne mažiau kaip vienerius metus buvo kandidatais į notarus (asesoriais), jeigu nuo notaro praktikos atlikimo pabaigos praėjo ne daugiau kaip 5 metai, arba kurie ne mažiau kaip vienerius metus atliko notaro atstovo pareigas, jeigu nuo atleidimo iš notaro atstovo pareigų praėjo ne daugiau kaip 5 metai, arba buvusiems notarams, jeigu nuo notaro įgaliojimų pabaigos praėjo ne daugiau kaip 5 metai. Konkursą laimėdavo pretendentas, surinkęs daugiausiai balų. Iš pretendentų, surinkusių vienodą balų skaičių, konkurso laimėtoju buvo skelbiamas asmuo, turintis daugiausiai notarinės praktikos įgūdžių. Be šių pakeitimų, 2003 m. lapkričio 5 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 265⁵² viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatai buvo papildyti, numatant taisyklę, kuri leido konkurse dalyvaujančiam dirbančiam notarui prie bendros visų komisijos narių įvertinimo balais sumos papildomai pridėti 5 balus, o 2006 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos ministro įsakymu Nr. 1R-271⁵³ nuostatai pakeisti, numatant, kad konkurso komisija sudaroma iš septynių narių (į komisiją tris notarus galėjo siūlyti Lietuvos notarų rūmų prezidiumas).

2007 m. sausio 25 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras įsakymu Nr. 1R-34⁵⁴ patvirtino naujus viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatus. Numatyta, kad kiekvienas konkurso komisijos narys pretendento tinkamumą užimti notaro pareigas įvertina 10 balų sistema. Visų konkurso komisijos narių balai susumuojami ir išvedamas šios sumos vidurkis, kuris neapvalinamas. Taip pat pirmą kartą notaro viešo konkurso istorijoje įtvirtintos trys naujos nuostatos, kurios galioja ir dabar:

- 1) prie bendros visų komisijos narių balų sumos vidurkio pridedamas pretendento kvalifikacinio egzamino balo vidurkis;
- 2) teisės krypties socialinių mokslų daktarams, habilituotiems daktarams, nelaikiusiems notaro kvalifikacinio egzamino, pridedami 7 kvalifikacinio egzamino balai (deja, panaikinta taisyklė, numatyta ankstesniuose viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatuose, pagal kurią buvo suteikiami papildomi balai dirbantiems notarams, asmenims, atlikusiems kandidato į notarus (asesoriaus) praktiką⁵⁵);

51 2002 m. kovo 15 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 70 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų dalinio pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 29-1052.

52 2003 m. lapkričio 5 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 265 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymo Nr. 118 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ papildymo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 109-4891.

53 2006 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-271 „Dėl teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymo Nr. 118 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 100-3887.

54 2007 m. sausio 25 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 19-728.

55 Atsižvelgiant į tai, kad per kandidatų į notarus (asesorių) institutą gali būti parengta tinkama ir kvalifikuota notarų pamaina, Lietuvos notarų rūmai ne kartą Teisingumo ministerijai siūlė viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatus papildyti taisykle, pagal kurią kandidatui į notarus (asesoriui) (taip pat ir notarui), dalyvaujančiam viešame konkurse notaro pareigoms užimti, būtų pridedami papildomi balai.

3) jei pretendento gebėjimai viešo konkurso komisijos buvo įvertinti 6 ar mažesniu balo vidurkiu, jis išbraukiamas iš viešo konkurso kandidatų sąrašo.

2008 m. gegužės 7 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-188⁵⁶ minėti viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatai buvo pakeisti, numatant, kad kiekvienas viešo konkurso komisijos narys pretendento tinkamumą užimti notaro pareigas įvertina 5 balų sistema. Taip pat numatyta svarbi nuostata, iš dalies galiojanti ir dabar bei išsprendžianti situaciją, kai pretendentai surenka vienodą balų skaičių: tokiu atveju konkurso laimėtoju skelbiamas asmuo, turintis daugiausia notaro praktikos įgūdžių. Jeigu pretendentai notaro praktikos įgūdžių neturi arba jie yra vienodi, konkurso laimėtoju skelbiamas asmuo, turintis didžiausią teisinio darbo stažą. Jei pretendentai turi vienodą teisinio darbo stažą, gali būti rengiamas papildomas konkurso komisijos posėdis, kurio metu pretendentams užduodami vienodi papildomi klausimai. Pagal šiuo metu galiojančius viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatus pirmenybė tokioje situacijoje teikiama kvalifikacinio egzamino vertinimo balui. Nuostatų pakeitimu taip pat numatyta, kad jeigu pretendento gebėjimai viešo konkurso komisijos buvo įvertinti 2 ar mažesniu balo vidurkiu, jis išbraukiamas iš viešo konkurso kandidatų sąrašo.

Šiuo metu galioja 2010 m. spalio 7 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-224 patvirtinta Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų redakcija⁵⁷. Joje dar detaliau aptarta viešo konkurso notaro pareigoms užimti organizavimo ir vykdymo tvarka.

Apie viešo konkurso organizavimą skelbiama teisės aktų nustatyta tvarka ir Teisingumo ministerijos interneto svetainėje ne vėliau kaip prieš tris mėnesius iki konkurso pradžios. Skelbime turi būti nurodyta: notaro veiklos teritorijos pavadinimas, kvalifikaciniai reikalavimai, konkurso sąlygos, data, iki kada priimami prašymai dalyvauti konkurse, ir dokumentai, kuriuos reikia pateikti (gali būti pateikta ir kita papildoma informacija).

Asmuo, pageidaujantis dalyvauti konkurse, privalo Teisingumo ministerijai pateikti nuostatuose nustatytus dokumentus. Pasibaigus dokumentų priėmimo terminui, pretendentų dokumentai perduodami Lietuvos notarų rūmų prezidentui, kuris pareiškia savo nuomonę dėl šių pretendentų galimybių eiti notaro pareigas. Paminėtina, kad prezidentas turi teisę savo iniciatyva kviešti pretendentes į prezidento posėdį pokalbio ir, laikydamasis etikos reikalavimų, pareikalauti iš pretendentų papildomų dokumentų ir paaiškinimų. Lietuvos notarų rūmų prezidentas savo nuomonę dėl pretendentų, motyvuotai pritarėdamas arba nepritarėdamas jų kandidatūroms, pateikia Teisingumo ministerijai ir viešo konkurso notaro pareigoms užimti komisijai (taip pat Teisingumo ministerijai grąžina pretendentų dokumentus).

Konkursą organizuoja ir vykdo komisija, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro sudaroma trejiems metams iš septynių narių. Lietuvos notarų rūmų prezidentas gali siūlyti į komisiją tris narius. Komisijos nariu negali būti Notaro kvalifikacinio egzamino komisijos narys. Komisijos pirmininką ir jo pavaduotoją iš komisijos narių skiria teisingumo ministras.

Pretendentų dalyvavimas konkurse privalomas. Jeigu pretendentas neatvyko į konkursą ir neinformavo komisijos apie neatvykimo priežastis arba komisija neatvykimo priežasčių nepripažįsta svarbiomis, jis pakartotinai dalyvauti konkurse gali ne anksčiau kaip po vienerių metų nuo konkurso, į kurį jis neatvyko, dienos.

Konkursas vykdomas apklausa žodžiu (pokalbio forma). Visiems pretendentams pateikiama vienodi klausimai. Komisijos nariai pretendentams taip pat gali užduoti kitų jų atsakymus patikslinančių klausimų. Klausimus rengia komisija.

Konkurso metu vertinamas pretendentų gebėjimas bendrauti ir organizuoti komandinį

56 2008 m. gegužės 7 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-188 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymo Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 55-2100.

57 2010 m. spalio 7 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-224 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymo Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 121-6183; 2012 m. spalio 16 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-258 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymo Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2012, Nr. 121-6083.

darbą, psichologinis pasirengimas notaro darbui, kitos asmeninės ir dalykinės savybės, motyvacija eiti notaro pareigas. Vertinant, ar pretendentas atitinka šiuos kriterijus, atsižvelgiama į teisinio darbo stažą teisinėse įstaigose bei institucijose ir notarinio darbo stažą; etikos reikalavimų laikymąsi profesinėje ir kitoje veikloje; mokslinę ir pedagoginę veiklą; Lietuvos notarų rūmų prezidento nuomonę apie pretendento tinkamumą eiti notaro pareigas, kitus kiekybinius ir kokybinius teisinės veiklos rodiklius.

Kiekvienas komisijos narys pretendento tinkamumą eiti notaro pareigas įvertina 10 balų sistema ir užpildo konkurso komisijos posėdžio protokolo pretendentų apklausos žodžiu (pokalbio forma) individualaus vertinimo lentelę. Jeigu pretendento gebėjimai komisijos buvo įvertinti 6 ar mažesniu balų vidurkiu, jis išbraukiamas iš konkurso kandidatų sąrašo. Kiekvienam pretendentui skirti balai susumuojami, dalijami iš dalyvaujančių komisijos narių skaičiaus ir gaunamas konkurso balų vidurkis (konkurso balų vidurkis apvalinamas dviejų skaičių po kablelio tikslumu). Konkurso balų vidurkis, padaugintas iš 1/3, sudedamas su pretendento kvalifikacinio egzamino balų vidurkiu, padaugintu iš 2/3, ir gaunamas galutinis pretendento vertinimo balas. Galutinis vertinimo balas apvalinamas dviejų skaičių po kablelio tikslumu.

Teisės krypties socialinių mokslų daktarams, habilituotiems daktarams, nelaukusiems notaro kvalifikacinio egzamino, pridedami 7 kvalifikacinio egzamino balai, padauginti iš 2/3. Ši nuostata nevaržo minėtų asmenų teisės laikyti notaro kvalifikacinį egzaminą kartu su kitais pretendентаis.

Konkursą laimi pretendentas, surinkęs daugiausia balų. Jeigu vienodą balų skaičių surenka keli pretendentai, konkurso laimėtoju skelbiamas asmuo, turintis didžiausią notaro kvalifikacinio egzamino vertinimo balą. Jei pretendentai turi vienodą notaro kvalifikacinio egzamino vertinimo balą, konkurso laimėtoju skelbiamas asmuo, turintis didžiausią notarinio darbo stažą. Jei pretendentai turi vienodą notarinio darbo stažą, gali būti rengiamas papildomas komisijos posėdis, kurio metu pretendentams užduodami papildomi klausimai. Konkurso laimėtojas nustatomas balsuojant komisijos nariams. Komisijos narių balsams pasiskirsčius po lygiai, lemia komisijos pirmininko balsas. Paminėtina, kad jeigu konkursas skelbiamas į kelias savivaldybes, laimėtojas nustatomas atsižvelgiant į pretendento prašyme nurodytą pageidavimo dalyvauti konkurse į laisvą notaro vietą keliose savivaldybėse prioritetingą eilę.

3.2.3. Notaro praktika

Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 4 punkte nurodyta, kad asmuo gali būti notaru, jei jis atitinka šiame straipsnyje nurodytus reikalavimus ir atliko ne trumpesnę kaip trijų mėnesių notaro praktiką. Notaro praktikos atlikimo tikslas – siekis, kad asmuo, laimėjęs viešą konkursą notaro pareigoms eiti, tinkamai ir gerai pasirengtų notaro profesinei veiklai. Notaro praktiką turi atlikti tiek asmuo, išlaikęs notaro kvalifikacinį egzaminą, tiek nuo notaro kvalifikacinio egzamino laikymo atleistas asmuo (teisės krypties socialinių mokslų daktaras ar habilituotas daktaras, turintis ne mažesnę kaip penkerių metų pedagoginio ar mokslinio darbo stažą). Išimtis taikoma tik asmeniui, ne mažiau kaip vienerius metus buvusiam kandidatui į notarus (asessoriumi). Notaro praktikos atlikimo tvarką tvirtina Lietuvos Respublikos teisingumo ministras.

Asmenų, laimėjusių viešą konkursą eiti notaro pareigas, notaro praktikos atlikimo tvarką reglamentuoja 2004 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-118 patvirtintos Notaro praktikos atlikimo tvarkos taisyklės⁵⁸. Asmuo, laimėjęs viešą konkursą eiti notaro pareigas, per tris mėnesius nuo laimėto konkurso pabaigos Lietuvos notarų rūmams turi paduoti prašymą dėl notaro praktikos atlikimo. Notaro praktikos vado-

58 2004 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-118 „Dėl Notaro praktikos atlikimo tvarkos taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 84-3055.

vą, turintį ne mažesnę kaip dešimties metų notaro darbo stažą, skiria Lietuvos notarų rūmų prezidiumas. Jis taip pat sudaro notaro praktikos atlikimo programą. Notaro praktikos planą sudaro notaro praktikos vadovas, o jį patvirtina Lietuvos notarų rūmų prezidiumas.

Notaro praktikos atlikimo programoje turi būti šios temos: notaro biuro darbo organizavimas ir veikla, notarinių veiksmų atlikimo tvarka ir ypatumai, dokumentų parengimo, tvarkymo, saugojimo ir naudojimo tvarka, notarinių veiksmų arba atsakymo juos atlikti apskundimo tvarka, notaro civilinė ir drausminė atsakomybė. Į notaro praktikos atlikimo programą gali būti įtrauktos ir kitos temos, kurios padėtų praktiką atliekančiam asmeniui geriau pasirengti notaro veiklai. Notaro praktikos atlikimo plane turi būti nurodyta: temos pavadinimas, valandų skaičius ir laikotarpis, skirtas tos temos praktikai.

Praktikos trukmė turi būti ne trumpesnė kaip trys mėnesiai. Pasibaigus notaro praktikos atlikimo trukmei, praktikos vadovas surašo išvadą apie notaro praktikos atlikimą, su ja supažindina praktiką atlikusį asmenį ir pateikia tvirtinti Lietuvos notarų rūmų prezidiumui. Notaro praktikos tvirtinimo prezidiumo posėdyje tvarką nustato Lietuvos notarų rūmų prezidiumas⁵⁹.

Vadovaujantis prezidiumo patvirtinta Notaro praktikos tvirtinimo prezidiumo posėdyje tvarka, į Lietuvos notarų rūmų prezidiumo posėdį, kuriame svarstoma išvada dėl notaro praktikos atlikimo, kviečiami notaro praktikos vadovas ir šią praktiką atlikęs asmuo. Prezidiumas posėdyje išklauso notaro praktiką atlikusio asmens ir notaro praktikos vadovo informaciją bei atsiliepimus apie notaro praktikos atlikimo eigą ir rezultatus. Taip pat notaro praktiką atlikusiam asmeniui ir praktikos vadovui užduoda klausimus, susijusius su notaro praktikos atlikimo programoje ir plane numatytais temomis.

Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, atsižvelgdamas į notaro praktikos vadovo išvadą, praktiką atlikusio asmens atsakymus į prezidiumo narių užduotus klausimus, prezidiumo nario, kurio apygardoje asmuo atliko praktiką, patikrinimo išvadą (jei praktikos atlikimo metu buvo patikrinimas) ir kitas aplinkybes, nutaria:

- 1) praktiką atlikęs asmuo įvykdė notaro praktikos atlikimo programą ir yra pasirengęs notaro profesinei veiklai;
- 2) praktiką atlikęs asmuo neįvykdė notaro praktikos atlikimo programos ir yra nepasirengęs notaro profesinei veiklai. Tokiu atveju praktiką atlikęs asmuo skiriamas pakartotinai atlikti notaro praktiką pagal naują programą pas kitą notarą;
- 3) praktiką atlikęs asmuo iš dalies įvykdė notaro praktikos atlikimo programą. Tokiu atveju notaro praktiką atlikusiam asmeniui praktika pratęsiama iki 3 mėnesių pas tą patį praktikos vadovą. Šiuo atveju notaro praktikos atlikimo trukmė gali būti trumpesnė negu 3 mėnesiai.

Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimas pateikiamas notaro praktikos vadovui, notaro praktiką atlikusiam asmeniui bei Teisingumo ministerijai. Ginčus dėl notaro praktikos atlikimo sprendžia Teisingumo ministerija.

Siekiant, jog asmuo, laimėjęs viešą konkursą notaro pareigoms užimti, įgytų būtinų notaro profesinei veiklai vykdyti praktinių žinių, būtų tikslinga notaro praktikos trukmės laikotarpį pailginti. Pažymėtina, kad aukštesni profesinės praktikos reikalavimai nustatyti tiek antstoliams, tiek advokatams. Pagal Advokatūros įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 3 punktą fizinis asmuo pripažįstamas advokatu, be kita ko, kai atliko ne trumpesnę kaip dvejų metų advokato padėjėjo praktiką. Antstolių įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje numatytas ne mažesnis kaip dvejų metų buvimo antstolio padėjėju terminas.

59 Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2008 m. vasario 11 d. nutarimu Nr. 13 patvirtinta „Notaro praktikos tvirtinimo prezidiumo posėdyje tvarka“. Lietuvos notarų rūmų informacija.

3.2.4. Notaro skyrimas ir notaro pareigų atlikimo pradžia

Vadovaujantis Notariato įstatymo 2 straipsniu, notarus skiria ir atleidžia Lietuvos Respublikos teisingumo ministras. Detaliau notaro skyrimo tvarka numatyta Notariato įstatymo 6¹ straipsnyje. Asmuo, laimėjęs viešą konkursą eiti notaro pareigas, prašymą paskirti jį notaru turi paduoti Lietuvos Respublikos teisingumo ministrui ne vėliau kaip per vienerius metus nuo viešo konkurso eiti notaro pareigas pabaigos. Tuomet teisingumo ministras savo įsakyму paskiria asmenį, laimėjusį viešą konkursą, notaru. Per tris mėnesius nuo asmens paskyrimo notaru jis turi pateikti teisingumo ministrui prašymą ir dokumentus dėl notaro biuro steigimo ir notaro pareigų atlikimo. Notaro pareigų atlikimo pradžia taip pat įforminama Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakyму.

Minėtame Notariato įstatymo straipsnyje įtvirtintos ir kitos notaro veiklai svarbios taisyklės:

- 1) notaras skiriamas eiti notaro pareigas konkrečioje savivaldybėje;
- 2) atlikti notarinius veiksmus gali tik notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu apdraustas notaras;
- 3) prieš pradėdamas eiti pareigas, notaras privalo pateikti Teisingumo ministerijai savo antspaudu ir parašo pavyzdžius.

3.2.5. Notaro priesaika

Kaip ir kitų teisinių profesijų atstovai, pavyzdžiui, antstoliai, advokatai, taip ir asmuo, paskirtas notaru, prieš pradėdamas eiti notaro pareigas turi prisiekti Lietuvos Respublikos teisingumo ministrui. Notaro priesaika yra asmens iškilmingas pareiškimas, išreiškiantis jo vidinį apsisprendimą būti notaru ir tvirtą pasižadėjimą prisiekti ir tinkamai vykdyti notaro pareigas. Priesaikos tekstas įtvirtintas Notariato įstatymo 5 straipsnyje. Jame nurodyta, kad asmuo, paskirtas notaru, bet neprisiekęs, negali eiti notaro pareigų. Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių, notarai prisiekia teisingumo ministrui, tačiau tai nėra bendra taisyklė, nes, pavyzdžiui, Olandijoje notarai prisiekia apygardos teismo pareigūnui, Latvijoje – Aukščiausiojo Teismo pirmininkui, o Bulgarijoje – ne tik teisingumo ministrui, bet ir Notarų rūmų atstovui⁶⁰.

3.3. NOTARŲ VEIKLOS ORGANIZAVIMAS

3.3.1. Reikalavimai notaro darbo vietai

Notariato įstatymo 6 straipsnyje nustatytos pagrindinės notaro darbo vietos taisyklės:

- 1) notaro darbo vieta yra notaro biuras;
- 2) notaro biuras nėra civilinių teisių santykių, įskaitant komercinę ūkinę veiklą, subjektas (kitaip nei advokatai, kurie, remiantis Advokatūros įstatymo 21 straipsnio 1 dalies 3 punktu, gali įsteigti juridinį asmenį – advokatų profesinę bendriją);
- 3) vienas notaras gali turėti vieną notaro biurą (kitaip nei antstoliai, kurie, remiantis Antstolių įstatymo 19 straipsniu, teisingumo ministro leidimu gali įkurti antstolio (antstolių) kontoros skyrius);
- 4) du ir daugiau notarų, einančių savo pareigas toje pačioje savivaldybėje, gali įsteigti vieną bendrą notarų biurą (kiekvienas notaras, dirbantis bendrame notarų biure, notarinius veiksmus atlieka savo vardu ir asmeniškai atsako už savo pareigų atlikimą). Tokiu atveju

60 Lietuvos notarų rūmų informacija.

- notarai turi sudaryti sutartį dėl bendro notarų biuro darbo organizavimo ir veiklos;
- 5) notaro biuro patalpose turi būti sudarytos sąlygos kultūringai aptarnauti gyventojus ir užtikrinti notarinių veiksmų paslapties išsaugojimą.

Reikalavimus, keliamus notarų biurams ir notarų darbo laikui, nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministras. Juos teisingumo ministras yra patvirtinęs 2004 m. gegužės 17 d. įsakymu Nr. 1R-119⁶¹. Reikalavimuose, keliamuose notarų biurams ir notarų darbo laikui, detalai reglamentuojama notaro biuro steigimo tvarka, nustatyti reikalavimai notaro biuro patalpoms ir įrangai, notaro biuro darbuotojams, notaro darbo bei asmenų priėmimo laikui.

Notaro biurų buveinės steigiamos savivaldybių centruose. Jei viešą konkursą notaras laimėjo konkrečioje savivaldybės seniūnijoje, notaro biurą notaras turi steigti tik tos seniūnijos teritorijoje. Visi notarų biurai privalo turėti vienodas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro nustatytos formos notaro biuro iškabas⁶², kurios turi būti pakabintos aiškiai matomoje vietoje prie įėjimo į pastatą, kuriame yra notaro biuras. Notaro biuro patalpoms nustatomi šie reikalavimai:

- notaro biure turi būti šios izoliuotos patalpos: notaro kabinetas notariniams veiksams atlikti (jeigu notarų biure dirba du ir daugiau notarų, kiekvienas jų privalo turėti atskirą kabinetą), dokumentų ir pareiškimų priėmimo (biuro personalo darbo) kabinetas, laukiamasis, archyvo saugojimo patalpa, sanitarinis mazgas (išskyrus atvejus, kai yra bendro naudojimo su kitomis organizacijomis sanitarinis mazgas);
- notaro biuro patalpos privalo atitikti priešgaisrinės apsaugos, higienos, nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos reikalavimus;
- biuro patalpose turi būti įrengta priešgaisrinė ir apsaugos signalizacijos;
- biuro patalpos turi būti lengvai pasiekiamos asmenims, su specialiu įėjimu neįgaliesiems⁶³;
- pastatuose, kuriuose nėra lifto, notaro biuro laukiamasis ir dokumentų bei pareiškimų priėmimo kabinetas gali būti įrengti tik pastato pirmame aukšte;
- jeigu notaro biuras įrengtas pastate, kuriame įsikūrę keletas organizacijų, įrengtas toliau nuo centrinio įėjimo, gali būti informaciniai ženklai, nurodantys notaro biuro patalpas;
- prie įėjimo į notaro biuro patalpas turi būti įrengta Lietuvos notarų rūmų nustatytos formos informacinė lenta, kurioje turi būti nurodyta: notaro darbo ir asmenų priėmimo laikas bei notaro vardas ir pavardė.

Notaro biuro laukiamasis privalo būti ne mažiau kaip penkių kvadratinų metrų ploto ir negali būti bendrosios paskirties patalpų dalimi (koridorius, laiptinė, fojė), jeigu ta dalimi naudojasi ir kitos tame pastate esančios organizacijos. Laukiamajame asmenims turi būti įrengtos vietos atsėsti ir sudarytos tinkamos sąlygos pasirengti atlikti notarinį veiksma, susipažinti su notaro teikiama informacija klientams, pareikšti savo nuomonę apie notaro darbą. Notaro biuro laukiamajame privalo būti Lietuvos notarų rūmų nustatytos formos notaro biuro informacijos lenta, kurioje turi būti pateikiama atliktų notarinių veiksmų skaičiaus statistika už praėjusius kalendorinius metus, notaro biuro kontaktiniai duomenys, notaro veiklos teritorija turto paveldėjimo atvejais, civilinės atsakomybės dėl galimo ieškinio už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą atliekant notarinius veiksmus draudimo dokumento kopija, teisės aktai, su kuriais galėtų susipažinti asmenys: Notariato įstatymas, Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinieji dydžiai, patvirtinti teisingumo ministro, Notarų garbės (etikos) kodeksas. Notaro biure notaras gali turėti atsiliepimų knygą. Su notaro biuro atsiliepimų knyga turi teisę

61 2004 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-119 „Dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3134; 2007, Nr. 82-3367.

62 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 201 straipsnis.

63 Jeigu notaro biuro patalpose nėra specialaus įėjimo neįgaliesiems, notaras privalo atlikti notarinius veiksmus neįgalus asmenis pasirinktoje vietoje, neimdamas didesnio atlyginimo nei nustato Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinieji dydžiai, patvirtinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro. 2010 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-281 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. liepos 18 d. įsakymo Nr. 1R-294 „Dėl teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymo Nr. 1R-119 „Dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 151-7739.

susipažinti Teisingumo ministerija ir Lietuvos notarų rūmai.

Notaro kabinete turi būti įrengtos vietos asmenims atsisėsti; Lietuvos valstybės herbas, taip pat gali būti Lietuvos valstybinė vėliava. Notaro biure turi būti tam tikra biuro įranga, pavyzdžiui, kompiuteris su spausdintuvu, kopijavimo aparatas, dokumentų naikinimo aparatas, nedegama spinta arba seifas ir kt. Reikalavimuose taip pat nurodyta, kad notaras privalo turėti bent vieną darbuotoją, kuriam pavedama atlikti darbus, susijusius su notarinių veiksmų atlikimu, bei numatyta, kad notaras darbuotojus privalo pasirašytinai supažindinti su pareiga užtikrinti atliekamų notarinių veiksmų slaptumą. Šiai pareigai vykdyti notaras privalo užtikrinti tinkamas darbo vietos sąlygas.

Notaras privalo dirbti bei priimti asmenis ir atlikti notarinius veiksmus darbo dienomis. Notaro darbo laikui ir asmenų priėmimui per vieną savaitę turi būti skirta ne mažiau kaip keturiasdešimt valandų, o darbo laikui ir asmenų priėmimui per vieną darbo dieną – ne mažiau kaip 6 valandos. Notaras gali dirbti bei priimti asmenis ir atlikti notarinius veiksmus taip pat ir kitomis savaitės dienomis. Kai darbo ir asmenų priėmimo valandomis notaras pagal iškvietimą atlieka notarinius veiksmus ne savo biuro patalpose arba yra išvykęs kitu tikslu, biure turi būti darbuotojas, kuris teiktų informaciją besikreipiantiems asmenims. Jeigu dėl objektyvių priežasčių notaro biuras nedirba, apie tai prie įėjimo į biurą turi būti paskelbta informacija. Šioje informacijoje taip pat turi būti nurodyta, kas paskirtas pavaduojančiu notaru, artimiausių notarų biurų adresai ir telefonų numeriai.

Pažymėtina, kad reikalavimai tiek notaro biurui steigti, tiek notaro biuro patalpoms griežtėjo, o notaro darbo bei asmenų priėmimo laikas buvo ilginamas.

3.3.2. Notarų veiklos apribojimai

Apribojimas eiti kitas renkamas pareigas ir gauti kitą atlyginimą. Pagrindinė notaro pareiga yra laikantis įstatymų reikalavimų tinkamai atlikti notarinius veiksmus. Notaras, versdamasis notarine praktika, turi gauti atlyginimą, garantuojantį jo ekonominį nepriklausomumą ir leidžiantį įsteigti bei išlaikyti notaro biurą, kuriame būtų sudarytos sąlygos kultūringai aptarnauti gyventojus ir užtikrinti notarinių veiksmų slaptumą. Remiantis Notariato įstatymo 20 straipsniu, notaras:

- 1) gali nevaržomai dalyvauti notarų savivaldos institucijų veikloje;
- 2) eidamas savo pareigas, kartu gali eiti renkamas pareigas notarų savivaldos institucijose;
- 3) gali dalyvauti ir kitų renkamų institucijų veikloje ir eiti jose renkamas pareigas, tačiau tik sustabdęs savo įgaliojimus Notariato įstatymo 22¹ straipsnyje nustatyta tvarka;
- 4) gali atlikti arbitro funkcijas, tačiau privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių jo objektyvumu ir nešališkumu, atliekant įstatymų nustatytas funkcijas, taip pat negali būti arbitru ginčiuose, kylančiuose iš santykių, dėl kurių notaras jau yra atlikęs įstatymų nustatytas funkcijas. Be to, notaras negali atlikti įstatymų nustatytų funkcijų dėl tų santykių, iš kurių kilusiame ginče jis jau buvo arbitru;
- 5) gali dalyvauti visų lygių rinkimų ir referendumų komisijose;
- 6) gali užsiimti pedagogine ar kūrybine veikla.

Notaras negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus:

- 1) notaro atlyginimą;
- 2) kompensaciją už darbą Lietuvos notarų rūmuose;
- 3) atlygį už arbitro funkcijų atlikimą;
- 4) atlyginimą už darbą visų lygių rinkimų ir referendumų komisijose;
- 5) užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą⁶⁴.

64 Pagal 1992 m. rugsėjo 15 d. priimto Notariato įstatymo Nr. I-2882 20 straipsnį notariui nebuvo leidžiama dirbti kito darbo, išskyrus pedagoginį ir mokslinį tyrimo darbą. Pakeitus šį straipsnį 2001 m. birželio 12 d. įstatymu Nr. IX-371, 2003 m. sausio 23 d. įstatymu Nr. IX-1311 ir 2012 m. birželio 21 d. įstatymu Nr. XI-2091, atsirado aukščiausiai išdytos notarų veiklos nuostatos.

Paminėtina, kad 2011 m. Teisingumo ministerija inicijavo Notariato, Antstolių ir Advokatūros įstatymų pakeitimus, leidžiančius minėtiems asmenims teikti ir mediacijos paslaugas. Šiais pakeitimais siekiama sumažinti teismų darbo krūvį, ginčus išspręsti daug greičiau nei teisme, mažinti šalių patiriamas išlaidas ir padidinti galimybę atkurti ne tik teisinę, bet ir socialinę taiką⁶⁵.

Reklamos draudimas. Draudimas reklamuoti notaro profesinę veiklą kyla iš notarų veiklos sąžiningos konkurencijos principo⁶⁶. Pagal Notariato įstatymo 20¹ straipsnį notarui draudžiama tiesiogiai ar netiesiogiai reklamuoti savo profesinę veiklą. Šis draudimas netaikomas tik kai duomenys apie notarą ir jo biurą pateikiami informaciniuose biuleteniuose, oficialiuose бланкуose ir vizitinėse kortelėse. Be to, kaip buvo minėta anksčiau, visi notarų biurai privalo naudoti teisingumo ministro nustatytos vienodos formos biuro iškabas. Draudimas reklamuoti notaro profesinę veiklą numatytas ir Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekse⁶⁷.

Vadovaujantis Notariato įstatymo 28 straipsniu, kliento pasirinkimu notariniai veiksmai gali būti atliekami pas bet kurį notarą, išskyrus turto paveldėjimo atvejus⁶⁸, o draudimas notarams reklamuoti savo profesinę veiklą skatina notarus sąžiningai konkuruoti tarpusavyje notarinųjų paslaugų atlikimo kokybe, efektyvumu ir kuo geresniu klientų aptarnavimu.

Teisės atlikti notarinius veiksmus apribojimas. Notarų veiklos nepriklausomumo ir objektyvumo principai⁶⁹ suponuoja taisyklę, įtvirtintą Notariato įstatymo 33 straipsnyje, pagal kurią notaras neturi teisės atlikti notarinųjų veiksmų sau ir savo vardu, savo sutuoktiniams ir jų vardu, sutuoktinių ir savo giminaičiams (tėvams, įtėviams, vaikams, įvaikiams, vaikaičiams, seneliams, broliams, seserims). Notariniai veiksmai, atlikti pažeidžiant šią taisyklę, negalioja. Šios taisyklės paskirtis yra užtikrinti, kad notaras, pasinaudodamas savo padėtimi, negintų asmeninių interesų ir nebūtų šališkas bei taip nepažeistų notaro veiklos nepriklausomo ir objektyvumo principų.

Klausimai

1. Kokių valstybių piliečiai gali būti notarais Lietuvoje?
2. Kodėl yra būtina asmeniui, norinčiam būti notaru, gerai mokėti valstybinę kalbą?
3. Kokie išsilavinimo reikalavimai taikomi asmeniui, norinčiam būti notaru?
4. Koks asmuo negali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos ir skiriamas notaru?
5. Ar notarų teisė verstis profesine veikla ribojama dėl amžiaus?
6. Koks yra pretendentų į notarus ir notarų sveikatos tikrinimo tikslas?
7. Kokia yra tapimo notaru tvarka?
8. Kaip vykdomas notaro kvalifikacinis egzaminas?
9. Kiek laiko galioja notaro kvalifikacinio egzamino rezultatai?
10. Kokia yra viešo konkurso notaro pareigoms užimti paskirtis?
11. Kokie yra reikalavimai asmenims, norintiems dalyvauti viešame konkurse notaro pareigoms užimti?
12. Kaip vykdomas viešas konkursas notaro pareigoms užimti?
13. Kokie yra viešame konkurse notaro pareigoms užimti dalyvaujančio pretendento vertinimo kriterijai?

65 S. Šaltauskienė *Mediacija ir notari: pasaulio patirtis ir Lietuvos perspektyvos* // Notariatas 2012, Nr. 13, p. 64–65.

66 Apie notarų veiklos sąžiningos konkurencijos principą žr. 2 skyriaus „Notarų veiklos principai“ 2.5 poskyrį „Sąžiningos konkurencijos principas“ Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 11 20).

68 Notarų veiklos teritoriją turto paveldėjimo atvejams nustato teisingumo ministras. Plačiau žr. 11 skyriaus „Notariniai veiksmai ir jų atlikimo taisyklės“ 11.3 poskyrį „Notariniių veiksmų atlikimo vieta“.

69 Apie notarų veiklos nepriklausomumo ir objektyvumo principus žr. 2 skyriaus „Notarų veiklos principai“ 2.1 poskyrį „Nepriklausomumo principas“ ir 2.2 poskyrį „Objektyvumo principas“.

14. Koks yra notaro praktikos atlikimo tikslas ir terminas?
15. Kas įvertina, ar notaro praktiką atlikęs asmuo įvykdė notaro praktikos atlikimo programą ir yra pasirengęs notaro profesinei veiklai?
16. Kas paskiria asmenį, laimėjusį viešą konkursą, notaru?
17. Ar asmens paskyrimas notaru ir notaro pareigų atlikimo pradžia sutampa?
18. Koks yra notaro priešaikos tikslas?
19. Kokios pagrindinės notaro darbo vietos taisyklės?
20. Kokie reikalavimai keliami notarų biurams ir notarų darbo laikui?
21. Ar gali notaras eiti kitas renkamas pareigas ir gauti kitą nei notaro atlyginimą?
22. Koks yra notaro profesinės veiklos reklamos draudimo tikslas?
23. Koks yra teisės atlikti notarinius veiksmus apribojimo tikslas?

4 skyrius

KANDIDATO Į NOTARUS
(ASESORIAUS) INSTITUTAS

4.1. KANDIDATO Į NOTARUS (ASESORIAUS) INSTITUTO SAMPRATA

Kandidatas į notarus (asesorius) yra fizinis asmuo, kuris nustatyta tvarka rengiasi notaro profesinei veiklai. Pagrindinis kandidato į notarus (asesoriaus) instituto uždavinys yra parengti kvalifikuotą notarų pamainą, kuri pakeistų notarus, šiems baigus savo įgaliojimus, ir teiktų kokybiškas bei kvalifikuotas notarines paslaugas bei tęstų notarinę praktiką. Teisinėje literatūroje išskiriami tokie asesoriaus instituto tikslai¹:

- 1) pasirengimas notaro profesinei veiklai;
- 2) kvalifikuotų notarų parengimo, kurie pakeistų notarus, pabaigusius savo įgaliojimus, užtikrinimas;
- 3) atstovavimas notarams, užtikrinant nepertraukiamą notaro biuro darbo funkcionavimą ir notaro pareigų atlikimą.

Kandidato į notarus (asesoriaus) institutas žinomas visose kontinentinės teisės tradicijos ir lotyniškojo notariato valstybėse². Be to, daugelyje lotyniškojo notariato valstybių, pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, kandidato į notarus (asesoriaus) institutas yra pagrindinis ir vienintelis kelias pasirengti notaro profesijai ir tapti notaru. Lietuvos notariato teisėje kandidato į notarus (asesoriaus) institutas buvo perimtas iš Vokietijos teisės. Todėl, prieš aptariant Lietuvos notariato teisėje nustatytus šio instituto ypatumus, svarbu susipažinti su Vokietijos teisėje įtvirtintu asesoriaus institutu, taip pat aptarti šio instituto teisinį reglamentavimą Austrijoje ir Prancūzijoje – valstybėse, kurios, kaip ir Vokietija, turėjo didelę įtaką lotyniškojo notariato teisės plėtrai.

Kandidato į notarus (asesoriaus) institutas Vokietijoje. Vokietijoje egzistuoja dvejopa notaro veiklą vykdančių asmenų sistema: notaro veiklą vykdo „tikrieji“ notari (vok. *hauptberufliche Notar (Nurnotar)*), kuriems notaro funkcijų vykdymas yra pagrindinė veikla, taip pat veikia advokatai-notari (vok. *Anwaltsnotar*), kurie šalia savo pagrindinės veiklos – advokato funkcijų vykdymo, atlieka ir tam tikras notaro funkcijas. Vokietijos notariato įstatymo³ 7(1) straipsnis įtvirtina, kad „tikruoju“ notaru gali tapti tik notaro asesorius (vok. *Notarassessor*), kuris yra atlikęs trejų metų asesoriaus praktiką atitinkamoje Vokietijos žemėje.

Asesoriais priimami tik turintys atitinkamus asmeninius ir profesinius sugebėjimus asmenys, atsižvelgiant į jų teisinį išsilavinimą. Apie asesorių atranką yra skelbiama. Pretendentai registruojami nuolatiniame pretendentų į asesorius sąrašą, kurį tvarko atitinkamos Vokietijos žemės teisingumo ministerija⁴. Ji taip pat skiria asmenį asesoriumi, prieš tai išklausiusi atitinkamų notarų rūmų nuomonės. Konkrečiam notarui asesorių paskiria Notarų rūmų prezidentas, sudarydamas su asesoriumi susitarimą dėl sąžiningo pareigų vykdymo⁵. Paprastai asesorius per savo praktikos atlikimo terminą būna paskiriamas atlikti praktiką bent pas du

1 S. Šaltauskienė *Status quo* // Notariatas, 2008, Nr. 4, 15 p.

2 *Ibid.*

3 1961 m. vasario 24 d. Vokietijos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Notar/Berufsrecht/BNoto/index.php> (žiūrėta 2013 12 05).

4 *Ibid.*, 7 (2) straipsnis.

5 *Ibid.*, 7 (3) straipsnis.

skirtingus notarus. Priimama tik tiek asesorių, kiek numatoma vėliau, kai jie atliks trejų metų praktiką, jų paskirti notarais.

Asesorias, atliekančio praktiką, darbo teisiniai santykiai susieti su valstybe. Jis turi tas pačias, kaip ir notaras, su tam tikromis išimtimis bendrąsias tarnybos bei kitas pareigas. Asesorius, atlikdamas kandidato į notarus praktiką, iš notarų rūmų gauna atlyginimą, kuris lygus teisėjo, paskirto bandomajam laikotarpiui (vok. *der Richter auf Probe*), atlyginimui.

Asesoriai, mokydami pas skirtingus notarus, atstovaudami jiems ir dalyvaujanti kvalifikacijos kėlimo renginiuose, įgauna praktinių žinių. Notaras, kuriam priskirtas asesorius, padeda kandidatui į notarus atlikti tarnybą. Konkretesni nurodymai dėl kandidato į notarus tarnybos nustatomi tam tikrais Vokietijos žemių vyriausybių teisės aktais⁶. Asesorius taip pat gali būti skiriamas nuolatiniu notarą pavaduojančiu asmeniu, kai notaro ilgiau nei savaitę nėra jo veiklos vietoje arba yra kitų priežasčių, dėl kurių notaras negali vykdyti savo veiklos. Paskirtas notarą pavaduojančiu asmeniu asesorius gali būti bet kada atšauktas. Notarą pavaduojančio asesorias vietos išlaikymo išlaidas padengia notaras. Kai notaras baigia savo įgaliojimus arba jo biuras perkeliamas į kitą vietą, asesorius gali būti laikinai skiriamas notaro biuro administratoriumi⁷.

Asesorias (kandidato į notarus) tarnyba baigiasi, kai jis paskiriamas notaru arba kai yra atleidžiamas iš kandidato į notarus tarnybos. Atlikęs trejų metų kandidato į notarus tarnybą, asesorius gali siekti užimti laisvą arba naujai paskelbtą notaro vietą, kurią skelbia Teisingumo ministerija. Be to, iš kandidato į notarus tarnybos asesorius gali būti atleidžiamas savo prašymu. Taip pat jis gali būti atleidžiamas, kai:

- 1) paaiškėja, kad dėl tam tikrų priežasčių jis yra netinkamas eiti notaro pareigas;
- 2) be pateisinamos priežasties ilgiau nei du mėnesius nepradeda kandidato į notarus tarnybos;
- 3) kai po trejų metų kandidato į notarus tarnybos atlikimo be svarbios priežasties nesiekia užimti Teisingumo ministerijos pasiūlytos notaro vietos, kuri buvo neužimta dėl kandidatų trūkumo.

Kandidato į notarus (asesoriaus) institutas Austrijoje. Austrijoje asmuo, norėdamas tapti notaru, be kitų notarams keliamų reikalavimų, turi turėti septynerių metų teisinės praktikos stažą, į kurį įeina ir privaloma ne trumpesnė kaip trejų metų kandidato į notarus (vok. *Notariatskandidat*) praktika⁸. Kandidatu į notarus gali tapti notaro biuro tarnautojas, kurį notaro veiklai rengia notaras. Notaras jį moko, supažindindamas su įvairiomis notaro veiklos sritimis bei pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencija. Notaro biuro tarnautojas taip pat turi dalyvauti su tuo susijusiose kvalifikacijos kėlimo programose. Kandidatu į notarus notaro biuro tarnautojas tampa tik tuomet, kai jis pagal notaro pranešimą įtraukiamas į konkrečios apygardos notarų rūmų tvarkomą atitinkamos apygardos kandidatų į notarus sąrašą. Kad būtų įtrauktas į šį sąrašą, tarnautojas taip pat turi turėti Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietybę, būti baigęs teisės studijas Austrijoje (turėti magistro laipsnį (vok. *Magister der Rechtswissenschaften*) ir atlikęs mažiausiai penkių mėnesių trukmės praktiką teisme ar prokuratūroje. Be to, jis turi būti ne vyresnis kaip 35 metų amžiaus⁹. Sprendimą asmenį įtraukti arba atsisakyti įtraukti į kandidatų į notarus sąrašą priima notarų rūmai. Asmuo į sąrašą gali būti neįtraukiamas esant tokioms svarbioms priežastims, kaip pasitikėjimo asmeniu trūkumas, smerktinas ar apsilėidęs asmens gyvenimo būdas, nepakankamas išsilavinimas ir pan.¹⁰ Prieš priimant

6 1961 m. vasario 24 d. Vokietijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 7 (5) straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Notar/Berufsrecht/BNoto/index.php> (žiūrėta 2013 12 05).

7 *Ibid.*, 56 straipsnis.

8 1877 m. sausio 16 d. Austrijos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Nr. 3/1877, 6 (2) straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001677> (žiūrėta 2013 01 18).

9 *Ibid.*, 117a (2) straipsnis.

10 *Ibid.*, 117a (3) straipsnis.

neigiamą sprendimą išklausa notaro ir kandidato į notarus nuomonė¹¹.

Kandidatas į notarus praktikuojasi visose notaro veiklos srityse. Atlikęs vienerių su puse metų praktiką ir išlaikęs pirmąją notaro kvalifikacinio egzamino dalį, kandidatas, turėdamas notaro pavidimą ir atsakydamas kaip notaras, turi teisę atstovauti notarui tvirtinant tam tikrus sandorius¹².

Be to, kandidatas į notarus gali būti skiriamas notarą pavaduojančiu asmeniu, kai notaras dėl atostogų, ligos ar kitų priežasčių negali eiti notaro pareigų, arba notarui sustabdžius savo įgaliojimus, jam mirus arba notarui atsisakius notaro pareigų¹³. Notarą pavaduojantį asmenį, notarų rūmams prašant, skiria notarų rūmų vietos pirmosios instancijos teismo rūmų prezidentas. Notarą pavaduojantis kandidatas į notarus atlieka visas notaro funkcijas ir vykdo notaro veiklą, registruoja sandorius sandorių registre ir pildo notarinę knygą.

Kandidato į notarus atliekama praktika turi būti išimtinė ir jam neleidžiama tuo pačiu metu atlikti advokato, teisėjo praktikos ar dalyvauti kitoje valstybinėje ar privačioje veikloje, kuri padarytų žalos notaro praktikai¹⁴. Notarų rūmai ir ypač jų prezidentas prižiūri, kad kandidatai į notarus praktiką atliktų sąžiningai¹⁵. Kai kandidatas į notarus palieka notaro biurą, nutraukia praktiką, taip pat, remdamasis tėvystės ar motinystės santykius reglamentuojančiais įstatymais, sutrumpina kandidato į notarus darbo laiką ir pan., notaras apie tai turi pranešti notarų rūmams¹⁶. Kandidato į notarus praktika nelaikoma nutraukta, jeigu jis pagal reglamentuojančius įstatymus ar darbo sutartį atostogavo ne ilgiau kaip 36 darbo dienas per metus arba jeigu kandidato į notarus praktiką sutrukdė jo liga, nelaimingas atsitikimas ar kitos svarbios asmeninės priežastys ir tai truko ne ilgiau nei 3 darbo dienas. Asmenį iš kandidatų į notarus sąrašo išbraukia notarų rūmai, esant šioms priežastims¹⁷:

- 1) asmeniui nutraukus kandidato į notarus praktiką;
- 2) notarų rūmams nustačius, kad kandidatas į notarus praktiką atlieka netinkamai;
- 3) kandidatui į notarus praradus Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietybę;
- 4) kandidatui į notarus praradus teisę laisvai disponuoti (administruoti) turtu;
- 5) kandidatui į notarus sulaukus 70 metų amžiaus;
- 6) kai teismo nuteisiamas padarius nusikalstamą veiką ir paskiriama ilgesnė nei 1 metų laisvės atėmimo bausmė;
- 7) kai negali tęsti kandidato į notarus praktikos dėl fizinio ir protinio negalavimo;
- 8) kai paskiriama nuobauda išbraukti iš kandidatų į notarus sąrašo;
- 9) kai atlieka penkerių metų praktiką ir neišlaiko pirmosios dalies notaro kvalifikacinio egzamino, arba atlieka dešimties metų praktiką ir neišlaiko antrosios notaro kvalifikacinio egzamino dalies.

Kandidato į notarus (asesorius) institutas Prancūzijoje. Prancūzijoje egzistuoja du specialūs pasirengimo tapti notaru būdai, per kuriuos išimtinai galima tapti notaru. Pirmasis kelias yra praktinis mokymasis ir pasirengimas notarų mokymosi centre (pranc. *Centre de formation professionnelle notariate*). Asmuo, turintis atitinkamą teisinį išsilavinimą ir norintis patekti į notarų mokymosi centrą, turi išlaikyti sudėtingą stojamąjį egzaminą. Jam ruošiamasi specialiuose pasirengimo kursuose. Egzaminas laikomas kartą per metus. Jį išlaikius, toliau metus teoriškai ir praktiškai rengiamasi notarų mokymosi centre. Kartu susipažįstama su įvairiais aktualiais notaro veiksmais teisės sričių bei notarų darbo būdais. Po pirmųjų mokymosi ir pasirengimo

11 *Ibid.*, 117a (4) straipsnis.

12 *Ibid.*, 118 (2) straipsnis.

13 1877 m. sausio 16 d. Austrijos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Nr. 3/1877,119 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001677> (žiūrėta 2013 01 18).

14 *Ibid.*, 118 (3) straipsnis.

15 *Ibid.*, 118 (4) straipsnis.

16 *Ibid.*, 117 (4) straipsnis.

17 *Ibid.*, 118a (1) straipsnis.

metų turi būti laikomas baigiamasis egzaminas. Per kitus dvejus pasirengimo metus pas konkrečius notarus atliekama praktika. Šiuo laikotarpiu kandidatai taip pat turi dalyvauti reguliariuose kvalifikacijos kėlimo kursuose. Pasibaigus dvejiems pasirengimo metams kandidatas privalo parašyti baigiamąjį pranešimą (ataskaitą) apie savo pasirengimą. Pranešimą jis turi apginti specialioje komisijoje. Apgynus pranešimą, išduodamas praktikos baigimo liudijimas (pranc. *certificat de fin de stage*), suteikiantis teisę įgyti notaro profesiją¹⁸.

Antrasis būdas tapti notaru yra specialus universitetas. Prieš tai asmuo turi būti įgijęs atinkamą teisinį išsilavinimą. Pirmaisiais metais studijuojama notariato teisė ir turi būti atlikta vieno mėnesio praktika aktualioje teisės srityje. Antraisiais ir trečiaisiais metais mokomasi teorinių ir praktinių notaro veiklos teisinių aspektų. Taip pat turi būti atlikta dvejų metų praktika. Galiausiai kandidatai turi parengti baigimo ataskaitą, parašyti atitinkamą darbą ir juos apsiginti. Sėkmingai baigęs mokslus kandidatas gauna diplomą *Diplome Superieure de Notariat*¹⁹.

Galima išskirti tokius minėtų valstybių kandidato į notarus (asesoriaus) instituto požymius:

- 1) kandidato į notarus (asesoriaus) institutas – vienintelis kelias eiti notaro pareigas;
- 2) į kandidatus į notarus (asesorius) priimami tik gabiausi ir tinkamiausi asmenys praktikai atlikti;
- 3) nustatomas minimalus būtinas kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos atlikimo terminas;
- 4) atliekant kandidato į notarus (asesoriaus) praktiką įgyjama specialių žinių, reikalingų notaro veiklai, ir rengiamasi tik notaro veiklai;
- 5) atliekant praktiką nustatomi netinkami kandidatai į notarus (asesoriai).

Pagal Lietuvos Respublikos notariato įstatymo²⁰ 56 straipsnį kandidatas į notarus (asesorius) yra fizinis asmuo, kuris šio įstatymo nustatyta tvarka rengiasi notaro profesinei veiklai.

Pažymėtina, kad Lietuvos notariato teisėje įtvirtintas kandidato į notarus (asesoriaus) institutas yra tik vienas iš keleto alternatyvių (ne vienintelis) būdų užimti notaro pareigas. Teisę tapti notaru taip pat įgyja asmenys, turintys atitinkamą mokslo laipsnį ir pedagoginio ar mokslinio darbo stažą arba turintys teisinio darbo stažą ir išlaikę notaro kvalifikacinį egzaminą²¹. Tačiau asmuo, turinčio atitinkamą mokslo laipsnį ir pedagoginio ar mokslinio darbo stažą, arba asmuo, turinčio atitinkamą teisinio darbo stažą, pedagoginio, mokslinio ar teisinio darbo stažas nebūtinai gali būti susijęs su notariato teise, pavyzdžiui, gali būti susijęs su baudžiamąja, darbo teise ir pan., o tai neužtikrina, kad notaru taptų būtent juo tapti rengtas asmuo, kuriam būtų perduotos visos būtinos notaro veiklai žinios.

Be to, Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 4 punkte įtvirtintas tik vienerių metų minimalus buvimo kandidatu į notarus (asesoriumi) terminas, kuriam suėjęs kandidatas į notarus (asesorius) įgyja teisę tapti notaru. Pažymėtina, kad iki 1998 m. liepos 1 d. galiojusioje Notariato įstatymo redakcijoje²² buvo nustatyta, kad kandidato į notarus (asesoriaus) praktika, kurią atlikęs kandidatas į notarus (asesorius) galėjo dalyvauti viešame konkurse notaro pareigoms eiti, turėjo trukti ne trumpiau nei trejus metus. 1998 m. gegužės 14 d. priėmus Notariato įstatymo pakeitimą²³, kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos atlikimo terminas buvo sutrumpintas iki vienerių metų. Tuo tarpu kitose valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Vengrijoje, Olandijoje, įtvirtintas minimalus trejų metų buvimo kandidatu į notarus (asesoriumi) terminas²⁴, po kurio įgyjama teisė būti notaru. Taigi valstybių, kuriose plėtojosi lotyniškasis notariatas, ilgametė, įstatymuose įtvirtinta praktika rodo, kad minimalus kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos terminas, kad asmuo įgytų notaro veiklai vykdyti reikalingų teorinių ir

18 Priega per internetą <http://www.europaeische-juristenausbildung.de/Themen/notariattext.htm> (žiūrėta 2013 12 12).

19 Priega per internetą <http://www.europaeische-juristenausbildung.de/Themen/notariattext.htm> (žiūrėta 2013 12 12).

20 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

21 Plačiau žr. 3 skyrius „Notarų veiklos sąlygos“ 3.1 poskyrio „Reikalavimai notariui“ 3.1.3 dalį „Išsilavinimas ir teisinio darbo patirtis“.

22 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

23 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1329.

24 S. Šaltauskienė *Status quo* // Notariatas, 2008, Nr. 4, p. 17.

praktinių žinių, turi būti bent treji metai. Todėl Lietuvos notariato įstatyme įtvirtintas tik vienerių metų kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos atlikimo terminas neužtikrina, kad asmuo atlikdamas praktiką įgytų kiek įmanoma daugiau žinių notaro veiklai vykdyti.

Taigi Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko kelią, kai notariato sudėtis formuojama ne tik per kandidato į notarus (asesoriaus) institutą. Tačiau toks kelias nėra visiškai pasiteisinantis, nes negarantuoja, kad visi nauji notarai prieš pradėdami vykdyti savo funkcijas būtų įgiję pakankamai praktinių ir teorinių žinių, reikalingų notaro veiklai vykdyti. Be to, atliekantis praktiką kandidatas į notarus (asesorius) susipažįsta su notariato struktūra, notarams keliamais profesinės etikos reikalavimais ir pan. Viso to negarantuoja kiti būdai tapti notaru. Be to, Lietuvos teisėje nėra užtikrinama, kad kiekvienas kandidatas į notarus (asesorius), atlikęs notaro praktiką, taptų notaru, o per vienerius praktikos atlikimo metus negarantuojama, kad kandidatas į notarus (asesorius) įgis kiek įmanoma daugiau žinių, būtinų notaro funkcijoms vykdyti. Toliau plačiau aptarsime Lietuvos notariato teisėje reglamentuotą kandidato į notarus (asesoriaus) institutą.

4.2. KANDIDATO Į NOTARUS (ASESORIAUS) STATUSAS

Kandidato į notarus (asesoriaus) statusas apibrėžtas įstatyme. Kaip minėta, kandidatas į notarus (asesorius) yra specialus Notariato įstatyme reglamentuotas subjektas, kuris įstatymo nustatyta tvarka rengiasi notaro profesinei veiklai. Kandidatu į notarus (asesoriumi) gali būti tik fizinis asmuo.

Į kandidato į notarus (asesoriaus) pareigas asmenis skiria teisingumo ministras. Pagrindinė kandidatų į notarus (asesorių) funkcija yra praktikuotis pas konkretų notarą, įgyti reikalingų notaro veiklai teorinių ir praktinių žinių, susipažinti su notariato struktūra, notaro garbės ir etikos reikalavimais, notaro biuro organizavimu ir rengtis notaro profesinei veiklai. Viena iš kandidatams į notarus (asesoriams) priskiriamų funkcijų taip pat yra notaro atstovavimas, esant tam tikroms sąlygoms, jeigu notaras dėl ligos, atostogų ar kitų priežasčių negali eiti notaro pareigų. Taigi kandidatas į notarus (asesorius) yra notaro praktikantas (mokinys), kuris susipažįsta ir semiasi notarinės veiklos, biuro organizavimo, notarinių veiksmų atlikimo praktikos, padeda notarui atliekant notarinius veiksmus ir tokiu būdu rengiasi savarankiškai notaro veiklai. Tačiau kandidatas į notarus (asesorius) pats neturi teisės atlikti notarinių veiksmų, išskyrus tuos išimtinis atvejus, kai jis yra paskirtas notaro atstovu, jeigu notaras dėl ligos, atostogų ar kitų priežasčių negali eiti notaro pareigų.

Kandidatai į notarus (asesoriai) turi ir tam tikrų socialinių garantijų: jiems mokama atitinkamo dydžio stipendija, jie draudžiami socialiniu draudimu.

Kandidatas į notarus (asesorius), atlikęs notaro praktiką, įgyja teisę dalyvauti viešame konkurse eiti notaro pareigas, tačiau į notaro pareigas kandidatuoja tokia pačia tvarka ir sąlygomis, kaip ir bet kuris kitas reikiamą teisinio darbo stažą turintis bei kitus reikalavimus atitinkantis asmuo.

Pažymėtina, kad kandidato į notarus (asesoriaus), palyginti su kitais asmenimis, norinčiais eiti notaro pareigas, atliekama praktika supaprastina jo tapimo notaru procedūrą tik tuo, kad jam nėra taikomas reikalavimas turėti penkerių metų teisinio darbo stažą, o pakanka atlikti ne mažiau kaip vienerių metų notaro praktiką būnant kandidatu į notarus (asesoriumi), ir netaikomas reikalavimas, išlaikius notaro kvalifikacinį egzaminą, atlikti ne trumpesnę kaip trijų mėnesių notaro praktiką, kadangi jis jau yra atlikęs šią praktiką būdamas kandidatu į notarus (asesoriumi). Visais kitais atžvilgiais kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos atlikimas nesuteikia jokių privalumų kandidatui į notarus (asesorui), norinčiam tapti notaru, palyginti su kitais kandidatais, užimti notaro pareigas.

Atkreiptinas dėmesys, kad ankstesnėse teisės aktų redakcijose kandidatams į notarus

(asesoriams) buvo numatyta tam tikra pirmenybė užimti notaro pareigas. Pavyzdžiui, Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų redakcijoje²⁵, patvirtintoje 1999 m. gegužės 11 d., buvo nustatyta, kad konkurso komisija pirmenybę užimti notaro pareigas teikia pretendams, kurie buvo kandidatais į notarus (asesoriais) ne mažiau kaip vienerius metus. Kaip ir kandidatams į notarus (asesoriams), pirmenybė užimti notaro pareigas taip pat buvo teikiama ir pretendams, kurie dirbo notarais ar notaro atstovais, bei pretendams, kurie dirbo daugiau nei trejus metus notariato srityje (Lietuvos notarų rūmų ir Teisingumo ministerijos specialistai notariato klausimais).

Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų redakcijoje²⁶, kuri galiojo po 2002 m. kovo 15 d. patvirtintų nuostatų pakeitimų²⁷, buvo numatyta, kad prie bendros visų komisijos narių įvertinimo balais sumos papildomai pridedami 5 balai konkurse dalyvaujantiems asmenims, kurie ne mažiau kaip vienerius metus buvo kandidatais į notarus (asesoriais), jeigu nuo notaro praktikos atlikimo pabaigos praėjo ne daugiau kaip 5 metai.

Tačiau visos aukščiau minėtos pirmenybės teisės kandidatams į notarus (asesoriams) buvo panaikintos teisingumo ministrui 2007 m. sausio 25 d. patvirtinus Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų naują redakciją²⁸.

4.3. KANDIDATŲ Į NOTARUS (ASESORIŲ) SKAIČIAUS NUSTATYMAS

Lietuvoje kandidatų į notarus (asesorių) skaičius ribojamas. Notariato įstatymo 56 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asesorių skaičių nustato teisingumo ministras, atsižvelgdamas į Lietuvos notarų rūmų parengtas notariato veiklos perspektyvas ir kryptis. Asesorių skaičiaus ribojimo principas Notariato įstatyme buvo įtvirtintas 1998 m. gegužės 14 d. priėmus Notariato įstatymo pakeitimus²⁹, nustatant, kad teisingumo ministras kartu su Lietuvos notarų rūmų prezidentu kasmet nustato asesorių skaičių. Iki tol galiojusioje Notariato įstatymo redakcijoje³⁰ tiesiogiai įtvirtinto asesorių skaičiaus ribojimo principo nebuvo. Asesorių skaičiaus nustatymo reglamentavimas laikui bėgant buvo keičiamas, ir, kaip buvo minėta, šiuo metu galiojančiame Notariato įstatyme³¹ asesorių skaičių nustato teisingumo ministras. Nustatydamas asesorių skaičių jis privalo atsižvelgti į Lietuvos notarų rūmų parengtas einamųjų metų notariato veiklos perspektyvas ir kryptis³², kurias Lietuvos notarų rūmai kartu su detalio savo veiklos metine ataskaita turi pateikti Teisingumo ministerijai³³ kasmet iki balandžio 1 dienos. Lietuvos notarų rūmų einamųjų metų veiklos metinėje ataskaitoje ir veiklos perspektyvose ir kryptyse pateikiama informacija, kiek asesorių laimėjo viešą konkursą notaro pareigoms eiti, kiek asesorių atliko notaro praktiką, taip pat pateikiama siūlymų dėl konkretaus asesorių skaičiaus nustatymo. Asesorių skaičius patvirtinamas teisingumo ministro įsakymu (pavyzdžiui, 2011 metais buvo nustatytas 24 asesorių skaičius Lietuvoje³⁴).

Notariato įstatyme įtvirtintas asesorių skaičiaus ribojimo principas reikalingas, kad būtų įgyvendinti asesoriaus instituto tikslai – parengta kvalifikuota notarų pamaina, kuri pakeis-

25 Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų, patvirtintų LR teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymu Nr. 118 „Dėl Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ 16 punktas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 44-1426.

26 Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymu Nr. 118 „Dėl Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ 17 punkto 1 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 44-1426.

27 LR teisingumo ministro 2002 m. kovo 15 d. įsakymas Nr. 70 „Dėl Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų dalinio pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 29-1052.

28 LR teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymas Nr. 1R-34 „Dėl Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 19-728.

29 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1329.

30 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

31 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

32 *Ibid.*, 11 straipsnio 1 dalis.

33 *Ibid.*, 56 straipsnio 2 dalis.

34 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2011 m. birželio 2 d. įsakymas Nr. 1R-140 „Dėl kandidatų į notarus (asesorių) skaičiaus nustatymo“ // Valstybės žinios, 2011, Nr. 69-3309.

tų notarų šiems baigus savo įgaliojimus. Reguluoti asesorių skaičių labai svarbu, nes tokiu būdu stengiamasi užtikrinti ir įgyvendinti asesorių teisėtus lūkesčius ateityje tapti notariais. Nustatytas per didelis asesorių skaičius gali turėti įtakos, kad daugelis asesorių, nematydami realių galimybių eiti notaro pareigas, pereitų į kitas teisinės veiklos sritis. Taip būtų prarasti teisės specialistai, pasirenkę kvalifikuotai atlikti notaro pareigas, gaištamas laikas ir prarandamos investicijos, skirtos jiems parengti. Paminėtina, kad asesorių skaičius ribojamas daugelyje Europos Sąjungos valstybių, pavyzdžiui, Vokietijoje, Estijoje, Rumunijoje ir kt.³⁵ Austrijoje asesorių skaičius įstatymu nėra ribojamas, tačiau praktikoje vienas asesorius skiriamas vienam notarui.

Visgi reikėtų pažymėti, kad, nepaisant Notariato įstatyme įtvirtinto asesorių skaičiaus ribojimo principo, praktikoje jis nėra įgyvendinamas, nes asesoriais nėra skiriama tiek asmenų, kiek jų, pabaigę kandidato į notarų (asesoriaus) praktiką, taptų notariais, kaip, pavyzdžiui, yra Vokietijoje, o asesorių skaičius siejamas tik su teorinėmis notariato veiklos perspektyvomis ir kryptimis. Be to, Lietuvos teisėje įtvirtintas asesorių skaičiaus ribojimo principas nevisiškai atitinka tikruosius šio ribojimo tikslus, kaip yra kitose valstybėse, nes asesorius, atlikęs notaro praktiką, bendra tvarka kartu su kitais asmenimis, turinčiais teisę tapti notariais, dalyvauja viešame konkurse notaro pareigoms eiti, t. y. nėra užtikrinama, kad asesorius, pabaigęs notaro praktiką, užims notaro pareigas.

4.4. REIKALAVIMAI KANDIDATUI Į NOTARUS (ASESORIUI)

Kandidatu į notarų (asesoriumi) gali būti tik toks fizinis asmuo, kuris atitinka įstatyme nustatytus reikalavimus ir yra laimėjęs kandidatų į notarų (asesorių) viešą konkursą teisingumo ministro nustatyta tvarka³⁶. Kaip nurodyta anksčiau, reikalavimai kandidatui į notarų (asesoriui) įtvirtinti Notariato įstatyme³⁷. Asmuo, norintis būti kandidatų į notarų (asesoriumi), turi atitikti dalį reikalavimų, bet ne visus, kurie keliami asmenims, norintiems būti notariais.

Kandidatu į notarų (asesoriumi) gali būti fizinis asmuo, jeigu jis atitinka šiuos reikalavimus:

- 1) yra Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietis;
- 2) moka valstybinę kalbą;
- 3) turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą;
- 4) yra nepriekaištingos reputacijos.

Taigi kandidatui į notarų (asesoriui) keliami tik dalis reikalavimų, nustatytų notarui³⁸, nes kandidatas į notarų (asesorius) dar tik ruošiasi vykdyti notaro veiklą ir neturi teisės atlikti notarinių veiksmų (išskyrus, kai kandidatas į notarų (asesorius) atskirai paskiriamas notaro atstovu).

Asmuo nelaikomas nepriekaištingos reputacijos ir negali būti skiriamas kandidatų į notarų (asesoriumi), jeigu jis:

- 1) teistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas;
- 2) pašalintas ar atleistas iš teisėjo, prokuroro, advokato, notaro, notaro atstovo, teismo antstolio ar antstolio pareigų už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus arba iš pareigų valstybės tarnyboje, įsisteisėjus teismo nuosprendžiui už nusikalstamą veiką valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, jei po šio atleidimo nepraėjo penkeri metai;

35 S. Šaltauskienė *Status quo* // Notariatas, 2008, Nr. 4, p. 17.

36 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 56 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

37 *Ibid.*, 3 straipsnio 2 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktai, 56 straipsnio 3 dalis.

38 Apie reikalavimus notarui žr. 3 skyriaus „Notarų veiklos sąlygos“ 3.1 poskyrį „Reikalavimai notarui“.

- 3) piktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu;
- 4) neatitinka Notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų.

Pažymėtina, kad kandidatams į notarus (asesoriams) taip pat taikomas Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas³⁹. Notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimus asmuo turi atitikti ne tik prieš tapdamas kandidatu į notarus (asesoriumi), bet ir jais vadovautis eidamas kandidato į notarus (asesoriaus) pareigas.

Norintis tapti kandidatu į notarus (asesoriumi) asmuo turi atitikti ne tik bendruosius jam keliamus reikalavimus, bet ir laimėti kandidatų į notarus (asesorių) viešąjį konkursą.

4.5. KANDIDATŲ Į NOTARUS (ASESORIŲ) VIEŠAS KONKURSAS

Kandidatų į notarus (asesoriumi) gali būti tik toks fizinis asmuo, kuris yra laimėjęs kandidatų į notarus (asesorių) viešą konkursą teisingumo ministro nustatyta tvarka⁴⁰. Asmenų atrinkimas kandidatų į notarus (asesorių) pareigoms, pasinaudojant viešo konkurso (atrankos) procedūra, taikomas ir kitose Europos Sąjungos šalyse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Estijoje, Čekijoje, Rumunijoje, Slovakijoje⁴¹. Tuo tarpu Austrijoje asmuo, norintis tapti kandidatu į notarus, turi įsidarbinti kandidatu į notarus. Įdarbinęs kandidatą į notarus notaras apie tai praneša Notarų rūmams. Notarų rūmai, patikrinę, ar kandidatas į notarus atitinka sąlygas, numatytas kandidatų į notarus funkcijoms atlikti, nusprendžia, ar įrašyti jį į kandidatų į notarus sąrašą.

Kandidatų į notarus (asesorių) viešą konkursą skelbia teisingumo ministras, atsižvelgdamas į Lietuvos notarų rūmų parengtas notariato veiklos perspektyvas ir kryptis. Viešame konkurse kandidatų į notarus (asesorių) vietų skaičius nustatomas, atsižvelgiant į teisingumo ministro nustatytą bendrą kandidatų į notarus (asesorių) skaičių bei į tuo metu esančių laisvų kandidatų į notarus (asesorių) vietų skaičių. Kandidatų į notarus (asesorių) viešo konkurso organizavimo ir vykdymo tvarką reglamentuoja teisingumo ministro patvirtinti Kandidatų į notarus (asesorių) viešo konkurso nuostatai⁴². Kandidato į notarus (asesorių) konkursas yra viešas, o jo tikslas yra atrinkti tinkamiausius asmenis į laisvas kandidatų į notarus (asesorius) vietas.

Konkurse turi teisę dalyvauti tik nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos, Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietis, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą bei mokantis valstybinę lietuvių kalbą.

Apie konkurso organizavimą skelbiama teisės aktų nustatyta tvarka ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos interneto svetainėje⁴³. Skelbiant konkursą turi būti nurodoma informacija, kur ir kokius dokumentus būtina pateikti, iki kada priimami asmenų, pageidaujančių dalyvauti konkurse, dokumentai, kvalifikaciniai reikalavimai, taip pat gali būti nurodoma ir kita papildoma informacija⁴⁴. Kandidatų į notarus (asesorių) viešą konkursą rengia kandidatų į notarus (asesorių) konkurso komisija. Komisija iš penkių narių teisingumo ministro įsakymu sudaroma trejiems metams. Tris asmenis iš teisininkų komisijos nariais skiria teisingumo ministras, du narius skiria Lietuvos notarų rūmų prezidentas. Komisijos pirmininką ir pirmininko pavaduotoją iš komisijos narių skiria teisingumo ministras⁴⁵.

39 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso 25 straipsnis, patvirtintas 1994 m. balandžio 29 d. Lietuvos notarų rūmų susirinkime.

40 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 56 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

41 S. Šaltauskienė *Status quo* // Notariatas, 2008, Nr. 4, p. 16.

42 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 19 d. įsakymas Nr. 1R-124 „Dėl Kandidatų į notarus (asesorių) viešo konkurso nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3136.

43 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-124 „Dėl Kandidatų į notarus (asesorių) viešo konkurso nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) 5 punktas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3136.

44 *Ibid.*, 6 punktas.

45 *Ibid.*, 15 punktas.

Kandidatų į notarus (asesorių) viešas konkursas rengiamas žodžiu – pokalbio forma⁴⁶. Konkurso metu kiekvienas komisijos narys, siekdamas patikrinti pretendento tinkamumą kandidato į notarus (asesoriaus) profesinei veiklai, vertina pretendentų gebėjimus, visiems pretendentams pateikdamas vienodus klausimus. Komisijos nariai pretendentams taip pat gali užduoti klausimų, norėdami patikslinti jų atsakymus. Klausimus rengia komisija. Klausimai pretendentams rengiami vadovaujantis teisės aktais, nurodytais sąraše, kurį sudaro Teisingumo ministerija, įvertinusi Lietuvos notarų rūmų nuomonę. Teisės aktų sąrašas skelbiamas Teisingumo ministerijos interneto svetainėje⁴⁷.

Konkurso metu siekiama patikrinti, ar pretendento žinios yra pakankamos rengiantis notaro profesinei veiklai. Kiekvienas komisijos narys pretendentą įvertina 10 balų sistema, kiekvienam pretendentui skirti balai susumuojami, dalijami iš dalyvaujančių komisijos narių skaičiaus ir gaunamas konkurso balų vidurkis⁴⁸.

Konkursą laimi didžiausią, bet ne mažesnę kaip 7 balų vidurkį surinkęs pretendentas. Konkurso laimėtojų negali būti daugiau, nei paskelbta laisvų kandidatų į notarus (asesorių) vietų. Jeigu vienodą balų vidurkį surenka keli pretendentai, rengiamas papildomas komisijos posėdis, kurio metu pretendentams, surinkusiems vienodą balų vidurkį, užduodamas papildomas klausimas. Konkurso laimėtojas nustatomas balsuojant komisijos nariams. Konkurso laimi pretendentas, kuris surenka daugiausia komisijos narių balsų. Komisijos narių balsams pasiskirsčius po lygiai, lemia komisijos pirmininko balsas. Konkurso laimėjusiam asmeniui atsisakius būti paskirtam kandidatu į notarus (asesoriumi), laimėtoju laikomas kitas didžiausią balų vidurkį (bet ne mažesnę kaip 7 balų) surinkęs pretendentas⁴⁹.

4.6. KANDIDATŲ Į NOTARUS (ASESORIŲ) PRIĖMIMAS IR ATLEIDIMAS

Kaip minėta, asmuo, laimėjęs viešą kandidatų į notarus (asesorius) konkursą, prieš pateikdamas teisingumo ministruui prašymą dėl jo skyrimo asesoriumi, turi taip pat pateikti Lietuvos notarų rūmų prezidiumui prašymą dėl asesoriaus praktikos. Jame prašoma leisti atlikti vienerių metų asesoriaus praktiką, vadovaujant prašyme nurodytam notarui ir to notaro biure, taip pat prašoma pateikti atitinkamą siūlymą teisingumo ministruui. Kartu su prašymu leisti atlikti vienerių metų asesoriaus praktiką asmuo, be kitų dokumentų, turi pateikti raštišką notaro sutikimą būti šio asmens praktikos vadovu, notaro (būsimo praktikos vadovo) parengtą kandidatų į notarus (asesoriaus) individualią praktikos atlikimo programą (planą).

Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, išnagrinėjęs pateiktą medžiagą, priima nutarimą dėl asmens, laimėjusio viešą kandidatų į notarus (asesorių) konkursą, notaro praktikos atlikimo ir jį pateikia teisingumo ministruui. Lietuvos notarų rūmų prezidiumas nutarimu dėl asmens, laimėjusio viešą kandidatų į notarus (asesorių) konkursą, notaro praktikos atlikimo nusprendžia skirti konkretų notarą asmens, laimėjusio viešą kandidatų į notarus (asesorius) konkursą, notaro praktikos vadovu ir siūlo teisingumo ministruui skirti asmenį, laimėjusį viešą kandidatų į notarus (asesorius) konkursą, atlikti vienerių metų notaro praktiką pas konkretų notarą. Taip pat patvirtina notaro praktikos vadovo sudarytą praktikos atlikimo planą ir paveda notarui (praktikos vadovui), teisingumo ministruui asmenį paskyrus kandidatu į notarus (asesoriumi), sudaryti su juo vienerių metų praktikos atlikimo sutartį. Lietuvos notarų rūmų prezidiumas nutarime taip pat numato, kad Lietuvos notarų rūmai išmoka kandidatui į notarus (asesoriumi) minimalaus darbo užmokesčio dydžio stipendiją kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos

46 *Ibid.*, 24 punktas.

47 *Ibid.*, 25 punktas.

48 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-124 „Dėl Kandidatų į notarus (asesorių) viešo konkurso nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) 28 punktas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3136.

49 *Ibid.*, 30 punktas.

atlikimo sutartyje nurodytu notaro praktikos atlikimo laikotarpiu ir draudžia privalomuoju valstybiniu socialiniu draudimu Valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka⁵⁰.

Asmuo, laimėjęs kandidatų į notarus (asesorių) viešą konkursą, prašymą dėl jo skyrimo kandidatų į notarus (asesoriumi) teisingumo ministru turi pateikti ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo laimėto konkurso pabaigos. Jeigu asmuo atitinka Notariato įstatyme nustatytus reikalavimus kandidatų į notarus (asesoriui), laimėjo paskelbtą viešą konkursą kandidatų į notarus (asesorių) laisvoms vietoms užimti, pateikė teisingumo ministru prašymą dėl jo skyrimo kandidatų į notarus (asesoriumi) ir yra priimtas Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimas (pateikiamas teisingumo ministru) dėl asmens, laimėjusio viešą kandidatų į notarus (asesorius) konkursą, notaro praktikos atlikimo, toks asmuo gali būti skiriamas kandidatų į notarus (asesoriumi).

Kandidatus į notarus (asesorius) skiria ir atleidžia teisingumo ministras⁵¹, priimdamas atskirą įsakymą dėl asmens skyrimo kandidatų į notarus (asesoriumi) arba įsakymą dėl asmens atleidimo iš kandidato į notarus (asesoriaus). Teisingumo ministro įsakyme dėl kandidato į notarus (asesoriaus) paskyrimo turi būti nustatoma kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos atlikimo pradžia⁵², taip pat įsakyme nurodomas notaras, pas kurį asmuo skiriamas atlikti notaro praktiką. Kandidato į notarus (asesoriaus) atleidimas iš pareigų taip pat turi būti įformintas teisingumo ministro įsakymu, jame nurodant, kuo remiantis kandidatas į notarus (asesorius) atleistas iš pareigų.

Kandidato į notarus (asesoriaus) praktika baigiasi Notariato įstatymo nustatyta tvarka⁵³ šiais atvejais:

- 1) kai kandidatas į notarus (asesorius) paskiriamas notaru;
- 2) kai paaiškėja, kad kandidatas į notarus (asesorius) dėl kvalifikacijos ar etikos negalės eiti notaro pareigų;
- 3) kandidatui į notarus (asesoriui) mirus;
- 4) kandidatui į notarus (asesoriui) netekus Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietybės;
- 5) kandidato į notarus (asesoriaus) pareiškimu;
- 6) įsiteisėjus teismo nuosprendžiui, kuriuo kandidatas į notarus (asesorius) nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistas už kitą nusikaltimą veiką, jeigu neišnyko teistumas;
- 7) kandidatui į notarus (asesoriui) sulaukus 70 metų.

Pažymėtina, kad jeigu kandidatas į notarus (asesorius) išlaiko notaro kvalifikacinį egzaminą, jo atliekama notaro praktika nenutrūksta⁵⁴. Ji baigiasi tik jeigu jis yra skiriamas notaru arba kitais įstatyme nustatytais pagrindais.

4.7. KANDIDATO Į NOTARUS (ASESORIAUS) ATLIEKAMA PRAKTIKA

Asmenys, laimėję kandidatų į notarus (asesorių) viešą konkursą, atlieka notaro praktiką. Kandidatai į notarus (asesoriai) praktiką paprastai atlieka notarų biuruose pas notarą, su kuriuo sudaroma kandidato į notarus (asesoriaus) sutartis, nepriklausomai nuo to, kurioje savivaldybėje kandidatas į notarus (asesorius) planuoja dirbti. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad kandidato į notarus (asesoriaus) praktikos atlikimą organizuoja ir prižiūri Lietuvos notarų rūmai, notaro praktika taip pat galėtų būti atliekama ir Lietuvos notarų rūmuose. Kandidato į nota-

50 Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447.

51 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 57 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

52 *Ibid.*, 57 straipsnio 2 dalis.

53 *Ibid.*, 57 straipsnio 4 dalis.

54 *Ibid.*, 57 straipsnio 5 dalis.

rus (asesoriaus) notaro praktikos atlikimo tvarką nustato teisingumo ministras, suderinęs su Lietuvos notarų rūmų prezidiumu⁵⁵. Asmenų, laimėjusių kandidatų į notarus (asesorių) viešą konkursą, notaro praktikos atlikimo tvarką reglamentuoja teisingumo ministro patvirtintos Kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktikos atlikimo tvarkos taisyklės⁵⁶.

Notaro kandidatūrą, pas kurį būtų skiriamas kandidatas į notarus (asesorius) atlikti notaro praktiką, teisingumo ministrui siūlo Lietuvos notarų rūmų prezidiumas. Tokį siūlymą teisingumo ministrui jis teikia per vieną mėnesį nuo laimėto viešo konkurso pabaigos⁵⁷. Notaro praktikos vadovu gali būti skiriamas tik toks notaras, kuris turi ne mažesnę kaip dešimties metų notaro darbo stažą⁵⁸. Praktikos vadovais notarai skiriami tik šiems sutikus. Jeigu neatsiranda notarų, pageidaujantių būti kandidatų į notarus (asesorių) praktikos vadovais, vadovą skiria Lietuvos notarų rūmų prezidiumas⁵⁹.

Kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktikos trukmė turi būti ne trumpesnė kaip vieneri metai. Tačiau notaro praktikos trukmė gali būti ilgesnė nei vieneri metai, arba notaro praktikos trukmė gali būti pratęsiama, jeigu buvo nustatyta vienerių metų notaro praktikos trukmė. Notaro praktikos atlikimo trukmę nustato Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, atsižvelgdamas į kandidatą į notarus (asesoriaus) pageidavimą bei kitas aplinkybes.

Kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktika atliekama pagal individualią kandidatą į notarus (asesoriaus) praktikos atlikimo programą (planą), kurią sudaro praktikos vadovas⁶⁰. Programa sudaroma pagal Lietuvos notarų rūmų prezidiumo patvirtintą Kandidatų į notarus (asesorių) praktikos atlikimo programą⁶¹, o ją patvirtina Lietuvos notarų rūmų prezidiumas. Kandidato į notarus (asesoriaus) atliekamos notaro praktikos programą sudaro Lietuvos notarų rūmų prezidiumas⁶².

Notaro praktikos atlikimo programoje turi būti šios temos: teisės aktai, reglamentuojantys notariato veiklą, notaro biuro darbo organizavimas ir veikla, dokumentų parengimo, tvarkymo, saugojimo ir naudojimo tvarka, notarinių veiksmų atlikimo tvarka ir ypatumai, notarinių veiksmų arba atsisakymo juos atlikti apskundimo tvarka, notaro civilinė ir drausminė atsakomybė. Į notaro praktikos atlikimo programą gali būti įtrauktos ir kitos temos, kurios padėtų kandidatui į notarus (asesoriui) geriau pasirengti notaro ar notaro atstovo veiklai. Notaro praktikos atlikimo plane turi būti nurodyta: temos pavadinimas, valandų skaičius ir laikotarpis, skirtas tos temos praktikai⁶³.

Kandidatas į notarus (asesorius) su notaru, pas kurį atliks notaro praktiką, turi sudaryti kandidatą į notarus (asesoriaus) praktikos atlikimo sutartį, kurios formą yra patvirtinęs Lietuvos notarų rūmų prezidiumas⁶⁴. Pagal sutartį kandidatas į notarus (asesorius) ir notaras, pas kurį kandidatas į notarus (asesorius) atliks notaro praktiką, susitaria, kad kandidatas į notarus (asesorius) priimamas pas praktikos vadovą atlikti vienerių metų trukmės notaro praktiką. Praktikos vadovas įsipareigoja sudaryti sąlygas kandidatui į notarus (asesoriui) atlikti praktiką notaro biure, suteikti galimybę susipažinti su notariniais veiksmiais, dalyvauti rengiant šių veiksmų dokumentus, susipažinti su organizacine notaro biuro veikla bei kitais klausimais pagal Lietuvos notarų rūmų prezidiumo patvirtintą Kandidatų į notarus (asesorių) rengimo programą. Kandidatas į notarus (asesorius) įsipareigoja laikytis notaro biure

55 *Ibid.*, 59 straipsnio 1 dalis.

56 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymas Nr. 1R-120 „Dėl Kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktikos atlikimo tvarkos taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 84-3056.

57 *Ibid.*, 3 punkto 1 dalis.

58 *Ibid.*, 3 punkto 2 dalis.

59 Kandidatų į notarus (asesorių) praktikos atlikimo programos, patvirtintos Notarų rūmų prezidiumo 2003 m. gruodžio 15 d. nutarimu Nr. 4 (papildyta Notarų rūmų prezidiumo 2012 m. gegužės 3 d. nutarimu Nr. 5.3), 3 dalis. Lietuvos notarų rūmų informacija.

60 *Ibid.*, 4 dalis.

61 *Ibid.*

62 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 59 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

63 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymo Nr. 1R-120 „Dėl Kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktikos atlikimo tvarkos taisyklių patvirtinimo“ 5 punkto 2, 3 dalys // Valstybės žinios, 2004, Nr. 84-3056.

64 Patvirtinta Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2010 m. sausio 22 d. nutarimu Nr. 10, 2 priedas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

nustatytos darbo tvarkos, nepriekaištingai vykdyti praktikos vadovo pavedimus, saugoti notarinių veiksmų paslaptį.

Kiekvienas kandidatas į notarus (asesorius), atliekantis notaro praktiką, privalo kelti savo kvalifikaciją. Kandidatas į notarus (asesorius), atliekantis vienerių metų notaro praktiką, privalo dalyvauti visuose Lietuvos notarų rūmų organizuojamuose kvalifikacijos kėlimo seminaruose, konferencijose, kursuose ir kituose renginiuose⁶⁵. Kandidato į notarus (asesoriaus) dalyvavimą kvalifikacijos kėlimo renginiuose vertina Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, svarstydamas išvadą dėl kandidato į notarus praktikos atlikimo.

Atlikęs notaro praktiką, kandidatas į notarus (asesorius) pateikia prašymą Lietuvos notarų rūmų prezidiumui priimti teigiamą nutarimą dėl notaro praktikos atlikimo priėmimo. Kartu turi būti pateikiama tvirtinti išvada dėl kandidato į notarus praktikos atlikimo ir kandidato į notarus (asesoriaus) parengtas straipsnis teisės klausimais.

Išvadą dėl notaro praktikos atlikimo surašo praktikos vadovas ir su ja supažindina praktiką atlikusį kandidatą į notarus (asesorių)⁶⁶. Į Lietuvos notarų rūmų prezidiumo posėdį, kuriame svarstoma išvada dėl notaro praktikos atlikimo, kviečiami notaro praktikos vadovas ir notaro praktiką atlikęs kandidatas į notarus (asesorius). Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, teigiamai įvertinęs pateiktą išvadą dėl kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktikos atlikimo, kandidato į notarus (asesoriaus) parengtą straipsnį teisės klausimais bei kandidato į notarus (asesoriaus) dalyvavimą visuose Lietuvos notarų rūmų organizuojamuose kvalifikacijos kėlimo seminaruose, konferencijose, kursuose ir kituose renginiuose (kvalifikacijos kėlimą)⁶⁷, priima nutarimą, kad kandidatas į notarus (asesorius) atliko notaro praktiką. Lietuvos notarų rūmų prezidiumas priimtą nutarimą dėl išvados apie notaro praktikos atlikimą išduoda notaro praktikos vadovui ir kandidatui į notarus (asesoriui). Nutarimas taip pat pateikiamas Teisingumo ministerijai⁶⁸.

Kandidatas į notarus (asesorius), atlikęs notaro praktiką, įgyja teisę laikyti notaro kvalifikacinį egzaminą, o jį išlaikęs, dalyvauti viešame konkurse notaro pareigoms užimti.

4.8. KANDIDATO Į NOTARUS (ASESORIAUS) ATSAKOMYBĖ

Notaras atsako Lietuvos Respublikos civilinio kodekso ir Notariato įstatymo nustatyta tvarka už savo, savo atstovo ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą⁶⁹. Kandidatas į notarus (asesorius) gali dirbti pagal atskirai sudarytą darbo sutartį notaro biure, kuriame jis atlieka praktiką, tuomet jis tampa ir notaro biuro darbuotoju⁷⁰. Kandidatas į notarus (asesorius) taip pat gali būti paskirtas notaro atstovu⁷¹. Todėl, jeigu notaras yra sudaręs darbo sutartį su kandidatu į notarus (asesoriumi), kuris atlieka praktiką jo biure, arba kandidatas į notarus (asesorius) yra paskirtas notaro atstovu, notaras atsakys už tokio kandidato į notarus (asesoriaus) kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą. Pats kandidatas į notarus (asesorius) už notarui, kuris vadovauja jo praktikai, padarytą žalą atsakys bendra įstatymų nustatyta tvarka.

65 Notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programos, patvirtintos Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2011 m. kovo 17 d. nutarimu Nr. 11 (su pakeitimais ir papildymais), 3 punktas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

66 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymo Nr. 1R-120 „Dėl Kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktikos atlikimo tvarkos taisyklių patvirtinimo“ 12 punkto 1 dalis // Valstybės žinios, 2004, Nr. 84-3056.

67 Notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programos, patvirtintos Notarų rūmų prezidiumo 2011 m. kovo 17 d. nutarimu Nr. 11 (su pakeitimais ir papildymais), 3 punktas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

68 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymo Nr. 1R-120 „Dėl Kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktikos atlikimo tvarkos taisyklių patvirtinimo“ 13, 14 punktai // Valstybės žinios, 2004, Nr. 84-3056.

69 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 16 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

70 *Ibid.*, 62 straipsnio 1 dalis.

71 *Ibid.*, 59 straipsnio 3 dalis.

Pažymėtina, kad kandidato į notarus (asesoriaus) atsakomybė pagal Civilinį kodeksą taikoma, kai kandidatas į notarus (asesorius) atlieka notaro praktiką, o ne atstovauja notarui. Už kandidato į notarus (asesoriaus), kaip notaro atstovo, padarytą žalą fiziniams ar juridiniams asmenims, vykdant notaro profesinę veiklą, atsako atstovaujамasis notaras. Notaro atstovo (asesoriaus) atsakomybė notarui už notaro atstovo padarytą ir notaro fiziniams ar juridiniams asmenims atlygintą žalą nustatoma sutartyje dėl notaro atstovo pareigų atlikimo apmokėjimo ir notaro biuro darbo organizavimo⁷².

Kitose Europos Sąjungos valstybėse kandidatų į notarus (asesorių) atsakomybės klausimas sprendžiamas įvairiai. Vokietijoje ir Estijoje už kandidato į notarus (asesoriaus), veikiančio notaro vardu, padarytą žalą solidariai atsako notaras ir kandidatas į notarus (asesorius). Austrijoje, Vengrijoje, Slovakijoje, Italijoje žalą atlygina notaras, ir tik vėliau notaras gali regresu tvarka išsiieškoti atlygintą žalą iš kandidato į notarus (asesoriaus)⁷³.

4.9. KANDIDATO Į NOTARUS (ASESORIAUS) SOCIALINĖS GARANTIJOS

Notariato įstatyme įtvirtina nuostata dėl Lietuvos notarų rūmų stipendijų mokėjimo kandidatams į notarus (asesoriams) bei jų draudimo valstybinio socialiniu draudimu. Lietuvos notarų rūmai kandidatams į notarus (asesoriams) moka minimalaus darbo užmokesčio dydžio stipendiją. Pažymėtina, kad kandidatams į notarus (asesoriams) atlyginimą Notarų rūmai moka ir Vokietijoje, o jo dydis prilygintas teisėjo, paskirto bandomajam laikotarpiui, atlyginimo dydžiui. Lietuvos notarų rūmų stipendijų kandidatams į notarus (asesoriams) mokėjimas bei jų reikalingumas yra diskusinis klausimas, kadangi paprastai kandidatas į notarus (asesorius) sudaro darbo sutartį su notarų, pas kurį atlieka praktiką, ir gauna darbo užmokesį.

Lietuvos notarų rūmai kandidatus į notarus (asesorius) draudžia valstybinio socialiniu draudimu Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka⁷⁴. Kandidatams į notarus (asesoriams) kasmet suteikiamos 30 kalendorinių dienų atostogos, už kurias taip pat mokama stipendija.

4.10. KANDIDATO Į NOTARUS (ASESORIAUS) VEIKLOS RIBOJIMAI

Kandidatas į notarus (asesorius) neturi teisės atlikti notarinių veiksmų, išskyrus tą atvejį, kai jis yra atlikęs ne trumpesnę kaip vienerių metų notaro praktiką ir išlaikęs notaro kvalifikacinį egzaminą bei prisiekęs Notariato įstatymo nustatyta tvarka ir Notariato įstatymo 22 straipsnio nustatyta tvarka paskirtas notaro atstovu⁷⁵.

Atstovaujамasis notaras su kandidatu į notarus (asesoriumi), paskirtu notaro atstovu, iki jo pareigų atlikimo pradžios sudaro sutartį dėl notaro atstovo pareigų atlikimo apmokėjimo, notaro biuro darbo organizavimo. Tais atvejais, kai notaro atstovas skiriamas teisingumo ministro iniciatyva, su kandidatu į notarus (asesoriumi), paskirtu notaro atstovu, iki jo pareigų atlikimo sutartį sudaro Lietuvos notarų rūmai⁷⁶.

Notaro atstovas turi visas notaro teises ir pareigas, išskyrus Notariato įstatyme nustatytas išimtis. Notaro atstovui taikomi Notariato įstatyme nustatyti notaro veiklos apribojimai. Jis notarinius veiksmus atlieka atstovaujamojo notaro vardu, atliekamus notarinius veiksmus tvirtina arba liudija savo parašu ir atstovaujamojo notaro antspaudu. Notaro atstovas nota-

72 *Ibid.*, 22 straipsnio 9 dalis.

73 S. Šaltauskienė *Status quo* // Notariatas, 2008, Nr. 4, p. 19.

74 Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Lietuvos aidas, 1991, Nr. 17-447.

75 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 59 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

76 *Ibid.*, 22 straipsnio 6 dalis.

rinius veiksmus atlieka atstovaujamojo notaro biure, išskyrus Notariato įstatyme nustatytus atvejus, kai notariusius veiksmus galima atlikti ne notaro biuro patalpose⁷⁷.

Notarų atstovavimo institutas, kai negalinčiam eiti notaro pareigų notarui atstovauja kandidatas į notarus (asesorius), yra daug efektyvesnis nei notaro pavadavimo institutas, kai negalintį eiti notaro pareigų notarą pavaduoja kitas dirbantis notaras⁷⁸.

Kandidatui į notarus (asesoriui) neleidžiama dirbti jokio kito darbo arba verstis kokia nors kitokia mokama veikla, išskyrus Notariato įstatyme nustatytas išimtis⁷⁹. Pažymėtina, kad iki 1998 m. liepos 1 d. galiojusioje Notariato įstatymo redakcijoje⁸⁰ nebuvo įtvirtintų draudimų kandidatui į notarus (asesoriui) verstis bet kokia kita veikla bei gauti už tai atlyginimą.

Pagal šiuo metu galiojantį Notariato įstatymą⁸¹ kandidatas į notarus (asesorius) išimtinai turi teisę dirbti tokį darbą (užsiimti veikla) ir gauti už jį užmokestį:

- mokslinį ar pedagoginį bei kūrybinį darbą;
- atlikti arbitro funkcijas;
- darbą visų lygių rinkimų ir referendumo komisijose.

Kandidatas į notarus (asesorius) taip pat gali dirbti pagal darbo sutartį ir gauti darbo užmokestį notaro biure, kuriame jis atlieka praktiką.

Atlikdamas arbitro funkcijas, kandidatas į notarus (asesorius) privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių jo objektyvumu ir nešališkumu atliekant įstatymų nustatytas funkcijas. Kandidatas į notarus (asesorius) negali būti arbitru ginčiuose, kylančiuose iš santykių, dėl kurių jis jau yra atlikęs įstatymų nustatytas funkcijas. Be to, kandidatas į notarus (asesorius) negali atlikti įstatymų nustatytų funkcijų dėl tų santykių, iš kurių kilusiame ginče jis buvo arbitru⁸².

Kandidatui į notarus (asesoriui) verstis kita apmokama veikla draudžiama ir kitose Europos Sąjungos valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Estijoje, Vengrijoje, Čekijoje, Slovakijoje⁸³. Austrijoje kandidato į notarus atliekama praktika turi būti išimtinė. Kandidatui neleidžiama tuo pačiu metu atlikti kitos teisinės praktikos ar dalyvauti privačioje ar valstybinėje veikloje, jeigu tai galėtų padaryti žalos atliekant notaro praktiką.

Klausimai

1. Iš kokios valstybės teisės buvo perimtas Lietuvos kandidato į notarus (asesoriaus) institutas?
2. Kokie yra kandidato į notarus (asesoriaus) instituto reglamentavimo Vokietijos, Austrijos ir Prancūzijos teisėje ypatumai?
3. Kokie išskiriami kandidato į notarus (asesoriaus) instituto požymiai valstybėse, kuriose plėtojosi lotyniškasis notariatas?
4. Kokie išskiriami kandidato į notarus (asesoriaus) instituto tikslai?
5. Ar pagal Lietuvos teisę kandidato į notarus (asesoriaus) institutas yra vienintelis kelias užimti notaro pareigas?
6. Kokie yra esminiai Lietuvos notariato teisėje reglamentuoto kandidato į notarus (asesoriaus) instituto skirtumai nuo užsienio valstybių teisėje reglamentuojamo kandidato į notarus (asesoriaus) instituto?
7. Kokie yra kandidato į notarus (asesoriaus) statuso ypatumai?

77 *Ibid.*, 22 straipsnio 8 dalis.

78 S. Saltauskienė *Status quo* // Notariatas, 2008, Nr. 4, p. 17.

79 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 62 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

80 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

81 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

82 *Ibid.*, 62 straipsnio 2 dalis.

83 S. Saltauskienė *Status quo* // Notariatas, 2008, Nr. 4, p. 16.

8. Ar kandidatų į notarus (asesorių) skaičius yra ribojamas ir kodėl?
9. Kas nustato kandidatų į notarus (asesorių) skaičių?
10. Kokie reikalavimai keliami asmeniui, norinčiam tapti kandidatu į notarus (asesoriumi)?
11. Kas ir kada skelbia bei organizuoja kandidatų į notarus (asesorių) viešą konkursą?
12. Kas turi teisę dalyvauti kandidatų į notarus (asesorių) viešame konkurse?
13. Kaip vykdomas kandidatų į notarus (asesorių) viešas konkursas?
14. Kokią praktiką ir kur turi atlikti asmuo, laimėjęs kandidatų į notarus (asesorių) viešą konkursą?
15. Kas skiria ir atleidžia kandidatus į notarus (asesorius), kokie yra skyrimo ir atleidimo procedūros ypatumai?
16. Kiek laiko trunka kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktika?
17. Koks yra notaro praktikos atlikimo programos turinys?
18. Kas ir kada priima išvadą dėl notaro praktikos atlikimo?
19. Kuo remiantis baigiama kandidato į notarus (asesoriaus) praktika?
20. Kokie yra kandidatų į notarus (asesorių) atsakomybės ypatumai?
21. Kokias socialines garantijas turi kandidatai į notarus (asesoriai)?
22. Kokie yra kandidatų į notarus (asesorių) veiklos ribojimai?

5 skyrius

NOTARŲ PROFESINĖS VEIKLOS ETIKA

5.1. NOTARŲ PROFESINĖS VEIKLOS ETIKOS SAMPRATA

Notarų profesinės veiklos etika yra istoriškai notarų bendruomenėje susiformavusių moralinių nuostatų ir vertybių, kuriomis turi vadovautis notariai, vykdydami profesinę veiklą, sistema. Jomis turi būti grindžiami notarų ir jų klientų bei notarų ir jų biurų darbuotojų, pačių notarų tarpusavio santykiai, taip pat notarų santykiai su kitais asmenimis ir institucijomis, o tam tikrais aspektais ir notarų elgesys ne profesinių pareigų atlikimo metu. Notarų profesinės veiklos etikos savitumą lemia specifinės notariato padėties ir vaidmens valstybės teisinėje sistemoje bei notarų veiklos ypatumai. Jos pobūdis priklauso nuo tokių pagrindinių veiksnių kaip notaro profesijos tikslai, uždaviniai ir specifika, įsipareigojimai visuomenei, visuomenės ir notarų profesinės organizacijos lūkesčiai, bendražmogiškosios, profesinės ir organizacinės vertybės, probleminių situacijų, kuriose gali atsidurti notariai, prevencija. Notarų profesinės veiklos etikos normos skatina aukštus jų elgesio standartus ir padeda kontroliuoti neetišką, netinkamą notarų elgesį bei užkirsti kelią jam, drausmina ir nubrėžia notarų atsakomybės ribas, padeda priimti sprendimus, spręsti etinius ginčus ir dilemas, kylančias profesinėje veikloje, didina asmeninį ir visuomenės pasitikėjimą notaro profesija. Notarų profesinės veiklos etika taip pat yra teisininkų profesinės etikos dalis¹. Kiekvienas notaras yra saistomas ir privalo laikytis profesinės veiklos etikos taisyklių, kurias žinoti jis privalo *ex officio*. Notarams ypač svarbu išmanyti profesinės veiklos etikos pagrindus, nes bendravimas su žmonėmis yra jų veiklos pagrindas, o socialiniam gyvenimui tampant vis sudėtingesniais, jiems prireikia vis aukštesnės moralinės kompetencijos. Taigi notarų profesionalumas yra ne tik profesiniai gebėjimai, bet ir vadovavimasis aukštais etikos standartais². Už profesinės etikos normų pažeidimus jiems gali būti taikoma drausminė atsakomybė³.

Notarų profesinės veiklos etikos normos yra sudėtinė notarų veiklą reglamentuojančių taisyklių dalis. Jos įtvirtintos Lietuvos Respublikos notariato įstatyme⁴, Lietuvos notarų rūmų statute⁵ ir notarų profesinės etikos (elgesio) kodeksuose.

Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje nustatyti specialūs reikalavimai asmenims, norintiems eiti notaro pareigas. Siekiant, kad notariais taptų tik aukštos moralės asmenys, be kitų Notariato įstatyme nurodytų sąlygų, pagrindžiančių asmens kvalifikaciją, kaip savarankiškas reikalavimas nurodoma ir nepriekaištinga asmens reputacija. Tai reiškia, kad asmens tinkamą pasirengimą dirbti notaro darbą parodo ne tik atitinkama kvalifikacija, bet ir kitų Notariato įstatymo normose įtvirtintų savybių bei reikalavimų (moralinių, etinių ir kt.) vyoma. Tai yra viena iš esminių asmens tapimo notaru sąlygų. Be abejo, nepriekaištingos reputacijos reikala-

1 R. I. Vergasova *Notariat v Rossii*. Moskva, 2011, p. 450.

2 Plačiau apie profesinę etiką žr. J. F. Sagaut, M. Latina *Manuel de Deontologie Notariale*. Defrenois, 2009; J. Palidauskaitė *Etika valstybės tarnyboje: mokslinė monografija*. Kaunas, 2010; N. Vasiljevienė *Verslo etika ir elgesio kodeksai: filosofinės ištakos, metodologiniai pagrindai ir siuolai-kinės praktikos bruožai*. Vilnius, 2003. R. Pukienė, I. Stokaitė *Profesinė valstybės tarnautojų etika – teorinis aspektas*. Prieiga per internetą http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Konferencijos/KTU_PI/KNYGA2005%20PDF/straipsniai/Socialis/Pukiene,%20Stokaite.pdf (žiūrėta 2013 02 05); A. H. Alonso *Seven Theses on Professional Ethics*. Ethical Perspectives 3, 1996. Prieiga per internetą: <http://www.kuleuven.be/ep/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=859&iframe=true&width=80%&height=80%> (žiūrėta 2013 02 05).

3 Apie notarų drausminę atsakomybę žr. 6 skyriaus „Notarų atsakomybė ir jos draudimas“ 6.2 poskyrio „Notarų atsakomybės rūšys“ 6.2.3 dalį „Notarų drausminė atsakomybė“.

4 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

5 2008 m. sausio 3 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-3, „Dėl Lietuvos notarų rūmų statuto naujos redakcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 6-222.

vimas taikomas ir profesinę veiklą vykdančiam notarui.

Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną⁶, nepriekaištingas pagal bendrinę šio žodžio prasmę yra labai geras, toks, kuriam negalima nieko prikišti, o reputacija reiškia viešąją nuomonę apie kieno nors (paprastai asmens) ypatybes. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁷, aiškindamas „nepriekaištingos reputacijos“ sąvoką, nurodė, kad bendrinės kalbos prasme pasakymas apie žmogų kaip apie nepriekaištingos reputacijos asmenį reiškia, kad kalbama apie idealų asmenį, kuris neturi jokių ydų, trūkumų ar kitokių neigiamų savybių. Tai nerealu, todėl įstatyme vartojama nepriekaištinga reputacija turi būti suprantama teisine prasme, kaip nustatymas ribų, kada asmeniui gali būti daromi tam tikri priekaištai dėl jo esamo ar buvusio veiksmo, elgesio ar savybių, tačiau jie teisiškai pripažįstami pateisinamais ir netrukdo jam dirbti tam tikrą darbą.

Notariato įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje nurodomi atvejai, kada asmuo nelaikomas nepriekaištingos reputacijos:

- 1) teistumas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistumas už kitą nusikalstamą veiklą, jeigu neišnyko teistumas;
- 2) pašalinimas ar atleidimas iš teisėjo, prokuroro, advokato, notaro, notaro atstovo, teismo antstolio ar antstolio pareigų už profesinės ar tarnybinės veiklos pažeidimus arba iš pareigų valstybės tarnyboje, įsiteisėjus teismo nuosprendžiui už nusikalstamą veiklą valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, jei po šio atleidimo nepraėjo penkeri metai;
- 3) piktnaudžiavimas psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu;
- 4) Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų neatitikimas.

Nusikaltimo padarymas turi esminę reikšmę vertinant asmens reputaciją. Nuteisimas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą yra neterminuotas nepriekaištingos reputacijos praradimas. Tuo tarpu kitų nusikaltimų atveju nepriekaištingos reputacijos praradimo prezumpcijos terminas apibrėžiamas teistumo laikotarpiu, kuriam išnykus ar jį panaikinus, asmuo gali pretenduoti tapti notaru. Tačiau tai nereiškia, kad asmuo *ipso facto* atgauna nepriekaištingą reputaciją. Jis turi atitikti ir kitas Notariato įstatyme numatytas nepriekaištingos reputacijos sąlygas, kurių viena yra Notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų atitikimas. Siekiant įvertinti asmens, pretenduojančio tapti notaru, reputaciją šiuo aspektu, reikalaujama, kad asmuo, pageidaujantis dalyvauti viešame konkurse notaro pareigoms užimti, Teisingumo ministerijai pateiktų pažymą apie teistumą (neteistumą)⁸. Pažymėtina, kad, pagal Notariato įstatymo 23 straipsnio 1 dalies 5 punktą, įsiteisėjus teismo nuosprendžiui, kuriuo už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą nuteisiamas notaras, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar nuteisiamas už kitą nusikalstamą veiklą, jeigu neišnyko teistumas, notaro įgaliojimai pasibaigia.

Tapimo notaru procese, vertinant asmens reputaciją, būtina atsižvelgti ir į asmens profesinę veiklą, kurią jis vykdė anksčiau. Tik aukštus profesinio elgesio standartus atitinkančiam asmeniui gali būti patikėta vykdyti notaro, kuris yra teisinės sistemos dalis ir teisingumo bei teisėtumo įgyvendinimo dalyvis, funkcijas. Todėl tik praėjus penkeriems metams nuo pašalinimo ar atleidimo iš atitinkamų viešojo pobūdžio profesinių pareigų asmuo vėl gali būti laikomas nepriekaištingos reputacijos. Tačiau ir šiuo atveju jis turi atitikti kitas nepriekaištingos reputacijos sąlygas.

Siekiant nustatyti, ar norintis tapti notaru asmuo nepiktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu, taip pat numatytas reikalavimas asmeniui, pageidaujančiam dalyvauti viešame konkurse notaro pareigoms užimti, pateikti Teisingumo ministerijai pažymą, kad neturi sveikatos sutrikimų, dėl kurių negalėtų atlikti

6 Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą <http://www.lki.lt/dlkz/> (žiūrėta 2013 02 05).

7 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2001.

8 Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų, patvirtintų 2010 m. spalio 7 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-224 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymo Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“, 6.7 punktas // Valstybės žinios, 2010, Nr. 6183.

notaro pareigų⁹. Tais atvejais, kai notaras piktnaudžiauja psichotropinėmis, narkotinėmis, toksinėmis medžiagomis ar alkoholiu, vadovaujantis Notariato įstatymo 7(1), yra pagrindas iškelti jam drausmės bylą už Notariato įstatymo ir Notarų garbės (etikos) kodekso pažeidimus. Pavyzdžiui, Lietuvos notarų rūmų prezidiumas iškėlė notarui drausmės bylą dėl to, kad jis, neturėdamas teisės vairuoti, vairavo automobilį, nepasirinko saugaus greičio, nesuvaldė automobilio ir nuvažiavo nuo kelio. Notarui buvo nustatytas 3,54 promilės girtumas. Be to, tyrimą atliekantiems pareigūnams jis nepateikė savo asmens dokumentų ir duomenų, todėl buvo laikinai sulaikytas, siekiant nustatyti jo asmenybę ir išblaivinti. Notarų garbės teismas, išnagrinėjęs drausmės bylą, priėmė sprendimą pasiūlyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministru atleisti notarą iš pareigų¹⁰.

Tiek asmuo, norintis tapti notaru, tiek veiklą vykdančias notaras turi atitikti ir Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimus. Notarui už Notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimų pažeidimus, vadovaujantis Notariato 7(1) straipsniu, taip pat gali būti iškelta drausmės byla. Pažymėtina, kad tokie pažeidimai pagal savo pobūdį nėra nusikalstami, t. y. jie mažiau pavojingi visuomenei nei baudžiami kriminaline bausme. Tačiau ir už etikos pažeidimus, net jeigu jie tiesiogiai nesulaukia su notaro profesine veikla, notarui gali būti taikomas atleidimas iš pareigų drausmine tvarka. Tokiu atveju, vadovaujantis Notariato įstatymo 3 straipsnio 3 dalies 2 punktu, galimybė įrodinėti savo nepriekaištingos reputacijos reabilitavimą atleistam notarui suteikiama tik praėjus penkeriems metams po šio atleidimo. Kitais atvejais Notarų garbės teismo paskirtos nuobaudos galioja vienerius metus¹¹. Tačiau jeigu notaras sąžiningai atlieka pareigas ir padaro atitinkamas išvadas po nuobaudos paskyrimo, Notarų garbės teismas paskirtąją nuobaudą gali panaikinti, bet ne anksčiau kaip praėjus šešioms mėnesiams po nuobaudos paskyrimo¹².

Pagrindiniai notarų, kuriems valstybė patikėjo savo vardu vykdyti viešojo pobūdžio funkcijas, moraliniai uždaviniai nustatyti notarų priesaikos tekste, kuris yra apibrėžtas Notariato įstatymo 5 straipsnyje. Notaras prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, laikytis jos Konstitucijos ir įstatymų, visada būti sąžiningas ir dorai vykdyti notaro pareigas. Kiekvienas asmuo, paskirtas notaru, prieš pradėdamas eiti pareigas turi prisiekti Lietuvos Respublikos teisingumo ministru. Asmuo, paskirtas notaru, bet neprisiekęs, negali pradėti eiti notaro pareigų. Notaro pasirašytas priesaikos tekstas saugomas notaro asmens byloje. Notaro priesaika nėra vien tik formali ar simbolinė, ji nėra vien iškilmingas priesaikos žodžių ištarimas ar priesaikos teksto pasirašymas. Ji yra teisiškai reikšminga ir sukelia teisinės pasekmes. Pagal Notarų garbės (etikos) kodekso 5 straipsnį, notaras, sulaužęs priesaiką, turi atsistatydinti. Todėl neturi kilti pagrįstų abejonų dėl jo duodamos priesaikos tikrumo ir patikimumo, taigi ir dėl to, ar priesaiką duodantis notaras savo pareigas tikrai vykdys taip, kaip jas vykdyti notaro priesaika įpareigoja.

Visuotiniame notarų susirinkime priimto Lietuvos notarų rūmų statuto 10 straipsnio, apibrėžiančio Lietuvos notarų rūmų narių pareigas, 1 punkte numatyta, kad kiekvienas Lietuvos notarų rūmų narys privalo laikytis Notariato įstatymo, Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso ir šio statuto reikalavimų. Minėto straipsnio 2 punkte numatyta, kad kiekvienas narys privalo savo elgesiu ir veikla stiprinti Lietuvos notarų rūmų autoritetą visuomenėje, teigiamą notarų, kaip aukščiausios kvalifikacijos teisininkų, įvaizdį ir atsakingu kasdieniu darbu pelnyti vis didesnę žmonių pasitikėjimą notariais.

9 *Ibid.*

10 2008 m. balandžio 11 d. Notarų garbės teismo sprendimas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

11 Notarų garbės teismo nuostatų, patvirtintų 2004 m. liepos 22 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-184, „Dėl Notarų garbės teismo nuostatų patvirtinimo“, 47 punktas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 118-4413.

12 *Ibid.*, 48 punktas.

5.2. NOTARŲ PROFESINĖS ETIKOS (ELGESIO) KODEKSAI

Įtvirtinti visus profesinės veiklos etikos standartus ir reikalavimus, kurių turi laikytis notariai, konkrečiose taisyklėse ne visada įmanoma¹³. Jokie teisės aktai negali nustatyti visų realiai pasitaikančių situacijų. Tuomet labai svarbūs tampa etikos (elgesio) kodeksai¹⁴. Be anksčiau minėtų teisės aktų, įtvirtinančių notarų profesines vertybes, etikos (elgesio) standartus, tai komus tiek asmenims, pretenduojantiems tapti notariais, tiek patiems notarams, notariai, kaip ir daugelis visuomeninių, verslo organizacijų, įvairių profesijų atstovų (medikų, žurnalistų, advokatų ir kt.), yra priėmę ir vadovaujasi notarų etikos (elgesio) kodeksais. Etikos (elgesio) kodeksuose pabrėžiami tam tikri vertybiniai principai (sąžiningumas, garbingumas, nešališkumas ir kt.), taisyklės, kurių reikėtų laikytis (pavyzdžiui, vengti interesų konflikto), kad notarų profesinė grupė tam tikromis aplinkybėmis galėtų išsaugoti visuomenės pasitikėjimą ir gerą savo profesijos reputaciją. Taigi etikos (elgesio) kodeksuose ne tik deklaruojami profesinės etikos principai ir moralinės vertybės (skatinamoji funkcija), bet ir pateikiamos taisyklės, reikalavimai, kurių kiekvienas notaras privalo laikytis (paklusimo funkcija).

Notarų etikos (elgesio) kodeksai vertintini kaip vienas iš notarų organizacijos savireguliacijos mechanizmų. Šie kodeksai yra moralinis ir etinis notarų elgesio profesinėje veikloje pamatas, o jų pagrindinis tikslas – užkirsti kelią neetiškam elgesiui. Notarų etikos (elgesio) kodeksuose ne tik pabrėžiamos bendražmogiškosios ir profesinės notarų ir jų profesinės bendrijos vertybės bei standartai, bet ir apie tokias gaires informuojama platesnė visuomenė. Kodeksų priėmimas rodo, kad notariai savo įsipareigojimus visuomenei kelia aukščiau už savo interesus. Todėl notarų etikos (elgesio) kodeksuose atsispindinčiomis vertybėmis formuojama visuomenės nuomonė ir siekiama diegti pasitikėjimą notarų profesija. Net ir asmeniškai nepasizadėjęs vadovautis etikos (elgesio) kodeksais, visuomenė tikisi, kad notariai elgsis būtent taip, kaip juose skelbiama. Siekiant užtikrinti, kad etikos (elgesio) kodeksais būtų vadovaujama, o juose nustatytų taisyklių laikomasi, numatytas tam tikras jų laikymosi kontrolės mechanizmas¹⁵.

Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas. Pirmąjį Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksą Lietuvos notarų rūmų visuotinis narių susirinkimas priėmė dar 1994 m. balandžio 29 d., o naują jo redakciją patvirtino 2000 m. kovo 25 d. nutarimu¹⁶. Notarų garbės (etikos) kodekse išreikštas notarų susitarimas dėl svarbiausių jų veiklos etikos taisyklių. Jame taip pat pateikiami platesnis notaro profesijos ir notarų organizacijos veiklos bei visuomeninis kontekstai, asmeninė ir socialinė atsakomybė priimant sprendimus. Notarų garbės (etikos) kodekse įtvirtintos profesinės etikos normos reguliuoja notarų elgesį tiek vykdant profesines pareigas, tiek privačiame gyvenime. Reguluojami ir notarų tarpusavio, ir notarų bei jų darbuotojų, notarų ir jų klientų santykiai. Notarų garbės (etikos) kodekse apibrėžtos tiek pozityvios notarų pareigos, numatančios, kokio elgesio tikimasi, tiek negatyvios, draudžiančios tam tikrą notarų veiklą.

Notarų garbės (etikos) kodekse numatyta, kad notaras darbinėje veikloje turi atsiriboti nuo politinės veiklos, nereikšti savo politinių įsitikinimų, aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime, savo elgesiu ir darbu stiprinti Lietuvos notarų rūmų ir savo biuro prestižą, prisidėti prie teisinės valstybės kūrimo; notaras privalo būti moralus ir sąžiningas, turi išlaikyti jo pareigoms deramą orumą, būti objektyvus ir absoliutus šalių teisinio saugumo garantas;

13 R. I. Vergasova *Notariat v Rossii*. Moskva, 2011, p. 455.

14 J. Palidauskaitė *Etika valstybės tarnyboje: mokslinė monografija*. Kaunas, 2010, p. 42–43.

15 Plačiau apie etikos (elgesio) kodeksus žr. J. Palidauskaitė *Etika valstybės tarnyboje: mokslinė monografija*. Kaunas, 2010, p. 336–351; taip pat N. Vasiljevičienė *Verslo etika ir elgesio kodeksai: filosofinės ištakos, metodologiniai pagrindai ir šiuolaikinės praktikos bruožai*. Vilnius, 2003; J. Mažylė *Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse*. Informacijos mokslai, 2009. Prieiga per internetą http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/51/102-123.pdf (žiūrėta 2013 02 07).

16 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas. Prieiga per internetą <http://www.notarurumi.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 02 07).

notaras turi būti tikslus, sprenddamas jam pateiktus klausimus; neturi ginti asmeninių interesų, pasinaudodamas savo užimama padėtimi; sudarydamas bendros veiklos sutartį su kitais notarais, negali bloginti savo partnerių – kitų notarų ekonominės padėties; notaras privalo saugoti notarinių veiksmų paslaptį, užtikrinti notarinių dokumentų saugumą; notaras negali reklamuoti savo profesinės veiklos, privalo laikytis sąžiningos konkurencijos principų; notaras turi pagarbiai elgtis su jam pavaldžiais darbuotojais, nuolat tobulintis ir dalintis žiniomis su mažesnę darbo patirtį turinčiais kolegomis; privačiame gyvenime vengti bendrauti su abejotinos reputacijos asmenimis bei kt.

Notarų garbės (etikos) kodekse nustatytų profesinės etikos taisyklių turi laikytis ne tik kiekvienas notaras, bet ir notarų atstovai bei kandidatai į notarus (asesoriai). Notarų garbės (etikos) kodekse apibrėžtų etikos taisyklių veiksmingumą garantuoja tai, kad kodeksas buvo priimtas Lietuvos notarų rūmų visuotinio narių susirinkimo, t. y. daugumai asociacijos narių, notarų, sutinkant su kodekse įtvirtintomis nuostatomis. Be to, prielaidas realiai įgyvendinti Notarų garbės (etikos) kodeksą ir jo taikymo veiksmingumą užtikrina egzistuojantis kodekso įgyvendinimo mechanizmas. Kodekse įtvirtintų elgesio taisyklių pažeidimas laikytinas drausminių prasižengimų, už kurį gali būti iškelta drausmės byla ir skiriama drausminė nuobauda.

Europos notarų elgesio kodeksas. Europos Sąjungos notariatų taryba (pranc. *Le Conseil des Notariats de l'Union Européenne*), kurios narys yra Lietuvos notariatas, atlikusi savo narių nacionalinių deontologijos taisyklių analizę, bendras taisykles susistemino ir įtvirtino Europos notarų elgesio kodekse (angl. *European Notarial Code of Conduct*)¹⁷. Europos notarų elgesio kodeksu nesiekta pakeisti nacionalinių deontologijos taisyklių, todėl jis pirmiausia įtvirtina nuostata, jog notarai privalo laikytis profesinio elgesio taisyklių, nustatytų jų veiklos valstybėse. Europos notarų elgesio kodekso tikslas – įtvirtinti bendras notaro profesijos ypatybes visose valstybėse narėse ir nustatyti notarų veiklos ir elgesio gaires, kurios padėtų užtikrinti Europos piliečiams bei verslui tokią pačią apsaugą, teisinį tikrumą ir veiksmingumą atliekant tiek tarptautinio, tiek nacionalinio pobūdžio teisinius veiksmus (sudarant sandorius ir kt.).

Europos notarų elgesio kodeksas nustato tokius bendrus notarų veiklos ir elgesio principus: preventyvaus teisingumo vykdymas (siekdamas užkirsti kelią konfliktams, notaras padeda sudaryti aiškias ir skirtingų interesų pusiausvyrą užtikrinančias sutartis, kurioms turi pritarti visos sutarties šalys; notaras visuomet prisideda prie socialinės taikos; esant ginčui tarp šalių, notaras turi visada siekti jas sutaikinti; informuoti jas apie galimą alternatyvų ginčo sprendimo būdą, tokį kaip mediaciją, jo sąlygas ir naudą); teisinio tikrumo užtikrinimas (notaras turi užtikrinti teisinį tikrumą sandoriuose, juose tiksliai apibrėždamas kiekvienos sandorio šalies teises ir pareigas; užtikrinti šalių interesų pusiausvyrą ir sandorių teisėtumą); lojalumas valstybei, suteikusiai notarui įgaliojimus (notaro veiksmai turi būti teisėti ir atitikti jį paskyrusios valstybės teisę; notaras turi dalyvauti pinigų plovimo prevencijoje, bendradarbiaudamas ir suteikdamas būtiną informaciją kompetentingoms institucijoms, vadovaudamasis jį paskyrusios valstybės teise; notaras turi susilaikyti nuo elgesio, kuris keltų grėsmę jo, kaip valstybės įgaliojimo asmens, orumui); sąžiningas ir atidus notaro funkcijų vykdymas, teikiamų viešųjų paslaugų prieinamumas; notaro objektyvumas ir nepriklausomas, konfidencialumo ir profesinės paslapties laikymasis; atsakomybė už profesinių pareigų vykdymo metu padarytą žalą; nuolatinis kvalifikacijos kėlimas; pagarba ir bendradarbiavimas su savo kolegomis notarais, sąžininga konkurencija; taip pat nustatytos pagrindinės tarptautinio pobūdžio teisinių veiksmų taisyklės ir kt.

Europos notarų elgesio kodeksas taip pat įtvirtina, kad notaras, nuolatos siekdamas gerinti savo teikiamų paslaugų kokybę, atsižvelgdamas į taikomą teisę ir Europos notarų elgesio kodeksą, privalo savo veikloje naudoti informacines technologijas ir būti atsakingas už

17 Europos notarų elgesio kodeksas (nauja redakcija), patvirtintas 2009 m. gruodžio 11 d. Europos Sąjungos notariatų tarybos generalinėje asamblėjoje. Europos Sąjungos notariatų tarybos informacija.

savo elektroninį parašą, kurio naudojimas yra griežtai asmeninis. Be to, kodeksas nustato, kad Europos Sąjungos notariatų tarybos nariai bendradarbiauja ir keičiasi patirtimi, o notaras, tvirtindamas tarptautinio pobūdžio sandorį, kai būtina, gali kreiptis į kitos valstybės notarą per šios tarybos administruojamą Europos notarų tinklą (angl. *European Notarial Network*). Taip pat numatyta, kad nuomonės dėl klausimų, kilusių aiškinant ar taikant kodeksą, galima kreiptis į Europos Sąjungos notariatų tarybos prezidentą, kuris ją pateikia apklauses atitinkamą notariatą. Europos Sąjungos notariatų taryba konkrečiau Europos notarų elgesio kodekso laikymosi kontrolės mechanizmo nenustatė.

Tarptautiniai notarų etikos principai. Tarptautinė notariato sąjunga (angl. *International Union of Notaries*)¹⁸, kurios narys yra Lietuvos notariatas, yra patvirtinusi Notarų etikos principus (angl. *Principles of Notarial Ethics*)¹⁹. Nustatyti tokie pagrindiniai notarų etikos (veiklos) principai: profesinio pasirengimo (notarai turi būti tinkamai pasirengę ir kompetentingai atlikti savo profesines pareigas); reikalavimai notarų biurams (notarų biurų patalpos turi būti tinkamai įrengtos, jose turi būti notarų veiklai vykdyti būtina įranga; užtikrinamas efektyvus paslaugų prieinamumas); santykiai su kolegomis ir savivaldos organais (notarai su kolegomis turi elgtis pagarbiai, būti solidarūs ir bendradarbiauti, dalintis žiniomis ir patirtimi; notarai privalo nepakenkti savo profesijos ar savo kolegų reputacijai; bendradarbiauti su savivaldos organais, siekdami veiksmingos jų veiklos ir kt.); konkurencija (notarai privalo gerbti klientų teisę laisvai pasirinkti notarą bei sąžiningai konkuruoti tarpusavyje); reklama (draudžiama notarų reklama, išskyrus teisės aktų nustatytas išimtis); asmeninis notarinių paslaugų aspektas (kadangi notarų teikiamos profesinės paslaugos sukuria pasitikėjimo santykį su klientais, notarai turi užtikrinti, kad jų darbuotojų pasitelkimas notarinėms paslaugoms teikti neturėtų įtakos teikiamų paslaugų asmeniniam pobūdžiui; notarai visuomet privalo patikrinti asmenų, kuriems atliekami notariniai veiksmai, tapatybę ir veiksnumą); profesinė konfidencialumo pareiga (notarai privalo išlaikyti profesinį konfidencialumą ir užtikrinti, kad jo laikytusi jų darbuotojai); nešališkumas ir nepriklausomumas (notarai privalo vykdyti profesines pareigas nešališkai ir nepriklausomai, vengti, kad jų asmeniniai santykiai turėtų įtakos notarinei veiklai, nediskriminuoti klientų; jie taip pat turi suderinti šalių interesus ir priimti išimtinai objektyvius sprendimus, kurie apsaugotų visas šalis); atidumas ir atsakomybė (notarai privalo savo pareigas vykdyti tinkamai ir konstruktyviai; konsultuoti šalis ir suteikti informaciją dėl galimų notarinio veiksmo pasekmių, įvertinant visus atliekamos teisinės procedūros, už kurią jie yra atsakingi, aspektus; parinkti labiausiai šalių ketinimus atitinkančią teisinę formą ir užtikrinti jos teisėtumą; pateikti šalių prašomus ar būtinus paaiškinimus, siekiant užtikrinti, kad priimti sprendimai atitiktų šalių valią ir jos suprastų sudaromo sandorio teisinę galią; numatomas profesinės atsakomybės draudimas).

Notarų etikos principai nustato, kad Tarptautinės notariato sąjungos nariai, atsižvelgdami į savo nacionalinę teisę, turi padaryti viską savo galioje, kad šios sąjungos nustatyti notarų etikos principai būtų įgyvendinti ir taikomi, numatydami atitinkamas sankcijas už jų pažeidimus. Siūloma kiekvienam notariatui sudaryti *ad hoc* komitetą, kuris būtų atsakingas už šių etikos principų laikymąsi. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas iš esmės nustato panašius principus, specialus jų taikymo priežiūros komitetas nėra sudarytas.

Taigi notarams, kuriems suteiktas ypatingas valstybės ir visuomenės pasitikėjimas bei atsakomybė, taikomi ne tik aukštos kvalifikacijos, bet ir specialūs profesinės etikos bei elgesio standartai. Be to, aukšti reikalavimai notarui keliami ne tik kaip profesionaliam teisininkui, bet ir kaip žmogui su jo asmeninėmis savybėmis. Todėl labai svarbu, kad notaras minėtus reikalavimus prisiumtų ne tik formaliai, bet juos įsisažmonintų ir vykdytų. Kaip notarai laikosi

18 Apie Tarptautinę notariato sąjungą žr. 10 skyriaus „Notariato savivalda“ 10.4 poskyrį „Tarptautinės notariato organizacijos“.

19 Notarų etikos principai (nauja redakcija), patvirtinti 2004 m. spalio 17 d. Tarptautinės notariato sąjungos visuotiniame narių susirinkime. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/148/principles-of-notarial-ethics> (žiūrėta 2013 02 17).

profesinės etikos reikalavimų, prižiūri ir kontroliuoja Lietuvos notarų rūmai²⁰. Lietuvos notarų rūmai nagrinėja skundus dėl notarų veiksmų (kurie nesusiję su atliekamų notarinių veiksmų esme), yra sudarę Notarų profesinės etikos komisiją, kuri, gavusi fizinių, juridinių asmenų ar pačių notarų pareiškimus, skundus dėl notarų elgesio, nagrinėja notarų etikos klausimus; už profesinės etikos pažeidimus Lietuvos notarų rūmų prezidiumas gali iškelti notarui drausmės bylą, kurią nagrinėja ir drausmines nuobaudas skiria Notarų garbės teismas²¹. Paminėtina, kad drausmės bylą notarui iškelti gali ir Teisingumo ministerija. Taip pat notarams rengiami teisinės kultūros ir kvalifikacijos kėlimo seminarai²².

Klausimai

1. Ką vadiname notarų profesinės veiklos etika?
2. Kas lemia notarų profesinės veiklos etikos savitumą ir pobūdį?
3. Kur yra įtvirtintos notarų profesinės veiklos etikos normos?
4. Kokios yra nepriekaištingos reputacijos sąlygos?
5. Kokia yra notaro priesaikos reikšmė?
6. Koks yra notarų profesinės etikos (elgesio) kodeksų priėmimo tikslas?
7. Kas kontroliuoja, kaip notari laikosi profesinės etikos reikalavimų?
8. Kokios sankcijos gali būti taikomos už profesinės veiklos etikos pažeidimus?

---

20 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 9, 10 straipsniai // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

21 Apie Notarų garbės teismo kompetenciją žr. 6 skyriaus „Notarų atsakomybė ir jos draudimas“ 6.2 poskyrio „Notarų atsakomybės rūšys“ 6.2.3 dalį „Notarų drausminė atsakomybė“.

22 Apie notarų kvalifikacijos kėlimą žr. 7 skyriaus „Notarų veiklos priežiūra“ 7.1 poskyrį „Notarų kvalifikacijos kėlimas“.

6 skyrius

NOTARŲ ATSAKOMYBĖ IR JOS DRAUDIMAS

6.1. NOTARŲ ATSAKOMYBĖS SAMPRATA

Notaras, atlikdamas jam patikėtas viešojo pobūdžio funkcijas, užtikrina teisėtą civilinę apyvartą ir civilinių teisinių santykių subjektų teisėtus lūkesčius, teisinį tikrumą bei saugumą ir taip apsaugo asmenų bei valstybės interesus. Tačiau notaro veikla kartu susijusi ir su didesne rizika padaryti žalą asmenims. Todėl egzistuoja ypatingas viešasis interesas, kad notaras jam patikėtas viešojo pobūdžio funkcijas vykdytų tinkamai. Tokių įgaliojimų notarui suteikimas iš valstybės pusės yra leistinas tik tokiu atveju, kai notaras asmenų teises gali apginti bent tokiu pačiu mastu ir lygiu, kaip jas apgintų pati valstybė¹. Dėl to valstybė yra nustačiusi ne tik itin griežtus reikalavimus asmenims, norintiems tapti notariais, bet ir griežtai reglamentuoja patį notaro veiklos vykdymą. Ji taip pat privalo asmenims suteikti garantijas, kad jų teisės dėl notaro pareigų netinkamo atlikimo nebūtų pažeistos, ir pagrindą tikėtis, kad notarai tinkamai vykdys jiems įstatymuose nustatytas pareigas. Atsižvelgiant į tai, įstatyme įtvirtinta ir garantija – teisė asmenims į gynybą teisme, jei notaras pažeidžia jų teises ir teisėtus interesus, ir notaro teisinė atsakomybė.

Pažymėtina, kad teisinė atsakomybė – tai teisės subjektų įsipareigojimas ir teisinis jų įpareigojimas naudotis leidimais (teisėmis) vykdant atitinkamas pareigas, kartu nurodymas, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių pradimu ar siauriniu². Apie teisinę atsakomybę rašė nemažai autorių³, taip pat galime rasti įvairių teisinės atsakomybės klasifikacijų. Labiausiai paplitusi teisinės atsakomybės klasifikacija yra pagal teisės šakas. A. Vaišvila pagal teisės pažeidimo rūšį išskiria civilinę, baudžiamąją, administracinę, drausminę ir materialinę teisinę atsakomybę⁴. Visos šios atsakomybės rūšys gali būti taikomos ir notarams.

Notaro teisinės atsakomybės klausimus reglamentuoja Lietuvos Respublikos notariato įstatymas⁵. Šio įstatymo straipsnių analizė leidžia teigti, kad notarui, kaip ir kitų teisinių profesijų asmenims, gali būti pritaikyta kelių rūšių teisinė atsakomybė:

- 1) civilinė;
- 2) baudžiamoji;
- 3) administracinė;
- 4) drausminė.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad civilinės atsakomybės atveju notarui taikomas visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*). Tai reiškia, kad notaras savo profesinę veiklą vykdo savo sąskaita ir rizika, o jo atsakomybė yra neribota, t. y. notaras pats visiškai atsako už kaltais savo ar biuro darbuotojų veiksmais asmenims padarytą žalą. Dėl to notarui yra nustatyta pareiga drausti savo civilinę atsakomybę⁶. Notaro asmeninė atsakomybė už savo veiklą

1 E. Andresen *State Liability without the Liability of State. Constitutional Problems related to Individual Professional Liability of Estonian Notaries, Bailiffs and Sworn Translators* // *Juridica International* XI/2006, p. 150. Prieiga per internetą http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2006_1_146.pdf (žiūrėta 2013 06 01).

2 A. Vaišvila *Teisės teorija*. Vilnius, 2004, p. 441.

3 M. N. Marčėnka, V. V. Lazarevas, R. Paundas, I. N. Siniakinas, S. S. Aleksejevas, R. Z. Lifšicas, A. Vaišvila ir kt.

4 A. Vaišvila, *op. cit.*, p. 451.

5 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

6 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos* / Mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 648.

yra specifinis, vienas iš pagrindinių notarų veiklos principų⁷. Šis principas reiškia, kad tiek civilinės, tiek baudžiamosios, tiek administracinės atsakomybės atveju įstatymų leidėjas notarui nustato pačią griežčiausią atsakomybę⁸.

Paminėtina, kad, Lietuvoje funkcionuojant valstybinio notariato sistemai, atsakomybė už neteisėtus arba netinkamai atliktus valstybinių notarų notarinius veiksmus tekdavo valstybinei notarinei kontarai, o atsiradusi žala buvo atlyginama iš valstybės biudžeto. 1992 m. gruodžio 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos notariato įstatymui⁹ ir valstybinę notariato sistemą pakeitus į lotyniškąją, galios neteko ir 1974 m. birželio 26 d. Valstybinio notariato įstatymas¹⁰, reguliavęs valstybinio notariato veiklą. Tačiau už valstybinių notarų neteisėtus ar netinkamai atliktus notarinius veiksmus iki 1992 m. gruodžio 1 d. žalą turėjo atlyginti valstybė, nors asmenys dėl žalos atlyginimo ir kreipėsi po šios datos. Kaip konstatavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „privatus notariatas nėra valstybinio notariato teisių perėmėjas, nes buvęs notariatas ne reorganizuotas, bet likviduotas“¹¹.

Per dvidešimt laisvo nepriklausomo notariato metų Notariato įstatymo nuostatos, reglamentuojančios notaro atsakomybę, ne kartą buvo keistos. Iš pradžių Notariato įstatyme buvo numatyta, kad notaras, pažeidęs įstatymų ar kitų norminių aktų reikalavimus, įstatymų nustatyta tvarka traukiamas atsakomybėn¹². Tačiau Lietuvoje įstatymai tuo metu nenumatė jokios specialios notarų atsakomybės tvarkos, notarų civilinė atsakomybė už neteisėtus veiksmus padarytą žalą atsirasdavo bendraisiais Civiliniame kodekse numatytais pagrindais. Taip pat buvo neaišku, ar baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atžvilgiu yra taikomas principas, jog notaras šiais atvejais atsako kaip valstybės pareigūnas¹³. Be to, Notariato įstatyme nebuvo numatytas privalomojo civilinės atsakomybės draudimo institutas, todėl nebuvo pakankamų garantijų, kad bus užtikrintas neteisėtais notariniiais veiksmis padarytos žalos atlyginimas. Dėl šių priežasčių pareiga apsidrausti dėl galimo ieškinio, jei notariniiais veiksmis asmenims būtų padaryta žala, buvo numatyta 1994 m. rugsėjo 22 d. priimtame Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme¹⁴. Tačiau buvo neaiškumų dėl notaro civilinės atsakomybės apimtys, kadangi Notariato įstatyme buvo numatyta, jog notaras, atlikdamas šiame įstatyme numatytas funkcijas, pažeidęs įstatymų bei kitų norminių aktų reikalavimus, įstatymų nustatyta tvarka atsako kaip valstybės pareigūnas¹⁵. Tokiu atveju notaro atsakomybė turėjo būti ribota. Notaro visiškos civilinės atsakomybės principas buvo įtvirtintas bei privalomasis civilinės atsakomybės draudimas įvestas, taip pat įtvirtinta ir lotyniškajam notariatui būdinga taisyklė, jog baudžiamąja ir administracine tvarka notaras atsako kaip valstybės pareigūnas, 1998 m. liepos 1 d. įsigaliojus Notariato įstatymo pakeitimui ir papildymui¹⁶.

Kalbant apie notaro atsakomybę, reikėtų pažymėti, kad konkrečios profesijos asmenų atsakomybė už netinkamą savo profesinių pareigų vykdymą dar vadinama profesine atsakomybe ir apima ne tik teisinę, bet ir moralinę atitinkamos profesijos atstovų atsakomybę. Už įvairius profesinių pareigų pažeidimus galimos anksčiau minėtos teisinės atsakomybės rūšys – civilinė, baudžiamoji, administracinė, drausminė¹⁷. Profesinė atsakomybė paprastai

7 Plačiau žr. 2 skyriaus „Notarų veiklos principai“ 2.4 poskyrį „Asmeninės atsakomybės principas“.

8 P. Kuconis, V. Nekrošius *Teisės saugos institucijos*. Vilnius, 2001, p. 218.

9 1992 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

10 Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos valstybinio notariato įstatymas // *Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios*, 1974, Nr. 20-191.

11 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-810/2000.

12 1992 m. rugsėjo 15 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 16 straipsnis // *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

13 V. Nekrošius *Notarinis dokumentas kaip teisėtos civilinės apyvartos garantas Lietuvos Respublikoje* // *Notariatas* 2010, Nr. 10, p. 33.

14 1994 m. rugsėjo 22 d. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo“ 2 straipsnis // *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 78-1463.

15 *Ibid.*, 3 straipsnis.

16 1998 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 49-1329. Taip pat žr. V. Nekrošius *Notarinis dokumentas kaip teisėtos civilinės apyvartos garantas Lietuvos Respublikoje* // *Notariatas*, 2010, Nr. 10, p. 33-34.

17 V. Mikėlenas *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, 1995, p. 279.

atsiranda ne dėl to, kad profesionalas nepasiekia tam tikro rezultato, kurio tikėjosi, o būtent dėl negalimumo garantuoti tam tikro galutinio savo veiklos rezultato, kuris priklauso nuo profesionalo žinių, gabumų, dėmesio bei kitų objektyvių ir subjektyvių veiksnių. Profesinė veikla besiverčiančių asmenų atsakomybė atsiranda ne tik pažeidus visiems asmenims bendrai privalomas pareigas, bet ir specialias profesines pareigas, kurios gali atsirasti dviem būdais:

- 1) įstatymo ar kito teisės akto pagrindu (pavyzdžiui, notarų atveju – Notariato įstatymo pagrindu);
- 2) sutarties tarp profesines paslaugas teikiančio asmens ir jo paslaugomis besinaudojančio kliento pagrindu (pavyzdžiui, advokatams; kai kuriais atvejais antstoliams, kai šie teikia paslaugas, pavyzdžiui, konstatuoja faktines aplinkybes ne teismo pavedimu, o asmens prašymu).

Bet kuriam profesinę veiklą vykdančiam asmeniui, kurio darbas susijęs su didesne rizika padaryti žalą tretiesiems asmenims, greta kitų bendrų reikalavimų, atliekant pareigas, keliami didesni atidumo, atsargumo ir rūpestingumo reikalavimai. Šie reikalavimai taikomi daugelio profesijų atstovams, tačiau iš jų įstatymai išskiria grupę profesijų, kurių atstovams ir jų veiklai taikomi ypač dideli atidumo, atsargumo ir rūpestingumo reikalavimai, t. y. gydytojams, notarams, antstoliams, advokatams, auditoriams ir kitų svarbių profesijų atstovams. Tokių ir panašių profesijų grupės išskyrimą šiuo aspektu lemia keletas veiksnių:

- 1) atitinkamų profesijų asmenys, prieš pradėdami dirbti, privalo įgyti specialų išsimokslinimą;
- 2) tokie asmenys dirba srityse, kuriose, padarius klaidą, priėmus nerūpestingą ar neatidų sprendimą, asmeniui gali būti padaryta didelė žala;
- 3) tokių profesijų asmenys dažniausiai dirba individualiai;
- 4) šių profesijų atstovų paslaugos yra būtinos visai visuomenei¹⁸.

Pažymėtina, kad pareiga elgtis atidžiai, atsargiai ir rūpestingai numatyta Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹⁹ 6.263 straipsnio 1 dalyje, tačiau jos laipsnis nėra vienodas visiems asmenims, užsiimantiems tam tikra profesine veikla, kuriems taikomi didesni ir griežtesni elgesio reikalavimai. Minėto straipsnio 2 dalyje konstatuojama, kad, jeigu vienai iš šalių prievolės vykdymas kartu yra ir profesinė veikla, ši šalis turi vykdyti prievolę taip pat pagal tai profesinei veiklai taikomus reikalavimus.

Siekiant detaliau atskleisti notaro teisinės atsakomybės ypatumus, šios profesijos atstovams taikomą atsakomybę tikslinga palyginti su kitomis – advokatų ir antstolių – profesijomis, kurios taip pat tam tikru mastu yra kontroliuojamos valstybės ir susijusios su teisinės tvarkos valstybėje palaikymu. Visų šių teisinių profesijų atstovai veikia kaip tam tikros valstybės suteiktų funkcijų dalies vykdytojai.

Lyginant tris laisvąsias teisines profesijas – notarų, antstolių ir advokatų – teisinės atsakomybės aspektu, notaro profesinė atsakomybė turi daugiau panašumų su antstolių profesijai taikoma profesine atsakomybe. Pavyzdžiui, abiejų šių profesijų civilinė atsakomybė atsiranda už notaro arba antstolio, jų atstovų, padėjėjų ar kitų darbuotojų neteisėtus veiksmus, dėl kurių gali atsirasti žala. Kalbant apie administracinę ir baudžiamąją atsakomybę, abiejų profesijų atstovai atsako kaip valstybės pareigūnai, tačiau antstolis šiais atvejais atsako tik už savo atliekamas funkcijas, o ne už paslaugas. Analizuojant advokato atsakomybės klausimą, svarbu pažymėti, kad advokato materialinė atsakomybė glaudžiai susijusi su jo veiklos forma, kuri gali būti individuali, partnerystės pagrindu vykdoma kelių advokatų kartu ir įsteigus juridinį asmenį – advokatų profesinę bendriją. Tik trečiosios veiklos formos – advokatų profesinės bendrijos atveju galėtume išskirti tam tikrus specifinius aspektus: pavyzdžiui, kiekvienas bendrijos dalyvis atsako už savo profesinės bendrijos vardu sudarytas sutartis; jei nėra aišku, kuris iš advokatų teikė teisines paslaugas, arba jeigu teisines paslaugas teikia ne

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

advokatų profesinės bendrijos dalyvis, už prievolės pagal sutartis dėl teisinių paslaugų teikimo, kai joms įvykdyti neužtenka advokatų profesinės bendrijos turto, atsako visi jos dalyviai visu savo turto proporcingai kiekvieno dalyvio reikalavimo teisės į profesinės bendrijos turto dalį dydžiu. Šiuo aspektu lyginant notarų ir advokatų, kurie veiklą vykdo kartu partnerystės pagrindu, atsakomybę reikėtų pažymėti, kad notari, kaip ir advokatai, šiuo atveju patys atsako už savo veiksmus, tai yra partneris neatsako už neteisėtus savo partnerio veiksmus, jei jais padaroma žala.

Toliau šiame skyriuje bus plačiau aptariamoms notaro teisinės atsakomybės rūšys. Be to, notaro atsakomybės ypatumai bus atskleidžiami lyginant tam tikrus jos aspektus su jau minėtų teisinių profesijų – antstolių ir advokatų – atsakomybe. Taip pat bus apžvelgiamas notaro atsakomybės klausimų teisinis reguliavimas kai kuriose užsienio lotyniškojo notariato valstybėse.

6.2. NOTARŲ ATSAKOMYBĖS RŪŠYS

6.2.1 Notarų civilinė atsakomybė

Pagal Notariato įstatymo 16 straipsnį notaras atsako Civilinio kodekso ir Notariato įstatymo nustatyta tvarka už savo, savo atstovo ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą. Nagrinėjant notaro civilinę atsakomybę svarbu tai, kad įstatymas įpareigoja notarą apsidrausti nuo galimos žalos atlyginimo. Notarų civilinės atsakomybės draudimo sistema turi būti labai patikima, sukurianti reikiamą apsaugos laipsnį ne tik notarui, bet ir jo klientui, o profesinės civilinės atsakomybės draudimą įstatymų leidėjas nustato kaip privalomąją tokios profesinės veiklos sąlygą²⁰.

Nors notarui taikant administracinę arba baudžiamąją atsakomybę, jis atsako kaip valstybės pareigūnas, tačiau, pritaikius civilinę atsakomybę, valstybė, remdamasi Civilinio kodekso 6.271 straipsniu, neatlygina žalos. V. Mikelėnas tai aiškina tuo, kad notari neatlieka viešojo administravimo funkcijų, todėl jie atsako bendrais pagrindais²¹. V. Nekrošius teigia, kad notaras, atlikdamas valstybės deleguotas funkcijas, veikia kaip viešųjų funkcijų vykdytojas²². Gana reikšminga šiuo aspektu Lietuvos apeliacinio teismo 2001 m. gegužės 18 d. nutartis²³, kurioje, be kita ko, buvo konstatuota, kad „notaro teisinė padėtis yra dvilypė: nors notaro veikla glaudžiai siejama su viešojo pobūdžio funkcijų vykdymu (užtikrinimu, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių), notaras nėra laikomas valstybės tarnautoju. Notaras yra privatus asmuo, materialiai visiškai atsakingas už jam valstybės pavestų funkcijų vykdymą. Notaro vykdomos funkcijos, nors ir turi viešojo pobūdžio elementų, tačiau orientuojamos į civilinių teisinių santykių apyvartos teisėtumo priežiūros užtikrinimą – kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Atliekant valstybės pavestas funkcijas, valdingi įgaliojimai notarui nėra suteikti ir jis veikia kaip privatus asmuo, valstybei kontroliuojant jo veiklą“. Dėl šios ir kitų toliau nurodytų priežasčių notari nėra laikytini viešojo administravimo subjektais, nors, taikant baudžiamąją ar administracinę atsakomybę, jų atsakomybė prilyginama valstybės pareigūnams.

Civilinė atsakomybė skirstoma į dvi rūšis: 1) sutartinę civilinę atsakomybę; 2) deliktinę civilinę atsakomybę. Šis suskirstymas įtvirtintas Civilinio kodekso 6.245 straipsnio 2 dalyje. Ci-

20 Apie notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimą žr. šio skyriaus 6.3 poskyrį „Notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimas“.

21 V. Mikelėnas *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Kn. 6. Prievolių teisė. T. 1. Vilnius, 2003, p. 378.

22 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Mokslinis redaktorius E. Kūris*. Vilnius, 2011, p. 624.

23 Lietuvos apeliacinio teismo 2001 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr.2-175/2001.

vilinio kodekso 6.245 straipsnio 3 dalyje sutartinė civilinė atsakomybė apibrėžta kaip turtinė prievolė, atsirandanti neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius sutartį, ir kurios viena šalis turi teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ar netesybų (sumokėti baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti sutarties neįvykdymu ar netinkamu įvykdymu padarytus nuostolius arba sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Deliktinė civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, atsirandanti padarius žalą, kai jos šalių iki žalos padarymo nesiejo sutartiniai santykiai. Civilinio kodekso 6.245 straipsnio 4 dalyje deliktinė atsakomybė apibūdinama kaip turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais. Deliktas yra neteisėtas valinis asmens veiksmas, padaręs žalos (turtinės ar neturtinės) kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo iki šiai atsirandant neturėjo jokių santykių. Delikto, arba, tiksliau, žalos padarymo, pagrindu susiklosto prievoliniai teisiniai santykiai, vadinami deliktiniais prievoliniais teisiniais santykiais²⁴.

Tiek sutartinė, tiek deliktinė atsakomybė yra turtinio pobūdžio, jų abiejų pagrindinė funkcija – kompensacinė, o jų taikymas nepašalina galimybės taikyti kitų teisinės atsakomybės rūšių, kitų civilinių teisių gynimo būdų, jos abi pasižymi naujumu egzistuojančios sutarties ar delikto požiūriu; esant tiek vienai, tiek kitai skolininkas patiria neigiamus turtinius padarinius, tačiau sutartinės civilinės atsakomybės atveju tarp šalių galimi įvairūs susitarimai, pavyzdžiui, dėl civilinės atsakomybės ribojimo, kas iš esmės negalima deliktinės civilinės atsakomybės atveju. Tuo tarpu deliktinės civilinės atsakomybės atveju yra daug didesnės galimybės prisiteisti neturtinę žalą, o tai mažai tikėtina esant sutartinei civilinei atsakomybei. Be to, sutartinė ir deliktinė atsakomybės skiriasi atsakomybės atsiradimo pagrindais, skirtingos atsakomybės formos, nevienodas atsakomybės sąlygų taikymas, skirtingas atsakomybės dydis ir nustatymas, nevienodos galimybės apdrausti civilinę atsakomybę, skirtingi ir nevienodai taikomi ieškinio senaties terminai.

Kaip ir daugelyje pasaulio valstybių, kuriose yra lotyniškojo notariato sistema, Lietuvoje notarai turi atsakyti pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisykles. Mokslinėje doktrinoje kai kurie autoriai, pavyzdžiui, J. L. Oberas, apibrėždami notarų atsakomybę kaip deliktinę, pastebi ir kai kuriuos sutartinės atsakomybės bruožus. Jis teigia, kad kartais galime nepastebėti sutarties tipo, remdamiesi ta įstatymo nuostata, jog notaras neturi teisės atsakyti patvirtinti klientui oficialų dokumentą, jei šis kreipiasi į notarą (išskyrus atvejį, kai notaras nekompetentingas arba kai klientas prašo sudaryti prieštaraujantį viešajai tvarkai dokumentą), bei ta aplinkybe, jog notarų įkainiai yra reglamentuoti²⁵. Šio autoriaus teigimu, negalėjimas atsakyti dalyvauti sutartiniuose santykiuose ar laisvai nustatyti sutartinių santykių sąlygų sutaptį nepaneigia sutarties sąvokos. Vadinas, negalima išbraukti sutartinio aspekto iš užsakovo ir notaro santykių vien remiantis šių sutartinės laisvės apribojimų konstatavimu. Notarui įsitraukus į notarinio veiksmo tvirtinimą, atsiranda jokių abejonių nekeliantis sutartinis aspektas. Tai patvirtina kliento, turinčio galimybę pasirinkti vieną ar kitą notarą, kreipimasis²⁶. Tokią notaro civilinės atsakomybės teoriją, kuri egzistuoja kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Prancūzijoje), galime vadinti dualistine. Šios teorijos šalininkai teigia, kad notarui gali būti taikoma tiek deliktinė, tiek sutartinė atsakomybė. Tačiau vyraujanti, atitinkanti notariato esmę, yra monistinė teorija, teigianti, kad savo esme notaro atsakomybė yra deliktinė, o sutartinės atsakomybės aspektų įžvelgimas notaro atsakomybėje yra gana dirbtinis.

Lygindami dvi laisvąsias teises profesijas – notaro ir advokato, kurio civilinė teisinė atsakomybė daugiausia sutartinė, – galime išskirti tam tikrus požymius, leidžiančius nustatyti,

24 V. Mikelėnas *Prievolių teisė*. Vilnius, 2002, d. 1, p. 62.

25 J. L. Ober *Graždansko-pravovaja otvestvennost' notarijusov*. Moskva, 2007, p. 31.

26 *Ibid.*, p. 32. Pagal: J. Flur, J. L. Ober, E. Savo *Juridičeskij akt, Nr. 124 i sled.*, t. p. žr.: *Diuran Zakonodat'noe ograničenie v vozničkovnenii dogovornych pravootnošenij // Ežekvartal'noe obozrenie po graždanskomu pravu, 1944, p. 73; E. Ripier *Moral, Obiazatel'nyj dogovor*, in: *Francuzskoe častnoe pravo v seređine XX veka*, t. 2, p. 116.*

kad notaro civilinė atsakomybė yra deliktinė: notaras vykdo viešojo pobūdžio funkcijas Lietuvos Respublikos vardu; notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, veikiantis įstatymo pagrindu, ir jis neturi teisės atsisakyti atlikti notarinių veiksmų, išskyrus įstatyme įvardintus atvejus; kitaip nei advokatas, kurio veikla grindžiama advokato ir kliento sutartiniais santykiais, notaro ir jo kliento nesieja sutartiniai santykiai; notaras visiems civilinio teisinio santykio dalyviams sudaro vienodas sąlygas, jis gina teises ir teisėtus interesus ne tik asmenų, kuriems atlieka notarinį veiksmą, bet ir kitų asmenų, kuriems turi įtakos atliekamas notarinis veiksmas, taip pat viešąjį interesą; tarp notaro ir kliento nėra sudaroma sutartis dėl notarinio veiksmo atlikimo, notarą ir asmenis, kurie kreipiasi į notarą dėl notarinių veiksmų atlikimo, sieja teisiniai santykiai, atsirandantys įstatymo pagrindu; apmokėjimas už advokato darbą yra sutartinis advokato ir jo kliento reikalas, tuo tarpu notaras už notarinius veiksmus gauna valstybės įgaliotų institucijų nustatytą įkainį. Šie išvardinti lyginamieji aspektai leidžia teigti, kad notaro atsakomybė yra deliktinė.

I. Žalėnienės nuomone, asmenų, užsiimančių profesine veikla, profesinės pareigos pagal jų atsiradimo pagrindus gali būti skirstomos į dvi rūšis: profesinės pareigos, numatytos įstatyme ar kitame akte (pavyzdžiui, profesinės etikos kodekse), ir pareigos, numatytos sutartyje su klientu. Atsižvelgiant į tai, kokia pareiga pažeista, skiriamos dvi atsakomybės rūšys: deliktinė ir materialinė²⁷. Dėl to advokato atsakomybė, jos manymu, gali būti tiek sutartinė, tiek deliktinė. Šių skirtumų išryškėjimas patvirtina, kad notaro atsakomybė gali būti tik deliktinė, nes notaro ir kliento nesieja sutartis kaip advokato ir kliento.

Nagrinėjant notaro deliktinės civilinės atsakomybės ypatumus svarbu tai, kad ji taikoma, vadovaujantis Civilinio kodekso VI knygos XXII skyriaus pirmojo ir trečiojo skirsnių nuostatomis. Kaip buvo minėta, notaro civilinės atsakomybės ypatumus lemia, jog jis, kitaip nei advokatas, kuris nesaistomas pareigos sudaryti teisinių paslaugų sutarties, t. y. jo valioje sudaryti tokią sutartį su klientu ar ne, veikia laikydamasis ne sutarties su klientu, o įstatymų nustatytų įsipareigojimų, ir jam be pagrindo atsisakius atlikti notarinį veiksmą, sutrinka viešųjų funkcijų įgyvendinimas. Tad būtent dėl to Notariato įstatyme nustatyti aiškūs pagrindai, kada notaras gali atsisakyti atlikti notarinį veiksmą. Be to, notaro atsisakymą atlikti notarinį veiksmą asmuo, kuriam atsisakyta, gali apskųsti apylinkės teismui civilinio proceso tvarka²⁸.

Notaro civilinės atsakomybės sąlygos. Notaro civilinė atsakomybė galima tik tada, kai yra visos keturios žemiau išvardintos būtinosios notaro civilinei atsakomybei atsirasti sąlygos (jų visetas):

- 1) neteisėti veiksmai;
- 2) žala;
- 3) notaro kaltė;
- 4) priežastinis ryšys.

Bent vienos iš nurodytų sąlygų teisei atsakomybei realizuoti nebuvimas eliminuoja notaro atsakomybę²⁹.

Viena iš sąlygų notaro civilinei atsakomybei atsirasti – neteisėti veiksmai arba notaro veiksmų neteisėtumas. Teisės doktrinoje galime rasti įvairių notarų neteisėtų veiksmų klasifikacijų. Pavyzdžiui, J. L. Oberas neteisėtus notaro veiksmus skirsto į paties notaro veiksmus ir į trečiųjų asmenų veiksmus³⁰. Neteisėtus veiksmus galima būtų suskirstyti į:

- 1) neteisėtą veikimą – atlikimą veiksmų, kuriuos draudžia įstatymas ar sutartis;
- 2) neteisėtą neveikimą – neįvykdymą įstatymuose ar sutartyse numatytos pareigos;
- 3) bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimą.

27 I. Žalėnienė *Kai kurie atstovo atsakomybės civiliniame procese taikymo teisiniai aspektai*. Vilnius, 2004, t. 52 (44), p. 144.

28 Apie notarinio veiksmo (atsisakymo atlikti notarinį veiksmą) apskundimą žr. 11 skyriaus „Notariniai veiksmai ir jų atlikimo taisyklės“ 11.10 poskyrį „Notarinio veiksmo (atsisakymo atlikti notarinį veiksmą) apskundimas“.

29 E. Baranauskas *Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai* // *Jurisprudencija*, 2003, Nr. 37 (29), p. 60.

30 J. L. Ober *Grazdansko-pravovaja otvetstvennost' notariusev*. Moskva, 2007, p. 40.

Civilinio kodekso 6.246 straipsnyje nurodyta, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas) arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Jei pažeista objektyvioji teisės norma arba pažeista subjektyvi teisės ginama vertybė, laikoma, kad veiksmai yra neteisėti.

Asmens elgesio neteisėtumas – būtina bet kurios atsakomybės rūšies taikymo sąlyga, kai žalą sukėlęs asmens elgesys vertinamas teisėtumo pagrindu. Neteisėti veiksmai – teisės aktų reikalavimų neatitinkantys veiksmai. Žalą galima padaryti tiek aktyviais veiksmais, tiek pasyviai. Neteisėtais veiksmais padarius žalą, teisinė pareiga veikti ar susilaikyti nuo veikimo transformuojasi į teisinę pareigą atlyginti žalą. Kai asmens veiksmai yra ne visiškai tinkami ne teisinio pobūdžio normų požiūriu, atsiranda moralinė atsakomybė. Reikėtų pažymėti, kad teisėtais veiksmais padaryta žala negali sukelti civilinės atsakomybės.

Civilinė teisė, kitaip nei administracinė ar baudžiamoji, nepateikia baigtinio veiksmų sąrašo, dėl kurių gali būti padaroma žala ir kurie veiksmai ar neveikimas yra neteisėti. Civilinė teisė reguliuoja platų santykių spektrą, visų atvejų aptarti neįmanoma, todėl baigtinio sąrašo nustatymas prieštarautų pagrindinei civilinės atsakomybės funkcijai – kompensavimui. Neteisėtumas civilinėje teisėje yra platesnis nei neteisėtumas administracinėje ar baudžiamojoje teisėje, kur jis visada siejamas su kalte. Civilinėje teisėje neteisėtu gali būti pripažintas pats žalą padarymo faktas, nesiejant jo su asmens kalte. Ar asmens veiksmai teisėti, sprendžiama pagal visų rūšių teisės aktus, reguliuojančius asmens veiklą (civilinės, baudžiamosios, administracinės, darbo), kurie yra asmens veiklos teisinio reguliavimo šaltiniai. Teismų praktikoje galime rasti nuomonę, kad neteisėtumas civilinėje teisėje dažniausiai yra reliatyvi sąvoka, priklausanti nuo daugelio konkrečių aplinkybių. Kartais, teismui nustatant veikos teisėtumą ir kalte, kaip civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygas, reikia pasiremti protingumo standartu, sąžiningumu, profesinio rūpestingumu ar kitais kriterijais³¹. Negalima laikyti pakankamai pagrįsta išvada, kad notaras, tvirtindamas sandorį, savo veiksmus atliko tinkamai, vien remiantis tuo, jog notaro kaltė baudžiamojoje byloje nenustatyta. Civilinės atsakomybės pagrindinė funkcija yra kompensacinė, todėl kaltės samprata kita nei baudžiamojoje ir administracinėje teisėje³².

Neteisėtais veiksmais gali būti pripažįstamas tik toks pareigos pažeidimas, kai pati nustatytoji pareiga yra teisėta, tai yra įtvirtinta įstatymu. Neteisėtumas civilinėje teisėje gali pasireikšti ne tik subjektinės pareigos pažeidimu, bet ir piktnaudžiavimu teise. Neteisėtumas gali būti apibūdinamas kaip svetimos subjektinės teisės pažeidimas, nesant tam pakankamo teisinio pagrindo, pasireiškiantis draudimo pažeidimu, nurodymo nevykdymu, leidimo ar suvaržymo ribų nepaisymu, bendro ar konkretaus pobūdžio teisinės pareigos nesilaikymu, piktnaudžiavimu teise.

Neteisėti veiksmai deliktinėje atsakomybėje traktuojami arba pagal generalinio delikto principą, kai bet koks kaltas asmens veiksmas, nulėmęs žalą, yra neteisėtas, arba pagal specialaus delikto principą, kai kaltas asmens veiksmas tam tikromis sąlygomis yra neteisėtas, o neteisėtumas yra laikomas kaltės elementu. Viena iš priežasčių žalai atsirasti yra įstatymų pažeidimas, tai yra notaro atsakomybės atveju – neteisėtai atlikti ar neteisėtai neatlikti notariniai veiksmai. Ydingai, neteisėtai atlikti notariniai veiksmai prieštarauja galiojančiai teisei. Neteisėti tokio pobūdžio veiksmai pirmiausia yra tada, kai jie prieštarauja taisyklėms, numatytoms notarų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose, tačiau nekyla abejonės dėl to, kad jie bus neteisėti, jei prieštaraus ir kitiems teisės aktams³³. Kita priežastis, lemianti žalą atsiradimą, yra nepakankamas notaro atidumas ir rūpestingumas atliekant savo pareigas. Neteisėtas veiksmas bus atliktas tada, kai notaras arba pažeis vieną iš daugelio savo pareigų, arba įformins

31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-978/1999.

32 *Ibid.*

33 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 42.

įstatymams prieštaraujantį sandorį, arba atliks prieštaraujantį moralei veiksmą³⁴.

Praktikoje neretai kyla problemų nustatant, ar notaras atliko neteisėtus veiksmus. Neteisėtų notaro veiksmų atribojimas nuo jo kaltės yra svarbus, įgyvendinant tiek materialinį, tiek procesinį santykį, kada ieškovas privalo įrodyti, kad notaro atlikti veiksmai yra neteisėti, o notaras – įrodyti savo nekaltumą. Paminėtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinė byla Nr. 3K-7-645/2002³⁵, kurioje buvo pažymėta, kad „ieškovas byloje dėl notaro padarytos žalos atlyginimo privalo įrodyti padarytą žalą, neteisėtus veiksmus, priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir žalos. Notarui, kuris aiškina, kad jo veiksmai buvo teisėti ir kad jis dėl žalos nekaltas, tenka pareiga įrodyti, kad jis padaręs viską, ko iš jo šioje situacijoje gali būti protingai reikalaujama, kad žala nekiltų“. Tai gana reikšminga byla, nes pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso³⁶ 178 straipsnį neteisėtumą, kaip civilinės atsakomybės pagrindą, privalo įrodyti kreditorius, tačiau pagal skolininko kaltės prezumpciją, įrodinėjimo našta turi būti paskirstoma abiem šalims.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 6.263 straipsnio 1 dalimi, kiekvienu atveju, kai notaras peržengia įstatymo jam suteiktus įgaliojimus ar juos netinkamai vykdo ir dėl to padaroma žala tretiesiems asmenims, tokios žalos atsiradimas yra pripažintinas neteisėtu. Tretiesiems asmenims padaryta žala turėtų būti atlyginama visiškai ir tais atvejais, kai notaras dėl suklydimo ar kitų asmenų neteisėtų veiksmų (pavyzdžiui, apgaulės) atlikdamas savo profesinėje veikloje jam priskirtas funkcijas padaro formalaus pobūdžio pažeidimą, kuriuo prisidedama prie žalos atsiradimo³⁷.

Vertinant notaro veiksmų teisėtumą, būtina juos atriboti nuo kitų atliekant notarinę veiksmą dalyvaujančių asmenų veiksmų³⁸. Notaras yra asmuo, užtikrinantis, kad nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Kartais notaro atsakomybė suabsoliutinama, jog jis atsakingas visais atvejais, kai jo patvirtintas sandoris pripažįstamas negaliojančiu. Tačiau tuomet notarui tektų įrodinėti, kad jis nekaltas net ir tais atvejais, kai šalys sudarė apsimestinį ar tariamą sandorį. Tai būtų neteisinga. Notariato įstatymo 2 straipsnyje įtvirtinta, kad notaras privalo atlikti tai, ką numato įstatymas. Sudarius apsimestinį ar tariamą sandorį prezumpcija, kad notaras atliko neteisėtus veiksmus, negali būti taikoma. Sandoris neteisėtas ne dėl to, kad notaras netinkamai vykdė savo pareigas, bet dėl to, kad neteisėtai elgėsi sandorio šalys. Tačiau jei tvirtinant tokį sandorį dėl šalių elgesio ar kitų aplinkybių notarui kiltų abejonių, jis turėtų jas panaikinti, o paaiškėjęs, jog sutartis sudaroma tik dėl akių, elgdamasis kaip atidus ir rūpestingas notaras, atsisakyti tokią sutartį patvirtinti. Taigi sandorio pripažinimas negaliojančiu dar nereiškia, jog notaro veiksmai buvo neteisėti. Notaro veikimas (neveikimas) tvirtinant sandorį gali būti pripažintas neteisėtu tik tada, jei notaras pažeidžia rašytinės (pozityviosios) teisės normas.

Žala yra būtina sąlyga visais deliktinės atsakomybės atvejais³⁹. Jei asmeniui nepadaryta žala, nėra ir atsakomybės. Notaro patvirtintais notariniais veiksmais padaryta žala tretiesiems asmenims pasireiškia kaip minėtų asmenų turtinių ar neturtinių teisių ir teisėtų interesų pažeidimas. Notarui negalima būtų inkriminuoti jokio jo atlikto neteisėto veiksmo, net itin reikšmingo, jei minėtas veiksmas nebūtų padaręs žalos: civilinė teisinė atsakomybė visų pirma yra žalos atlyginimo mechanizmas ir tik po to tam tikros sankcijos pritaikymas⁴⁰.

Žala klasifikuojama įvairiai: pavyzdžiui, žala pagal vertybių pobūdį skirstoma į žalą turtui, žalą asmeniui ir moralinę (neturtinę) žalą; pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį

34 *Razvitie nebiudžetnogo notariata v Rossii: kvalificirovannaja juridičeskaja pomošč' i zaščita prav graždan i juridičeskich lic.* Moskva, 2000, p. 174.

35 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-645/2002, paskelbta biuletenyje „Teismų praktika“, Nr. 18, p. 49–54.

36 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-743.

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-264/2008.

38 E. Baranauskas *Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai* // Jurisprudencija, 2003, Nr. 37 (29), p. 61.

39 *Ibid.*, p. 60.

40 J. L. Ober *Graždansko-pravovaja otvetstvennost' notariusov.* Moskva, 2007, p. 66.

žala gali būti tiesioginė (reali, tikroji žala) ir netiesioginė (negautos pajamos); pagal žalos kompensavimo galimybę žala skirstoma į visiškai kompensuojamą bei kompensuojamą tik iš dalies. Mokslinėje doktrinoje, pavyzdžiui, L. Tonne nuomone, notaro padaryta žala, visų pirma, būna turтино pobūdžio, tačiau ji taip pat gali pasireikšti ir kaip kūno sužalojimas ar neturtinė žala⁴¹.

Kaip buvo nurodyta anksčiau, civilinės atsakomybės požiūriu notaras nelaikomas valstybės pareigūnu, jis asmeniškai atsako bendraisiais pagrindais, ir šios atsakomybės dydžio įstatymai neriboja⁴². Dėl šios priežasties notarui taikomas visiškos atsakomybės principas – notaras privalo atlyginti ir negautas pajamas, kurios būtų gautos, jei nebūtų neteisėtų jo veiksmų. Įstatymų nustatytais atvejais notaras gali būti įpareigotas atlyginti tiek turtinę, tiek neturtinę žalą, pavyzdžiui, esant gyvam testatoriui be jo sutikimo atskleidus testamentą turinį būsimiems įpėdinams, nevykdant Notariato įstatymo 14 straipsnyje įtvirtintos notarinių veiksmų slaptumo užtikrinimo pareigos, pažeidžiant asmens teisę į privaty gyvenimą. Šiais atvejais atsirastų pareiga atlyginti neturtinę žalą pagal Civilinio kodekso 2.23 straipsnį⁴³.

Pažymėtina, kad tiek mokslinėje doktrinoje, tiek teismų praktikoje kyla klausimų, ar galima taikyti notarui atsakomybę dėl neturtinės žalos atlyginimo. Kaip teigia R. Volodko, „<...> atsakomybės už notaro nerūpestingais, neapdairiais ir neteisėtais veiksmais padarytą neturtinę žalą klausimas mūsų nors ir itin menkoje bei neinformatyvioje teismų praktikoje sprendžiamas atsisakant kompensuoti jo padarytą nukentėjusiems asmenims neturtinę žalą, kaip neturtinę teisinio pagrindimo“⁴⁴. Kadangi Notariato įstatymo 16 straipsnyje nustatyta, kad notaras atsako Civilinio kodekso ir Notariato įstatymo nustatyta tvarka už savo, savo atstovo ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą, o už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas, kyla klausimas, ar jam galėtų būti taikytinas Civilinio kodekso 6.271 straipsnis, nustatantis atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų. Civilinio kodekso 6.271 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad „valdžios institucija“ reiškia bet kokią viešosios teisės subjektą, taip pat privaty asmenį, atliekantį valdžios funkcijas. Nors notaras atlieka jam valstybės deleguotas funkcijas, jis, kaip ir antstolis ar advokatas, neatlieka viešojo administravimo funkcijų, todėl atsako bendraisiais pagrindais. Šiuo klausimu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs nutartyje byloje Nr.3K-3-88/2006⁴⁵, nurodydamas, kad notaro turtinė atsakomybė už profesinėje veikloje padarytus pažeidimus yra deliktinė. Pagal deliktinės civilinės atsakomybės nuostatas atsakingas asmuo privalo atlyginti žalą įstatymų nustatytais atvejais (Civilinio kodekso 6.263 straipsnio 2 dalis). Tokia nuostata yra Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje, kurioje nurodyti keli (bet ne visi) atvejai, kai turi būti atlyginama neturtinė žala. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad asmuo privalo įrodyti, jog notaras savo veiksmais padarė neturtinę žalą, o to neįrodžius, neturtinė žala neturi būti priteisiama⁴⁶. Kaip teigia R. Volodko, „Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalis įtvirtina neturtinės žalos atlyginimo išimtinumo koncepciją ir rodo, jog mūsų teisės sistema priklauso būtent tai valstybių kategorijai, kuri nepripažįsta generalinio delikto principo taikymo neturtinės žalos instituto atžvilgiu ir neturtinę žalą kompensuoja tik įstatyme numatytais atvejais“⁴⁷. Tai – neturtinė žala, kuri padaryta nusikaltimo atveju asmens sveikatai ar atėmus asmens gyvybę, taip pat kai jos atlyginimą numato įsta-

41 *Razvitie nebiudžetnogo notariata Rossii: kvalificirovannaja juridičeskaja pomošč' i zaščita prav graždan i juridičeskich lic /* Red. B. Livšic. Moskva, 2000, p. 174.

42 E. Baranauskas, *op. cit.*, p. 60.

43 E. Baranauskas *Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai //* Jurisprudencija, 2003, Nr. 37 (29), p. 60.

44 R. Volodko *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Vilnius, 2010, p. 152.

45 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88/2006.

46 Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-131/2011.

47 R. Volodko, *op. cit.*, p. 151.

tymas. Notaro veiklą reglamentuojančiame Notariato įstatyme neturtinės žalos atlyginimas nenumatytas. Jame tiesiog apsiribojama abstrakčia norma, jog notaras už savo paties, savo atstovo ir savo darbuotojų padarytą žalą atsako įstatymo nustatyta tvarka. Todėl neturtinės žalos atlyginimo klausimai turėtų būti sprendžiami bendraisiais, Civilinio kodekso nustatytais pagrindais ir tvarka. Šiuo atveju nepakanka vien tik paties nusikaltimo, gyvybės atėmimo ar sveikatos sužalojimo fakto, būtinas visų civilinės atsakomybės sąlygų, taip pat ir neturtinės žalos, identifikavimas⁴⁸.

Galima paminėti keletą bylų, kuriose teismai reikalavimą dėl turtinės žalos kompensavimo atmetė, motyvuodami tuo, kad įstatymai neturtinės žalos atlyginimo, kai ją padaro notaras, specialiai nenumato⁴⁹. Reikėtų pažymėti, kad Civilinio kodekso 1.91 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad jei sandoris pripažintas negaliojančiu dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo, realaus grasinimo ar dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi, tai nukentėjusysis taip pat turi teisę reikalauti atlyginti tokiais veiksmais jam padarytą neturtinę žalą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad šios aplinkybės turi būti nustatytos byloje kaip ginčijamo sandorio panaikinimo pagrindas⁵⁰. Jei sandoris būtų panaikintas ir būtų įrodyta, kad notaras padarė žalą šiam straipsnyje nustatytu pagrindu, esant visoms žalos atlyginimo sąlygoms, jis privalėtų atlyginti asmeniui neturtinę žalą.

Kaip buvo rašyta anksčiau, žalą ir neteisėtą notaro veiklą kreipdamasis į teismą turi įrodyti ieškovas. Tai įrodžius, skolininko (šiuo atveju notaro) kaltė preziumuojama, t. y. skolininkas (šiuo atveju notaras) privalo atsakyti už žalą, jei neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jo kaltės. Kaltė notaro deliktinės atsakomybės atveju gali pasireikšti kaip jo nepakankamas apdairumas, profesinis neatidumas ar net klaida. Jei notaras, dėl kurio atliktų notarinių veiksmų padaryta žala, miršta, nespėjęs jos atlyginti, minėtą žalą, padarytą dėl jo atliktų notarinių veiksmų, privalo atlyginti notaro įpėdiniai Civilinio kodekso nustatytais pagrindais ir tvarka.

Kalbant apie kaltę, kaip apie notaro civilinės atsakomybės sąlygą, pažymėtina, kad iki Civilinio kodekso⁵¹ įsigaliojimo 2001 m. liepos 1 d. kaltė civilinėje teisėje buvo suprantama subjektyviaja prasme, t. y. kaip žalą padariusio asmens psichinis santykis su daromais veiksmais ir jų pasekmėmis. Pagal dabar galiojantį įstatymą kaltė suprantama kitaip, t. y. objektyviaja prasme, kaip žalą padariusio asmens išorinis vertinimas pagal objektyvius elgesio standartus.

Notaro kaltė numato jam nustatytos pareigos buvimą, todėl ji vertinama, atsižvelgiant į įvairias pareigas, iš kurių svarbiausia – ypatingo sąžiningumo pareiga, kurios laikymosi iš notaro reikalauja jo teisinė padėtis kliento, trečiųjų šalių bei kolegų atžvilgiu, taip pat plačiąja prasme – pareigos, susijusios su notaro funkcija suteikti teisinę pagalbą asmenims⁵².

Kalte civilinėje teisėje pripažįstama tai, kad asmuo nesugeba elgtis taip, kaip galima būtų protingai iš jo tikėtis. Ar asmuo kaltas, civilinėje teisėje nustatoma taikant jo elgesiui protingo, apdairaus, rūpestingo žmogaus (*bonus pater familias*) elgesio standartą, kai paties asmens požiūris į jo veiksmus ir pasekmes nėra svarbus, bet svarbus jo elgesio ir objektyvių elgesio standartų atitikimas. Civilinio kodekso 6.248 straipsnyje nurodyta, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, tačiau nepateikia kaltės sąvokos, todėl tenka remtis teorija ir teismų praktika. Laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes, jis nebuvo toks rūpestingas ir apdairus, kaip atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Reikalaujamas atidumo ir rūpestingumo laipsnis bet kuriomis sąlygomis turi būti toks, kad žalos nebūtų padaroma. Įstatymas visiems nurodo bendro pobūdžio pareigą elgtis taip, kad žalos neatsirastų (Civilinio kodekso 6.263 straips-

48 R. Volodko *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Vilnius, 2010, p. 142.

49 Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-131/2011; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario mėn. 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88/2006; Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-290/2012.

50 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88/2006.

51 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262; Nr. 77 (atitaisymas); Nr. 80 (atitaisymas); Nr. 82 (atitaisymas).

52 J. L. Ober *Grazdansko-pravovaja otvetstvennost' notariusev*. Moskva, 2007, p. 42.

nis). Atsargus elgesys – tai rūpestingas, apdairus, teisėtas asmens veikimas konkrečioje situacijoje, kai jis numato būsimą elgimosi būdą, jo pasekmes ir sugeba veikti taip, kad žalos neatsirastų. Šių reikalavimų neužtikrinimas reiškia asmens kaltę. Notaro veiksmuose kaltę pasireiškia per:

- įstatymų reikalavimų pažeidimą;
- nepakankamą atidumą bei rūpestingumą.

Teisės doktrinoje laikoma, jog notaras yra savos srities profesionalas, taigi jis negali patsiteisinti žinių stoka ar bet kuria kita jo kaltę pateisinančia priežastimi, dėl to notaro veikloje klaida nebūtinai turi būti itin didžiulė ar reikšminga, kad į ją būtų atsižvelgiama, pakanka paprasto nerūpestingumo⁵³.

Vertinamieji rūpestingo ir atidaus elgesio kriterijai skiriasi asmenims, užsiimantiems skirtingomis veiklomis. Vieni profesinio pobūdžio reikalavimai taikomi gydytojui, kiti – advokatui, dar kitokie – notarui. Notarui atliekant profesines pareigas atsiranda juridiniai faktai, keičiantys civilinius santykius. Pasitikėjimą atliktais notariniais veiksmais lemia ir Notariato įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje nurodyta taisyklė, pagal kurią pripažįstama, jog notarinė forma patvirtintuose dokumentuose esantys faktai yra nustatyti ir neįrodinėjami, iki šie dokumentai (jų dalys) įstatymų nustatyta tvarka nėra pripažinti negaliojančiais. Tai leidžia teigti, kad notaras yra ir civilinių santykių stabilumą garantuojantis asmuo, o tokia jo socialinė teisinė padėtis įpareigoja jį būti ypač atidžiu ir rūpestingu aukštos kvalifikacijos teisės srities specialistu.

Analizuojant profesinės atsakomybės ypatumus pažymėtina, jog profesionalo veiksmai vertinami taikant griežtesnius atsargumo, atidumo, rūpestingumo standartus, o vertinant notaro veiksmus bei sprendžiant jo kaltės klausimus turi būti taikomas atidaus, atsargaus, rūpestingo, kvalifikuoto notaro elgesio standartas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, analizuodamas atidaus, atsargaus, rūpestingo, kvalifikuoto notaro elgesio standartą, yra išaiškinęs, kad „pakankamas notaro atsakomybės pagrindas yra ne tik aiški klaida, bet ir paties mažiausio laipsnio neapsižiūrėjimas, neatidumas“⁵⁴.

Griežtesni atidumo ir rūpestingumo standartai notarui taikomi tik kaip teisininkui, tačiau ne kaip kitų specialių žinių turinčiam asmeniui, pavyzdžiui, ekspertui, gebančiam nustatyti, ar pateiktas dokumentas yra klastotė, ar ne. Byloje, kurioje notaras įrodys, jog konkrečioje situacijoje jis padarė viską, ką konkrečiomis aplinkybėmis būtų padaręs rūpestingiausias ir atsargiausias notaras, ir neturėjo teisinių argumentų atsisakyti atlikti notarinį veiksma, ieškinys turėtų būti atmestas, nes priešingu atveju būtų konstatuojama notaro atsakomybė be kaltės.

Teismų praktikoje laikoma, jog kaltė yra notaro atsakomybės sąlyga. Pripažįstama, kad jeigu teismo sprendimu notaro patvirtintas sandoris pripažintas negaliojančiu, tai žalos atlyginimo iš notaro byloje yra prielaida svarstyti, kad notaras atliko ne viską, nes objektyviai įstatymo pažeidimas yra konstatuotas. Kaip teigia I. Žalėnienė, Lietuvos civilinės teisės doktrina įtvirtina skolininko kaltės prezumpciją, kuri taikoma ir sutartinėje, ir deliktinėje atsakomybėje⁵⁵. Ieškovas neprivalo įrodinėti notaro kaltės, nes ji yra preziumuojama, tačiau notaras, gindamasis nuo jam pareikšto ieškinio, privalo įrodyti savo nekaltumą. Notarui valstybė yra suteikusi svarbius įgaliojimus vykdyti viešąją funkciją – apsaugoti teisėtumą civiliniuose teisiniuose santykiuose, ir tai suponuoja notaro griežtos profesinės atsakomybės ypatumus. Kiekvienu atveju, kai notaras peržengia įstatymo jam suteiktus įgaliojimus ar juos netinkamai vykdo ir dėl to padaroma žala tretiesiems asmenims, tokios žalos atsiradimas pripažintinas neteisėtu (Civilinio kodekso 6.263 straipsnio 1 dalis) ir ji turėtų būti atlyginta, esant visoms

53 *Razvitie nebiudžetnogo notariata v Rossii: kvalificirovannaja juridičeskaja pomošč' i zaščita prav graždan i juridičeskich lic.* Moskva, 2000, p. 180.

54 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 21 d. civilinėje byloje Nr. 3K-7-127/2003.

55 I. Žalėnienė *Kai kurie atstovo atsakomybės civiliniame procese taikymo teisiniai aspektai.* Vilnius, 2004, t. 52 (44), p. 144.

deliktinės atsakomybės sąlygomis⁵⁶.

Nors notaro atsakomybę lemia ir pati lengviausia kaltės forma, vis dėlto jo atsakomybė be kaltės negalima. Dėl to sprendžiant dėl tam tikrą notarinį veiksma atlikusio notaro atsakomybės, būtina nustatyti, kokius kaltus veiksmus jis atliko, taip pat įvertinti, ar šis asmuo toje konkrečioje situacijoje padarė viską, ko yra protinga iš jo reikalauti⁵⁷. Kaip jau buvo minėta, teismų praktikoje yra susiformavusi nuomonė, kad pakankamas notaro atsakomybės pagrindas yra paties mažiausio laipsnio neapsižiūrėjimas, neatsidumas ar net klaida. Tačiau jei notaras įrodo, jog atliko viską, kad žala neatsirastų dėl aplinkybių, susijusių su jo veiksmais, tai reiškia, kad notaras kaltę paneigė⁵⁸.

Taigi, taikant Civilinio kodekso ir Notariato įstatymo normas, reglamentuojančias notaro atsakomybę, bei remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimais, darytina išvada, kad notarui turtinė atsakomybė už žalą, padarytą vykdant profesinę veiklą, gali būti taikoma tada, jeigu žala padaryta jo kaltais veiksmais (neveikimu)⁵⁹. Notaro kaltė neturėtų būti absoliutinama net ir panaikinus jo patvirtintą dokumentą. Kiekvienu konkrečiu atveju reikia aiškintis, ar notaras tinkamai atliko jam įstatymais nustatytas pareigas. Jei įstatymas tam tikros pareigos nenumato, o notaras neturėjo galimybės patikrinti tam tikrų faktų, notaro kaltės nėra, nors buvo panaikintas jo patvirtintas dokumentas – tai galėjo atsitikti ir dėl kitų priežasčių⁶⁰.

Kadangi pagal Notariato įstatymo 16 straipsnį notaras atsako Civilinio kodekso ir Notariato įstatymo nustatyta tvarka ne tik už savo, savo atstovo ir notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą, tikslinga šį aspektą paanalizuoti atskirai. Paminėtina, kad notaro atstovas yra asmuo, kuris, notarui negalint eiti pareigų ir esant Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymui dėl notaro atstovo skyrimo, atlieka jam Notariato įstatyme nustatytas funkcijas, vadovaudamasis sutartimi, sudaryta su notaru dėl notaro atstovo pareigų atlikimo apmokėjimo ir notaro biuro darbo organizavimo⁶¹.

Šios civilinės atsakomybės rūšies atveju samdantis darbuotojus notaras yra tiesioginis skolininkas, o notaro darbuotojas ar jo atstovas yra netiesioginiai skolininkai, atsakantys regreso tvarka. Darbuotojai ar notaro atstovas dėl gresiančio žalos atlyginimo regreso tvarka į bylą turėtų būti įtraukiami kaip tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų. Atlyginęs žalą atsakovui notaras įgyja regreso teisę (subrogacija) į savo darbuotoją ar atstovą Civilinio kodekso, Darbo kodekso ir / ar kitų įstatymų nustatyta apimtimi ir tvarka.

Notariato įstatymo 21 straipsnio 1 ir 2 dalyse konstatuojamas notaro profesinės veiklos savarankiškumas yra ekonominė nepriklausomybė, teisė savo nuožiūra priimti į darbą notarui reikalingus biuro darbuotojus, mokėti jiems atlyginimą⁶², kuri suponuoja notaro civilinės atsakomybės už kito asmens kaltę atsiradimą.

Civilinio kodekso 6.246 straipsnio 2 dalyje konstatuojama, jog įstatymai gali nustatyti, kad žalą privalo atlyginti asmuo, kuris tos žalos nepadarė, bet yra atsakingas už žalą padariusio asmens veiksmus (netiesioginė civilinė atsakomybė). Taigi šiuo atveju susiduriama su netiesiogine civiline atsakomybe, grindžiama kalte. Asmuo, kontroliuojantis ir prižiūrintis kitą asmenį, pagal civilinę atsakomybę reglamentuojančias taisykles atsako už to asmens padarytą žalą. Vadovaujantis Civilinio kodekso 6.264 straipsnio 1 dalimi, samdantis darbuotojus asmuo, šiuo atveju notaras, atlygina žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų, einančių savo darbo pareigas, kaltės⁶³.

56 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-251/2007.

57 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-295/2006.

58 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1066/2003.

59 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-452/2008.

60 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2004.

61 Plačiau apie notarų atstovavimą žr. 8 skyrių „Notarų atstovavimas ir pavadavimas“.

62 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2004.

63 *Ibid.*

Be bendrųjų civilinės atsakomybės sąlygų, t. y. žalos, neteisėtų veiksmų, priežastinio ryšio bei kaltės, minėtai civilinės atsakomybės rūšiai būtinos dvi specialios sąlygos, t. y. darbo faktas bei žalos padarymo, atliekant darbo pareigas, faktas. Ji taikoma už samdančio darbuotoją asmens kaltę ir / arba kontroliuojamo ir prižiūrimo asmens kaltę⁶⁴. Darbdavio, t. y. notaro, kaltė šiuo atveju sutapatinama su darbuotojo kalte. Darbdavio kaltė objektyvi, jis gali rinktis darbuotojus, kurių laisvė ir atsakomybė apribotos sutartimis, darbdavys privo kontroliuoti darbuotojus, jis yra finansiškai pajėgesnis. Darbdavys atsako už darbuotojo padarytą žalą, jei už tą žalą darbo metu atsakytų pats darbuotojas. Notaro, kaip darbdavio, kaltė vertinama tik kaip savarankiška kaltė, pasireiškianti nerūpestingumu pasirenkant atstovą, notaro biuro darbuotojus, kontroliuojant darbuotojų veiklą. Svarbu pažymėti, kad notaro biuro darbuotojai, vykdydami savo funkcijas, turi veikti notaro pavedimu, o ne savo asmenine rizika. Notaro biuro darbuotojai traktuojami kaip asmenys, atliekantys pavestą darbą darbo arba civilinės sutarties pagrindu, kai jie veikia notaro nurodymu ir yra jo kontroliuojami. Notaro biuro darbuotojai veikia juos samdančio notaro interesais ir / ar jo nurodymu, jo vadovaujami, o ne savo rizika.

Kadangi teismų praktikos, kada notarui būtų pritaikyta atsakomybė už darbuotojų veiksmis padarytą žalą, nėra, naudinga kitų valstybių patirtis. Pavyzdžiui, Prancūzijos kasacinio teismo plenumas 1988 m. gegužės 19 d. nutartimi suformulavo taisyklę, kuria numatyta, kad „darbdavys atleidžiamas nuo atsakomybės tik jeigu jo tarnautojas veikė nesilaikydamas savo tarnybinių pareigų, kurioms atlikti jis buvo priimtas į darbą, be leidimo ir tikslais, neturinčiais nieko bendra su jam pavestų pareigų atlikimu“⁶⁵. Todėl jei piktnaudžiaujama tarnybine padėtimi, darbdavys gali būti atleistas nuo atsakomybės pagal Prancūzijos civilinio kodekso 1384 straipsnį, įtvirtinusį darbdavio kaltės už darbuotojų kaltais veiksmais padarytą žalą prezumpciją tik esant šioms *trims sąlygoms*:

- tarnautojo atliktas veiksmas *neįeina į jo tarnybines pareigas*. Pavyzdžiui, banko tarnautojas, pasisavinęs jam su tarnybinėmis pareigomis susijusiai operacijai perduotas lėšas, negali būti priskirtas šiam atvejui;
- šio veiksmo atlikti *neleido darbdavys. Tokio leidimo nebuvimas* laikomas savotišku išplėtimu įgaliojimų, už kuriuos šis turi atsakyti;
- *tarnautojas veikė tikslu, neturinčiu nieko bendra su jo pareigomis*, o tai patvirtina du pirmuosius elementus. Tai praktiškai numato įrodymą, kad tarnautojas veikė ne įmonės, kurioje dirba, interesais.

Tokį principingą sprendimą, kaip teigia J. L. Oberas, galima taikyti notarams už jų tarnautojų veiksmis padarytą žalą⁶⁶.

Pažymėtina, kad notaras atsako ne tik prieš tą asmenį, kuris tiesiogiai į jį kreipėsi, bet taip pat ir prieš trečiuosius asmenis, jei dėl notaro neteisėtų veiksmų tie tretieji asmenys patiria žalą. Be to, gali atsitikti ir taip, kad civilinės atsakomybės našta kartu su notaru turės dalintis ir šalis, dalyvaujanti atliekant notarinius veiksmus. Tai įmanoma tokiu atveju, kai šalis veikė išvien su notaru ir dėl šios veikos notariškai patvirtintas dokumentas pasidarė priešingas teisei. Šiuo atveju abu asmenys atsakytų solidariai.

Kaltų notaro veiksmų konstatavimas konkrečiu atveju gali būti nulemtas susiklosčiusių faktinių aplinkybių⁶⁷, kurios gali lemti notaro civilinės atsakomybės paneigimą. Visos reikšmingos aplinkybės negali būti išdėstytos notarinių veiksmų atlikimą reglamentuojančiuose teisės norminiuose aktuose, kiekvienu konkrečiu atveju jos neretai būna savitos, jų reikšmė atliktam notariniam veiksmui nustatoma civilinėje byloje laikantis procesinių įrodinėjimo taisyklių. Pažymėtina, jog atlikdamas savo kasdienes profesines pareigas notaras negali veikti tik

64 A. Norkūnas, S. Selelionytė-Drukeitinienė *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius, 2008, p. 85.

65 J. L. Ober *Graždansko-pravovaja otvetstvennost' notariusov*. Moskva, 2007, p. 49.

66 *Ibid.*, p. 46.

67 E. Baranauskas *Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija*, 2003, Nr. 37 (29), p. 62.

formaliai, stengdamasis tinkamai vykdyti notaro pareigas, nepakanka vien imtis įstatymuose imperatyviai nurodytų priemonių ir veiksmų.

Priežastinis ryšys tarp veiksmų ir atsiradusios žalos yra dar viena būtinoji notaro civilinės atsakomybės sąlyga. Priežastinis ryšys rodo, kad žala yra neteisėto veikimo ir asmeniui atsiradusios žalos sąsaja, iš kurios seka, kad žala atsirado iš neteisėto veikimo. Ji gali būti susijusi artimesniu ryšiu (tiesioginiu) arba gali būti tolimesnis priežastinis ryšys (netiesioginis), kai neteisėtas veikimas netiesiogiai turi įtakos žalai atsirasti. Šie du priežastinio ryšio aspektai dažni teismų praktikoje⁶⁸. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje byloje išreiškė poziciją, kad „priežastinis ryšys gali būti tiesioginis, kai dėl teisinę pareigą pažeidusio asmens veiksmų žala atsirado tiesiogiai. Jis gali būti ir netiesioginis, kai atsakovo veiksmais tiesiogiai nepadaromas neigiamas turtingas poveikis, bet sudarytos sąlygos žalai atsirasti ar jai padidėti“⁶⁹. Pastebima, kad tikslesnių kriterijų, leidžiančių atriboti tiesioginį priežastinį ryšį nuo netiesioginio, beveik nėra, todėl galime teismų sprendimuose rasti formuluotę „tiesioginis (netiesioginis) priežastinis ryšys“⁷⁰.

Civilinio kodekso 6.247 straipsnis apibrėžia priežastinį ryšį kaip civilinės atsakomybės sąlygą, tačiau jos esmę galėtų padėti atskleisti teisės doktrina ir teismai, formuodami tam tikrą praktiką šioje srityje. Civilinio kodekso komentare rašoma, kad „<...> įstatymų leidėjo pateiktas priežastinio ryšio apibūdinimas leidžia daryti išvadą, kad Civilinis kodeksas įtvirtina lankstaus priežastinio ryšio doktriną, kuri leidžia teismui konkrečioje byloje atsižvelgti į teisėtus ieškovo ir atsakovo interesus ir daugelį kitų reikšmingų aplinkybių – nukentėjusiojo elgesį, žalos padariusio asmens kaltės laipsnį, šalių turtingą padėtį ir panašiai. <...> lankstaus priežastinio ryšio doktrina leidžia teismui konkrečioje situacijoje priimti teisingą sprendimą“⁷¹.

Pažymėtina, kad 2005 m. Europos deliktų teisės tyrimų grupė išleido rekomenduojamojo pobūdžio dokumentą, kuriuo siekiama suderinti Europos deliktų teisę tiek nacionaliniu, tiek Europos lygmenimis⁷². Pripažįstamas *conditio sine qua non* testas: veiksmas laikomas nukentėjusiojo žalos priežastimi, kai įrodoma, kad be šio veiksmo nukentėjusiojo patirta žala nebūtų atsiradusi (faktinio priežastinio ryšio nustatymas). Reikėtų pažymėti, kad, norint nustatyti priežastinį ryšį, kurio pagrindu būtų galima taikyti konkrečią deliktinę atsakomybę, šio testo nepakanka. Turi būti nustatytas teisinis priežastinis ryšys. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad „nustatant teisinį priežastinį ryšį reikia įvertinti atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ir teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą. Taip pat svarbi yra atsakomybės prigimtis ir įprasta gyvenimiška rizika“⁷³. Tai gana reikšminga byla, sprendžiant priežastinio ryšio klausimą, nes iki jos priežastinio ryšio buvimą faktą teismas nustatydavo automatiškai, jei byloje buvo nustatomi neteisėti veiksmai ir žala.

Teismų praktika priežastinio ryšio nustatymo klausimu yra gana gausi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje byloje nutarė, kad, nenustačius priežastinio ryšio tarp notaro veiksmų ir ieškovui atsiradusios žalos, negali būti taikoma ir Notariato įstatymo 16 straipsniu numatyta atsakomybė, nes nėra Civilinio kodekso normomis apibrėžtų atsakomybės sąlygų visumos⁷⁴. Svarstant, kokio laipsnio netiesioginis priežastinis ryšys svarbus civilinei atsakomybei, reikia vadovautis tuo, jog priežastinis ryšys yra civilinės atsakomybės sąlyga, jei nustatyta,

68 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-764/2003.

69 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtingos žalos, padarytos eismo įvykio metu“ // Teismų praktika, 2000, Nr. 13.

70 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2005.

71 V. Mikelėnas *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Kn.6. Prievolių teisė. T. 1. Vilnius, 2003, p. 338.

72 *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Wien, 2005.

73 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007.

74 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327/2002.

kad žala yra neteisėtų veiksmų rezultatas.⁷⁵ Nagrinėjama ir tai, ar priežastinis ryšys yra konkretus, t. y. ryšys, būtinais reikalingas civilinei atsakomybei atsirasti ir teisiškai reikšmingas ryšys, ar priežastinis ryšys yra atsitiktinis ir teisiškai nereikšmingas. Priežastinis ryšys nustatomas tarp pasekmių – žalos ir neteisėtų veiksmų⁷⁶.

Analizuojant priežastinį ryšį reikėtų paminėti reikšmingą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartį, kurioje nustatyta, jog „pažeidimus, steigiant įmonę, ir žalą skiria faktinės aplinkybės ir asmenų veiksmai, dėl kurių neteisėtus notaro veiksmus ir žalingas nukentėjusiems asmenims pasekmes teismai įvertinti kaip nepakankamai susietus. Į priežastinio ryšio grandinę įsiterpę neteisėtų įmonės veiklą vykde asmenys, kurių veiklos neteisėtumą lėmė jų pačių nuožiūra, o ne neteisėti atsakovo – notaro veiksmai. Dėl to teismas nustatė, kad priežastinis ryšys tarp notaro veiksmų, padarant pažeidimus įkuriant įmonę, ir nukentėjusiems padarytos žalos teisiškai vertintinas kaip atsitiktinis, nereikšmingas civilinei atsakomybei. Priežastinis ryšys nenustatytas tokio pobūdžio, kad neteisėti veiksmai galėtų būti traktuojami kaip žalos padarymo tiesioginė ar esminga netiesioginė priežastis. Tai reikštų, kad neteisėti veiksmai gali nelemti, bet pakankamu laipsniu sąlygoti žalos atsiradimą. Galimų neigiamų pasekmių numatymas turi būti siejamas su tais neteisėtais veiksmais, kuriuos notaras padarė“⁷⁷.

Norint notariui pritaikyti civilinę atsakomybę, ieškovas turi įrodyti, jog žala, kurią atlyginti jis reikalauja, yra notaro klaidos pasekmė⁷⁸. Notarui, kuris aiškina, kad veiksmai buvo teisėti ir kad jis dėl žalos nekaltas, tenka pareiga įrodyti, kad jis yra padaręs viską, ko iš jo šioje konkrečioje situacijoje gali būti protingai reikalaujama, kad žala nekiltų. Pažymėtina, kad teismai, sprenddami civilinės atsakomybės taikymo klausimą, daugiau dėmesio skiria kitoms civilinės atsakomybės sąlygoms, ypač kaltei.

6.2.2. Notarų baudžiamoji ir administracinė atsakomybė

Nagrinėjant notaro duomenysios ir administracinės atsakomybės ypatumus, reikėtų pažymėti, jog pagal Notariato įstatymo 16 straipsnio 2 dalį už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas. Nors notaras yra privatus asmuo, tačiau dėl jam suteiktų valstybės įgaliojimų, pažeidęs įstatymus, dėl kurių gali būti taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, jis atsako daugiau nei privatus asmuo; jo atsakomybė šiuo atveju prilyginama valstybės pareigūno. Tai labai griežta nuostata; tikimasi,

75 Šiuo aspektu reikšminga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio m. 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-556/2011. Šioje byloje ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas priteisti solidariai iš atsakovų (notarės X, notarės Y ir įgaliotinio A. R.) žalos, patirtos netekus galimybės išieškoti paskolą iš jos grąžinimui užtikrinti įkeisto turto, atlyginimą. Įsipareigojimų pagal šią sutartį įvykdymui užtikrinti 1995 m. vasario 13 d. buvo sudaryta turto – buto su rūsiu (daumenysios neskelbtini), priklausancio trečiajam asmeniui L. T., – įkeitimo sutartis, kurią patvirtino <...> notarų biuro notarė Y, trečiojo asmens L. T. vardu pasirašė jos brolis atsakovas A. R., veikęs pagal 1995 m. vasario 11 d. <...> notarės X patvirtintą įgaliojimą. Teismas konstatavo, kad A. R., gavęs ginčijamą įgaliojimą butui įkeisti, nuslėpė nuo įgaliotojos aplinkybę, jog paskolą gaus ne jis, o jo kaimynas S. V., apie kurį įgaliotoja nieko nežinojo. Ieškovo nuomone, nuostolių patirta (galimybės susigrąžinti skola, perduodant privertinai įkeistą butą, netekta) dėl neteisėtų ir kaltų šių asmenų veiksmų: notarės X, kuri, pagal Notariato įstatymo 2 straipsnį turėdama pareigą užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, patvirtino įgaliotojos L. T. tikrosios valios neatitinkantį 1995 m. vasario 11 d. įgaliojimą; įgaliotinio atsakovo A. R., kuris, žinodamas tikrąją įgaliotojos valią, sudarė turto įkeitimo sandorį, kurį nebuvo įgaliotas sudaryti, todėl yra atsakingas pagal Civilinio kodekso 2.133 straipsnio 8 dalį; notarės Y, kuri, tinkamai neišsiaiškiniusi įgaliojimo turinio ir apimties, neįvertinusi įgaliotojo A. R. nurodytų paaiškinimų dėl įgaliojimo išdavimo aplinkybių, įgaliotojos tikrųjų ketinimų bei jos susitarimo su A. R. ir taip pažeidusi Notariato įstatymo 2, 30 straipsnius, patvirtino vėliau negaliojančia pripažintą 1995 m. vasario 13 d. turto įkeitimo sutartį. Dėl notarės, tvirtinusios įgaliojimą, pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pasisakė, kad jos veiksmų, neišsiaiškinant įgaliotojos tikrosios valios bei netiksliai ir neiškliai formuluojant įgaliojimo tekstą, nesiejia tiesioginis priežastinis ryšys su atsiradusia žala, nes jos atliktų veiksmų atitiktį įstatymų reikalavimams turėjo įvertinti kita įkeitimo sandorį patvirtinusi notarė. Be to, įgaliojimas pripažintas negaliojančiu ne dėl prieštaravimų įstatymų reikalavimams, o dėl jo sudarymo apgaulės būdu. Taigi teismas konstatavo, kad notarės X neteisėti veiksmai teisine prasme yra pernelyg nutolę nuo ieškoviui atsiradusios žalos, kad būtų galima taikyti šiai notarei civilinę atsakomybę, o notarės Y veiksmų ir įkeitimo sandorio nuginčijimo priežastinis ryšys akivaizdus – notarė (turėjusi suvokti, kad bet koks jos neapsižiūrėjimas, nerūpestingumas ar klaida, užtikrinant teisėtumą civilinėje apyvarčioje, gali sukelti neigiamų padarinių) privalejo ir galėjo užkirsti kelią neteisėtam sandoriui sudaryti, tačiau to nepadarė.

76 E. Baranauskas *Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija*, 2003, Nr. 37 (29), p. 63.

77 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-614/2002.

78 J. L. Ober *Grazdansko-pravovaja otvetstvennost' notariusov*. Moskva, 2007, p. 72.

kad ji padės užtikrinti maksimalų notaro, kaip valstybės įgalioto profesionalo, atidumą veiksmingai vykdant jam priskirtas funkcijas⁷⁹.

Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą⁸⁰ valstybės ir jiems prilyginami pareigūnai atsako už šio kodekso skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“ nurodytas veikas: kyšininkavimą, papirkimą, piktnaudžiavimą tarnyba, neteisėtą teisų į daiktą įregistravimą ar pareigų neatlikimą, tarnybos pareigų neatlikimą, dokumentų klastojimą ir kitas veikas. Baudžiamajame kodekse nurodyta valstybės tarnautojo sąvoka skiriasi nuo jo apibūdinimo, kuris įtvirtintas Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme⁸¹ ir kituose valstybės tarnybą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Baudžiamajame kodekse valstybės tarnautojais traktuojamas platesnis asmenų ratas, nei priimta Lietuvos valstybės tarnybos doktrinoje. Pagal Baudžiamojo kodekso 230 straipsnio 3 dalį valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba bet kokiaje valstybinėje, nevalstybinėje ar privačioje įstaigoje, įmonėje, organizacijoje ar verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus arba turi teisę veikti šios įstaigos, įmonės ar organizacijos vardu, arba teikia viešąsias paslaugas. Tokių prilygintų asmenų, atitinkančių aukščiau nurodytus požymius, ratui dėl savo vykdomos viešojo pobūdžio veiklos priskirtini ir notari.

Neretai nustatyti, ar konkreti notaro veika yra nusikalstama, ar padarytas tarnybinis (drausminis) nusižengimas, gana sunku, todėl pagrindinis jas skiriantis kriterijus yra didelės žalos požymis, žymintis didesnę veikos pavojingumą, kuris nustatomas, atsižvelgiant į kilusios žalos pobūdį, pažeistų interesų ir kaltininko einamų pareigų svarbą, padarytos veikos neigiamą poveikį institucijos, kurioje dirba kaltininkas, reputacijai, valstybės autoritetui ir pan. Vertinant, ar notaras atliko baudžiamuoju įstatymu uždraustą nusikalstamą veiką, negalima absoliutinti tik objektyviai atsiradusių neigiamų padarinių (fakto, kad kažkam padaryta žala). Notaras privalo visus įmanomus savo veikloje veiksmus atlikti teisėtai, tačiau, kita vertus, iš jo negalima reikalauti to, kas yra neįmanoma.

Aiškinantis, ar notaras nusikalstamai neatliko savo pareigų ar netinkamai jas atliko, būtina nustatyti notaro kaltę ir priežastinį jo pareigų neatlikimo ar netinkamo atlikimo ir galutinių neigiamų padarinių ryšį. Teismų praktikoje suformuluota neatsargios kaltės, kuriai esant gresia baudžiamoji atsakomybė, samprata galėtų būti taikoma ir vertinant notaro elgesį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė: „Padarius išvadą, kad <...> procesinius veiksmus atliko ir sprendimą priėmė dėl <...> apgaulės, negalėjo būti daroma priešinga išvada, kad <...> nagrinėjama <...> byla, kurioje buvo pateikti reikiami dokumentai ir pagal kuriuos jokių nesutarimų tarp šalių nebuvo, dėl neatsargumo padarė nusikalstamą veiką, t. y. kad notarė, veikdama dėl šalių apgaulės: 1) galėjo ir turėjo suvokti, kad nepakankamai apdairiai vykdo pareigas, 2) galėjo ir turėjo numatyti, jog dėl to bus padaryta žala, ir 3) turėjo sugebėti įvertinti padarinių dydį.“⁸²

Kiekvienoje baudžiamojoje byloje turi būti aiškiai atskiriami du priežastiniai ryšiai: priežastinis nusikalstamą veiką padariusio asmens ir galutinių neigiamų padarinių (įprastai turinio pobūdžio) ryšys ir priežastinis notaro profesinės pareigos neatlikimo ar netinkamo atlikimo ir galutinių neigiamų padarinių ryšys. Nepakanka vien priežastinio ryšio, grindžiamo *conditio sine qua non* taisykle, turi būti teisiškai reikšmingas priežastinis ryšys.

Atskirai reikėtų aptarti Baudžiamojo kodekso 229 straipsnyje („Tarnybos pareigų neatlikimas“) nustatytą nusikaltimo sudėtį, kadangi notaras turi tinkamai atlikti savo pareigas, kaip reikalauja Notariato įstatymas, o dėl netinkamo pareigų atlikimo ar pareigų neatlikimo, kaip buvo rašyta anksčiau, notarui gali būti taikoma įvairi teisinė atsakomybė (civilinė, drausminė,

79 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos* / Mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 650.

80 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

81 Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 66-2130; 2002, Nr. 45-1708.

82 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-228/2008.

administracinė ar baudžiamoji). Todėl svarbu nustatyti, kokie notaro veiksmai gali būti laikomi nusikaltimu. Nusikaltimo, nurodyto Baudžiamojo kodekso 229 straipsnyje, sudėtis yra materialioji, todėl šios normos taikymas galimas nustačius, kad buvo padaryta priešinga valstybės tarnybai veika: valstybės tarnautojas neatliko savo pareigų arba jas atliko netinkamai; todėl atsirado pasekmės – valstybė, juridinis ar fizinis asmuo patyrė didelę žalą; yra priežastinis veikos ir pasekmių ryšys. Taip pat reikėtų pažymėti, kad, traukiant asmenį baudžiamajon atsakomybėn pagal šį straipsnį, turi būti nustatyta kaltės forma – neatsargumas. Veikai kvalifikuoti nepakanka vien objektyviai konstatuoti padarytą žalą ir jos dydį. Būtina nustatyti, kad netinkamu pareigų atlikimu sukelti padariniai atsispindėjo kaltininko sąmonėje.

Baudžiamojo kodekso 10 straipsnyje išskirtos dvi neatsargumo rūšys – nusikalstamas pasitikėjimas ir nusikalstamas nerūpestingumas. Nusikalstamo pasitikėjimo atveju asmuo supranta, kad jo pasirinktas tarnybinių pareigų atlikimo būdas yra neteisėtas ir gali sukelti pavojingų pasekmių, tačiau savo rizikingo elgesio nekeičia ir lengvabūdiškai tikisi, kad yra aplinkybių, kurios neleis kilti žalingoms pasekmėms. Nusikalstamas nerūpestingumas yra tada, kai asmuo, konkrečiai nenumatydamas pavojingų pasekmių, ignoruoja visuomenės interesus, nepakankamai apdairiai vykdo tarnybines ir profesines pareigas, nesilaiko įstatymų ir kitų norminių aktų reikalavimų. Nusikalstamam nerūpestingumui būtinas intelektualusis kaltės elementas. Vien galėjimas ir turėjimas numatyti padarinius nesudaro pagrindo kvalifikuoti veiką pagal Baudžiamojo kodekso 229 straipsnį, nes kaltininkas dar turi suvokti ir sugebėti įvertinti savo veikos padarinių dydį⁸³. Jei valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo savo tarnybos pareigų neatlieka arba jas atlieka netinkamai dėl objektyvių, nuo jo valios nepriklausančių priežasčių, Baudžiamojo kodekso 229 straipsnis netaikomas. Turi būti nustatyta, kad pareigūno ar jam prilyginto asmens kompetencijai priklausančių pareigų neatlikimas ar netinkamas atlikimas objektyviai, dėsningai lėmė didelės žalos atsiradimą.

Nustatant, ar notarui už notarinę veiklą turi būti taikoma civilinė, ar baudžiamoji atsakomybė, svarbu pažymėti pagrindinius baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimo kriterijus:

- 1) civilinės atsakomybės tikslas yra atkurti pažeistas teises, o baudžiamosios atsakomybės tikslas – nubausti kaltą asmenį, užkirsti kelią naujiems nusikaltimams, sudaryti sąlygas kaltam asmeniui pasitaisyti;
- 2) civilinė atsakomybė atsiranda pažeidus privatų interesą, o baudžiamoji atsakomybė atsiranda tik už įstatymo nustatytas veikas, kurios yra pavojingos visuomenei.

Todėl svarbi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, kad „negali būti pritarata tokiai baudžiamoji įstatymo taikymo praktikai, kai asmens elgesys, esant išimtinai civiliniams, administraciniais ar drausminiais teisiniais santykiams, yra vertinamas kaip nusikalstamas. Atsižvelgiant į tai, kad baudžiamoji atsakomybė demokratinėje visuomenėje suvokiama kaip kraštutinė priemonė, naudojama saugomų teisių gėrių apsaugai, todėl ir taikoma turėtų būti tik tais atvejais, kai švelnesnėmis priemonėmis tų pačių tikslų pasiekti negalima“⁸⁴. Vertinant, ar notaras netinkamai atliko savo pareigas, ar jų neatliko, lemiamą reikšmę turi notaro statusas, notariato paskirtis, notarinės veiklos specifika, tad, notarui neatsargiais veiksmais ar neveikimu padarius žalą asmenims, bylos turi būti sprendžiamos civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, o baudžiamosios teisės normos notaro veiklai gali būti taikomos tik išimtiniais atvejais, kai to neįmanoma pasiekti notarui taikant civilinę atsakomybę civilinio proceso tvarka⁸⁵.

Notarų administracinės atsakomybės ypatumai. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse⁸⁶ administraciniu teisės pažeidimu (nusižengimu) laikomas prie-

83 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2004.

84 O. Fedosiukas *Baudžiamoji atsakomybė kaip ultima ratio priemonė* // Metinis informacinis pranešimas, 2011, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.

85 Plačiau žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 15 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-10/2008; 2008 m. gegužės 20 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-228/2008; 2011 m. gegužės 24 d. nutartį baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011.

86 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1.

šingas teisei, kaltas (tyčinis arba neatsargus) veikimas arba neveikimas, kuriuo kėsinama į valstybinę arba viešąją tvarką, nuosavybę, piliečių teises ir laisves, į nustatytą valdymo tvarką, už kurią įstatymai numato administracinę atsakomybę. Administracinė atsakomybė už šiame kodekse numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės.

Valstybės tarnautojas neretai turi valdžios įgaliojimus jam tarnybiniu pagrindu nepavaldiems asmenims (tai ypač būdinga statutiniams valstybės tarnautojams). Tokie valstybės tarnautojai vadinami pareigūnais ir traktuojami kaip specialūs administracinės teisės pažeidimo subjektai. Jie administracinė atsakomybėn traukiami už pažeidimus, susijusius su jų pareigų vykdymu, taip pat už pažeidimus, susijusius su nustatytos valdymo tvarkos nesilaikymu, valstybinės ir viešosios tvarkos, aplinkos, gyventojų sveikatos apsaugos bei kitų taisyklių, kurių laikymąsi užtikrinti yra jų tarnybinė pareiga. Pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą pareigūnams numatytos griežtesnės administracinės nuobaudos (piniginės baudos) nei kitiems asmenims.

Notarai administracinės teisės prasme laikomi specialiaisiais administracinio pažeidimo subjektais, kurių požymiai nurodomi atitinkamo Administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnio dispozicijoje arba akivaizdžiai išplaukia iš jos aiškinimo. Įstatyme išskiriamos dvi subjektų grupės: 1) valstybės pareigūnai ir tarnautojai (Administracinių teisės pažeidimų kodekso 14 straipsnis); ir 2) kariškiai (Administracinių teisės pažeidimų kodekso 15 straipsnis). Notarai priskiriami pirmajai grupei.

Specifiška tai, jog notaras administracinė atsakomybėn gali būti patraukiamas dvejopai:

- 1) notaro biuras nėra juridinis asmuo, o notaro biuro darbą savarankiškai organizuoja notaras, t. y. priima į darbą darbuotojus, tvirtina darbų saugos dokumentus, yra atsakingas už priešgaisrinės saugos, higienos normų užtikrinimą notaro biure, sudaro sutartis su paslaugas teikiančiomis įstaigomis. Kadangi minėtos funkcijos panašios į vadovo funkcijas, todėl už tam tikrus nusižengimus, tokius kaip priešgaisrinės saugos, higienos, saugos darbe ir kitus, notarui taikoma administracinė atsakomybė kaip bet kuriam įmonės, įstaigos, organizacijos ar institucijos vadovui;
- 2) kaip profesionalias teises paslaugas teikiantis asmuo, už teisės aktų, reglamentuojančių pačią notaro veiklą, nesilaikymą ar netinkamą laikymąsi, pavyzdžiui, nepateikus tam tikros informacijos, kurią notarui privalu pateikti tam tikrais nustatytais terminais ir tvarka. Notaras Administracinių teisės pažeidimų kodekso nustatyta tvarka atsakytų už Valstybinės mokesčių inspekcijos vadovų ir kitų pareigūnų nurodymų nevykdymą, savo, kaip mokesčių mokėtojo, registravimo duomenų pateikimo tvarkos pažeidimą, gyventojų pajamų mokesčio mokėjimo tvarkos pažeidimą, pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos priemonių įgyvendinimo tvarkos pažeidimą, neteisėtą registrų duomenų naudojimą, neteisėtą asmens duomenų tvarkymą, Valstybinės kalbos įstatymo normų nesilaikymą ir pan.

6.2.3. Notarų drausminė atsakomybė

Kadangi notariatas atlieka viešojo pobūdžio funkcijas, jis funkcionuoja pagal valstybės nustatytas taisykles, tačiau, nepaisant to, jis veikia sąlygiškai autonomiškai nuo valstybės ir tai garantuoja įstatymais įtvirtintas notarų nepriklausomumo principas⁸⁷. Todėl kalbant apie notaro ir notariato veiklos priežiūros santykius, vienas pagrindinių šiandienos tikslų yra rasti optimalų vidinio ir išorinio poveikio notarui ir notarinei veiklai santykį. Daugelis tyrinėtojų pabrėžia būtinybę notariato veikloje suderinti valstybės (išorinę) ir „savarankišką“ (vidaus)

87 Apie notarų nepriklausomumo principą žr. 2 skyriaus „Notarų veiklos principai“ 2.1 poskyrį „Nepriklausomumo principas“.

kontrolę, kadangi pats notariatas ne visada turi galimybę tinkamai įvertinti notarų profesinę veiklą⁸⁸. Priklausomai nuo kontrolės įgaliojimus turinčio subjekto, kontrolę kai kurie autoriai (pavyzdžiui, G. Čeremnychas) skirsto į:

- 1) atliekamą valstybės organų ir pareigūnų;
- 2) atliekamą notarų savivaldos organų⁸⁹.

Kiti tyrinėtojai kontrolės organus klasifikuoja iš esmės analogiškai, t. y. į: a) profesinę kontrolę, kurią atlieka notarų rūmai; b) mokesčių organų kontrolę; c) teismų kontrolę; d) prokuratūros ir ikiteisminio tyrimo organų atliekamą kontrolę⁹⁰.

Prievolė valstybei tiesiogiai per savo įgaliojimas institucijas ir asmenis ar per notarų savivaldos organus vykdyti notarų veiklos kontrolę šiandien nekelia abejonių. Kaip teigia G. Lastauskienė, oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje atkreipiamas dėmesys į tai, kad tam tikrų valstybės funkcijų vykdymas per privačią veiklą turi tam tikrų ypatumų, ir vartojama valstybės kontroliuojamos profesijos sąvoka. Antai antstolio ir notaro profesijos *expressis verbis* vadinamos valstybės kontroliuojamomis⁹¹. Autorė pažymi, kad nors advokato profesija konstitucinėje jurisprudencijoje taip nėra pavadinta, ji taip pat kontroliuojama, nors šiek tiek mažiau. Paminėtinas reikšmingas 2008 m. sausio 7 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas⁹², kuriuo konstatuota, jog valstybės kontroliuojamos profesijos suponuojama atitinkamos profesijos savireguliaciją ir atitinkamą savivaldos sistemą, kuri apima visą šią profesiją (visus ja besiverčiančius asmenis) ir užtikrina atstovavimą tai profesijai (ja besiverčiantiems asmenims) esant santykiams su valstybės ir savivaldos institucijomis bei tarptautiniu lygiu, kvalifikacijos tobulinimo organizavimą, vienodus profesinės etikos standartus ir jų laikymosi kontrolę, taip pat kitokią įstatymų reikalaujamą tos profesijos asmenų veiklos kontrolę. Kaip teigiama šiame nutarime, šių profesijų asmenys negali būti „šalia“ minėtos profesinės savivaldos sistemos, nes jie galėtų išvengti profesinės veiklos kontrolės, ar tie asmenys laikosi vienodų profesinės etikos standartų. Taigi narystė yra privaloma, o tai garantuoja valstybei, kad per savireguliacijos mechanizmus bus kontroliuojama laisvųjų teisiųjų profesijų atstovų veikla⁹³.

Kadangi notarai įstatymo pagrindu yra susivieniję į savivaldos instituciją – Lietuvos notarų rūmus, valstybė nustatė tam tikrus savikontrolės mechanizmus. Vienas iš jų – galimybė notarams, padariusiems profesinės etikos ir tarnybinius nusižengimus, taikyti drausminę atsakomybę.

Profesinė etika, kaip teigia Rolanas Niklausas, gali būti apibūdinama kaip taisyklių ir pareigų, reguliuojančių pačią profesiją, taip pat elgesį asmenų, užsiimančių tam tikra profesine veikla, taip pat šios profesijos asmenų tarpusavio santykius ir jų santykius su klientais, rinkinys (sąvadas)⁹⁴. Pagrindinė minėtų taisyklių paskirtis – užtikrinti profesijos apsaugą, jos narių nepriklausomumą ir notaro vykdomų pareigų kokybę. *Tarnybiniai nusižengimai* – tai atvejai, kai notarai pažeidžia notarinį veiksmų atlikimo slaptumo principą, taikomos kitos veiklos apribojimus ar aplaidžiai sudarinėja notarinius dokumentus ir tvarko notarinius registrus, kitokią dokumentaciją⁹⁵. *Notaro drausminė atsakomybė* – tai viena iš notaro teisinės atsakomybės rūšių, atsirandanti notarui padarius minėtų drausminių nusižengimų, t. y. pažeidus įstatymus ir pozityvias taisykles, įtvirtinančias notaro pareigą elgtis tam tikru būdu.

Toliau aptarsime notarui taikytinos drausminės atsakomybės mechanizmą. Be to, atsižvelgiant į tai, kad valstybė kontroliuoja ne tik notaro, bet ir antstolio bei advokato veiklą, tam

88 I. G. Čeremnych *Teoretinės osnovy nezavisimogo notariata Rossii*. Moskva, 2006, p. 141.

89 *Ibid.*, p. 143.

90 *Ibid.*, p. 144.

91 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos* / Mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 572.

92 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 4-136.

93 Apie notarų profesijos savireguliaciją per atitinkamą savivaldos sistemą plačiau žr. 10 skyrių „Notariato savivalda“.

94 *Razvitie nebiudžetnogo notariata v Rossii: kvalificirovannaja juridičeskaja pomošč' i zaščita prav graždān i juridičeskich lic*. Moskva, 2000, p. 47.

95 V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997, p. 46.

tikrus jo aspektus palyginsime su šių profesijų asmenims taikomais drausminės atsakomybės mechanizmais.

Kadangi Lietuvos notarų rūmai vykdo įvairius valstybės jiems suteiktus viešojo pobūdžio uždavinius – drausmės, tvarkos ir teisėtumo notarų veikloje užtikrinimo bei notarų veiklos priežiūros, – jiems suteikta teisė notarui taikyti drausminę atsakomybę, jei notaro pažeidimai neturi baudžiamojo nusizengimo ar nusikaltimo požymių.

Pagal Notariato įstatymo 7⁽¹⁾ straipsnį drausmės byla notarui gali būti iškelta išimtinai tik už:

- 1) Notariato įstatymo pažeidimus;
- 2) Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintų teisės aktų pažeidimus;
- 3) Notarų garbės (etikos) kodekso pažeidimus.

Pavyzdžiui, prasižengusiam advokatui pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo⁹⁶ 52 straipsnio 1 dalį drausmės byla gali būti iškeliama tik už Advokatūros įstatymo, Lietuvos advokatų etikos kodekso reikalavimų bei advokato veiklos pažeidimus. Pagal Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo⁹⁷ 13 straipsnio 1 dalį antstoliui (antstolio padėjėjui) drausminė atsakomybė gali būti taikoma už šio įstatymo, Sprendimų vykdymo instrukcijos, Antstolių profesinės etikos kodekso, kitų teisės aktų, reglamentuojančių antstolių neprocesinę veiklą, vykdymo išlaidų išieškojimo tvarkos, nesusijusios su vykdymo išlaidų dydžio apskaičiavimu, pažeidimus arba jei teismo sprendime konstatuoti imperatyviųjų procesinės teisės normų pažeidimai. Taigi notarams, kaip ir advokatams bei antstoliams, privalu laikytis ne tik įstatymų reikalavimų bet ir jų profesinės etikos kodeksuose įtvirtintų privalomų bendro pobūdžio elgesio taisyklių⁹⁸.

Pagal Notariato įstatymo 7⁽¹⁾ straipsnį prasižengusiam notarui drausmės bylą turi teisę iškelti tik Lietuvos Respublikos teisingumo ministras arba Lietuvos notarų rūmų prezidiumas. Palyginimui pagal Advokatūros įstatymo 52 straipsnio 2 dalį sprendimą iškelti drausmės bylą advokatui taip pat priima Lietuvos advokatūra arba teisingumo ministras. Pagal Antstolių įstatymo 13 straipsnio 2 dalį iškelti drausmės bylą antstoliui gali teisingumo ministras arba Lietuvos antstolių rūmų prezidiumas⁹⁹. Taigi subjektai, galintys iškelti prasižengusiam atitinkamos teisinės profesijos atstovui drausmės bylą, yra labai panašūs, gal net tapatūs: drausmės bylą gali iškelti teisingumo ministras ir atitinkamas savivaldos organas. Tai lėmė daug veiksmų: panašiu principu atlikta šių institucijų reforma, institucinės tradicijos, egzistuojančios pasaulyje, pačių institucijų savivaldos specifika. Tačiau kartu kontroliuojant visų šių profesijų tarnybinės veiklos vykdymą dalyvauja valstybė, privalanti vykdyti laisvųjų profesijų kontrolę.

Pažymėtina, kad Notariato įstatyme nurodyti subjektai – teisingumo ministras ir Lietuvos notarų rūmų prezidiumas – drausmės bylą gali iškelti nustatę privalomos pagal įstatymą notarų veiklos pažeidimus: gavę piliečių skundą, Teisingumo ministerijos pareigūnams atlikus notaro veiklos patikrinimą, kuriuo nustatomas neteisėtas notaro elgesys ar netinkamas jo pareigų vykdymas, Lietuvos notarų rūmų prezidiumui, vykdant įstatymu nustatytas notaro veiklos priežiūros funkcijas, gavus informaciją iš draudimo kompanijos, kad dėl kaltų notaro veiksmų atliekant notarinius veiksmus ar atsisakius atlikti notarinį veiksma atlyginta žala asmenims; notarui pažeidus įstatyme nustatytas pareigas arba jų neatlikus ar netinkamai atlikus; notarui pažeidus profesinę etiką ir panašiais atvejais, kurių baigtinio sąrašo negalima pateikti. Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į tai, jog notarai privalomuoju profesinės civilinės atsakomybės draudimu draudžiami per Lietuvos notarų rūmus bendra sutartimi, Lietuvos notarų rūmai turi galimybę gauti informaciją apie atvejus, kai dėl notaro neteisėtų veiksmų,

96 Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632.

97 Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 53-2042.

98 Apie notarų profesinės etikos (elgesio) kodeksus žr. 5 skyriaus „Notarų profesinės veiklos etika“ 5.2 poskyrį „Notarų profesinės etikos (elgesio) kodeksai“.

99 Drausmės bylą antstolio padėjėjui gali iškelti teisingumo ministras arba Lietuvos antstolių rūmų prezidiumas savo iniciatyva arba antstolio, su kuriuo antstolio padėjėjas yra sudaręs darbo sutartį, teikimu.

pažeidus teisės normas, padaroma žala asmenims¹⁰⁰. Todėl nustačius tarnybinių pažeidimų, notarui gali būti taikoma ir drausminė atsakomybė.

Notarų profesinės etikos ir tarnybinių nusižengimų bylas nagrinėja Notarų garbės teismas, vadovaudamasis teisingumo ministro patvirtintais Notarų garbės teismo nuostatais¹⁰¹. Be to, Notarų garbės teismo veiklą reglamentuoja Notariato įstatymas, Lietuvos notarų rūmų statutas¹⁰². Teismas savo veikloje vadovaujasi Notarų garbės (etikos) kodeksu¹⁰³.

Notariato įstatymo 10¹ straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog Notarų garbės teismą sudaro 5 notariai, iš kurių du renkami Lietuvos notarų rūmų susirinkime, du skiria Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, vieną – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Notarų garbės teismo įgaliojimai trunka trejus metus, o teismas gali veikti, jeigu į jį yra išrinkta ar paskirta daugiau kaip pusė narių.

Paminėtina, kad pagal Antstolių įstatymo 13 straipsnio 6 dalį antstolių (antstolių padėjėjų) drausmės bylas nagrinėja Antstolių garbės teismas. Drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo tvarką nustato teisingumo ministro patvirtintos drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo taisyklės. Antstolių garbės teismo sudėtis ir narių skyrimo tvarka yra analogiška Notarų garbės teismui. Tai lėmė aplinkybė, kad antstolių reforma Lietuvoje buvo vykdoma sėkmingos notariato reformos pagrindu. Pagal Advokatūros įstatymo 52 straipsnio 3 ir 4 dalimis, advokatų drausmės bylas nagrinėja Advokatų garbės teismas, o advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarką nustato Lietuvos advokatūra¹⁰⁴. Advokatų garbės teismas susideda iš penkių narių, šio teismo nariu gali būti advokatas, turintis ne mažesnę kaip aštuonerių metų advokato veiklos stažą, Advokatų garbės teismo įgaliojimų laikas – treji metai. Advokatų garbės teismas sudaromas šia tvarka: tris narius iš advokatų renka visuotinis advokatų susirinkimas; du narius iš advokatų skiria teisingumo ministras. Advokatų garbės teismas gali nagrinėti bylas, jeigu yra paskirti bent trys teismo nariai.

Įvertinus notarų, antstolių ir advokatų garbės teismų sudarymo tvarką, matyti, kad visų šių profesijų Lietuvos garbės teismai susideda iš penkių narių ir jis sudaromas tik iš šių profesijų atstovų, tačiau šiek tiek skiriasi institucijos, kurios siūlo narius į garbės teismą. Be to, tarnybinių nusižengimų ir etikos kontrolė perduota pačioms institucijoms, nepaisant aplinkybės, kad valstybė dalyvauja formuojant šį teismą ir priimant norminį aktą, reglamentuojantį drausmės bylų nagrinėjimą. Toks įtvirtintas tarnybinės savireguliacijos modelis užtikrina šių institucijų autonomiją ir nepriklausomumą bei parodo valstybės pasitikėjimą jomis.

Kaip buvo minėta, Notarų garbės teismas nagrinėja notarų profesinės etikos ir tarnybinių nusižengimų bylas, kaip reglamentuoja Lietuvos notarų rūmų statuto 32 straipsnis, tačiau, kaip teisingai pastebėjo Egidijus Kūris, Notariato įstatyme ir Lietuvos notarų rūmų statuto 10 straipsnyje šios bylos vadinamos drausmės bylomis¹⁰⁵. Bylos dėl notarų profesinės etikos pažeidimų – tai daugiausia bylos dėl Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodekso normų pažeidimo.

Notarų garbės (etikos) kodeksas – Lietuvos notarų rūmų susirinkimo, t. y. pačių notarų, kaip tam tikros asociacijos narių, priimtas privalomojo pobūdžio elgesio taisyklių rinkinys, skirtas notarams, asesoriams (kandidatams į notarus) bei notarų atstovams, už kurio taisyklių nesilaikymą leidžiantis prasižengusiems asmenims taikyti drausminio pobūdžio priemonės,

100 Atsižvelgiant į sumokėtos žalos dydį, kitais metais gali būti padidintos draudimo įmokos draudimo kompanijai, todėl turi suveikti savireguliacijos procesai. Šiuo tikslu įstatymo leidėjas nustatė kolektyvinį notarų privalomosios civilinės atsakomybės draudimą.

101 Notarų garbės teismo nuostatai, patvirtinti 2004 m. liepos 22d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr.1R-184 // Valstybės žinios, 2004, Nr. 118-4413.

102 Lietuvos notarų rūmų statutas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. sausio 3 d. įsakymu Nr. 1R-3 „Dėl Lietuvos notarų rūmų statuto naujos redakcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 6-222.

103 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 09 01).

104 Advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarką teisingumo ministras skelbia „Valstybės žiniose“. Teisingumo ministras gali atsisakyti skelbti Advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarką, jeigu ji prieštarauja Advokatūros įstatymui ar kitoms teisės aktams. Teisingumo ministro atsisakymas skelbti šią tvarką gali būti skundžiamas teismui Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.

105 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos* / Mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 662.

pasiekti notariato kaip sistemos vidaus savireguliacijos tikslus ir užtikrinti efektyvią notarų tarnybinės priežiūros kontrolę¹⁰⁶. Čia reikėtų pažymėti, kad galimybė kelti drausmės bylas kandidatams į notarų (asesoriams) įstatyme tiesiogiai nenurodyta, kaip tai padaryta antstolių ir advokatų padėjėjams, aiškiai juos įvardijant, tačiau tai galime kildinti iš įstatyme įtvirtintos asesorių nepriekaištingo elgesio, profesinės etikos laikymosi pareigos. Praktikoje nebuvo atvejo, kada reikėtų spręsti šių asmenų profesinės etikos klausimą, todėl tik teoriškai būtų galima nurodyti tokią galimybę ir kartu nustatyti, kad asesoriams, taip pat ir notarų atstovams, padarius tarnybinį nusižengimą ar pažeidus etiką galėtų būti keliama drausmės byla. Tačiau įstatymuose tiesiogiai šis klausimas nėra sureguliuotas.

Pagal Notarų garbės (etikos) kodeksą notarų profesinės etikos pažeidimams priskiriamas nekorektiškas elgesys su klientu, nesąžininga konkurencija, neobjektyvumas, nesąžiningas pajamų deklaravimas, nepagarbus elgesys su jam pavaldžiais darbuotojais ir panašūs atvejai, kai notaras menkina valstybės patikėtinio vardą.

Reikėtų pažymėti, kad Lietuva yra prisijungusi prie Europos notarų elgesio kodekso (angl. *European Notarial Code of Conduct*)¹⁰⁷, todėl ir už šiame kodekse numatytų elgesio taisyklių nesilaikymą kiekvienam Lietuvos notarui gali būti taikoma drausminė atsakomybė taip pat, kaip ji taikoma už nacionalinio dokumento – Notarų garbės (etikos) kodekso – nesilaikymą ar netinkamą laikymąsi.

Pagal Notarų garbės teismo nuostatus, drausmės byla notarui gali būti iškeliama ne vėliau kaip per 3 mėnesius nuo pažeidimo ar nusižengimo paaiškėjimo dienos, neįskaitant patikrinimo (revizijos) trukmės arba laiko, kai notaras negalėjo eiti savo pareigų (atostogos, liga ar kitos priežastys), o nutraukus baudžiamąją bylą, per vieną mėnesį nuo dienos, kai institucija, turinti teisę iškelti notarui drausmės bylą, gavo nutarimą nutraukti bylą. Drausmės byla negali būti keliama, jeigu nuo nusižengimo padarymo dienos praėjo daugiau kaip vieneri metai. Drausmės byla Notarų garbės teisme turi būti išnagrinėta per vieną mėnesį nuo bylos iškėlimo dienos. Drausmės bylos nagrinėjimas gali būti atidėtas, bet ne ilgiau kaip dešimčiai dienų, jeigu Notarų garbės teismo posėdyje paaiškėja, kad būtina surinkti papildomus įrodymus, kurių surinkti per teismo posėdį nėra galimybių, arba jeigu yra kitų svarbių aplinkybių, dėl kurių būtina atidėti drausmės bylos nagrinėjimą.

Pagal Notariato įstatymo 102 straipsnį Notarų garbės teismas, išnagrinėjęs notaro drausmės bylą, gali: 1) notarą išteisinti; 2) pasitenkinti drausmės bylos svarstymu; 3) nutraukti drausmės bylą, jei praleistas šios bylos iškėlimo terminas; 4) įpareigoti viešai atsiprašyti nukentėjusįjį arba notaro biuro kolektyvą; 5) pareikšti notarui pastabą; 6) pareikšti notarui papeikimą; 7) pareikšti notarui griežtą papeikimą; 8) uždrausti profesinę veiklą iki trijų mėnesių; 9) pasiūlyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministrai atleisti notarą iš pareigų.

Beveik visos Notariato įstatyme nustatytos nuobaudos yra prevencinio pobūdžio ir skatina notarą nepažeisti įstatymų bei nustatytų etikos reikalavimų, tačiau neturi tikslo nubausti notarą (išskyrus siūlymą teisingumo ministrai atleisti notarą iš pareigų ir profesinės veiklos uždraudimą iki trijų mėnesių), todėl drausminės nuobaudos paskyrimas neužkerta kelio taikyti kitas atsakomybės rūšis – civilinę, administracinę ar baudžiamąją atsakomybę. Reikėtų pritarti Romualdui Drakšui, teigiančiam, kad tai „iš esmės negali būti laikoma *non bis in idem* principo pažeidimu“¹⁰⁸.

Tuo tarpu Advokatų garbės teismas pagal Advokatūros įstatymo 53 straipsnį prasižengusiam advokatui gali skirti šias drausmines nuobaudas: pastabą, papeikimą, viešai paskelbiamą papeikimą, pripažinti negaliojančiu Lietuvos advokatūros sprendimą pripažinti asmenį advo-

106 Plačiau apie Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksą žr. 5 skyriaus „Notarų profesinės veiklos etika“ 5.2 poskyrį „Notarų profesinės etikos (elgesio) kodeksai“.

107 Europos notarų elgesio kodeksas (nauja redakcija), patvirtintas 2009 m. gruodžio 11 d. Europos Sąjungos notariatų tarybos generalinėje asamblėjoje. Europos Sąjungos notariatų tarybos informacija.

108 R. Drakšas *Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos*. Vilnius, 2012.

katu¹⁰⁹. Pagal Antstolių įstatymo 14 straipsnį Antstolių garbės teismas, išnagrinėjęs drausmės bylą, priima vieną iš šių sprendimų: nutraukti drausmės bylą nenustačius nusižengimo arba jei paaiškėja, kad praleistas šios bylos iškėlimo terminas; atleisti nuo drausminės atsakomybės dėl padaryto drausmės pažeidimo mažareikšmiškumo; skirti antstoliui (antstolio padėjėjui) vieną iš drausminių nuobaudų. Antstoliui gali būti skiriamos šios drausminės nuobaudos: pastaba, papeikimas, teisės teikti paslaugas, nurodytas Antstolių įstatymo 21 straipsnio 2 dalyje, atėmimas iki šešių mėnesių, teisės atlikti funkcijas, nurodytas Antstolių įstatymo 21 straipsnio 1 dalyje, atėmimas iki šešių mėnesių, atleidimas iš antstolių¹¹⁰. Antstoliui (antstolio padėjėjui) papildomai gali būti skiriamas įpareigojimas atsiprašyti asmens Antstolių garbės teismo nustatyta tvarka.

Notarų garbės teismo sprendimas per 14 dienų nuo įteikimo notarui gali būti skundžiamas Vilniaus apygardos teismui. Tuo tarpu tiek Advokatų garbės teismo, tiek Antstolių garbės teismo sprendimai gali būti skundžiami Vilniaus apygardos teismui per trisdešimt dienų nuo sprendimo nuorašo įteikimo advokatui (advokato padėjėjui), antstoliui (antstolio padėjėjui) dienos.

Notarų garbės teismo paskirta nuobauda galioja vienerius metus. Notarų garbės teismas gali po šešių mėnesių nuo nuobaudos paskyrimo panaikinti paskirtą nuobaudą notarui, jei-gu jis sąžiningai atliko pareigas ir padarė atitinkamas išvadas po nuobaudos paskyrimo (šios taisyklės negalėtų būti taikomos, jei Notarų garbės teismas pasiūlo atleisti notarą iš pareigų, o teisingumo ministras įformina notaro įgaliojimų pasibaigimą)¹¹¹.

Drausmės byla, įsiteisėjus Notarų garbės teismo sprendimui, kuriame pasiūlyta notarą atleisti iš pareigų, per tris darbo dienas perduodama teisingumo ministrui. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Notarų garbės teismo sprendimas pasiūlyti teisingumo ministrui atleisti notarą iš pareigų yra tik siūlymas, kurį teisingumo ministras gali realizuoti, atleisdamas notarą iš pareigų, arba to nedarydamas. Prerogatyva šiuo atveju teikiama teisingumo ministro sprendimui, kurį Lietuvos notarų rūmų prezidiumas gali skųsti Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymu¹¹² nustatyta tvarka.

Aptarus drausminės atsakomybės taikymo notarams ypatumus ir palyginus notarų drausminę atsakomybę su kitų laisvųjų teisinių profesijų – advokatų ir antstolių – drausmine atsakomybe, galime padaryti išvadą, jog teisiniai pagrindai iškelti drausmės bylas visiems šias teises paslaugas teikiantiems asmenims itin panašūs, o drausminė atsakomybė jiems kyla dėl tarnybinių bei garbės (etikos) kodeksuose įtvirtintų bendro pobūdžio elgesio taisyklių, nustatytų pačių savivaldos organų, pažeidimo.

Reikėtų pažymėti, kad valstybėse, priklausančiose Tarptautinei notariato sąjungai (angl. *International Union of Notaries*), inicijuoti drausmės bylos iškėlimą notarui ar drausminės atsakomybės taikymą, yra gana įvairūs: Teisingumo ministerija, Notarų rūmai, specialus notarų drausmės bylas nagrinėjantis organas, įvairių lygmenų teismai ar teismų vadovai, prokurorai ir kiti. Be šių išvardintų subjektų, galima pateikti nebaigtinį sąrašą institucijų (organų), kurios pačios ar per atitinkamus suformuotus organus gali nagrinėti notarų tarnybinių nusižengimų, už kuriuos nekyla administracinė ar baudžiamoji atsakomybė, bylas: notarų rūmų garbės teismas, prokuroras, teismai. Notarams taikomos sankcijos už tarnybinius nusižengimus, iš kurių kyla drausminė atsakomybė, gali būti gana įvairios: papeikimas, įspėjimas, draudimas eiti notaro pareigas tam tikrą laiką, notaro atleidimas iš pareigų¹¹³, taip pat piniginių sankcijų,

109 Išskyrus minėtus pastabą, papeikimą viešai paskelbiamą papeikimą, išskirtinai tik advokato padėjėjui gali būti taikoma drausminė nuobauda – išbraukimas iš Lietuvos advokatų padėjėjų sąrašo.

110 Antstolio padėjėjui gali būti skiriamos šios drausminės nuobaudos: pastaba, papeikimas, teisės vykdyti antstolio padėjėjo veiklą atėmimas.

111 Antstoliui drausminė nuobauda taip pat galioja vienerius metus nuo paskyrimo dienos. Antstolių garbės teismas Antstolių (antstolių padėjėjų) drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo taisyklėse nustatyta tvarka gali panaikinti drausminę nuobaudą nepasibaigus galiojimo terminui, bet ne anksčiau kaip po šešių mėnesių nuo nuobaudos paskyrimo.

112 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 13-308; 2000, Nr. 85-2566.

113 Tokios sankcijos taikomos Lietuvoje ir daugelyje kitų valstybių.

baudų skyrimas. Toliau pateiksime keleto valstybių pavyzdžių.

Austrijoje notarų veiklos priežiūrą vykdo teisingumo ministras, Notarų rūmai ir teismai, todėl šių institucijų sankcijos skiriasi: regioniniai notarų rūmai gali perspėti notarą, kad šis gerbtų profesines pareigas, skirti rašytinį papeikimą arba kartu su papeikimu skirti iki 10 000 eurų baudą. Regioninis teismas, veikdamas kaip specialios jurisdikcijos teismas, gali pateikti notarui rašytinį papeikimą, skirti iki 50 000 eurų baudą, sustabdyti notaro biuro veiklą iki vienerių metų arba atleisti jį iš pareigų¹¹⁴.

Belgijoje kiekvienos provincijos notarų rūmai prižiūri, ar laikomasi profesinės etikos taisyklių, ir sprendžia profesinius ginčus (tiria skundus ir pan.). Drausmės byla notarui gali būti iškelta prieš tai, kai provincijos notarų rūmai kreipiasi į prokurorą arba į teismą¹¹⁵.

Bulgarijoje yra drausmės komisija, sudaryta iš notarų, užsiimančių notarine praktika ne mažiau nei dvejus metus, kuri gali notarui skirti šias sankcijas: papeikimą, baudą, įspėjimą, sustabdyti notarinę veiklą nuo trijų mėnesių iki penkerių metų¹¹⁶.

Estijoje drausmines nuobaudas gali paskirti teisingumo ministras, o drausminės nuobaudos skyrimo procedūras gali inicijuoti pats teisingumo ministras, atsižvelgdamas į notaro veiklos tikrinimo rezultatus, teismų taryba ar Notarų rūmai, remdamiesi asmens skundu ar kita reikšminga informacija, iš kurios galima spręsti, kad notaras padarė drausminį nusizentalijoje už notaro veiklos pažeidimus smulkias sankcijas taiko Notarų taryba, o griežtesnes – teismas¹¹⁷.

Liuksemburge drausmės bylas nagrinėja Notarų rūmų drausmės taryba, kurią sudaro Liuksemburgo apygardos teismo pirmininkas arba jį pavaduojantis teisėjas ir keturi Notarų rūmų nariai. Taryba nagrinėja profesinių nusizengimų ir aplaidumo atvejus bei kitus notarinės veiklos pažeidimus, tačiau neapriboja asmenų galimybes dėl tų pačių veikų teikti ieškinį teismui¹¹⁸.

Prancūzijoje, atsižvelgiant į drausminio nusizengimo mastą, drausminimo veiksmus gali atlikti savivaldos organai arba teismai¹¹⁹.

Lyginant drausminės atsakomybės pagrindus lotyniškojo notariato valstybėse su valstybiniais notarams taikoma drausmine atsakomybe, reikėtų pažymėti, kad, kitaip negu lotyniškojo notariato notarams, kuriems drausminė atsakomybė kyla už teisės aktų ir garbės (etikos) kodeksų pažeidimus, valstybiniais notarams už tarnybinius pažeidimus drausminė atsakomybė taikoma darbo teisės nustatyta tvarka.

Palyginti su baudžiamąja atsakomybe, drausminė notarų atsakomybė gali būti taikoma tik konkrečioms asmenims – notarams (ir kandidatams į notarus (asesoriams)), todėl tik notaras yra atsakingas už jam pavestų funkcijų vykdymą. Reikėtų pažymėti, kad drausminės nuobaudos notarui skyrimas nepanaikina galimybes, kad notarus neatsiras administracinė, civilinė ar baudžiamoji atsakomybė. Kita vertus, jei už notaro veiksmus kyla baudžiamoji, administracinė ar civilinė atsakomybė, drausmės byla turi būti nagrinėjama tik po to, kai priimamas sprendimas aukščiau nurodytu klausimu. Pats faktas, kad notarui taikoma administracinė, civilinė ar baudžiamoji atsakomybė, nereiškia, kad bus pritaikytos nuobaudos drausmės byloje.

Pasitaiko atvejų, kai notarui už vieną teisės pažeidimą taikomos kelių rūšių teisinės atsakomybės priemonės. Tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje užfiksuotas principas *non bis in idem*, kuris išvertus iš lotynų kalbos reikštų, jog negali kilti dviguba atsakomybė už tą pačią veiką. Europos žmogaus

114 *The Austrian judicial system*. Institutions-Agencies-Services. Federal Ministry of Justice. Vienna, 2009.

115 Teisininko profesijos – Belgija. Prieiga per internetą https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-be-lt.do?member=1 (žiūrėta 2013 07 08).

116 *Notaries and Notarial Practice Act* // Prom. SG. 104/6 Dec 1996.

117 E. Calo *National Report: Italy* // Notarius International, 2001, Nr. 3–4.

118 Teisininko profesijos – Liuksemburgas. Prieiga per internetą https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-lu-lt.do?member=1 (žiūrėta 2013 07 08).

119 *The High Council of French Notariat*. Prieiga per internetą <http://www.notaires.fr/notaires/en/high-council-of-french-notariat> (žiūrėta 2013 07 08).

teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 7 protokolo¹²⁰ 4 straipsnyje teigiama, kad niekas negali būti persekiojamas ar baudžiamas baudžiamąja tvarka pagal tos pačios valstybės įstatymus už nusizengimą, už kurį jis jau galutinai išteisintas ar nuteistas remiantis tos valstybės teise ir baudžiamuoju procesu¹²¹. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje konstatuojama, kad niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą¹²². Baudžiamojo kodekso 2 straipsnio 6 dalyje teigiama, jog niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką antrą kartą. Atkreiptinas dėmesys, kad nei aukščiau minėta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, nei Lietuvos Respublikos Konstitucija bei kiti įstatymai nedraudžia dvigubos teisinės atsakomybės, jie draudžia tik dvigubą baudimą. Kaip teigia Vytautas Piesliakas, principo *non bis in idem* teisingas vertimas į lietuvių kalbą turėtų būti, jog negalima du kartus bausti už tą patį¹²³. Teisinio reguliavimo metodas – baudimas, būdingas baudžiamajai, administracinei, drausminei atsakomybei. Tuo tarpu, remiantis civilinės teisės reguliavimo metodu, civilinei atsakomybei baudimas visiškai nebūdingas, civilinės atsakomybės tikslas – ne bausti, o atkurti pažeistą teisę. Taigi dviguba baudžiamoji ir civilinė atsakomybė už tą pačią teisę priešingą veiką neprieštarauja minėtam principui.

Klausimai

1. Kokios teisinės atsakomybės rūšys gali būti taikomos notarams?
2. Kam teko atsakomybė už neteisėtus ar netinkamai atliktus valstybinių notarų notarinius veiksmus?
3. Kokie veiksniai lėmė notarams taikomus griežtesnius atidumo, atsargumo ir rūpestingumo reikalavimus?
4. Kada atsiranda notaro profesinė atsakomybė?
5. Kas atlygina žalą notaro civilinės atsakomybės atveju?
6. Kodėl notarai nėra laikytini viešojo administravimo subjektais?
7. Kokia civilinės atsakomybės rūšis taikoma notarams?
8. Kuo skiriasi dualistinė ir monistinė notaro civilinės atsakomybės teorijos?
9. Kokios yra notaro civilinės atsakomybės sąlygos?
10. Ar notarui gali būti taikoma atsakomybė dėl neturtinės žalos atlyginimo?
11. Kokie yra netiesioginės notaro civilinės atsakomybės ypatumai?
12. Kada atsiranda notaro ir šalių, dalyvavusių atliekant notarinį veiksma, solidari atsakomybė?
13. Kokie yra notaro baudžiamosios atsakomybės ypatumai?
14. Kokie pagrindiniai baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atribojimo kriterijai?
15. Kokie yra notaro administracinės atsakomybės ypatumai?
16. Kada notaras gali būti traukiamas administracinėn atsakomybėn?
17. Kokie yra notaro drausminės atsakomybės ypatumai?
18. Kokie subjektai gali iškelti notarui drausmės bylą?
19. Už kokius pažeidimus notarui gali būti iškelta drausmės byla?
20. Kokia institucija nagrinėja notarų profesinės etikos ir tarnybinių nusizengimų bylas?
21. Ar gali būti notarui už vieną teisės pažeidimą taikomos kelių rūšių teisinės atsakomybės priemonės?

120 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 7 (1984-11-22), iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11 // Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7394.

121 V. Piesliakas *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2008, kn. 2, p. 184.

122 Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

123 V. Piesliakas, *op. cit.*, p. 184.

6.3. NOTARŲ PROFESINĖS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS DRAUDIMAS

6.3.1. Notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo samprata

Kaip buvo rašyta ankstesniuose poskyriuose¹²⁴, notaro civilinė atsakomybė yra deliktinė ir galima, kai yra visos keturios jos sąlygos: neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys ir notaro kaltė. Pagal civilinės deliktinės atsakomybės nuostatas notaras privalo visiškai atlyginti asmeniui padarytą žalą¹²⁵. Be to, jis yra atsakingas bei privalo atlyginti ir už savo atstovo, notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais tretiesiems asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą¹²⁶. Taigi civilinės atsakomybės požiūriu notaras nelaikomas valstybės pareigūnu ir yra asmeniškai atsakingas už žalą, atsiradusią vykdant notaro profesinę veiklą¹²⁷. Todėl, nors notaras ir yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis viešojo pobūdžio funkcijas, valstybė nėra atsakinga už notaro nukentėjusiems asmenims padarytą žalą. Notarui yra taikomas visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*). Tai reiškia, kad jo atsakomybė yra neribota, o savo profesinę veiklą notaras vykdo savo sąskaita ir rizika. Tačiau gali nutikti, kad notaras negalėtų įgyvendinti pareigos kompensuoti žalos vien iš savo asmeninio turto, todėl valstybė turi užtikrinti, kad asmenims, patyrusiems žalą dėl notaro veiksmų, atliekant savo profesines pareigas, ji būtų atlyginta.

Pažymėtina, kad bendrieji konstituciniai žalos atlyginimo nukentėjusiam asmeniui pagrindai kyla *inter alia* iš konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų¹²⁸. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad, saugant ir ginant asmens teises ir laisves, *inter alia* žmogaus orumą, ypatinga svarba tenka žalos atlyginimo institutui¹²⁹, o būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas¹³⁰. Įtvirtinant šį konstitucinį principą siekiama užtikrinti, kad asmenims, patyrusiems materialinę ar moralinę žalą, ji bus atlyginta¹³¹. Konstitucinis žalos atlyginimo principas neatsiejamas nuo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai¹³². Aiškindamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalies nuostatą, numatančią, kad asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad šioje dalyje yra įtvirtinta įstatymų leidėjo pareiga išleisti įstatymą ar įstatymus, nustatančius žalos atlyginimą asmeniui už jam padarytą materialinę ir moralinę žalą, kad įstatymuose turi būti užtikrintas realus pažeistų žmogaus teisių ir laisvių gynimas, kuris turi būti derinamas su kitų Konstitucijoje įtvirtintų verty-

124 Žr. 6.1 poskyrį „Notarų atsakomybės samprata“ ir 6.2 poskyrio „Notarų atsakomybės rūšys“ 6.2.1 dalį „Notarų civilinė atsakomybė“.

125 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.263 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

126 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 16 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

127 E. Baranauskas *Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai* // Jurisprudencija, 2003, t. 37 (29), p. 60.

128 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 16-758.

129 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tarymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.

130 Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“ // Valstybės žinios, 1997, Nr. 7-130; 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą „Dėl kai kurių teisės aktu, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 181-6708; Nr. 186 (atitaisyimas); 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tarymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529; 2009 m. kovo 27 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2009, Nr. 36-1390.

131 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“ // Valstybės žinios, 1997, Nr. 7-130.

132 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas.

bių apsauga, taip pat kad Konstitucijoje garantuojama asmens teisė į neteisėtais veiksmais padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą, įskaitant teisminį žalos išieškojimą¹³³. Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir atlyginimą gauti¹³⁴. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į tai, kad tam tikrose veiklos srityse žalos padarymo (atsiradimo) rizika yra didesnė, ir siekdamas užtikrinti, kad asmeniui padaryta žala būtų atlyginta veiksmingai ir laiku, gali nustatyti ir vadinamąjį draudžiamąjį žalos atlyginimo būdą, t. y. tokį teisinį reguliavimą, kai kitiems asmenims padarytą žalą sutarties pagrindu įsipareigoja atlyginti kitas nei žalą padaręs asmuo ar už jo veiksmus atsakingas asmuo. Nustatydamas tokį žalos atlyginimo būdą, įstatymų leidėjas privalo įtvirtinti draudžiamojo žalos atlyginimo pagrindus¹³⁵.

Įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į notarų vykdomos profesinės veiklos ypatumus ir įvertinęs didesnę žalos atsiradimo tikimybę (riziką), siekdamas užtikrinti asmenų teises ir teisėtus interesus, taip pat apsaugoti ir notarų interesus nuo galimų neigiamų padarinių (galimų finansinių nuostolių) jų profesinės veiklos metu, kurie gali atsirasti nukentėjusiems asmenims pareiškus pretenzijas dėl žalos atlyginimo, nustatė tokį reguliavimą, pagal kurį notariai privalo apdrausti savo profesinę civilinę atsakomybę dėl žalos padarymo, vykdant notaro profesinę veiklą. Tai rodo, kad civilinės atsakomybės subjektu, privalančiu apsidrausti yra notaras. Įstatymuose nėra įtvirtinta valstybės pareiga atsakyti už notarų prievoles, tarp jų – ir už prievolę atlyginti tretiesiems asmenims padarytą turtinę žalą¹³⁶. Taigi, ne valstybė apdraudžia notarų veiklą, bet notariai įpareigojami apsidrausti patys. Notarams tai ypač aktualu ir dėl to, kad jie už padarytą žalą atsako visu savo turto, o tretiesiems asmenims padarytą žalą gali tekti atlyginti visiškai nei ir tuomet, kai dėl suklydimo ar dėl kitų asmenų neteisėtų veiksmų (pavyzdžiui, apgaulės), atliekant notaro profesinėje veikloje notarui priskirtas funkcijas, padaro formalaus pobūdžio pažeidimą, kuriuo prisidedama prie žalos atsiradimo. Prievolė atlyginti žalą išnyksta tik tuomet, jei neteisėti notariniai veiksmai, dėl kurių kilo žala, atliekami *force majeure* bei kitomis atleidimo nuo civilinės atsakomybės sąlygomis, numatytomis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.253 straipsnyje¹³⁷. Kadangi žala gali būti labai didelė, Lietuvoje, kaip ir kitose lotyniškojo notariato valstybėse, siekiant apsaugoti nukentėjusio trečiojo asmens interesus ir suteikti jam papildomas garantijas, taip pat apsaugoti notaro turtą, yra įvestas privalomasis notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimas. Notaro profesinės civilinės atsakomybės draudimą galima apibrėžti kaip notaro turtinių interesų, atsirandančių iš galimos civilinės atsakomybės už nukentėjusiam trečiajam asmeniui ir (ar) jo turtui padarytą žalą, draudimas, kai draudiko mokamos draudimo išmokos dydis priklauso nuo nuostolių, kuriuos apdraustasis notaras privalo atlyginti nukentėjusiam trečiajam asmeniui už padarytą žalą, dydžio, tačiau neviršijant draudimo sumos. Vienas iš civilinės atsakomybės draudimo privalumų – garantija, kad žala bus atlyginta greitai. Draudimo įmonė yra tam tikras tarpininkas, kuris draudimo sutarties pagrindu atlygina nuostolius nukentėjusiam trečiajam asmeniui dėl civilinės atsakomybės draudimu apdraustojo notaro kaltais veiksmais jam padarytos žalos.

Pagrindiniai su notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimu susijusius teisinius santykius reglamentuojantys teisės aktai yra Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹³⁸, Lietuvos

133 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

134 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas.

135 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas.

136 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2001.

137 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2004.

138 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

Respublikos draudimo įstatymas¹³⁹, Lietuvos Respublikos notariato įstatymas¹⁴⁰ ir specialusis teisės aktas – Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės¹⁴¹.

6.3.2. Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomasis draudimas

Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo institutas įtvirtintas Notariato įstatymo 6(2) straipsnyje. Jame numatyta, kad notarų profesinė civilinė atsakomybė už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą, draudžiama privalomuoju draudimu. Kaip buvo minėta, ne valstybė apdraudžia notarų veiklą, bet notarami įpareigojami apsidrausti patys.

Apdrausti savo profesinę civilinę atsakomybę už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą, privalo kiekvienas notaras. Notariato įstatymo 6(1) straipsnyje numatyta, kad tik notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu apdraustas notaras gali atlikti notarinius veiksmus. Notaras privalomuoju profesinės civilinės atsakomybės draudimu apdrausti Notariato įstatymas įpareigoja notarų savivaldos instituciją – Lietuvos notarų rūmus. Nustatyta tvarka drausti notarus profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu yra viena iš pagrindinių Lietuvos notarų rūmų funkcijų¹⁴². Dėl to notarų savivaldos institucija suinteresuota, kad notaramis dirbtų tik ypač kvalifikuoti ir sąžiningi asmenys, o pasitikėjimas notariniu dokumentu didėtų. Lietuvos notarų rūmai notarų profesinės civilinės atsakomybės draudėju tapo nuo 2003 m. liepos 1 d., kai įsigaliojo Notariato įstatymo pakeitimai bei papildymai¹⁴³, numatantys, kad notarus draudžia Lietuvos notarų rūmai, ir jų pagrindu Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinus Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisykles, kurios iš esmės pakeitė notarų draudimosi tvarką, nes iki šių pakeitimų notarami draudėsi patys individualiai.

Paminėtina, kad kitose lotyniškojo notariato valstybėse pareigą sudaryti notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo sutartį valstybė numato tiek notarui individualiai, tiek notarų savivaldos institucijai; arba ir notarui, ir savivaldos institucijai. Pavyzdžiui, Latvijoje apsidrausti įpareigotas tiek kiekvienas notaras individualiai, tiek draudimo sutartį visų notarų vardu sudaryti įpareigota notarų savivaldos institucija – Latvijos prisiekusiųjų notarų kolegija; Estijoje apsidrausti įpareigotas kiekvienas notaras individualiai, tačiau Notarų rūmai gali notarus apdrausti papildomai; Austrijoje apsidrausti įpareigojami patys notarami; Belgijoje draudimo sutartį sudaryti įpareigotas kiekvienas notaras, nebent jis veiklą vykdo bendrijoje kartu su kitais notaramis, tuomet draudimo sutartį sudaro ši bendrija; Čekijoje notarų rūmai visų notarų vardu sudaro bendrą susitarimą su draudimo įmone, tuomet kiekvienas notaras, vadovaudamasis minėtu susitarimu, sudaro individualią draudimo sutartį; Slovėnijoje notarami draudimo sutartis sudaro individualiai; Vengrijoje notarų vardu draudimo sutartį sudaro Vengrijos notarų rūmai, tačiau notarami gali patys papildomai apsidrausti savanoriškuoju draudimu¹⁴⁴.

Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas. Notariato įstatymo 6(2) straipsnyje numatyta, kad notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo

139 Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246; 2011, Nr. 145-6816.

140 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

141 2003 m. gegužės 8 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 580 „Dėl notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 47-2079.

142 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 10 straipsnio 1 dalies 5 punktą // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

143 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 36, 37, 40, 41, 43, 44, 51, 53, 56, 57, 59, 60 straipsnių ir II skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 6(1), 6(2), 15(1), 22(1), 27(1) straipsniais ir 58, 63, 64 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-598.

144 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

draudimo objektas yra notarų civilinė atsakomybė už notarų, jų atstovų ir notarų biurų darbuotojų kaltais veiksmais padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą. Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklėse nurodyta, kad notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas yra apdrausitojo notaro civilinė atsakomybė už tretiesiems asmenims padarytą žalą, kuri atsirado draudimo sutarties galiojimo metu ir per šalių nustatytą laikotarpį, ne trumpesnę kaip vieneri metai nuo draudimo sutarties pabaigos, dėl draudimo sutarties galiojimo metu padarytų neteisėtų notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmų, vykdant notaro profesinę veiklą. Draudimo objektas nėra apdrausitojo notaro civilinė atsakomybė už žalą, padarytą neteisėtais notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmais, vykdant notaro profesinę veiklą, jų pačių ir jų šeimos narių turtui, taip pat notaro civilinė atsakomybė už bet kokią kitą jo veiklą, nesujusią su notaro profesine veikla.

Pažymėtina, kad griežti notaro profesinės veiklos reikalavimai bei žalos tretiesiems asmenims atsiradimo rizika sudaro plačią notarų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo apimtį – draudžiamas objektyviai tikėtinas žalos tretiesiems asmenims atsiradimas¹⁴⁵.

Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartis. Notarai profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu draudžiami, Lietuvos notarų rūmams sudarant notarų profesinės civilinės atsakomybės draudimo sutartį su draudimo įmone (draudiku). Civilinės atsakomybės draudimo sutartis pagal savo teisinę prigimtį yra sutartis trečiojo asmens naudai ir priskiriama nuostolių draudimo sutarčiai. Nukentėjusiojo trečiojo asmens nauda pasireiškia tuo, jog šia sutartimi siekiama apsaugoti jo turtinius interesus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, jog civilinės atsakomybės draudimo sutartimi siekiama atkurti buvusių iki žalos padarymo nukentėjusiojo turtingą padėtį¹⁴⁶. Patenkinus nukentėjusiojo trečiojo asmens interesą, kartu patenkinamas ir notaro turtinis interesas, kadangi sudarant notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartį, siekiama išvengti neigiamų turtingųjų padarinių, kurie, vykdant civilinės atsakomybės prievolę, gali kilti notarų pripažinus asmeniui, atsakingu už padarytą žalą. Todėl draudimo sutartimi taip pat siekiama apsaugoti notaro interesą, gauti iš draudiko tokią draudimo apsaugą, kad jo interesui gresianti rizika (galimybė patirti nuostolius) būtų minimali. Pareiga atlyginti žalą tretiesiems asmenims, esant draudžiamajam įvykiui, draudimo sutarties pagrindu tenka draudikui. Nukentėjusiam trečiajam asmeniui padaryta žala kompensuojama, sumokant draudimo išmoką. Taigi, draudimo sutartimi draudikas prisiima notaro interesui gresiančią riziką arba jos dalį, t. y. draudimo rizika individualizuojama¹⁴⁷, ir įsipareigoja už draudimo išmoką sumokėti notarui arba trečiajam asmeniui, kurio naudai sudaryta sutartis, draudimo išmoką, jeigu įvyksta draudžiamasis įvykis.

Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties būtinas sąlygas, draudimo sutarties šalių ikisutartines bei sutartines teises ir pareigas, apdrausitojo notaro teises ir pareigas reglamentuoja Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklės (toliau – Draudimo taisyklės). Draudimo sutarties sąlygas, nenustatytas Draudimo taisyklėse, reglamentuoja kiti anksčiau minėti teisės aktai. Sudarius draudimo sutartį, Draudimo taisyklėse nustatytos draudimo sutarties sąlygos tampa draudimo sutarties dalimi.

Pažymėtina, kad Lietuvos notarų rūmai, sudarydami draudimo sutartį, draudikui privalo pateikti žinomą, draudimo rizikai įvertinti ir draudimo sutarčiai sudaryti svarbią informaciją, kurios prašo draudikas. Draudikui reikalaujant, tokią informaciją turi pateikti ir apdraudžiamas notaras. Draudiko prašymu jam taip pat turi būti pateikti ir turimi dokumentai, svarbūs draudimo rizikai įvertinti ir draudimo sutarčiai sudaryti. Pažymėtina, kad Notariato įstatymo 6(2) straipsnyje numatytas įpareigojimas draudikui, kuris teisės aktų nustatyta tvarka

145 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2004.

146 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-351/2002.

147 K. Zaveckas *Uberriimae fidei principio turinys draudimo sutartiniuose teisiniuose santykiuose // Jurisprudencija*, 2007, t. 5 (95), p. 83.

turi teisę vykdyti notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą, sudaryti notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartį su Lietuvos notarų rūmais, jiems pateikus prašymą ir visus būtinus dokumentus tokiai sutarčiai sudaryti. Draudimo taisyklėse taip pat numatyta, kad draudimo įmonė, turinti teisę vykdyti notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą, neturi teisės atsisakyti sudaryti draudimo sutarties, išskyrus atvejus, kai Lietuvos notarų rūmai (ir / ar apdraudžiamas notaras, jeigu draudimo įmonė reikalauja) neįvykdo Draudimo taisyklėse numatytos informacijos ir dokumentų pateikimo draudikui pareigos. Jeigu Lietuvos notarų rūmai (ir apdraudžiamas notaras, jeigu draudikas reikalauja) neįvykdo nurodytos pareigos ir draudikas tai žinodamas vis tiek sudaro draudimo sutartį, jis negali remtis, kad minėta pareiga neįvykdyta. Draudimo įmonės atsisakymas sudaryti draudimo sutartį gali būti skundžiamas teismui. Kaip nurodo T. Kontautas, tuo, kad draudikas, vykdamas privalomojo draudimo veiklą, dažniausiai neturi teisės atsisakyti sudaryti draudimo sutartį su tokią pareigą turinčiu draudėju, nes priešingu atveju toks draudimas netektų prasmės, pasireiškia privalomojo draudimo sutarties viešasis pobūdis. Draudikas, nusprenddamas vykdyti privalomojo draudimo veiklą, pats prisiima pareigą apdrausti visus draudėjus, kuriems būtina privalomojo draudimo apsauga, todėl toks valstybės kišimasis nelaikytinas pernelyg dideliu¹⁴⁸. Be abejo, kaip pažymi T. Kontautas, „diskutuotina, ar draudėjo teisė kreiptis į teismą dėl privalomojo draudimo sutarties sudarymo su draudiku, kuris to daryti neketina, yra efektyvi“¹⁴⁹. Teismo procesas gali užtrukti, o privalomojo civilinės atsakomybės draudimo apsauga yra būtina notarų veiklos sąlyga¹⁵⁰.

Lietuvos notarų rūmai, sudarę draudimo sutartį su draudiku, privalo supažindinti apdraustuosius notarų su jų teisėmis ir pareigomis, numatytomis draudimo sutartyje, ir užtikrinti jų įvykdymą. Apdraustajam notarui neįvykdžius draudimo sutartyje nustatytų pareigų, Lietuvos notarų rūmai privalo patys įvykdyti pareigas ar atlikti kitus veiksmus ir atlyginti draudiko patirtus nuostolius, kurie atsirado dėl apdraustojo notaro pareigų neįvykdymo. Notarai, kurių civilinė atsakomybė yra draudžiama, nurodomi draudimo sutartyje.

Pagal Civilinio kodekso 6.989 straipsnį ir Draudimo taisyklės draudimo sutartis turi būti rašytinė. Draudimo sutartį patvirtina draudiko išduodamas notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo liudijimas (polisas), kuriame privalo būti Civilinio kodekso 6.991 straipsnyje ir Draudimo taisyklėse numatyti rekvizitai. Draudimo liudijimo (poliso) ir kitų dokumentų, patvirtinančių draudimo sutarties sudarymą, kopijos turi būti saugomos kiekvieno notaro biure, t. y. draudimo dokumento kopija turi kabėti notaro biuro informacijos lentoje, esančioje notaro biuro laukiamajame¹⁵¹. Lietuvos notarų rūmai notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo liudijimo (poliso) kopiją per dešimt dienų nuo draudimo sutarties sudarymo taip pat privalo pateikti Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai.

Paprastai draudimo sutartis sudaroma vieneriems metams, tačiau šalys gali susitarti ir dėl kitokio jos termino. Pažymėtina, kad draudimo sutarties galiojimo terminas ir draudimo laikotarpis nėra tapatūs. Pagal Civilinio kodekso 6.996 straipsnio 3 dalį šalims leidžiama susitarti taikyti draudimą ir draudžiamiesiems įvykiams, įvykusiems iki draudimo sutarties įsigaliojimo. Šis šalių sutartas draudimo apsaugos laikotarpis nuo atitinkamos datos iki draudimo sutarties sudarymo ir įsigaliojimo, vadinamas retroaktyviu laikotarpiu arba retroaktyviu draudimo sutarties galiojimo terminu. Retroaktyvus laikotarpis paprastai nustatomas nuo konkretaus notaro profesinės veiklos pradžios, tačiau ne anksčiau kaip 1992 m. gruodžio 1 d. (Notariato įstatymo įsigaliojimo). Pagal Draudimo taisyklės šalys draudimo sutartyje turi numatyti

148 T. Kontautas *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius, 2007, p. 208–209.

149 *Ibid.*, p. 208.

150 *Ibid.*

151 2007 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-294 „Dėl teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymo Nr. 1R-119 „Dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo“ pakeitimo“ patvirtintų Reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, 8.9.5.1 punktas // *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 82-3367.

ir laikotarpį, ne trumpesnį kaip vieneri metai, nuo draudimo sutarties pabaigos, kurio metu bus taikoma draudimo apsauga draudimo sutarties galiojimo metu įvykusiems draudžiamiesiems įvykiams. Šis draudimo apsaugos laikotarpis, prasidėjęs pasibaigus draudimo sutarties galiojimui ir pasibaigęs iki tam tikros draudimo sutartyje numatytos datos, vadinamas pratęstu pretenzijų pareiškimo laikotarpiu arba išplėstiniu pretenzijų pranešimo laikotarpiu. Todėl notaras apie draudimo sutarties galiojimo metu įvykusį draudžiamąjį įvykį draudikui gali pranešti ir per nustatytą išplėstinį pretenzijų pranešimo laikotarpį. Šis laikotarpis yra ribojamas draudimo sutartimi, draudikui siekiant sumažinti tikimybę, kad reikalavimas dėl žalos atlyginimo bus pareikštas šio draudiko teikiamos draudimo apsaugos laikotarpiu. Taigi draudžiamosios apsaugos galiojimo laikas negali būti tapatinamas su draudimo sutarties galiojimo laiku, nes šios draudimo rūšies draudžiamosios apsaugos galiojimo laikas gali apimti įvykius, įvykusius iki draudimo sutarties sudarymo bei kilusius padarinius ir nukentėjusiojo pareikštas pretenzijas pasibaigus draudimo sutarties galiojimui.

Draudimo sutartis įsigalioja nuo šalių susitarimu nustatytos dienos ir Lietuvos notarų rūmams sumokėjus draudimo įmoką ar pirmąją jos dalį, jeigu šalys susitaria, kad draudimo įmoka mokama dalimis. Lietuvos notarų rūmams nesumokėjus draudimo įmokos, draudimo sutartis nutrūktų, jeigu sutartyje nebūtų nustatyta kitaip. Draudimo sutartis nutraukiama ir pakeičiama Civilinio kodekso nustatyta tvarka. Nutraukus draudimo sutartį šalių susitarimu, Lietuvos notarų rūmams grąžinama sumokėta draudimo įmoka, iš kurios draudikas turi teisę išskaičiuoti sutarties sudarymo ir vykdymo išlaidas (ne daugiau kaip 15 procentų visos draudimo įmokos), taip pat draudimo įmokos dalį, proporcingą iki draudimo sutarties nutraukimo suteiktai draudimo apsaugai. Visi šalių susitarimai, draudimo sutarties pakeitimai ir papildymai turi būti rašytiniai ir pasirašyti abiejų draudimo sutarties šalių.

Draudžiamasis įvykis. Draudimo sutartyje nurodomi draudžiamieji įvykiai, kuriems įvykus, draudikas privalo mokėti draudimo išmoką. Pagal Draudimo taisykles draudžiamuoju įvykiu laikomi draudimo sutarties galiojimo metu atlikti neteisėti notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmai (veikimas, neveikimas), dėl kurių atsirado žala, ir reikalavimo atlyginti šią žalą pateikimas notarui, jeigu reikalavimas atitinka visas šias sąlygas:

- 1) pareikštas dėl trečiajam asmeniui padarytos žalos;
- 2) pareikštas kaip rašytinė pretenzija;
- 3) pareikštas draudimo sutarties galiojimo metu arba per šalių nustatytą laikotarpį, ne trumpesnį kaip vieneri metai nuo draudimo sutarties pabaigos;
- 4) pareikštas dėl žalos, kuri atsirado draudimo sutarties galiojimo metu arba per šalių nustatytą laikotarpį, ne trumpesnį kaip vieneri metai nuo draudimo sutarties pabaigos, dėl neteisėtų notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmų, vykdant notaro profesinę veiklą;
- 5) pareikštas dėl Lietuvos Respublikos teritorijoje atliktų neteisėtų notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmų, vykdant notaro profesinę veiklą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad teisine prasme draudžiamasis įvykis yra juridinis faktas, t. y. realaus gyvenimo reiškiny, su kuriuo įstatymas sieja teisinius padarinius, konkrečiai – draudiko pareigą išmokėti draudimo išmoką¹⁵². Taigi draudžiamasis įvykis yra apdraustojų notaro civilinės atsakomybės atsiradimas už jo veiksmų (veikimo ar neveikimo), atliktų draudimo sutarties galiojimo metu, pasekmes, net jei šios pasekmės atsirado pasibaigus draudimo sutarčiai¹⁵³. Draudžiamąjį įvykių atsiradimas sukelia draudikui teisinę pareigą išmokėti draudimo išmoką, o apdraustajam notarui (nukentėjusiam trečiajam asmeniui) subjektinę teisę šios išmokos reikalauti.

Draudžiamajam įvykiui atsirasti būtinos tam tikros sąlygos. Pagal Draudimo taisyklėse nu-

152 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-215/2013.

153 Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 105 straipsnis // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246; 2011, Nr. 145-6816.

statytą draudžiamąjį įvykią apibrėžimą pagrindinė notaro profesinės civilinės atsakomybės draudimo draudžiamąjį įvykią sąlyga yra galiojimo vieta ir laikas. Draudimo sutarties šalys draudimo sutartyje numato draudžiamosios apsaugos galiojimo teritoriją ir draudžiamosios apsaugos galiojimo laiką. Kadangi notarai savo profesinę veiklą gali vykdyti tik Lietuvos Respublikos teritorijoje, todėl draudžiamuoju įvykiu bus laikomi tik notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo neteisėti veiksmai, vykstant notaro profesinę veiklą Lietuvos Respublikos teritorijoje. Draudimo sutartyje taip pat numatomas draudimo laikotarpis – laiko tarpas nuo draudimo apsaugos pradžios iki pabaigos, kuris, kaip buvo minėta, nebūtinai sutampa su draudimo sutarties terminu.

Kadangi juridinių faktų sudėtis, lemianti notaro civilinę atsakomybę, gali atsirasti ir paaiškėti ne vienu metu (pavyzdžiui, notaro kaltus neteisėtus veiksmus (netinkamą profesinės pareigos vykdymą) ir žalą, atsiradusią dėl šių veiksmų, paprastai skiria laiko tarpas) draudžiamąjį įvykią apibrėžia keletas kriterijų:

- 1) atlikto veiksmo;
- 2) atsiradusios žalos;
- 3) pareikšto reikalavimo.

Atlikto veiksmo kriterijus reiškia, kad draudikas draudimo išmoką mokės, jeigu neteisėti notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmai buvo atlikti draudiko teikiamos draudimo apsaugos metu. Atsiradusios žalos kriterijus svarbus dėl to, kad notarų profesinėje civilinėje atsakomybėje egzistuoja didelė latentinės žalos (žalos, kurią nuo kaltų neteisėtų veiksmų padarymo skiria nemažas laiko tarpas) atsiradimo tikimybė ir reiškia, kad žala turi atsirasti draudiko teikiamos draudimo apsaugos metu. Kadangi atsiradusią žalą ir pareikštą reikalavimą ją atlyginti taip pat gali skirti nemažas laiko tarpas, numatytas ir pareikšto reikalavimo kriterijus, reiškiantis, kad draudimo išmoką draudikas mokės, teikęs draudimo apsaugą tuo metu, kai apdraustasis arba pats draudikas gavo reikalavimą atlyginti žalą (išmokėti draudimo išmoką). Kita pareikšto reikalavimo kriterijaus taikymo ypatybė ta, kad draudimo sutartyje gali būti numatytas retroaktyvus laikotarpis iki draudimo sutarties sudarymo (įsigaliojimo), kai draudimo apsauga galios ir pareikštam reikalavimui dėl šiuo laikotarpiu atliktų kaltų neteisėtų notaro veiksmų. Be to, draudimo apsauga gali būti suteikiama ir tam tikrą laikotarpį po draudimo sutarties galiojimo termino pabaigos – per vadinamąjį išplėstinį pretenzijų pranešimo laikotarpį. Tokiu atveju draudžiamuoju įvykiu bus laikomas ne tik draudimo sutarties galiojimo metu pareikštas reikalavimas, bet ir reikalavimas, pateiktas išplėstinio pranešimo laikotarpiu¹⁵⁴. Taigi draudimo apsauga ribojama retroaktyviu bei išplėstinio pretenzijų pranešimo laikotarpiu.

Nukentėjusiu trečiuoju asmeniu laikomas asmuo, kuriam notaras, jo atstovas ar notaro biuro darbuotojas neteisėtais veiksmais, vykstant notaro profesinę veiklą, padarė žalos ir kuris draudimo sutartyje nurodytomis sąlygomis įgyja teisę į draudimo išmoką. Jeigu nukentėjusiam trečiajam asmeniui žala padidėjo po to, kai tretysis asmuo pareiškė notarui numatytus kriterijus atitinkantį reikalavimą, vėlesnis reikalavimo atlyginti padidėjusią žalą pateikimas, net jeigu reikalavimas pareikštas pasibaigus išplėstiniam, ne trumpesniai kaip vieneri metai nuo draudimo sutarties pabaigos, pranešimo terminui, taip pat laikytinas draudžiamuoju įvykiu.

Rašytinės pretenzijos pareiškimu laikomas ir ieškinio pateikimas teismui dėl žalos, padarytos neteisėtais notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmais, atlyginimo. Nukentėjęs tretysis asmuo taip pat turi teisę reikalauti atlyginti žalą ir nesikreipdamas į teismą, todėl draudimo įmonė turėtų pripažinti draudžiamuoju įvykiu ir pagrįstą bei teisėtą nukentėjusiojo pretenziją, kompromisinį susitarimą su notaru, taikos sutartį, jei yra aiškios įvykio aplinkybės ir dėl įvykio fakto bei žalos dydžio nekyla ginčų tarp draudimo įmonės, notaro ir nukentėjusio.

154 T. Kontautas *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius, 2007, p. 190–191.

siojo trečiojo asmens.

Nedraudžiamasis įvykis. Pagal Draudimo taisyklės nedraudžiamasis įvykis yra:

- 1) notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmai (veikimas, neveikimas), kuriais padaryta neturtinė žala, jeigu draudimo sutartyje nenustatyta kitaip;
- 2) tyčiniai notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmai, kuriais padaryta žala, išskyrus tuos atvejus, jeigu tyčiniai veiksmai ar neveikimas yra socialiai vertingi (būtinoji gintis, pilietinės pareigos atlikimas ir kita);
- 3) veika, kuria padaryta žala, užtraukianti notarui, jo atstovui ar notaro biuro darbuotojui baudžiamąją atsakomybę;
- 4) draudėjo, notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo ar trečiųjų asmenų veiksmai, kuriais siekiama neteisėtai gauti draudimo išmoką;
- 5) bet kokia veika, nesusijusi su notaro profesine veikla;
- 6) notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmai, sukėlę žalą, padaryti apsvaigus nuo alkoholio, narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų;
- 7) žala, tiesiogiai ar netiesiogiai nulemta toliau nurodytų įvykių arba su jais susijusi, neatsižvelgiant į tai, kad žalai (nuostoliams) atsirasti ar jos (jų) dydžiui galėjo turėti įtakos kitos priežastys ir aplinkybės:
  - 7.1) žala, padaryta karu, agresija, priešiškais užsienio jėgų veiksmais, karinio pobūdžio veiksmais (neatsižvelgiant į tai, ar karas buvo paskelbtas), pilietiniu karu, maištu, revoliucija, sukilimu, vidaus neramumais, pasiekusiais sukilimo, karinės arba neteisėtos jėgos panaudojimo mastą;
  - 7.2) žala, padaryta bet kokio pobūdžio teroristiniu aktu (pavojaus daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui arba infrastruktūros objektams sukėlimu panaudojant arba grasinant panaudoti jėgą, pavyzdžiui, sprogdinant, padegant, paskleidžiant radioaktyvias, biologines ar chemines kenksmingąsias medžiagas, preparatus ar mikroorganizmus ir panašiai, siekiant politinių, religinių, ideologinių ar etninių tikslų, taip pat paveikti ar įbauginti vyriausybę ir (ar) visuomenę ar jos dalį).

Nurodyti juridiniai faktai laikomi nedraudžiamaisiais įvykiais, nors jie ir sukelia atitinkamus teisinius padarinius.

Paminėtina, kad pagal Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalį neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Deliktinės civilinės atsakomybės nuostatose – Civilinio kodekso 6.263 straipsnio 2 dalyje – taip pat numatyta, kad visiškai atlyginti neturtinę žalą atsakingas asmuo privalo įstatymų nustatytais atvejais. Tačiau Notariato įstatymas, reglamentuojantis notarų veiklą, neturtinės žalos atlyginimo atvejo nenumato. Kaip numatyta Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje, notaras neturtinę žalą privalėtų atlyginti tik tada, kai ji būtų padaryta dėl jo nusikaltimo asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Todėl notarinio veiksmo pripažinimas neteisėtu automatiškai nesuponuoja pagrindo reikalauti iš notaro atlyginti neturtinę žalą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad neteisėtais notaro veiksmais, išduodant paveldėjimo teisės liudijimą į visą palikimą, o ne į jo dalį, nebuvo įrodytas notaro nusikaltimas, neturtinės žalos padarymas nesiejamas su žala asmens sveikatai ar gyvybės atėmimui, tad nėra nė vieno atvejo, nurodyto Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje, kurį reiktų taikyti ir pagal kurį būtų pagrindas priteisti neturtinę žalą iš notaro¹⁵⁵.

Kadangi pagrindinė draudimo sąlyga yra atsitiktinumas, draudžiamuoju įvykiu laikomas tik notaro, jo atstovo ar notaro biuro darbuotojo veiksmais atliktas netyčinis profesinės veiklos pažeidimas, padaręs žalos. Draudžiamasis įvykis neturi būti paveiktas notaro valios ar norų, t. y. tyčinė notaro veikla, siekiant įvykio atsiradimo, visada bus vertintina kaip nedraudžiama-

155 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88/2006. Apie notaro atsakomybę dėl neturtinės žalos atlyginimo taip pat žr. 6 skyriaus „Notarų atsakomybė ir jos draudimas“ 6.2 poskyrio „Notarų atsakomybės rūšys“ 6.2.1 dalį „Notarų civilinė atsakomybė“.

sis įvykis. Todėl notaro tyčia į draudimo apsaugą nepatenka, nes tyčiniai veiksmai neturi nieko bendra su draudimo rizikos atsitiktinumu¹⁵⁶. Be to, civilinės atsakomybės, kylančios dėl notaro tyčinių veiksmų, draudimas prieštarautų ir viešajai tvarkai¹⁵⁷. Notariniuose veiksmuose nustatius notaro tyčią, draudimo apsauga notarui negalioja ir atsakingu už padarytą žalą asmeni laikytinas notaras¹⁵⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Civilinio kodekso 6.252 straipsnio 1 dalį šalių susitarimas dėl civilinės atsakomybės už nuostolius (žalą), padarytus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo ar jos dydžio apribojimo, negalioja. Pagal Draudimo taisyklės tyčiniai notaro veiksmai ar neveikimas bus pripažįstami draudžiamuoju įvykiu tik jeigu jie bus socialiai vertingi: būtinoji gintis, pilietinės pareigos atlikimas ir kita. Pažymėtina, kad Civilinio kodekso 6.253 straipsnyje nustatyta, jog civilinė atsakomybė netaikoma, taip pat asmuo gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės šiais pagrindais: dėl nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų, trečiojo asmens veiksmų, nukentėjusio asmens veiksmų, būtinojo reikalingumo, būtinosios ginties, savigynos.

Profesinės civilinės atsakomybės draudimas apsaugo tik tuos notaro turtinius interesus, kurie yra susiję su notaro profesine veikla, t. y. padaromas profesinės veiklos pažeidimas, dėl kurio kyla civilinė atsakomybė.

Draudimo suma. Notaro profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma nustatoma Lietuvos notarų rūmų ir draudiko susitarimu, tačiau, kaip numatyta Notariato įstatyme, ji turi būti ne mažesnė kaip 100 000 litų vienam notarui kiekvienam draudžiamajam įvykiui. Tai reiškia, kad, draudikui draudžiamą įvykiu atveju išmokėjus draudimo išmoką, lygią visai draudimo sumai ar jos daliai, draudimo prievolė liks galioti iki draudimo sutarties galiojimo pasibaigimo ir šalių nustatyto laikotarpio, ne trumpesnio kaip vieneri metai nuo draudimo sutarties pabaigos, visai draudimo sumai, neišskaitant iš jos išmokėtų draudimo išmokų. Privalomuoju draudimu draudžiama 1000 litų viršijanti notarų profesinė civilinė atsakomybė už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą, t. y. nustatoma franšizė (išskaita). Tai reiškia, kad jeigu žalos dydis neviršija 1000 litų arba yra lygus šiai sumai, žalą trečiajam asmeniui atlygina notaras. Jeigu žalos dydis viršija 1000 litų, draudikas privalo išmokėti apskaičiuotą draudimo išmoką. Paminėtina, kad nustatytos minimalios notaro profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sumos lotyniškojo notariato valstybėse nevienodos. Pavyzdžiui, Latvijoje minimali draudimo suma vienam draudžiamajam įvykiui turi būti ne mažesnė kaip 71 100 eurų¹⁵⁹; Estijoje – 63 910 eurų¹⁶⁰; Vokietijoje – 500 000 eurų; Austrijoje – 400 000 eurų; Slovėnijoje – 40 000 eurų; Čekijoje – 5 milijonai kronų (apie 183 000 eurų)¹⁶¹.

Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas Notariato įstatyme nenustatė tokių draudimo sumų, kurios, įvykus draudžiamajam įvykiui, visais atvejais užtikrintų visišką padarytos žalos atlyginimą. Tačiau nukentėjęs asmuo turi konstitucinę teisę reikalauti visiškai atlyginti jam padarytą žalą, kai draudimo sumos nepakanka padarytai žalai visiškai atlyginti, bendrais pagrindais, t. y. reikalauti, kad draudimo atlyginimo ir faktinės žalos dydžio skirtumą atlygintų apdraustasis asmuo, atsakingas už žalos padarymą¹⁶². Notariato įstatymo 6(2) straipsnyje taip pat numatyta, kad jeigu draudimo išmokos nepakanka žalai visiškai atlyginti, žalą padaręs notaras atlygina draudimo išmokos ir faktinės žalos dydžio skirtumą. Taigi draudimo sutartyje nusta-

156 T. Kontautas *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius, 2007, p. 203.

157 *Ibid.*

158 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2004.

159 Pažymėtina, kad Latvijos notariato įstatymas įpareigoja ne tik kiekvieną notarą sudaryti individualią draudimo sutartį, tačiau taip pat ir Latvijos prisiekusių notarų kolegiją (notarų savivaldos instituciją) visų notarų vardu sudaryti grupinę draudimo sutartį. Tokiu atveju minimali draudimo suma turi būti ne mažesnė kaip 711 400 eurų. Latvijos notariato įstatymo 24 straipsnis. Prieiga per internetą <http://ebookbrowse.com/notariate-law-doc-d46121404> (žiūrėta 2013 10 02); Taip pat žr. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=105448&from=off> (žiūrėta 2013 10 02).

160 Tačiau maksimali draudimo išmokų suma per vienerius metus turi neviršyti daugiau kaip 191 700 eurų. Estijos notariato įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punktas. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/15844> (žiūrėta 2013 10 02).

161 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

162 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.254 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

tyta draudimo suma riboja draudiko atlygintinos žalos dydį. Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį sudaroma civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartis, nesukuria pagrindo atsirasti teisėtiems lūkesčiams, kad draudikas atlygins visą notarų padarytą žalą, nes, kaip minėta, pagal įstatymą draudikas įsipareigoja atlyginti padarytą tik tam tikro dydžio žalą įstatymo nustatyta tvarka ir sutarties pagrindu *inter alia* tiek, kiek numatyta Notariato įstatyme ir draudimo sutartyje.

Draudimo įmoka. Draudimo įmoka – draudimo sutartyje nurodyta pinigų suma, kurią draudėjas draudimo sutarties sąlygomis moka draudikui už draudimo apsaugą¹⁶³. Draudimo įmokų dydžius nustato draudikas, išanalizavęs Lietuvos notarų rūmų ir notarų pateiktus duomenis apie retroaktyviu laikotarpiu vykdytą notaro veiklą galimos žalos požiūriu ir kitą svarbią informaciją, tokią kaip notarų gaunamos pajamos, darbo stažas, pageidaujamas retroaktyvus laikotarpis, atliekamų notarinių veiksmų statistika, notaro biuro darbuotojų skaičius, ir įvertindamas draudimo rizikos laipsnį. Paminėtina, kad 2003 m. sausio 23 d. Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymu¹⁶⁴ papildžius Notariato įstatymą nuostatomis apie notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomąjį draudimą, buvo numatyta, kad notarų profesinės civilinės atsakomybės už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdamant notaro profesinę veiklą, privalomojo draudimo maksimalią įmoką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliota institucija. Atitinkamai Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintose Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklėse buvo įtvirtinta nuostata, nustačiusi notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo maksimalią metinę įmoką už vieną apdraustąjį – 1,5 procento draudimo sumos. Minėtos nuostatos galiojo iki Lietuvos Respublikos įstojimo į Europos Sąjungą dienos, t. y. 2004 m. gegužės 1 d.

Draudimo įmokas draudimo įmonei notarai sumoka per Lietuvos notarų rūmus, kurie yra notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo draudėjas ir draudimo sutarties šalis. Pažymėtina, kad jeigu po draudimo sutarties sudarymo draudimo rizika padidėja, pagal Draudimo taisykles apdraustasis notaras privalo per 5 dienas nuo sužinojimo apie draudimo rizikos padidėjimą dienos raštu pranešti draudikui apie draudimo rizikos padidėjimą. Galimus draudimo rizikos padidėjimo atvejus draudikas privalo raštu nurodyti draudėjui sudarant draudimo sutartį, o draudėjas – raštu patvirtinti, kad su jais susipažino. Draudėjas galimus draudimo rizikos padidėjimo atvejus privalo nurodyti apdraustajam notarui. Padidėjus draudimo rizikai, draudikas turi teisę reikalauti pakeisti draudimo sutarties sąlygas arba padidinti draudimo įmoką. Sudarant draudimo sutartį, draudikas privalo raštu nurodyti draudėjui tvarką, pagal kurią bus apskaičiuojama padidinta draudimo įmoka. Jei-gu draudimo sutarties galiojimo metu paaiškėja, kad draudimo rizika sumažėja, apdraustasis apie tai turėtų informuoti draudėją. Tokiu atveju draudėjas turi teisę reikalauti pakeisti draudimo sutarties sąlygas arba sumažinti draudimo įmoką. Galimus draudimo rizikos sumažėjimo atvejus draudikas privalo raštu nurodyti draudėjui, sudarant draudimo sutartį. Atitinkamai draudėjas apie galimus draudimo rizikos sumažėjimo atvejus turi informuoti apdraustąjį notarą. Taigi, kadangi galiojant draudimo sutarčiai draudimo rizika gali pasikeisti (sumažėti, padidėti), su tuo siejamos svarbios draudimo sutarties šalių (ir apdraustųjų notarų) teisės ir pareigos.

Draudimo išmoka. Draudimo išmoka yra pinigų suma, kurią įvykus draudžiamajam įvykiui draudikas privalo išmokėti draudėjui ar kitam asmeniui, turinčiam teisę į draudimo išmoką¹⁶⁵.

163 Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 12 dalis // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246; 2011, Nr. 145-6816.

164 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 36, 37, 40, 41, 43, 44, 51, 53, 56, 57, 59, 60 straipsnių ir II skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 6(1), 6(2), 15(1), 22(1), 27(1) straipsniais ir 58, 63, 64 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-598.

165 Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 15 punktas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246; 2011, Nr. 145-6816.

Draudiko pareiga mokėti draudimo išmoką nustatoma remiantis draudimo sutarties sąlygomis bei draudimo santykius reglamentuojančiomis normomis. Draudimo išmoką turi mokėti draudikas, teikęs draudimo apsaugą tuo metu, kai buvo gautas reikalavimas atlyginti žalą (išmokėti draudimo išmoką).

Teisę kreiptis dėl draudimo išmokos išmokėjimo turi tiek apdraustasis notaras, tiek nukentėjęs trečiasis asmuo, kuris turi tiesioginio reikalavimo teisę į draudiką. Būtinios sąlygos įgyvendinti tiesioginio reikalavimo teisę yra draudžiamojo įvykio fakto buvimas, žalos dydžio nustatymas ir ta aplinkybė, kad apdraustasis notaras trečiajam asmeniui nėra atlyginęs žalos arba yra atlyginęs tik jos dalį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad nepaisant to, ar notaras galėjo ir / ar turėjo žinoti apie atliekamų notarinių veiksmų neteisėtą pobūdį, numatyti atsirasiančią žalą, patyrusio žalą trečiojo asmens tiesioginio reikalavimo teisę draudikui į draudimo išmoką lemia objektyviai įvykęs draudžiamasis įvykis – faktas, kad susiję priežastiniu ryšiu notaro neteisėti veiksmai padėjo atsirasti žalai arba prisidėjo prie žalos atsiradimo¹⁶⁶.

Kiekvienas apdraustasis notaras privalo nedelsdamas, bet ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo reikalavimo atlyginti žalą gavimo dienos, raštu pranešti draudikui apie kiekvieną reikalavimą atlyginti žalą, jeigu šis reikalavimas atitinka Draudimo taisyklėse nustatytas jam taikomas sąlygas. Kadangi apdrausto notaro veiksmai, pavyzdžiui, žalos dydžio pripažinimas, gali daryti tiesioginę įtaką draudiko prievolei dėl draudimo išmokos, todėl numatoma, kad įvykus draudžiamajam įvykiui ir gavus reikalavimą atlyginti žalą, notaras privalo laikytis draudiko rašytinių nurodymų ir veikti taip, kad žala būtų sumažinta arba jos būtų išvengta. Be draudiko rašytinio sutikimo notaras neturi teisės nei iš dalies, nei visiškai pripažinti ar tenkinti reikalavimo atlyginti žalą. Įvykus draudžiamajam įvykiui, notaras turi imtis jam prieinamų protingų priemonių galimai žalai sumažinti, laikydamasis draudiko nurodymų, jeigu tokie nurodymai jam duoti. Draudikas atleidžiamas nuo draudimo išmokos mokėjimo, jeigu žala atsirado dėl to, kad apdraustasis notaras sąmoningai nesiėmė jam prieinamų protingų priemonių šiai žalai sumažinti ar išvengti.

Draudikas išmoka draudimo išmoką, kai konstatuojamas draudžiamojo įvykio faktas ir nustatomas žalos dydis. Draudimo išmokos dydį nustato draudikas, atsižvelgdamas į padarytos žalos dydį (dėl draudžiamojo įvykio atsiradusius nuostolius). Žalos dydis nustatomas, atsižvelgiant į Civilinio kodekso ir kitų teisės aktų nuostatas. Nustatydamas draudimo išmokos dydį, draudikas vadovaujasi draudėjo, apdraustojo notaro pateiktais duomenimis, savo paties surinkta informacija bei ekspertų išvadomis¹⁶⁷. Kai teismas yra priėmęs sprendimą ar nutartimi patvirtinęs taikos sutartį civilinėje byloje pagal trečiojo asmens ieškinį apdraustajam notarui dėl žalos atlyginimo, žalos dydis nustatomas atsižvelgiant į įsiteisėjusį teismo sprendimą ar įsiteisėjusią teismo nutartį patvirtinti taikos sutartį. Ginčo atveju draudimo išmokos dydį turėtų nustatyti teismas¹⁶⁸. Paminėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs¹⁶⁹, jog ta aplinkybė, kad kyla šalių ginčas dėl draudžiamojo įvykio padarytos žalos ir draudimo išmokos dydžio, nėra kliūtis draudikui, remiantis šio įvykio administravimo metu surinktais duomenimis, draudimo išmokai apskaičiuoti ir išmokėti. Priešingu atveju būtų pažeistos draudėjo teisės kaip įmanoma greičiau gauti dėl draudžiamojo įvykio patirtos žalos kompensaciją.

Pažymėtina, kad pagal civilinės atsakomybės draudime galiojantį kompensacijos principą draudimo išmoka negali būti didesnė už nukentėjusio trečiojo asmens patirtus nuostolius, už kuriuos yra atsakingas notaras. Draudimo sutartyje gali būti nustatyta, kad, be draudimo išmokos, draudikas atlygina ir apdraustojo notaro išlaidas, kurias jis patyrė gindamasis nuo trečiojo asmens reikalavimo, pareikšto teisme. Draudimo išmoka negali viršyti draudi-

166 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2004.

167 T. Kontautas *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius, 2007, p. 138.

168 *Ibid.*

169 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2009.

mo sumos ir žalos dydžio, išskyrus atvejus, nurodytus Civilinio kodekso 6. 1013 straipsnyje. Pagal Civilinio kodekso 6.1013 straipsnį draudikas turėtų atlyginti būtinas apdraustojo notaro išlaidas, turėtas mažinant žalą ar vykdant draudiko nurodymus (neatsižvelgiant į tai, kad atitinkamos priemonės nedavė teigiamo rezultato), o tokios išlaidos atlyginamos proporcingai draudimo sumos ir draudimo vertės santykiui (neatsižvelgiant į tai, kad išlaidos kartu su žalos dydžiu viršija draudimo sumą). Tačiau draudikas, kaip jau buvo minėta anksčiau, atleidžiamas nuo žalos atlyginimo, jeigu žala atsirado dėl to, kad apdraustasis notaras sąmoningai nesiėmė jam prieinamų protingų priemonių šiai žalai sumažinti ar išvengti. Jeigu draudimo išmokos nepakanka, kad būtų atlyginta žala visiems reikalavimo teisę turintiems asmenims, draudimo išmoka paskirstoma proporcingai, atsižvelgiant į šių asmenų skaičių ir žalos dydį. Kadangi draudiko prievolė yra ribota, todėl nukentėjęs tretysis asmuo iš draudiko negali gauti daugiau, negu pastarasis privalo mokėti pagal draudimo sutartį. Jeigu draudimo išmokos nepakanka žalai visiškai atlyginti, žalą padaręs notaras atlygina draudimo išmokos ir faktinės žalos dydžio skirtumą. Jeigu žalos dydis neviršija Notariato įstatyme nurodytos franšizės (išskaitus) sumos, t. y. 1000 litų, arba yra lygus šiai sumai, žalą trečiajam asmeniui atlygina apdraustasis notaras.

Jeigu apdraustasis notaras yra atlyginęs žalą nukentėjusiajam trečiajam asmeniui, draudimo išmoka mokama notarui tik tuo atveju, jeigu jis buvo gavęs draudiko sutikimą atlyginti žalą arba yra įrodęs, kad draudikas nepagrįstai tokio sutikimo nedavė. Jeigu apdraustasis notaras yra atlyginęs dalį žalos, draudimo išmoka mokama notarui tik tuo atveju, jeigu notaras buvo gavęs draudiko sutikimą atlyginti žalą arba yra įrodęs, kad draudikas nepagrįstai nedavė tokio sutikimo ir jeigu draudikas trečiajam asmeniui yra išmokėjęs draudimo išmoką dėl neatlygintos žalos dalies. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs¹⁷⁰, jog įstatymas nedraudžia savanoriškai atlyginti žalą, t. y. nesant teismo sprendimo, todėl negalima teigti, kad toks įvykis neturi draudžiamosios apsaugos, juolab kad draudimo sutartyje nėra nurodyta sąlyga, kad draudžiamasis įvykis yra siejamas su teismo sprendimo priėmimu.

Draudimo taisyklėse nustatyta, kad įvykus draudžiamajam įvykiui ir nustačius, kad dėl tos pačios rizikos notaro profesinė civilinė atsakomybė apdrausta daugiau nei vienoje draudimo įmonėje, kiekviena draudimo įmonė moka draudimo išmoką proporcingai draudimo sutartyje nurodytai draudimo sumai, tačiau draudiko ir kitų draudimo įmonių išmokamos draudimo išmokos negali viršyti žalos dydžio (dvigubas draudimas).

Notarų profesinės civilinės atsakomybės savanoriškas draudimas. Kiekvienas notaras, siekdamas, kad draudikas, įvykus draudžiamajam įvykiui, atlygintų didesnę jo padarytą žalą nei Notariato įstatyme numatyta privalomojo draudimo suma, gali savo civilinę atsakomybę dėl žalos atlyginimo papildomai apdrausti savanoriškuoju profesinės civilinės atsakomybės draudimu, sudarydamas papildomą draudimo sutartį su tuo pačiu ar kitu draudiku. Tokiu atveju bendra draudimo suma pagal visas draudimo sutartis negali viršyti draudimo vertės¹⁷¹. Taigi tuo atveju, kai notaras apsidraudžia savo civilinę atsakomybę ir savanoriškuoju draudimu, dvigubo draudimo teisiniai santykiai neatsiranda, nes savanoriškojo draudimo apsauga galioja tiek, kiek draudimo išmokos pagal privalomojo civilinės atsakomybės draudimo sutartį nepakanka nukentėjusiojo trečiojo asmens žalai atlyginti (privalomojo draudimo prioriteto principas)¹⁷².

170 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1063/2002.

171 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.1000 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

172 T. Kontautas *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius, 2007, p. 211.

Klausimai

1. Kokia yra notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo paskirtis?
2. Koks yra notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas?
3. Kokia tvarka notarami draudžiami profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu?
4. Ar notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutarties galiojimo terminas ir draudimo laikotarpis yra tapatūs?
5. Kokie įvykiai laikomi draudžiamaisiais?
6. Kokie kriterijai apibrėžia draudžiamąjį įvykį?
7. Kokie įvykiai laikomi nedraudžiamaisiais?
8. Kokia yra minimali notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo suma?
9. Kas ir pagal kokius kriterijus nustato draudimo įmokų dydžius?
10. Kas turi teisę kreiptis į draudiką dėl draudimo išmokos išmokėjimo?
11. Kada draudikas išmoka draudimo išmoką?
12. Ką reiškia privalomojo draudimo prioriteto principas?

7 skyrius

NOTARŲ VEIKLOS PRIEŽIŪRA

Notarų profesinė veikla yra ne tik griežtai reglamentuota, bet ir kontroliuojama valstybės. Ši kontrolė apima notarų veiklos organizavimo bei vykdymo priežiūrą, o valstybė ją įgyvendina ne tik per savo, bet ir per notarų savivaldos institucijas¹. Šiame skyriuje bus aptarta notarų veiklos priežiūros sistema, kurią sudaro notarų kvalifikacijos kėlimas, notarų veiklos tarnybinė priežiūra ir notarų atestacija.

7.1. NOTARŲ KVALIFIKACIJOS KĖLIMAS

7.1.1. Notarų kvalifikacijos kėlimo tikslai ir principai

Atsižvelgiant į tai, kad notaro veiklai keliami ypač aukšti reikalavimai, numatyta profesinė civilinė atsakomybė už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, notari, siekdami valstybės pavestas funkcijas vykdyti tinkamai ir kvalifikuotai, privalo nuolatos mokytis ir kelti savo kvalifikaciją. Ši notarų pareiga numatyta Notariato įstatymo 4 straipsnyje².

Notarų kvalifikacijos kėlimą organizuoja Lietuvos notarų rūmai, o koordinuoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Paminėtina, kad daugelyje užsienio šalių notarų kvalifikacijos kėlimo funkcija priskirta tų šalių notarų rūmams. Pavyzdžiui, Latvijos prisiekusių notarų taryba kasmet sudaro notarų mokymo planą ir organizuoja notarams aktualius seminarus, kursus ir paskaitas (mokymai gali būti rengiami ir kitokia teorine ir praktine forma). Rusijos federaliniai notarų rūmai užtikrina notarų, jų padėjėjų ir stažuotojų kvalifikacijos kėlimą, o Rusijos Federacijos atskirų federalinių subjektų notarų rūmų kompetencijai priskiriama notarų kvalifikacijos kėlimo funkcija³ ir pan. Tuo tarpu Estijos notarų rūmai priima atitinkamas instrukcijas dėl notarų kvalifikacijos kėlimo apimties, notarų dalyvavimo keliant kvalifikaciją ir jos yra privalomos vykdyti⁴.

Siekdami, kad notarų kvalifikacija būtų keliama tinkamai, Teisingumo ministerija ir Lietuvos notarų rūmai yra priėmę teisės aktus, kurie turi užtikrinti nuolatinį, sklandų ir efektyvų notarų kvalifikacijos kėlimo procesą. Lietuvos Respublikos teisingumo ministras Lietuvos notarų rūmų prezidiumo teikimu yra patvirtinęs Notarų kvalifikacijos kėlimo nuostatus⁵, kuriuose įtvirtinti notarų kvalifikacijos kėlimo tikslai ir principai, išskirtos kvalifikacijos kėlimo formos. Lietuvos notarų rūmų prezidiumas yra patvirtinęs Notarų ir kandidatų į notarų (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programą, kurioje numatyta notarų kvalifikacijos kėlimo ir jos organizavimo tvarka⁶. Be to, kiekvienais kalendoriniais metais Lietuvos notarų rūmų prezidiumas nutarimu patvirtina notarų kvalifikacijos kėlimo seminarų ateinantiems metams planą, kuriame išdėstomas planuojamų surengti notarų kvalifikacijos seminarų sąrašas (nurodant jų

1 Apie notariato savivaldos sistemą žr. 10 skyrių „Notariato savivalda“.

2 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

3 1993 m. vasario 11 d. Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindų (su pakeitimais ir papildymais) 25, 30 straipsniai. Priega per internetą <http://base.garant.ru/10102426/> (žiūrėta 2013 12 06).

4 2000 m. gruodžio 6 d. Estijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 44 straipsnio 3 dalies 6 punktas. Priega per internetą <http://www.notar.ee/index.aw/15760> (žiūrėta 2013 12 06).

5 Notarų kvalifikacijos kėlimo nuostatai, patvirtinti 1999 m. gegužės 11 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 121. Priega per internetą <http://tm.infolex.lt/getfile.aspx?taktid=104> (žiūrėta 2013 12 08).

6 Notarų ir kandidatų į notarų (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programa (su pakeitimais ir papildymais), patvirtinta 2011 m. kovo 17 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 11. Lietuvos notarų rūmų informacija.

pavadinimus, datas ir lektorius).

Notarų kvalifikacijos kėlimo nuostatų 1 punkte apibrėžti šie notarų kvalifikacijos kėlimo tikslai ir principai:

1) *Formuoti notariatą, gebantį profesionaliai ir kvalifikuotai atlikti notarinius veiksmus, išaiškinti atliekamų notarinių veiksmų prasmę ir pasekmes, nepadarant žalos asmenų interesams.*

Valstybė, dalį savo funkcijų pavedusi atlikti notarams, formalizavo ir reglamentavo notaro vykdomos veiklos pobūdį. Todėl notaro, kuris nors ir veikia kaip privatus asmuo, vykdomai veiklai yra nustatyti griežti reikalavimai, pradedant nuo notarinių veiksmų atlikimo reglamentavimo, baigiant reikalavimais, keliamais notarų biurui bei jo įrengimui ir t. t. Kadangi notaro vykdomos funkcijos ypač svarbios ir atsakingos, netinkamai atliktos, jos galėtų sukelti tam tikrų pasekmių asmenų subjektinėms teisėms ar netgi valstybės interesams. Todėl siekiant, kad asmenims būtų teikiamos ypač aukštos profesionalios teisinės paslaugos bei apsaugoti jų teisėti interesai, notarams keliami ypač dideli kvalifikacijos reikalavimai.

2) *Kelti notariato prestižą visuomenėje, didinti pasitikėjimą notarų veikla ir notarų biurų darbuotojais.*

Pagal Notarų garbės (etikos) kodeksą⁷ notaras, vykdydamas jam valstybės suteiktus įgaliojimus, kaip valstybės patikėtinis turi prisidėti prie teisinės valstybės kūrimo. Notaras visada privalo būti korektiškas kliento atžvilgiu ir bešališkas jo patarėjas. Taip pat būti objektyvus ir absoliutus šalių teisinio saugumo garantas, saugoti ir ginti ne vienos, o abiejų šalių įstatymui neprieštaraujančius interesus, ir niekas, išskyrus įstatymus, negali paveikti notaro sprendimo. Taigi notaro santykis su klientais yra ypatingas, nes jis turi užtikrinti visų dalyvaujančių notarinio veiksmo šalių teisinį saugumą, būti nešališkas. Šiuo atveju ypač svarbus klientų pasitikėjimas notaru, kad jis užtikrins visų notarinio veiksmo šalių teisėtų interesų apsaugą, lygybę ir kad notarinis veiksmas atitiks įstatymų reikalavimus. Todėl kiekvienas notaras savo profesinę veiklą turi vykdyti taip, kad ji neleistų abejoti ne tik jo, bet ir visų notarų profesionalumu bei kvalifikacija, ir taip stiprinti visuomenės pasitikėjimą notariato veikla.

3) *Derinti notaro teorinį mokymą su praktiniais užsiėmimais.*

Šis principas pabrėžia notaro vykdomos veiklos specifiką, kai atliekant notarinius veiksmus ir sprendžiant praktines situacijas yra svarbios tiek teorinės teisinės žinios, tiek gebėjimas jas taikyti praktikoje. Todėl keliant notarų kvalifikaciją tam turi būti skiriamas atitinkamas dėmesys, t. y. šalia suteiktų teorinių žinių turi būti atliekama ir konkrečių praktinių situacijų analizė.

4) *Panaudoti lotyniškojo notariato šalių notarų teigiamą patyrimą, neprieštaraujantį Lietuvos Respublikos įstatymams.*

Lotyniškojo notariato šalis vienija bendri notariato, notarų vykdomų funkcijų, veiklos principai, uždaviniai, notarinių veiksmų atlikimo sritys bei pobūdis, todėl lotyniškojo notariato šalių notariatai ir notariatai nuolat bendradarbiauja, dalijasi patirtimi, naujovėmis, idėjomis. Bendradarbiaujama ir keičiamasi patirtimi taip pat ir keliant notarų kvalifikaciją: rengiami kvalifikacijos kėlimo seminarai, dalyvaujama įvairiuose tarptautiniuose renginiuose ir pan.

5) *Užtikrinti notarų kvalifikacijos kėlimo renginių kokybę, parinkti kompetentingus dėstytojus.*

Notarų kvalifikacija turi būti keliami ne formaliai, todėl notarams rengiami seminarai turi būti aukštos kokybės ir naudingi. Pabrėžtina, kad vienas iš kokybės kriterijų yra tas, kad seminarai, į kuriuos atsižvelgiama vertinant notaro kvalifikaciją, turi būti susiję su notarų vykdoma veikla.

6) *Analizuoti ir vertinti notarų kvalifikacijos kėlimo programas, renginių kokybę ir efektyvumą.*

Siekiant tobulinti bei gerinti notarų kvalifikaciją, reikalinga nuolatinė notarų kvalifikacijos kėlimo programos analizė, t. y. ar ji atitinka notarų kvalifikacijos kėlimo principus ir tikslus.

7 Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas. Prieiga per internetą <http://www.notarurumi.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai%2Fteis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas> (žiūrėta 2013 12 08).

Esant poreikiui, notarų kvalifikacijos kėlimo programa yra tobulinama. Taip pat reikia įvertinti notarų kvalifikacijos kėlimo seminarų planą ir jau surengtų seminarų kokybę. Vėliau į tai atsižvelgiama sudarant kvalifikacijos kėlimo metinius planus. Seminarų kokybę įvertinama tiesiogiai juose dalyvaujant ir atsižvelgus į notarų pateiktus atsiliepimus. Siekiant išsiaiškinti aktualias ir notarams rūpimas teisės sritis bei temas, dažnai rengiamos notarų apklausos.

7.1.2. Notarų kvalifikacijos kėlimo formos

Notarų kvalifikacijos kėlimo nuostatų 2 punkte išskiriamos penkios notarų kvalifikacijos kėlimo formos:

1) *Savaroniškos studijos: susipažinimas su įstatymais, jų pakeitimais ir papildymais, naujausia teisine literatūra.*

Kvalifikacijos kėlimo nuostatai numato, kad savarankiškos notarų studijos yra pagrindinė jų kvalifikacijos kėlimo forma. Tik pats notaras, būdamas aktyvus ir nuolat plėsdamas bei atnaujindamas teisinės žinias, gilindamasis, susipažindamas su įstatymais, kitais teisės aktais bei jų pakeitimais ir papildymais, teisine literatūra, sekdamas bei domėdamasis teisinėmis naujienomis, gali efektyviausiai kelti ir užtikrinti aukštą savo profesinę kvalifikaciją. Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į notaro veiklos specifiką, notarami teisinės žinias dažniausiai gilina tiesiogiai savo veikloje, vykdydami notaro funkcijas, t. y. atlikdami notarinius veiksmus. Kiekvienas notarinis veiksmas paprastai turi savo specifiką ir, rengiantis jį atlikti, reikia išnagrinėti ir įvertinti teisės aktus, kad būtų aišku, ar rengiamas atlikti notarinis veiksmas neprieštarauja įstatymams. Tačiau notarami taip pat nemažai laiko skiria ir keldami kvalifikaciją savarankiškai, t. y. ne atlikdami profesines pareigas.

2) *Kasmetinis Lietuvos notarų rūmų prezidiumo organizuojamų paskaitų pagal kvalifikacijos kėlimo programą išklaušymas.*

Ši kvalifikacijos kėlimo forma yra pati efektyviausia ir matomiausia, nes ją notarams rengia ir jos kontrolę vykdo Lietuvos notarų rūmų prezidiumas. Prezidiumas notarų kvalifikacijos kėlimą (kasmetinių seminarų, paskaitų organizavimą, kvalifikacinių balų rinkimą ir kt.) organizuoja pagal Lietuvos notarų rūmų prezidiumo patvirtintą Notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programą.

3) *Aktyvus dalyvavimas seminaruose, kollokviumuose, mokslinėse konferencijose.*

Kiekvienas notaras turi nuolat dalyvauti tiek Lietuvos notarų rūmų organizuojamuose, tiek kitų įstaigų ir institucijų rengiamuose seminaruose, kollokviumuose, mokslinėse konferencijose ir kituose renginiuose.

4) *Referatų (straipsnių) rengimas ir jų gynimas Lietuvos notarų rūmų prezidiumo posėdyje.*

Notarų kvalifikacijos kėlimo nuostatai numato teisę notarui parengti referatą (straipsnį), kurį vertina Lietuvos notarų rūmų prezidiumas. Šiuo atveju rengiami su notaro veikla susiję referatai (straipsniai).

5) *Dalyvavimas teisinio švietimo veikloje (pedagoginė veikla), straipsnių teisės klausimais publikavimas spaudoje, pasisakymai per televiziją ir radiją.*

Notarų pedagoginis teisės krypties darbas (veikla) pripažįstamas viena iš labiausiai į kvalifikaciją keliančių formų. Todėl notarams, dirbantiems pedagoginį teisės krypties darbą, leidžiama nerinkti kvalifikacinių balų. Taip pat notarų kvalifikacija keliami skaitant pranešimus seminaruose, konferencijose ir kituose renginiuose, kuriuos pripažįsta Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, taip pat publikuojant straipsnius teisės klausimais Lietuvos notarų rūmų leidžiamame žurnale „Notariatas“, kituose teisiniuose leidiniuose ar konsultacijas žiniasklaidoje. Notaro kvalifikacijos kėlimu pripažįstama ir notaro vykdoma visuomenės teisinio švietimo veikla – per radiją, televiziją, internetu ar susirašinėjant, mokymų organizavimas žodžiu ar raštu ir pan.

Atkreiptinas dėmesys, kad notarai kvalifikaciją kelia ir dalyvaudami Lietuvos notarų rūmų veikloje: būdami Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nariais, Notarinės praktikos apibendrinimo ir norminių teisės aktų rengimo komisijos pirmininku ir kt. Kvalifikacijos kėlimu taip pat pripažįstamas darbas kitų institucijų sudarytose teisės aktų projektų rengimo darbo grupėse.

7.1.3. Notarų kvalifikacijos kėlimo organizavimas

Notarų kvalifikacijos kėlimą būtų galima suskirstyti į savarankišką, t. y. vykdomą paties notaro, ir organizuojamą Lietuvos notarų rūmų.

Notarų kvalifikacijos kėlimo nuostatų 5 punkte numatyta, kad už notarų kvalifikacijos kėlimą ir organizavimą yra atsakingas Lietuvos notarų rūmų prezidiumas ir Profesinio tobulinimo ir notarinės praktikos apibendrinimo komisija. Notarų kvalifikacijos kėlimo apskaitą atlieka Lietuvos notarų rūmų prezidiumo sekretoriatas.

Notarų kvalifikacijos kėlimas susietas su kvalifikacinių balų rinkimu. Pažymėtina, kad reikalingų surinkti notariui kvalifikacinių balų skaičius siejamas su notaro vykdomos veiklos stažu. Notaras, turintis ilgesnį notaro veiklos vykdymo stažą, turi surinkti mažesnį kvalifikacinių balų skaičių, tuo tarpu notaras, turintis mažesnį notaro veiklos vykdymo stažą, atitinkamai turi surinkti didesnį kvalifikacinių balų skaičių. Šis principas paremtas tuo, kad naujiems notarams, gana neseniai pradėjusiems vykdyti notaro veiklą, reikia įgyti daugiau patirties, praktinių bei teorinių žinių.

Notaras, vykdamas profesinę veiklą mažiau nei penkerius metus, keldamas savo kvalifikaciją, per vienerius metus privalo surinkti ne mažiau kaip dešimt kvalifikacinių balų. Tuo tarpu notaras, vykdamas veiklą daugiau nei penkerius metus, keldamas kvalifikaciją, per vienerius metus privalo surinkti ne mažiau kaip šešis kvalifikacinius balus. Vieneri kvalifikacijos kėlimo metai skaičiuojami kaip kalendoriniai metai nuo sausio 1 d. iki gruodžio 31 d.

Atkreiptinas dėmesys, kad kvalifikacijos kėlimo reikalavimas nustatytas ne tik notarams, bet ir kandidatams į notarus (asesoriams). Todėl pagal kvalifikacijos kėlimo programą kandidatas į notarus (asesorius), atlikdamas vienerių metų notaro praktiką, privalo dalyvauti visuose Lietuvos notarų rūmų organizuojamuose kvalifikacijos kėlimo seminaruose, konferencijose, kursuose ir kituose renginiuose.

Notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programos 4 punkte nustatyta kvalifikacinių balų skyrimo tvarka. Esminis principas, pagal kurį skiriami kvalifikaciniai balai už dalyvavimą seminare, konferencijoje, kursuose ir kituose renginiuose teisės klausimais, yra renginio trukmė. Jeigu renginys trunka mažiau nei 4 valandas, tokiu atveju už dalyvavimą renginyje skiriamas vienas kvalifikacinis balas. Jeigu renginys trunka ilgiau nei 4 valandas, tokiu atveju skiriami du kvalifikaciniai balai. Jeigu renginys trunka vieną dieną ir ilgiau, tokiu atveju skiriami du balai už kiekvieną dieną.

Pažymėtina, kad kvalifikaciniai balai skiriami ne tik už dalyvavimą seminaruose, konferencijose, kursuose bei kituose renginiuose teisės klausimais, bet ir, pavyzdžiui, už pranešimo skaitymą seminare, konferencijoje ir kitame renginyje, kurie yra pripažinti Lietuvos notarų rūmų prezidiumo. Už tai skiriami penki kvalifikaciniai balai. Už straipsnių teisės klausimais publikavimą Lietuvos notarų rūmų leidžiamame žurnale „Notariatas“ bei kituose teisiniuose leidiniuose skiriami keturi kvalifikaciniai balai. Už teises publikacijas, konsultacijas žiniasklaidos priemonėse skiriamas vienas kvalifikacinis balas. Taigi notarams numatyta gana daug galimybių įvairiomis formomis kelti savo kvalifikaciją bei surinkti reikalaujamą kvalifikacinių balų skaičių. Informacija notarams ir kandidatams į notarus (asesoriams) apie rengiamus seminarus, konferencijas ir kitus renginius teisės klausimais nuolat skelbiama Lietuvos notarų rūmų internetinėje svetainėje, elektroniniu paštu ir kitomis priemonėmis.

Pažymėtina, kad, siekiant užtikrinti notarų kvalifikacijos kėlimo ir renginių kokybę, kvalifi-

kaciniai balai gali būti skiriami tik už dalyvavimą Lietuvos notarų rūmų prezidiumo pripažintuose renginiuose. Notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programos 1 priede numatytas ir renginių, kuriuos Lietuvos notarų rūmų prezidiumas pripažįsta kaip keliamą kvalifikaciją, sąrašas.

Lietuvos notarų rūmų rengiami kvalifikacijos kėlimo seminarai, konferencijos, kursai ir kiti renginiai yra pripažįstami a priori, t. y. notarams nereikia teikti papildomų prašymų dėl Lietuvos notarų rūmų organizuoto seminaro, konferencijos, kursų ar kito renginio pripažinimo, nes balai notarui suteikiami automatiškai.

Seminarus, konferencijas, kursus ar kitus renginius pripažįsta Lietuvos notarų rūmų prezidiumas. Pripažįstami tik tie seminarai, konferencijos, kursai ar kiti renginiai, kurių tema tiesiogiai ar netiesiogiai susijusi su notaro veikla.

Pažymėtina, kad Notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programoje numatytos išimties, kada notaras atleidžiamas nuo kvalifikacijos kėlimo bei kvalifikacinių balų rinkimo, taip pat numatyti atvejai, kada notaras turi surinkti mažesnę kvalifikacinių balų skaičių.

Notaras, kuris nevykdo profesinės veiklos dėl nėštumo ir gimdymo atostogų, dėl vaiko priežiūros atostogų arba jam sustabdomi notaro įgaliojimai teisingumo ministro įsakymu, atleidžiamas nuo pareigos rinkti kvalifikacinius balus už teisingumo ministro įsakyme nurodytą laikotarpį. Be to, kvalifikacinių balų neprivalo rinkti notaras, dirbantis pedagoginį teisės krypties darbą. Tuo tarpu notaras, kurie yra Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nariai, Notarinės praktikos apibendrinimo ir norminių teisės aktų rengimo komisijos pirmininku, turi surinkti mažesnę kvalifikacinių balų skaičių, t. y. 1/3 dalį nustatytų kvalifikacinių balų. Notaras, dirbantis kitų institucijų sudarytose teisės aktų projektų rengimo darbo grupėse, turi surinkti pusę nustatytų kvalifikacinių balų.

Taip pat paminėtina, kad jeigu notaras iš anksto užsiregistruoja į Lietuvos notarų rūmų rengiamą seminarą, konferenciją, kursą ar kitą renginį, tačiau jame nedalyvauja be pateisinamos priežasties ar nepateikia pateisinamą priežastį pagrindžiančių dokumentų, jam minusuojamas vienas kvalifikacinis balas.

Visi duomenys apie notarų dalyvavimą seminaruose, konferencijose, kursuose ir kituose renginiuose, taip pat notarų surinkti kvalifikaciniai balai registruojami elektroniniame notarų kvalifikacijos kėlimo sąrašė, kurį tvarko Lietuvos notarų rūmų prezidiumo paskirtas Lietuvos notarų rūmų atsakingas darbuotojas. Jis taip pat tvarko ir notarų pateiktus dokumentus, susijusius su seminarų, konferencijų, kursų ar kitų renginių pripažinimu, bei pateikia juos tvirtinti Lietuvos notarų rūmų prezidiumui. Pažymėtina, kad Lietuvos notarų rūmuose gauti notarų prašymai dėl seminarų, konferencijų, kursų ar kitų renginių pripažinimo pateikiami Lietuvos notarų rūmų prezidiumui ne rečiau kaip kas 6 mėnesius.

Notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programoje nustatyta, kad notaro kvalifikacijos kėlimo programos įvykdymas vertinamas notaro atestacijos metu. Atkreiptinas dėmesys, kad Notarų atestacijos komisija turi teisę padidinti nustatytą kvalifikacijos kėlimo balų skaičių, kurį papildomai turi surinkti atestuojamas notaras. Programoje taip pat įtvirtinta prezumpcija, kad notaras, nesurinkęs reikiamo kvalifikacinių balų skaičiaus, pažeidžia Notariato įstatymo 4 straipsnio 1 dalies nuostatą, numatančią, kad jis privalo nuolat kelti savo kvalifikaciją. Notarų atestacijos komisijai pateikiami sąrašai su atestuojamų notarų surinktais kvalifikaciniais balais, kuriais remiantis Notarų atestacijos komisija įvertina notaro kvalifikacijos kėlimą pagal Notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programos reikalavimus⁸. Tuo tarpu kandidato į notarus (asesoriaus) kvalifikacijos kėlimo programos įvykdymas vertinamas Lietuvos notarų rūmų prezidiumo posėdžio metu, svarstant išvadą dėl notaro praktikos atlikimo.

8 Apie notarų atestaciją žr. 7 skyriaus „Notarų veiklos priežiūra“ 7.3 poskyrį „Notarų atestacija“.

Klausimai

1. Kokie yra notarų kvalifikacijos kėlimo tikslai ir principai?
2. Kokios išskiriamos notarų kvalifikacijos kėlimo formos?
3. Kas organizuoja notarų kvalifikacijos kėlimą?
4. Kaip organizuojamas notarų kvalifikacijos kėlimas, kokie jo ypatumai?
5. Kas prižiūri notarų kvalifikacijos kėlimo tinkamą vykdymą?
6. Kiek balų turi surinkti notaras, keldamas kvalifikaciją?
7. Kada notaras atleidžiamas nuo kvalifikacijos kėlimo ir kvalifikacinių balų rinkimo?
8. Kokie kvalifikacijos kėlimo reikalavimai nustatyti kandidatams į notarus (asesoriams)?
8. Kas vertina, ar notaras ir kandidatas į notarus (asesorius) įvykdė kvalifikacijos kėlimo programą?

7.2 NOTARŲ VEIKLOS TARNYBINĖ PRIEŽIŪRA

7.2.1. Notarų veiklos tarnybinės priežiūros samprata

Notariato įstatymo 7 ir 41 straipsniuose išskirtos dvi specifinės notarų veiklos priežiūros formos:

- 1) notarų veiklos tarnybinė priežiūra;
- 2) notarų atliekamų notarinių veiksmų ar atsisakymo juos atlikti teisėtumo priežiūra.

Notarų veiklos tarnybinės priežiūros tikslas – kontroliuoti ir užtikrinti, kad notaras laikytųsi notarų biurams ir notarų darbo laikui keliamų reikalavimų bei tinkamai organizuotų asmenų priėmimą notaro biure, taip pat laikytųsi notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notariinių liudijimų formų pildymo taisyklių bei tinkamai rengtų, tvarkytų, saugotų ir naudotų savo veikloje sudarytus dokumentus. Notarų veiklos tarnybinė priežiūra apima tik pačios notaro veiklos organizavimo ir vykdymo priežiūrą. Jos metu nėra vertinamas notaro atliktų notarinių veiksmų ar atsisakymo juos atlikti teisėtumas, nes tai atlikti gali tik teismas⁹.

Notarų veiklos tarnybinę priežiūrą organizuoja ir vykdo Teisingumo ministerija bei Lietuvos notarų rūmai. Paminėtina, kad 1998 metų liepos 1 d., įsigaliojus 1998 m. gegužės 14 d. priimtam Notariato įstatymo pakeitimui ir papildymui¹⁰, notarų veiklos priežiūrą atlikti buvo pavesta apygardų teismų pirmininkams, taip pat kitiems asmenims, paskirtiems teisingumo ministro. Apygardų teismų pirmininkai ne tik vykdė notarų veiklos priežiūrą, bet ir tikrino notarinių veiksmų teisėtumą. Notarų veiklos priežiūrą teismų pirmininkai atliko patys arba per savo paskirtus teisėjus. Notarinių veiksmų teisėtumas buvo tikrinamas tuomet, kai suinteresuotas tretysis asmuo apskųsdavo teismui notarinį veiksmą. Tokį minėto įstatymo priėmimą bei notarų veiklos priežiūros atlikimo pavedimą apygardų teismų pirmininkams lėmė Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo rengėjų nuomonė¹¹, kad dar nebaigta Lietuvos notariato reforma: nesutvarkyta notariato ir notarų veiklos teisėtumo kontrolės sistema, be to, visuomenėje dar keliamas klausimas, kaip notaras vykdo jiems deleguotas funkcijas. Todėl, valstybei siekiant užtikrinti tinkamą notarų veiklos teisėtumo kontrolės funkcijų vykdymą, tokia kontrolė buvo perduota apygardų teismų pirmininkams, kaip teismų administracijos pareigūnams, vykdžiusiems teismų administracinės veiklos

9 Apie notarinių veiksmų ar atsisakymo juos atlikti teisėtumo priežiūrą žr. specialiosios dalies 11 skyriaus „Notariniai veiksmai ir jų atlikimo taisyklės“ 11.10 poskyrį „Notarinio veiksmo (atsiakymo atlikti notarinį veiksmą) apskundimas“.

10 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1329.

11 1997 m. gruodžio 12 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto Nr. P-957. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=78679&p_tr2=2 (žiūrėta 2013 12 05).

priežiūrą¹².

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Seime svarstant Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą, buvo keliamas klausimas, ar toks reglamentavimas atitinka Lietuvos Respublikos Konstituciją. Seimo Juridinio skyriaus išvadoje buvo numatyta, kad Notariato įstatymo nuostata, pagal kurią notarų veiklą prižiūri apygardų teismų pirmininkai, galima suprasti kaip vykdomosios valdžios institucijos dalies savo funkcijų delegavimą teisminei valdžiai, ir todėl reikėtų panagrinėti, ar pavedus teisėjui vykdyti vykdomosios valdžios funkcijas, nebūtų pažeistas valdžių atskyrimo principas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnyje. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys, kad teismai nagrinėjo skundus dėl notariinių veiksmų, todėl teismas negalėtų vienu metu būti ir teisingumą vykdanči, ir kontroliuojanti institucija¹³. Tačiau į šias pastabas nebuvo atsižvelgta, o priimtu Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymu notarų veiklos priežiūra pavesta apygardų teismų pirmininkams. Nepaisant to, praktikoje ši tvarka neįsitvirtino, ir Notariato įstatymas vėl buvo pakeistas 2002 m. kovo 12 d. priimtu Notariato įstatymo 7 ir 7(1) straipsnių pakeitimo įstatymu¹⁴, notarų veiklos tarnybinės priežiūros funkciją apygardų teismų pirmininkams panaikinant ir ją priskiriant Teisingumo ministerijai. Šiems pakeitimams turėjo įtakos ir tai, kad Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. (94)12 „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens“¹⁵ teismų kompetencijos atžvilgiu buvo nurodyta, kad šalis (Europos Tarybos narės) turi imtis reikalingų priemonių, kad neteisminės funkcijos būtų perduotos kitiems asmenims. Atsižvelgiant į tai, Notariato įstatymo 7 ir 7(1) straipsnių pakeitimo įstatymu buvo panaikinta tuo metu galiojusi Notariato įstatymo nuostata, įpareigojusi apygardų teismų pirmininkus vykdyti notarų veiklos priežiūrą, kaip numatanti teismui funkciją, nesusijusią nei su teisingumo vykdymu, nei su teismų ir teisėjų administracinės veiklos kontrole¹⁶.

Taigi nuo 2002 m. kovo 27 d., kai įsigaliojo Notariato įstatymo 7 ir 7(1) straipsnių pakeitimo įstatymas, tiesioginę notarų veiklos tarnybinę priežiūrą vėl atlieka Teisingumo ministerija ir Lietuvos notarų rūmai. Pažymėtina, kad Lietuvos notarų rūmų atliekama notarų veiklos tarnybinė priežiūra panaši į Teisingumo ministerijos atliekamą notarų veiklos priežiūrą, kadangi jos metu iš esmės tikrinami tie patys notarų veiklos aspektai: kaip notariai laikosi jų biurams ir darbo laikui keliamų reikalavimų, organizuoja asmenų priėmimą, laikosi notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notariinių liudijimų formų pildymo taisyklių, parengia, tvarko, saugo ir naudoja savo veikloje sudarytus dokumentus.

Paminėtina, kad kitose valstybėse notarų veiklos tarnybinę priežiūrą priskirta Teisingumo ministerijos, Notarų rūmų ar teismų kompetencijai. Pavyzdžiui, Estijoje notarų veiklos tarnybinę priežiūrą atlieka Teisingumo ministerija, pasitelkdama Estijos notarų rūmus¹⁷. Tarnybinės priežiūros, atliekamos nuolatos, metu tikrinama, ar notariai tinkamai atlieka savo pareigas, t. y. organizuoja savo biuro darbą, tvarko notariinių veiksmų registrą, saugo archyvinius dokumentus, užtikrina asmens duomenų elektroninę apsaugą. Kaip ir Lietuvoje, tarnybinės veiklos priežiūros metu netikrinamas notariinių veiksmų teisėtumas. Notaras, kurio veikla tikrinama, privalo pateikti visas reikalingas notarinio registro knygas ir kitą medžiagą. Tuo tarpu Vokietijoje notarų veiklos priežiūros funkcija priskirta žemės teismų, aukštesniųjų žemės teismų prezidentams, žemių teisingumo ministerijos organams. Tikrinant notarų veiklą aiškinamasi, ar jie tinkamai vykdo ir organizuoja savo veiklą: ar jų biurai įrengti pagal nustatytus reikalavi-

12 *Ibid.*

13 1998 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublikos Seimo Juridinio skyriaus išvada Nr. P-957(2). Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=55161&p_tr2=2 (žiūrėta 2013 12 05).

14 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 7 ir 7(1) straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 31-1126.

15 Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Nr. (94)12 „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens“. Prieiga per internetą <http://www.lat.lt/veikla/teises-aktai-0/tarptautiniai-dokumentai/rekomendacija-nr.-r-8kgk.html> (žiūrėta 2013 12 05).

16 2001 m. gegužės 31 d. Aiškinamasis raštas dėl teikiamų Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo ir su juo susijusių įstatymų projektų Nr. IX P-729. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=136185&p_tr2=2 (žiūrėta 2013 12 05).

17 2000 m. gruodžio 6 d. Estijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 5 straipsnio 1 dalis. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/index.aw/15760> (žiūrėta 2013 12 05).

mus, ar notarai tinkamai tvarko dokumentų archyvą, asmens duomenis ir pan. Per kiekvieną patikrinimą tikrinami dokumentai, išlaidų apskaičiavimai¹⁸.

7.2.2. Notarų veiklos tarnybinės priežiūros organizavimas ir vykdymas

Teisingumo ministerijos atliekama notarų veiklos tarnybinė priežiūra. Teisingumo ministerija notarų veiklos tarnybinę priežiūrą atlieka Lietuvos Respublikos teisingumo ministro nustatyta tvarka.

Visų pirma, kiekvienas notaras, vadovaudamasis teisingumo ministro patvirtintu Notarinių veiksmų ir notaro pajamų bei išlaidų ataskaitos pateikimo tvarkos aprašu¹⁹, privalo Teisingumo ministerijai teikti metines notarinių veiksmų ir notaro pajamų bei išlaidų ataskaitas. Ataskaitos turi būti pateiktos už ataskaitinį laikotarpį, kuris sutampa su kalendoriniais metais, iki kitų kalendorinių metų gegužės 1 dienos, užpildant specialią minėto aprašo priede nustatytą formą. Ataskaitoje pateikiami duomenys apie notaro atliktus notarinius veiksmus ir gautas pajamas už atliktus notarinius veiksmus, parengtus sandorių projektus, konsultacijas ir technines paslaugas bei atliekant notaro funkcijas patirtas išlaidas. Kadangi Teisingumo ministerija nevykdo jokių mokesčių administravimo funkcijų, duomenys apie notarų atliktus notarinius veiksmus, gautas pajamas ir patirtas išlaidas iš esmės reikalingi tik apskaičiuojant notarų valstybei mokamų mokesčių ir Lietuvos notarų rūmams mokamų nario mokesčių dydžius.

Antra, Teisingumo ministerija, vadovaudamasi teisingumo ministro patvirtintomis Notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklėmis²⁰, atlieka tiesioginius notarų veiklos tarnybinis patikrinimus, kurių metu teisingumo ministro paskirti asmenys (ministerijos darbuotojai) tikrina ir kontroliuoja, kaip notarai laikosi notarų biurams ir notarų darbo laikui keliamų reikalavimų, organizuoja asmenų priėmimą, laikosi notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų pildymo taisyklių, parengia, tvarko, saugo ir naudoja savo veikloje sudarytus dokumentus. Teisingumo ministerijos paskirti asmenys, atlikdami notaro veiklos tarnybinę priežiūrą, neturi teisės tikrinti notarinių veiksmų teisėtumo, t. y. neturi teisės vertinti bei nustatyti, ar atliktas notarinis veiksmas arba atsisakymas atlikti notarinį veiksmą (ne) prieštarauja įstatymams.

Teisingumo ministerijos atliekami notarų veiklos tarnybinės priežiūros patikrinimai skirstomi į eilinius ir neeilinius. Tiek eilinio, tiek neeilinio notaro veiklos patikrinimo metu gali būti aiškinamasi, kaip notarai laikosi notarų biurams ir notarų darbo laikui keliamų reikalavimų, organizuoja asmenų priėmimą, laikosi notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų pildymo taisyklių, tvarko, saugo ir naudoja savo veikloje sudarytus dokumentų archyvą.

Eiliniai notarų veiklos patikrinimai atliekami nuolat, ne rečiau kaip kartą per ketverius metus, vadovaujantis sudarytu ir teisingumo ministro patvirtintu metiniu notarų veiklos tarnybinės priežiūros planu. Metiniame notarų veiklos tarnybinės priežiūros plane nurodomi notarai, kurių veiklos patikrinimai bus atliekami, ir šiuos patikrinimus atlikti paskirti Teisingumo ministerijos tarnautojai. Teisingumo ministro patvirtintas metinis notarų veiklos tarnybinės priežiūros planas pateikiamas Lietuvos notarų rūmams, o šie apie patvirtintą planą informuoja notarus.

Esant pagrindui, gali būti rengiami ir neeiliniai notarų veiklos tarnybiniai patikrinimai. Visi galimi pagrindai, kuriems esant gali būti atliekamas toks patikrinimas, nustatyti Notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklių 5 punkte. Išskiriami trys neeilinio patikrinimo pagrindai:

18 1961 m. vasario 24 d. Vokietijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 92, 93 straipsniai. Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Notar/Berufsrecht/BNotO/index.php> (žiūrėta 2013 12 05).

19 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2011 m. vasario 3 d. įsakymas Nr. 1R-44 „Dėl notarinių veiksmų ir notaro pajamų bei išlaidų ataskaitos pateikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2011, Nr. 17-805.

20 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. 1R-282 „Dėl notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklių patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 169-6226.

- 1) Fizinio ar juridinio asmens skundas, pareiškimas ar prašymas, pateiktas Teisingumo ministerijai, kuriame nurodomi faktai ar aplinkybės, jog notaras nesilaiko Notariato įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatytų reikalavimų. Šiuo atveju, gavus tokią informaciją, dėl notaro veiklos tarnybinio patikrinimo tikslingumo, įvertindamas visas aplinkybes, sprendžia teisingumo ministras.
- 2) Notaro, kuris kviečiamas į neeilinę notarų atestaciją, prašymas. Notarui, kuriam turi būti atliekama neeilinė atestacija, teisės aktai suteikia teisę kreiptis į Teisingumo ministeriją su prašymu atlikti jo neeilinį veiklos patikrinimą. Šiuo atveju notarui suteikiama galimybė gauti papildomų faktinių duomenų, kurie būtų pateikiami Notarų atestacijos komisijai, siekiant patvirtinti tam tikrų aplinkybių (ne)buvimą, pavyzdžiui, pateikti įrodymus, jog aplinkybės, dėl kurių atliekama neeilinė notaro atestacija, notaro veikloje nebuvo kilusios arba yra pašalintos ir ištaisytos, ar kitais panašiais atvejais.

3) Kiti duomenys, leidžiantys abejoti notaro veiklos, išskyrus notarinius veiksmus, teisėtumu. Pažymėtina, kad galutinio pagrindų, kuriais remiantis teisingumo ministras gali inicijuoti neeilinį notaro veiklos tarnybinį patikrinimą, nustatyto sąrašo nėra. Šiuo atveju teisės aktai teisingumo ministrui suteikia diskrecijos teisę priimti sprendimą dėl notaro veiklos patikrinimo ir esant kitokiems, nei nurodyti aukščiau, pagrindams, leidžiantiems abejoti notaro vykdomos veiklos (išskyrus atliktus notarinius veiksmus) teisėtumu.

Teisingumo ministro įsakyme dėl notaro veiklos neeilinio patikrinimo nurodomi notaro, kurio veikla bus tikrinama, vardas, pavardė, biuro, kuriame jis dirba, pavadinimas, patikrinimą atliekančių asmenų vardas, pavardė, pareigos, patikrinimo pagrindas ir apimtis. Teisingumo ministro įsakymas notarui išsiunčiamas iš anksto arba pateikiamas prieš atliekant jo veiklos patikrinimą.

Tiek eilinis, tiek neeilinis notaro veiklos tarnybinis patikrinimas turi būti atliekamas notarų biure. Prieš pradėdami notaro veiklos patikrinimą, teisingumo ministro paskirti asmenys privalo tikrinamam notarui paskelbti atliekamo patikrinimo pagrindą, asmenis, kurie atliks notaro patikrinimą (nurodydami vardus, pavardes ir pareigas), patikrinimo atlikimo apimtį. Notaras turi teisę dalyvauti atliekant jo veiklos patikrinimą, patikrinimo metu teikti paaiškinimus, dokumentus ir kitą informaciją. Visi notaro pateikti paaiškinimai, dokumentai ir kita informacija turėtų būti fiksuojami notaro veiklos patikrinimo akte. Notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklių 7 punkte numatyta, kad, jeigu notaras nedalyvauja patikrinime arba vengia dalyvauti, preziumuojama, jog apie atliekamą patikrinimą jis buvo tinkamai informuotas, jeigu teisingumo ministro įsakymas dėl notaro veiklos patikrinimo buvo išsiųstas notarui nurodytu notaro biuro adresu. Jeigu notaras nedalyvauja atliekamame patikrinime, patikrinimą atliekantys teisingumo ministro paskirti asmenys turi teisę pasiūlyti biuro darbuotojui pateikti dokumentus, reikalingus patikrinimui atlikti, o apie tai turi būti pažymėta patikrinimo akte.

Teisingumo ministro paskirti asmenys, atliekantys notaro veiklos tarnybinį patikrinimą, turi teisę susipažinti su visais dokumentais, kurie reikalingi eiliniam arba neeiliniam patikrinimui atlikti, bei reikalauti notaro pasiaiškinti dėl nustatytų pažeidimų ir trūkumų, susijusių su jo veikla. Atlikus notaro veiklos tarnybinį patikrinimą, patikrinimą atlikę asmenys privalo surašyti notaro veiklos patikrinimo aktą. Veiklos patikrinimo aktas privalo būti surašytas ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo notaro veiklos patikrinimo atlikimo. Notaro veiklos patikrinimo akte turi būti numatyta: 1) tikrinimą atlikę asmenys; 2) tikrinimo atlikimo data ir vieta; 3) tikrinimo pagrindas; 4) patikrinimo forma (eilinis ar neeilinis patikrinimas); 5) tikrinimo dalykas; 6) tikrinimo metu konstatuoti notaro veiklos pažeidimai, trūkumai, jeigu jie buvo nustatyti; 7) nurodymai, pasiūlymai, rekomendacijos bei priemonės pažeidimams ar trūkumams pašalinti; 8) tikrinimo akto surašymo data ir tikrinimą atlikusių asmenų parašai. Patikrinimo aktas turi būti surašomas dviem egzemplioriais. Vienas egzempliorius ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo akto surašymo turi būti išsiunčiamas registruotu laišku notarui, kurio veikla buvo tikrinama. Kitas egzempliorius saugomas Teisingumo ministerijoje notaro asmens byloje. Be to, atsižvelgiant į

Teisingumo ministerijos ir Lietuvos notarų rūmų bendradarbiavimą, per metus atliktų notarų veiklos patikrinimų aktų kopijos taip pat yra pateikiamos ir Lietuvos notarų rūmams.

Notaras, gavęs veiklos patikrinimo aktą, turi teisę per septynias kalendorines dienas nuo patikrinimo akto gavimo dienos Teisingumo ministerijai pateikti rašytinį paaiškinimą dėl patikrinimo akto ir papildomus dokumentus. Nors Notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklėse tiesiogiai įtvirtintos galimybės notarui apskųsti jo atliktą veiklos patikrinimą nėra, jo įvykdyto veiklos patikrinimo teisėtumas galėtų būti skundžiamas bendra įstatymų nustatyta tvarka.

Teisingumo ministras, atsižvelgdamas į atlikto notaro veiklos patikrinimo akto turinį, gali pareikalauti vykdyti neeilinę notaro, kuriam buvo atliktas veiklos patikrinimas, atestaciją arba iškelti notarui drausmės bylą ir ją perduoti nagrinėti Notarų garbės teismui. Teisingumo ministras taip pat turi teisę, persiųsdamas Lietuvos notarų rūmų prezidiumui notaro veiklos patikrinimo aktą, prašyti įvertinti šio notaro veiklą. Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, įvertinęs pateiktą notaro veiklos patikrinimo aktą, turi teisę inicijuoti notaro kvalifikacijos vertinimo arba drausminės atsakomybės procedūras. Lietuvos notarų rūmai, atsižvelgdami į gautų notarų veiklos patikrinimų aktų turinį, taip pat parengia ir pateikia notarams apibendrinimus ir rekomendacijas, susijusias su notarų veiklos vykdymu.

Lietuvos notarų rūmų atliekama notarų veiklos tarnybinė priežiūra. Lietuvos notarų rūmai turi teisę atlikti ir kitokius notarų veiklos patikrinimus, taip pat prieš Lietuvos notarų rūmų vykdomą notarų atestaciją²¹. Pagal Notariato įstatymo²² 10 straipsnio 1 dalies 1, 6, 8, 9 punktus Lietuvos notarų rūmai turi teisę reikalauti iš notarų informacijos apie atliktus notarinius veiksmus, kontroliuoti, kaip notarami organizuoja notarų biurų darbą, laikosi profesinės etikos reikalavimų, tvarko ir saugo savo profesinės veiklos metu sudaromus dokumentus, taip pat, kad jie sąžiningai atliktų savo pareigas. Taigi įstatymas suteikia teisę Lietuvos notarų rūmams, kaip notarų savivaldos institucijai, kontroliuoti notarus, kurie yra notarų savivaldos institucijos nariai, vykdomą veiklą. Pažymėtina, kad analogiškai, kaip ir Teisingumo ministerijos atliekamo notarų veiklos patikrinimo atveju, Lietuvos notarų rūmų atliekama notarų veiklos kontrolė apsiriboja tik tikrinimu, ar veiklos vykdymas atitinka įstatymų reikalavimus. Lietuvos notarų rūmai notarinė veiksmų (ar atsisakymo juos atlikti) teisėtumo, kaip ir Teisingumo ministerija, tikrinti neturi teisės, nes tai yra teismo kompetencija. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad notaro veikla tiesiogiai susijusi su notarinė veiksmų atlikimu, siekiant įvertinti notaro veiklos aspektus, įstatymas nustato teisę Lietuvos notarų rūmams reikalauti iš notaro informacijos bei dokumentų, susijusių su notarinio veiksmo atlikimu ir jo turiniu, bei susipažinti su tokia informacija. Šiuo atveju notarinė veiksmų slaptumo principas nėra taikomas²³.

Lietuvos notarų rūmų atliekamo notarų veiklos tikrinimo forma yra notarų veiklos patikrinimai. Paprastai Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, esant pagrindui, iš anksto nutarimu paskiria asmenis atlikti notaro veiklos patikrinimą ir nurodo, iki kada patikrinimas turi būti atliktas, bei gali numatyti patikrinimo ribas. Išimtiniais atvejais notaro patikrinimas gali būti atliekamas ir nesant Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimo dėl notaro veiklos patikrinimo. Tokiu atveju patikrinimą atlieka Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narys ar nariai. Patikrinime taip pat gali dalyvauti ir kiti patikrinimus atlikti padedantys asmenys, pavyzdžiui, Lietuvos notarų rūmų prezidiumo sudaromų komisijų nariai, Lietuvos notarų rūmų administracijos darbuotojai.

Pagrindai, kada galima inicijuoti notaro veiklos patikrinimą, nėra nustatyti, todėl notaro veiklos patikrinimas gali būti atliekamas esant bet kokiai informacijai (pranešimui) dėl jo vykdomos veiklos. Pavyzdžiui, notaro veiklos patikrinimo pagrindu gali būti Teisingumo ministerijos pateikta informacija, bet kokia forma pateikti asmenų pranešimai ar skundai. Notaro veiklos patikrinimo rezultatai fiksuojami Notaro veiklos patikrinimo akte, kurį pasirašo pati-

21 Apie notarų atestaciją žr. 7 skyriaus „Notarų veiklos priežiūra“ 7.3 poskyrį „Notarų atestacija“.

22 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

23 Apie notarinė veiksmų slaptumo (profesinės paslapties) principą žr. 2 skyriaus „Notarų veiklos principai“ 2.3 poskyrį „Profesinės paslapties principas“.

krinimą atlikę asmenys. Vienas iš notaro veiklos patikrinimo akto egzempliorių pateikiamas notarui, kurio veiklos patikrinimas buvo atliktas. Vadovaudamasis notaro veiklos patikrinimo aktu Lietuvos notarų rūmų prezidiumas turi teisę reikalauti notaro pateikti paaiškinimus, kviesti jį į Lietuvos notarų rūmų prezidiumo posėdį, taip pat, atsižvelgdamas į patikrinimo rezultatus, turi teisę inicijuoti neeilinę notaro atestaciją arba iškelti jam drausmės bylą.

Klausimai

1. Kokios notarų veiklos priežiūros formos išskiriamos Notariato įstatyme?
2. Kuo notarų veiklos tarnybinė priežiūra skiriasi nuo notarų atliekamų notarinių veikslių ar atsisakymo juos atlikti teisėtumo priežiūros?
3. Kas atlieka notarų veiklos tarnybinę priežiūrą?
4. Kada Teisingumo ministerija gali atlikti eilinius, o kada neeilinius notarų veiklos tarnybinius patikrinimus?
5. Kokios procedūros gali būti pradedamos priklausomai nuo notarų veiklos tarnybinių patikrinimų rezultatų?
6. Kokią notarų veiklos priežiūrą atlieka Lietuvos notarų rūmai?

7. 3. NOTARŲ ATESTACIJA

7.3.1. Notarų atestacijos samprata

Notarų kvalifikacija ir tinkamumas eiti notaro pareigas tikrinami atestacija. Notarų atestacijos tikslas yra įvertinti kiekvieno veiklą vykdančio notaro asmenines savybes, pareigingumą bei kvalifikaciją ir nustatyti, ar notaras gali tinkamai atlikti savo funkcijas ir pareigas. Be to, ji skatina notarus nuolat kelti savo kvalifikaciją ir sąžiningai vykdyti notaro veiklą. Notariato įstatymo²⁴ 4 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad notarai atestuojami periodiškai.

Įstatymų leidėjas notarų atestavimą pavedė vykdyti notarų savivaldos institucijai – Lietuvos notarų rūmams. Notarų savivaldos institucijos atliekamos notarų atestacijos privolumas tas, kad ji yra geriausiai ir plačiausiai susipažinusi su notarų veiklos praktika ir problematika, reikalavimais, keliamais notarų veiklai, ir turi detalią informaciją apie konkretaus notaro vykdomą veiklą, skundus dėl jos, taip pat turi išsamios informacijos, kaip notaras tvarko ir saugo dokumentų archyvą, dalyvauja Lietuvos notarų rūmų narių susirinkimuose, kvalifikacijos kėlimo renginiuose, moka nario mokesť ir apie kitus jo veiklos aspektus. Atsižvelgiant į tai, notarų savivaldos institucija gali geriausiai ir operatyviausiai įvertinti ne tik notaro vykdomą veiklą, jo asmenines savybes, pareigingumą bei kvalifikaciją, bet ir, nuستاčius notaro veiklos trūkumų, gali padėti juos ištaisyti, o vėliau įvertinti, ar tie trūkumai buvo pašalinti. Notarų atestaciją organizuoja ir vykdo Lietuvos notarų rūmų sudaryta Notarų atestacijos komisija.

Notarų atestacija atliekama remiantis Notarų atestavimo nuostatais²⁵, kuriuos tvirtina Lietuvos Respublikos teisingumo ministras Lietuvos notarų rūmų prezidiumo teikimu. Pažymėtina, kad šiuose nuostatuose įtvirtinti tik patys svarbiausi atestacijos reikalavimai, nesiekiant detaliam reglamentuoti visų jos procedūrų, plačią diskreciją dėl konkrečių procedūrų detalių spęsti paliekant Notarų atestacijos komisijai. Tokio pobūdžio reglamentavimas, Lietuvos vy-

24 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

25 Notarų atestavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymu Nr. 122 „Dėl notarų atestavimo nuostatų patvirtinimo“. Teisingumo ministerijos informacija.

riausiojo administracinio teismo nuomone, neprieštarauja įstatymams²⁶. Stengdamasis aiškiau, detaliau reglamentuoti bei įgyvendinti teisingumo ministro patvirtintuose Notarų atestavimo nuostatuose reglamentuotą notarų atestaciją, Lietuvos notarų rūmų prezidiumas taip pat yra patvirtinęs Notarų atestavimo vykdymo ir organizavimo tvarką²⁷, kurioje detalizuotos tam tikros notarų atestacijos atlikimo procedūros.

Kaip minėta, atestacija skirta įvertinti notaro asmenines savybes, pareigingumą ir kvalifikaciją. Pažymėtina, kad Notarų atestacijos komisijos atliekamos atestacijos ribos yra gana plačios, nes ji tikrina ne tik notaro teisinės žinias, bet ir ar jo vykdoma veikla atitinka įstatymų bei kitų teisės aktų reikalavimus ir jiems neprieštarauja, išskyrus pačio notarinio veiksmo teisėtumo klausimus, kuriuos turi teisę nagrinėti tik teismas.

Vykdamas notaro atestaciją ir tikrinant, ar notaro kvalifikacija yra tinkama ir ar jis tinka eiti notaro pareigas, praktikoje įvertinama tokia notaro veikla: ar notaro biuro patalpų, įrangos, darbuotojų, darbo ir asmenų priėmimo laikas atitinka teisingumo ministro įsakymu patvirtintus reikalavimus, keliamus notarų biurams ir notarų darbo laikui; notaro dokumentų archyvo tvarkymas ir saugojimas; notaro biuro dokumentų tvarkymas, vidinių registracijos žurnalų, abėcėlinių ir visų kitų knygų pildymas ir tvarkymas; notarinio registro pildymas; sutarčių su valstybės registrais sudarymas; sudarytos darbo sutartys, darbų saugos dokumentacija; asmenų skundai dėl notaro veiklos; Notarų rūmų nario mokesčio mokėjimas; notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įmokų mokėjimas; notaro dalyvavimas Lietuvos notarų rūmų narių susirinkimuose; notaro dalyvavimas kvalifikacijos kėlimo seminaruose ir kvalifikacijos kėlimo balų surinkimas bei kiti notaro veiklos aspektai. Šie notaro veiklos aspektai įvertinami tiek tiesiogiai nagrinėjant Notarų atestacijos komisijos posėdžio metu atestuojamo notaro pateiktą informaciją, tiek komisijai pateiktą bet kokią kitą informaciją, duomenis ir dokumentus. Ypač svarbi yra notaro veiklos tarnybinio patikinimo akto informacija, kadangi šiame dokumente užfiksuotos faktinės notaro veiklos aplinkybės. Taigi, remiantis Notarų atestacijos komisijai pateikta informacija, duomenimis ir dokumentais, tarp jų ir notaro veiklos tarnybinio patikrinimo aktu, notaro atestacijos metu įvertinami visi notaro veiklos aspektai ir priimamas sprendimas dėl notaro kvalifikacijos ir tinkamumo eiti notaro pareigas.

7.3.2. Notarų atestacijos rūšys

Skiriamos dvi notarų atestacijos rūšys:

- 1) eilinė notarų atestacija;
- 2) neeilinė notarų atestacija.

Atsižvelgiant į tai, kad notaro kvalifikacija turi būti tinkama vykdyti notaro veiklai ir nuolat keliama bei tikrinama, Notarų atestavimo nuostatų 4.1 punkte įtvirtinta, kaip turi būti atliekama eilinė (arba periodinė) notarų atestacija. Numatyti du eilinės notarų atestacijos porūšiai: eilinė notarų atestacija, atliekama praėjus vieneriems metams nuo notaro darbo pradžios, ir eilinė notarų atestacija, atliekama ne rečiau kaip kas penkeri metai.

Eilinės notarų atestacijos, atliekamos praėjus vieneriems metams nuo notaro darbo pradžios, tikslas yra įvertinti naujo neseniai pradėjusio veiklą notaro kvalifikaciją ir veiklos vykdymą bei tinkamumą toliau eiti notaro pareigas, prieš tai atlikus tokio notaro veiklos patikrinimą. Veiklos patikrinimą atlieka Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narys atitinkamai pagal apygardą (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių arba Panevėžio). Atlikęs atestuojamo notaro patikrinimą, Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narys surašo išvadą dėl notaro veiklos ir ją pa-

26 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. spalio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A575-1606/08.

27 Notarų atestavimo vykdymo ir organizavimo tvarka, patvirtinta Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2007 m. spalio 22 d. nutarimu Nr. 22. Lietuvos notarų rūmų informacija.

teikia atestuojamam notarui bei Notarų atestacijos komisijai, kuri, vadovaudamasi pateiktu veiklos patikrinimo aktu, atlieka notaro atestaciją.

Eilinės notarų atestacijos, atliekamos ne rečiau kaip kas penkeri metai, tikslas yra įvertinti, kaip notarai vykdo pareigą nuolatos kelti kvalifikaciją. Tokia periodinė notarų atestacija paprastai atliekama vieną kartą per penkerius metus, tačiau gali būti atliekama ir dažniau. Pažymėtina, kad jeigu notaras (notarė) grįžta iš vaiko priežiūros atostogų, jis (ji) gali būti atestuojamas tik ne anksčiau kaip po vienerių darbo metų.

Notarų atestacijos komisija eilines notarų atestacijas atlieka, vadovaudamasi Lietuvos notarų rūmų prezidiumo sudarytu bei jai pateiktu eilinėje notarų atestacijoje atestuojuotų notarų sąrašu. Tokius sąrašus prezidiumas turi sudaryti kasmet iki birželio 30 d. ir lapkričio 30 d. ir juos pateikti Notarų atestacijos komisijai bei Teisingumo ministerijai. Tačiau Lietuvos notarų rūmų prezidiumas eilinėje notarų atestacijoje atestuojuotų notarų sąrašus paprastai sudaro dažniau, pavyzdžiui, kartą per ketvirtį.

Atsižvelgiant į tai, kad esant išimtinėms situacijoms gali prireikti atlikti ir neperiodinę notarų atestaciją, Notarų atestavimo nuostatuose įtvirtinta galimybė atlikti ir neeilinę notarų atestaciją. Neeilinės notarų atestacijos iniciatyvos teisę turi teisingumo ministras, Lietuvos notarų rūmų prezidiumas arba Notarų garbės teismas. Atlikti neeilinę atestaciją gali būti pareikalauta dėl suinteresuoto asmens skundo, teismo sprendimo, kuriuo notaro atliktas notarinis veiksmas pripažįstamas neteisėtu, taip pat dėl kitų priežasčių, kurios leidžia suabejoti notaro atliktų notarinių veiksmų teisėtumu ir ar notarinės veiklos vykdymas atitinka įstatymų reikalavimus. Praktikoje neeilinės atestacijos dažniausiai atliekamos gavus pagrįstų asmenų skundų, patikrinus notarų veiklą bei nustačius veiklos trūkumą ir pan.

7.3.3. Notarų atestacijos organizavimas ir vykdymas

Notarų atestaciją organizuoja ir vykdo Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu iš penkių narių trejiems metams sudaryta Notarų atestacijos komisija. Į Notarų atestacijos komisiją skiriama po vieną narį (notarą) iš kiekvienos apygardos (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio). Pažymėtina, kad Lietuvos notarų rūmų prezidiumo posėdžio metu notaro kandidatūrą į Notarų atestacijos komisijos narius prezidiumo narys turi teisę siūlyti tik iš tos pačios apygardos, kurioje jis išrinktas. Nustatyta ir draudimų, kada notaras negali būti Notarų atestacijos komisijos nariu. Nariu negali būti skiriamas notaras, kuris yra Lietuvos notarų rūmų prezidiumo arba Notarų garbės teismo narys. Lietuvos notarų rūmų prezidiumas taip pat paskiria Notarų atestacijos komisijos pirmininką ir jo pavaduotoją bei Notarų atestacijos komisijos sekretorių. Juo skiriamas Lietuvos notarų rūmų darbuotojas.

Notarų atestacijos bylos nagrinėjamos Notarų atestacijos komisijos rengiamuose posėdžiuose, kuriems vadovauja Notarų atestacijos komisijos pirmininkas arba, jam nedalyvaujant, komisijos pirmininko pavaduotojas. Jei Notarų atestacijos komisijos narys yra atestuojamo notaro sutuoktinis, artimas giminaitis ar asmuo, susijęs svainystės ar kitais ryšiais, galinčiais kelti abejonių dėl komisijos nario nešališkumo, jis privalo nusišalinti nuo atestavimo bylos nagrinėjimo. Notarų atestavimo bylas, notarų atestacijos komisijos korespondenciją ir kitus dokumentus tvarko Lietuvos notarų rūmų administracija arba Notarų atestacijos komisijos sekretorius, kuris taip pat protokoluoja Notarų atestacijos komisijos posėdžius.

Konkrečią notarų atestacijos posėdžio datą, laiką ir vietą nustato Notarų atestacijos komisijos pirmininkas. Notarų atestacijos komisijos nariai ir atestuojami notarai apie notarų atestacijos komisijos posėdį turi būti informuojami iš anksto, pranešimą apie atestavimo datą, laiką ir vietą išsiunčiant ne vėliau kaip prieš vieną mėnesį iki atestavimo. Pranešime atestuojamam notarui taip pat nurodoma: kokių pagrindų ir kokia atestacija (eilinė ar neeilinė) bus atliekama, kokius dokumentus ir per kokį terminą atestuojamas notaras turi pateikti Notarų

atestacijos komisijai.

Atestuojami notaras ne vėliau kaip prieš tris darbo dienas iki atestacijos Notarų atestacijos komisijai turi pateikti raštiškus paaiškinimus apie savo veiklą per atestuojamąjį laikotarpį arba dėl jų veiklos patikrinimo aktų išvadų, taip pat privalo pateikti Teisingumo ministerijos atlikto veiklos patikrinimo akto kopiją, jeigu per atestuojamąjį laikotarpį Teisingumo ministerija atliko atestuojamo notaro veiklos patikrinimą. Jeigu atestuojamas notaras nepateikia Notarų atestacijos komisijai Teisingumo ministerijos atlikto jo veiklos patikrinimo akto, Notarų atestacijos komisijos pirmininkas turi teisę kreiptis į Teisingumo ministeriją dėl informacijos apie atestuojamųjų notarų atliktus patikrinimus suteikimo. Tuo atveju, kai notaras kviečiamas į neeilinę notarų atestaciją, jis turi teisę prašyti Teisingumo ministerijos atlikti jo veiklos patikrinimą (reviziją) arba atitinkamų institucijų suteikti informaciją (dokumentus) apie jo veiklą, jeigu notaras mano, kad ši informacija bus naudinga, atliekant jo atestaciją. Tokiu atveju atestuojamas notaras ne vėliau kaip prieš tris darbo dienas iki atestacijos turi pateikti Notarų atestacijos komisijai Teisingumo ministerijos atlikto jo veiklos patikrinimo akto kopiją arba iš teisiųjų institucijų gautą informaciją (dokumentus) apie jo veiklą. Notaras, kuris atestuojamas praėjus vieneriems metams nuo savo darbo pradžios, Notarų atestacijos komisijai papildomai turi pateikti Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nario (atitinkamai pagal apygardą) išvadą dėl jo veiklos, jeigu prezidiumo narys išvados tiesiogiai nepateikė Notarų atestacijos komisijai.

Notarų atestacijos komisijos pirmininkui suteikta teisė iš anksto pateikti atestuojamiems notarams raštiškus klausimus (anketas) dėl jų vykdomos veiklos, siekiant sužinoti (gauti) reikalingą informaciją atestacijai atlikti. Tokiu atveju notaras turi atsakyti į jiems pateiktus klausimus (anketas) ir atsakymus Notarų atestacijos komisijai pateikti ne vėliau kaip prieš tris darbo dienas iki atestacijos. Praktikoje atestuojami notaras paprastai pateikia užpildytą anketą „Informacija atestacijai“, kurios formą parengia Notarų atestacijos komisija ir kurioje nurodoma komisijos prašoma pateikti informacija apie notaro veiklos organizavimą.

Atestuojamas notaras turi teisę susipažinti su visa jo atžvilgiu atestavimui pateikta bei surinkta medžiaga prieš Notarų atestacijos komisijos posėdį arba posėdžio metu. Notarų atestacijos komisijai visą gautą bei kaupiamą medžiagą dėl atestuojamųjų notarų, kuri reikalinga notarų atestacijai atlikti, pateikia Lietuvos notarų rūmai. Atestuodami notarą, Notarų atestacijos komisijos nariai turi būti objektyvūs²⁸.

Notaro atestacija atliekama Notarų atestacijos komisijos posėdyje, dalyvaujant atestuojamam notarui. Notaras, negalintis atvykti į notarų atestacijos komisijos posėdį dėl svarbių priežasčių, apie tai turi pranešti Notarų atestacijos komisijos pirmininkui arba sekretoriui iki notarų atestacijos komisijos posėdžio pradžios. Jeigu Notarų atestacijos komisija pripažįsta, kad atestuojamo notaro neatvykimo priežastis yra svarbi, ir notaras pateikė prašymą atidėti jo atestavimą, komisija turi teisę perkelti notaro atestaciją į kitą Notarų atestacijos komisijos posėdį arba paskirti kitą tokio notaro atestavimo datą. Jeigu notaras į Notarų atestacijos komisijos posėdį neatvyksta be svarbių priežasčių, Notarų atestacijos komisija turi teisę atidėti jo atestavimą kitam jos posėdžiui ir paskirti kitą atestavimo datą arba turi teisę atestuoti notarą, jam nedalyvaujant.

Notarų atestacijos komisija atestacijos posėdžio metu nagrinėja jai pateiktus dokumentus, turi teisę užduoti klausimų atestuojamiems notarams, kitiems dalyvaujantiems komisijos posėdyje asmenims, taip pat turi teisę atlikti kitus veiksmus, reikalingus notarų atestacijai atlikti. Pažymėtina, kad Notarų atestacijos komisija, siekdama įvertinti atestuojamo notaro kvalifikaciją ir tinkamumą eiti pareigas bei priimti nutarimą, turi teisę (bet neprivalo) pasinaudoti Atestuojamųjų notarų kvalifikacijos ir tinkamumo eiti pareigas vertinimo pavyzdiniais kriterijais, kurie yra patvirtinti kartu su Notarų atestavimo vykdymo ir organizavimo

28 Notarų atestavimo vykdymo ir organizavimo tvarkos, patvirtintos Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2007 m. spalio 22 d. nutarimu Nr. 22, 4 punktas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

tvarka²⁹. Išskiriami tokie notarų kvalifikacijos ir tinkamumo eiti notaro pareigas vertinimo pavyzdiniai kriterijai:

- notaro veiklą reglamentuojančių teisės aktų išmanymas ir Notariato įstatymo, teisingumo ministro patvirtintų teisės aktų, Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimų, susijusių su notarų veikla, Notarų garbės (etikos) kodekso laikymasis;
- gebėjimas panaudoti turimas teisines žinias, vykdant notaro veiklą, ir gebėjimas tobulėti;
- notaro biuro patalpų, notaro biuro įrangos, notaro biuro darbuotojų skaičiaus atitikimas reikalavimams, keliamiems notarų biurams ir notarų darbo laikui;
- notaro archyvo tvarkymas, saugojimas ir naudojimas bei notaro sudarytos sutartys su valstybės registrais;
- notaro mokėjimai Lietuvos notarų rūmams.

Notarų atestacijos komisija, pasinaudojusi Atestuojamų notarų kvalifikacijos ir tinkamumo eiti pareigas vertinimo pavyzdiniais kriterijais, turi užpildyti specialų nustatytos formos Atestuojamų notarų kvalifikacijos ir tinkamumo eiti pareigas vertinimo pavyzdinių kriterijų lapą³⁰. Įvertinimo balą už kiekvieną vertinimo kriterijų skiria Notarų atestacijos komisija atviru balsavimu balsų dauguma. Balsams pasidalijus po lygiai, lemia Notarų atestacijos komisijos pirmininko, jam nedalyvaujant, komisijos pirmininko pavduotojo balsas. Tokia pačia tvarka balsuojama ir tais atvejais, kai Notarų atestacijos komisija nutarimus priima nesinaudodama atestuojamų notarų kvalifikacijos ir tinkamumo eiti pareigas vertinimo pavyzdiniais kriterijais. Notarų atestacijos komisijos nutarimai priimami atviru balsavimu balsų dauguma. Notarų atestacijos komisijos nutarimai įforminami protokolu, kurį rengia Notarų atestacijos komisijos sekretorius.

Notarų atestacijos komisijos posėdis baigiamas, visiems atestacijoje dalyvaujantiems notarams paskelbiant Notarų atestacijos komisijos priimtus nutarimus dėl atestacijos. Kiekvienam atestatuotam notarui Notarų atestacijos komisijos priimtas nutarimas taip pat yra persiunčiamas elektroniniu paštu ir / arba registruotu paštu.

7.3.4. Atestuojamų notarų veiklos patikrinimai

Atestuojamų notarų veiklos patikrinimas labai svarbus notarų atestacijai atlikti, nes tikrinant veiklą tiesiogiai įvertinamas notaro veiklos organizavimas ir vykdymas jo biure, notaro dokumentų archyvo tvarkymas ir saugojimas, įstatymų bei kitų teisės aktų laikymasis, vykdant notaro veiklą. Patikrinimo metu taip pat nustatoma, ar notarų biuras atitinka keliamus reikalavimus, įvertinami kiti svarbūs notaro veiklos aspektai ir tai užfiksuojama notaro veiklos patikrinimo dokumente. Juo remdamasi Notarų atestacijos komisija gali tiksliai nustatyti, kaip vykdoma notaro veikla.

Išskiriami keli galimi atestuojamų notarų veiklos patikrinimo būdai:

- 1) Lietuvos notarų rūmų prezidiumo sprendimu atliekami notarų veiklos patikrinimai;
- 2) Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nario išvada dėl notaro, atestuojamo praėjus vieneriems metams nuo jo darbo pradžios, veiklos;
- 3) Lietuvos notarų rūmų prezidiumo sprendimu atliekamas notaro veiklos patikrinimas, kai atliekama neeilinė arba pakartotinė atestacija;
- 4) pačių Notarų atestacijos komisijos narių atliekami atestuojamų notarų veiklos patikrinimai.

Teisingumo ministerija taip pat atlieka notarų veiklos patikrinimus, o šių patikrinimų aktus atestuojami notarami Notarų atestacijos komisijai turi pateikti papildomai.

²⁹ *Ibid.*, 1 priedas.

³⁰ *Ibid.*, 2 priedas.

Lietuvos notarų rūmų prezidiumo sprendimu atliekami notarų veiklos patikrinimai. Pagal Notariato įstatymą³¹ Lietuvos notarų rūmai turi teisę reikalauti iš notarų informacijos apie atliktus notarinius veiksmus, kontroliuoja, kaip notarai organizuoja notarų biurų darbą, laikosi profesinės etikos reikalavimų, tvarko ir saugo savo profesinės veiklos metu sudaromus dokumentus, taip pat kontroliuoja, kad notarai sąžiningai atliktų savo pareigas. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos notarų rūmai turi teisę bet kuriuo metu atlikti bet kokio notaro (tiek atestuojamo, tiek neatestuojamo) veiklos patikrinimą. Patikrinimo išvados ar nustatytos aplinkybės nurodomos notaro veiklos patikrinimo akte (išvadoje). Sprendimą atlikti notaro veiklos patikrinimą priima Lietuvos notarų rūmų prezidiumas, nutarimu pavesdamas atlikti nurodyto notaro veiklos patikrinimą konkreitiems asmenims. Lietuvos notarų rūmų prezidiumas turi teisę pavesti notaro patikrinimą atlikti tiek tam tikriems Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nariams, tiek Lietuvos notarų rūmų komisijų nariams, tiek Lietuvos notarų rūmų administracijos darbuotojams.

Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nario išvada dėl notaro, atestuojamo praėjus vieneriems metams nuo jo darbo pradžios, veiklos. Prieš atliekant notaro, kuris atestuojamas praėjus vieneriems metams nuo jo darbo pradžios, atestaciją, būtina atlikti jo veiklos patikrinimą ir nustatyti, ar naujai pradėjęs veiklą notaras savo veikloje vadovaujasi įstatymais ir kitais teisės aktais, ar jo veikloje nėra trūkumų bei pažeidimų.

Susiformavo praktika, kad Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nariui pavedimą atlikti notaro, kuris atestuojamas praėjus vieneriems metams nuo jo darbo pradžios, veiklos patikrinimą duoda Lietuvos notarų rūmų prezidiumas atskiru nutarimu. Prezidiumo narys notaro veiklai patikrinti ir išvadais surašyti gali pasitelkti kitus Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narius, bet kurios Lietuvos notarų rūmų sudaromos komisijos narius bei Lietuvos notarų rūmų darbuotojus.

Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narys tikrina šiuos notaro, kuris atestuojamas praėjus vieneriems metams nuo jo darbo pradžios, veiklos aspektus: ar notaro biuro patalpos, įranga, darbuotojai, darbo ir asmenų priėmimo laikas atitinka teisingumo ministro įsakymu patvirtintus reikalavimus, keliamus notarų biurams ir notarų darbo laikui; ar tinkamai tvarkomas ir saugomas atestuojamo notaro biuro archyvas, ar tinkamai tvarkoma atestuojamo notaro biuro dokumentacija, ar tinkamai pildoma notarinio registro knyga, atliekama siunčiamų ir gaunamų raštų apskaita, pildomos sąskaitos faktūros, darbų saugos dokumentai, grynųjų pinigų priėmimo kvitai, abėcėlinės ir visos kitos tvarkomos knygos, ar sudarytos sutartys su valstybės registrais, darbo sutartys ir t. t. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narys turi teisę patikrinti ir bet kuruos kitus atestuojamo notaro veiklos aspektus.

Lietuvos notarų rūmų prezidiumo narys, patikrinęs notaro, kuris atestuojamas praėjus vieneriems metams nuo jo darbo pradžios, veiklą, surašo išvadą dėl notaro veiklos. Išvadoje nurodoma: kokio notaro veikla buvo tikrinama, kada buvo atliekamas veiklos patikrinimas, kas atliko veiklos patikrinimą, atestuojamo notaro veiklos patikrinimo rezultatai, išvados, jeigu buvo nustatyta – atestuojamo notaro veiklos trūkumai. Išvadą dėl notaro veiklos prezidiumo narys ne vėliau kaip prieš tris darbo dienas iki atestacijos pateikia atestuojamam notarui, kurio veikla buvo tikrinama, taip pat ir Notarų atestacijos komisijai.

Notaro veiklos patikrinimas, kai atliekama neeilinė arba pakartotinė atestacija. Kai gavus pagrįstą suinteresuoto asmens skundą, teismo sprendimą dėl notarinio veiksmo pripažinimo neteisėtu ir pan. priimamas sprendimas atlikti neeilinę notaro atestaciją, tikrinant notaro veiklą siekiama nustatyti, ar notaras nepadarė kitų veiklos pažeidimų, dėl kurių buvo inicijuota neeilinė atestacija. Notaro veikla prieš pakartotinę atestaciją, kai notaras buvo atestuotas su sąlyga, kad pašalins Notarų atestacijos komisijos nurodytus darbo ir profesinės etikos trūkumus, tikrinama siekiant įsitikinti, kad notaras ištaisė ir nebedaro nustatytų veiklos pažeidi-

31 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 10 straipsnio 1 dalies 1, 6, 8, 9 punktai // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

mų. Paprastai toks notaro veiklos patikrinimas atliekamas Lietuvos notarų rūmų prezidiumo sprendimu.

Notarų atestacijos komisijos narių atliekami atestuojamų notarų veiklos patikrinimai. Teisė atlikti atestuojamo notaro veiklos patikrinimą, esant poreikiui, suteikta ir patiems Notarų atestacijos komisijos nariams. Notarų atestacijos komisijos nariai atestuojamo notaro veiklos patikrinimą atlieka tik kai yra reikalinga papildoma informacija apie atestuojamo notaro veiklą.

Sprendimą atlikti eilinėje arba neeilinėje atestacijoje atestuojamo notaro veiklos patikrinimą turi teisę priimti Notarų atestacijos komisijos pirmininkas. Patikrinimą gali atlikti Notarų atestacijos komisijos narys arba narių grupė. Notarų atestacijos komisijos nariai, atlikę atestuojamo notaro veiklos patikrinimą, surašo atestuojamo notaro veiklos patikrinimo aktą ir pateikia jį notarui bei Notarų atestacijos komisijai ne vėliau kaip prieš tris darbo dienas iki atestacijos.

7.3.5. Notarų atestacijos komisijos nutarimai ir jų apskundimo tvarka

Notarų atestavimo nuostatų 14 punkte nustatyta, kad Notarų atestacijos komisija, atlikusi notaro atestaciją, uždarame posėdyje priima vieną iš šių nutarimų: tinka eiti notaro pareigas; tinka eiti notaro pareigas su sąlyga, jeigu pašalins Notarų atestacijos komisijos nurodytus darbo ir profesinės etikos trūkumus; netinka eiti notaro pareigų.

Jeigu atestacijos metu nustatoma, kad notaro asmeninės savybės, pareiagingumas bei kvalifikacija yra tinkami notaro veiklai, funkcijoms ir pareigoms vykdyti, Notarų atestacijos komisija priima nutarimą, kad notaras tinka eiti notaro pareigas. Jeigu per atestaciją nustatomi notaro veiklos trūkumai, kurie gali būti pašalinti, ir notaras juos pašalinęs galėtų toliau vykdyti notaro veiklą, priimamas nutarimas, kad notaras tinka eiti notaro pareigas su sąlyga, jeigu pašalins Notarų atestacijos komisijos nurodytus darbo ir profesinės etikos trūkumus, ir duodamas terminas, per kurį notaras turi šiuos veiklos trūkumus ištaisyti. Praėjus šiam terminui atliekama pakartotinė notaro atestacija, siekiant įsitikinti, ar notaras ištaisė visus veiklos trūkumus ir ar nėra naujų. Pakartotinis atestavimas turi būti atliekamas ne vėliau kaip per vienerius metus. Jeigu Notarų atestacijos komisija notaro atestacijos metu nustato, kad notaro asmeninės savybės, pareiagingumas bei kvalifikacija nėra tinkami notaro veiklai, nustato notaro veiklos trūkumus, dėl kurių jis negali vykdyti notaro veiklos, arba notaro pakartotinės atestacijos metu nustato, kad notaras per nustatytą terminą nepašalino Notarų atestacijos komisijos nurodytų darbo ir profesinės etikos trūkumų, Notarų atestacijos komisija gali priimti griežčiausio pobūdžio nutarimą, kad notaras netinka eiti notaro pareigų.

Pažymėtina, kad pagal Notariato įstatymo 23 straipsnio 1 dalies 7 punktą notaro įgaliojimai baigiasi, kai jis netinka eiti pareigų pagal atestavimo rezultatus. Tokiu atveju, vadovaujantis Notariato įstatymo 23 straipsnio 2 dalimi, notaro įgaliojimų pasibaigimas (atleidimas iš pareigų) įforminamas teisingumo ministro įsakymu. Atkreiptinas dėmesys, kad teisingumo ministras Notarų atestacijos komisijos nutarimą, kuriuo nuspręsta, kad konkretus notaras netinka eiti notaro pareigų, vykdyti privalo ir, remdamasis minėtu nutarimu, savo įsakymu turi įforminti tokio notaro įgaliojimų pasibaigimą. Vilniaus apygardos administracinis teismas³², sistemiskai aiškindamas Notariato įstatymą, padarė išvadą, kad tiek skirdamas notarus, tiek juos atleisdamas, teisingumo ministras yra saistomas Notariato įstatyme įtvirtintų notarų skyrimo ir atleidimo pagrindų. Taigi teisingumo ministras priima sprendimą atleisti notarą, kai atsiranda Notariato įstatymo 23 straipsnio 1 dalyje nustatyti pagrindai. Teismas konstatavo, kad notarų atestacijos komisijos nutarimas, jog notaras netinka eiti notaro pareigų, yra notaro

32 Vilniaus apygardos administracinio teismo 2009 m. sausio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-19-171/2009.

įgaliojimų pasibaigimą konstatuojantis aktas, kuris turi būti įgyvendintas teisingumo ministeriui priimant įsakymą³³. Taigi Notarų atestacijos komisijai priėmus nutarimą, kad notaras netinka eiti notaro pareigų, notaro įgaliojimai laikomi pasibaigusiais, o įgaliojimų pasibaigimo faktą privalo įforminti teisingumo ministras.

Be aukščiau išvardintų Notarų atestavimo nuostatuose numatytų Notarų atestacijos komisijos nutarimų, komisija gali priimti ir kitus du papildomus nutarimus, kurie numatyti Notarų atestavimo vykdymo ir organizavimo tvarkos³⁴ 39.4 ir 39.5 punktuose, t. y. nutarimą atidėti notaro atestavimą kitam eiliniam notarų atestacijos komisijos posėdžiui arba nutarimą atidėti notaro atestavimą ir paskirti kitą atestavimo datą. Šie du papildomi nutarimai numatyti todėl, kad dėl tam tikrų priežasčių Notarų atestacijos komisija ne visada gali įvykdyti ar užbaigti notaro atestaciją. Notaro atestacija paprastai gali būti atidedama dėl šių priežasčių: jei notaras neatvyksta į paskirtą Notarų atestacijos komisijos posėdį, o jo dalyvavimas posėdyje yra būtinas, siekiant atlikti jo atestaciją; jei notaro atestacijos metu paaiškėja, kad atestacijai atlikti reikia papildomos informacijos, duomenų ar papildomai patikrinti notaro veiklą ir pan.

Atkreiptinas dėmesys, kad tais atvejais, kai Notarų atestacijos komisija nusprendžia atestuojamo notaro kvalifikaciją ir tinkamumą notaro pareigoms įvertinti bei nutarimą priimti pasinaudodama anksčiau minėtais Atestuojamų notarų kvalifikacijos ir tinkamumo eiti pareigas vertinimo kriterijais, ji turi priimti vieną iš šių nutarimų: atestuojamo notaro veiklą įvertinus rezultatu „labai gerai“, priimamas nutarimas – tinka eiti notaro pareigas; atestuojamo notaro veiklą įvertinus rezultatu „gerai“, priimamas nutarimas – tinka eiti notaro pareigas arba nutarimas – tinka eiti notaro pareigas su sąlyga, jeigu pašalins Notarų atestacijos komisijos nurodytus darbo ir profesinės etikos trūkumus; atestuojamo notaro veiklą įvertinus rezultatu „nepatenkinamai“, priimamas nutarimas – netinka eiti notaro pareigų.

Notarų atestacijos komisijos nutarimai priimami atviru balsavimu balsų dauguma. Balsams pasidalijus po lygiai, lemia komisijos pirmininko, o jam nedalyvaujant, komisijos pirmininko pavaduotojo balsas.

Pažymėtina, kad pagal Notarų atestavimo nuostatų 14 punktą Notarų atestacijos komisijos nutarimai priimami tik uždareme posėdyje, ir priimant nutarimus negali dalyvauti jokie pašaliniai asmenys, išskyrus Notarų atestacijos komisijos narius. Tokia nuostata formaliai draudžia Teisingumo ministerijos atstovams ar kitiems asmenims dalyvauti Notarų atestacijos komisijai priimant nutarimus. Tačiau ši norma negali būti aiškinama kaip apskritai draudžianti asmenims dalyvauti Notarų atestacijos komisijos posėdyje. Pažymėtina, kad Notarų atestacijos komisija privalo objektyviai įvertinti visas aplinkybes. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad nepriklausomam ir nešališkam organui išklausius įvairius asmenis, sudarius jiems galimybę užduoti klausimų, yra didesnės galimybės objektyviai ir visapusiškai įvertinti visas aplinkybes³⁵. Notarų atestacijos komisijos posėdyje turi teisę dalyvauti Notarų atestacijos komisijos nariai, sekretorius ir atestuojami notari. Tačiau kiti asmenys turi teisę dalyvauti Notarų atestacijos komisijos posėdyje tik Notarų atestacijos komisijos ir atestuojamo notaro sutikimu.

Notarų atestacijos komisijos priimtas nutarimas įrašomas notaro atestavimo lape, kurį pasirašo posėdyje dalyvavę atestacijos komisijos nariai. Užpildytas notaro atestavimo lapas saugomas notaro asmens byloje.

Notarų atestacijos komisijos nutarimai paskelbiami komisijos posėdžio pabaigoje, dalyvaujant atestuotiesiems notarams. Notarų atestacijos komisijos nutarimai atestuotiesiems notarams taip pat yra išsiunčiami per tris darbo dienas nuo jų priėmimo. Apie notarų atestacijos rezultatus informuojama Teisingumo ministerija, o jeigu notaro atestacijos metu buvo nu-

33 *Ibid.*

34 Notarų atestavimo vykdymo ir organizavimo tvarka, patvirtinta Lietuvos notarų rūmų prezidento 2007 m. spalio 22 d. nutarimu Nr. 22. Lietuvos notarų rūmų informacija.

35 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. spalio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁹⁷⁵-1606/08.

statyta, kad šis galimai pažeidė Notarų garbės (etikos) kodekso nuostatas, Notarų atestacijos komisija apie tai informuoja Lietuvos notarų rūmų prezidiumą, kuris galėtų spręsti klausimą dėl drausmės bylos notarui iškėlimo.

Jeigu atestuotas notaras nesutinka su Notarų atestacijos komisijos nutarimu dėl jo atestacijos, jis gali skųsti šios komisijos nutarimą Lietuvos notarų rūmų prezidiumui per dešimt darbo dienų nuo nutarimo paskelbimo dienos. Prezidiumas skundą dėl Notarų atestacijos komisijos nutarimo turi išnagrinėti per penkias darbo dienas nuo skundo gavimo dienos.

Jeigu Lietuvos notarų rūmų prezidiumas nustato, kad Notarų atestacijos komisijos nutarimas prieštarauja įstatymams, kitiems teisės aktams, jis tokį Notarų atestacijos komisijos nutarimą panaikina. Apie panaikintą Notarų atestacijos komisijos nutarimą prezidiumas praneša šios komisijos pirmininkui ir atestuojamam notarui.

Pagal Notarų atestavimo nuostatų 19 punktą skundai dėl Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimų dėl notarų atestavimo gali būti pateikiami teisingumo ministrui per penkias darbo dienas nuo jų priėmimo dienos. Tokiu atveju teisingumo ministras tokį skundą turi išnagrinėti per penkias darbo dienas. Pažymėtina, kad skundo pateikimas teisingumo ministrui dėl Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimų dėl notarų atestavimo pasižymi ypatinga specifika.

Pagal Notariato įstatymo 11 straipsnio 3 dalį teisingumo ministras neturi teisės pats panaikinti Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimų dėl notarų atestavimo. Teisingumo ministras, manydamas, kad Lietuvos notarų rūmų nutarimai ar sprendimai neatitinka Lietuvos Respublikos įstatymų, gali pateikti skundą Vilniaus apygardos teismui dėl tų nutarimų ar sprendimų panaikinimo. Šis skundas turi būti pateiktas per 1 mėnesį nuo skundžiamo nutarimo ar sprendimo gavimo dienos. Analogiškai nurodo ir Vilniaus apygardos administracinis teismas³⁶, konstatuodamas, kad teisingumo ministras turi teisę nesutikti su Lietuvos notarų rūmų priimtais sprendimais ir, siekdamas juos ginčyti, turi teisę kreiptis į teismą (Notariato įstatymo 11 straipsnio 3 dalis). Vilniaus apygardos administracinis teismas nurodė, kad teisingumo ministras, priimdamas ginčijamą sprendimą, viršijo jam suteiktus įgaliojimus, nes teisės aktai nesuteikia jam teisės priimti tokio pobūdžio sprendimų – neatleisti iš pareigų notaro, kai yra galiojantis Notarų atestacijos komisijos sprendimas dėl notaro neatestavimo. Taigi teisingumo ministrui nėra suteikta teisė nagrinėti Lietuvos notarų rūmų priimtų sprendimų ar nutarimų teisėtumą, todėl jis neturi teisės jų panaikinti savo sprendimu (įsakymu). Be to, teisingumo ministras neturi teisės atlikti notarų atestavimo, taip pat revizuoti Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimų dėl notarų atestavimo, kadangi pagal Notariato įstatymo 4 straipsnio 2 dalį notarų atestavimą atlieka tik Lietuvos notarų rūmai.

Paminėtina, kad ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas³⁷ yra konstatavęs, jog Lietuvos notarų atestavimo nuostatų normos dėl Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimo apskundimo teisingumo ministrui turėtų būti suprantamos taip, kad notaras, nesutinkantis su Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu, kuriuo buvo atmetas neatestuoto notaro skundas dėl Notarų atestacijos komisijos nutarimo, turi teisę tokį Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimą skųsti teisingumo ministrui. Jeigu teisingumo ministras mano, kad prezidiumo nutarimas neprieštarauja įstatymams, vadovaudamasis Notariato įstatymu³⁸ bei Notarų rūmų atestacijos komisijos nutarimu, jis įformina notaro įgaliojimų pasibaigimą. Tačiau, jeigu teisingumo ministras mano, kad Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimas neatitinka įstatymų reikalavimų, jis turi teisę apskųsti tokį prezidiumo nutarimą teismui. Teisėjų kolegija, sistemiskai vertindama Notarų atestavimo nuostatus, padarė išvadą, kad teisingumo ministrui nėra suteikta teisė atlikti notarų atestaciją ar pačiam keisti jos rezultatus, nes atestaciją atlieka

36 Vilniaus apygardos administracinio teismo 2009 m. sausio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-19-171/2009.

37 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁹²-1536/2009.

38 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 23 straipsnio 1 dalies 7 punktas ir 23 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

tik Lietuvos notarų rūmai, be to, teisingumo ministruvi nėra suteikta teisė panaikinti Lietuvos notarų rūmų sprendimų bei nutarimų, nes tokią teisę turi tik teismas.

7.3.6. Notarų atestacijos ypatumai užsienio valstybėse

Kai kurių užsienio šalių teisiniame reglamentavime apskritai nėra numatyta notarų atestacija, pavyzdžiui, Graikijoje, Kroatijoje, Rumunijoje, Vengrijoje. Kitų valstybių teisės aktuose „notarų atestavimo“ sąvoka vartojama gana retai, tačiau juose įtvirtintos pagal savo esmę panašios kaip Lietuvoje notarų veiklos tikrinimo formos. Pavyzdžiui, „notarų atestacijos“ sąvoka vartojama Estijos notariato įstatyme³⁹, tačiau įstatymas nustato tik notarų, kurie buvo paskirti į notaro pareigas iki 2002 m. sausio 1 d., atestaciją. Be to, šių notarų atestacija turėjo būti atlikta nuo 2003 m. sausio 1 d. iki 2003 m. gruodžio 31 d. Atestacijos metu buvo tikrinamos notarų žinios ir profesiniai įgūdžiai, reikalingi notaro pareigoms eiti, o atestacija, kurios programą bei vykdymo tvarką nustatė teisingumo ministras, surengta egzamino forma. Atestaciją atliko atestacijos komisija. Komisija sprendė, ar notaras tinka eiti notaro pareigas. Šiuo metu Estijos notariato įstatyme nenumatyta, kad reikia atlikti notarų atestaciją, ir tokia atestacija nėra atliekama. Tačiau pagal Notariato įstatymą Estijos teisingumo ministerija, kuri gali pasitelkti ir Notarų rūmus, atlieka notarų tarnybinės veiklos priežiūrą.

Rusijos Federacijoje, nors įstatymai nenumato, kad turi būti atliekama notarų atestacija, tačiau Rusijos Federacijos notariato įstatymo pagrinduose⁴⁰ nustatyta, kad kartą per 4 metus turi būti atliekama notarų profesinių pareigų vykdymo kontrolė. Pirmą kartą pradėjusį veiklą notarų veiklos patikrinimas turi būti atliktas praėjus vieneriems metams nuo jo veiklos pradžios. Notarai taip pat privalo pateikti įgaliojiesiems asmenims, atliekantiems patikrinimą, informaciją ir dokumentus apie atsiskaitymus su fizinais ir juridiniais asmenimis.

Nuo 2008 m. sausio 23 d. įsigaliojo Latvijos notariato įstatymo pakeitimai, pagal kuriuos numatyta, jog notaras turi pereiti notaro kvalifikacijos patikrinimą⁴¹. Vykdomi dvejopi notarų kvalifikacijos patikrinimai:

- 1) eilinis notarų kvalifikacijos patikrinimas, kuris atliekamas ne rečiau kaip kartą per penkerius metus, skaičiuojant nuo notaro paskyrimo į notaro pareigas arba nuo prieš tai buvusio eilinio notaro kvalifikacijos patikrinimo dienos;
- 2) neeilinis notarų kvalifikacijos patikrinimas, kuris atliekamas, jeigu, nepaėjus vieneriems metams nuo nuobaudos paskyrimo, notarui skiriama pakartotinė nuobauda.

Eilinį notarų kvalifikacijos patikrinimą ne dažniau kaip kartą per metus turi organizuoti ir vykdyti Latvijos prisiekusiųjų notarų taryba. Neeilinis notarų kvalifikacijos patikrinimas atliekamas per du mėnesius nuo pakartotinės nuobaudos notarui skyrimo dienos.

Notarų kvalifikacijos patikrinimo programą bei klausimus, kuriuos pateikia Latvijos prisiekusiųjų notarų taryba, tvirtina teisingumo ministras. Notarų žinias ir įgūdžius kvalifikacijos patikrinimo metu tikrina egzamino komisija. Notarų kvalifikacijos patikrinimo metu tikrinamos notarų teorinės žinios, ar jie geba pritaikyti tokias žinias praktikoje, ar išsamiai notarai susipažinę su jų veiklą reguliuojančiais teisės aktais, ar tinkamai rengia dokumentų projektus ir registruoja duomenis. Neeilinio kvalifikacijos patikrinimo metu taip pat turi būti tikrinama notarų socialinė kompetencija ir intelektas.

39 2000 m. gruodžio 6 d. Estijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 54 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/index.aw/15760> (žiūrėta 2013 12 12).

40 1993 m. vasario 11 d. Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindų (su pakeitimais ir papildymais) 34 straipsnis. Prieiga per internetą <http://base.garant.ru/10102426/>, Nr. 4462-1 (žiūrėta 2013 12 12).

41 1996 m. birželio 17 d. Latvijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 17, 18, 19, 23 straipsniai. Prieiga per internetą http://www.vvc.gov.lv/advantagecms/LV/meklet/meklet_dokumentus.html?query=notarial%20law%20latvia&resultsPerPage=10 (žiūrėta 2013 12 12).

Klausimai

1. Kokie yra notaro atestacijos tikslai?
2. Kas atlieka notaro atestaciją?
3. Kas įvertinama, atliekant notaro atestaciją?
4. Kuo skiriasi notaro atestacija nuo notaro veiklos tarnybinio patikrinimo?
5. Kokios yra notarų atestacijos rūšys?
6. Kada atliekama eilinė ir neeilinė notarų atestacija?
7. Kokia yra Notarų atestacijos komisijos sudarymo tvarka?
8. Kokia yra Notarų atestacijos komisijos posėdžių tvarka?
9. Kokie galimi atestuojamų notarų veiklos patikrinimo būdai?
10. Kokius nutarimus gali priimti Notarų atestacijos komisija, atlikusi notaro atestavimą, ir kokia yra jų apskundimo tvarka?
11. Kaip notarų atestavimas reglamentuojamas užsienio valstybių teisėje?

8 skyrius

NOTARŲ ATSTOVAVIMAS IR PAVADAVIMAS

8.1. NOTARŲ ATSTOVAVIMO IR PAVADAVIMO SAMPRATA

Siekiant užtikrinti notaro atliekamų funkcijų vykdymo, notaro biuro funkcionavimo ir organizavimo tęstinumą bei nenutrūkstamumą, kai notaras dėl tam tikrų priežasčių negali laikinai vykdyti savo veiklos, Notariato įstatyme¹ yra įtvirtinti du notaro atstovavimo ir pavadavimo institutai.

Notariato įstatymo 22 straipsnyje nustatyta, kad jeigu notaras dėl ligos, atostogų ar kitų priežasčių negali eiti notaro pareigų, nustatyta tvarka skiriamas notaro atstovas arba pavaduojantis notaras. Pažymėtina, kad notaro atstovavimas ar pavadavimas galimas tik tais atvejais, kai notaras dėl tam tikrų priežasčių negali eiti savo pareigų. Šios priežastys gali būti pačios įvairiausios – objektyvios ir subjektyvios, numatyto baigtinio jų sąrašo nėra. Pirmiausia, tai tokie atvejai, kai notarai susergera. Notarai yra draudžiami ligos ir motinystės socialiniu draudimu, bet tik draudžiant motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti, todėl jiems nėra mokamos ligos socialinio draudimo išmokos. Atsižvelgiant į tai, svarbu užtikrinti notaro biuro veiklos nenutrūkstamumą ir tęstinumą, kad būtų galimybė iš gautų notaro pajamų biuro darbuotojams sumokėti darbo užmokestį, kitus iš notaro veiklos kylančius mokesčius. Taip pat išskiriamas atvejis, kai notaras gali nevykdyti savo veiklos – jo atostogos. Kadangi notaras yra valstybės įgaliotas asmuo ir dirba savarankiškai bei pats organizuoja savo veiklą, jo atostogų tvarkos nereglementuoja Darbo kodekso nuostatos, pagal kurias notarams būtų užtikrinamos kasmetinės atostogos. Notarų atostogų nereglementuoja ir kiti specialūs teisės aktai, pavyzdžiui, Notariato įstatymas, išskyrus minėtas nuostatas, pagal kurias notaro atostogų atveju turi būti skiriamas notaro atstovas arba pavaduojantis notaras. Taigi, siekiant įgyvendinti notaro teisę į atostogas bei užtikrinti notaro veiklos nenutrūkstamumą, numatytos notaro atstovavimo ir pavadavimo galimybės. Kitos priežastys, dėl kurių notaras negali eiti savo pareigų, gali būti, pavyzdžiui: nėštumo ir gimdymo atostogos, vaiko priežiūros atostogos, komandiruotė ir pan. Be to, notaras gali būti išrenkamas eiti tam tikras pareigas įvairiose institucijose. Tokiu atveju jo įgaliojimai teisingumo ministro įsakymu sustabdomi, išskyrus, kai notaras išrenkamas į notarų savivaldos institucijas². Jeigu notaras išrenkamas į notarų savivaldos institucijas ir susidarius tam tikrai situacijai dėl renkamų pareigų vykdymo jis negalėtų tam tikrą laiką atlikti savo tiesioginių notaro pareigų, taip pat galėtų būti skiriamas pavaduojantis notaras arba notaro atstovas.

Notaro atstovavimas yra laikinas notaro, negalinčio eiti savo pareigų, atstovavimas, kai notarui atstovauja Notariato įstatyme nustatytus reikalavimus atitinkantis asmuo, kuris notarinius veiksmus atlieka atstovaujamojo notaro vardu bei juos tvirtina arba liudija savo parašu ir atstovaujamojo notaro antspaudu.

Negalintį eiti savo pareigų notarą laikinai pavaduoja kitas notaras, kuris notarinius veiksmus, susijusius su pavaduojamojo notaro veiklos teritorijoje atsiradusiu palikimu, taip pat su

1 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

2 *Ibid.*, 20 straipsnio 1 dalis, 22(1) straipsnio 1 dalis.

pavadojamojo notaro sudarytų dokumentų, saugomų pavadojamojo notaro biure, išdavimu, atlieka savo vardu ir lėšomis.

Notarui negalint eiti savo pareigų, gali būti skiriamas arba notaro atstovas, arba jį pavaduojantis notaras. Su asmeniu, galinčiu atstovauti, arba kitu notaru dėl atstovavimo arba pavadavimo susitaria pats notaras, negalintis eiti savo pareigų, arba tai nustatoma teisingumo ministro sprendimu. Pažymėtina, kad pavaduojantis notaras gali būti skiriamas tik ne ilgesniam kaip trisdešimties dienų laikotarpiui. Jei, pasibaigus šiam terminui, pavaduojamasis notaras ir toliau negali eiti savo pareigų, turi būti skiriamas notaro atstovas.

Notaro atstovavimas arba pavadavimas privalo būti nustatomas tik tuomet, jeigu jis negali eiti savo pareigų ilgiau kaip tris darbo dienas. Jeigu notaras savo pareigų negali eiti tris arba mažiau dienų, tokiu atveju jo atstovavimo arba pavadavimo nustatymas nėra privalomas. Pagal Reikalavimus, keliamus notarų biurams ir notarų darbo laikui³, kai darbo ir asmenų priėmimo valandomis notaras pagal iškvietimą atlieka notarinius veiksmus ne notaro (notarų) biuro patalpose arba yra išvykęs kitu tikslu, biure turi būti darbuotojas, kuris teiktų informaciją besikreipiantiems asmenims. Be to, jeigu dėl objektyvių priežasčių notaro (notarų) biuras nedirba, apie tai prie įėjimo į biurą turi būti paskelbta informacija⁴. Taigi, jeigu notaras notaro biuro darbo valandomis yra išvykęs iš notaro biuro arba negali eiti pareigų ne ilgiau kaip 3 darbo dienas, tokiu atveju notaro biure turi būti notaro darbuotojas, kuris teiktų asmenims, kurie kreipėsi, informaciją. Arba jeigu notaras negali eiti pareigų ne daugiau kaip tris darbo dienas ir biuras yra uždaromas, tokiu atveju prie notaro biuro įėjimo turi būti paskelbta informacija, kurioje nurodoma, kad notarų biuras nedirba, artimiausių kitų notarų biurų adresai ir telefonų numeriai. Jeigu notaras negali eiti pareigų ne ilgiau kaip tris darbo dienas ir yra paskiriamas jo atstovas, jis notarinius veiksmus atlieka atstovaujamojo notaro biure. Tokiu atveju notaro biuras nėra uždaromas. Jeigu šiuo atveju buvo paskirtas pavaduojantis notaras, prie notaro biuro papildomai turi būti nurodyta informacija, kas paskirtas notaro, negalinčio eiti notaro pareigų, pavaduojančiu notaru.

Notaras dėl ligos, atostogų ar kitų priežasčių negalintis eiti savo pareigų ilgiau kaip tris darbo dienas, privalo apie tai informuoti Teisingumo ministeriją ir Lietuvos notarų rūmus. Jeigu notaras savo pareigų negali eiti dėl iš anksto numatytų aplinkybių, apie tai jis turi informuoti Teisingumo ministeriją ir Lietuvos notarų rūmus iki atostogų ar dėl kitų priežasčių nebuvimo darbe pradžios. Jeigu notaras neatliko savo pareigų tris darbo dienas ir apie tai neinformavo Teisingumo ministerijos ir Lietuvos notarų rūmų, tokiu atveju šių institucijų reikalavimu jis turi pateikti informaciją apie priežastis, dėl kurių jis negalėjo eiti savo pareigų.

8.2. NOTARŲ ATSTOVAVIMAS

Notariato įstatymas⁵ numato, kad asmuo, kuris gali būti skiriamas notaro atstovu, pirmiausia privalo atitikti šiuos bendrus reikalavimus:

- asmuo turi būti Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietis;
- turi mokėti valstybinę lietuvių kalbą;
- turi turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą;
- turi būti nepriekaištingos reputacijos;
- turi būti ne vyresnis kaip 70 metų.

Notariato įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 4 punkte, 22 straipsnio 3 dalyje išskiriami šie ga-

3 Reikalavimai, keliami notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinti 2004 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-119 (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3134.

4 *Ibid.*

5 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 22 straipsnio 3 dalis, 3 straipsnio 1 dalies 1, 2, 3, 4, 5, 6 punktai.

limi subjektai, kurie, atitinkantys aukščiau išvardintus reikalavimus, gali būti notaro atstovais:

- 1) asmuo, ne mažiau kaip vienerius metus buvęs kandidatu į notarus (asesoriumi) ir išlaikęs notaro kvalifikacinį egzaminą;
- 2) asmuo, esantis teisės krypties socialinių mokslų daktaras ar habilituotas daktaras, turintis ne mažesnę kaip penkerių metų pedagoginio ar mokslinio darbo stažą ir atlikęs ne trumpesnę kaip trijų mėnesių notaro praktiką;
- 3) asmuo, turintis ne mažesnę kaip penkerių metų teisinio darbo stažą, išlaikęs notaro kvalifikacinį egzaminą ir atlikęs ne trumpesnę kaip trijų mėnesių notaro praktiką;
- 4) buvęs notaras, kurio įgaliojimai yra pasibaigę notaro pareiškimu, tačiau ne ilgiau kaip iki jam sukaks 70 metų.

Notaro atstovą skiria teisingumo ministras, pagal atstovaujamo notaro ir asmens, kuris sutinka jam atstovauti, teisingumo ministrui pateiktus prašymus. Jeigu notaras, negalintis eiti savo pareigų, neprašo skirti notaro atstovo, teisingumo ministras, kai yra būtina užtikrinti notaro, negalinčio eiti notaro pareigų, biuro veiklą, atsižvelgdamas į Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nuomonę, turi teisę paskirti notaro atstovą savo iniciatyva.

Notaro atstovo skyrimas įforminamas teisingumo ministro įsakymu. Jame turi būti nurodytas terminas, kuriam skiriamas notaro atstovas. Terminas įsakyme gali būti apibrėžtas:

- 1) laiku, kurį skiriamas asmuo eis notaro atstovo pareigas; arba
- 2) aplinkybėmis, kurioms esant skiriamas asmuo eis notaro atstovo pareigas. Šiuo atveju atstovavimas trunka ne ilgiau kaip vienerius metus.

Pasibaigus nustatytam terminui, kuriam buvo skirtas notaro atstovas, terminas teisingumo ministro įsakymu gali būti pratęsimas, jeigu atstovaujамasis notaras ir toliau negali eiti savo pareigų. Jeigu terminas nepratęsimas – atstovo įgaliojimai baigiasi, o jų pasibaigimas įforminamas teisingumo ministro įsakymu.

Atstovaujамasis notaras su paskirtu atstovu iki jo pareigų atlikimo pradžios turi sudaryti sutartį, kurioje turi būti aptarti klausimai dėl notaro atstovo pareigų atlikimo apmokėjimo, notaro biuro darbo organizavimo. Gali būti aptarti ir kiti aktualūs klausimai. Sutartyje taip pat turi būti nustatoma notaro atstovo atsakomybė notarui už notaro atstovo padarytą ir notaro fiziniams ar juridiniams asmenims atlygintą žalą. Tais atvejais, kai notaro atstovas skiriamas teisingumo ministro iniciatyva, su paskirtu notaro atstovu iki jo pareigų atlikimo sutartį sudaro Lietuvos notarų rūmai. Pažymėtina, kad asmuo gali būti skiriamas tik vieno notaro atstovu ir tuo pačiu metu negali atstovauti keliems notarams. Be to, asmuo, paskirtas notaro atstovu, atstovo pareigas gali eiti tik jeigu jis iki paskyrimo notaro atstovu buvo davęs notaro priesaiką Notariato įstatymo nustatyta tvarka. Jeigu notaro priesaikos nebuvo davęs, jis turi prisiekti nustatyta tvarka. Asmuo notaro atstovu negali būti skiriamas prieš jo valią.

Notaro atstovavimo metu atstovaujамasis notaras neturi teisės atlikti notarinių veiksmų. Iš esmės visas notaro teises ir pareigas turi notaro atstovas. Tik jis atstovaujamojo notaro vardu gali atlikti visus notarinius veiksmus. Be to, notaro atstovui, kaip ir pačiam notarui, taikomi Notariato įstatyme nustatyti notaro veiklos apribojimai. Taigi notaro atstovas notarinius veiksmus atlieka atstovaujamojo notaro vardu, atliekamus notarinius veiksmus tvirtina arba liudija savo parašu ir atstovaujamojo notaro antspaudu. Notaro atstovas notarinius veiksmus atlieka atstovaujamojo notaro biure.

Už notaro atstovo padarytą žalą fiziniams ar juridiniams asmenims, vykdant notaro profesinę veiklą, atsako atstovaujамasis notaras. Kaip minėta, notaro atstovo atsakomybė atstovaujамajam notarui dėl žalos, kurią notaro atstovas padarys tretiesiems asmenims ir kurią atlygins pats atstovaujамasis notaras, aptariama jų tarpusavio prieš pradendant atstovauti sudarytoje atstovavimo sutartyje. Tačiau tam tikra probleminė situacija susidaro, kai notaro atstovą skiria pats teisingumo ministras savo iniciatyva, nesant atstovaujamojo notaro ir skiriamo jo atstovo susitarimo dėl atsakomybės. Šiuo atveju ypatingą vaidmenį atlieka Lietuvos

notarų rūmai, kurie, užtikrindami atstovaujamojo notaro interesus, sudaro sutartį su notaro atstovu, kurioje ir aptaria visus atsakomybės klausimus tarp atstovaujamojo notaro ir jo atstovo dėl notaro atstovo atstovavimo metu padarytos žalos tretiesiems asmenims.

Notaro atstovas iš pareigų atleidžiamas teisingumo ministro įsakymu esant šiems pagrindams:

- pasibaigus atstovavimo terminui. Kaip minėta, pasibaigus teisingumo ministro įsakyme nustatytam atstovavimo laikui arba aplinkybėms, kurioms esant asmuo buvo skirtas eiti atstovo pareigas, turi būti įforminamas notaro atstovo įgaliojimų pasibaigimas.
- kai notaro atstovo pareigos atliekamos teisingumo ministro įsakyme nenurodytais atvejais. Pavyzdžiui, teisingumo ministro įsakyme nustatomos sąlygos, kurioms esant notaro atstovas gali veikti, tačiau notaro atstovas pažeidžia šias nustatytas sąlygas. Tokiu atveju turi būti įforminamas notaro atstovo įgaliojimų pasibaigimas.
- atstovaujamojo notaro reikalavimu. Kadangi notaro atstovavimas pagal esmę turi bendrojo civilinio atstovavimo instituto požymių, be to, notaro atstovas veikia atstovaujamojo notaro vardu, atstovaujamasis notaras bet kuriuo metu turi teisę atsisakyti paskirtojo notaro atstovo. Tokiu atveju turi būti įforminamas notaro atstovo įgaliojimų pasibaigimas.
- kai pasibaigia atstovaujamojo notaro įgaliojimai⁶.

8.3. NOTARŲ PAVADAVIMAS

Pavadojančių notarų gali būti skiriamas tik kitas notaro pareigas einantis notaras. Norint skirti pavadojančią notarą, teisingumo ministrui nėra privaloma gauti notarų prašymus. Tačiau notarui, nesutinkant jį skirti pavadojančiu notarų, toks notaras neturėtų būti skiriamas kitą notarą pavadojančiu notarų, nes pavadavimui būtinas pavadojamo notaro ir pavadojančio notaro raštiškas susitarimas dėl pavadojamojo notaro veiklos metu sudarytų dokumentų naudojimo pavadavimo metu. Kaip ir notaro atstovas, pavadojantis notaras taip pat skiriamas teisingumo ministro įsakymu. Tačiau priešingai nei notaro atstovo skyrimo atveju, pavadojantis notaras gali būti skiriamas ne ilgesniam kaip trisdešimties dienų terminui. Tai yra naikinamasis terminas ir, šiam terminui pasibaigus, jis negali būti pratęsimas. Jeigu pasibaigus pavadojančio notaro skyrimo terminui pavadojamas notaras ir toliau negali eiti savo pareigų, gali būti skiriamas notaro atstovas.

Priešingai nei notaro atstovavimo atveju, kada notaro atstovas atstovaujamojo notaro vardu turi teisę atlikti beveik visus notarinius veiksmus, pavadojančiam notarui pavedama tik aptarnauti notaro, laikinai negalinčio eiti notaro pareigų, veiklos teritoriją turto paveldėjimo atvejais, kurią kiekvienam notarui nustato teisingumo ministras, bei išduoti šią informaciją apie pavadojamojo notaro sudarytus dokumentus, saugomus pavadojamojo notaro biure:

- pažymas apie notarinius veiksmus ir dokumentus juridiniams ir fiziniams asmenims, kurių pavedimu arba kuriems buvo atliekami notariniai veiksmai, ar jų įgaliotiniams;
- teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno reikalavimu pažymas apie notarinius veiksmus ir dokumentus dėl jų žinioje esančių baudžiamųjų ir civilinių bylų, taip pat kitais Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais;
- pažymas apie testamentus testatoriui mirus;
- notarinio registro išrašą pagal juridinių ir fizinių asmenų, kuriems arba kurių pavedimu buvo atlikti notariniai veiksmai, rašytinį pareiškimą;
- dingusio dokumento dublikatą pagal rašytinį sandorio dalyvių pareiškimą;
- testamento dublikatą testamente nurodytiems įpėdiniams, kai jie pateikia testatoriaus mirties liudijimą.

6 Apie notarų įgaliojimų pasibaigimą žr. 9 skyrių „Notarų įgaliojimų sustabdymas ir pasibaigimas“.

Kaip ir atstovavimo metu, pavaduojant notarą taip pat sudaroma sutartis dėl pavadavimo, tačiau ji yra daug siauresnio turinio nei susitarimas dėl atstovavimo. Pavadavimo atveju pavaduojamasis notaras ir pavaduojantis notaras raštu susitaria tik dėl pavaduojamojo notaro veiklos metu sudarytų dokumentų naudojimo pavadavimo metu. Šios sutarties pagrindu pavaduojantis notaras taip pat galėtų užbaigti pavaduojamojo notaro pradėtus, bet neužbaigtus (neįformintus) notarinius veiksmus, jeigu dėl tokių notarinių veiksmų užbaigimo pavaduojamasis notaras ir pavaduojantis notaras susitaria rašytiniame susitarime dėl pavaduojamojo notaro veiklos metu sudarytų dokumentų naudojimo pavadavimo metu.

Kaip ir notaro atstovavimo atveju, notaras gali pavaduoti tik vieną notarą. Be to, pavadavimo metu pavaduojamasis notaras negali atlikti notarinių veiksmų. Tačiau priešingai nei atstovavimo atveju, pavaduojantis notaras pavadavimo metu notarinius veiksmus atlieka savo notaro biure, savo vardu ir lėšomis ir atsako už žalą, padarytą fiziniams ar juridiniams asmenims pavadavimo metu. Prie pavaduojamojo notaro biuro įėjimo jo pavadavimo metu turi būti pateikta informacija apie pavaduojantį notarą, jo biuro adresas bei kontaktinis notaro biuro telefono numeris.

8.4. NOTARŲ ATSTOVAVIMO IR PAVADAVIMO YPATUMAI UŽSIENIO VALSTYBĖSE

Kitų valstybių teisės aktuose taip pat yra įtvirtintas bei taikomas notarų pavadavimo institutas, kuris apima ir notaro atstovavimo institutą, atskirai išskiriamą Lietuvos teisės aktuose. Pavyzdžiui, Estijos notariato įstatyme⁷ numatyta galimybė skirti notarą pavaduojantį asmenį. Jį skiria teisingumo ministras pagal Estijos notarų rūmų pateiktą pasiūlymą. Notarą pavaduoti turi teisę kitas notaras, buvęs notaras arba kandidatas į notarus, turintis pakankamai praktinių žinių tokiai veiklai vykdyti. Pavaduojamojo notaro prašymu pavaduojančiu jį asmeniu gali būti skiriamas ir bet koks kitas asmuo, turintis Europos Sąjungos valstybės narės pilietybę, atitinkantis notarui keliamus reikalavimus ir išklaikęs egzaminą eiti notarą pavaduojančio asmens pareigas. Jeigu notarą pavaduojantis asmuo anksčiau nebuvo prisiekęs, prieš pradėdamas veiklą, jis turi prisiekti teisingumo ministrui.

Notarą pavaduojantis asmuo gali būti skiriamas tokiais atvejais:

- 1) kai notaro įgaliojimai sustabdomi, siekiant nustatyti, ar notaras tinka eiti pareigas dėl jo sveikatos būklės;
- 2) kai notaro įgaliojimai sustabdomi, kol atliekamas tyrimas dėl notaro drausmės;
- 3) kai notaro įgaliojimai sustabdomi dėl jam pateiktų kaltinimų padarius nusikalstamą veiką;
- 4) jeigu notaro darbo vietoje nėra ilgiau kaip 1 mėnesį, išskyrus notarui sergant, esant nėštumui ar gimdymo atostogose, taip pat esant vaiko priežiūros atostogose, ir jeigu notaro įgaliojimai nebuvo sustabdyti;
- 5) taip pat jeigu notaro nėra jo darbo vietoje, kai tai susiję su nėštumo atostogomis, gimdymu, vaiko priežiūra, ir notaro įgaliojimai nėra sustabdyti.

Pavaduojamo notaro prašymu ir Notarų rūmų sutikimu teisingumo ministras turi teisę paskirti nuolatinį notarą pavaduojantį asmenį kalendorinių metų terminui. Jeigu notaras arba jį pavaduojantis asmuo suserga arba jo nėra notaro darbo vietoje nuo 5 dienų iki 1 mėnesio, Notarų rūmai patys turi teisę skirti laikinąjį notarą pavaduojantį asmenį, jeigu nėra paskirto nuolatinio jį pavaduojančio asmens. Teisingumo ministras taip pat turi teisę paskirti notarą pavaduojantį asmenį terminui iki vienerių metų, jeigu notaro vieta laikinai yra laisva. Pavaduojamas notaras jo pavadavimo metu neturi teisės atlikti notarinių veiksmų⁸.

Jeigu teisingumo ministras yra paskyręs notarą pavaduojantį asmenį, kai notaro vieta

7 2000 m. gruodžio 6 d. Estijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 21 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/index.aw/15760> (žiūrėta 2013 12 12).

8 *Ibid.*, 20 straipsnis.

laikiniai nėra užimta, tokiu atveju tokiam asmeniui atlyginimą moka patys Notarų rūmai, o pajamos už atliktus notarinius veiksmus priklauso Notarų rūmams⁹.

Notarą pavaduojantis asmuo atsako tokiais pat pagrindais kaip ir notaras. Už notarą pavaduojančio asmens padarytą žalą atsako solidariai notaras ir notarą pavaduojantis asmuo. Jeigu teisingumo ministras yra paskyręs notarą pavaduojantį asmenį, kai notaro vieta laikinai nėra užimta, tokiu atveju už notarą pavaduojančio asmens padarytą žalą atsako solidariai Notarų rūmai ir notarą pavaduojantis asmuo¹⁰.

Rusijos Federacijos teisės aktuose taip pat yra įtvirtintas notaro pavadavimo institutas¹¹. Asmenį, pavaduojantį laikinai negalintį eiti pareigų notarą, skiria atitinkami teritoriniai vykdomosios valdžios organai, kuriems suteikti notarų veiklos priežiūros įgaliojimai. Notarą pavaduojantį asmenį jiems pasiūlo atitinkami notarų rūmai. Siūlomas asmuo turi atitikti reikalavimus, kurie keliami asmenims, norintiems užimti notaro pareigas. Priežastys, dėl kurių notaras negali eiti pareigų ir dėl ko gali būti skiriamas jį pavaduojantis notaras, gali būti notaro atostogos, liga arba bet kokios kitos svarbios priežastys. Notarą pavaduojančiam asmeniui įgaliojimai suteikiami tik po to, kai notaras ir asmuo, kuris nori jį pavaduoti, sudaro tarpusavio sutartį dėl pavadavimo. Asmens, pavaduojančio notarą, įgaliojimai prasideda nuo jo paskyrimo pavaduoti notarą, o baigiasi, kai tie įgaliojimai perduodami notarui. Pavaduojamasis notaras neturi teisės atlikti notarinių veiksmų, kai jį pavaduoja kitas paskirtas asmuo. Asmuo, laikinai pavaduojantis notarą, gauna piniginį atlyginimą už pavadavimo veiksmų atlikimą iš pavaduojamo notaro, kurio dydis aptariamas tarp jų sudarytoje sutartyje. Už asmens, kuris pavaduoja negalintį eiti pareigų notarą, padarytą žalą tretiesiems asmenims atsako pavaduojamasis notaras. Jis taip pat turi teisę tretiesiems asmenims atlygintą žalą išsieškoti iš jį pavadavusio asmens regreso tvarka.

Austrijoje notarą pavaduojantį asmenį, kai tam yra poreikis, Notarų rūmams prašant, skiria regioninių Notarų rūmų vietos pirmosios instancijos teismo rūmų prezidentas. Notarą pavaduojantis asmuo gali būti skiriamas, kai notaras dėl atostogų, ligos ar kitų priežasčių negali eiti savo pareigų, arba notarui sustabdžius savo įgaliojimus, jam mirus arba atsisakius pareigų¹². Kai notaras negali eiti pareigų dėl atostogų ar ligos, tokiu atveju pavaduojantį asmenį gali pasiūlyti pats notaras. Jeigu notaras pareigų negali eiti dėl kitų priežasčių, jį pavaduojantį asmenį siūlo Notarų rūmai. Notarą pavaduojančiu asmeniu gali būti skiriamas kitas notaras, tinkamas kandidatas į notarus arba kitas tinkamas asmuo, atitinkantis reikalavimus notaro vietai užimti¹³. Jeigu notarą pavaduoja kitas asmuo (ne notaras ir ne kandidatas į notarus), tokiu atveju toks asmuo pavadavimo metu yra įtraukiamas į kandidatų į notarus sąrašą ir veiklą vykdo kaip kandidatas į notarus. Notaro pavadavimas panaikinamas prašant Notarų rūmams pirmosios instancijos teismų rūmų prezidento sprendimu. Notarą pavaduojantis asmuo vykdo visas notaro funkcijas ir veiklą, tvarko sandorių registrą bei notarinę knygą. Notaro įgaliojimai taikomi ir jį pavaduojančiam asmeniui. Notarą pavaduojančiam asmeniui suteikiama prieiga prie pavaduojamo notaro dokumentų archyvo¹⁴.

Vokietijoje, jeigu notaro ilgiau nei vieną savaitę nėra jo veiklos vykdymo vietoje arba yra kiti faktiniai pagrindai, dėl kurių notaras negalės vykdyti savo veiklos, notaras nedelsdamas apie tai privalo pranešti jo veiklą prižiūrinčiam organui. Jeigu notaras negalės veiklos vykdyti ilgiau nei vieną mėnesį, tam turi būti veiklos priežiūrą vykdančio organo pritarimas¹⁵. Notarų

9 *Ibid.*, 22 straipsnis.

10 *Ibid.*, 23 straipsnis.

11 1993 m. vasario 11 d. Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindų (su pakeitimais ir papildymais) 20, 21 straipsniai. Prieiga per internetą <http://base.garant.ru/10102426/>, Nr. 4462-1 (žiūrėta 2013 12 12).

12 1877 m. sausio 16 d. Austrijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais), Nr. 3/1877, 119 straipsnio 1 dalis. Prieiga per internetą <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001677> (žiūrėta 2013 01 18).

13 *Ibid.*, 119 straipsnio 3 dalis.

14 *Ibid.*, 123 straipsnis.

15 1961 m. vasario 24 d. Vokietijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 38 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Notar/Berufsrecht/BNotO/index.php> (žiūrėta 2013 01 26).

veiklos priežiūros organas notaro prašymu gali paskirti notarą pavaduojantį asmenį (atstovą)¹⁶. Gali būti iš karto skiriamas nuolatinis atstovas kalendorinių metų laikotarpiui. Notarą pavaduojančio asmens paskyrimas negali viršyti vienerių metų termino. Pažymėtina, kad gali būti paskiriamas ir laikinas notarą pavaduojantis asmuo, tokiu atveju notarą pavaduojantis asmuo gali būti skiriamas be atskiro notaro prašymo¹⁷, kai notaras to negali padaryti, pavyzdžiui, dėl savo sveikatos būklės. Notarą pavaduojančią asmeniu gali būti skiriamas tik toks asmuo, kuris turi atitinkamų gabumų eiti notaro pareigas. Nuolatinio notarą pavaduojančiu asmeniu gali būti skiriamas tik kitas notaras, notaro asesorius arba notaras, nevykdantis notaro veiklos¹⁸. Asmuo, paskirtas notarą pavaduojančiu asmeniu, gali būti bet kada atšauktas. Notarą pavaduojančio asmens notaro vietos išlaikymo išlaidos priklauso pačiam notarui¹⁹. Jeigu notarą pavaduojantis asmuo nebuvo paskirtas, notaras jo nebuvimo laikotarpiu gali perduoti savo dokumentų archyvą saugoti kitam apygardos notarui arba pirmosios instancijos teismui²⁰. Už notarą pavaduojančio asmens padarytą žalą asmenims atsako solidariai notaras ir jį pavaduojantis asmuo²¹. Tarpusavio santykiuose tarp notaro ir jį pavaduojančio asmens už pastarojo padarytą žalą atsako notarą pavaduojantis asmuo.

Klausimai

1. Kokia notaro atstovavimo ir pavadavimo institutų paskirtis?
2. Kokiais atvejais galimas notaro atstovavimas ir pavadavimas?
3. Kokie yra notaro atstovavimo ir pavadavimo institutų panašumai ir skirtumai?
4. Kokius reikalavimus turi atitikti asmuo, skiriamas notaro atstovu?
5. Kokie subjektai gali būti notaro atstovais?
6. Kas skiria notaro atstovą ir kokia yra skyrimo procedūra?
7. Kokias teises turi notaro atstovas?
8. Kas atsako už notaro atstovo padarytą žalą fiziniams ar juridiniams asmenims?
9. Kokiems pagrindams esant notaro atstovas gali būti atleidžiamas iš pareigų?
10. Kas gali pavaduoti notarą?
11. Kas skiria pavaduojantį notarą ir kokia yra skyrimo procedūra?
12. Kokias teises turi notarą pavaduojantis notaras?
13. Kas atsako už pavaduojančio notaro padarytą žalą fiziniams ar juridiniams asmenims?
14. Kokie notaro atstovavimo ir pavadavimo instituto ypatumai užsienio valstybėse?

16 *Ibid.*, 39 straipsnis.

17 *Ibid.*, 39 straipsnio 2 dalis.

18 *Ibid.*, 39 straipsnio 3 dalis.

19 1961 m. vasario 24 d. Vokietijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 41 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Notar/Berufsrecht/BNotO/index.php> (žiūrėta 2013 01 26).

20 *Ibid.*, 45 straipsnis.

21 *Ibid.*, 46 straipsnis.

9 skyrius

NOTARŲ ĮGALIOJIMŲ SUSTABDYMAS IR PASIBAIGIMAS

9.1. NOTARŲ ĮGALIOJIMŲ SUSTABDYMO IR PASIBAIGIMO SAMPRATA

Kaip buvo rašyta anksčiau¹, kad galėtų vykdyti savo įgaliojimus, notarui keliami pilietybės, nepriekaištingos reputacijos, amžiaus, sveikatos ir kiti reikalavimai. Jam taip pat taikomi notaro veiklos apribojimai²: jis negali eiti renkamų pareigų kitose institucijose, gauti kito atlyginimo, išskyrus nustatytas išimtis, ir kiti. Atsižvelgiant į tai, Notariato įstatyme³ įtvirtinta nemažai pagrindų, dėl kurių notaro įgaliojimai gali būti sustabdomi arba jie baigiasi. Esant šiems pagrindams, notaro įgaliojimų sustabdymas ar pasibaigimas (atleidimas iš pareigų) turi būti įforminamas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu.

Notaro įgaliojimų sustabdymas yra laikina priemonė, kuri baigiasi, kai išnyksta pagrindai, dėl kurių jo įgaliojimai buvo sustabdyti, ir notaras vėl gali vykdyti savo profesinę veiklą. Tuo tarpu pasibaigę notaro įgaliojimai nėra atnaujinami, o toks asmuo, pasibaigus jo kaip notaro įgaliojimams, notaru vėl galėtų tapti bendra tvarka.

Notaro įgaliojimai laikomi sustabdytais nuo teisingumo ministro įsakymo dėl notaro įgaliojimų sustabdymo priėmimo, o ne nuo įgaliojimų sustabdymo pagrindų atsiradimo momento, kadangi atsiradus notaro įgaliojimų sustabdymo pagrindams, kiekvienu konkrečiu atveju dėl įgaliojimų sustabdymo sprendžia teisingumo ministras. Tuo tarpu atsiradus notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindams, notaro įgaliojimų pasibaigimo momentu turėtų būti laikomas notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindų atsiradimo momentas, o teisingumo ministras privalo priimti įsakymą dėl notaro įgaliojimų pasibaigimo, t. y. teisingumo ministras neturi teisės atsisakyti įforminti notaro įgaliojimų pasibaigimo, kadangi teisės norma, nustatanti notaro įgaliojimų pasibaigimą, yra imperatyvaus pobūdžio.

Pažymėtina, kad tiek sustabdžius notaro įgaliojimus, tiek jiems pasibaigus, toks asmuo neturi teisės vykdyti notaro funkcijų, o profesinės veiklos metu sudarytų dokumentų archyvas perduodamas Lietuvos notarų rūmams, nes nuo notaro įgaliojimų sustabdymo ar pasibaigimo momento už jo veiklos metu sudarytų dokumentų saugojimą ir naudojimą atsako Lietuvos notarų rūmai.

9.2. NOTARŲ ĮGALIOJIMŲ SUSTABDYMO PAGRINDAI

Kaip minėta, notaro įgaliojimai gali būti sustabdyti teisingumo ministro įsakymu, esant šiems Notariato įstatymo 22¹ straipsnyje nustatytiems pagrindams:

- 1) notaro įgaliojimai sustabdomi, jeigu notaras eina renkamas pareigas kitose institucijose, išskyrus notarų savivaldos institucijas;
- 2) notaro įgaliojimai gali būti sustabdomi jam iškėlus drausmės bylą;
- 3) notaro įgaliojimai gali būti sustabdomi, jeigu jis įtariamas ar kaltinamas padaręs nusi-

1 Plačiau apie reikalavimus notarui žr. 3 skyriaus „Notarų veiklos sąlygos“ 3.1 poskyrį „Reikalavimai notarui“.

2 Plačiau apie notarų veiklos apribojimus žr. 3 skyriaus „Notarų veiklos sąlygos“ 3.3 poskyrio „Notarų veiklos organizavimas“ 3.3.2 dalį „Notarų veiklos apribojimai“.

3 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

kalstamą veiką;

- 4) notaro įgaliojimai sustabdomi kituose įstatymuose nustatyta tvarka ir pagrindais.

Pirmiausia notaro įgaliojimai sustabdomi dėl notaro einamų renkamų pareigų kitose institucijose, išskyrus notarų savivaldos institucijas. Pagal Notariato įstatymo 20 straipsnio 1 dalį notaras turi teisę nevaržomai dalyvauti notarų savivaldos ir kitų renkamų institucijų veikloje. Tačiau notaras, eidamas savo kaip notaro pareigas, kartu gali eiti tik renkamas pareigas notarų savivaldos institucijose, pavyzdžiui, eiti Lietuvos notarų rūmų prezidento, viceprezidento pareigas, būti Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nariu, kitų renkamų Lietuvos notarų rūmų organų nariu. Notarui einant renkamas pareigas notarų savivaldos institucijose, jo įgaliojimai neturi būti sustabdomi. Tuo tarpu, jeigu notaras eina renkamas pareigas kitose institucijose (ne notarų savivaldos institucijose), pavyzdžiui, išrenkamas į savivaldybės tarybos nario pareigas, jo įgaliojimai sustabdomi. Todėl teisingumo ministras savo įsakymu sustabdo tokio notaro įgaliojimus iki tol, kol šis baigs eiti renkamas pareigas kitoje institucijoje.

Paminėtina, kad dėl Notariato įstatymo 20 straipsnio 1 dalies nuostatos, reglamentuojančios notaro įgaliojimų sustabdymą, kai notaras eina renkamas pareigas kitose (ne notarų savivaldos) institucijose, yra pasisakęs ir Lietuvos notarų rūmų prezidiumas⁴. Prezidiumas pažymėjo, kad notaro veiklos apribojimai, įskaitant ir minėtą, Notariato įstatyme nustatyti, siekiant užtikrinti vieno iš pagrindinių lotyniškojo notariato veiklos principų – notarų nepriklausomumo – įgyvendinimą. Nesant šių nustatytų ribojimų, notaro papildoma veikla galėtų sukelti abejonių dėl notaro nešališkumo ir nepriklausomumo. Notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, kurio pagrindinė veikla – atlikti Notariato įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Notaras notarinius veiksmus atlieka asmeniškai. Jo padėjėjai ar kiti biuro darbuotojai gali padėti notarui rengti sandorių ar kitų notarinių veiksmų projektus, tačiau notarinius veiksmus atlikti gali tik pats notaras. Vadovaujantis Reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui⁵, 12 punktu, notaras privalo dirbti bei priimti asmenis ir atlikti notarinius veiksmus darbo dienomis, savo darbo laikui ir asmenims priimti per vieną savaitę skirti ne mažiau kaip 40 valandų, darbo laikui ir asmenims priimti per vieną darbo dieną – ne mažiau kaip 6 valandas. Toks klientų priėmimo ir notarinių veiksmų atlikimo laiko reglamentavimas labai svarbus notaro paslaugų prieinamumui užtikrinti.

Notaro įgaliojimai gali būti sustabdyti jam iškėlus drausmės bylą. Drausmės byla notarui gali būti iškelta už Notariato įstatymo, teisingumo ministro patvirtintų teisės aktų ir Notarų garbės (etikos) kodekso pažeidimus. Notariato įstatymo 22¹ straipsnio 2 dalyje įtvirtinta galimybė notaro įgaliojimus sustabdyti, kol bus išnagrinėta jam iškelta drausmės byla.

Teisingumo ministras turi diskrecijos teisę, priimant sprendimą dėl notaro įgaliojimų sustabdymo, kai jam yra iškelta drausmės byla. Teisingumo ministrai svarstant klausimą dėl notaro įgaliojimų sustabdymo šiuo pagrindu, turėtų būti atsižvelgiama į notaro pažeidimo ar nusižengimo pobūdį, dėl kurio buvo iškelta drausmės byla, taip pat kitas aplinkybes, susijusias su drausmės bylos nagrinėjimu. Jeigu notarui iškelta drausmės byla dėl tokių aplinkybių, kurioms esant kyla klausimas dėl jo galimybių vykdyti savo pareigas, teisingumo ministras turi teisę laikinai sustabdyti notaro įgaliojimus, kol bus išnagrinėtos aplinkybės ir paneigti ar patvirtinti pažeidimai ar nusižengimai, dėl kurių buvo iškelta drausmės byla. Tokiu atveju notaro įgaliojimų sustabdymas gali užtikrinti, kad toliau nebūtų pažeidžiamos Notariato įstatymo, teisingumo ministro patvirtintų teisės aktų ir Notarų garbės (etikos) kodekso nuostatos. Pažymėtina, kad notaro įgaliojimai turėtų būti sustabdomi ir tuomet, kai Notarų garbės teismas, išnagrinėjęs notaro drausmės bylą, priima sprendimą uždrausti notarui profesinę veiklą

4 2013 m. spalio 24 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimas Nr. 6 „Dėl notarų dalyvavimo savivaldybių tarybų rinkimuose“. Lietuvos notarų rūmų informacija.

5 Reikalavimai, keliami notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinti 2004 m. gegužės 17 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-119 (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3134.

iki trijų mėnesių⁶.

Notaro įgaliojimai taip pat gali būti sustabdomi, jeigu notaras įtariamas ar kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką.

Notaro įgaliojimai gali būti sustabdomi, jeigu jis įtariamas ar kaltinamas padaręs tiek nusikaltimą, tiek baudžiamąjį nusižengimą. Teisingumo ministras turi teisę sustabdyti notaro įgaliojimus, kol bus baigtas ikiteisminis tyrimas arba išnagrinėta baudžiamoji byla, atsižvelgdamas į nusikalstamos veikos, kurios padarymu notaras įtariamas arba kaltinamas, pobūdį ir pavojingumą.

Notaro įgaliojimai gali būti sustabdomi ir kituose įstatymuose nustatytais pagrindais. Notaro įgaliojimų sustabdymo pagrindų sąrašas Notariato įstatyme nėra baigtinis. Notaro įgaliojimai taip pat gali būti sustabdomi ir kituose įstatymuose nustatytais pagrindais. Pavyzdžiui, papildomas pagrindas šalia pagrindinio (pirminio) notaro įgaliojimų sustabdymo (t. y. jeigu notaras eina renkamas pareigas kitose institucijose, išskyrus notarų savivaldos institucijas), kuriuo remiantis notaro įgaliojimai turėtų būti sustabdomi, numatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Joje nustatyta, jog Lietuvos Respublikos Seimo nario pareigos, išskyrus jo pareigas Lietuvos Respublikos Seime, nesuderinamos su jokiais kitomis pareigomis valstybinėse įstaigose ir organizacijose, taip pat su darbu verslo, komercijos bei kitose privačiose įstaigose ar įmonėse⁷. Atsižvelgiant į tai, notarą išrinkus Lietuvos Respublikos Seimo nariu, jo įgaliojimai turėtų būti stabdomi ne tik remiantis Notariato įstatyme įtvirtintu pagrindu – notarui einant renkamas pareigas kitose institucijose, išskyrus notarų savivaldos institucijas, bet ir papildomu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintu minėtu pagrindu. Notaro įgaliojimai taip pat turėtų būti stabdomi, jeigu, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo teisėjas, vadovaujantis Baudžiamojo proceso kodekso 157 straipsnio 1 dalimi⁸, priimtą nutartį laikinai nušalinti notarą nuo pareigų.

9.3. NOTARŲ ĮGALIOJIMŲ PASIBAIGIMO PAGRINDAI

Baigtinis notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindų sąrašas nustatytas Notariato įstatymo 23 straipsnyje. Notaro įgaliojimai pasibaigia:

- 1) notarui mirus;
- 2) notarui netekus Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietybės;
- 3) notaro pareiškimu;
- 4) jeigu notaras turi sveikatos sutrikimų, dėl kurių negalėtų atlikti notaro pareigų;
- 5) įsiteisėjus teismo nuosprendžiui, kuriuo notaras nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, ar teistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas;
- 6) teisingumo ministrui pritarus Notarų garbės teismo siūlymui atleisti notarą iš pareigų;
- 7) kai notaras netinka eiti pareigų pagal atestavimo rezultatus;
- 8) notarui sulaukus 70 metų;
- 9) jeigu notaras daugiau kaip du mėnesius iš eilės nemoka mokesčių į Lietuvos Respublikos valstybės biudžetą įstatymų nustatyta tvarka;
- 10) jei notaras pažeidė Notariato įstatymo 20 straipsnyje nustatytus notaro veiklos apribojimus;
- 11) jei notaras sistemingai daugiau kaip 4 mėnesius iš eilės nemoka mokesčių Lietuvos notarų rūmams.

Paminėtina, kad notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindai (jų turinys), nustatyti Notariato

6 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 102 straipsnio 1 dalies 8 punktas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

7 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 60 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

8 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.

įstatyme, buvo gana dažnai keičiami. Pavyzdžiui, 1992 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusioje Notariato įstatymo redakcijoje⁹ buvo išskiriami tokie notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindai: notaras miršta arba atleidžiamas iš pareigų; netenka Lietuvos Respublikos pilietybės; padaro nusikaltimą; teismo nuosprendžiu jam uždraudžiama eiti notaro pareigas; dėl ligos ar luošumo gydytojų komisija pripažįsta jį negalinčiu eiti notaro pareigų arba be pateisinamos priežasties jis atsisako, kad tokia komisija jį tirtų; tampa nemokiu skolininku (prasiskolina); sulaukia 65 metų. Toliau bus aptarti šiuo metu galiojančiame Notariato įstatyme nustatyti anksčiau išvardyti notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindai.

Notaro įgaliojimai baigiasi jam mirus. Notaru gali būti tik fizinis asmuo. Pagal Civilinio kodekso¹⁰ 2.2 straipsnio 1 dalį, mirus fiziniam asmeniui, išnyksta fizinio asmens civilinis teisnumas. Taigi, mirus notarui, jo įgaliojimai baigiasi, pasibaigus jo kaip fizinio asmens civiliniam teisnumui.

Notaro įgaliojimai baigiasi jam netekus Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietybės. Iki 2012 m. sausio 6 d., kai, atsižvelgiant į 2011 m. gegužės 24 d. Europos Teisingumo Teismo priimtus sprendimus dėl pilietybės, kaip tapimo notaru sąlygos, teisėtumo¹¹, įsigaliojo Notariato įstatymo pakeitimai¹². Notariato įstatyme buvo įtvirtinta nuostata, kad notaro įgaliojimai turi baigtis jam netekus Lietuvos Respublikos pilietybės¹³. 2011 m. gruodžio 23 d. priėmus Notariato įstatymo 3, 15(1), 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymą, kuris, kaip minėta, įsigaliojo 2012 m. sausio 6 d., buvo nustatyta, jog notarais Lietuvos Respublikoje gali būti Europos Sąjungos, Europos ekonominės erdvės susitarimą pasirašiusios valstybės ar Šveicarijos Konfederacijos piliečiai. Šiuo įstatymu taip pat atitinkamai buvo pakeistos ir notarų įgaliojimų pasibaigimo nuostatos, įgaliojimų pasibaigimą susiejant jau ne su turimos Lietuvos Respublikos pilietybės pradimu, o su turimos Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvės, ar Šveicarijos Konfederacijos pilietybės.

Notaro įgaliojimai gali baigtis notaro pareiškimu. Notaras bet kuriuo metu turi teisę pareikšti savo valią dėl savo, kaip notaro, įgaliojimų pasibaigimo. Pareiškimas dėl notaro įgaliojimų pasibaigimo pateikiamas teisingumo ministrui. Jame paprastai nurodomas terminas, nuo kurio notaro įgaliojimai baigiasi. Terminas apibrėžiamas kalendorine data arba įvykiu, kuris neišvengiamai turi įvykti, pavyzdžiui, notarui sulaukus tam tikro amžiaus ar pan. Teisingumo ministras privalo patenkinti notaro pareiškimą ir įforminti įsakymu jo įgaliojimų pasibaigimą.

Notaro įgaliojimai baigiasi, jeigu jis turi sveikatos sutrikimų, dėl kurių negali atlikti savo pareigų. Notaras turi neturėti sveikatos sutrikimų, dėl kurių negalėtų atlikti savo pareigų. Eidamas pareigas notaras privalo nuolat, ne rečiau kaip kas penkerius metus, tikrinti savo sveikatą. Notarų sveikata tikrinama, vadovaujantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu patvirtinta Notarų sveikatos tikrinimo tvarka¹⁴.

9 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnis // Lietuvos aidas, 1992, Nr. 28-810.

10 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

11 2011 m. gegužės 24 d. Europos Teisingumo Teismo sprendimai byloje C-47/08 Komisija prieš Belgiją, C-50/08 Komisija prieš Prancūziją, C-51/08 Komisija prieš Liuksemburgą, C-52/08 Komisija prieš Portugaliją, C-53/08 Komisija prieš Austriją, C-54/08 Komisija prieš Vokietiją ir C-61/08 Komisija prieš Graikiją. Prieiga per internetą <http://www.teismai.lt/lt/tarpt-bendr/tarpt-teism-inst-spr/estt-sprendimai/> (žiūrėta 2013 12 12).

12 2011 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 15(1), 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-1916 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-114.

13 Plačiau apie pilietybės reikalavimą notarui žr. 3 skyriaus „Notarų veiklos sąlygos“ 3.1 poskyrio „Reikalavimai notarui“ 3.1.1 dalį „Pilietybė“.

14 2003 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymo Nr.V-559/240 „Dėl notarų sveikatos tikrinimo tvarkos patvirtinimo“ 3 skyriuje (Valstybės žinios, 2003, Nr. 93-4225) nustatyta, kad notaras negali dirbti notaro darbo sirdamas šiomis ligomis: organiniais ir simptominiiais psichikos sutrikimais, epilepsine psichoze su dažniais paroksizmais ir charakterio bei intelekto pakitimas, šizofrenija, sizotipiniais ir kliedesiniais sutrikimais, nuotaikos (afektiniais) sutrikimais, suaugusiųjų asmenybės ir elgesio sutrikimais, psichikos ir elgesio sutrikimais, jei vartoja psichoaktyviasias medžiagas, priklausomybės sindromu, išsėtine (daugine) skleroze, pasireiškusi asmenybės sutrikimams, Alzheimerio liga, Hungtingtono liga.

Medicininį pažymėjimą notaras turi pateikti Teisingumo ministerijai¹⁵.

Notaro įgaliojimai baigiasi, kai įsiteisėja teismo nuosprendis, kuriuo notaras nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, nepaisant to, ar išnyko teistumas, arba nuteistas už kitą nusikalstamą veiką, jeigu neišnyko teistumas. Įstatymų leidėjas, reglamentuodamas notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindus dėl notaro nusikalstamos veikos padarymo, juos susiejo su nusikalstamos veikos pavojingumu. Jeigu notaras buvo nuteistas už sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo padarymą ir teismo nuosprendis įsiteisėjo, jo įgaliojimai laikomi pasibaigusiais, o teisingumo ministras savo įsakymu turi įforminti notaro įgaliojimų pasibaigimą. Šiuo atveju notaro įgaliojimų pasibaigimui neturi reikšmės ankstesnis jo teistumas už anksčiau padarytą nusikalstamą veiką ar tai, kad teistumas už ją yra išnykęs. Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso¹⁶ 11 straipsnio 5 dalį sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo, bet neviršija dešimties metų laisvės atėmimo. Tuo tarpu pagal Baudžiamojo kodekso 11 straipsnio 6 dalį labai sunkus nusikaltimas yra tyčinis nusikaltimas, už kurį baudžiamajame įstatyme numatyta didžiausia bausmė viršija dešimt metų laisvės atėmimo.

Tuo tarpu jeigu notaras teismo įsiteisėjusiu nuosprendžiu yra nuteistas už nesunkaus, apysunkio nusikaltimo, neatsargaus nusikaltimo ar už baudžiamojo nusižengimo padarymą, jo įgaliojimai baigiasi tik jeigu nėra išnykęs teistumas už prieš tai padarytą nusikalstamą veiką. Jeigu notaras ankstesnio teistumo neturi, jo įgaliojimai nesibaigia. Tačiau tokiu atveju jam gali būti taikomos drausminės atsakomybės priemonės ar inicijuota neeilinė atestacija, o įgaliojimai pasibaigti, esant kitiems notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindams.

Taigi notaro įgaliojimų pasibaigimui pakanka fakto, kad jis nuteistas už sunkiausių nusikaltimų padarymą. Tuo tarpu nuteisus notarą už ne tokių pavojingų nusikalstamų veikų padarymą, jo įgaliojimų pasibaigimui būtina papildoma sąlyga – turi būti neišnykęs ankstesnis jo teistumas.

Notaro įgaliojimai baigiasi, jeigu teisingumo ministras pritaria Notarų garbės teismo siūlymui atleisti notarą iš pareigų. Notarų garbės teismas, išnagrinėjęs notaro drausmės bylą, turi teisę priimti vieną iš sprendimų – pasiūlyti teisingumo ministrui atleisti notarą iš pareigų¹⁷. Drausmės byla, įsiteisėjus Notarų garbės teismo sprendimui, kuriame pasiūlyta notarą atleisti iš pareigų, per tris darbo dienas perduodama Teisingumo ministerijai. Teisingumo ministrui pritarus Notarų garbės teismo priimtam sprendimui – siūlymui atleisti notarą iš pareigų, notaro įgaliojimai laikomi pasibaigusiais, ir teisingumo ministras įsakymu turi įforminti notaro įgaliojimų pasibaigimą. Pažymėtina, kad teisingumo ministras tokiam Notarų garbės teismo siūlymui gali ir nepritarti.

Notaro įgaliojimai baigiasi, kai notaras netinka eiti pareigų pagal atestavimo rezultatus. Notarų atestacijos komisija per notaro atestaciją nustačiusi, kad notaro kvalifikacija, asmeninės savybės, pareigingumas nėra tinkami notaro pareigoms, turi teisę priimti nutarimą, kad jis netinka eiti notaro pareigų¹⁸. Tačiau pažymėtina, kad priešingai, nei tuo atveju, kai Notarų garbės teismas priima sprendimą siūlyti teisingumo ministrui atleisti notarą iš pareigų, Notarų atestacijos komisijai priėmus nutarimą, kad notaras netinka eiti notaro pareigų, jo įgaliojimai laikytini pasibaigusiais, o teisingumo ministras įsakymu turi įforminti notaro įgaliojimų pasibaigimą. Šiuo atveju teisingumo ministras neturi diskrecijos teisės pritari ar nepritarti Notarų atestacijos komisijos nutarimui dėl notaro netinkamumo eiti savo pareigas. Jis tiesiog privalo įforminti notaro įgaliojimų pasibaigimą¹⁹.

Notaro įgaliojimai baigiasi jam sulaukus 70 metų. 1992 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusio No-

15 Plačiau apie sveikatos reikalavimą notarui žr. 3 skyriaus „Notarų veiklos sąlygos“ 3.1 poskyrio „Reikalavimai notarui“ 3.1.6 dalį „Sveikata“.

16 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.

17 Plačiau apie notarų drausminę atsakomybę žr. 6 skyriaus „Notarų atsakomybė ir jos draudimas“ 6.2 poskyrio „Notarų atsakomybės rūšys“ 6.2.3 dalį „Notarų drausminė atsakomybė“.

18 Plačiau apie notarų atestaciją žr. 7 skyriaus „Notarų veiklos priežiūra“ 7.3 poskyrį „Notarų atestacija“.

19 Vilniaus apygardos administracinio teismo 2009 m. sausio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-19-171/2009.

tariato įstatymo redakcijoje²⁰ buvo nustatyta, kad notaro veikla baigiasi, kai jis sulaukia 65 metų.

Vėliau, pakeitus ir papildžius Notariato įstatymo 23 straipsnį 3 dalimi²¹, buvo numatyta galimybė pratęsti notaro, jau sulaukusio 65 metų, įgaliojimus, teisingumo ministru priimančią įsakymą Lietuvos notarų rūmų teikimu, iki notarui sukaks 70 metų. Notaras, pageidaujantis, kad jo įgaliojimai būtų pratęsti, turėjo kreiptis į Lietuvos notarų rūmus, kurie siūlė teisingumo ministru pratęsti notaro įgaliojimus, o teisingumo ministras, vadovaudamasis diskrecijos teise, laisva nuožiūra sprendė dėl įgaliojimų pratęsimo arba jų nepratęsimo. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pripažino²², jog Notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalis, numatanti, kad notaro įgaliojimai gali būti pratęsti teisingumo ministro įsakymu Lietuvos notarų rūmų teikimu, iki notarui sukaks 70 metų, sudaro prielaidas Teisingumo ministerijai daryti įtaką notaro, kaip valstybės įgaliojimo asmens, darbui, pratęsiant jo įgaliojimus arba jų nepratęsiant, ir prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsniui, 48 straipsnio 1 dalies nuostatai „kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą“ bei konstituciniam teisinės valstybės principui. Atsižvelgiant į tai, nuo 2012 m. balandžio 28 d. įsigaliojus Notariato įstatymo pakeitimams²³, bendra amžiaus riba, iki kada notaras turi teisę vykdyti profesinę veiklą, buvo padidinta nustatant, kad notaro įgaliojimai baigiasi jam sulaukus 70 metų.

Notaro įgaliojimai baigiasi, jeigu jis daugiau kaip du mėnesius iš eilės nemoka mokesčių į Lietuvos Respublikos valstybės biudžetą įstatymų nustatyta tvarka. Notaras, būdamas laisvosios profesijos atstovu, savo ūkinę veiklą organizuoja savarankiškai ir turi prievolę valstybei mokėti teisės aktų nustatytus mokesčius, t. y. notaro gaunamos pajamos yra mokesčių objektas. Notaras, kaip ir kiekvienas mokesčių mokėtojas, mokesčius valstybei turi mokėti laiku ir tiksliai. Tuo atveju, jeigu notaras, būdamas dar ir valstybės įgaliojimo asmuo, pažeidžia savo kaip mokesčio mokėtojo prievolę ir daugiau kaip du mėnesius iš eilės nesumoka bet kokių mokesčių, kuriuos jis privalo mokėti valstybei, jo įgaliojimai baigiasi teisingumo ministru įsakymu įforminus jo įgaliojimų pasibaigimą. Pažymėtina, kad mokesčių nemokėjimas valstybei turi trukti nepertraukiamai ir ilgiau nei du mėnesius.

Notaro įgaliojimai baigiasi, jeigu jis pažeidė Notariato įstatymo 20 straipsnyje nustatytus reikalavimus, t. y. jo veiklos apribojimus. Notaro įgaliojimai gali baigtis priėmus teisingumo ministro įsakymą, jeigu notaras pažeidė Notariato įstatymo 20 straipsnyje įtvirtintus šiuos jo veiklos apribojimus:

- notaras negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus notaro atlyginimą, atlygį už arbitro funkcijų atlikimą, atlyginimą už darbą visų lygių rinkimų ir referendumo komisijose, kompensaciją už darbą Lietuvos notarų rūmuose, užmokesť už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Kitą atlyginimą nei notaro notaras gali gauti tik kai sustabdomi jo įgaliojimai;
- atlikdamas arbitro funkcijas, notaras privalo vengti interesų konflikto ar kitų aplinkybių, kurios galėtų kelti abejonių jo objektyvumu ir nešališkumu atliekant įstatymų nustatytas funkcijas. Notaras negali būti arbitru ginčiuose, kylančiuose iš santykių, dėl kurių jis jau yra atlikęs įstatymų nustatytas funkcijas. Be to, notaras negali atlikti įstatymų nustatytų funkcijų dėl tų santykių, iš kurių kilusiame ginče jis buvo arbitru.

Taigi, formaliai aiškinant Notariato įstatymo nuostatas, notaro įgaliojimai gali pasibaigti nustačius, kad notaras pažeidė pirmiau išvardytas nuostatas.

Notaro įgaliojimai baigiasi, jei jis sistemingai daugiau kaip 4 mėnesius iš eilės nemoka mo-

20 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnis // Lietuvos aidas, 1992, Nr. 28-810.

21 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 36, 37, 40, 41, 43, 44, 51, 53, 56, 57, 59, 60 straipsnių ir II skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 6(1), 6(2), 15(1), 22(1), 27(1) straipsniais ir 58, 63, 64 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-598.

22 2010 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 34-1620.

23 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 19, 22, 23 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 19-1 straipsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. 50-2444.

kesčių Lietuvos notarų rūmams. Visiems notarams privaloma narystė Lietuvos notarų rūmuose²⁴. Kad Lietuvos notarų rūmai galėtų įgyvendinti savo funkcijas ir uždavinius, kiekvienas notaras privalo Lietuvos notarų rūmams mokėti atitinkamas įmokas (nario mokesį, draudimo įmokas, kitus tikslinius įnašus). Jeigu notaras daugiau kaip 4 mėnesius iš eilės nemoka mokesčių Lietuvos notarų rūmams, jo įgaliojimai gali pasibaigti teisingumo ministrui įsakymu įforminus notaro įgaliojimų pasibaigimą. Pažymėtina, kad tokie mokesčiai turi būti nemokami sistemingai ir nepertraukiamai ilgiau nei keturis mėnesius.

9.4. NOTARŲ ĮGALIOJIMŲ SUSTABDYMO IR PASIBAIGIMO YPATUMAI UŽSIENIO VALSTYBĖSE

Kitų valstybių teisės aktuose taip pat išskiriami panašūs kaip ir Lietuvoje notaro įgaliojimų sustabdymo ir pasibaigimo pagrindai.

Pavyzdžiui, Estijoje sustabdyti notaro įgaliojimus gali teisingumo ministras esant tokiems pagrindams: 1) notaro prašymu, suderinus su Notarų rūmais, notaro kvalifikacijos kėlimo laikui; notarui pradėjus tarnybą Notarų rūmuose arba dėl kitų svarbių priežasčių; 2) kol nebus priimtas sprendimas dėl notaro atleidimo iš notaro pareigų dėl jo sveikatos būklės; 3) atliekant notaro drausmės tyrimo procedūrą; 4) notarui pateikus kaltinimus baudžiamojo proceso tvarka. Notaro įgaliojimai pasibaigia esant šiems pagrindams²⁵: 1) notaro prašymu; 2) dėl notaro sveikatos būklės, kuri neleidžia jam eiti notaro pareigų; 3) sulaukus pensinio amžiaus (teisingumo ministras turi teisę pratęsti tokio notaro įgaliojimus iki 10 metų); 4) jeigu notaras per 4 mėnesius nuo jo paskyrimo notaru nepradedą veiklos; 5) jeigu notaras nepradedą veiklos suėjus terminui, kuriam buvo sustabdyta jo veikla. Be to, Estijoje notaras gali būti nušalintas nuo notaro pareigų esant šiems pagrindams²⁶: 1) įsigaliojus teismo sprendimui, kuriuo notaras nuteistas padaręs tyčinį nusikaltimą, ir bet kokiam kitam sprendimui, kuriuo paskirta bausmė, dėl kurios notaras negali vykdyti savo veiklos; 2) notarui padarius sunkų tarnybinį nusižengimą; 3) esant kitiems pagrindams, dėl kurių notaras negali vykdyti savo veiklos. Teisingumo ministras prieš priimdamas sprendimą nušalinti notarą nuo pareigų išklauso notarą bei Notarų rūmų nuomonę. Notaro įgaliojimų pasibaigimas (nušalinimas) įforminamas teisingumo ministro sprendimu.

Vokietijoje notaro įgaliojimai baigiasi esant tokiems pagrindams²⁷: 1) notarui sulaukus 70 metų arba jam mirus; 2) notaro prašymu (notaras bet kada gali pateikti prašymą atleisti jį iš pareigų atitinkamos žemės Teisingumo ministerijai); 3) notarui netekus tarnybos, kai jis buvo nuteistas pagal baudžiamąją teisę; 4) atleidus notarą iš pareigų; 5) notarui gavus atitinkamą drausminę nuobaudą; 6) notarui laikinai nevykdant notaro pareigų. Pagal Vokietijos teisę notaro įgaliojimai taip pat gali būti laikinai sustabdyti, pavyzdžiui, kol bus išnagrinėti pagrindai, dėl kurių notaras gali būti atleistas iš notaro pareigų, arba jeigu jis ilgiau nei du mėnesius be Teisingumo ministerijos sutikimo nebūna ir nevykdo veiklos savo biure²⁸.

Rusijoje²⁹ notaro, užsiimančio privačia notaro praktika, įgaliojimai baigiasi jo prašymu arba teismo sprendimu, kuriuo jis pašalinamas iš notaro pareigų esant šiems pagrindams: 1) nuteisus notarą dėl tyčinio nusikaltimo padarymo; 2) apribojus notaro veiksnumą arba jį

24 Plačiau apie notarų privalomą narystę Lietuvos notarų rūmuose žr. 10 skyriaus „Notariato savivalda“ 10.1 poskyrį „Lietuvos notarų rūmų statusas ir struktūra“.

25 2000 m. gruodžio 6 d. Estijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 17 straipsnio 1 dalis. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/index.aw/15760> (žiūrėta 2013 12 12).

26 *Ibid.*, 17 straipsnio 2 dalis.

27 1961 m. vasario 24 d. Vokietijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 47 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Notar/Berufsrecht/BNNotO/index.php> (žiūrėta 2013 01 26).

28 *Ibid.*, 54 straipsnis.

29 1993 m. vasario 11 d. Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindų (su pakeitimais ir papildymais) 12 straipsnis. Prieiga per internetą <http://base.garant.ru/10102426/> (žiūrėta 2013 12 12).

pripažinus neveiksniu; 3) Notarų rūmų prašymu dėl nuolatinių notaro drausmės, įstatymų pažeidimų, taip pat šiam negalint vykdyti veiklos dėl sveikatos būklės (pagal medicininę išvadą) ir kitais atvejais.

Klausimai

1. Kuo skiriasi notaro įgaliojimų sustabdymas nuo notaro įgaliojimų pasibaigimo?
2. Kaip įforminamas notaro įgaliojimų sustabdymas ir notaro įgaliojimų pasibaigimas?
3. Kas nutinka su notaro profesinės veiklos metu sudarytų dokumentų archyvu, kai sustabdomi notaro įgaliojimai arba jie pasibaigia?
4. Kokie yra notaro įgaliojimų sustabdymo pagrindai?
5. Kokie yra notaro įgaliojimų pasibaigimo pagrindai?
6. Kokie notaro įgaliojimų sustabdymo ir / ar pasibaigimo pagrindai yra Estijoje, Rusijoje ir Vokietijoje?

10 skyrius

NOTARIATO SAVIVALDA

10.1. LIETUVOS NOTARŲ RŪMŲ STATUSAS IR STRUKTŪRA

Kaip buvo rašyta ankstesniuose skyriuose¹, lotyniškajam notariatui būdinga tai, jog notaro profesinė veikla kontroliuojama ne tik valstybės, bet ir per savivaldos institucijas. Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas², valstybė savo funkcijas gali vykdyti ne tik per atitinkamą institucijų sistemą, apimančią valstybės ir savivaldybių institucijas (kaip ji paprastai daro), bet ir – tam tikra apimtimi – per kitas (ne valstybės) institucijas, kurioms pagal įstatymus yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas arba kurios tam tikromis įstatymuose apibrėžtomis formomis ir būdais dalyvauja vykdant valstybės funkcijas³. Taigi, Lietuvoje, kaip ir kitose lotyniškojo notariato valstybėse, notaro profesija pasižymi savireguliacija, vykdoma per nustatytą savivaldos sistemą, kuri apima visus notaro veikla besiverčiančius asmenis ir užtikrina *inter alia* atstovavimą jiems, esant santykiams su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei tarptautiniu lygiu, kvalifikacijos tobulinimo organizavimą, vienus profesinės etikos standartus ir jų laikymosi kontrolę, taip pat kitokią įstatymų reikalaujamą notarų veiklos kontrolę. Įstatymų nustatytas savivaldos institucijų tikslas yra reguliuoti, remti ir kontroliuoti notarus, vykdančius svarbias viešojo pobūdžio funkcijas, visuomenės apsaugos tikslais, ir taip užtikrinti viešąjį interesą.

Notarų profesijos savireguliacija per atitinkamą savivaldos institucijų sistemą neabejotinai turi pranašumų prieš reguliavimą, vykdomą valstybės institucijų⁴:

- 1) valstybės institucijų ir notarų santykiui būdinga informacijos asimetrija;
- 2) valstybės institucijoms yra sunkiau (pavyzdžiui, jos patiria didesnes išlaidas) gauti būtiną informaciją, kurios reikia veiksmingam reguliavimui atlikti;
- 3) valstybės institucijų reguliavimo atveju notarų veiklos stebėsenos, kontrolės ir reguliavimo sąnaudos perkeliama visuomenei. Tuo tarpu notarų savireguliacijos atveju šias sąnaudas padengia patys notari;
- 4) savireguliacija yra lankstesnė negu valstybės institucijų reguliavimas, kai į besikeičiančias sąlygas negalima reaguoti taip greitai ir todėl tai gali stabdyti inovacijas.

Tokių valstybės institucijų reguliavimo trūkumų nepatiria notarų profesinės organizacijos: jos gali lengvai gauti būtiną informaciją, kurios reikia reguliavimui atlikti, reguliavimo sąnaudas paskirsto savo nariams ir greitai reaguoja į besikeičiančias sąlygas. Taigi galima teigti, kad priešingai, nei reguliavimą atliekančios valstybės institucijos arba jei tokį reguliavimą atliktų valstybės įsteigta nepriklausoma įstaiga, savireguliacija yra ne tik efektyvesnė priemonė, bet ir nieko nekainuoja valstybei. Notarų savivaldos institucijos atstovauja savo narių interesams ir juos gina, tačiau jos taip pat, kaip buvo minėta, turi užtikrinti ir viešąjį interesą.

1 Žr. 1 skyriaus „Notariato teisinė prigimtis“ 1.1 poskyrį „Notariato samprata“, taip pat žr. 7 skyrių „Notarų veiklos priežiūra“.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 34-1620.

3 Tai pat žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimą „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 181-6708; Nr. 186 (atitaisymas); Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 4-136 ir kt.

4 R. van den Bergh, Y. Montangie *Theory and Evidence on the Regulation of the Latin Notary Profession*. Erasmus Competition and Regulation institute (ECRI)-report 0604, 2006 June. Prieiga per internetą <http://www.seor.nl/media/files/law-and-economics-notaries.pdf> (žiūrėta 2013 10 02).

Notarų savivaldos sistema įtvirtinta Lietuvos Respublikos notariato įstatyme⁵ ir Lietuvos notarų rūmų statute⁶. Šiuose teisės aktuose *expressis verbis* nustatyta, kad notarų savivaldą įgyvendina Lietuvos notarų rūmai.

Pagal Notariato įstatymo 8 straipsnį visi Lietuvos Respublikos notariai vienijasi į Notarų rūmus, kurie įsikūrę Lietuvos Respublikos sostinėje Vilniuje, o kiekvienas notaras yra Notarų rūmų narys. Įstatyme taip pat numatyta, kad Notarų rūmai yra juridinis asmuo, o Notarų rūmų statutą priima Notarų rūmų susirinkimas ir tvirtina Lietuvos Respublikos teisingumo ministras. Lietuvos notarų rūmų statuto, 1993 m. priimto Notarų rūmų narių susirinkime ir patvirtinto teisingumo ministro įsakymu (2008 m. statutas buvo išdėstytas nauja redakcija), 1 straipsnyje nustatyta, kad Notarų rūmai yra notarų savivaldos institucija, įsteigta vadovaujantis Notariato įstatymu ir vienijanti visus Lietuvos notarus. Statute taip pat numatyta, kad kiekvienas notaras yra Notarų rūmų narys. Taigi Notarų rūmai, kuriems valstybė patikėjo vykdyti notarų, kaip valstybės kontroliuojamos profesijos, savivaldą, įsteigti vadovaujantis Notariato įstatymu.

Notarų rūmai yra viešasis juridinis asmuo, kurio teisinė forma – asociacija. Pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 3 straipsnį Notarų rūmų veikla grindžiama savivaldos, viešumo ir teisėtumo principais, o savo veikloje Notarų rūmai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos civiliniu kodeksu, Notariato įstatymu, Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymu, kiek jis neprieštaruja Notariato įstatymui, kitais Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais bei kitais norminiais teisės aktais ir Lietuvos notarų rūmų statutu.

Notariato įstatyme bei Lietuvos notarų rūmų statute nurodyta, kad kiekvienas notaras *ex lege* yra Notarų rūmų narys ir turi tam tikras teises ir pareigas, tvarkant bendrus notariato reikalus⁷. Tai reiškia, kad kiekvieno notaro narystė Notarų rūmuose yra privaloma. Notarų rūmų nariu asmuo tampa, kai paskiriamas notaru ir duoda notaro priesaiką. Notaro narystė Notarų rūmuose nutrūksta pasibaigus notaro įgaliojimams.

Atsižvelgiant į tai, kad Notarų rūmų teisinė forma yra asociacija, gali kilti klausimas, ar privaloma notarų narystė profesinėje asociacijoje nepažeidžia asociacijų laisvės principo. Šiuo klausimu išaiškinimą yra pateikęs Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2008 m. sausio 7 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“⁸ byloje, kurioje buvo svarstomas klausimas, ar Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo normos, nustatančios visų antstolių privalomą narystę asociacijoje – Lietuvos antstolių rūmuose, ir atitinkamos pareigos šiai asociacijai neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 35 straipsniui ir konstituciniam teisinės valstybės principui.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nurodė, kad Antstolių rūmai, kaip visų Lietuvos Respublikos antstolių savivaldos institucija, vykdo Antstolių įstatyme nustatytas funkcijas, užtikrindami antstolio profesijos sutelktumą, vienodus profesinės veiklos standartus ir antstolių veiklos kontrolę, t. y. viešąsias funkcijas. Tikslingumo atžvilgiu nepateisinama, gal ir konstituciškai nepagrįsta būtų ir tai, kad kokie nors tam tikra valstybės kontroliuojama profesija besiverčiantys asmenys galėtų būti „šalia“ profesinės savivaldos sistemos ir ne tik neprisidėtų prie jos veikimo, bet ir galėtų išvengti atitinkamos profesinės veiklos kontrolės. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi įgaliojimus įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmenys, besiverčiantys tam tikra valstybės kontroliuojama profesija, *ex lege* priklausytų tam tikrai asociacijai, užtikrinančiai šios profesijos savivaldą, *inter alia* vienodus profesinės etikos standartus ir jų laikymosi priežiūrą,

5 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

6 Lietuvos notarų rūmų statutas, patvirtintas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. sausio 3 d. įsakymu Nr. 1R-3 „Dėl Lietuvos notarų rūmų statuto naujos redakcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 6-222.

7 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos* / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 653.

8 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 4-136.

o antstolių privaloma narystė Antstolių rūmuose ir pareigos, susijusios su jų išlaikymu, *ex lege* yra neatskiriama nuo asmens laisvo apsisprendimo būti antstoliu ir vykdyti Antstolių įstatymo bei kitų įstatymų nustatytas funkcijas, kitą veiklą ir turėti atitinkamus įgaliojimus. Šiame Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime suformuluota doktrina *mutatis mutandis* taikytina ir notaro profesijai⁹. Taigi notarų privaloma narystė Notarų rūmuose neatskiriama nuo asmens laisvo apsisprendimo būti notaru ir vykdyti Notariato įstatymo bei kitų teisės aktų nustatytas funkcijas bei turėti atitinkamus įgaliojimus.

Tokios pačios pozicijos dėl privalomos narystės profesinėje organizacijoje laikomasi ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, kad laisvųjų profesijų reguliavimo institucijos, taip pat ir Notarų rūmai, nėra asociacijos pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos¹⁰ 11 straipsnį. Įstatymų nustatytas šių institucijų tikslas yra reguliuoti ir remti šias profesijas, vykdamas svarbias viešosios teisės funkcijas visuomenės apsaugos tikslais, todėl jų negalima prilyginti privatinės teisės asociacijoms arba profsąjungoms ir jos turi likti integruotos į valstybės struktūras¹¹. Taigi Notarų rūmai nėra tokia organizacija, kuri atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 straipsnio prasmę, nes yra įsteigti įstatymu, siekiant reguliuoti notaro profesiją ir šitaip užtikrinti viešąjį interesą. Valstybė gali nustatyti pareigą valstybės reguliuojama notaro profesine veikla besiverčiantiems asmenims būti Notarų rūmų nariais. Narystė Notarų rūmuose privaloma tam, kad valstybė per Notarų rūmus, kaip tarpininką, galėtų vykdyti privačių notarų, vykdančių valstybės deleguotas viešojo pobūdžio funkcijas, veiklos priežiūrą fizinių ir juridinių asmenų interesų apsaugos tikslais.

Pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 9 straipsnį kiekvienas Notarų rūmų narys turi vienas teises ir pareigas (išskyrus vieną toliau nurodytą atvejį). Jis turi tokias teises: dalyvauti Notarų rūmų veikloje; dalyvauti ir balsuoti Notarų rūmų narių ir atitinkamų Notarų rūmų apygardų susirinkimuose (Notarų rūmų narys neturi teisės balsuoti, jeigu sustabdyti jo, kaip notaro, įgaliojimais arba svarstomi su juo susiję klausimai); siūlyti kandidatus į Notarų rūmų organus; rinkti ir (ar) būti išrinktas į Notarų rūmų organus; dalyvauti Notarų rūmų ir Notarų rūmų apygardų renginiuose; gauti informaciją apie Notarų rūmų veiklą; naudotis Notarų rūmų teikiamomis paslaugomis; skųsti Notarų rūmų susirinkimo, Notarų rūmų prezidiumo nutarimus, Notarų rūmų prezidento sprendimus per vieną mėnesį nuo nutarimo priėmimo dienos Vilniaus apygardos administraciniam teismui; susipažinti su Notarų rūmų veiklos metine ataskaita, pajamų ir išlaidų sąmata, Notarų rūmų susirinkimo, Notarų rūmų prezidiumo nutarimais.

Siekiant užtikrinti savivaldos sistemos veikimą, kiekvienas notaras turi ne tik teisių, bet ir teisės aktais nustatytų pareigų, susijusių su notarų savivaldos sistemos veikimo užtikrinimu, t. y. Notarų rūmų uždavinių įgyvendinimu ir funkcijų vykdymu.

Pagal Notariato įstatymo 13 straipsnį visi notarai savo veikloje privalo vadovautis Notarų rūmų nutarimais. Pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 10 straipsnį kiekvienas notaras privalo laikytis Notariato įstatymo, Notarų garbės (etikos) kodekso ir Lietuvos notarų rūmų statuto reikalavimų, taip pat vykdyti Notarų rūmų narių susirinkimo, Notarų rūmų prezidiumo nu-

9 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris*. Vilnius, 2011, p. 654.

10 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14 // Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7390.

11 Žr. 2001 m. balandžio 3 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo nutarimą dėl priimtumo byloje O. V. R. prieš Rusiją, kurioje pareiškėja, Rusijos pilietė, Europos Žmogaus Teisių Teismui pateikė skundą, kad, vadovaujantis Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 straipsniu (kurio 1 dalyje *inter alia* nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę laisvai jungtis į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, kad būtų ginami savi interesai), privaloma narystė regioniniuose notarų rūmuose, grasinant atimti teisę verstis notaro praktika, pažeidė jos laisvą jungtis į asociacijas. Remdamasi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 ir 14 straipsniais, ieškovė skundėsi, kad ji, kaip privati notarė, buvo verčiama tapti Notarų rūmų nare, kitaip nei tuo atveju, kai ji dirbo valstybine notare. Ieškovės nuomone, privaloma narystė Notarų rūmuose prieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 straipsniui. Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad pareiškėjos skundas nesuderinamas su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 straipsniu, ir jį atmetė (O. V. R. v. Russia (dec.), no. 44319/98, ECHR 2001-V). Taip pat žr. 2008 m. gegužės 6 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo nutarimą dėl priimtumo byloje Nacionaliniai notarų rūmai prieš Albaniją (National Notary Chamber v. Albania (dec.), no. 17029/05) ir kt.

tarimus, prezidento sprendimus ir pavedimus dėl savivaldos uždavinių ir funkcijų atlikimo. Viena iš notaro pareigų, numatyta Lietuvos notarų rūmų statute, yra Notarų rūmų susirinkimo nustatyta tvarka mokėti nario mokesį, draudimo įmokas ir kitus tikslinius įnašus.

Pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 37 straipsnį nario mokesčiai, taip pat savanoriški narių įnašai ir kiti tiksliniai įnašai sudaro Notarų rūmų turtą, kuris naudojamas Notarų rūmams išlaikyti ir jų išlaidoms padengti, atliekant Notarų rūmų uždavinius ir funkcijas. Kadangi Notarų rūmai yra savarankiška organizacija, pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 41 straipsnį nario mokesčio dydžio nustatymas priskiriamas išimtinai Notarų rūmų narių susirinkimo kompetencijai, o kiekvienas Notarų rūmų narys turi teisę mokesčių klausimą iškelti Notarų rūmų narių susirinkime. Be to, Notarų rūmų narių susirinkimas gali nustatyti ir kitus narių tikslinius įnašus ir jų dydžius. Paminėtina, kad pagal Notariato įstatymo 23 straipsnio 1 dalies 11 punktą, jeigu notaras sistemingai daugiau kaip keturis mėnesius iš eilės nemoka mokesčių Notarų rūmams, jo įgaliojimai pasibaigia¹². Siekiant užkirsti kelią sistemingam nario mokesčio nemokėjimui, dar nesibaigus nurodytam terminui notarui gali būti iškelta drausmės byla.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas jau minėtame 2008 m. sausio 7 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kuriame suformuluota doktrina *mutatis mutandis* taikytina ir notaro profesijai, konstatavo, kad asmenys, besiverčiantys tam tikra valstybės kontroliuojama profesija ir *ex lege* priklausantys tam tikrai asociacijai, užtikrinančiai šios profesijos savivaldą, negali neturėti pareigų, susijusių su atitinkamos asociacijos išlaikymu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, kad antstolių privaloma narystė Antstolių rūmuose ir pareigos, susijusios su rūmų išlaikymu, *ex lege* yra neatskiriama nuo asmens laisvo apsisprendimo būti antstoliu ir vykdyti Antstolių įstatymo bei kitų įstatymų nustatytas funkcijas, kitą veiklą ir turėti atitinkamus įgaliojimus. Taip pat pripažino, kad Antstolių įstatymo nuostata, jog „Lietuvos antstolių rūmų veikla finansuojama iš antstolių mokamų įmokų“, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

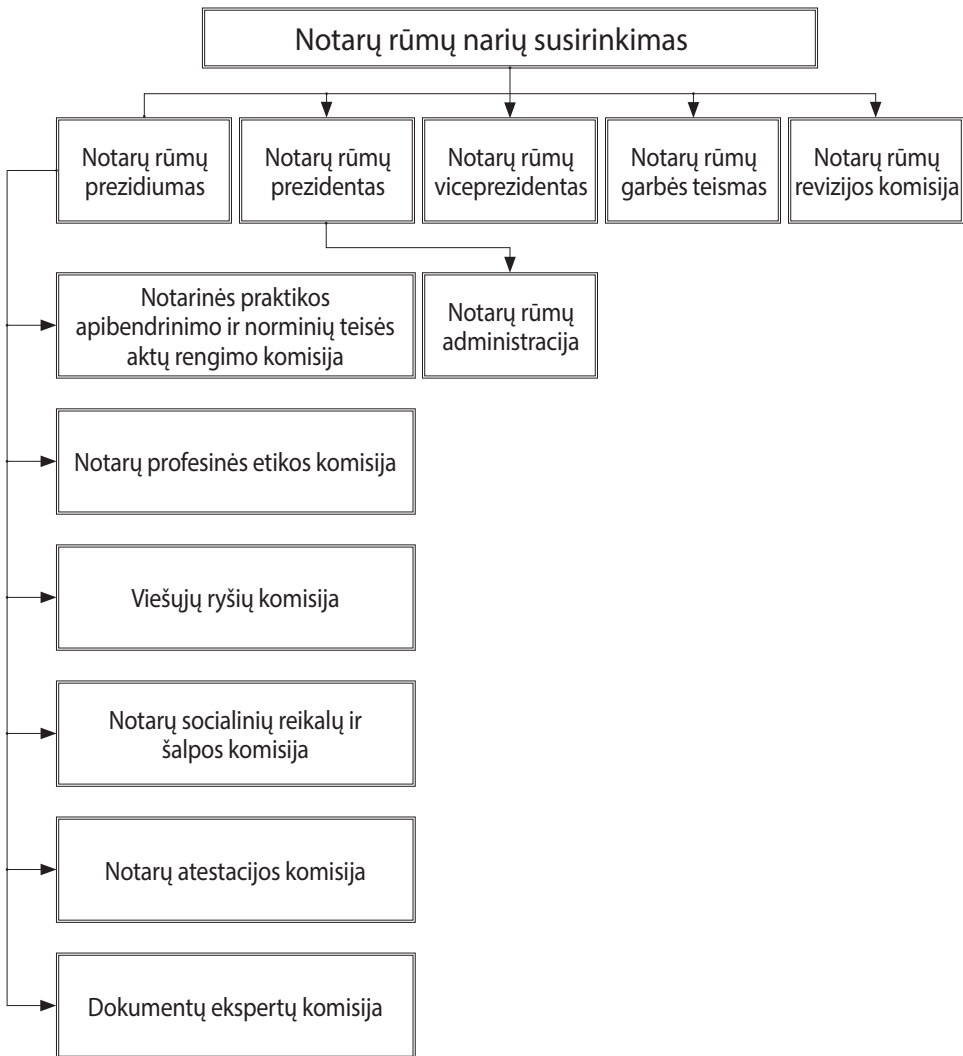
Kiekvienas Notarų rūmų narys taip pat privalo savo elgesiu ir veikla stiprinti Notarų rūmų autoritetą visuomenėje, rūpintis teigiamu notarų, kaip aukščiausios kvalifikacijos teisininkų, įvaizdžiu ir atsakingu kasdieniu darbu pelnyti vis didesnį žmonių pasitikėjimą noterais. Nariai privalo dalyvauti Notarų rūmų narių ir atitinkamų Notarų rūmų apygardų susirinkimuose. Nedalyvavimas Notarų rūmų narių susirinkime be svarbių priežasčių yra pagrindas iškelti notarui drausmės bylą. Kiekvienas narys, Notarų rūmams pareikalavus, taip pat privalo teikti informaciją apie atliktus notarinius veiksmus. Paminėtina, kad aktyvus dalyvavimas Notarų rūmų veikloje yra ne vien jų nario teisė, bet ir pareiga¹³. Vadovaujantis Lietuvos notarų rūmų statuto 34 straipsniu, už pavyzdinę notaro pareigų vykdymą ir aktyvų dalyvavimą Notarų rūmų veikloje notaras Notarų rūmų prezidiumo gali būti paskatintas, pareiškiant jam padėką žodžiu, padovanojant prezidiumo padėkos raštu ir kt.

Notarų rūmai įgyja ir įgyvendina civilines teises, prisiima ir vykdo civilines pareigas per savo organus, kurių struktūra nustatyta Lietuvos notarų rūmų statute. Lietuvos notarų rūmų statuto 12 straipsnyje numatyta, kad Notarų rūmų organai yra:

- Notarų rūmų narių susirinkimas;
  - Notarų rūmų prezidiumas;
  - Notarų rūmų prezidentas;
  - Notarų rūmų viceprezidentas;
  - Notarų garbės teismas;
  - Notarų rūmų revizijos komisija.
- Notarų rūmų valdymo organai yra prezidiumas ir prezidentas.

12 Apie notarų įgaliojimų pasibaigimą žr. 9 skyrių „Notarų įgaliojimų sustabdymas ir pasibaigimas“.

13 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 655.*

1 pav. Lietuvos notarų rūmų struktūra

Notarų rūmų narių susirinkimas yra aukščiausias ir svarbiausias Notarų rūmų organas, kuriame teisę ir pareigą dalyvauti turi visi Notarų rūmų nariai, t. y. notarai. Notarų rūmų narių susirinkimas sprendžia svarbiausius, esminius su Notarų rūmais susijusius klausimus, kurie daro įtaką tolesnei Notarų rūmų veiklai. Notarų rūmų narių susirinkime kiekvienas notaras turi vieną balsą ir gali išreikšti savo valią su Notarų rūmais susijusiais klausimais. Teisės balsuoti susirinkime notaras neturi tik tuomet, kai sustabdyti jo, kaip notaro, įgaliojimai arba svarstomi su juo susiję klausimai.

Pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 13 straipsnį į Notarų rūmų narių susirinkimo kompetenciją įeina: Notarų rūmų statuto priėmimas ir keitimas; pagrindinių Notarų rūmų veiklos perspektyvų ir kryptių nustatymas; Notarų rūmų valdymo organų skyrimas (rinkimas) ir at-

šaukimas; Notarų rūmų viceprezidento skyrimas (rinkimas) ir atšaukimas; Notarų rūmų revizijos komisijos narių, dviejų Notarų garbės teismo narių skyrimas (rinkimas) ir atšaukimas; Lietuvos Respublikos notarų (garbės) etikos kodekso tvirtinimas, keitimas ir pildymas; Notarų rūmų veiklos metinės ataskaitos ir Notarų rūmų metinės pajamų ir išlaidų sąmatos tvirtinimas; notarų mokamo nario mokesčio ir kitų tikslinių įnašų, skirtų Notarų rūmų uždaviniams ir funkcijoms atlikti, dydžių bei jų mokėjimo tvarkos nustatymas; sprendimų dėl stojimo į tarptautines ar kitas organizacijas priėmimas; sprendimų dėl kitų juridinių asmenų steigimo ar dėl tapimo kitų juridinių asmenų dalyviu priėmimas bei kitų klausimų sprendimas, jeigu pagal statutą tai nepriskirta kitų Notarų rūmų organų kompetencijai ir jei pagal esmę tai nėra valdymo organų funkcijos.

Pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 14 straipsnį Notarų rūmų narių susirinkimas šaukiamas ne rečiau kaip du kartus per metus prezidiumo nutarimu. Eilinis Notarų rūmų narių susirinkimas turi įvykti ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo finansinių metų pabaigos. Neeilinis Notarų rūmų narių susirinkimas gali būti sušauktas bet kuriuo metu prezidiumo nutarimu arba reikalaujant ne mažiau kaip 1/5 visų Notarų rūmų narių.

Notarų rūmų narių susirinkimas laikomas teisėtu, jeigu jame dalyvauja daugiau kaip pusė visų Notarų rūmų narių. Jeigu Notarų rūmų narių susirinkime nėra kvorumo, šaukiamas pakartotinis Notarų rūmų narių susirinkimas, kuris turi teisę priimti nutarimus neįvykusio susirinkimo darbotvarkės klausimais, nesvarbu, kiek susirinkime dalyvavo Notarų rūmų narių, išskyrus kai priimamas, keičiamas arba pildomas Lietuvos notarų rūmų statutas¹⁴.

Lietuvos notarų rūmų statuto 17 straipsnyje numatyta, kad Notarų rūmų narių susirinkimo sprendimai priimami paprasta balsų dauguma, išskyrus sprendimą dėl Lietuvos notarų rūmų statuto priėmimo, pildymo ar keitimo (kai reikia ne mažiau kaip 2/3 Notarų rūmų narių susirinkime dalyvaujančių notarų balsų). Sprendimai priimami atviru balsavimu. Slaptu balsavimu sprendimai priimami Statute nurodytais atvejais arba jeigu to prašo ne mažiau kaip 20 Notarų rūmų narių susirinkime dalyvaujančių narių. Notarų rūmų narių susirinkimo priimti sprendimai įforminami nutarimais. Prezidiumo nutarimu Notarų rūmų narių susirinkime gali dalyvauti ir kiti asmenys be balso teisės.

Paminėtina, kad Notarų rūmų veiklos teritoriją sudaro Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio apygardos, todėl, siekiant užtikrinti aktyvią Notarų rūmų veiklą visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje, teikti informaciją notarams apie Notarų rūmų veiklą bei įgyvendinti notarų teisę dalyvauti notarų savivaldoje, gali būti šaukiami apygardų notarų susirinkimai (Lietuvos notarų rūmų statuto 4 straipsnis).

Prezidiumas yra kolegialus Notarų rūmų valdymo organas. Prezidiumas privalo užtikrinti tinkamą Notarų rūmų uždavinių įgyvendinimą ir funkcijų atlikimą. Pagrindinė jo funkcija apima kasdienį Notarų rūmų valdymą ir su tuo susijusių sprendimų priėmimą.

Pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 18, 19 straipsnius prezidiumą sudaro aštuoni nariai, kuriuos skiria (renka) Notarų rūmų narių susirinkimas trejiems metams. Pirmiausia, atitinkamų apygardų notarų susirinkimuose išrenkama po vieną kandidatą į prezidiumo narius. Atsižvelgiant į tai, kad Vilniaus apygardoje veiklą vykdo daugiausia notarų, siekiant užtikrinti tinkamą jų atstovavimą, šioje apygardoje išrenkami du kandidatai į prezidiumo narius. Kandidatu į prezidiumo narius gali būti ne vyresnis kaip 65 metų notaras. Kandidatų į prezidiumo narius rinkimai apygardose vyksta atviru arba slaptu balsavimu. Išrenkamas tas kandidatas, kuris su renka ne mažiau kaip 1/2 susirinkime dalyvaujančių apygardos narių balsų. Apygardų notarų susirinkimuose išrinktus kandidatus prezidiumo nariais skiria Notarų rūmų narių susirinkimas. Susirinkimui nepatvirtinus apygardos susirinkimo pasiūlyto kandidato, turi būti šaukiamas pakartotinis tos apygardos susirinkimas, kuris turi išrinkti kitą kandidatą į prezidiumo narius.

14 Pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 5 straipsnį Lietuvos notarų rūmų statutas gali būti priimamas, keičiamas arba pildomas, jeigu Notarų rūmų narių susirinkime dalyvauja daugiau kaip 1/2 visų Notarų rūmų narių ir jeigu už jį atviru balsavimu balsuoja ne mažiau kaip 2/3 Notarų rūmų narių susirinkime dalyvaujančių notarų.

Prieš terminą pasibaigus prezidiumo nario įgaliojimams arba Notarų rūmų susirinkimui atšaukus jį iš pareigų, likusiai kadencijos daliai tokia pačia tvarka renkamas naujas prezidiumo narys. Prezidiumo nariai *ex officio* taip pat yra prezidentas ir viceprezidentas. Prezidiumo pirmininkas yra prezidentas.

Kiekvienas prezidiumo narys yra atskaitingas jo kandidatūrą iškėlusiam apygardos notarų susirinkimui. Pažymėtina, kad prezidiumo nariai tuo pačiu metu negali būti Notarų garbės teismo, Notarų rūmų revizijos komisijos ar kitų prezidiumo sudaromų komisijų nariais. Prezidiumas veikia, vadovaudamasis Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamentu¹⁵.

Prezidiumo kompetencija nustatyta Notariato įstatyme, Lietuvos notarų rūmų statute, Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamente ir kituose teisės aktuose. Pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 20 straipsnį ir Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 2.1 punktą prezidiumas: užtikrina tinkamą Notarų rūmų funkcijų atlikimą bei Notarų rūmų narių susirinkimo nutarimų vykdymą; valdo, naudoja ir disponuoja Notarų rūmų turtu, neviršydamas Notarų rūmų narių susirinkimo patvirtintos pajamų ir išlaidų sąmatos; priima nutarimus dėl sandorių sudarymo; teikia pasiūlymus Notarų rūmų narių susirinkimui dėl Notarų rūmų nario mokesčio ir kitų tikslinių įnašų dydžių, užtikrinančių efektyvų Notarų rūmų funkcionavimą; išklauso Notarų rūmų komisijų ataskaitas apie jų atliktą darbą; tvirtina Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamentą; taip pat tvirtina Notarų rūmų administracijos darbo reglamentą, struktūrą, darbuotojų skaičių, jų funkcijas ir atlyginimus; priima į darbą (atleidžia) Notarų rūmų darbuotojus bei atlieka kitas statute ir Notariato įstatyme nustatytas funkcijas, kurios nepriskirtos Notarų rūmų narių susirinkimo ir prezidento kompetencijai. Be to, pagal Notariato įstatymo 7(1) straipsnį už Notariato įstatymo, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintų teisės aktų ir Notarų garbės (etikos) kodekso pažeidimus prezidiumas turi teisę iškelti notarui drausmės bylą; rūpindamasis notarų kvalifikacijos kėlimu ir kontroliuodamas, kad notaras sąžiningai atliktų savo pareigas, esant pagrįstam suinteresuoto asmens skundui, teismo sprendimui, kuriuo atliktas notarinis veiksmas pripažįstamas neteisėtu, esant kitiems pagrindams, kurie leidžia abejoti notaro atliktų notarinių veiksmų teisėtumu, vadovaudamasis Notarų atestavimo nuostatų¹⁶ 4.2 punktu, gali pareikalauti notaro neeilinės atestacijos; pagal Notarų atestavimo nuostatų 12 punktą prezidiumas taip pat pateikia Notarų atestacijos komisijai medžiagą dėl atestuojamų notarų, o pagal Notarų atestavimo vykdymo ir organizavimo tvarkos¹⁷ 32 punktą prezidiumo narys atitinkamai pagal apygardą patikrina notaro, kuris atestuojamas praėjus vieneriems metams nuo savo darbo pradžios, veiklą ir surašo išvadą dėl jo veiklos. Prezidiumas, kaip Notarų rūmų savivaldos organas, vadovaudamasis Notariato įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 6 punktu, gali reikalauti iš notarų informacijos apie atliktus notarinius veiksmus.

Be jau minėtos kompetencijos, prezidiumas, vykdydamas teisės aktų jam pavestas funkcijas, pagal Lietuvos notarų rūmų statuto 33 straipsnį gali sudaryti įvairias komisijas¹⁸, kurios nėra laikomos Notarų rūmų organais, pavyzdžiui, notarinės praktikos apibendrinimo ir norminių teisės aktų rengimo, notarų profesinės etikos, notarų atestacijos, kitas nuolatinės ir laikinosios komisijas. Komisijos veikia pagal prezidiumo patvirtintus nuostatus ir jam atsiskaito. Kiekvienoje komisijoje turi būti ne mažiau kaip po vieną notarą iš kiekvienos apygardos. Sudarius prezidiumui, Notarų rūmuose veikia tokios nuolatinės Notarų rūmų komisijos:

- *Notarinės praktikos apibendrinimo ir norminių teisės aktų rengimo komisija*. Šios komisijos uždavinys – apibendrinti notarinę praktiką ir rengti norminių teisės aktų projektus. Ko-

15 Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamentas, patvirtintas 1997 m. birželio 7 d. Notarų rūmų prezidiumo nutarimu (Notarų rūmų prezidiumo 2008 m. balandžio 18 d. nutarimo redakcija). Lietuvos notarų rūmų informacija.

16 Notarų atestavimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymu Nr. 122, „Dėl notarų atestavimo nuostatų patvirtinimo“. Teisingumo ministerijos informacija.

17 Notarų atestavimo vykdymo ir organizavimo tvarka, patvirtinta Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2007 m. spalio 22 d. nutarimu Nr. 22. Lietuvos notarų rūmų informacija.

18 Pažymėtina, kad Notarų rūmų prezidiumas privalo sudaryti Notarų atestacijos komisiją, kadangi Notariato įstatyme įtvirtinta notarų atestacija.

misijos nutarimai notarinės praktikos apibendrinimo klausimais, patvirtinus prezidiumui, paskelbiami notarams. Komisija savo veikloje bendradarbiauja su įvairių įstaigų specialistais ir konsultantais. Komisija taip pat dalyvauja organizuojant seminarus, kollokviumus ir kitus renginius.

- *Notarų profesinės etikos komisija.* Ši komisija, esant asmenų pareiškimams, skundams ir pasiūlymams, nagrinėja klausimus dėl notarų etikos ir drausmės (kai notarų veiksmai yra nesusiję su notarinėmis veiksmų esme), taip pat svarsto skundus, gautus iš notarų dėl kolegų neetiško elgesio. Komisija turi teisę pareikalauti iš notaro pasiaiškinimo, gauti pirminę medžiagą apie informacijoje, skunde ar pareiškime nurodytas aplinkybes, taip pat prezidiumo pavedimu turi teisę notaro biure atlikti patikrinimą, o jį atlikusi, teikti pasiūlymus ir apibendrinimus. Komisija gali apsvarstyti prasižengusį notarą savo posėdyje; įspėti notarą; siūlyti prezidiumui svarstyti jo elgesį prezidiumo posėdyje; teikti prezidiumui iškelti notarui drausmės bylą.
- *Viešųjų ryšių komisija.* Šios komisijos tikslas – didinti supratimą tarp visuomenės ir notariato. Komisija nagrinėja viešųjų ryšių formavimo ir plėtojimo, šviečiamojo pobūdžio laidų, renginių, seminarų organizavimo, informacinio pobūdžio medžiagos ruošimo, bendradarbiavimo su kitomis institucijomis klausimus ir pan. Komisija turi teisę pareikalauti iš notaro pasiaiškinimo ir gauti pirminę medžiagą apie žiniasklaidoje nurodytas aplinkybes.
- *Notarų socialinių reikalų ir šalpos komisija.* Šios komisijos tikslas – patarti prezidiumui sprendžiant socialinius notarų klausimus. Komisija prezidiumo pavedimu nagrinėja notarų prašymus skirti pašalpas pagal Notarų šalpos nuostatus ir teikia prezidiumui išvadą dėl pašalpos skyrimo, taip pat nagrinėja kitus socialinius notarų klausimus. Komisija, esant reikalui, siūlo prezidiumui inicijuoti Notarų šalpos nuostatų pakeitimus, taip pat teikia prezidiumui svarstyti kitus klausimus, susijusius su notarų socialine apsauga.
- *Notarų atestacijos komisija.* Ši komisija vykdo notarų atestaciją – notaro asmeninių savybių, pareiškimo ir kvalifikacijos įvertinimą¹⁹.
- *Dokumentų ekspertų komisija.* Šios komisijos uždavinys – teikti prezidiumui išvadas ir pasiūlymus dokumentų vertės ekspertizės, tvarkymo ir apskaitos klausimais. Komisija svarsto ir teikia prezidiumui tvirtinti Notarų rūmų dokumentacijos planus, ilgo saugojimo bylų apyrašus, svarsto ir teikia prezidiumui tvirtinti naikinti atrinktų bylų (dokumentų) aktus, derina notarų bylų apskaitos dokumentus. Komisija turi teisę teikti pasiūlymus prezidiumui dėl dokumentų saugojimo terminų nustatymo, teikti rekomendacijas notarams dėl dokumentų rengimo, bylų formavimo ir saugojimo.

Prezidiumo posėdžius savo iniciatyva šaukia prezidentas. Prezidiumo posėdis taip pat turi būti sušauktas, jeigu ne mažiau kaip trys prezidiumo nariai motyvuotu raštu pateikia prezidentui reikalavimą, jame nuroydamai klausimą, kuris turėtų būti svarstomas, ir pridėdami nutarimo projektą. Klausimus prezidiumo posėdžiui turi teisę pateikti prezidiumo nariai savo iniciatyva, Notarų rūmų administracija ir notarai. Paprastai prezidiumo posėdžiai vyksta kartą per mėnesį, esant poreikiui ir dažniau. Prezidiumo posėdyje gali dalyvauti ir kiti į posėdį pakviesti asmenys. Prezidiumo posėdžiui pirmininkauja prezidentas, o jo nesant – viceprezidentas. Nesant prezidento ir viceprezidento, posėdžiui pirmininkauja vyriausias amžiumi prezidiumo narys²⁰.

Prezidiumo posėdžiai yra teisėti ir prezidiumas turi teisę priimti nutarimus, jeigu jame dalyvauja daugiau negu pusė prezidiumo narių. Prezidiumo nutarimai priimami paprasta posėdyje dalyvaujančių prezidiumo narių balsų dauguma atviru balsavimu. Kiekvienas prezidiumo narys turi vieną balsą. Balsams pasidalijus po lygiai, lemia prezidiumo pirmininko balsas. Prezidiumo narys neturi teisės atsisakyti balsuoti arba susilaikyti. Jis taip pat neturi teisės

19 Apie Notarų atestacijos komisijos kompetenciją plačiau žr. 7 skyriaus „Notarų veiklos priežiūra“ 7.3 poskyrį „Notarų atestacija“.
20 Lietuvos notarų rūmų statuto 21, 22 straipsniai; Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 3.1–3.9, 4.2 punktai.

balsuoti, jeigu sustabdyti jo, kaip notaro, įgaliojimai, arba svarstomi su juo susiję klausimai. Paminėtina, kad prezidiumas gali priimti nutarimus ir elektroniniu būdu, balsuojant už juos tokia pačia tvarka kaip ir posėdyje²¹.

Prezidiumo nutarimus gali panaikinti Notarų rūmų narių susirinkimas arba pats prezidiumas, jeigu šie nutarimai nepakeitė trečiųjų asmenų teisių ir pareigų, išskyrus atvejus, kai trečiasis asmuo su tuo sutinka. Be to, prezidiumo nutarimai dėl įstatymų taikymo praktikos ir kitais aktualiais klausimais prezidiumo nutarimu yra išsiunčiami Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai ir paskelbiami notarams²².

Kiekvienas prezidiumo narys turi vykdyti prezidiumo jiems pavestus uždavinius bei pavedimus, šaukti savo apygardos notarų susirinkimus, sudaryti ir pateikti apygardos notarų susirinkimo darbotvarkę bei pirmininkauti apygardos notarų susirinkimo posėdžiams. Prezidiumo nariai (atitinkamai pagal apygardą) taip pat surašo išvadas dėl notarų, kurie atestuojami praėjus vieneriems metams nuo notaro darbo pradžios, veiklos. Gavęs prašymą leisti įrengti notaro (notarų) biuro buveinę, atitinkamos Notarų rūmų apygardos prezidiumo narys iki prezidiumo posėdžio, kuriame bus svarstomas notaro (notarų) biuro buveinės įrengimo klausimas, apžiūri būsimą biuro buveinę bei pateikia savo nuomonę prezidiumo posėdyje, taip pat vykdo kitas teisės aktuose nustatytas funkcijas²³.

Prezidentas yra vienasmenis Notarų rūmų valdymo organas. Prezidentą renka Notarų rūmų narių susirinkimas slaptu balsavimu trejų metų laikotarpiui. Išrinktu laikomas tas kandidatas, už kurį balsavo daugiau negu pusė susirinkime dalyvavusių Notarų rūmų narių. Nė vienam kandidatui nesurinkus reikiamos balsų daugumos, Notarų rūmų susirinkimas priima nutarimą surengti pakartotinį balsavimą, kuris gali vykti tame pačiame arba kitame Notarų rūmų susirinkime. Pakartotiniuose prezidento rinkimuose dalyvauja du kandidatai, prieš tai surinkę daugiausia balsų. Pakartotinio balsavimo metu laikomas išrinktu tas kandidatas, kuris surinko daugiau balsų. Abiem kandidatams surinkus po lygiai balsų, rengiami nauji prezidento rinkimai²⁴.

Prezidentas atstovauja Notarų rūmams, užtikrina Notarų rūmų narių susirinkimų ir prezidiumo nutarimų vykdymą; prezidiumo nutarimu sudaro sandorius Notarų rūmų vardu; pirmininkauja Notarų rūmų narių susirinkimams, prezidiumo posėdžiams; prezidiumo nutarimu sudaro ir nutraukia su Notarų rūmų darbuotojais darbo sutartis, skatina juos ir skiria nuobaudas; pateikia eiliniam Notarų rūmų narių susirinkimui Notarų rūmų veiklos metinę ataskaitą, metinę pajamų ir išlaidų sąmatą, pajamų ir išlaidų ataskaitą; vadovauja Notarų rūmų administracijos personalui; priima sprendimus dėl paveldėjimo bylų pavidimo ar perdavimo vesti kitam notarui ir kt.²⁵

Nesant prezidento arba jam laikinai negalint eiti savo pareigų, jį pavaduoja kitas prezidento įgaliotas asmuo – viceprezidentas arba, nesant viceprezidento arba jam laikinai negalint eiti savo pareigų, vyriausias amžiumi prezidiumo narys. Prezidento įgaliojimai pasibaigia, pasibaigus jo kadencijai, taip pat pasibaigus prezidiumo įgaliojimams²⁶.

Viceprezidentas taip pat yra Notarų rūmų organas, kuris atlieka prezidentui pavestas funkcijas, kai prezidentas negali eiti savo pareigų (dėl ligos, išvykus į komandiruotę ir kt.), prezidentui atsistatydinus, kol bus išrinktas (paskirtas) naujas prezidentas, taip pat atlieka kitas prezidento jam pavestas funkcijas. Viceprezidentas gali atlikti ir kitus prezidento kompetencijai priskirtus veiksmus pagal prezidento išduotą įgaliojimą. Prezidentas turi teisę kreiptis į prezidiumą dėl pritarimo tokio įgaliojimo išdavimui. Be to, viceprezidentas kuruoja jam prezidiumo pavestas veiklos sritis (prezidiumas gali pavesti viceprezidentui kuruoti tam tikras vei-

21 Lietuvos notarų rūmų statuto 23 straipsnis, Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 4.1, 5.1, 5.4–5.5, 5.12 punktai.

22 Lietuvos notarų rūmų statuto 23, 25 straipsniai, Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 5.2, 5.11 punktai.

23 Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 8.3 punktas.

24 Lietuvos notarų rūmų statuto 26 straipsnis, Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 6.1 punktas.

25 Lietuvos notarų rūmų statuto 27 straipsnis, Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 6.4, 6.5 punktai.

26 Lietuvos notarų rūmų statuto 26, 27 straipsniai, Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 6.2, 6.7 punktai.

klos sritis bei vykdyti tam tikras funkcijas, kurios nėra priskirtos prezidento kompetencijai)²⁷.

Viceprezidentą renka Notarų rūmų narių susirinkimas iš visų kandidatų slaptu balsavimu trejų metų laikotarpiui. Viceprezidentu laikomas išrinktas tas asmuo, už kurį balsavo daugiau negu pusė susirinkime dalyvavusių Notarų rūmų narių. Nė vienam kandidatui nesurinkus reikiamos balsų daugumos, Notarų rūmų narių susirinkimas priima nutarimą surengti pakartotinį balsavimą, kuris gali vykti tame pačiame arba kitame Notarų rūmų narių susirinkime. Pakartotiniuose viceprezidento rinkimuose dalyvauja du kandidatai, prieš tai surinkę daugiausiai balsų. Pakartotinio balsavimo metu laikomas išrinktu tas kandidatas, kuris surinko daugiau balsų. Abiem kandidatams surinkus po lygiai balsų, rengiami nauji viceprezidento rinkimai. Viceprezidento įgaliojimai pasibaigia, pasibaigus jo kadencijai, taip pat pasibaigus prezidiumo įgaliojimams²⁸.

Notarų rūmų revizijos komisija yra priežiūros organas, kasmet atliekantis Notarų rūmų finansinės veiklos ir Notarų rūmų narių susirinkimų nutarimų vykdymo patikrinimą. Revizijos komisija finansinės veiklos patikrinimo aktą ir savo išvadas dėl Notarų rūmų narių susirinkimų nutarimų vykdymo pateikia tvirtinti Notarų rūmų susirinkimui. Notarų rūmų revizijos komisiją iš penkių narių, po vieną iš kiekvienos apygardos, trejiems metams renka Notarų rūmų narių susirinkimas. Notarų rūmų revizijos komisijos veiksmų tvarką ir teises nustato Notarų rūmų revizijos komisijos darbo reglamentas, tvirtinamas Notarų rūmų narių susirinkimo²⁹.

Revizijos komisija, vykdydama savo uždavinius, turi teisę susipažinti su prezidiumo metine veiklos ataskaita ir duoti dėl jos savo išvadą; susipažinti su visais prezidiumo finansinės ir ūkinės veiklos dokumentais, Notarų rūmų narių susirinkimų nutarimais ir protokolais, taip pat su prezidiumo dokumentais, susijusiais su Notarų rūmų susirinkimų nutarimų įgyvendinimu; jeigu reikia, patikrinti ar notarai teisingai moka Notarų rūmų nario mokesť; duoti Notarų rūmų narių susirinkimui išvadą dėl kitų metų Notarų rūmų metinės veiklos sąmatos. Revizijos komisija, jeigu reikia, patikrinimams turi teisę kviesti nepriklausomus ekspertus (auditorius)³⁰.

Notarų garbės teismas, vadovaudamasis Notarų garbės teismo nuostatais, kuriuos tvirtina Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, nagrinėja notarų profesinės etikos ir tarnybinių nusižengimų bylas, t. y. drausmės bylas³¹. Notarų garbės teismą sudaro penki notarai, iš kurių du renkami Notarų rūmų narių susirinkime, du skiria teisingumo ministras, vieną – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Notarų garbės teismo įgaliojimai trunka trejus metus. Notarų garbės teismas gali veikti, jeigu jį išrinkta ar paskirta daugiau kaip pusė narių³². Notarų garbės teismo darbo organizavimo, drausmės bylų iškėlimo ir nagrinėjimo tvarką reglamentuoja Notarų garbės teismo nuostatai.³³

Pažymėtina, kad prezidento, viceprezidento, prezidiumo nario, Notarų garbės teismo nario, Notarų rūmų revizijos komisijos nario įgaliojimai prezidiumo nutarimu sustabdomi, sustabdžius jų, kaip notarų, įgaliojimus, arba pradėjus procesą dėl jų Notarų garbės teisme. Be to, jie, nepasibaigus kadencijai, gali būti nušalinami nuo pareigų 1/2 Notarų rūmų narių susirinkime dalyvaujančių narių balsų dauguma, netinkamai atliekant savo pareigas ir (arba) pažeidus Notarų garbės (etikos) kodekso reikalavimus³⁴.

Notarų rūmų einamąją veiklą užtikrina ir Notarų rūmų organus bei komisijas aptarnauja Notarų rūmų administracija, kurios darbo reglamentą, struktūrą, darbuotojų skaičių, jų funk-

27 Lietuvos notarų rūmų statuto 28 straipsnis, Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 7.1–7.5 punktai.

28 Lietuvos notarų rūmų statuto 28 straipsnis, Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamento 7.6 punktas.

29 Lietuvos notarų rūmų statuto 31 straipsnis.

30 Lietuvos notarų rūmų revizijos komisijos darbo reglamentas, patvirtintas 1995 m. balandžio 21 d. Notarų rūmų narių susirinkimo nutarimu. Lietuvos notarų rūmų informacija.

31 Notariato įstatymo 7¹, 10², 22¹ straipsniuose bei Lietuvos notarų rūmų statuto 10 straipsnyje vadinama drausmės bylomis.

32 Notariato įstatymo 10¹ straipsnis, Lietuvos notarų rūmų statuto 32 straipsnis.

33 2004 m. liepos 22 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-184 „Dėl Notarų garbės teismo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 118-4413. Plačiau apie Notarų garbės teismo kompetenciją žr. 6 skyriaus „Notarų atsakomybė ir jos draudimas“ 6.2 poskyrio „Notarų atsakomybės rūšys“ 6.2.3 dalį „Notarų drausminė atsakomybė“.

34 Lietuvos notarų rūmų statuto 29 straipsnis.

cijas ir atlyginimus, kaip buvo minėta, tvirtina prezidiumas³⁵.

Vadovaujantis Notariato įstatymo 7, 11 straipsniais, Notarų rūmų tarnybinę priežiūrą vykdo Teisingumo ministerija, tačiau ji apsiriboja tik įpareigojimu Notarų rūmams kasmet, iki balandžio 1 dienos, pateikti Teisingumo ministerijai detalią savo veiklos metinę ataskaitą, taip pat notariato veiklos perspektyvas ir kryptis einamiesiems metams. Teisingumo ministerija taip pat turi teisę reikalauti, kad Notarų rūmai pateiktų notariato veiklos perspektyvas ir kryptis trejiems arba daugiau metų. Be to, teisingumo ministras, manydamas, kad Notarų rūmų nutarimai ar sprendimai neatitinka Lietuvos Respublikos įstatymų, gali pateikti skundą Vilniaus apygardos teismui dėl tų nutarimų ar sprendimų panaikinimo. Šis skundas turi būti pateiktas per 1 mėnesį nuo skundžiamo nutarimo ar sprendimo gavimo dienos. Kita vertus, teisingumo ministras Notariato įstatyme numatytus teisės aktus gali patvirtinti tik atsižvelgęs į Notarų rūmų prezidiumo nuomonę. Pavyzdžiui, pagal Notariato įstatymo 6¹ straipsnį teisingumo ministras, atsižvelgdamas į prezidiumo nuomonę, nustato atvejus ir tvarką, kai notaras ne konkurso tvarka perkeliamas eiti notaro pareigas iš vienos savivaldybės į kitą. Be to, Teisingumo ministerija turi pareigą tam tikrus teisės aktus suderinti su Notarų rūmais. Pavyzdžiui, pagal Notariato įstatymo 19 straipsnį Teisingumo ministerija nustato notarų atlyginimo už notarinių veiksnių atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas dydžius (įkainius), suderinusi juos ne tik su Finansų ministerija, bet ir su Notarų rūmais. Taigi Teisingumo ministerijos vykdoma Notarų rūmų priežiūra apsiriboja Notarų rūmų teisės aktų teisėtumo priežiūra bei Teisingumo ministerijos galimybe dalyvauti, sprendžiant svarbiausius notariato klausimus³⁶.

10.2. LIETUVOS NOTARŲ RŪMŲ UŽDAVINIAI IR FUNKCIJOS

Notarų rūmų įgaliojimus galima apibrėžti per Notariato įstatyme ir Lietuvos notarų rūmų statute įtvirtintus Notarų rūmų uždavinius ir funkcijas.

Notariato įstatymo 9 straipsnyje numatyti tokie svarbiausi Notarų rūmų uždaviniai: 1) koordinuoti notarų veiklą; 2) rūpintis notarų kvalifikacijos kėlimu; 3) ginti notarų interesus ir atstovauti jiems valstybinės valdžios ir valdymo institucijose; 4) rengti norminių aktų projektus notariato klausimais ir teikti juos Teisingumo ministerijai; 5) suvienodinti notarinę praktiką; 6) prižiūrėti, kaip notarai atlieka savo funkcijas, laikosi profesinės etikos reikalavimų; 7) užtikrinti notaro profesinės veiklos metu sudarytų dokumentų saugojimą ir naudojimą; 8) užtikrinti notaro praktikos atlikimą; 9) įgyvendinti kitus Lietuvos notarų rūmų statute numatytus uždavinius.

Notarų rūmų uždaviniai, nurodyti Lietuvos notarų rūmų statuto 7 straipsnyje, iš esmės sutampa su numatytaisiais Notariato įstatyme. Papildomai statute nurodyta, kad Notarų rūmai: 1) įgyvendina notarų savivaldą; 2) rūpinasi notarų teisinės kultūros kėlimu; 3) bendradarbiauja su Lietuvos, užsienio valstybių ir tarptautinėmis organizacijomis; 4) teikia materialinę pagalbą notarams ir buvusiems notarams; 5) informuoja visuomenę apie notarų atliekamas funkcijas; 6) taip pat įgyvendina kitus Notariato įstatyme, statute bei kituose notariato veiklą reguliuojančiuose teisės aktuose nustatytus uždavinius.

Notariato įstatymo 10 straipsnyje taip pat numatytos Notarų rūmų funkcijos, kurias jie atlieka, vykdydami savo uždavinius: 1) kontroliuoja, kad notarai sąžiningai atliktų savo pareigas; 2) organizuoja kursus ir seminarus notarų kvalifikacijai kelti; 3) teikia pasiūlymus aukštesnėms instancijoms notarų veiklos klausimais; 4) skiria lėšų notarų kvalifikacijos kėlimo reikmėms; 5) draudžia notarus profesinės civilinės atsakomybės privalomuoju draudimu; 6) gali reikalauti

35 Lietuvos notarų rūmų statuto 35 straipsnis.

36 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos* / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris. Vilnius, 2011, p. 628.

iš notarų informacijos apie atliktus notarinius veiksmus; 7) imasi priemonių notarinei praktikai suvienodinti; 8) kontroliuoja, kaip notarai organizuoja notarų biurų darbą, laikosi profesinės etikos reikalavimų; 9) kontroliuoja, kaip notarai tvarko ir saugo savo profesinės veiklos metu sudaromus dokumentus; 10) organizuoja notaro praktikos atlikimą; 11) atlieka kitas Notarų rūmų statute numatytas funkcijas.

Lietuvos notarų rūmų statuto 8 straipsnyje šios funkcijos sukonkretintos, nustačius, kad Notarų rūmai: 1) atstovauja notarų interesams ir juos gina valstybinės valdžios ir valdymo, užsienio valstybių institucijose, tarptautinėse ir kitose organizacijose; 2) rengia norminių teisės aktų, susijusių su notarų veikla, projektus, teikia pastabas ir pasiūlymus dėl projektų; 3) apibendrina notarinę praktiką ir savo išvadas teikia notarams; 4) teikia pasiūlymus Teisingumo ministerijai dėl notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) skaičiaus, jų priėmimo, atleidimo ir veiklos teritorijos; 5) kartu su Teisingumo ministerija organizuoja kandidatų į notarus (asesorių) notaro praktikos atlikimą; 6) organizuoja ne tik notarų, bet ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimą; 7) atestuoja notarus; 8) leidžia ir platina informacinius ir kitus leidinius, susijusius su notarų veikla; 9) teikia materialinę pagalbą notarams ir buvusiems notarams teisės aktų nustatyta tvarka; 10) steigia ir tvarko Notarų rūmų ir notarų, kurių įgaliojimai pasibaigę, dokumentų archyvą. Statute taip pat numatyta, kad, vykdydami savo funkcijas, Notarų rūmai gali reikalauti iš notarų informacijos apie atliktus notarinius veiksmus³⁷.

Pažymėtina, kad tiek Notariato įstatyme, tiek Lietuvos notarų rūmų statute apibrėžti Notarų rūmų uždaviniai bei funkcijos, o statute kartu prie funkcijų nurodytos ir „veiklos rūšys“ leidžia manyti, kad uždaviniai ir funkcijos susipina. Be to, tik statute paminėta, kad Notarų rūmų „uždavinys“ yra įgyvendinti notarų savivaldą, nors tai, kaip pagrindas, turėtų būti įtvirtinta Notariato įstatyme³⁸. Taigi dvilypė notaro teisinė padėtis (jis yra ne valstybės tarnautojas, tačiau vykdo viešojo pobūdžio funkcijas) lemia dvejopą Notarų rūmų uždavinių prigimtį. Vieni iš jų yra susiję su notariato narių atstovavimu ir veiklos koordinavimu, kiti – su jų veiklos reguliavimu ir kontrole.³⁹

10.3. NOTARŲ SAVIVALDA UŽSIENIO VALSTYBĖSE

Panašūs notarų profesijos savireguliacijos mechanizmai veikia ir kitose lotyniškojo notariato valstybėse: Latvijoje, Estijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Olandijoje, Prancūzijoje, Rusijoje, Italijoje, Maltoje ir kt. Kai kurių iš šių valstybių notarų savivaldos organizacijų ypatumus aptarsime toliau. Pažymėtina, kad Lietuvos savivaldos sistema daugiausiai panašumų turi su Latvijos ir Estijos notarų savivaldos sistemomis.

Latvijoje notarų savivalda įgyvendinama per Latvijos prisiekusiųjų notarų kolegiją (lat. *Latvijas zvērinātu notāru padome*). Latvijos notariato įstatyme⁴⁰ numatyta, kad tai yra nepriklausoma profesinė notarų organizacija, vienijanti visus Latvijos prisiekusiuosius notarus. Notaras kolegijos nariu tampa įtraukus jį į prisiekusiųjų notarų sąrašą, o jo narystė kolegijoje baigiasi nuo atleidimo iš notaro pareigų momento. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, notarų narystė profesinėje organizacijoje yra privaloma, ji išlaikoma iš privalomų notarų įmokų.

Latvijos prisiekusiųjų notarų kolegijos pagrindinis uždavinys – išlaikyti notaro profesijos autoritetą, skatinti notarų profesinį tobulėjimą, kūrybinių gebėjimų stiprinimą bei patirties, reikalingos įgyvendinti Notariato įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatytas užduotis, įgijimą. Kolegijos organai yra: prisiekusiųjų notarų visuotinis susirinkimas, Latvijos prisiekusiųjų

37 Apie notarinių veiksmų slaptumą plačiau žr. 2 skyriaus „Notarų veiklos principai“ 2.3 poskyrį „Profesinės paslapties principas“.

38 A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris*. Vilnius, 2011, p. 656.

39 *Ibid.*

40 Latvijos notariato įstatymas. Prieiga per internetą <http://ebookbrowse.com/notariate-law-doc-d46121404> (žiūrėta 2013 10 21).

notarų taryba, drausmės komitetas, revizijos ir vidaus kontrolės komisijos⁴¹.

Prisiekusiujų notarų visuotinius susirinkimus šaukia Latvijos prisiekusiujų notarų taryba. Visuotinis susirinkimas gali spręsti visus Latvijos prisiekusiujų notarų kolegijos kompetencijai priskirtus klausimus. Susirinkimas formuoja Latvijos prisiekusiujų notarų tarybą, tvirtina jos biudžetą, Latvijos prisiekusiujų notarų kolegijos įstatus, notarų etikos kodeksą bei kitus teisės aktus, susijusius su notariato vidine veikla, nagrinėja notarinėje praktikoje kylančius klausimus, nustato periodinių įmokų, kurias Latvijos prisiekusiujų notarų kolegijai moka ne tik notarami, bet ir notarų padėjėjai, dydžius ir mokėjimo tvarką bei kt.

Latvijos prisiekusiujų notarų taryba yra prisiekusiujų notarų atstovavimo ir priežiūros institucija, taip pat administracinis ir vykdomasis Latvijos prisiekusiujų notarų kolegijos organas. Ją sudaro 9 nariai, iš kurių renkamas prezidentas ir viceprezidentas.

Prisiekusiujų notarų taryba atlieka tokias funkcijas: užtikrina Latvijos prisiekusiujų notarų kolegijos įstatuose nustatytų užduočių vykdymą ir įgyvendina visuotinio susirinkimo sprendimus, tvarko organizacinius reikalus; atstovauja Latvijos prisiekusiujų notarų kolegijai ir notarų interesams santykiuose su valstybės ir savivaldybės institucijomis, kitomis įstaigomis ir pareigūnais, taip pat santykiuose su tarptautinėmis organizacijomis; vykdo notarų veiklos priežiūrą ir rūpinasi, kad notarami profesinę veiklą vykdytų sąžiningai ir nepriekaištingai, kontroliuoja, kaip laikomasi profesinės etikos reikalavimų; rūpinasi notarų ir notarų biurų darbuotojų kvalifikacijos kėlimu, kandidatų į notarus darbo organizavimu, notarinės praktikos vienodinimu ir kt.

Drausmės komiteto, renkamo visuotinio susirinkimo, užduotis – nagrinėti dėl prisiekusiujų notarų veiklos iškeltas drausmės bylas. Drausmės komitetas veikia kaip kolegialus organas, jo veiklą organizuoja ir finansavimą užtikrina Latvijos prisiekusiujų notarų taryba. Drausmės komiteto sudėtyje negali būti Latvijos prisiekusiujų notarų tarybos ir revizijos komisijos narių.

Revizijos komisija, taip pat renkama visuotinio susirinkimo, atlieka Latvijos prisiekusiujų notarų kolegijos kontrolės funkcijas. Revizijos komisija atlieka Latvijos prisiekusiujų notarų kolegijos veiklos metinį patikrinimą, taip pat kontroliuoja Latvijos prisiekusiujų notarų tarybos finansines operacijas.

Latvijos prisiekusiujų notarų tarybos sprendimu gali būti suformuota vidaus kontrolės komisija prisiekusiujų notarų veiklos vidaus kontrolei atlikti. Vidaus kontrolės tikslas – kontroliuoti prisiekusiujų notarų profesinę veiklą, notarų biurų darbo organizavimą ir klientų aptarnavimą, dokumentų saugojimą ir kt.

Estijos notarų rūmai (est. *Eesti Vabariigi Notarite Koda*) buvo įsteigti, vadovaujantis Estijos notariato įstatymu⁴², ir vienija visus šalies notarus. Narystė Estijos notarų rūmuose privaloma – kiekvienas notaras yra Notarų rūmų narys nuo tapimo notaru momento ir privalo Notarų rūmams mokėti nustatyto dydžio nario mokestį⁴³.

Pagal Estijos notariato įstatymą Estijos notarų rūmų pagrindiniai uždaviniai yra atstovauti notarams įvairiose valstybės ir užsienio institucijose, vykdyti notarų profesinės veiklos ir profesinės etikos reikalavimų laikymosi priežiūrą, organizuoti notarų ir jų darbuotojų profesinį mokymą, vienodinti notarinę praktiką, organizuoti kandidatų į notarus praktiką, nustatyti notarų privalomųjų mokėjimų dydžius bei formuoti Notarų rūmų administraciją ir kt.

Aukščiausiasis Estijos notarų rūmų organas yra visuotinis Notarų rūmų susirinkimas. Visuotinis susirinkimas formuoja Notarų rūmų valdybą, Garbės teismą, Audito komitetą bei skiria auditorių, taip pat tvirtina Notarų rūmų statutą, kasmetinį biudžetą, nustato privalomų notarų įmokų Notarų rūmams dydžius ir kt.

Vykdomasis ir organizacinis Estijos notarų rūmų organas yra Notarų rūmų valdyba. Valdy-

41 *Ibid.* Taip pat žr. 1993 m. gruodžio 3 d. Latvijos prisiekusiujų notarų visuotinio susirinkimo patvirtintus Latvijos prisiekusiujų notarų kolegijos įstatus (2003 m. spalio 17 d. redakcija). Prieiga per internetą <http://latvijanotars.lv/site/docs/2007/10/16/statuti.pdf> (žiūrėta 2013 10 21).

42 Estijos notariato įstatymas. Prieiga per internetą <http://notar.ee/index.aw/15844> (žiūrėta 2013 10 21).

43 Estijos notarų rūmai. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/> (žiūrėta 2013 10 21).

bą sudaro septyni nariai: valdybos pirmininkas, pirmininko pavaduotojas ir kiti nariai, kuriuos trejų metų kadencijai renka visuotinis susirinkimas. Valdybos posėdžiai vyksta bent kartą per mėnesį. Valdyba vykdo visas funkcijas, kurios nėra priskirtos kitų organų kompetencijai. Ji privalo užtikrinti, kad būtų laikomasi Notarų rūmų statuto, bei vykdyti visuotinio Notarų rūmų susirinkimo priimtus nutarimus. Valdybos pirmininkas atstovauja Notarų rūmams, atliekant visus teisinius veiksmus.

Taip pat yra sudaromas Audito komitetas, kuris atlieka Estijos notarų rūmų finansinės ir valdymo veiklos patikrinimą savo iniciatyva arba, kai to pareikalauja ne mažiau kaip penktadalis visų notarų. Komitetą sudaro mažiausiai trys nariai. Jie negali tuo pačiu metu būti valdybos ar Garbės teismo nariais.

Notarų rūmų Garbės teismas nagrinėja skundus dėl notarų, kandidatų į notarus ar notarų atstovų veiklos ir profesinės etikos reikalavimų pažeidimų, kai tai inicijuoja notari, valdyba, Audito komitetas, Teisingumo ministerija. Garbės teismas veikia kaip arbitražo teismas ir sprendžia notarų, kandidatų į notarus, notarų atstovų etikos ginčus, esant ginčo šalių prašymui. Garbės teismą sudaro mažiausiai trys nariai, kurie negali kartu būti Notarų rūmų valdybos arba Audito komiteto nariais.

Vokietijoje notarų savivalda įgyvendinama per Vokietijos federalinius notarų rūmus (vok. *Bundesnotarkammer*), kurie įsteigti ir veiklą vykdo vadovaudamiesi federaliniais įstatymais⁴⁴. Kadangi Vokietijai būdingas federalinis suskirstymas į žemes, kiekvienoje žemėje veikia tos žemės regioniniai notarų rūmai (vok. *Notarkammer*). Visi Vokietijos notari priklausomai nuo jų biuro buveinės vietos yra atitinkamos žemės regioninių notarų rūmų nariai. Narystė notarų rūmuose notarams privaloma – kiekvienas Vokietijos notaras yra Vokietijos regioninių notarų rūmų narys nuo skyrimo notaru momentu, o jo narystė baigiasi nuo notaro įgaliojimų pasibaigimo ar atleidimo iš pareigų momento. Visų žemių notarų rūmai sudaro federalinę notarų asociaciją, t. y. Vokietijos federalinius notarų rūmus.

Regioniniai žemių notarų rūmai atstovauja savo nariams bei užtikrina profesinės etikos reikalavimų laikymąsi. Jie skiria drausmines nuobaudas notarams, rūpinasi nuolatinio notarų kvalifikacijos kėlimu. Minėti Notarų rūmai notarų skyrimo bei priežiūros klausimais glaudžiai bendradarbiauja su tokiomis institucijomis, kaip Teisingumo ministerija ar teismai.

Vokietijos federaliniai notarų rūmai yra savarankiška suvereni institucija, turinti atitinkamas teises ir pareigas. Vokietijos federaliniams notarų rūmams vadovauja kolegialus valdymo organas – komitetas, susidedantis iš septynių narių, o juos oficialiai reprezentuoja prezidentas, renkamas ketverių metų kadencijai⁴⁵.

Pagrindinis Vokietijos federalinių notarų rūmų uždavinys yra atstovauti visiems šalies notarams, priimant aktualius politinius sprendimus, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmenimis. Vokietijos federaliniai notarų rūmai taip pat koordinuoja regioninių notarų rūmų veiklą, dalyvauja teisėkūroje, teikia nuomones ir ekspertines išvadas dėl teisės aktų projektų, įstatymų iniciatyvų, dalyvauja federalinių ministerijų sudaromose ekspertų bei darbo grupėse, teikia konsultacijas, susijusias su notarine veikla, teisėsaugos institucijoms, teismams ir kitoms institucijoms. Federaliniai notarų rūmai taip pat rūpinasi nuolatinio notarų kvalifikacijos kėlimu, teikia notarams mokslines konsultacijas ir vienodina notarinę praktiką⁴⁶. Paminėtina, kad Federaliniai notarų rūmai notarų veiklos priežiūros nevykdo, nes atskiri notari priklauso ne Federaliniams, o atitinkamų žemių regioniniams notarų rūmams. Vokietijos federaliniai notarų rūmai taip pat yra valdančioji dviejų šalies centrinių elektroninių registrų – Testamentų ir Įgaliojimų – institucija⁴⁷. Be to, jie yra įsteigę mokslinę įstaigą – Vokietijos notarų institutą

44 Vokietijos federaliniai notarų rūmai. Vokietijos notarų organizacija. Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/en/organisation.php> (žiūrėta 2013 10 22).

45 *Ibid.*

46 Vokietijos federaliniai notarų rūmai. Uždaviniai ir veikla. Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Bundesnotarkammer/Aufgaben-und-Taetigkeiten/index.php> (žiūrėta 2013 10 22).

47 *Ibid.*

(vok. *Deutsches Notarinstitut*, DNotI), kurio paskirtis – konsultavimas ir teisinių išvadų teikimas notarinės praktikos klausimais. Institutas siekia užtikrinti ir pagerinti notarų paslaugų kokybę, todėl kiekvienas notaras, susidūręs su sudėtingu notarinės praktikos atveju, gali kreiptis į institutą. Visi žemių notarų rūmai yra šio instituto nariai⁴⁸.

Paminėtina, kad, be atskirų žemių notarų rūmų, Vokietijoje yra ir privačių notarų interesus ginančių asociacijų (vok. *Notarverein*), kuriose narystė yra savanoriška. Visos šios asociacijos vienijasi į Vokietijos notarų asociaciją (vok. *Deutscher Notarverein*)⁴⁹.

Prancūzijos notarų vienija 80 teritorinių notarų rūmų, 24 regioninės notarų tarybos ir Prancūzijos aukščiausioji notariato taryba (pranc. *Conseil Supérieur du Notariat Français*)⁵⁰.

Kiekvieno Prancūzijos Respublikos administracinio vieneto (departamento) notarams atstovauja teritoriniai notarų rūmai. Įstatymai teritoriniams notarų rūmams suteikia teisę vykdyti notarų profesinės veiklos priežiūrą bei spręsti, ar notarų elgesys atitinka profesinės etikos kodeksą. Teritoriniai notarų rūmai reikšmingi tuo, kad valdžios atstovai konsultuojasi su jais dėl naujų notarų paskyrimo, taip pat jie yra kompetentingi spręsti ginčus, kilusius tarp notarų ir jų klientų⁵¹.

Regioninių notarų tarybų jurisdikcija geografiškai sutampa su šalies apeliacinių teismų veiklos vykdymo teritorijomis, todėl regioninėms notarų taryboms pavesta atstovauti notarams šiuose teismuose. Jos taip pat prisideda prie notaro profesijos koordinavimo bei notarų mokymo planų rengimo⁵².

Prancūzijos aukščiausioji notariato taryba yra asociacija, kuriai pavesta veikti visų Prancūzijos notarų vardu. Bendradarbiaudama su valdžios atstovais, Aukščiausioji notariato taryba diskutuoja ir pateikia savo nuomonę dėl reikšmingų įstatymų projektų ir įstatymų pakeitimų, taip pat nustato pagrindines notariato veiklos gaires ir prisideda prie notariato plėtros⁵³. Aukščiausiają notariato tarybą sudaro kiekvienos regioninės notarų tarybos deleguoti atstovai, regioninių notarų tarybų narių ir teritorinių notarų rūmų narių renkami ketveriems metams. Pusė šių atstovų rotuojami kas dvejus metus.

Prancūzijos aukščiausios notariato tarybos organai yra pirmininkas, valdyba ir visuotinis susirinkimas. Valdyba susideda iš septynių narių, kuriuos dvejimėms metams renka visuotinis susirinkimas. Tam pačiam laikui renkamas ir Prancūzijos aukščiausios notariato tarybos pirminkas. Visuotinis susirinkimas gali būti šaukiamas keletą kartų per metus.

Dėl teisės aktų pakeitimų iniciatyvų Prancūzijos aukščiausioji notariato taryba palaiko glaudžius ryšius su Teisės studijų institutu, dėl notarinės praktikos tobulinimo, pasiūlymų dėl notarų kompetencijų ir funkcijų kaitos Taryba bendradarbiauja su Plėtros institutu, kurį sudaro tokios sekcijos: juridinių asmenų, nekilnojamojo turto, nuosavybės ir šeimos, Europos ir tarptautinės teisės ir kt.⁵⁴

Rusijos federaliniai notarų rūmai (rus. *Federal'naja notarial'naja palata*) – tai ne pelno organizacija, kurios veikla paremta savivaldos ir savireguliacijos principais. Ši organizacija vienija visus Rusijos Federacijos notarų. Kiekvienas notaras nuo paskyrimo momento privalomai tampa Federalinių notarų rūmų nariu⁵⁵, ir kartu, atsižvelgiant į notaro veiklos regioną, priskiriamas atitinkamiems regioniniams notarų rūmams. Rusijos federalinių notarų rūmų biudžetą

48 Vokietijos notarų institutas. Prieiga per internetą <http://www.dnoti.de/> (žiūrėta 2013 10 23).

49 Vokietijos notarų asociacija. Prieiga per internetą <http://www.dnotv.de/> (žiūrėta 2013 10 23).

50 Prancūzijos aukščiausioji notariato taryba. Prieiga per internetą <http://www.notaires.fr/notaires/en/high-council-of-french-notariat> (žiūrėta 2013 10 23).

51 Prancūzijos teritoriniai notarų rūmai. Prieiga per internetą http://www.notaires.fr/notaires/en/xpage/annuaire?page=directory&id_directory=5&orig_page_id=534 (žiūrėta 2013 10 23).

52 Prancūzijos regioninės notarų tarybos. Prieiga per internetą http://www.notaires.fr/notaires/en/xpage/annuaire?page=directory&id_directory=4&orig_page_id=533 (žiūrėta 2013 10 23).

53 Prancūzijos aukščiausioji notariato taryba. Prieiga per internetą <http://www.notaires.fr/notaires/en/high-council-of-french-notariat> (žiūrėta 2013 10 23).

54 Prancūzijos aukščiausioji notariato taryba. Prieiga per internetą <http://www.notaires.fr/notaires/conseil-superieur-du-notariat> (žiūrėta 2013 10 23).

55 Rusijos federaliniai notarų rūmai. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/> (žiūrėta 2013 10 24).

sudaro regioninių notarų rūmų mokamos narystės įmokos.

Siekdami apsaugoti asmenų teises ir teisėtus interesus, Federaliniai notarų rūmai organizuoja viešą teisinę Rusijos notariato veiklą: koordinuoja regioninių notarų rūmų veiklą, atstovauja jų interesams valstybinės valdžios ir valdymo institucijose bei kitose nacionalinėse ir tarptautinėse organizacijose; užtikrina notarų socialinių ir profesinių teisių apsaugą; analizuoja teisės aktus ir dalyvauja rengiant jų projektus, kai tai susiję su notarine veikla; rūpinasi notarų kvalifikacijos kėlimu, jų profesinės veiklos draudimu, vykdo priežiūros funkcijas ir kt.⁵⁶

Federaliniai notarų rūmai turi tris pagrindinius organus: Rusijos Federacijos regioninių notarų rūmų atstovų susirinkimą, prezidentą ir valdybą. Taip pat sudaroma revizijos komisija.

Rusijos Federacijos regioninių notarų rūmų atstovų susirinkimas yra aukščiausias Federalinių notarų rūmų organas. Paprastai jis sušaukiamas ne rečiau kaip kartą per metus, tačiau esant būtinybei, kai reikia spręsti ypač svarbius ir aktualius notarų bendruomenei klausimus, gali būti šaukiami ir neeiliniai susirinkimai. Susirinkime sprendimas laikomas priimtu, jei jame dalyvavo ne mažiau kaip du trečdaliai visų regioninių notarų rūmų atstovų. Vienas atstovas turi vieną balsą. Susirinkimas gali spręsti bet kokius Federalinių notarų rūmų veiklos klausimus. Išskirtinai susirinkimo kompetencijai priklauso Federalinių notarų rūmų prioritetinių veiklos kryptčių nustatymas; valdybos, prezidento, revizijos komisijos narių rinkimas; valdybos, prezidento, revizijos komisijos ataskaitų išklausa; ginčų ir nesutarimų, kylančių tarp regioninių notarų rūmų, nagrinėjimas; nario mokesčio dydžio ir kitų mokėjimų nustatymas; įstatų keitimas bei pildymas ir kt.⁵⁷

Federaliniams notarų rūmams vadovauja prezidentas⁵⁸, kuris yra aukščiausias notarų rūmų vykduojantis organas, penkerių metų kadencijai renkamas regioninių notarų rūmų atstovų susirinkime. Prezidentu gali būti notaras, užsiimantis privačia notaro praktika ir turintis ne trumpesnį kaip penkerių metų notaro darbo stažą, taip pat turintis darbo regioninių notarų rūmų prezidentu ar viceprezidentu patirties ne mažiau kaip vieną kadenciją. Prezidentas vadovauja Federalinių notarų rūmų valdybos darbui, atstovauja notarų bendruomenės interesams tarptautinėse organizacijose, santykiuose su valstybės valdžios institucijomis, visuomeninėmis organizacijomis, taip pat vadovauja oficialiam Federalinių notarų rūmų susirašinėjimui. Prezidentas veda regioninių notarų rūmų atstovų susirinkimus, rengia ir veda valdybos posėdžius, atlieka rūmų einamųjų metų finansinę ūkinę veiklos kontrolę, leidžia įsakyms bei vadovauja notarų rūmų darbuotojams ir kt.

Valdyba yra nuolat veikiantis vadovaujantysis kolegialus organas. Ji sušaukia regioninių notarų rūmų atstovų susirinkimą ir parengia klausimus, kurie bus svarstomi susirinkimo metu, prižiūri, kaip vykdomi susirinkime priimti sprendimai, sudaro Federalinių notarų rūmų komisijas, skyrius ir kitus struktūrinius padalinius, taip pat rūpinasi notarų kvalifikacijos kėlimu, atlieka notarų profesinės veiklos priežiūrą, bendradarbiauja su Teisingumo ministerija, Federaline registrų tarnyba ir kitomis įstaigomis notarų veiklos klausimais, bendradarbiauja su tarptautinėmis notariato organizacijomis ir koordinuoja santykius su regioniniais notarų rūmais⁵⁹.

Revizijos komisija, kurią renka susirinkimas, vykdo valdybos ir prezidento finansinės-ūkinės veiklos kontrolę.

Apibendrinant pažymėtina, kad tiek Lietuvoje, tiek kitose lotyniškojo notariato valstybėse notarų savivaldos institucijų organų struktūra, uždaviniai bei funkcijos yra panašūs, o jų tikslas – reguliuoti, remti ir kontroliuoti notaro profesiją, vykduant svarbias viešosios teisės funkcijas visuomenės apsaugos tikslais, ir taip užtikrinti viešąjį interesą.

56 Rusijos federaliniai notarų rūmai. Funkcijos. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/functions/> (žiūrėta 2013 10 24).

57 Rusijos federaliniai notarų rūmai. Susirinkimas. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/organy-upravlenija/meeting/> (žiūrėta 2013 10 24).

58 Rusijos federaliniai notarų rūmai. Prezidentas. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/president/> (žiūrėta 2013 10 24).

59 Rusijos federaliniai notarų rūmai. Valdyba. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/organy-upravlenija/board/> (žiūrėta 2013 10 24).

Klausimai

1. Kokia yra notariato savivaldos paskirtis?
2. Kokių pranašumų turi notarų profesijos savireguliacija per atitinkamą savivaldos sistemą prieš reguliavimą, vykdomą valstybės institucijų?
3. Kokia institucija įgyvendina notarų savivaldą Lietuvoje?
4. Kodėl notaro narystė Lietuvos notarų rūmuose privaloma?
5. Ar notaro privaloma narystė profesinėje organizacijoje nepažeidžia asociacijų laisvės principo?
6. Kokios yra notarų teisės ir pareigos, susijusios su notarų savivaldos sistemos veikimo užtikrinimu?
7. Kokie yra Lietuvos notarų rūmų organai ir kokios jų funkcijos?
8. Kokie yra pagrindiniai Lietuvos notarų rūmų uždaviniai ir funkcijos?
9. Kokius uždavinius ir funkcijas vykdo notarų savivaldos organizacijos užsienio valstybėse?
10. Su kokiomis užsienio valstybėmis Lietuvos notarų rūmų struktūra turi daugiausiai panašumų?

10.4. TARPTAUTINĖS NOTARIATO ORGANIZACIJOS

Lietuvos notarų rūmai aktyviai dalyvauja tarptautinių lotyniškojo notariato organizacijų veikloje. Jie yra Tarptautinės notariato sąjungos ir Europos Sąjungos notariatų tarybos nariai. Taip pat dalyvauja Tarptautinio notariato istorijos instituto veikloje.

Tarptautinės notariato organizacijos vienija ir reprezentuoja skirtingų šalių notarius ir padeda jiems spręsti tarptautinio pobūdžio klausimus bei specifines tam tikrų notariatų problemas. Jos taip pat padeda koordinuoti notariatų veiklą tarptautiniu mastu, skleisti informaciją apie notarų vykdomas funkcijas ir skatina bei organizuoja notarų profesinį švietimą. Notariato organizacijos rūpinasi tarptautine lotyniškojo notariato plėtra: bendradarbiauja su besivystančiais notariatais ir padeda jiems tobulėti, taip pat bendradarbiauja ir dalijasi gerąja patirtimi su valstybėmis, kuriose lotyniškojo notariato nėra.

Tarptautinė lotyniškojo notariato sąjunga. Tarptautinė lotyniškojo notariato sąjunga (UINL, vėliau pavadinimas pakeistas į Tarptautinę notariato sąjungą (angl. *International Union of Notaries*) buvo įkurta 1948 m. spalio 2 d. Argentinos sostinėje Buenos Airėse vykusiame pirmajame tarptautiniame notarų kongrese šio miesto Notarų kolegijos iniciatyva. Pagrindinis organizacijos veiklos dokumentas – statutas buvo patvirtintas 1950 metų spalio 21 d. antrajame tarptautiniame notarų kongrese, kuris vyko Madride, Ispanijoje⁶⁰.

Tarptautinė notariato sąjunga yra nevyriausybinė organizacija, vienijanti valstybių, kuriose veikia lotyniškojo notariato sistema, nacionalinius notarius, kurių narystei pritaria šios sąjungos notariatų narių susirinkimas. Šiuo metu Tarptautinė notariato sąjunga vienija 86 Europos, Amerikos, Azijos ir Afrikos regionų valstybių notarius⁶¹. Jos nariai yra 39 Europos valstybių: Austrijos, Albanijos, Andoros, Armėnijos, Belgijos, Bosnijos ir Hercegovinos, Bulgarijos, Kosovo, Kroatijos, Čekijos, Estijos, Prancūzijos, Vokietijos, Graikijos, Gruzijos, Vengrijos, Italijos, Latvijos, Lietuvos, Didžiosios Britanijos, Liuksemburgo, Makedonijos, Juodkalnijos, Maltos, Moldovos, Monako, Nyderlandų, Lenkijos, Portugalijos, Rumunijos, Rusijos, San Marino, Slovakijos, Slovėnijos, Ispanijos, Šveicarijos, Turkijos, Ukrainos ir Vatikano notariatai. Paminėtina, kad Lietuvos notariatas buvo pirmasis Baltijos šalyse, 1994 m. vasario 11 d. priimtas į Tarptautinę notariato sąjungą. Tarptautinei notariato sąjungai taip pat priklauso

60 Tarptautinės notariato sąjungos statutas. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/115/statutes> (žiūrėta 2013 10 15).

61 2013 m. gruodžio 31 d. duomenimis, Tarptautinės notariato sąjungos nariai notariatai. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/6/member-notariats-country> (žiūrėta 2013 12 31).

22 Amerikos valstybių: Argentinos, Bolivijos, Brazilijos, Kanados, Čilės, Kolumbijos, Kosta Rikos, Kubos, Dominikos, Salvadoro, Ekvadoro, Gvatemalos, Haičio, Hondūro, Meksikos, Nikaragvos, Panamos, Paragvajaus, Peru, Puerto Riko, Urugvajaus ir Venesuelos notariatai. 19 Afrikos valstybių: Alžyro, Benino, Burkina Faso, Kamerūno, Centrinės Afrikos Respublikos, Čado, Kongo, Gabono, Gvinėjos, Dramblio Kaulo Kranto, Madagaskaro, Malio, Mauritanijos, Mauricijaus, Maroko, Nigerio, Senegalo, Togo ir Tuniso notariatai. Taip pat 6 Azijos valstybių: Kinijos Liaudies Respublikos, Indonezijos, Japonijos, Mongolijos, Korėjos Respublikos ir Vietnamo notariatai. Be to, Tarptautinė notariato sąjunga palaiko glaudžius santykius su profesionaliais teisininkais, kurie atlieka notaro funkcijas įvairiose šalyse, arba su jiems atstovaujančiomis organizacijomis. Kai kurios iš jų yra pareiškusios pageidavimą tapti šios sąjungos narėmis: Anglijos ir Velso notarų bendrija, Škotijos teisininkų draugija, Airijos teisininkų draugija, Airijos viešųjų notarų fakultetas. Norą prisijungti prie Tarptautinės notariato sąjungos taip pat yra išreiškusios tokios valstybės kaip Australija, Kazachstanas, Baltarusija, Kambodža, Britų Kolumbija, Alabama, Florida, Iliinoisas, Indiana, Iranas, Kirgizija, Laosas, Naujoji Zelandija, Filipinai, Serbija, Seišeliai, Teksasas ir Tailandas. Tarptautinės notariato sąjungos nariams, minėtų valstybių notariatams, šioje organizacijoje atstovauja nacionaliniai notarų rūmai (arba panašios nacionalinės institucijos).

Tarptautinė notariato sąjunga remia, koordinuoja ir padeda plėtoti notarų veiklą tarptautiniu mastu. Siekdama prisidėti prie kokybiškų notarų paslaugų teikimo visuomenei, ji padeda užtikrinti notarų orumą ir nepriklausomumą.

Pagrindiniai Tarptautinės notariato sąjungos tikslai yra skleisti ir taikyti fundamentalius lotyniškojo notariato bei notarinės deontologijos principus; reprezentuoti notariatą ir bendradarbiauti su kitomis tarptautinėmis organizacijomis; palaikyti ryšius su nacionalinėmis notarų organizacijomis ir valstybinėmis institucijomis kiekvienoje šalyje; nagrinėti notariato teisę ir derinti su notariatu susijusią nacionalinę įstatymų leidybą tarptautiniu lygmeniu; organizuoti, plėtoti profesinį notarų mokymą ir remti mokslinių darbų notariato tema rengimą, studijuoti ir sistemiškai kaupti įstatymus, reglamentuojančius notariato institutą; rengti tarptautines konferencijas ir susitikimus; kurti ryšius su valstybėmis, kuriose notariatas dar tik plėtojasi ar kuriam trūksta organizuotumo, siekiant tobulėti ir tapti sąjungos nariais; skatinti ryšius su organizacijomis, kuriose notariato sistemos nėra, siekiant stiprinti bendradarbiavimą įvairiais klausimais ir kt.⁶² Ypatinga sąjungos veiklos sritis yra tarptautinių kongresų organizavimas. Kas trejus metus kiekvieną kartą vis kitame žemyne susirenka viso pasaulio notariatų atstovai ir svarsto aktualius notarų profesinės veiklos klausimus⁶³.

Vadovaujantis Tarptautinės notariato sąjungos statutu⁶⁴, jos organus sudaro visuotinis narių susirinkimas, prezidentas, Valdymo komitetas, Generalinė taryba ir Finansinės priežiūros taryba. Be minėtų organų, Tarptautinės notariato sąjungos pareigūnai yra penki viceprezidentai pasaulio regionams, išdininkas ir sekretorius. Taip pat veikia įvairios komisijos ir darbo grupės.

Aukščiausias sąjungos organas yra visuotinis narių susirinkimas. Jį sudaro visi sąjungos nariai, kuriems atstovauja atitinkamų notarų rūmų prezidentai ar jų įgalioti delegatai. Vienos valstybės narės notarų rūmai negali atstovauti kitos valstybės narės notarų rūmams.

62 Tarptautinės notariato sąjungos misija. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/2/mission> (žiūrėta 2013 10 15).

63 XXV kongresas buvo organizuotas 2007 m. Madride, Ispanijoje. Šio kongreso pagrindinės temos: „Notarinis dokumentas kaip visuomenės pažangos įrankis“; „Provincijos ir miesto notarinė praktika“. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/473/25th-international-congress-of-notaries-madrid-spain-2007> (žiūrėta 2013 10 15). XXVI kongresas vyko 2010 m. Marakeše, Maroke. Šiame kongrese buvo aptartos tokios temos kaip „Notariato ir valstybės bendradarbiavimas, susiduriant su naujais visuomenės iššūkiais: finansinių rinkų skaidrumas, pinigų plovimas, urbanizacija, aplinka ir kt.“; „Notarinio dokumento panaudojimas, siekiant didesnio investavimo saugumo, ypač patikimumas, atliekant registraciją viešuose registruose, ir jo vykdymoji galia“; „Krizės prevencija: taisyklės, kontrolė ir skaidrumas“. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/448/26th-international-congress-of-notaries-marrakesh-morocco-2010> (žiūrėta 2013 10 15). XXVII kongresas vyko 2013 m. Limoje, Peru. Šio kongreso temos: „Notariato požiūris į šeimos ir paveldėjimo teisę naujų socialinių ryšių kontekste“; „Teisinis tikrumas nekilnojamojo turto rinkoje: reguliavimo priemonių poreikis“. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/449/27th-international-congress-of-notaries-lima-peru-2013> (žiūrėta 2013 12 01).

64 Tarptautinės notariato sąjungos statusas. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/115/statutes> (žiūrėta 2013 10 15).

Visuotinis narių susirinkimas imasi bet kokios iniciatyvos, priima sprendimus šios tarptautinės notariato institucijos veiklos politinėje ar mokslinėje srityje ir paveda juos įgyvendinti prezidentui, Valdymo komitetui ar Generalinei tarybai. Taip pat susirinkimas nustato Tarptautinės notariato sąjungos veiklos gaires ir tvirtina veiklos programą, sąjungos statutą ar kitų dokumentų pataisas. Visuotinis narių susirinkimas turi teisę priimti ir pašalinti sąjungos narius, taip pat suteikti stebėtojo statusą susidomėjusiai ir kompetentingai notarų organizacijai. Visuotiniam narių susirinkimui pavesta sudaryti įvairias komisijas ir darbo grupes. Jis skiria Tarptautinės notariato sąjungos prezidentą, viceprezidentus, Finansinės priežiūros tarybos, Generalinės tarybos, Valdymo komiteto narius, sekretorius, išdininą, taip pat komisijų pirmininkus. Visuotinis narių susirinkimas tvirtina kasmetines sąjungos esamos padėties ir veiklos ataskaitas, biudžetą bei nustato narių įmokų dydžius, tvirtina Finansinės priežiūros tarybos ataskaitas ir ordino už nuopelnus gavėjų sąrašą bei vadovaudamasis Tarptautinės notariato sąjungos statutu priima kitus sprendimus.

Eiliniai visuotinio narių susirinkimo posėdžiai šaukiami kartą per metus antroje metų pusėje. Posėdžio datą iš anksto, ne vėliau kaip prieš 9 mėnesius, nustato Tarptautinės notariato sąjungos prezidentas. Taip pat jis savo iniciatyva arba ketvirtadalio narių prašymu gali sušaukti neeilinį visuotinio narių susirinkimo posėdį, apie tai informuodamas iš anksto, prieš 30 dienų (tokiu atveju susirinkimas turi įvykti per 60 dienų). Susirinkimas laikomas įvykusi, kai jame dalyvauja ne mažiau kaip trečdalis visų balso teisę turinčių sąjungos narių. Vienas narys visuotiniame narių susirinkime turi vieną balsą. Susirinkimo sprendimai laikomi priimtais, kai už juos balsuoja dauguma susirinkime dalyvaujančių ir balso teisę turinčių narių (išskyrus statute numatytus atvejus, kai reikalaujama, jog susirinkime dalyvautų ir balsuotų dauguma balso teisę turinčių sąjungos narių).

Tarptautinės notariato sąjungos prezidentas oficialiai reprezentuoja sąjungą ir užtikrina jos vienybę. Bendradarbiaudamas su Valdymo komitetu, jis įgyvendina sąjungos politiką, derindamas ją su visuotinio narių susirinkimo patvirtinta sąjungos veiklos programa. Prezidentas taip pat šaukia visuotinio narių susirinkimus, Valdymo komiteto ir Generalinės tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja. Paminėtina, kad penki sąjungos viceprezidentai pasaulio regionams: Europai, Azijai ir Okeanijai, Pietų ir Šiaurės Amerikai, Centrinei Amerikai ir Karibams bei Afrikai, padeda prezidentui ir jų kompetencijai priskirtose srityse įgyvendina Valdymo komiteto pavestas užduotis. Pagrindinė viceprezidentų užduotis – plėtoti sąjungos veiklą savo regione, taip pat jų kompetencijos srityse užtikrinti tinkamą informacijos sklaidą ir esminius Tarptautinės notariato sąjungos ir jos narių poreikius.

Valdymo komitetas yra sąjungos vykdomasis ir valdymo organas. Jis pagal visuotinio narių susirinkimo patvirtintą sąjungos veiklos programą vykdo Tarptautinės notariato sąjungos veiklą ir tvarko kasdienes sąjungos reikalus, prižiūri, kaip administracijos sekretoriatas atlieka pavestas užduotis. Šis komitetas taip pat skiria sąjungos atstovus tarptautinėse organizacijose, komisijų ir darbo grupių narius (išskyrus jų pirmininkus), skubos atveju savo iniciatyva gali suformuoti tikslines darbo grupes. Valdymo komiteto kompetencijai priskirta prižiūrėti sąjungos finansinę veiklą, skubos atveju priimti sprendimus dėl finansavimo skyrimo, taip pat parengti metinę finansinę ataskaitą ir biudžetą, kurie turi būti pateikti tvirtinti visuotiniam narių susirinkimui.

Valdymo komiteto narių skaičius negali viršyti trečdaliao visų sąjungos narių, įskaitant ir neturinčius balso teisės. Komiteto struktūra formuojama siekiant užtikrinti teisingą narių pasiskirstymą tarp žemynų, pačiuose žemynuose ar įvairiuose regionuose. Eiliniai Valdymo komiteto posėdžiai šaukiami mažiausiai tris kartus per metus, o neeiliniai – be jokių apribojimų prezidento arba mažiausiai penkių balsavimo teisę turinčių komiteto narių iniciatyva. Valdymo komiteto posėdžiams pirmininkauja sąjungos prezidentas.

Generalinė taryba yra patariamasis sąjungos organas politiniais ir mokslo klausimais. Ji savo ar prezidento iniciatyva, Valdymo komiteto ar visuotinio narių susirinkimo prašymu tei-

kia nuomones ir rekomendacijas visais sąjungos veiklos klausimais, taip pat nagrinėja klausimus, susijusius su lotyniškojo notariato stiprinimu ar plėtra, teikia rekomendacijas dėl sąjungos statuto ar kitų dokumentų pataisų. Taryba siūlo Valdymo komitetui ir visuotiniam narių susirinkimui svarstyti klausimus, prižiūri ir koordinuoja įvairių komisijų ir darbo grupių veiklą. Be to, Generalinė taryba pateikia kandidatus į prezidento, viceprezidento, išdininko postus, taip pat kandidatus į Valdymo komiteto ir kontinentinių bei tarpkontinentinių komisijų narius. Generalinė taryba yra atsakinga už sąjungos kongresų organizavimą, jų temų parinkimą, mokslinių pranešimų parengimą bei kongresų rezultatų publikavimą ir kt.

Generalinės tarybos narių skaičius negali daugiau nei dvigubai viršyti sąjungos narių skaičiaus. Kiekvienam notariatui Generalinėje taryboje gali atstovauti mažiausiai vienas atstovas. Generalinės tarybos posėdžiams pirmininkauja sąjungos prezidentas, jam padeda sekretorius, bendradarbiaudamas su administracijos sekretoriatu. Eiliniai Generalinės tarybos posėdžiai vyksta dukart per metus: pirmasis – antro metų ketvirčio pradžioje kartu su Valdymo komitetu, o antrasis – visuotinio narių susirinkimo išvakarėse. Neeiliniai tarybos posėdžiai vyksta prezidento, visuotinio narių susirinkimo arba trečdaliai tarybos narių iniciatyva.

Finansinės priežiūros tarybos pagrindinė užduotis yra patikrinti sąjungos bei jos struktūrinių organų finansinę padėtį ir pateikti savo išvadą. Finansinės priežiūros tarybą sudaro trys nariai (kurių vienas – šios tarybos pirmininkas), renkami visuotinio narių susirinkimo. Paminėtina, kad Finansinės priežiūros nariai negali būti Valdymo komiteto ar Generalinės tarybos nariais. Atlikusi auditą, taryba visuotiniam narių susirinkimui parengia praėjusių metų pelno ir nuostolių ataskaitą.

Pažymėtina, kad į Tarptautinės notariato sąjungos struktūrą įeina ir Pasaulinis notarų tinklas (angl. *World Notaries Network*)⁶⁵, kontinentinės ir tarpkontinentinės komisijos, įvairios darbo grupės⁶⁶.

Pasaulinį notarų tinklą 2009 metais suformavo Tarptautinės notariato sąjungos Valdymo komitetas. Kartu buvo priimtos tinklo procedūrinės taisyklės (pakeistos 2012 metais). Tinklui vadovauja Tarptautinės notariato sąjungos prezidentas. Pasaulinio notarų tinklo pagrindiniai tikslai yra palengvinti skirtingų šalių notarų tarptautinį bendradarbiavimą ir ryšius tarp jų. Šio tinklo pagalba gali būti gaunama informacija, pavyzdžiui, apie notarų, mokančius tam tikrą kalbą, turinčius tam tikros darbo patirties, apie notarinių dokumentų reikalavimus kitoje šalyje, taip pat šis tinklas gali padėti, kai reikia išspręsti notarų profesines problemas, kilusias dėl komunikacijos ir bendravimo sunkumų. Tinklas naudingas ir esant poreikiui informuoti notarų apie aktualią notarinę praktiką ir pan. Kiekvienas Tarptautinės notariato sąjungos narės organizacijos notaras, susidūręs su tarptautiniu atveju, gali kreiptis į savo šalies notarą korespondentą, kuris jo klausimą elektroniniu būdu pateiks kitos šalies notarui korespondentui. Pasaulinis notarų tinklas neteikia teisinių konsultacijų, tačiau palengvina ir užtikrina nuolatinį notarų ryšius.

Tarptautinės notariato sąjungos kontinentinės ir tarpkontinentinės komisijos nagrinėja notarų teisinius ir techninius klausimus, taip pat rengia studijų dienas bei seminarus, kurių metu keičiamasi notarų veiklos patirtimi. Skiriamos tokios kontinentinės komisijos: Afrikos reikalų komisija (angl. *African Affairs Commission*), Amerikos reikalų komisija (angl. *American Affairs Commission*), Azijos reikalų komisija (angl. *Asian Affairs Commission*) ir Europos reikalų komisija (angl. *European Affairs Commission*). Taip pat sudarytos tokios tarpkontinentinės komisijos: Tarptautinė notarinio bendradarbiavimo komisija, Konsultacinė komisija, Kongresų komisija, Notarų socialinės apsaugos komisija, Notarų etikos komisija, Žmogaus teisių komisija. Sąjunga taip pat turi savo atstovų įvairiose tarptautinėse organizacijose, pavyzdžiui, Jungtinėse Tautose, Pasaulio prekybos organizacijoje, Tarptautinėje teisininkų sąjungoje, Tarptau-

65 Tarptautinės notariato sąjungos Pasaulinis notarų tinklas. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/156/presentation> (žiūrėta 2013 10 16).

66 Tarptautinės notariato sąjungos komisijos ir darbo grupės. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/4/commissions-&working-groups> (žiūrėta 2013 10 16).

tinės privatinės teisės vienodinimo institute ir daugelyje kitų.

Europos reikalų komisija (angl. *European Affairs Commission* (CAE)). Europos reikalų komisija⁶⁷ yra struktūrinis Tarptautinės notariato sąjungos padalinys. Ji suformuota geografiniu principu, t. y. vienija Europos valstybių notariatus ir sprendžia Europos notariatams aktualius klausimus.

Komisiją sudaro po vieną delegatą iš kiekvieno Europos notariato, kuris yra Tarptautinės notariato sąjungos narys. Šį delegatą skiria kiekvienos šalies notarų rūmai. Jie gali papildomai skirti atsarginį, balsavimo teisės komisijoje neturintį atstovą, kuris turėtų pakeisti delegatą tuo atveju, jei šis negalėtų dalyvauti komisijos posėdyje.

Europos reikalų komisijos valdymo organas – valdyba, kurią sudaro prezidentas, keturi viceprezidentai, sekretorius ir išdininkas. Juos skiria Generalinė taryba. Komisijos valdybos posėdžiai šaukiami esant poreikiui, tačiau įprastai – dukart per metus.

Europos reikalų komisija turi šiuos uždavinius ir funkcijas: teikti visokeriopą pagalbą Europos šalių notariatams, tobulinant notarų profesinę praktiką; skatinti nuolatinį notarų profesinį švietimą; padėti spręsti specifines Europos notarų problemas; analizuoti ir derinti Europos šalių nacionalinius įstatymus, susijusius su notariatu; skatinti mokslinių darbų publikavimą, informacijos sklaidą tarp Europos šalių notarų rūmų; pasitelkiant lyginamąją bei tarptautinę privatinę teisę, nagrinėti notariatui aktualius klausimus; bendradarbiauti su tarptautinėmis organizacijomis, ypač su Europos Sąjungos notariatų taryba ir kt.

Europos Sąjungos notariatų taryba. Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare, Lietuvos notariatas 2004 m. gegužės 13–15 dienomis Atėnuose vykusioje Europos Sąjungos notariatų tarybos generalinėje asamblėjoje buvo priimtas į Europos Sąjungos notariatų tarybą (pranc. *Conseil des Notariats de l'Union Européenne* (CNUE)).⁶⁸ Tai ne pelno siekianti organizacija, įsteigta 1993 metais pagal Belgijos įstatymus⁶⁹, Europos Sąjungos institucijose atstovaujanti 40-čiai tūkstančių Europos notarų. Tarybos nariai yra šių Europos Sąjungos valstybių: Vokietijos, Austrijos, Belgijos, Ispanijos, Prancūzijos, Graikijos, Italijos, Liuksemburgo, Olandijos, Portugalijos, Estijos, Vengrijos, Latvijos, Lietuvos, Maltos, Lenkijos, Čekijos, Slovakijos, Slovėnijos, Bulgarijos, Rumunijos bei Kroatijos notariatai. Turkijai suteiktas narės stebėtojos statusas. Taigi, Europos Sąjungos notariatų taryba yra oficiali Europos notarams atstovaujanti organizacija, kuri vienija Europos Sąjungos valstybėse narėse veikiančius lotyniškojo tipo notariatus. Ji formuoja bendrą notarų nuomonę ir gina savo narių poziciją įvairiose institucijose.

Europos Sąjungos notariatų tarybos misija – notariato plėtra ir aktyvus dalyvavimas Europos institucijoms priimant sprendimus tokiose srityse kaip teisinių paslaugų prieinamumas, vartotojų apsauga, verslo sąlygų ir verslo aplinkos gerinimas, veiksmingos prieigos prie teisingumo užtikrinimas ir kt. Taryba teikia siūlymus ir, įtraukdama savo narius, įgyvendina projektus Europiniu mastu, siekdama sukurti teisingą, laisvą ir saugią erdvę, kurios tikisi Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai. Be to, taryba rengia ir įgyvendina įvairius, dažnai technologinius, projektus, kuriais siekia palengvinti notarų teikiamų teisinių paslaugų prieinamumą Europoje, bei nuolat informuoja savo narius apie teisės aktų leidybą Europoje ir įvairias Europos Sąjungos iniciatyvas, taip pat rūpinasi notarų švietimu Europos Sąjungos teisės srityje⁷⁰.

Paminėtina, kad Europos Sąjungos notariatų taryba sukūrė ir įgyvendino šiuos projektus: 2010 metais – „Paveldėjimas Europoje“ (angl. *Successions in Europe*)⁷¹, 2012 metais – „Po-

67 Europos reikalų komisija. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/119/europeeuropean-affairs-commission-cae> (žiūrėta 2013 10 17).

68 Europos Sąjungos notariatų taryba. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/bendradarbiavimas/item/59-europos-s%C4%85jungos-notariat%C5%B3-taryba-cnue> (žiūrėta 2013 10 17).

69 L. Gumuliauskienė *Lietuvos notarų rūmų tarptautinis bendradarbiavimas* // Notariatas 2007, Nr. 1, p. 64.

70 Europos Sąjungos notariatų taryba. Apie Europos notarus. Prieiga per internetą <http://www.notaries-of-europe.eu/about-us/overview> (žiūrėta 2013 10 17).

71 Paveldėjimas Europoje. Prieiga per internetą <http://www.successions-europe.eu/> (žiūrėta 2013 10 17).

ros Europoje“ (angl. *Couples in Europe*)⁷², sukuriant internetines svetaines apie paveldėjimo teisės sistemas ir sutuoktinių turtinius teisinius režimus Europos Sąjungos valstybėse narėse; 2011 metais įgyvendino projektą „Europos notarų sąvadas“ (angl. *European Directory of Notaries*)⁷³, suteikiantį galimybę atlikti Europos Sąjungos šalių notarų paiešką 23-omis kalbomis; notarų sustiprinto bendradarbiavimo projektas „EUFides“ (angl. *Facilitating Cross-Border Real Estate Transactions in Europe*)⁷⁴, kurio steigėjai yra Belgijos, Ispanijos, Prancūzijos ir Liuksemburgo notarų rūmai, skirtas notarų tarpusavio bendradarbiavimui tvirtinant tarptautinio pobūdžio nekilnojamojo turto perdavimo sandorius.

Europos Sąjungos notariatų tarybos organizacinė struktūra hierarchiškai išsidėsčiusi taip: tarybos prezidentas, generalinė asamblėja, vykdomoji taryba, darbo grupės ir nuolatinis biuras, kuriam vadovauja jo generalinis sekretorius⁷⁵.

Prezidentą kiekvienais metais vienerių metų kadencijai renka Europos Sąjungos notariatų tarybos nariai. Jis vadovauja tarybos darbui, pateikia organizacijos veiklos gaires, siekia narių sutarimo, gina Europos notariato pozicijas ir atstovauja tarybai Europos institucijose.

Europos Sąjungos notariatų tarybos generalinė asamblėja sudaryta iš tarybos narių – ES valstybių notariatų prezidentų. Tai pagrindinis tarybos sprendimų priėmimo organas, tvirtinantis tarybos politines ir teises pozicijas, kurios teikiamos Europos Sąjungos institucijoms. Sprendimai priimami vienbalsiai, tačiau asamblėjos įstatuose taip pat yra numatyta sprendimų priėmimo galimybė balsų dauguma arba galimybė nedalyvauti priimant sprendimus. Šioje organizacijoje visuomet bandoma pasiekti visiems nariams tinkamą kompromisą ir priimti bendrą sprendimą. Generalinė asamblėja susirenka keturis kartus per metus: vienas susirinkimas būna iškilmingas, visi kiti – darbiniai. Posėdžiai dažniausiai vyksta Briuselyje.

Vykdomoji taryba susideda iš septynių narių: tarybos prezidento, dviejų viceprezidentų ir keturių patarėjų. Pagrindinė vykdomosios tarybos užduotis – įgyvendinti generalinės asamblėjos priimtus sprendimus, padėti prezidentui atlikti savo funkcijas, taip pat prižiūrėti tarybos nuolatinio biuro darbą. Iškilus neatidėliotiniams ir visai Europos Sąjungos notariatų tarybos bendruomenei aktualiems klausimams, vykdomoji taryba gali teikti savo siūlymus.

Darbo grupėse įprastai dirba po vieną atstovą – specialistą iš kiekvieno tarybos nario notariato. Jų užduotis – atidžiai išstudijuoti notaro profesijai aktualius Europos Sąjungos teisės aktų projektus ir kitas iniciatyvas. Be to, darbo grupės rengia ir tarybos narių notariatų prezidentams pateikia rekomendacinio pobūdžio pozicijas dėl ES teisės aktų ar kitų iniciatyvų.

Nuo Europos Sąjungos notariatų tarybos įkūrimo 1993 metais nuolatinis šios sąjungos biuras yra Briuselyje. Jis yra atsakingas už kasdienį tarybos veiklos administravimą. Biuras atidžiai seka, kokius planuojama išleisti Europos Sąjungos teisės aktus, palaiko ryšius su Europos institucijomis, kaupia, analizuoja ir teikia informaciją tarybos nariams, tarybos organams, rengia generalinės asamblėjos, vykdomosios tarybos ir darbo grupių posėdžius.

Europos notarų tinklas. Daugėjant asmenų, kuriančių profesinius ar šeimos ryšius su kitų Europos Sąjungos valstybių gyventojais, išaugo ir teisinių žinių poreikis. Notarams vis dažniau tenka atlikti tarptautinio pobūdžio notarinius veiksmus, todėl atsirado būtinybė glaudesniai Europos Sąjungos notarų tarpusavio bendradarbiavimui, siekiant suteikti klientams efektyvias ir profesionalias teises paslaugas. Kuo toliau, tuo daugiau iškyla klausimų dėl skirtingos notarinės praktikos įvairiose Europos Sąjungos valstybėse, pavyzdžiui, dėl naudojamos tam tikro dokumento formos. Norint efektyviai išspręsti tokius klausimus, svarbu, kad kiekvienos valstybės notariatai turėtų tiesioginius ryšius su kitų Europos Sąjungos valstybių notariatais⁷⁶. Todėl 2006 m. spalio 11 d. Marselyje vykusioje Europos Sąjungos notariatų tarybos gene-

72 Poros Europoje. Prieiga per internetą <http://coupleseurope.eu/> (žiūrėta 2013 10 17).

73 Europos notarų sąvadas. Prieiga per internetą <http://www.notaries-directory.eu/> (žiūrėta 2013 10 17).

74 EUFides. Prieiga per internetą <http://www.notaries-of-europe.eu/index.php?pageID=8033> (žiūrėta 2013 11 20).

75 Europos Sąjungos notariato tarybos struktūra. Prieiga per internetą: <http://www.notaries-of-europe.eu/about-us/organization> (žiūrėta 2013 12 17).

76 M. Čirbaitė *Europos notarų tinklas – praktinė pagalba Europos Sąjungos valstybių notarams* // Notariatas Nr. 5., 2008, p. 39.

ralinėje asamblėjoje buvo nutarta įkurti Europos notarų tinklą (angl. *European Notarial Network*)⁷⁷. Oficialiai veiklą tinklas pradėjo 2007 m. lapkričio 1 dieną⁷⁸.

Sukurdama Europos notarų tinklą Europos Sąjungos notariatų taryba nusprendė prisidėti prie Europos Komisijos ketinimų įtraukti teisinės profesijas į Europos teisminį tinklą civilinėse ir komercinėse bylose.⁷⁹

Europos notarų tinklas yra organizacinė sistema, padedanti Europos Sąjungos valstybių notarams spręsti tarptautinio pobūdžio teisinius klausimus ir pagreitinti jų sprendimo teisinės procedūras, susijusius su kita valstybe. Tai gali būti paveldėjimas, bendrovės steigimas, vedybų sutartis ar bet kuris kitas tarptautinio pobūdžio atvejis.

Europos notarų tinklas gali padėti ir informuoti, kai:

- 1) reikia sužinoti, kokia dokumento forma taikoma tam tikroje Europos Sąjungos valstybėje narėje;
- 2) notaras ieško kolegos, turinčio kalbinių žinių, kurios būtinos vienam ar kitam atvejui išnagrinti;
- 3) jei notaras nori pateikti prašymą konkrečiam notarui, dirbančiam kitoje Europos Sąjungos valstybėje⁸⁰.

Kita vertus, Europos notarų tinklas negali pasiūlyti notarams teisinės pagalbos ir neįteikia teisinių patarimų. Tinklo užduotis yra labiau susijusi su technine pagalba, kuria būtų galima palengvinti tam tikras notarų atliekamas tarptautinio pobūdžio procedūras. Šio tinklo politinis tikslas – Europos notariato integracija į Europos teisminį tinklą civilinėse ir komercinėse bylose⁸¹.

Europos notarų tinklas skirtas Europos Sąjungos notariatų tarybos nariams. Kiekvienas narys notariatas turi savo atstovą, kuriam tos valstybės notaras gali pateikti raštišką prašymą. Pastarasis nedelsdamas šį klausimą persiųs Europos notarų tinklo nario notariato atstovui kitoje valstybėje, kuris per kuo trumpesnę laiką atsiųs atsakymą paklausimą pateikusiam tinklo atstovui. Notarų paklausimai turi būti suformuluoti tikslių klausimų forma ir pateikti elektroniniu paštu Europos notarų tinklo atstovui savo valstybėje. Siekiant užtikrinti notarinių veiksmų slaptumą ir kliento duomenų apsaugą, suformuluotuose klausimuose neturi būti informacijos, susijusios su konkrečiais asmens duomenimis⁸².

Šiuo metu Europos notarų tinklo teikiama pagalba gali naudotis tik notariatų, kurie yra šio tinklo nariai, notariai. Nacionalinis Europos notarų tinklo atstovas atsako už:

- 1) savo šalies notarų paklausimų persiuntimą kitos valstybės Europos notarų tinklo atstovui;
- 2) informacijos pateikimą kitos valstybės Europos notarų tinklo atstovui, gavus iš jo konkretų paklausimą.

Kalendorinių metų pabaigoje kiekvienos valstybės Europos notarų tinklo narys turi pateikti informaciją Europos Sąjungos notariatų tarybai apie per metus gautų paklausimų skaičių ir jų pobūdį. Taip pat du kartus per metus yra rengiami Europos notarų tinklo atstovų susirinkimai, kuriuose pasikeičia informacija apie tinklo veiklą, taip pat ieškoma būdų, kaip ją pagerinti⁸³. Šiuos susirinkimus organizuoja Europos Sąjungos notariatų tarybos nuolatinis biuras Briuselyje.

Tarptautinis notariato istorijos institutas. 2003 metais Lietuvos notarų rūmai tapo Tarp-

77 ENN – Europos notarų tinklas. Prieiga per internetą <http://www.enr-nr.eu/reseau-notarial-europeen-en/001/index.html> (žiūrėta 2013 12 19).

78 M. Čirbaite, *op. cit.*

79 Europos notarų tinklo sukūrimas. Prieiga per internetą <http://www.notaries-of-europe.eu/news/press-releases/press-release-title-1322841039> (žiūrėta 2013 12 19).

80 M. Čirbaite *Europos notarų tinklas – praktinė pagalba Europos Sąjungos valstybių notarams* // Notariatas, 2008, Nr. 5, p. 39.

81 *Ibid.*, p. 39–40. Taip pat žr. ENN – Europos notarų tinklas. Prieiga per internetą <http://www.enr-nr.eu/reseau-notarial-europeen-en/001/index.html> (žiūrėta 2013 12 19).

82 M. Čirbaite, *op. cit.*, p. 40. Taip pat žr. *Europos notarų tinklo gairės*. Prieiga per internetą <http://www.cnue.be/> (žiūrėta 2013 12 20).

83 *Ibid.*

tautinio notariato istorijos instituto (pranc. *Institut International d'Histoire du Notariat*)⁸⁴ nariu. Šis institutas įsteigtas 1974 metais, jo būstinė – Paryžiuje. Instituto nariai yra 46 valstybių notariatai, taip pat asmeninės narystės tvarka jam priklauso notarai, istorikai, mokslininkai, studentai.

Pagrindinė instituto veikla – tirti ir apibendrinti notariato istoriją. Be to, institutas saugo medalių, paveikslų, graviūrų, atspaudų, uniformų kolekciją ir supažindina visuomenę su notariato istorija ir kultūra. Siekdamas minėtų tikslų, institutas organizuoja parodas, konferencijas, platina brošiūras ir katalogus. Tarptautinis notariato istorijos institutas leidžia istorinį žurnalą „Le Gnomon“ ir platina jį daugiau kaip 80-yje pasaulio šalių. Žurnalas leidžiamas keturis kartus per metus ir skiriamas universitetams, notarų rūmams bei kitiems prenumeratoriams. Kiekviename žurnalo numeryje galima rasti originalių istorinių straipsnių apie Prancūzijos ar kitų pasaulio šalių notarius, kuriuos rašo istorikai ar notarai.

Tarptautinio notariato istorijos instituto organai yra prezidentas, administracinė taryba ir generalinė asamblėja. Kiekvienam instituto nariui notariatui administracinėje taryboje atstovauja viceprezidentas. Kartą per metus (dažniausiai gruodžio mėn.) kartu su Prancūzijos notarų asamblėja vyksta instituto narių generalinė asamblėja.

Klausimai

1. Kokie pagrindiniai Tarptautinės notariato sąjungos veiklos uždaviniai ir funkcijos?
2. Kokie yra Tarptautinės notariato sąjungos organai ir kokios jų funkcijos?
3. Kokie pagrindiniai Pasaulinio notarų tinklo veiklos uždaviniai ir funkcijos?
4. Kokias funkcijas atlieka Tarptautinės notariato sąjungos kontinentinės ir tarpkontinentinės komisijos?
5. Kokie pagrindiniai Europos reikalų komisijos veiklos uždaviniai ir funkcijos?
6. Kokie yra Europos reikalų komisijos organai?
7. Kokie pagrindiniai Europos Sąjungos notariatų tarybos veiklos uždaviniai ir funkcijos?
8. Kokie yra Europos Sąjungos notariatų tarybos organai?
9. Kokie pagrindiniai Europos notarų tinklo veiklos uždaviniai ir funkcijos?
10. Kokią veiklą vykdo Tarptautinis notariato istorijos institutas?

84 Tarptautinis notariato istorijos institutas. Prieiga per internetą <http://www.notaires.fr/notaires/institut-international-d-histoire-du-notariat> (žiūrėta 2013 12 20).

SPECIALIOJI DALIS

11 skyrius

NOTARINIAI VEIKSMAI IR JŲ ATLIKIMO TAISYKLĖS

Notarinio veiksmo sąvokos apibrėžimas Notariato įstatyme¹ ir kituose teisės aktuose nepateikiamas. Lietuvos teisės doktrinoje notarinio veiksmo sąvoka taip pat nėra apibrėžta. Pavyzdžiui, Rusijos teisės doktrinoje nurodoma, kad notarinio veiksmo sąvoka yra daugia-reikšmė ir vienu metu apima notarinį veiksma kaip notarinės veiklos procedūros turinį (dinaminė notarinio veiksmo sąvoka) ir notarinį veiksma kaip juridinį faktą – notarinės veiklos rezultatą (statinė notarinio veiksmo sąvoka)².

Paprastai notarinius veiksmus atlieka notarai, tačiau pagal Notariato įstatymą teisė atlikti dalį notarinių veiksmų suteikiama ir kitiems asmenims. Plačiausia apimtimi notarinius veiksmus (be notarų) gali atlikti Lietuvos Respublikos konsuliniai pareigūnai. Vadovaujantis Notariato įstatymo 27 straipsniu, jie gali atlikti didžiąją dalį notarinių veiksmų (tvirtinti daugumą sandorių, liudyti dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumą, parašo dokumentuose tikrumą, priimti saugoti asmeninius testamentus ir kt.), tačiau negali tvirtinti sutarčių dėl Lietuvos Respublikoje esančių nekilnojamojų daiktų perdavimo, perdavimo naudotis, įkeitimo ar kitų daiktinių teisių ar jų suvaržymo. Be to, konsuliniai pareigūnai gali atlikti tik tuos notarinius veiksmus, kurie yra nurodyti Notariato ar kituose įstatymuose. Pavyzdžiui, Civilinio proceso kodekso 192 straipsnio 8 dalyje nurodyta, kad notarai tvirtina liudytojo parodymus. Kadangi nei Civilinio proceso kodekse, nei Notariato įstatyme nenumatyta, kad teisė tvirtinti liudytojų parodymus suteikta konsuliniais pareigūnams, tokio notarinio veiksmo atlikti jie negali.

Seniūnų kompetencija atlikti notarinius veiksmus yra gana ribota. Jie gali atlikti notarinius veiksmus tik seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojams ir tik Notariato įstatymo 27¹ straipsnyje nurodytus notarinius veiksmus – tvirtinti įgaliojimus, kuriuos fiziniai asmenys duoda korespondencijai (konkrečiai – siunčiamiems pinigams ir siuntiniams) gauti, taip pat darbo užmokesčiui ir kitoms su darbo santykiais susijusioms išmokoms, pensijoms, pašalpoms, stipendijoms, išmokoms už perdirbti supirktą žemės ūkio produkciją gauti, liudyti dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumą bei paliudyti parašo dokumentuose tikrumą. Be to, vadovaujantis Civilinio kodekso 5.28 straipsnio 6 dalies 6 punktu, jiems suteikta teisė tvirtinti seniūnijai priskirtos teritorijos gyventojų testamentus, kurie prilyginami oficialiesiems testamentams (t. y. notaro arba Lietuvos Respublikos konsulinio pareigūno patvirtintiems). Tačiau ir šios kompetencijos priskyrimas seniūnams yra kritikuotinas. Kaip nurodo V. Nekrošius ir M. Stračkaitis, atlikti tam tikrus notarinius veiksmus patikėta žmonėms, kurie dažniausiai neturi net minimalaus teisinio išsilavinimo, nors jų patvirtintiems dokumentams suteikiama tokia pat teisinė galia kaip ir tiems, kuriuos patvirtina notaras³.

Civiliniame kodekse, reglamentuojant konkrečių sandorių sudarymą, kartais teisė juos patvirtinti suteikiama ne tik notarams, bet ir kitiems asmenims, o jų patvirtinti sandoriai prilyginami notariškai patvirtintiems. Civilinio kodekso 5.28 straipsnio 6 dalyje reglamentuota, kad

1 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

2 *Notarialnoe pravo Rossii* / Red. V. V. Jarkov. WaltersKluwer, 2003, p.143.

3 V. Nekrošius, M. Stračkaitis *Notariato raida atkūrus nepriklausomybę*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p.153.

oficialiesiems testamentams (tvirtinamiems notaro) prilyginami asmenų, kurie gydomi ligoninėse, kitose stacionarinėse gydymo ir profilaktikos įstaigose, sanatorijose arba gyvena senelių ir invalidų namuose, testamentai, patvirtinti tų ligoninių, gydymo įstaigų, sanatorijų vyriausiųjų gydytojų, jų pavaduotojų medicinos reikalams arba budinčiųjų gydytojų, taip pat šių senelių ir invalidų namų direktorių ir vyriausiųjų gydytojų; asmenų, esančių plaukiojančiuose jūrų laivuose arba vidaus plaukiojimo laivuose, plaukiojančiuose su Lietuvos valstybės vėliava, testamentai, patvirtinti tų laivų kapitonų; asmenų, esančių žvalgomosiose, mokslinėse, sportinėse ir kitose ekspedicijose, testamentai, patvirtinti tų ekspedicijų viršininkų; karių testamentai, patvirtinti dalinių, junginių, įstaigų ir karo mokyklų vadų (viršininkų); asmenų, esančių laisvės atėmimo vietose, testamentai, patvirtinti laisvės atėmimo vietų viršininkų; testatoriaus gyvenamosios vietos seniūnų patvirtinti testamentai. Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.138 straipsnio 2 dalimi, notaro patvirtintiems įgaliojimams prilyginami karių įgaliojimai, patvirtinti karinių dalinių, junginių, karo įstaigų ir mokyklų vadų (viršininkų); asmenų, esančių laisvės atėmimo vietose, įgaliojimai, patvirtinti laisvės atėmimo vietų vadovų; asmenų, esančių tolimojo plaukiojimo metu jūrų laivuose, plaukiojančiuose su Lietuvos valstybės vėliava, patvirtinti tų laivų kapitonų. Teisės tvirtinti testamentus ir įgaliojimus suteikimas laivų kapitonams, karinių dalinių, junginių, įstaigų ir karo mokyklų vadams (viršininkams) bei teisės tvirtinti testamentus suteikimas ekspedicijų viršininkams yra pagrįstas, kadangi asmenys, esantys jūrų laivuose, kariniuose daliniuose ar ekspedicijose, turi ribotas galimybes atvykti pas notarą dėl testamento ar įgaliojimo tvirtinimo. Ypač atsižvelgiant į tai, kad poreikis sudaryti testamentą ar įgaliojimą priklauso nuo įvairių aplinkybių, kurios ne visada gali būti iš anksto numatytos. Tačiau abejonių kelia teisės tvirtinti testamentus ir įgaliojimus suteikimas kitiems Civiliniame kodekse nurodytiems asmenims. Šiais atvejais asmenys turi galimybę notarinius veiksmus atlikti notaro biure arba iškviesti notarą į gydymo ar įkalinimo įstaigą, jeigu asmuo dėl ligos ar įkalinimo negali pas notarą atvykti pats. Ypač abejotinas teisės tvirtinti testamentus suteikimas testatoriaus gyvenamosios vietos seniūnams, atsižvelgiant į teisinio išsilavinimo neturėjimą daugeliu atvejų bei į tai, kad, kiekvienoje savivaldybėje esant notarui, tokio poreikio nėra.

Toliau šiame skyriuje apžvelgiamos notarinių veiksmų atlikimo taisyklės, kai juos atlieka notarai. Tokiomis pačiomis taisyklėmis, remiantis Notariato įstatymo 2 straipsnio 3 dalimi, atlikdami notarinius veiksmus, vadovaujasi ir seniūnai. Konsulinių pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų atlikimo principus ir ypatumus, be Notariato įstatymo, dar reglamentuoja Konsulinių pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų atlikimo metodinės taisyklės⁴. Apžvelgiant notarinių veiksmų atlikimo taisykles, remiamasi ir užsienio lotyniškojo notariato valstybių – Estijos, Latvijos, Vokietijos, Rusijos ir kitų – teisiniu reguliavimu.

11.1. NOTARŲ ATLIEKAMI NOTARINIAI VEIKSMAI

Notarų atliekami notariniai veiksmai gali būti skirstomi į išimtinai notarų atliekamus veiksmus (pavyzdžiui, nekilnojamojo daikto perdavimo sutarčių tvirtinimas) ir į veiksmus, kurie gali būti atliekami ir kitų asmenų (pavyzdžiui, dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumo liudijimas (kiti asmenys gali patvirtinti dokumento kopiją⁵), taip pat tie sandoriai, kuriems notarinė forma neprivaloma, tačiau, vadovaujantis Civilinio kodekso 1.77 straipsnio 2 dalimi, notarai turi teisę juos tvirtinti).

Notariato įstatymo 26 straipsnyje yra išvardyti notarų atliekami notariniai veiksmai:

- sandorių tvirtinimas,

4 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2006 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 1R-105/V-55 „Dėl konsulinių pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų atlikimo metodinių taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 39-1426.

5 Kiti asmenys, kuriems reikalingas dokumentas, gali patvirtinti jiems pateikto dokumento kopiją ir ją remtis. Tačiau ši kopija gali būti naudojama tik ją patvirtinusio subjekto. Tik notaro patvirtintas dokumento nuorašas gali būti pateikiamas kitoms institucijoms.

- paveldėjimo teisės liudijimų išdavimas,
- nuosavybės teisės į dalį sutuoktinio bendro turto liudijimų išdavimas,
- dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumo liudijimas,
- parašo dokumentuose tikrumo liudijimas,
- dokumentų vertimo iš vienos kalbos į kitą tikrumo liudijimas,
- fakto, kad fizinis asmuo yra gyvas ir yra tam tikroje vietovėje, tvirtinimas,
- oficialiesiems testamentams prilyginamų testamentų ir asmeninių testamentų priėmimas saugoti,
- dokumentų pateikimo laiko tvirtinimas,
- vienų fizinių ir juridinių asmenų pareiškimų kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims perdavimas,
- piniginių sumų priėmimas į depozitinę sąskaitą,
- jūrinių protestų priėmimas,
- vekselių ir čekių protestavimas,
- vykdomųjų įrašų užprotestuotuose arba neprotestuotinuose vekseliuose ir čekiuose atlikimas,
- vykdomųjų įrašų dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą atlikimas,
- dokumentų dėl juridinių asmenų registrai pateikiamų duomenų tikrumo surašymas ar tvirtinimas ir tvirtinimas, kad juridinį asmenį registruoti galima, nes įstatymuose ar steigimo sandoryje nustatytos prievolės yra įvykdytos ir atsirado įstatymuose ar steigimo dokumentuose numatytos aplinkybės,
- juridinių asmenų steigimo dokumentų atitikimo įstatymų reikalavimams tvirtinimas.

Šis notarinių veikslių sąrašas nėra baigtinis. Notarai taip pat atlieka kitus įstatymų numatytus notarinius veiksmus. Pavyzdžiui, tvirtina liudytojų parodymus, išduoda Europos vykdomuosius raštus dėl notaro užprotestuotų ar neprotestuotinių vekselių, čekių, kuriuose padaryti notaro vykdomieji įrašai.

Pagrindiniai notariniai veiksmai daugelyje Europos lotyniškojo notariato valstybių yra panašūs, tačiau notarų atliekamų veikslių apimtis atskirose valstybėse šiek tiek skiriasi. Pavyzdžiui, Latvijoje notarai, be įprastinių notarinių veikslių, gali tvarkyti skyrybų reikalus⁶, Estijoje notarai gali tvirtinti dokumentus pažyma (*Apostille*), taip pat tvirtinti santuokos sudarymą ir nutraukimą⁷.

11.2. NOTARINIŲ VEIKSLŲ ATLIKIMO TEISINIAI PAGRINDAI

Notarai savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Notariato įstatymu ir kitais Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro teisės aktais ir Lietuvos notarų rūmų nutarimais bei kitais teisės aktais (Notariato įstatymo 13 straipsnis). Svarbiausias notarų veiklą reglamentuojantis teisės aktas yra Notariato įstatymas. Notarams atliekant notarinius veiksmus taip pat labai svarbus Civilinis kodeksas ir kiti įstatymai bei teisės aktai, kadangi notaro pareiga yra užtikrinti, kad atlikti notariniai veiksmai atitiktų teisės aktų reikalavimus. Įgyvendindami uždavinį vienodinti notarinę praktiką, Lietuvos notarų rūmai taip pat priima teisės aktus – Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimus, kuriais notarai turi vadovautis savo veikloje. Didelę įtaką formuojant notarinę praktiką ir notarams atliekant notarinius veiksmus turi teismų, ypač Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, praktika.

6 Latvijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 65 straipsnio 51 punktas. Prieiga per internetą www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Notariate_Law.doc (žiūrėta 2013 12 07).

7 Estijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 29 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/15760> (žiūrėta 2013 12 17).

11.3. NOTARINIŲ VEIKSMŲ ATLIKIMO VIETA

Notariniai veiksmai turi būti atliekami notaro biure. Notarinius veiksmus atlikti ne notaro biure galima tik išimtiniais atvejais. Notariato įstatymo 28 straipsnio 2 dalyje numatyti šie atvejai, kai notarinius veiksmus notaras gali atlikti ne notaro biure:

- kai suinteresuotas asmuo dėl svarbios priežasties (liga, invalidumas ar kiti atvejai) negali atvykti į notaro biurą ir iškviečia notarą į namus, medicinos pagalbos ar kitą įstaigą,
- kai atliekant notarinį veiksma dalyvauja daugiau nei dešimt asmenų,
- kai notarinis veiksmas atliekamas iškilmingoje aplinkoje.

Kadangi notaras skiriamas atlikti notarinius veiksmus į konkrečią savivaldybę, todėl jis ir tais išimtiniais atvejais negalėtų atlikti notarinių veiksma kitos savivaldybės teritorijoje⁸. Pavyzdžiui, notaras, kuris paskirtas atlikti pareigas Vilniaus miesto savivaldybėje, gali vykdyti atlikti notarinių veiksma pas klientus tik Vilniaus miesto savivaldybėje.

Jeigu notarinis veiksmas atliekamas ne notaro biure, tai turi būti pažymėta notaro tvirtinamajame įrašė, kuris įrašomas notaro tvirtinamame dokumente. Už notarinio veiksmo atlikimą ne notaro biure gali būti imamas iki dviejų kartų didesnis nei nustatytas notaro atlyginimo dydis. Be to, asmenys, kviečiantys notarą į namus, turi apmokėti notaro kelionės išlaidas⁹.

Dėl notarinio veiksmo atlikimo galima kreiptis į bet kurį notarą, išskyrus turto paveldėjimo atvejus¹⁰. Notarų veiklos teritoriją paveldėjimo atvejams nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministras. Nustatant teritoriją paveldėjimo atvejams, siekiama užtikrinti, kad skirtinguose notarų biuruose nebūtų užvestos kelios paveldėjimo bylos po to paties asmens mirties. Tačiau suinteresuoto asmens prašymu Lietuvos notarų rūmų prezidentas arba jį pavaduojantis viceprezidentas gali nuspręsti turto paveldėjimo bylą perduoti tvarkyti kitam notarui, neatsižvelgdamas į teisingumo ministro nustatytą notarų veiklos teritoriją turto paveldėjimo atvejams¹¹. Paveldėjimo bylą perdavimas detaliai reglamentuojamas Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2007 m. sausio 15 d. nutarimu Nr. 4.2.1 patvirtintoje Paveldėjimo bylą perdavimo vesti kitam notarui tvarkoje¹². Lietuvos notarų rūmų prezidentas (ar jį pavaduojantis viceprezidentas), išnagrinėjęs pateiktą suinteresuoto asmens prašymą dėl paveldėjimo bylos perdavimo tvarkyti kitam notarui ir jame nurodytas priežastis, priima sprendimą dėl perdavimo tvarkyti paveldėjimo bylą ar atsisakymo tai atlikti. Siekiant užtikrinti tikslią ir teisingą informaciją Testamentų registre, jei paveldėjimo byla jau buvo užvesta, paveldėjimo bylą kitam notarui išsiuntęs notaras praneša Testamentų registru apie bylos išsiuntimą kitam notarui¹³. Kitose valstybėse notarinių veiksma, dėl kurių atlikimo reikia kreiptis į tam tikros teritorijos notarą, apimtis skiriasi. Estijoje asmenys dėl bet kurio notarinio veiksmo atlikimo gali kreiptis į bet kurį notarą¹⁴. Latvijoje notarams teritorijos nustatytos tik paveldėjimo atvejams¹⁵. Rusijos Federacijoje nustatyta daugiau atveju, kada asmuo privalo kreiptis į konkrečios notarinės apskrities notarą (pavyzdžiui, nekilnojamojo daikto sandorį gali tvirtinti tik to turto buvimo vietos notaras)¹⁶.

8 *Konsultacijos. Kiti notariniai veiksmai* // Notariatas, 2011, Nr. 12, p. 88.

9 Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksma atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių (su pakeitimais ir papildymais), patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1996 m. rugšėjo 12 d. įsakymu Nr. 57, pastabų 8 punktus // Valstybės žinios, 1996, Nr. 87-2075; 2001, Nr. 85-2996.

10 Vadovaujantis Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalimi, pareiškimas dėl palikimo priėmimo turi būti paduodamas palikimo atsiradimo vietos notarui.

11 Notarų gyventojams teikiamų teisinių paslaugų poreikių vertinimo metodikos, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 1R-481, 4.9 punktas // Valstybės žinios, 2007, Nr. 2-94.

12 Prieiga per internetą <http://www.notarurmai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-%C5%ABm-%C5%B3-veikl%C4%85-reglamentuojantys-teis%C4%97s-aktai/item/27-paveld%C4%97jimo-byl%C5%B3-perdavimo-tvarka> (žiūrėta 2013 12 18).

13 Jeigu paveldėjimo byla perduodama kitam notarui dėl to, kad pasibaigė notaro įgaliojimai ir jo teritorija paveldėjimo atvejams pavedama atstovauti kitam notarui ar bylą pradėjo tvarkyti pavaduojantis notaras ir pasibaigė pavadavimo laikas, duomenys apie paveldėjimo bylos perdavimą taip pat perduodami Testamentų registru.

14 Estijos notarų rūmų informacija.

15 Latvijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 252 straipsnis. Prieiga per internetą www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Notariate_Law.doc (žiūrėta 2013 12 07).

16 Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindų (su pakeitimais ir papildymais) 56 straipsnio 2 dalis. Prieiga per internetą <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=144683;fld=134;dst=4294967295;rnd=0.38469288708430205;from=1319610> (žiūrėta 2013 12 18).

11.4. NOTARINIŲ VEIKSMŲ ATLIKIMO TERMINAI

Notariato įstatymo 29 straipsnyje nurodyta, kad notariniai veiksmai gali būti atliekami tada, kai pateikiami reikalingi dokumentai ir paimamas nustatyto dydžio atlyginimas. Gavus dokumentus ir paėmus atlyginimą, notarinis veiksmas turi būti atliekamas iš karto, išskyrus atvejus, kai reikalinga papildoma informacija ar dokumentai. Jeigu reikalinga papildoma informacija ar dokumentai, notarinio veiksmo atlikimas atidedamas, tačiau ne ilgiau kaip dešimčiai kalendorinių dienų. Notariato įstatymo 34 straipsnio 2 dalyje numatyta notaro teisė išreikalauti iš įstaigų, įmonių ir organizacijų žinias ir dokumentus, reikalingus notariniams veiksams atlikti. Paprastai asmuo apie notarinio veiksmo atidėjimą informuojamas žodžiu. Jam paaiškinama, kokia papildoma informacija ar dokumentai reikalingi, taip pat, ar tą informaciją ir dokumentus išreikalaus notaras, ar turi pateikti pats asmuo. Jeigu papildomus dokumentus ar informaciją turi pateikti pats asmuo ir per nustatytą terminą jų nepateikia, notarinis veiksmas nėra atliekamas. Jeigu asmuo prašo, notaras jam pateikia atsakymą atlikti notarinį veiksma.

Notarinėje praktikoje notarinio veiksmo atlikimas taip pat atidedamas ne ilgiau kaip dešimčiai kalendorinių dienų, jeigu suinteresuotas asmuo pateikia notarui raštišką informaciją, kad ruošiasi ginčyti teisme su būsimu notarinio veiksmu susijusį dokumentą ar pan., pavyzdžiui, jeigu suinteresuotas asmuo, notarui rengiantis išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, pateikia notarui raštą, kuriame nurodo, kad jis kreipsis į teismą ir ginčys palikėjo sudarytą testamentą, kuriuo remdamasis notaras planuoja išduoti paveldėjimo teisės liudijimą. Šiuo atveju notarinio veiksmo atlikimas atidedamas ne ilgiau kaip dešimčiai dienų. Jeigu per dešimt dienų suinteresuotas asmuo nepateikia notarui įrodymų, kad jis kreipėsi į teismą, notaras atlieka notarinį veiksma. Notaras turi užtikrinti visų notarinio veiksmo dalyvių interesus, todėl, vienam iš dalyvių neatlikus jokių veiksmų, rodančių, kad tarp dalyvių egzistuoja ginčas, neturi būti pažeidžiami kito notarinio veiksmo dalyvio interesai ir, nesant įrodymų dėl ginčo tarp dalyvių, notaras turi atlikti notarinį veiksma.

Notaras taip pat atideda notarinio veiksmo atlikimą, jeigu valstybės registruose yra įregistruotas juridinis faktas, kad teisme iškelta civilinė byla dėl registruojamo turto teisinio statuso. Šiuo atveju notaras notarinį veiksma, susijusį su turtu, gali atlikti tik įsiteisėjus teismo sprendimui.

Rusijos Federacijoje nustatytas ilgesnis notarinio veiksmo atidėjimo terminas, jeigu reikia išsireikalauti papildomų duomenų iš fizinių ar juridinių asmenų – jis negali viršyti 1 mėnesio nuo sprendimo atidėti notarinį veiksma priėmimo dienos¹⁷. Estijoje notarinio veiksmo atidėjimo terminas tokiu atveju apibrėžtas įvykiu – papildomų dokumentų ar duomenų gavimo momentu¹⁸. Manytina, kad Estijos teisinis reguliavimas šiuo klausimu yra geresnis negu Lietuvos – ne visais atvejais įmanoma reikalingą dokumentą ar informaciją gauti per 10 dienų.

11.5. NOTARINIŲ VEIKSMŲ PRASMĖS IR PASEKMIŲ IŠAIŠKINIMAS

Vienas iš svarbiausių notaro uždavinių yra išaiškinti asmenims, kurie pageidauja, kad būtų atlikti notariniai veiksmai, atliekamų notarinių veiksmų prasmę ir pasekmes. Ši pareiga apima taip pat ir šalių tikrosios valios išsiaiškinimą. Visų pirma, notaras, bendraudamas su asmenimis, kurie į jį kreipiasi dėl notarinio veiksmo atlikimo, išsiaiškina, ko šalys pageidauja. Jis išsiaiškina asmenims, kokios bus pasekmės, kai jie sudarys prašomą sandorį, taip pat

17 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rosijskoj Federacii*. Moskva, 2010, p.146.

18 Estijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 38 straipsnio 1 dalies 1 punktas. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/15760> (žiūrėta 2013 12 17).

išaiškina atskirų sandoryje esančių nuostatų tikslą, prasmę ir pasekmes. Notaras įsitikina, kad šalys pageidauja sudaryti būtent tokį sandorį ir būtent tokiomis sąlygomis. Jis taip pat įsitikina, kad sandoris nėra akivaizdžiai nepalankus vienai iš sandorio šalių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad Notariato įstatymo 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta notaro pareiga išaiškinti asmeniui jo atliekamų notarinių veiksmų prasmę ir padarinius reiškia įpareigojimą ne informuoti, bet būtent išaiškinti sandorį sudarančiam asmeniui, kokius konkrečius teisinius padarinius sukelia ar gali sukelti jo atliekamas veiksmai, t. y. notaras turi įsitikinti, jog asmuo iš tiesų suprato savo atliekamų veiksmų prasmę ir priėmė valingą sprendimą juos atlikti¹⁹. Notarinių veiksmų prasmės ir pasekmių išaiškinimas yra svarbus, atsižvelgiant į didesnę notaro patvirtinto dokumento įrodomąją vertę. Tai užtikrina, kad asmenys suprato notarinio veiksmo pasekmes ir jų siekė.

Notariato įstatymo 30 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad jeigu sandoris sudėtingas, gali būti rašomas sandorio sudarymo (derybų) protokolas, kurį pasirašo sandorio dalyviai ir notaras. Šia nuostata notarinėje praktikoje beveik nesinaudojama, nors sandorio sudarymo (derybų) protokolas ir padėtų aiškinant sutartis siekiant nustatyti, kokia buvo sandorio šalių tikroji valia sandorio sudarymo metu.

Estijos notarinio tvirtinimo įstatyme²⁰ notarinių veiksmų prasmės ir pasekmių išaiškinimo pareiga aiškinama plačiau – jame nurodoma, kad notaras privalo išsiaiškinti dalyvių valią bei aplinkybes, turinčias esminės reikšmės teisine prasme korektiškam sandoriui atlikti. Notaras taip pat išaiškina dalyviams sandorio reikšmę, jo teises pasekmes ir įvairias sandorio atlikimo galimybes. Notaras įpareigotas aiškiai ir vienprasmėškai išdėstyti notariname dokumente dalyvių valią. Taip pat jis turi užtikrinti, kad būtų išvengta klaidų ir abejonių, taip pat kad nebūtų padaryta žala nepatyrusio ir neturinčio žinių dalyvio interesams. Estijos notarinio tvirtinimo įstatyme pabrėžiama, kad notaras neprivalo išaiškinti užsienio valstybių teisės normų esmės ir sandorio mokestinių teisių pasekmių. Nors Lietuvos Respublikos notariato įstatymas taip detaliai notarinių veiksmų prasmės ir pasekmių išaiškinimo pareigos nereglamentuoja, notarinėje praktikoje notarų atliekama išaiškinimo apimtis atitinka nurodytą Estijos notarinio tvirtinimo įstatyme.

11.6. ASMENS TAPATYBĖS NUSTATYMAS, VEIKSNUMO PATIKRINIMAS, PARAŠŲ TIKRUMO PATIKRINIMAS

Atlikdamas notarinius veiksmus, notaras privalo nustatyti juos atlikti pageidaujančių asmenų tapatybę. Pagrindinis notaro uždavinys – identifikuoti asmenį, t. y. įsitikinti, kad į jį kreipėsi būtent tas asmuo, kurio asmens tapatybę patvirtinantis dokumentas notariui yra pateikiamas. Notaras patikrina Gyventojų registre, ar toks asmuo įregistruotas šiame registre, ar jo pateiktas asmens tapatybę patvirtinantis dokumentas galioja. Notaras taip pat gali patikrinti, ar į jį besikreipiantis asmuo yra vizualiai panašus į asmens tapatybę patvirtinančiame dokumente esančią nuotrauką, ir patikrinti, ar dokumente esanti nuotrauka atitinka Gyventojų registro saugomą jo atvaizdą.

Fizinių asmenų tapatybė nustatoma pagal jų pateikiamus asmens dokumentus. Asmens tapatybės nustatymo būdą notaras nurodo sudaromame dokumente. Notariato įstatymo 31 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad Lietuvos Respublikos piliečių asmens tapatybė nustatoma pagal asmens tapatybės kortelę arba kitą asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, kuriame yra asmens kodas ir nuotrauka. Pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus dokumentai, skirti asmens tapatybei patvirtinti, yra asmens tapatybės kortelė, pasas

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-373/2012.

20 Estijos notarinio tvirtinimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 18 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/15760> (žiūrėta 2013 12 17).

ir tarnybinis pasas²¹. Kadangi tikslus asmens tapatybės nustatymas svarbus sandorio teisėtumui užtikrinti, asmens tapatybei nustatyti negali būti priimamas bet koks dokumentas, kuriame yra asmens kodas ir nuotrauka, o įstatyme numatytais atvejais – ir parašas (pavyzdžiui, darbuotojo pažymėjimas ar pan.). Be jau paminėtų dokumentų, skirtų asmens tapatybei patvirtinti, notarai asmens tapatybę dar galėtų nustatyti pagal vairuotojo pažymėjimą, kuriame yra visi reikalingi duomenys, patikrinus jo galiojimą VĮ „Regitra“ duomenų bazėje.

Užsieniečių, kurių nuolatinė gyvenamoji vieta yra užsienio valstybėje, asmens tapatybę nustatoma pagal toje valstybėje išduotą piliečio pasą ar jį atitinkantį kelionės dokumentą, skirtą vykti į užsienio valstybę ir pripažintą Lietuvos Respublikoje. Užsieniečių, kurie yra deklaravę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, asmens tapatybę nustatoma pagal pateiktą leidimą laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje arba leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje. Užsieniečių, kurie pateikė prašymą suteikti pabėgėlio Lietuvos Respublikoje statusą ir kuriems suteikta teisė naudotis laikinu teritoriniu prieglobsčiu Lietuvos Respublikoje, asmens tapatybę nustatoma pagal pateiktą užsieniečio registracijos pažymėjimą.

Lietuvoje atliekančiam notarinį veiksma notarui visais atvejais turi būti pateikiamas dokumentas, pagal kurį šis nustato asmens tapatybę. Taip pat asmens tapatybės nustatymo tvarka reglamentuota Rusijos Federacijoje²². Tačiau ne visose Europos valstybėse taikoma tokia asmens tapatybės nustatymo tvarka. Pavyzdžiui, Estijoje, jeigu notaras asmeniškai pažįsta sandorio ar kito notarinio veiksmo dalyvį, jis tiesiog tą aplinkybę nurodo notariniam dokumente. Net jeigu notaras negali nustatyti dalyvio asmens tapatybės arba dėl jos abejoja, tačiau iš jo reikalaujama tvirtinti sandorį, notaras gali tvirtinti sandorį, tačiau jame pažymi aplinkybes dėl asmens tapatybės nustatymo²³. Taip pat kaip ir Estijoje asmens tapatybės nustatymas reglamentuojamas Vokietijoje²⁴. Latvijos notariato įstatyme nurodoma, kad asmens tapatybę notaras turi nustatyti tais atvejais, kai jis nepažįsta asmens, kuriam atliekamas notarinis veiksmas. Tokiu atveju jo asmens tapatybę nustatoma pagal pasą ar asmens tapatybės kortelę. Jei asmuo negali pateikti tokių dokumentų, notaras jo asmens tapatybę nustato pagal kitus patikimus dokumentus ir, jei reikalinga, papildoma trūkstantį informaciją dviejų liudytojų parodymais²⁵. Manytina, kad asmens tapatybės nustatymo tvarka Lietuvoje galėtų būti liberalesnė, atsisakant privalomo asmens tapatybės nustatymo pagal pateiktą asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, jeigu asmuo jau ne kartą kreipėsi į notarą ir jo asmens tapatybė buvo nustatyta. Tačiau abejotina, ar turėtų būti teisės aktuose įtvirtinama, kad, esant abejonių dėl asmens tapatybės, notaras vis tiek galėtų tvirtinti sandorį ar atlikti kitą notarinį veiksma, jame nurodydamas tik aplinkybes dėl asmens tapatybės nustatymo. Jeigu būtų keičiamas asmens tapatybės nustatymo reglamentavimas, toks pakeitimas būtų esminis galiojančio teisinio reguliavimo ir egzistuojančios notarinės praktikos pakeitimas.

Pagal Notariato įstatymo 31 straipsnio 2 dalį tvirtindamas sandorį, notaras privalo įsitikinti fizinio asmens veiksmumu. Fizinio asmens amžių notaras nustato remdamasis asmens tapatybę patvirtinančiu dokumentu. Be to, jis taip pat patikrina Neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registro duomenis, ar asmuo nėra pripažintas neveiksniumi arba jo veiksmumas nėra apribotas²⁶. Tvirtindamas testamentą, notaras privalo jame nurodyti, kad jis įsitikino testatoriaus veiksmumu. Nors kituose sandoriuose ši nuoroda nėra privaloma, bet tai nereiš-

21 Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2001, Nr. 97-3417, Lietuvos Respublikos paso įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2001, Nr. 99-3524, Lietuvos Respublikos tarnybinio paso įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 7-178; 2003, Nr. 38-1655.

22 *Notarialnoe pravo Rossii* / Red. V.V. Jarkov. WaltersKluwer, 2003, p. 149.

23 Estijos notarinio tvirtinimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 10 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/15760> (žiūrėta 2013 12 17).

24 Vokietijos notarinio tvirtinimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 10 straipsnis. Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Notar/Berufsrecht/BeurKG/index.php> (žiūrėta 2013 12 17).

25 Latvijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 76 straipsnis. Prieiga per internetą www.vcc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Notariate_Law.doc (žiūrėta 2013 12 07).

26 Neveiksnių ir ribotai veiksnių asmenų registras, tvarkomas Centrinės hipotekos įstaigos, veiklą pradėjo 2011 m. sausio 1 d. Šiam registruoti buvo perduoti ir Lietuvos notarų rūmų nuo 1998 m. liepos 1 d. iki registro veiklos pradžios sukaupti duomenys apie neveiksnius asmenis.

kia, kad juos tvirtindamas notaras neturi įsitikinti asmens veiksmumu. Pažymėtina, kad notarus kartais sudėtinga nustatyti, ar asmuo yra veiksnus. Notaro vertinimas yra subjektyvus ir priklauso ne tik nuo jo gyvenimiškos patirties, turimų žinių, asmeninių sugebėjimų, bet ir paties kliento psichinių, fizinių savybių, kūno, verbalinės kalbos, išvaizdos, sandorio metu susiklosčiusių aplinkybių ir pan.²⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad psichinė liga ar proto negalia, dėl kurios asmuo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, pagal teismo psichiatrijos ekspertizės išvadą nereiškia teisinio veiksmumo neturėjimo²⁸. Vadinasi, išskiriamas medicininis ir teisinis neveiknumas. Notaras turi įsitikinti būtent teisiniu asmens veiksmumu, t. y. asmens gebėjimu suprasti savo veiksmų reikšmę ir juos valdyti.

Jeigu sandorį sudaro juridinis asmuo, notaras turi patikrinti šio asmens teisnumą. Pagal iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą juridinis asmuo turėjo civilinį teisnumą tik atitinkantį jo nustatytus veiklos tikslus, ir sandoriai, sudaryti juridinio asmens, prieštaraujant veiklos tikslams, nurodytiems jo steigimo dokumentuose ar bendruose tos rūšies organizacijų nuostatuose, buvo laikomi negaliojančiais²⁹. 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus Civiliniam kodeksui, privačių juridinių asmenų teismo teisinis reguliavimas pasikeitė iš esmės – jie gali turėti ir įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, išskyrus tas, kurioms atsirasti reikalingos tokios fizinio asmens savybės kaip lytis, amžius bei giminytė (Civilinio kodekso 2.74 straipsnio 1 dalis). Ir tik viešieji juridiniai asmenys turi specialųjį teisnumą, t. y. gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams (Civilinio kodekso 2.74 straipsnio 2 dalis), todėl notaras turi patikrinti jų steigimo dokumentus ir įsitikinti, kad sudaromas sandoris neprieštarauja jiems ir juose nurodytiems veiklos tikslams.

Jeigu sandorį sudaro atstovas, patikrinami jo įgaliojimai ir ar nėra apribojimų jam sudaryti sandorį. Jeigu juridiniam asmeniui atstovauja juridinio asmens organas, notaras patikrina, ar tas organas pagal Juridinių asmenų registro duomenis turi teisę atstovauti juridiniam asmeniui, taip pat patikrina, ar būtent tas fizinis asmuo įrašytas Juridinių asmenų registre kaip to organo narys. Jeigu sandorį sudaro asmuo pagal notarine tvarka patvirtintą įgaliojimą, notaras patikrina Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų registre, ar toks įgaliojimas buvo patvirtintas, ar jis nėra panaikintas. Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų registras duomenis kaupia tik nuo 2011 m. sausio 1 d., tačiau į notarą asmenys kreipiasi ir su anksčiau patvirtintais įgaliojimais. Tokiais atvejais notaras patikrina, ar įgaliojimas nėra įrašytas į Lietuvos notarų rūmų nuo 2005 m. liepos mėn. tvarkomą panaikintų įgaliojimų sąrašą. Nors Civilinio kodekso 2.148 straipsnyje įtvirtinta įgaliojimo pareiga pranešti apie įgaliojimo panaikinimą įgaliotiniui ir įgaliotojui žinomiems tretiesiems asmenims, su kuriais nustatant ir palaikant santykius atstovauti duotas įgaliojimas, Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų registro (ar Panaikintų įgaliojimų sąrašo) duomenys padeda užtikrinti, kad nesažiningas įgaliotinis nepasinaudotų panaikintu įgaliojimu ar įgaliojimas nebūtų panaudotas tais atvejais, kai įgaliotojas savo pareigos pranešti apie įgaliojimo panaikinimą neįvykdė.

Tvirtinant sandorius ir atliekant kai kuriuos kitus notarinius veiksmus, Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais patikrinamas sandorių dalyvių ir kitų asmenų, kurie prašo atlikti notarinius veiksmus, parašų tikrumas, t. y. notaras patikrina, ar asmens parašas notaro tvirtinamame sandorėje atitinka parašą, kuris yra dokumente, pagal kurį nustatyta asmens tapatybė. Ar dokumente esantis parašas atitinka asmens parašą dokumente, pagal kurį notaras nustatė asmens tapatybę, turi būti tiriama tik tais atvejais, kai asmuo pasirašo ne notaro akivaizdoje (Notariato įstatymo 32 straipsnio 1 dalis). Be to, notaras tikrina tik ar parašas atitinka parašą nurodytajame asmens tapatybę patvirtinančiame dokumente, tačiau netikrina, ar asmens parašas atitinka jo parašą kituose dokumentuose. Pažymėtina, kad as-

27 D. Svirbutienė *Asmens veiksmumo nustatymo teoriniai ir praktiniai aspektai* // Notariatas, 2013, Nr. 15, p. 57.

28 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2008.

29 1964 m. Civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 26 straipsnio 1 dalis ir 49 straipsnis // Vyrųsąlybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

mens parašo notaro tvirtinamame dokumente ir parašo asmens tapatybę patvirtinančiame dokumente atitikimas yra tik vienas iš asmens tapatybę patvirtinančių elementų, tačiau jis nėra pats reikšmingiausias, kadangi asmens parašas laikui bėgant gali kisti, jam gali turėti įtakos įvairūs fiziniai veiksniai (pavyzdžiui, rankos susižeidimas ir pan.). Be to, notaras nėra rašysenos ekspertas ir negali neginčijamai nustatyti, ar asmens parašas atitinka jo parašą asmens tapatybę patvirtinančiame dokumente.

11.7. NOTARINIŲ DOKUMENTŲ PASIRAŠYMO TVARKA

Vadovaujantis Notariato įstatymo 32 straipsnio 1 dalimi, notaro tvirtinami sandoriai, taip pat pareiškimai ir kitokie dokumentai pasirašomi dalyvaujant notarui. Šiame straipsnyje taip pat numatyta galimybė, kad asmuo, kuris sandorį, pareiškimą arba kitokį dokumentą pasirašė ne notaro akivaizdoje, asmeniškai notarui patvirtintų, kad sandorį, pareiškimą arba kitokį dokumentą pasirašė jis, tačiau praktiškai šia galimybe nėra naudojamosi, kadangi notaras neturi galimybės neabejotinai nustatyti, kad pateiktą pasirašytą dokumentą pasirašė būtent tas asmuo, kuris jį pateikia.

Jeigu asmuo pasirašyti sandorio, pareiškimo arba kitokio dokumento negali dėl fizinių trūkumų, ligos ar dėl kitų priežasčių, jo pavedimu ir jam dalyvaujant sandorį, pareiškimą arba kitokį dokumentą gali pasirašyti kitas fizinis asmuo, nurodydamas priežastį, dėl kurios sandorį, pareiškimą arba kitokį dokumentą sudarantis asmuo pats negali pasirašyti³⁰. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad jeigu fizinis asmuo dėl objektyvių priežasčių pats negali pasirašyti sandorio ir nepaveda, kad sandorį už jį pasirašytų kitas asmuo, o šis pasirašo sandorį, būdamas pakviestas kitos sandorio šalies iniciatyva ir prašymu, tai toks sandoris pripažintinas nepasirašytu ir negali būti notaro tvirtinamas, o patvirtintas tampa niekiniu ir negalioja nuo patvirtinimo momento (Civilinio kodekso 1.80 straipsnio 1 dalis) kaip prieštaraujantis imperatyviosioms įstatymo normoms (Civilinio kodekso 1.63 straipsnio 6 dalis, 1.76 straipsnio 1 dalis)³¹.

11.8. NOTARINIŲ DOKUMENTŲ KALBA

Notariato įstatymo 15 straipsnyje reglamentuota, kad notaro raštvedyba tvarkoma valstybine kalba. Sandoriai su užsienio valstybių fiziniais ir juridiniais asmenimis sudaromi valstybine ir kita abiem šalims priimtina kalba. Analogiškos nuostatos yra ir Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo³² 9 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad visi Lietuvos Respublikos fizinių ir juridinių asmenų sandoriai sudaromi valstybine kalba. Prie jų gali būti pridedami vertimai į vieną ar kelias kalbas. Sandoriai su užsienio valstybių fiziniais ir juridiniais asmenimis sudaromi valstybine ir kita abiem pusėms priimtina kalba. Vadinasi, visi sandoriai ir kiti notariniai dokumentai privalo būti sudaromi lietuvių kalba, o dalyvaujant užsienio asmenims jie gali būti papildomai sudaromi ir kita šalims priimtina kalba. Nagrinėdamas sandorių kalbą reglamentuojančias Notariato ir Valstybinės kalbos įstatymų nuostatas, Lietuvos apeliacinis teismas padarė išvadą, kad imperatyvaus nurodymo, jog sandoris privalo būti sudaromas būtinai ir lietuvių, ir užsienio kalba, nėra. Nuoroda „ir kita abiem pusėms priimtina kalba“ reiškia, kad dėl sandorio sudarymo kita kalba turi būti abiejų šalių

30 Civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 5.29 straipsnyje nustatyta, kad, kitam asmeniui pasirašant testamentą, nepakanka, kad sandorį pasirašytų kitas fizinis asmuo ir nurodytų priežastį, dėl kurios testatorius negalėjo pats pasirašyti testamentą, tačiau testamentą turi pasirašyti ne mažiau kaip du liudytojai. Nustatant tokį reikalavimą, atsižvelgta į tai, kad testamentas teises pasekmes sukelia tik po testatoriaus mirties, o tada jau nebėra galimybės įsitikinti testatoriaus valia.

31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2009.

32 Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1995, Nr. 15-344.

sutarimas³³.

Nuostatos, nustatančios galimybę sandorį sudaryti ir užsienio kalba tikslas – užtikrinti, kad valstybinės lietuvių kalbos nemokantis sandorį sudarantis asmuo suprastų sandorio sąlygas, prasmę ir pasekmes. Šis tikslas notarinėje praktikoje gali būti pasiekiamas ir kitais būdais. Pavyzdžiui, lietuvių kalbos nemokančiam asmeniui notarinio dokumento tekstas išverčiamas žodžiu į užsienio kalbą. Jeigu notaras pats moka užsienio kalbą, jis gali pats išversti notarinį dokumentą į pasirašančiam asmeniui į jam suprantamą kalbą ir tvirtinama dokumente nurodyti, kad dokumentas žodžiu išverstas į asmeniui suprantamą kalbą. Jeigu notaras užsienio kalbos, kurią supranta notarinio veiksmo dalyvis, nemoka, kviečiamas vertėjas. Minėtoje nutartyje Lietuvos apeliacinis teismas taip pat pažymėjo, kad notaras neprivalo užtikrinti šalims oficialaus vertimo į užsienio kalbą. Vertimas tiek raštu, tiek žodžiu yra atlygintina paslauga, todėl ja privalo pasirūpinti sutarties šalys.

11.9. ATSISAKYMAS ATLIKTI NOTARINĮ VEIKSMĄ

Ne visais atvejais asmenims, kurie kreipiasi į notarą dėl notarinio veiksmo atlikimo ir pateikia dokumentus, yra atliekamas notarinis veiksmas. Vadovaujantis Notariato įstatymo 40 straipsnio 1 dalimi, notaras privalo atsisakyti atlikti notarinį veiksmą, jeigu tokio veiksmo atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų reikalavimų. Šiais atvejais atsisakyti atlikti notarinį veiksmą yra notaro pareiga.

Notaras turi paaiškinti asmeniui, kodėl jis neatlieka prašomo notarinio veiksmo. Jeigu asmuo, kuriam atsisakoma atlikti notarinį veiksmą, prašo notaro pateikti atsisakymą atlikti notarinį veiksmą raštu, atsisakymo priežastis jam turi būti išdėstoma raštu ir išaiškinama jo apskundimo tvarka ir terminai raštu. Jeigu asmuo prašo paaiškinti atsisakymo priežastis, tačiau nenurodo, kokia forma (raštu ar žodžiu) pageidauja gauti atsisakymą atlikti notarinį veiksmą, atsisakymas atlikti notarinį veiksmą jam gali būti pateikiamas žodžiu arba raštu. Vadovaujantis Notariato įstatymo 40 straipsnio 2 dalimi, atsisakyme turi būti nurodyta: atsisakymo data, notaro vardas, pavardė ir notaro biuro pavadinimas, asmens, kuriam atsisakoma atlikti notarinį veiksmą, tapatybę nustatantys duomenys, veiksmas, kurį buvo prašoma atlikti, atsisakymo atlikti notarinį veiksmą motyvai ir teisiniai pagrindai, atsisakymo apskundimo tvarka ir terminai. Atsisakymą atlikti notarinį veiksmą pasirašo notaras ir jį patvirtina savo antspaudu. Prie atsisakymo atlikti notarinį veiksmą gali būti prisiūti asmens pateikti dokumentai ir (ar) kiti dokumentai, kurie buvo pagrindas atsisakyti atlikti notarinį veiksmą (pavyzdžiui, valstybės registrų išrašai ir pan.). Notariato įstatyme atsisakymo atlikti notarinį veiksmą pateikimo terminas tiesiogiai nėra nurodytas, tačiau, atsižvelgiant į įstatymo 29 straipsnyje numatytą galimybę atidėti notarinio veiksmo atlikimą ne ilgiau kaip 10 kalendorinių dienų, šis 10 kalendorinių dienų terminas turėtų būti taikomas ir atsisakymo atlikti notarinį veiksmą išdavimui. Atsisakymas atlikti notarinį veiksmą gali būti pateiktas suinteresuotam asmeniui tiek asmeniškai notaro biure, tiek paštu, tiek elektroniniu paštu.

Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindų³⁴ 48 straipsnyje, Estijos notarinio tvirtinimo įstatymo³⁵ 4 straipsnyje atsisakymo atlikti notarinį veiksmą pagrindai aprašomi šiek tiek detaliau, tačiau pagal savo esmę jie atitinka Lietuvos notariato įstatymo atsisakymo atlikti notarinį veiksmą pagrindus.

33 Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-281/2013.

34 Prieiga per internetą <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=1446683;fld=134;dst=4294967295;rnd=0.38469288708430205;from=131961-0> (žiūrėta 2013 12 18).

35 Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/15760> (žiūrėta 2013 12 17).

11.10. NOTARINIO VEIKSMO (ATSISAKYMO ATLIKTI NOTARINĮ VEIKSMĄ) APSKUNDIMAS

Notaro atliktas notarinis veiksmas arba atsisakymas atlikti notarinį veiksmą gali būti apskųsti teismui, jeigu suinteresuotas asmuo mano, kad atliktas notarinis veiksmas arba atsisakymas jį atlikti yra neteisingi. Teismų praktikoje akcentuojama, kad notarinių veiksmų apskundimo institutas įtvirtintas tiek fizinių, ir juridinių asmenų, tiek valstybės interesų apsaugai³⁶. Notarinio veiksmo apskundimo galimybė svarbi ne tik notarinio veiksmo dalyviams, bet ir valstybei, siekiančiai užtikrinti, kad civilinėje apyvartoje nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad teisme gali būti skundžiamas ir toks atsisakymas atlikti notarinį veiksmą, kuris nėra išreikštas materialiąja forma – raštu, bet kuris aiškiai parodo notaro nuostatą atsisakyti atlikti notarinį veiksmą, ir tokia nuostata gali būti išreikšta tiek žodžiu, tiek neveikimu³⁷. A. Driukas taip pat nurodo, kad Notariato įstatymo 40 straipsnio 2 dalies nuostata, kad asmens, kuriam atsisakyta atlikti notarinį veiksmą, prašymu atsisakymo priežastis išdėstoma raštu ir išaiškinama jo apskundimo tvarka ir terminai, traktuotina kaip nuostata, nustatanti pareigą notariui pateikti rašytinį atsisakymą atlikti notarinį veiksmą, siekiant padėti asmeniui apsispręsti, ar kreiptis į teismą, ir išaiškinti kreipimosi į teismą procedūrą, tačiau ne kaip teisės kreiptis į teismą ribojimas³⁸. Skundo dėl notaro veiksmų nepadavimas neatima teisės kreiptis į teismą dėl notaro neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo.

Suinteresuoto asmens skundas paduodamas apylinkės teismui pagal notaro biuro buvimo vietą. Skundas gali būti paduodamas ne vėliau kaip per dvidešimt dienų nuo tos dienos, kurią skundą pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie skundžiamo veiksmo atlikimą arba atsisakymą jį atlikti, bet ne vėliau kaip per devyniasdešimt dienų nuo skundžiamo veiksmo atlikimo (Civilinio proceso kodekso 512 straipsnis). Bylos dėl notarų veiksmų apskundimo nagrinėjamos ypatingosios teisenos tvarka.

Skundas dėl notarinių veiksmų turėtų būti paduodamas tik tais atvejais, kai suinteresuotas asmuo mano, kad atliktas notarinis veiksmas arba atsisakymas jį atlikti yra neteisingi dėl notaro atliktų ar neatliktų veiksmų. Jeigu kyla ginčas tarp notarinio veiksmo dalyvių, toks ginčas turėtų būti nagrinėjamas ieškinio teisenos tvarka, notarą įtraukiant į procesą kaip trečiąjį asmenį, jeigu priimtas teismo sprendimas gali turėti įtakos notaro teisėms ir pareigoms. Notariato įstatymo 49¹ straipsnio 3 dalyje tiesiogiai nurodyta, kad notaro vykdomieji įrašai dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos kreditoriaus prašymą arba atsisakymas atlikti vykdomąjį įrašą skundžiami Civilinio proceso kodekso 511 straipsnyje nustatyta tvarka tik dėl notaro privalomų patikrinti duomenų atitikties, o kilus ginčui dėl priverstinio skolos išieškojimo kitais pagrindais, skolininkas, kreditorius ar įkaito davėjas turi teisę kreiptis į teismą ieškinio teisenos tvarka. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo³⁹ 82 straipsnyje reglamentuota speciali vykdomųjų įrašų notarų užprotestuotuose arba neprotestuotinuose vekseliuose skundimo tvarka – jie gali būti ginčijami tik ieškininės teisenos tvarka.

Bylą dėl notarinių veiksmų teismas išsprendžia nutartimi. Jeigu teismas patenkina suinteresuoto asmens skundą, kuriuo jis prašė pripažinti notaro atsisakymą atlikti notarinį veiksmą neteisingu, teismas įpareigoja notarą atlikti notarinį veiksmą. Jeigu teismas patenkina suinteresuoto asmens skundą, kuriuo jis prašė panaikinti atliktą notarinį veiksmą, teismas notarinį veiksmą panaikina. Dėl teismo nutarties gali būti duodamas atskirasis skundas.

Jeigu asmens skundas nėra susijęs su notarinių veiksmų atlikimu, tokį skundą nagrinėja Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija arba Lietuvos notarų rūmai.

36 A. Driukas *Notaras civiliniame procese. Teorija ir praktika* // Notariatas, 2011, Nr. 11, p. 15.

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2007.

38 A. Driukas, *op. cit.*, p. 17.

39 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

11.11. NOTARO TVIRTINAMASIS ĮRAŠAS IR NOTARINIS LIUDIJIMAS

Notaras, tvirtindamas sandorius, juose įrašo tvirtinamąjį įrašą. Tvirtinamojo įrašo forma nustatyta teisingumo ministro įsakymu⁴⁰. Tvirtinamajame įrašė nurodoma notarinio veiksmo atlikimo data, notarinį veiksma atlikusio notaro biuro pavadinimas, notaro vardas ir pavardė, sandorio šalių vardai ir pavardės, notariniam registre įregistruoto notarinio veiksmo numeris, notaro atlyginimo už atliktą notarinį veiksma dydis (kai notaras atleidžia nuo atlyginimo mokėjimo, rašomi žodžiai „atleista nuo mokėjimo“), kompensacijos už patikrą valstybės registruose dydis, valstybės įmonės Registrų centro darbų kainos dydis, kompensacijos (-ų) už kitas kliento prašymu notaro atliktas paslaugas dydis, notaro parašas.

Notarai išduoda liudijimus – paveldėjimo teisės liudijimą, nuosavybės teisės liudijimą bei kitus liudijimus, kuriais patvirtinami tam tikri faktai. Notarinio liudijimo formas nustato teisingumo ministras⁴¹. Notariniam liudijime turi būti nurodyta notarinio veiksmo atlikimo data, notarinį veiksma atlikusio notaro biuro pavadinimas, notaro vardas ir pavardė, notariniam registre įregistruoto notarinio veiksmo numeris, notaro atlyginimo už atliktą notarinį veiksma dydis (kai notaras atleidžia nuo atlyginimo mokėjimo, rašomi žodžiai „atleista nuo mokėjimo“), kompensacijos už patikrą valstybės registruose dydis, valstybės įmonės Registrų centro darbų kainos dydis, kompensacijos (-ų) už kitas kliento prašymu notaro atliktas paslaugas dydis, notaro parašas. Kai liudijamas parašo tikrumas, notariniam liudijime papildomai turi būti nurodytas pasirašiusio asmens vardas ir pavardė, kai liudijamas dokumento vertimo tikrumas, papildomai turi būti nurodytos vertimo kalbos.

Tiek notaro tvirtinamajame įrašė, tiek notariniam liudijime turi būti papildomai įrašoma:

- notarinio veiksmo atlikimo vieta ir tos vietos adresas, kai notarinis veiksmas atliekamas ne notaro biuro patalpose,
- liudytojų vardai ir pavardės, kai notarinis veiksmas atliekamas dalyvaujant liudytojams,
- asmens vardas ir pavardė, priežastis, dėl kurios sandorio ar kito dokumento negalėjo pasirašyti jį sudarantis asmuo ir kad sandorį ar kitą dokumentą pasirašo kitas asmuo sandorį ar kitą dokumentą sudariusio asmens pavedimu, kai notaro tvirtinamą ar liudijamą dokumentą pasirašo kitas asmuo,
- kad pasirašomas dokumentas jį pasirašančiam asmeniui yra garsiai perskaitytas, kai notarinis veiksmas atliekamas neraštingam arba aklam asmeniui,
- vertėjo vardas ir pavardė ir atlikto vertimo kalbos, kai notarinis veiksmas atliekamas dalyvaujant vertėjui.

11.12. NOTARINIŲ VEIKSMŲ REGISTRAVIMAS

Visi notariniai veiksmai registruojami viename notariniam registre (t. y. notariniam veiksmams registruoti skirtoje knygoje). Jo formą ir pildymo taisykles nustato teisingumo ministras⁴². Įrašas notariniam registre yra įrodymas, kad notarinis veiksmas buvo atliktas. Be to, notarinis registras yra notaro pajamų apskaitos dokumentas⁴³.

Kiekvienais kalendoriniais metais pradėdamas naujas notarinis registras. Prieš pradėdamas daryti įrašus, notarinio registro knygos lapai turi būti sunumeruoti, užpildytas titulinis

40 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. kovo 15 d. įsakymas Nr. 1R-64 „Dėl Notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinų liudijimų formų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 43-1418.

41 *Ibid.*

42 *Ibid.*

43 Gyventojų, besiverčiančių individualia veikla (išskyrus gyventojus, įsigijusius verslo liudijimus), buhalterinės apskaitos taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. vasario 17 d. įsakymu Nr. 1K-040, (su pakeitimais ir papildymais) 3 punkte nurodyta, kad notarai, kurie pildo notarinį registrą, vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos notariato įstatymu, gali pildyti tik Pajamų ir išlaidų apskaitos žurnalo išlaidų dalį // Valstybės žinios, 2003, Nr. 18-785; 2004, Nr. 92-3373.

lapas ir įrašai tituliname lape patvirtinti notaro parašu ir antspaudu. Pabaigus pildyti notarinio registro knygą, po paskutinių įrašų nurodomos datos, kada buvo pradėta ir baigta daryti įrašus šioje knygoje, notarinių veiksmų registro numeriai, taip pat aptariami registro knygoje padaryti ištaisymai. Šie įrašai patvirtinami notaro parašu ir antspaudu.

Kiekvienam notariniam veiksmui notariniame registre suteikiamas atskiras numeris. Prie kiekvieno notarinio veiksmo nurodoma jo atlikimo data, asmuo, kuriems buvo atliktas notarinis veiksmas ir kitų notariniame veiksmo dalyvavusių asmenų duomenys, dokumento, pagal kurį buvo nustatyta asmens tapatybė duomenys, aprašomas notarinio veiksmo turinys. Notariniame registre taip pat nurodomas notaro atlyginimo dydis už notarinio veiksmo atlikimą; notaro atlyginimo dydis už sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas; kompensacijos už notaro išlaidas, susijusias su duomenų, turinčių esminės reikšmės notarinio veiksmo atlikimui ir asmens teisėtų interesų apsaugai, valstybės registūrų centriniuose duomenų bankuose patikrą bei kitų kompensacijų dydis ir notaro surinktų lėšų už valstybės įmonės Registūrų centro teikiamas paslaugas suma. Jeigu asmuo yra atleidžiamas nuo notaro atlyginimo ar jo dalies mokėjimo, notariniame registre vietoj notaro atlyginimo dydžio už notarinio veiksmo atlikimą nurodoma, kad asmuo yra atleistas nuo viso ar dalies atlyginimo mokėjimo. Asmuo, kuriam atliktas notarinis veiksmas ar suteikta teisinė pagalba, ir kiti notarinio veiksmo dalyviai pasirašo notariniame registre.

Rusijos Federacijos teisės aktai notarinių veiksmų registravimą reglamentuoja panašiai kaip Lietuvos, tik ten, atsižvelgiant į notaro biuro darbų apimtį ir darbuotojų skaičių, gali būti tvarkomi keli notariniai registrai, kurie žymimi indeksais⁴⁴. Latvijoje notarai notarinį registrą tvarko elektroniniu būdu, tačiau kiekvieną mėnesį atspausdina ir saugo jo kopiją. Elektroninis registras ir jo atspausdinta versija turi vienodą teisinę galią⁴⁵. Elektroniniu būdu notarinis registras taip pat tvarkomas Estijoje, Slovėnijoje, Italijoje, Prancūzijoje⁴⁶. Lietuvos notarų rūmai artimiausiu metu taip pat sukurs elektroninį notarinį registrą.

11.13. ATLYGINIMAS UŽ NOTARINIO VEIKSMO ATLIKIMĄ

Už notarinio veiksmo atlikimą notarui mokamas atlyginimas, kurio dydį nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, suderinusi su Lietuvos Respublikos finansų ministerija ir Lietuvos notarų rūmais. Iki 2012 m. balandžio 28 d. notarui mokamo atlyginimo dydžius nustatydavo Teisingumo ministerija, suderinusi su Finansų ministerija. Nuo 2012 m. balandžio 28 d. įsigaliojo Notariato įstatymo 3, 19, 22, 23 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 19¹ straipsniu įstatymas⁴⁷, kuriame numatytas atlyginimo dydžių suderinimas ir su Lietuvos notarų rūmais bei kuriame reglamentuojami notarų atlyginimo dydžių (įkainių) nustatymo kriterijai, į kuriuos privalo atsižvelgti Teisingumo ministerija, nustatydama notaro atlyginimą už notarinio veiksmo atlikimą. Pažymėtina, kad po šio įstatymo pakeitimo įsigaliojimo, notaro atlyginimo dydžiai nebuvo peržiūrėti, siekiant užtikrinti, kad jie atitiktų įstatyme nustatytuosius kriterijus. Notariato įstatymo 19¹ straipsnyje nurodyti šie notarų atlyginimo dydžių nustatymo kriterijai:

- tvirtinamo sandorio ar kito notarinio veiksmo vertė,
- atliekamo notarinio veiksmo ar teikiamos paslaugos pobūdis,
- notaro ekonominio nepriklausomumo užtikrinimas,

44 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rosijskoj Federacii*. Moskva, 2010, p. 160.

45 Latvijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 45 straipsnis. Prieiga per internetą www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Notariate_Law.doc (žiūrėta 2013 12 07).

46 D. Paurys *Ar dar neatėjo laikas permainsoms? // Notariatas*, 2012, Nr.14, p. 48.

47 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 19, 22, 23 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 19¹ straipsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. 50-2444.

- notaro profesinės veiklos ir civilinės atsakomybės rizika,
- kryžminis subsidijavimas,
- sąnaudos.

Tvirtinamo sandorio ar kito notarinio veiksmo vertė. Pagrindinis notaro atlyginimo dydžio nustatymo kriterijus yra tvirtinamo sandorio ar atliekamo kito notarinio veiksmo vertė. Tokia taisyklė taikoma daugelyje Europos Sąjungos lotyniškojo notariato valstybių (Belgijoje, Bulgarijoje, Ispanijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Liuksemburge, Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Vengrijoje, Vokietijoje⁴⁸). Jeigu įmanoma nustatyti notarinio veiksmo vertę, tai notaro atlyginimas nustatomas ne konkrečia pinigų suma, o procentiniu dydžiu nuo sandorio ar kito notarinio veiksmo vertės. Notaro atlyginimo susiejimas su tvirtinamo sandorio ar kito notarinio veiksmo verte sukuria prielaidas naudotis teisingumo sistema ir sudaro galimybę notarinių veiksmų atlikimu suinteresuotų privačių asmenų sąskaita „dotuoti“ valstybės socialinę politiką notarinių paslaugų kainų srityje. Be to, toks atlyginimo dydžio nustatymas užtikrina racionalų notarinių mokesčių sistemos veikimą rinkos svyravimo ir infliacijos atvejais. Notarinio veiksmo vertės kriterijus užtikrina tolygesnį mokesčio dydžio susiejimą su notaro patiriamomis sąnaudomis (ypač civilinės atsakomybės draudimo aspektu).

Lietuvoje atlyginimo dydis procentine išraiška nuo notarinio veiksmo vertės nustatytas už nekilnojamojo daikto perleidimo, hipotekos, įkeitimo sutarties tvirtinimą ir kai kuriuos kitus notarinius veiksmus. Tačiau atlyginimas už įgaliojimo ar testamentą tvirtinimą nustatytas konkrečia pinigų suma. Kitose valstybėse (pavyzdžiui, Vokietijoje, Slovėnijoje⁴⁹) laikoma, kad galima nustatyti notaro atlyginimo dydį pagal notarinio veiksmo vertę ir tvirtinant įgaliojimą ar testamentą, atsižvelgiant į testamentu paliekamo turto vertę ar objektų, kuriais suteikiama teisė disponuoti įgaliojimu, vertę. Ir tik kai neįmanoma nustatyti vertės, už šių notarinių veiksmų atlikimą imamas ne pagal notarinio veiksmo vertę nustatyto dydžio atlyginimas.

Atliekamo notarinio veiksmo ar teikiamos paslaugos pobūdis. Notariniai veiksmai skiriasi savo svarba, reikalingumu asmenims, galimomis pasekmėmis ir atlikimo rizika. Kai kurie notariniai veiksmai reikalingi daugumai visuomenės narių, todėl yra socialiai reikšmingi ir turi būti prieinami visiems asmenims. Kiti notariniai veiksmai paprastai nėra tokie būtini asmenims, todėl atliekami retai. Be to, skiriasi atskirų notarinių veiksmų galimos pasekmės. Pavyzdžiui, vienokios pasekmės asmenims ir galimas žalos atlyginimas, kai patvirtinamas nekilnojamojo turto perleidimo sandoris, ir kitokios, kai paliudijamas asmens parašas ar persiunčiamas vieno asmens pareiškimas kitam asmeniui.

Notaro ekonominio nepriklausomumo užtikrinimas. Atlyginimo dydis turi garantuoti notaro pajamas, kurios leistų jam būti ekonomiškai nepriklausomam, sudaryti geras klientų aptarnavimo sąlygas, įdarbinti reikalingos kvalifikacijos darbuotojus ir turėti gerai techniškai aprūpintą biurą (Notariato įstatymo 19 straipsnio 1 dalis). Notaras savarankiškai organizuoja notaro biuro veiklą, priima į darbą darbuotojus, moka jiems atlyginimą, padengia visas notaro veiklai būtinas išlaidas ir asmeniškai atsako už atliktus notarinius veiksmus. Notaro veikla notaro biure yra jo pagrindinė veikla. Notariato įstatymo 20 straipsnio 2 dalyje nustatyti papildomų pajamų gavimo ribojimai – notarai negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus notaro atlyginimą, atlygį už arbitro funkcijų atlikimą, atlyginimą už darbą visų lygių rinkimų ir referendumo komisijose, kompensaciją už darbą Lietuvos notarų rūmuose, užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Notaro ekonominis nepriklausomumas užtikrina jo atliekamų notarinių veiksmų skaidrumą, visų notarinio veiksmo šalių interesus ir notarui valstybės pavestų funkcijų, užtikrinančių, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, nepriekaištingą vykdymą. Notaro ekonominis nepriklau-

48 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

49 *Ibid.*

somumas yra notaro nepriklausomumo (t. y. įgaliojimų vykdymo, nepaisant valstybinės valdžios bei valdymo institucijų įtakos ir paklūstant tik įstatymams) garantija.

Nustatyti netinkami notarų atlyginimo dydžiai (įkainiai) gali iš esmės pažeisti ekonominį notarų nepriklausomumą ir sugriauti pačią notariato sistemą. Notaro ekonominio nepriklausomumo principas turi užtikrinti Notariato įstatyme nustatytas notaro veiklos garantijas, dėl kurių jis būtų nepriklausomas bei galėtų užtikrinti asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą.

Notaro profesinės veiklos ir civilinės atsakomybės rizika. Kai kurie notariniai veiksmai susiję su didesne notaro profesinės veiklos ir civilinės atsakomybės rizika, pavyzdžiui, vykdomųjų įrašų atlikimas. Šie veiksmai dažniau skundžiami teismui negu kiti. Notaras sugaišta laiko ne tik atlikdamas notarinį veiksma, bet ir rengdamas dokumentus teismui ir dalyvaudamas teismo posėdžiuose. Be to, didėja notaro civilinės atsakomybės draudimo įmoka, nes ji nustatoma atsižvelgiant ne tik į išmokėtas žalias, bet ir į bylų teismuose skaičių. Taip pat pažymėtina, kad pagal Notariato įstatymo 16 straipsnį notaras yra atsakingas ne tik už savo, bet ir savo atstovo bei notaro biuro darbuotojų kaltais veiksmais fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdamas notaro profesinę veiklą.

Kryžminis subsidijavimas. Tai pajamų, gaunamų už paslaugas, teikiamas didesne galutine kaina nei paslaugų teikimo bendrosios sąnaudos, panaudojimas kompensuoti trūkumui pajamų, gaunamų už kitas paslaugas, teikiamas mažesne galutine kaina negu paslaugų teikimo bendrosios sąnaudos. Pagal šį principą už notarinius veiksmus, kurie reikalingi daugumai žmonių (pavyzdžiui, įgaliojimo ar testamentu tvirtinimą) nustatytas mažesnis notaro atlyginimo dydis, kad jo paslaugos būtų prieinamos visiems asmenims, o notaro atlyginimas už notarinius veiksmus, kurie susiję su didesnės vertės ar rečiau atliekamais notariniais veiksmais (pavyzdžiui, nekilnojamojo daikto perleidimo sutarties tvirtinimas), nustatomi didesni.

Notarinių veiksmų prieinamumas yra viena iš teisingumo politikos sudėtinių dalių, todėl užtikrinti galimybę visiems asmenims naudotis notaro paslaugomis yra valstybės pareiga.

Sąnaudos. Vienas iš notaro atlyginimo dydžio nustatymo kriterijų yra sąnaudos. Jis gali būti ir yra taikomas tik kartu su kitais kriterijais. Jeigu notaro atlyginimo dydis būtų nustatomas remiantis tik sąnaudomis, nemažai dažniausių ir visiems asmenims reikalingų veiksmų pabrangtų ir tai apribotų galimybę pasinaudoti notaro paslaugomis. Be to, sąnaudų kriterijus nėra visiškai tikslus, nes turi būti įvertinamas ir notaro bei jo biuro darbuotojų notariniam veiksmui atlikti skirtas laikas, kuris gali skirtis įvairiais atvejais ir nėra visada tiksliai apskaičiuojamas.

Latvijoje notaro atlyginimo nustatymo kriterijai reglamentuoti Notariato įstatyme ir yra analogiški nustatytiems Lietuvoje⁵⁰.

Notaro atlyginimo dydžiai nustatyti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1996 m. rugsėjo 12 d. įsakymu Nr. 57 „Dėl notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių patvirtinimo“⁵¹ (toliau – Laikinieji dydžiai). Notaras negali susitarti su klientu dėl kitokio dydžio atlyginimo mokėjimo negu nustatytas Laikinuosiuose dydžiuose. Notaras mažinti nustatytą atlyginimą gali tik teisės aktų nustatytais atvejais. Laikinųjų dydžių pastabose nurodomi atvejai, kada, atsižvelgiant į notarinio veiksmo pobūdį ar asmenį, kuriam atliekamas notarinis veiksmas, notaro atlyginimas yra mažinamas arba asmuo visiškai atleidžiamas nuo atlyginimo mokėjimo. Vadovaudamasis Notariato įstatymo 19 straipsnio 2 dalimi, notaras gali iš viso ar iš dalies atleisti klientą nuo atlyginimo mokėjimo ir kitais atvejais, atsižvelgdamas į kliento turtinę padėtį. Tokia abstrakti įstatymo nuostata sukelia jos taikymo problemų. Nei įstatyme, nei įstatymų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose nėra nustatyta kriterijų, pagal

50 Latvijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 165 straipsnis. Prieiga per internetą www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Notariate_Law.doc (žiūrėta 2013 12 07).

51 Valstybės žinios, 1996, Nr. 87-2075.

kuriuos būtų vertinama kliento turtinė padėtis⁵². Nesant kriterijų, kiekvienas notaras gali skirtingai traktuoti šią įstatymo nuostatą, ir tarp notarų gali pasireikšti nesąžininga konkurencija.

Jeigu notaras, vadovaudamasis Laikinuosiuose dydžiuose nustatytais pagrindais ar atsižvelgdamas į kliento turtinę padėtį, iš viso ar iš dalies atleidžia klientą nuo atlyginimo mokėjimo, negauta suma jam niekaip nėra kompensuojama. Iš dalies notaro negautas pajamas turėtų kompensuoti kryžminio subsidijavimo principo taikymas. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijoje pasirinktas kitoks kompensavimo mechanizmas – notaras negautas pajamas gali įtraukti į išlaidas⁵³.

Kaip buvo minėta, notaro atlyginimo dydis nurodomas notariniame registre ir notaro patvirtintame dokumente.

Laikinių dydžių pastabų 1 punkte nurodyta, kad notaro atlyginimas už sutarčių patvirtinimą mokamas šalių susitarimu. Vadinasi, šalys gali susitarti, kuri iš jų kokią notaro atlyginimo dalį mokės⁵⁴. Latvijoje nustatyta kitokia šalių atsakomybė už notaro atlyginimo sumokėjimą – nepaisant šalių susitarimo dėl notaro atlyginimo pasidalinimo sandoryje, šalys solidarčiai atsako už atlyginimo notariui sumokėjimą⁵⁵. Toks reguliavimas užtikrina, kad atlyginimas notariui būtų sumokėtas.

11.14. NOTARINIŲ DOKUMENTŲ TAISYMAS

Notariato įstatyme notarinių dokumentų taisymas nėra detalai reglamentuojamas. Notariato įstatymo 35 straipsnio 2 dalyje tik aptartas taisymų darymo būdas, t. y. kad taisymai turi būti daromi taip, kad viską, kas parašyta klaidingai ir perbraukta, būtų galima perskaičiuoti, tačiau nereguliuojama, kokios klaidos ir kokiais atvejais gali būti taisomos notaro patvirtintuose ar išduotuose dokumentuose.

Iki 2004 m. kovo 8 d. galiojusį Laikinių dydžių notarinių veiksmų atlikimo metodinių taisyklių⁵⁶ 13 punkte buvo numatyta, kad notaras savo iniciatyva arba suinteresuotiems asmenims prašant gali ištaisyti tik aiškius rašymo apsirikimus arba aritmetines klaidas, nekeičiančias patvirtinto ar išduodamojo dokumento esmės. Šioms taisyklėms netekus galios, notarinė praktika nepasikeitė. Notarinėje praktikoje notarinio dokumento klaidos skirstomos į:

- aiškius rašymo apsirikimus arba aritmetines klaidas, nekeičiančias notarinio dokumento esmės,
- esmines notarinio dokumento klaidas.

Nekeičiančiais notarinio dokumento esmės laikytini tokie rašymo apsirikimai ir aritmetinės klaidos, kai iš notariui pateiktų dokumentų yra akivaizdu, kad dokumente yra rašybos ar aritmetinė klaida, taip pat dėl kurių ištaisymo nėra teisinio pagrindo kilti suinteresuotų asmenų ginčui ar kt. Aiškius rašymo apsirikimus arba aritmetines klaidas, nekeičiančias notarinio dokumento esmės, notaras gali ištaisyti pats, jeigu jam pateikiami visi notarinio dokumento egzemplioriai. Išimtiniais atvejais, kai dokumento egzempliorių neįmanoma

52 Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (Valstybės žinios, 2000, Nr. 30-827; 2005, Nr. 18-572; 2013, Nr. 54-2675) 11 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad antrinę teisinę pagalbą turi teisę gauti asmenys, kurių turtas ir metinės pajamos neviršija Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisei pagalbai gauti.

53 *Notarialnoe pravo Rossii* / Red. V. V. Jarkov. WaltersKluwer, 2003, p. 158–159.

54 Civiliniame kodekse, reglamentuojant atskiras sutarčių rūšis, kartais nustatoma, kuriai iš sutarties šalių tenka sutarties sudarymo išlaidų sumokėjimo pareiga, jeigu šalys nėra susitarusios kitaip. Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 6.473 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad dovanojimo sutarties sudarymo ir įvykdymo išlaidas sumoka dovanotojas, jeigu sutartis nenumato ko kita; Civilinio kodekso 6.310 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo išlaidos tenka pirkėjui, jeigu šalys nesusitaria kitaip.

55 Latvijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 169 straipsnis. Prieiga per internetą www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Notariate_Law.doc (žiūrėta 2013 12 07).

56 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 362 „Dėl laikinių notarinių veiksmų atlikimo metodinių taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 110–3242.

pateikti, klaidos gali būti taisomos ne visuose egzemplioriuose. Tokiu atveju notaras, ištaisęs dokumente rašymo apsirikimus ar aritmetines klaidas, turėtų surašyti pažymą apie notaro patvirtintame (sudarytame) dokumente atliktą klaidų taisymą. Ši pažyma pridinama prie dokumento egzemplioriaus, esančio notaro biure. Visi pataisymai turi būti aptarti. Jei notaro patvirtintas (sudarytas) dokumentas yra įregistruotas viešame registre, klaidos ištaisomos notaro biure esančiame egzemplioriuje ir išduodama pažyma dėl klaidų ištaisymo notaro patvirtintame (sudarytame) dokumente. Pažyma turi būti pateikiama viešajam registriui ir sutarties šalims. Jokie rašybos apsirikimų ar aritmetinių klaidų taisymai negali būti atliekami po testatoriaus mirties. Civilinio kodekso 5.18 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad jeigu iš testamento turinio testatoriaus valia aiški, tai neturi reikšmės testamentu teksto klaidos, netikslus asmenų įvardijimas. Notaras iš pateiktų dokumentų įvertina, ar testamentu teksto klaidos ar netikslus asmenų įvardijimas turi reikšmės išduodant paveldėjimo teisės liudijimą.

Esminių klaidų, kurios keičia notarinio dokumento esmę (pvz., turėtų būti įrašytas kitas sutarties objektas, kita sutarties šalis ar pan.), notaras ištaisyti ir jų aptarti negali, jos gali būti taisomos tik teisme arba sandorio šalims susitarus dėl sandorio pakeitimo.

Jei notaro patvirtintame (sudarytame) dokumente klaida padaryta dėl klaidingų duomenų valstybės registru centriniuose duomenų bankuose, t. y. ne dėl notaro kaltės, taisymai gali būti atliekami tik esant valstybės registro raštu pateiktam patvirtinimui, kad duomenys notaro dokumento tvirtinimo (sudarymo) metu registre buvo klaidingi.

Lietuvos notarinėje praktikoje notaras gali taisyti tik klaidas, esančias jo paties patvirtintuose ar sudarytuose dokumentuose, tačiau ne kito notaro patvirtintuose ar sudarytuose dokumentuose. Tokią pat nuomonę dėl klaidų taisymo kito notaro patvirtintuose ar sudarytuose dokumentuose yra pareiškę ir Rusijos federaliniai notarų rūmai⁵⁷. Asmenys, kuriems atliktas notarinis veiksmas, susiduria su problemomis, jeigu pastebi klaidą notaro patvirtintame ar sudarytame dokumente, o notaro, kuris patvirtino ar sudarė dokumentą, įgaliojimai yra jau pasibaigę. Kadangi kitas notaras negali taisyti klaidos ne savo patvirtintuose ar sudarytuose dokumentuose, tokios klaidos gali būti taisomos tik teismine tvarka arba šalims susitarant dėl sutarties sąlygų pakeitimo.

11.15. NOTARINIŲ DOKUMENTŲ ARCHYVAS

Lietuvoje visi notaro profesinės veiklos metu sudaryti dokumentai saugomi notaro archyve. Kiekvienas notaras saugo savo sudarytų dokumentų archyvą. Notaras archyvą saugo savo notaro biuro patalpose arba archyvų saugojimo paslaugas teikiančioje įmonėje. Daugelyje Europos Sąjungos šalių notarai tam tikrą laiką dokumentus saugo savo notarų biuruose (Lenkijoje – 10 metų, Ispanijoje – 25 metus, Liuksemburge ir Belgijoje – 60 metų, Graikijoje – 100 metų, Latvijoje – iki notaro įgaliojimų pabaigos), vėliau dokumentai perduodami saugoti teismo archyvui (Lenkijoje), Notarų rūmų archyvui (Ispanijoje, Graikijoje) ar valstybės archyvui (Liuksemburge)⁵⁸.

Pasibaigus notaro įgaliojimams, notaro dokumentai perduodami Lietuvos notarų rūmams, kurie yra atsakingi už notaro sudarytų dokumentų saugojimą. Ne visose Europos valstybėse už notaro, kurio įgaliojimai baigėsi, dokumentų saugojimą atsako notarų rūmai. Kai kuriose (pavyzdžiui, Estijoje⁵⁹), pasibaigus notaro įgaliojimams, jo dokumentai perduodami saugoti į valstybės archyvą. Teisingumo ministrai suteikta teisė pavesti dokumentus saugoti notarui, kuris skiriamas į baigusio įgaliojimus notaro vietą. Kitose valstybėse (pa-

57 *Notarialnoe pravo Rossii* / Red. V. V. Jarkov. WaltersKluwer, 2003, p. 154.

58 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

59 Estijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 16 straipsnis. Prieiga per internetą www.notar.ee/15760 (žiūrėta 2013 12 17).

vyzdžiui, Rumunijoje, Bulgarijoje, Kroatijoje) dokumentai perduodami saugoti notarui, kuris skiriamas į baigusio įgaliojimus notaro vietą. Lenkijoje ir Latvijoje baigusio įgaliojimus notaro dokumentai perduodami saugoti į teismo archyvą. Slovėnijoje, Graikijoje, Italijoje naujas notaras, paskirtas į baigusio įgaliojimus notaro vietą, jo dokumentus saugo 100 metų, Prancūzijoje – 75 metus, Liuksemburge, Belgijoje – 60 metų, Rumunijoje – 30 metų, Ispanijoje – 25 metus. Paskui jie perduodami toliau saugoti į valstybinės archyvų sistemos įstaigas arba į notarų rūmų archyvus⁶⁰.

Lietuvoje valstybės archyve notarų dokumentai nėra saugomi⁶¹. Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatyme⁶² nustatyta, kad valstybės archyvai kaupia ir saugo Nacionalinio dokumentų fondo nuolat saugomus dokumentus. Remiantis notarų dokumentų saugojimą reglamentuojančiais teisės aktais, notarų veikloje sudaryti dokumentai nėra nuolat saugomi, kadangi laikoma, kad jie nėra laikytini išliekamąją vertę turinčiais dokumentais ir todėl nuolat saugomi valstybės archyvuose neturėtų būti.

Notarų profesinės veiklos metu sudarytų ir gautų dokumentų tvarkymą, apskaitą ir saugojimą reglamentuoja Notaro profesinės veiklos dokumentų tvarkymo, saugojimo ir perdavimo taisyklės⁶³ ir Notaro profesinės veiklos dokumentų saugojimo terminų rodyklė⁶⁴.

Notarų dokumentai pagal saugojimo terminus skirstomi į ilgai saugomus (25–100 metų) ir trumpai saugomus (iki 10 metų). Ilgai saugomiems dokumentams priskiriami notariniai registrai, testamentai, nekilnojamųjų daiktų perleidimo sutartys ir kt. Trumpai saugomi įgaliojimai, pareiškimai, liudijimai ir kt. Kai kuriose Europos Sąjungos valstybėse visi notaro dokumentai (Estijoje, Lenkijoje) ar dalis jų (Graikijoje, Kroatijoje, Slovėnijoje) saugomi nuolat⁶⁵. Lietuvoje nuolat saugomų notaro veikloje sudarytų dokumentų nėra.

Pasibaigus kalendoriniams metams, ilgai saugomi notariniai dokumentai susistemina mi pagal rūšis ir saugojimo terminus, įrišami į archyvinius segtuvus, sunumeruojami lapai, užrašomi tituliniai ir baigiamieji įrašai, sudaromi bylų vidaus apyrašai. Pasibaigus dokumentų saugojimo terminui, dokumentai sunaikinami, apie tai surašant aktą.

Nors šiuo metu saugomi visi notaro veiklos metu sudaryti rašytiniai dokumentai, ateityje planuojama šiuos dokumentus saugoti trumpesnį laiką, o vėliau – tik elektronines jų kopijas elektroniniame notaro archyve.

Klausimai

1. Kas yra notarinis veiksmas?
2. Kokius notarius veiksmus atlieka notaras?
3. Ar notaras gali tvirtinti sandorius, kuriems neprivaloma notarinė forma?
4. Kokius notarius veiksmus gali atlikti Lietuvos Respublikos konsuliniai pareigūnai ir seniūnai?
5. Kokie yra notarinių veiksmų atlikimo teisiniai pagrindai?
6. Kokia Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimų reikšmė notarui?
7. Kur gali būti atliekami notariniai veiksmai?
8. Ar gali notaras vykdyti pas sergantį klientą į namus kitoje savivaldybėje negu jis yra paskirtas eiti pareigas?

60 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

61 Išimtis yra valstybinio notariato dokumentai, t. y. iki 1992 m. gruodžio 1 d. notarų veikloje sudaryti dokumentai.

62 Valstybės žinios, 1995, Nr. 107-2389; 2004, Nr. 57-1982.

63 Notaro profesinės veiklos dokumentų tvarkymo, saugojimo ir perdavimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. rugsėjo 17 d. įsakymu Nr.1R-360 // Valstybės žinios, 2007, Nr. 100-4087, 2012, Nr. 120-6053.

64 Notaro profesinės veiklos dokumentų saugojimo terminų rodyklė, patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. spalio 15 d. įsakymu Nr.1R-254 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 120-605.

65 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

9. Kokie yra notarinių veiksų atlikimo terminai?
10. Kokios notaro pareigos, išaiškinant notarinių veiksų prasmę ir pasekmes?
11. Kaip gali būti nustatoma asmens tapatybė?
12. Kaip notaras įsitikina, kad sandorį sudaro tinkamas juridinio asmens atstovas?
13. Kokia kalba (kokiomis kalbomis) sudaromas sandoris, jeigu viena iš jo šalių yra užsienio šalies fizinis ar juridinis asmuo?
14. Dėl kokių priežasčių notaras gali atsisakyti atlikti notarinį veiksų?
15. Ar visada, neatlikdamas notarinio veiksų, notaras turi išduoti rašytinį atsisakymą atlikti notarinį veiksų?
16. Ar notariniam registre neįregistruotas notarinis veiksų yra niekinis?
17. Į ką turi būti atsižvelgiama nustatant notaro atlyginimo dydį?
18. Kokiais atvejais notaras gali atleisti klientą nuo notaro atlyginimo mokėjimo?
19. Kokias klaidas notaras gali ištaisyti savo patvirtintuose dokumentuose?
20. Kur saugomas notaro archyvas, pasibaigus notaro įgaliojimams?

12 skyrius

NOTARŲ FUNKCIJOS TVIRTINANT SANDORIUS

12.1. NOTARO TVIRTINAMI SANDORIAI. PRIVALOMA NOTARINĖ FORMA

Vienas svarbiausių notarų atliekamų veiksmy yra sandorių tvirtinimas. Tvirtindamas sandorį, notaras privalo atlikti teisinį tyrimą, išsiaiškinti tikrąją šalių valią, paaiškinti sandorį sudarantiems asmenims jo prasmę, teisinius padarinius ir užtikrinti sandorio teisėtumą bei sandorio šalių teisėtų interesų apsaugą. Liudydamas parašo tikrumą notaras tik nustato pasirašančio asmens tapatybę, o tvirtindamas sandorį atsako ir už tai, kad sandoris neprieštarautų teisės aktams ir atitiktų jį sudarančių šalių valią¹. Didesnę įrodomąją galią turinčiais įrodymais laikytini tik notaro tvirtinami dokumentai, bet ne parašo tikrumo liudijimai, kadangi, liudydamas parašo tikrumą, notaras netikrina pasirašomo dokumento turinio tikrumo².

Kad sandoris galiotų, jis turi:

- atitikti įstatymus ir kitus teisės aktus (jiems neprieštarauti);
- būti sudarytas nustatyta forma;
- asmens valios išraiška turi atitikti tikrąją asmens valią;
- sandorį sudarantys subjektai turi būti teisnūs ir veiksnūs³.

Notaras tvirtina sandorius, kuriems Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas⁴ nustato privalomą notarinę formą, taip pat ir tuos, kurie gali būti sudaryti žodžiu ar paprasta rašytine forma.

Civilinio kodekso 1.74 straipsnyje nurodyti sandoriai, kurie privalo būti sudaromi notarine forma:

- daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo ir daiktinių teisių bei nekilnojamojo daikto suvaržymo sandoriai, išskyrus bankroto proceso metu sudaromus nekilnojamojo daikto perleidimo sandorius, jeigu Civiliniame kodekse nenustatyta kitaip;
- vedybų sutartys;
- kiti sandoriai, kuriems Civilinis kodeksas nustato privalomą notarinę formą. Civiliniame kodekse privaloma notarinė forma numatyta pareiškimui dėl tėvystės pripažinimo (Civilinio kodekso 3.142 straipsnio 1 dalis), sugyventinių sutarčiai, kurioje jie nustato bendrai įgyto ir naudojamo turto padalijimo klausimus pasibaigus jų bendram gyvenimui (Civilinio kodekso 3.231 straipsnio 2 dalis), dokumentams, patvirtinantiems Juridinių asmenų registruoti pateikiamų duomenų tikrumą bei steigimo dokumentų atitiktį įstatymų reikalavimams, taip pat dokumentams, patvirtinantiems, kad juridinių asmenų registruoti galima, išskyrus Juridinių asmenų registro nuostatų numatytais atvejais (Civilinio kodekso 2.64 straipsnio 2 dalies 4 punktas), rentos sutarčiai (Civilinio kodekso 6.443 straipsnio 1 dalis), rašytiniam sutikimui, kurį duoda rentos gavėjas dėl rentos mokėtojui perduoto mainais už išlaikymą iki gyvos galvos nekilnojamojo daikto perleidimo, įkeitimo ar teisių

1 Kad parašo tikrumo liudijimas ir sandorio tvirtinimas yra skirtingi notariniai veiksmai, sukeltiantys skirtingus teisinius padarinius, yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. balandžio 26 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-208/2011.

2 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-257/2010.

3 *Notarialnoe pravo Rossii* / Red. V. V. Jarkov. WaltersKluwer, 2003, p.172.

4 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 -2262.

į šį daiktą suvaržymo kitokiu būdu (Civilinio kodekso 6.463 straipsnio 1 dalis), dovanojimo sutarčiai, kurios suma didesnė kaip penkiasdešimt tūkstančių litų (Civilinio kodekso 6.469 straipsnio 2 dalis), įkeitimo sandoriui ir įkeitimo objekto savininko vienašaliam pareiškimui įkeisti daiktus ar turtines teises, kai įkeitimo objektas perduodamas trečiajam asmeniui arba paliekamas įkaito davėjui (Civilinio kodekso 4.209 straipsnio 2 dalis), ūkinių bendrijų steigimo sandoriams (Civilinio kodekso 1.73 straipsnio 1 dalies 2 punktas), oficialiesiems testamentams (Civilinio kodekso 5.28 straipsnio 1 dalis), bendrajam sutuoktinių testamentui (Civilinio kodekso 5.44 straipsnis), nekilnojamųjų daiktų padalijimui tarp įpėdinių (Civilinio kodekso 5.70 straipsnio 1 dalis), kai kuriems įgaliojimams (Civilinio kodekso 2.138 straipsnio 1 dalis), įstatymų numatytais atvejais – jungtinės veiklos (partnerystės) sutarčiai (Civilinio kodekso 6.969 straipsnio 4 dalis).

Užsienio valstybių patirties analizė parodė, kad daugumoje valstybių privaloma notarinė sandorio forma nustatyta maždaug tokios pat rūšies sandoriams:

- a) daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimui ir šių teisių suvaržymui (Japonija, Olandija, Vokietija ir kt.);
- b) vedybų sutartims (Italija, Olandija, Vokietija ir kt.).

Tačiau kitų sandorių, kuriems privaloma notarinė forma, skaičius labai skiriasi⁵.

Privalomos notarinės formos reikalavimas gali būti nustatytas tik Civiliniame kodekse ir negali būti nustatytas jokiame kitame teisės akte. Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 3 dalyje nurodytos privalomos notarinės formos nesilaikymo pasekmės – sandoris yra negaliojantis⁶.

Notarinė sandorio forma, atsižvelgus į prevencinę notaro veiklos funkciją, yra svarbi priemonė, užkertanti kelią neteisėtiems sandoriams ir stiprinanti civilinės apyvartos skaidrumą ir stabilumą⁷. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁸ 197 straipsnio 2 dalimi, notarų, neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, patvirtinti dokumentai laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią. Juose nurodytos aplinkybės laikomos visiškai įrodytomis, iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais. Tačiau kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Vokietijoje) notarų patvirtinti dokumentai ne tik turi didesnę įrodomąją galią, bet ir gali būti tiesiogiai vykdytini⁹.

Toliau šiame skyriuje aptariami dažniausiai notarų tvirtinami sandoriai.

12.2. NEKILNOJAMŲJŲ DAIKTŲ PERLEIDIMO SANDORIŲ TVIRTINIMAS

Kaip jau buvo minėta, Lietuvoje nekilnojamųjų daiktų perleidimo sandoriams privaloma notarinė forma (išskyrus bankroto proceso metu sudaromas nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartis). Notarinė forma šiems sandoriams nustatyta atsižvelgiant į jų ekonominę ir socialinę svarbą. Daugelyje užsienio valstybių nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartims privaloma notarinė forma, tačiau ne visose. Pavyzdžiui, Rusijoje nekilnojamųjų daiktų perleidimo sandoriams privaloma paprasta rašytinė forma (Rusijos Federacijos civilinio kodekso 550 straipsnis¹⁰).

Nekilnojamųjų daiktų perleidimo sandorio subjektai. Notaras turi įsitikinti, kad nekilnojamąjį daiktą perleidžia jo savininkas. Jeigu savininkas yra susituokęs, notaras turi išsiaiškinti,

5 V. Mikelėnas *Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas* // Notariatas, 2007, Nr. 2, p. 27.

6 Plačiau apie notarinės formos sandorių negaliojimą žr.19 skyrių „Notarinės formos sandorių negaliojimas“.

7 V. Mikelėnas *op. cit.*, p. 29.

8 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

9 Vokietijoje asmuo, kuris pagal sutartį įsipareigoja įvykdyti piniginių reikalavimą, gali notaro tvirtinamame dokumente sutikti su „pateikimui tiesioginiam vykdymui jo turto atžvilgiu“. Tokiu atveju kreditorius turės teisę išieškoti iš skolininko turto nesikreipdamas į teismą. Vokietijos federalinių notarų rūmų informacija. Prieiga per internetą http://www.bnotk.de/en/what_for.php (žiūrėta 2013 12 30).

10 Prieiga per internetą <http://www.russian-civil-code.com/PartII/SectionIV/Subsection1/Chapter30.html> (žiūrėta 2013 12 08).

ar perleidžiamas daiktas yra jo asmeninė ar bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė. Jei-
gu daiktas yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, vadovaujantis Civilinio kodekso
3.92 straipsnio 4 dalimi, sandorius, susijusius su tokio daikto ar daiktinių teisių į jį disponavi-
mu ar jų suvaržymu, gali sudaryti tik abu sutuoktiniai. Vienas sutuoktinis galėtų tokį sandorį
sudaryti tik turėdamas kito sutuoktinio įgaliojimą.

Jeigu nekilnojamojo daikto savininkas yra nepilnametis, tėvai, vadovaujantis Civilinio ko-
dekso 3.188 straipsnio 1 dalimi, turi pateikti išankstinį teismo leidimą šio daikto perleidimo
sandoriui sudaryti. Kadangi minėtame Civilinio kodekso straipsnyje nėra išskiriami nepilna-
mečiai pagal amžių, teismo leidimas turi būti pateikiamas tiek tais atvejais, kai nepilnametis
(nuo 14 iki 18 metų) sudaro sandorį pats su tėvų (ar rūpintojų) sutikimu, tiek tais atvejais, kai
sandorį nepilnamečio (iki 14 metų) vardu sudaro jo tėvai ar globėjai. Vadovaujantis Civilinio
kodekso 3.244 straipsnio 3 dalimi, išankstinis teismo leidimas reikalingas visais atvejais, jeigu
globėjas nori parduoti, dovanoti ar kitokiu būdu perleisti globotinio nekilnojamąjį daiktą ar
daiktines teises.

Nekilnojamojo daikto pirkėju gali būti bet kuris asmuo, jeigu įstatymai jam neriboja teisės
įgyti tam tikros rūšies nekilnojamųjų daiktų. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio
3 dalies įgyvendinimo konstituciniame įstatyme¹¹ nustatyti ribojimai užsienio valstybių pilie-
čiams ir nuolatiniais gyventojams, taip pat Lietuvos Respublikos nuolatiniais gyventojams,
neturintiems Lietuvos Respublikos pilietybės, ir užsienio juridiniams asmenims bei kitoms už-
sienio organizacijoms įsigyti Lietuvoje žemės sklypus. Nuosavybės teise žemę, vidaus vanden-
nis ir miškus gali įsigyti tik tie užsienio subjektai, kurie atitinka Lietuvos pasirinktos europinės
ir transatlantinės integracijos kriterijus (t. y. užsienio juridiniai asmenys, taip pat kitos užsienio
organizacijos, įsteigti valstybėse Europos Sąjungos narėse arba valstybėse, sudariusiose Euro-
pos sutartį (Asociacijos sutartį) su Europos bendrijomis bei jų šalimis narėmis; taip pat įsteigti
valstybėse Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos, Šiaurės Atlanto sutarties
organizacijos narėse bei valstybėse Europos ekonominės erdvės susitarimo dalyvėse; šių vals-
tybių piliečiai ir nuolatiniai gyventojai, taip pat Lietuvos Respublikos nuolatiniai gyventojai,
neturintys Lietuvos Respublikos pilietybės). Bet ir šiuos kriterijus atitinkantiems subjektams,
išskyrus tuos užsieniečius, kurie ne mažiau kaip 3 metus Lietuvoje nuolat gyveno ir vertėsi
žemės ūkio veikla, ir užsienio juridinius asmenis bei kitas užsienio organizacijas, įsteigusius
Lietuvoje atstovybes ar filialus, nustatytas draudimas įsigyti žemės ūkio ir miškų ūkio paskir-
ties žemę. Šis draudimas galioja iki 2014 m. balandžio 30 d.

Nekilnojamųjų daiktų perleidimo sandorio objektas. Visi pagal prigimtį nekilnojamieji daik-
tai ir teisės į juos registruojami Nekilnojamojo turto registre. Prieš tvirtindamas nekilnojamojo
daikto perleidimo sandorį, notaras patikrina Nekilnojamojo turto registre esančius duomenis
apie nekilnojamąjį daiktą bei teises į jį. Notaras tvirtina nekilnojamojo turto perleidimo san-
dorį tik jeigu perleidžiamas daiktas ir teisės į jį įregistruotos Nekilnojamojo turto registre. No-
taras per Nekilnojamojo turto sandorių viešosios elektroninės paslaugos informacinę sistemą
(NETSVEP) informuoja Nekilnojamojo turto registro tvarkymo įstaigą apie rengiamą sandorį,
o registro tvarkymo įstaiga patikrina nekilnojamojo daikto kadastro ir registro duomenis, pri-
reikus juos patikslina ir Nekilnojamojo turto registre suformuoja žymą apie šių duomenų pa-
tikslinimą. Notaras patikrina Hipotekos ir Turto arešto aktų registrų duomenis, siekdamas įsiti-
kinti, kad nėra įregistruota teisių į nekilnojamąjį daiktą pribojimų, kurie neleistų savininkui jo
perleisti, ir taip užtikrina sandorio teisėtumą ir nekilnojamojo daikto įgijėjo interesų apsaugą.

Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, jog laikinasis areštas
reiškia, kad yra areštuojamas visas turtas, kol nebus sudarytas turto aprašas ir identifikuotas
konkretus areštuojamas turtas¹². Nors nuo 2012 m. liepos 1 d. Turto arešto aktų registro įsta-

11 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės
žinios, 1996, Nr. 64-1503.

12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-130/2013.

tymas¹³ yra pakeistas ir nebenumato laikino turto arešto akto įregistravimo, tačiau nuostata, reglamentuojanti turto arešto akto, kuriame išsamūs turto duomenys nenurodyti, galiojimą, nurodyta Civilinio proceso kodekso 147 straipsnio 6 dalyje. Todėl tais atvejais, kai Turto arešto aktų registre yra įregistruotas turto arešto aktas, kuriame nėra nurodyti išsamūs turto duomenys, notarai neturi tvirtinti jokių sandorių su asmeniui, kurio turtas areštuotas, priklausančiu turtu. Remiantis šia Civilinio proceso kodekso nuostata, jeigu į antstolį nesikreipiama ir nepatikslinama areštuoto turto duomenys, laikinosios apsaugos priemonės galioja keturiolika dienų nuo nutarties dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo priėmimo dienos. Praėjus keturiolikai dienų ir nepateiktus patikslintų areštuoto turto duomenų, toks arešto aktas automatiškai išregistruojamas iš Turto arešto aktų registro.

Notaras nekilnojamojo turto perleidimo sandoryje turi nurodyti nekilnojamojo daikto unikalią numerį, kuris daiktui suteiktas Nekilnojamojo turto registre, taip pat aprašo daiktą – nurodo jo adresą, rūšį ir pan., nurodo jo vietą žemės sklype ar kitame nekilnojamajame daikte.

2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiame Civiliniame kodekse įvestas naujas šeimos turto institutas, kuriuo siekiama ginti nepilnamečių ir ekonomiškai silpnosios sutuoktinio interesus. Vadovaujantis Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 2 dalimi, šeimos turtu laikoma nuosavybės teise vienam arba abiem sutuoktiniams priklausanti šeimos gyvenamoji patalpa ir kilnojamiji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus. Jeigu šeimos turtas priklauso vienam iš sutuoktinių asmeninės nuosavybės teise, jo perleidimo sandoriui sudaryti reikalingas kito sutuoktinio sutikimas. Sandoriams su šeimos turtu reikalingas teismo leidimas, jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų.

Tvirtindamas nekilnojamojo daikto perleidimo sandorį, notaras turi išsiaiškinti, ar šis turtas yra šeimos turtas. Jei taip, notaras turi užtikrinti, kad iki sandorio sudarymo jam būtų pateiktas sutuoktinio sutikimas ir (ar) teismo leidimas. Nors Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad faktas, jog tam tikras turtas yra šeimos turtas, prieš sąžiningus trečiuosius asmenis gali būti panaudotas tik tada, jeigu nekilnojamasis daiktas įregistruotas viešajame registre kaip šeimos turtas, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, siekiant užtikrinti vaikų teises, šeimos turtu laikoma šeimos gyvenamoji patalpa, nors ji neįregistruota kaip šeimos turtas¹⁴. Tai apsunkina notarų darbą, kadangi jie negali tiesiog remtis Nekilnojamojo turto registro duomenimis, o turi aiškintis faktines aplinkybes. Teisės doktrinoje nurodoma, kad, jeigu santuoka nutraukiama, bet sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, šeimos turto teisinis režimas lieka galioti nepilnamečiams vaikams. Ta pati taisyklė taikytina ir kai nepilnametis vaikas gyvena tik su vienu iš tėvų (pavyzdžiui, vienišoms motinoms)¹⁵.

Kiti reikalavimai nekilnojamųjų daiktų perleidimo sandoriams. Vadovaujantis Civilinio kodekso 6.393 straipsnio 4 dalimi, nuosavybės teisė į nekilnojamąjį daiktą pirkėjui pereina nuo daikto perdavimo. Šis faktas turi būti įformintas pirkėjo ir pardavėjo pasirašytu priėmimo-perdavimo aktu ar kitokiu sutartyje nurodytu dokumentu. Šalys gali susitarti, kad pirkimo-pardavimo sutartis yra kartu ir priėmimo-perdavimo aktas, tuomet atskiras priėmimo-perdavimo aktas nesurašomas.

Nuosavybės teisės į nekilnojamąjį daiktą perleidimo sutartyje notaras nurodo sutarties sudarymo laiką (valandas ir minutes). Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos nekilnojamojo

13 Lietuvos Respublikos turto arešto aktų registro įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 101-2897; 2012, Nr. 6-182.

14 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2013 m. lapkričio 14 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-571/2013 nurodė, jog „kasacinio teismo išsiaiškinta, kad tam, jog nekilnojamasis turtas būtų pripažintas šeimos turtu, būtinos dvi sąlygos: turtas nuosavybės teise turi priklausyti vienam arba abiem sutuoktiniams; toks turtas turi būti šeimos gyvenamoji patalpa. Ja reikėtų laikyti tokią patalpą, kurioje šeima iš tikrųjų gyvena ir naudoja ja kaip savo būstą.“ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 14 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2005 nurodyta, kad vaiko nuolatinės gyvenamosios vietos sandorio sudarymo metu išsiaiškinimas reikalingas užtikrinant vaiko teisę į vienintelį gyvenamąjį būstą, užkertant kelią jo praradimui, kai patys tėvai veikia neatsižvelgdami į vaiko interesus (Vaiko teisių apsaugos pagrindų 4 straipsnio 1, 5 punktai). Nors Valstybės registrų įstatymo 14 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta registro duomenų teisingumo prezumpcija, tačiau įgyvendindamas Vaiko teisių apsaugos pagrindų 4 straipsnio ir CPK 443 straipsnio 8 dalies reikalavimus, teismas privalo imtis ne tik minimalių priemonių, siekdamas užtikrinti vaikų teisių apsaugą, nes registro duomenys, patvirtinantys teisinį patalpų statusą, gali nesutapti su jų faktiniu panaudojimu, registro duomenys gali būti neišsamūs dėl nepakankamo sandorį sudarančių asmenų atidumo.“

15 A. Bakanas, G. Bartkus ir kiti *Civilinio kodekso trečiosios knygos „Šeimos teisė“ komentaras*. Vilnius, 2002, p. 176.

turto registro įstatymo¹⁶ 17 straipsnio 1 dalimi, duomenis apie patvirtintą sutartį notaras per 24 valandas nuo sutarties patvirtinimo momento perduoda viešo registro tvarkytojui ir registre įrašoma žyma apie sudarytą sutartį. Šios žymos tikslas – užtikrinti, kad nekilnojamasis daiktas nebūtų perleistas kelis kartus ir potencialūs įgijėjai bei notaras, į kurį kreipiamasi dėl sandorio tvirtinimo, žinotų, kad viena sutartis jau yra sudaryta. Įgijėjui pageidaujant, notaras gali pateikti įregistravimui ir įgijėjo prašymą įregistruoti jo nuosavybės teisę Nekilnojamojo turto registre.

Remiantis Civilinio kodekso 6.393 straipsnio 3 dalimi, nekilnojamojo daikto perleidimo sutartis gali būti panaudota prieš trečiuosius asmenis ir jiems sukelia teisines pasekmes tik tuo atveju, jeigu ji įstatymų nustatyta tvarka įregistruota viešame registre. Iki 2001 m. liepos 1 d. nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo, dovanojimo, mainų sutartims registracija buvo privaloma ir sutarties neįregistravimas registre įstatymo nustatytu terminu sutartį darė negaliojančia¹⁷. Šiuo metu šalims sutartis galioja net ir neįregistruota registre¹⁸.

Nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartyje privalo būti nurodyta parduodamo nekilnojamojo daikto kaina. Nesilaikius šio reikalavimo, sutartis laikoma nesudaryta. Pažymėtina, kad kitų daiktų pirkimo-pardavimo sandoriuose kaina gali būti nenurodyta ir nustatoma pagal Civilinio kodekso 6.313 straipsnyje išdėstytas kainos nustatymo taisykles.

Perleisdamas pastatą, įrenginį ar kitokį nekilnojamąjį daiktą (išskyrus žemės sklypą), parduodėjas turi pirkėjui kartu su nuosavybės teise į tą daiktą perduoti ir teises į žemės sklypo dalį, kurią tas daiktas užima ir kuri būtina jam naudoti pagal paskirtį – nuosavybės teisę, nuomos teisę, užstatymo teisę. Vadovaujantis Civilinio kodekso 6.394 straipsnio 3 dalimi, jeigu nekilnojamojo daikto savininkas nėra žemės sklypo, kuriame tas daiktas yra, savininkas, tai nekilnojamąjį daiktą jis gali perduoti be žemės sklypo savininko sutikimo tik tuo atveju, jeigu tai neprieštarauja įstatymų ir (ar) sutarties nustatytoms to žemės sklypo naudojimo sąlygoms. Šiuo atveju pirkėjas įgyja teisę naudotis atitinkama žemės sklypo dalimi tokiomis pat sąlygomis kaip nekilnojamojo daikto parduodėjas. Civilinio kodekso 6.394 straipsnio 3 dalies nuostata reiškia, kad nekilnojamąjį daiktą, esantį kito asmens žemėje, leidžiama perduoti be žemės sklypo savininko sutikimo. Žemės sklypo savininko sutikimas reikalingas tik tuo atveju, kai nekilnojamojo daikto pardavimas prieštarautų įstatymų ir (ar) sutarties nustatytoms to žemės sklypo naudojimo sąlygoms. Pagal Civilinio kodekso 6.394 straipsnio 3 dalį parduodant nekilnojamąjį daiktą, kai sutarties šalys neturi ketinimų keisti žemės sklypo, ant kurio yra šis daiktas, naudojimo sąlygų, teisė naudotis atitinkama žemės sklypo dalimi pereina pirkėjui įstatymo pagrindu. Tai reiškia, kad žemės sklypo savininko sutikimo teisėms į žemės sklypą perleisti nereikia, be to, jis iš viso neturi valios leisti ar drausti tokį perleidimą¹⁹. Sutartis, kurioje neapartas pirkėjo teisės į žemės sklypą, negali būti notaro tvirtinama, o jeigu būtų patvirtinta – yra negaliojanti. Vadovaujantis Žemės įstatymo 30 straipsnio 7 dalimi, perleisdamas butą ar kitą patalpą daugiabučiame name, savininkas kartu turi perleisti ir nuosavybės teisę į bendrąją nuosavybę esančią žemės sklypo dalį, reikalingą šiam butui ar kitai patalpai eksploatuoti, jeigu ši žemės sklypo dalis nuosavybės teise jam priklauso.

Jeigu parduodamas gyvenamasis namas, butas ar jų dalis, sandoryje dėl šių objektų pardavimo turi būti išvardinti asmenys, kurie juose gyvena ir pagal įstatymus ar sutartis išsaugo teisę naudotis gyvenamąja patalpa ir pasikeitus jos savininkui, taip pat jų teisės naudotis par-

16 Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 100-2261; 2001, Nr. 55-1948.

17 1964 m. Civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 255, 279, 281 straipsniai // Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138.

18 Reikalavimas įregistruoti nekilnojamojo daikto perleidimo sutartį numatytas tik Lietuvos Respublikos žemės įstatyme (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868. Remiantis šio įstatymo 10 straipsnio 2 dalimi, valstybinės žemės pirkimo-pardavimo sutartyje turi būti numatoma, kad pirkėjas savo lėšomis per 3 mėnesius nuo žemės sklypo perdavimo privalo įregistruoti nuosavybės teisę į žemės sklypą Nekilnojamojo turto registre. Jeigu pirkėjas vengia įregistruoti nuosavybės teisės perėjimo faktą, valstybinės žemės parduovėjas turi kreiptis į teismą su prašymu dėl valstybinės žemės pirkimo-pardavimo sutarties įregistravimo ir dėl nuostolių, patirtų dėl sutarties neįregistravimo, atlyginimo.

19 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. birželio 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A14-1057-06.

duodama gyvenamąją patalpą turinys.

Vadovaujantis Žemės įstatymo 30 straipsnio 1 dalimi, prie žemės sandorių privalo būti pridedamas žemės sklypo planas, kuris yra neatskiriama žemės sandorio dalis. Parduodant žemės sklypą, privalo būti aptartas nuosavybės teisės į jame esančius pastatus, statinius, įrenginius, sodinius ar kitokius objektus perėjimo klausimas. Jeigu šis klausimas sutartyje neap- tartas, atsižvelgiant į tai, kad jie yra priklausiniai, laikoma, kad nuosavybės teisė į juos perėjo žemės sklypo pirkėjui (Civilinio kodekso 6.395 straipsnis).

Kai kurių rūšių nekilnojamojų daiktų perleidimo sandoriams, atsižvelgiant į nekilnojamo- jo daikto buvimo vietą ar savybes, nustatytos specialios perleidimo sąlygos.

Nekilnojamojo daikto dalies perleidimo ypatumai. Gali būti perleidžiamas ne tik visas ne- kilnojamas daiktas, bet ir jo dalis. Tokiu atveju aktuali Civilinio kodekso 4.79 straipsnyje re- glamentuojama bendraturčių pirmenybės teisė pirkti parduodamas dalis, esančias bendrąja nuosavybe (išskyrus atvejus, kai toks turtas parduodamas iš viešųjų varžytynių). Šios normos tikslas – mažinti bendraturčių skaičių, kadangi nuosavybės teisės įgyvendinimas, kai tam rei- kalinga kelių asmenų suderinta valia, paprastai yra sudėtingesnis. Tvirtindamas nekilnojamojo daikto dalies pirkimo-pardavimo sandorį, notaras turi įsitikinti, kad įstatymų nustatyta tvarka buvo pranešta kitiems bendraturčiams apie ketinimą parduoti dalį ne bendraturčiui ir buvo nurodyta kaina bei kitos sąlygos, kuriomis ji parduodama, o kiti bendraturčiai atsakė pasi- naudoti savo pirmenybės teise arba šios teisės neįgyvendino per vieną mėnesį. Vadovaujantis Civilinio kodekso 4.79 straipsnio 2 dalimi, kai parduodama dalis nekilnojamojo daikto, į kurį turima bendrosios nuosavybės teisė, apie ketinimą parduoti dalį ne bendraturčiui (kartu nuro- dant kainą bei kitas sąlygas, kuriomis parduodama) pranešama per notarą. Praktikoje susidu- riama su problema, kad ne visada pavyksta nustatyti bendraturčių gyvenamąsias vietas arba bendraturčiai tyčia nepriima jiems notarų siunčiamų pranešimų. Bendraturčio, siekiančio par- duoti savo dalį bendrojoje nuosavybėje, teisės ir interesai negali būti pažeidžiami vien dėl to, kad kiti bendraturčiai piktnaudžiauja savo teisėmis arba nėra žinoma būtina informacija. Sie- kiant įgyvendinti bendraturčių informavimo pareigą, tais atvejais, kai nėra žinoma bendratur- čio gyvenamoji vieta, vadovaujantis Civilinio kodekso 1.65 straipsniu, pranešimas apie dalies bendrojoje nuosavybėje pardavimą gali būti skelbiamas paskutinės žinomos kito bendratur- čio gyvenamosios ar verslo vietos arba savo dalį parduodančio bendraturčio gyvenamosios ar verslo vietos laikraštyje ir pagrindiniuose Lietuvos Respublikos dienraščiuose Civilinio proceso kodekso nustatyta viešo teismo pranešimų ir šaukimų skelbimo tvarka. Tais atvejais, kai ben- draturčiai tyčia nepriima jiems notarų siunčiamų pranešimų, rekomenduotina, kad pranešimo nepriėmimo faktą užfiksuotų antstolis faktinių aplinkybių konstatavimo protokole. Jeigu pran- ešimą apie ketinimą parduoti dalį bendrojoje nuosavybėje gavęs bendraturtis praneša, kad sutinka pirkti šią dalį tokiomis sąlygomis, kokias ji parduodama, savo dalį ketinęs parduoti ben- draturtis nėra įpareigotas sudaryti pirkimo-pardavimo sutarties. Pranešimas Civilinio kodekso 4.79 straipsnio 2 dalies prasme reiškia tik informaciją bendraturčiui apie ketinimą parduoti trečiajam asmeniui. Taigi Civilinio kodekso 4.79 straipsnio 2 dalyje nustatyto reikalavimo raštu pranešti apie ketinimą parduoti negalima sutapatinti su oferta, kuri yra konkretus pasiūlymas sudaryti sutartį konkrečiomis sąlygomis²⁰. Bendraturtis turi teisę neparduoti savo dalies, gali sutarti su pirkėju, kad ji bus parduodama už didesnę kainą, ir tada pateikti naują pranešimą bendraturčiams. Žinoma, jis negali parduoti dalies bendrojoje nuosavybėje savo pasirinktam pirkėjui už tą kainą ir tomis sąlygomis, kokiomis sutiko dalį įsigyti bendraturtis. Jeigu bendra- turtis, nusprendęs parduoti savo dalį ir tinkamai pranešęs kitiems bendraturčiams apie šių teisę pirkti parduodamą dalį pirmenybės teise, nekeičia savo valios dėl bendrąja nuosavybe esančios dalies pardavimo, tačiau neįgyvendina šio siekio dar kurį laiką, pavyzdžiui, dėl to, kad neatsiranda šios dalies pirkėjų ar nesusitaria su potencialiais pirkėjais dėl pirkimo-pardavimo

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-133/2007.

sąlygų, tai jis neprivalo pakartotinai pranešti kitam bendraturčiui apie šios dalies pardavimą²¹.

Pažymėtina, kad kitiems bendraturčiams siūlyti pirkti parduodamą dalį pirmenybės teise nereikia, jeigu dalis parduodama vienam iš bendraturčių. Šiuo atveju nėra svarbus bendraturčių skaičius, t. y. tais atvejais, kai daikto nuosavybės teisė priklauso trims ar daugiau bendraturčių, dalį bendrojoje nuosavybėje parduodantis bendraturtis gali ją parduoti bet kuriam iš bendraturčių ir neturi siūlyti kitiems. Jeigu, pranešus apie ketinimą parduoti dalį bendrojoje nuosavybėje, sutikimą ją pirkti išreikštų keli bendraturčiai, kuriam iš jų parduoti, galėtų pasirinkti pardavėjas. Jeigu notaras tvirtina nekilnojamojo daikto dalies dovanojimo ar mainų sandorį, bendraturčiai pirmenybės teisės jos įsigyti neturi, todėl notarui neturi būti pateikiami dokumentai apie informacijos suteikimą bendraturčiams²². Jeigu daikto dalis būtų parduota pažeidžiant pirmenybės teisę ją pirkti, kitas bendraturtis turėtų teisę per tris mėnesius teismo tvarka reikalauti, kad jam būtų perkeltos pirkėjo teisės ir pareigos.

Taip pat pažymėtina, jog, atsižvelgiant į tai, kad bendraturčio pirmenybės teisė pirkti kito bendraturčio dalį yra teisė, ginanti privačius bendraturčių interesus, todėl šios teisės galima atsisakyti ir iš anksto. Bendraturtis, kuris nesiekia tapti didesnės bendrosios dalinės nuosavybės dalies ar viso bendrosios dalinės nuosavybės objekto savininku bet kokiomis sąlygomis, gali iš anksto atsisakyti pasinaudoti pirmenybės teise pirkti bendrąja nuosavybe esančią parduodamą dalį, neatsižvelgiant į pardavimo kainą ir (ar) kitas sąlygas, ir duoti sutikimą, kad bendraturčiams priklausančios dalys būtų parduotos tretiesiems asmenims be atskiro jo sutikimo. Tokį sutikimą davęs bendraturtis, pakeitęs savo valią dėl pirmenybės teisės atsisakymo, turi teisę pasinaudoti pirmenybės teise apie tai pranešęs kitiems bendraturčiams. Be to, jeigu sutartyje iš anksto atsisakoma bendraturčio pirmenybės teisių ir šis atsisakymas kaip suvaržymas įregistruojamas Nekilnojamojo turto registre, tai visi apribojimai daiktui seka paskui daiktą ir pirmenybės teisės atsisakymas turės įtakos naujiems bendraturčio dalies įgijėjams, jie bus perkeliama į perleidimo sutartį, nebent šalyje susitars kitaip.

Nekilnojamojo kultūros paveldo objektų perleidimo ypatumai. Nekilnojamojo kultūros paveldo objektas gali būti perleidžiamas tik jo valdytojui pateikus notarui savivaldybės paveldosaugos padalinio surašytą patikrinimo, ar objekto ir jo vertingųjų savybių būklė atitinka nekilnojamosios kultūros vertybės pase užfiksuotą būklę, aktą (Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo²³ 15 straipsnio 1 dalis). Patikrinimo aktas reikalingas tik tais atvejais, kai pats perleidžiamas nekilnojamas daiktas yra kultūros paveldo objektas. Tais atvejais, kai nekilnojamas daiktas yra nekilnojamosios kultūros vertybės apsaugos zonoje, nekilnojamosios kultūros vertybės teritorijoje ar vietovėje, esančioje nekilnojamojo kultūros vertybe, tačiau pats nėra nekilnojamoji kultūros vertybė, toks patikrinimo aktas nereikalingas. Vadovaujantis Notariato įstatymo 51 straipsnio 1 dalimi, ar objektas priskiriamas kultūros paveldo objektams, notaras privalo patikrinti valstybės registruose – Nekilnojamojo turto registre ir Kultūros vertybių registre. Jeigu bent viename iš šių registru nekilnojamas daiktas yra įregistruotas kaip kultūros paveldo objektas, notaras turi reikalauti tokio objekto valdytojo pateikti patikrinimo aktą. Notaras taip pat turi reikalauti patikrinimo akto, jeigu sandorio objektas yra butas (patalpa), esantis statinyje, kuris yra įregistruotas Nekilnojamojo turto registre ar Kultūros vertybių registre kaip kultūros paveldo objektas. Aktas turi būti pateikiamas siekiant atriboti pardavėjo (daiktą perleidžiančio asmens) ir pirkėjo (įgijėjo) atsakomybę už kultūros paveldo objekto vertingųjų savybių išsaugojimą. Jeigu tikrinant nustatoma, kad objekto būklė neatitinka nekilnojamosios kultūros vertybės pase užfiksuotos būklės, už tai atsako pardavėjas (daiktą perleidžiantis asmuo), o pirkėjas (įgijėjas) perima kultūros paveldo objektą perleidžiančio asmens teises, pareigas ir atsakomybę, patikrinus objekto būklę,

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-273/2007.

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-133/2007.

23 Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1995, Nr. 3 -37; 2004, Nr. 153-5571.

nuo priėmimo-pardavimo akto pasirašymo.

Valstybinės žemės sklypų perleidimo sandorių ypatumai. Valstybinės žemės sklypų perleidimo ir kiti sandoriai detalai reglamentuojami įstatymuose ir įstatymų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose²⁴. Valstybine žeme gali būti disponuojama ją perleidžiant nuosavybėn neatlygintinai, parduodant, išnuodant ar perduodant neatlygintinai naudotis, sudarant sandorius dėl žemės konsolidacijos, žemės neritvintų, o kiti sandoriai dėl valstybinės žemės negali būti sudaromi, jeigu kiti įstatymai nenustato kitaip (Žemės įstatymo 5 straipsnio 2 dalis). Galiojanti teisė suponuoja, kad lygiateisiškumo principas valstybinės žemės perleidimo sandoriuose iki galo neveikia, išryškėja subordinacijos principo elementai (pavyzdžiui, vienašališkai nustatoma žemės sklypo kaina, negalima dėl jos derėtis, sandorio projektą rengia žemėtvarkos skyriai, būtent žemėtvarkos skyriai nustato, kur reikia atvykti pasirašyti sutartį, t. y. į kurį notaro biurą)²⁵. Pagrindinis valstybinės žemės sklypų perleidimo sandorių skirtumas nuo privačios žemės sklypų perleidimo sandorių tas, kad valstybinės žemės sklypų perleidimo sandoriai sudaromi administracinio teisės akto (t. y. kompetentingos institucijos priimto sprendimo parduoti žemę konkrečiam asmeniui) pagrindu. Be to, valstybinės žemės pardavimo sutarčių projektus rengia žemėtvarkos skyriai pagal Vyriausybės nutarimuose numatytas pavyzdines formas. Tačiau tai nereiškia, kad notaras negali į žemėtvarkos skyrių parengtus sutarčių projektus įtraukti papildomų sąlygų, kurios, jo nuomone, yra svarbios šalių teisėtiems interesams ir sutarties teisėtumui bei aiškumui užtikrinti.

Žemės ūkio paskirties žemės sklypų perleidimo sandorių ypatumai. Siekiant užtikrinti, kad žemės ūkio paskirties žemė būtų naudojama racionaliai, teisės aktuose yra specialių nuostatų dėl žemės ūkio paskirties žemės sklypų perleidimo. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo²⁶ 3 straipsnio 1 dalimi, asmenys, įsigiję žemės ūkio paskirties žemę išsimokėtinai, pasinaudodami valstybės parama, teisę ją perleisti kitiems asmenims įgyja tik po to, kai sumoka visą šios žemės kainą. Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinajame įstatyme taip pat reglamentuojama, kas turi pirmumo teisę įsigyti žemės ūkio paskirties žemę. Siekiant užtikrinti, kad žemės ūkio paskirties žemę įsigytų asmenys, kurie ja jau naudojami, yra ūkininkai arba turi statinių ir įrenginių, kuriems eksploatuoti reikalinga žemė, būtent jiems suteikiama pirmenybės teisė įsigyti valstybinę žemės ūkio paskirties žemę. Asmenys, pasinaudoję pirmumo teise, negali keisti pagrindinės žemės naudojimo paskirties 5 metus nuo žemės sklypo įsigijimo dienos. Draudimas keisti pagrindinę žemės naudojimo paskirtį taikomas ir perleidus žemės sklypą tretiesiems asmenims. Jeigu šis reikalavimas pažeidžiamas, valstybė įgyja teisę atpirkti žemę už tą pačią kainą, už kurią ji buvo įsigyta iš valstybės. Jeigu įsigyjant žemės ūkio paskirties žemę, žemės kainai buvo taikytas žemės kainą mažinantis koeficientas, asmenys teisę perleisti žemę įgyja ne anksčiau kaip praėjus 5 metams nuo šios žemės įsigijimo dienos. Pirmumo teisę įsigyti privačią žemės ūkio paskirties žemę ta kaina, kuria ji parduodama, ir kitomis tomis pačiomis sąlygomis (išskyrus pardavimą iš viešųjų varžytynių) turi ne tik žemės sklypo bendraturčiai (pagal Civilinio kodekso 4.79 str.), bet ir parduodamo žemės sklypo naudotojas, naudojęs šią žemę žemės ūkio veiklai ne mažiau kaip metus, jeigu jis atitinka kriterijus, nustatytus Žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinajame įstatyme valstybės paramai įsigyjant žemės ūkio paskirties žemę

24 Valstybinės žemės perleidimo sandorius reglamentuoja Civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos žemės įstatymas, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymas, Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinasis įstatymas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. kovo 9 d. nutarimas Nr. 260 „Dėl naudojamų kitos paskirties valstybinės žemės sklypų pardavimo ir nuomos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. birželio 2 d. nutarimas Nr. 692 „Dėl naujų kitos paskirties valstybinės žemės sklypų pardavimo ir nuomos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 18 d. nutarimas Nr. 236 „Dėl valstybinės žemės ūkio paskirties žemės pardavimo ir nuomos“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1443 „Dėl valstybinės žemės sklypų pardavimo ir nuomos mėgėjų sodo teritorijoje“, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. lapkričio 16 d. nutarimas Nr. 1348 „Dėl valstybinės miškų ūkio paskirties žemės sklypų pardavimo“.

25 V.Majūtė *Notaro vaidmuo valstybiniuose žemės sandoriuose* // Notariatas, 2012, Nr. 13, p. 74.

26 Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinasis įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-600; 2004, Nr. 124-4490.

gauti²⁷. Apie sprendimą parduoti žemės ūkio paskirties žemės sklypą bei pardavimo sąlygas žemės naudotojui turi būti pranešta raštu registruotu laišku (jį įteikiant), o šis savo sutikimą (ar atsisakymą) pirkti turi pateikti parduovėjui per 15 dienų nuo pranešimo gavimo dienos. Pažeidus pirmumo teisę, suinteresuotas asmuo per 3 mėnesius nuo sužinojimo dienos arba nuo to momento, kai akivaizdžiai galėjo sužinoti apie žemės ūkio paskirties žemės pardavimą, turi teisę teismo tvarka reikalauti, kad jam būtų perkeltos pirkejo teisės ir pareigos.

Žemės ūkio paskirties įsigijimo laikinajame įstatyme taip pat nustatytas maksimalus įsigyjamos nuosavybės teisė žemės ūkio paskirties žemės plotas – asmenys gali įsigyti tiek žemės, kad bendras iš valstybės įgytos žemės ūkio paskirties žemės plotas būtų ne didesnis kaip 300 ha, o bendras vienam asmeniui priklausantis iš valstybės ir kitų asmenų įgytos žemės ūkio paskirties žemės plotas būtų ne didesnis kaip 500 ha²⁸. Šie ribojimai netaikomi, kai žemė įgyjama paveldėjimo ir nuosavybės teisės atkūrimo būdais.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo²⁹ 12 straipsnio 2 dalimi, tais atvejais, kai asmenys, įsigiję žemę pagal Valstiečio ūkio įstatymą ar asmeniniam ūkiui už valstybės vienkartinę išmoką, ją parduoda, pirmumo teisę ją išpirkti turi valstybė.

Valstybiniuose draustiniuose ir valstybiniuose parkuose esančių žemės sklypų perleidimo ypatumai. Valstybiniuose draustiniuose ir valstybiniuose parkuose privačios nuosavybės teisė priklausantys žemės sklypai negali būti dalijami dalimis, parduodant, išnuomojant, atidalijant, įkeičiant, dovanojant, išskyrus atvejus, kai keičiamos gretimų sklypų ribos (Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo³⁰ 31 straipsnio 9 dalis). Draudimu dalyti dalimis įstatymų leidėjas siekia reguliuoti ne nuosavybės teisės į žemės sklypą subjektinę sudėtį, o nuosavybės teisės objektą, t. y. žemės sklypų, skaičių. Draudimas dalyti dalimis reiškia draudimą padalinti ir atidalinti, jeigu dėl šių veiksmų pasibaigia bendroji nuosavybės teisė į vieną objektą ir iš vieno nuosavybės objekto suformuojami du ir daugiau objektų tikslu parduoti, įkeisti, dovanti,

27 2014 m. sausio 1 d. įsigalioja Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo 4 ir 6 straipsnių pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 2013, Nr. 76-3847), patikslinantis, kad parduodamo žemės sklypo naudotojas turi būti naudojęs šią žemę pagal Nekilnojamojo turto registre įregistruotą sutartį. Be to, nustatoma, kad pirmenybės teisę turi ir asmuo, nuosavybės teisę turintis žemės ūkio paskirties žemės sklypą, kuris ribojasi su parduodamu žemės ūkio paskirties žemės sklypu, jeigu jis atitinka kriterijus, nustatytus žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinajame įstatyme valstybės paramai įsigyjant žemės ūkio paskirties žemę gauti, taip pat ir valstybė – įsigyti privačią žemės ūkio paskirties žemę, kurią pagal galiojančius detaliuosius ar specialiuosius planus numatoma panaudoti visuomenės poreikiams, taip pat žemės ūkio paskirties žemę, reikalingą valstybės biudžeto ir Europos Sąjungos lėšomis finansuojamoms žemės valdų struktūrų gerinimo ir apleistų žemės plotų mažinimo priemonėms įgyvendinti (išskyrus atvejus, kai pirmumo teisę pasinaudoja žemės sklypo bendraturčiai). Remiantis šiuo įstatymu keičiasi ir pranešimo apie sprendimą parduoti žemės ūkio paskirties žemės sklypą tvarka – žemės savininkas apie sprendimą turės pranešti pasirinktam notariui arba Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos teritoriniam padaliniiui pagal parduodamo žemės sklypo buvimą vietą. Jeigu pranešimas pateikiamas notariui, šis ne vėliau kaip per 2 darbo dienas nuo jo gavimo pranešimą perduoda Nacionalinės žemės tarnybos teritoriniam padaliniiui pagal parduodamo žemės sklypo buvimą vietą. Kai parduodama bendrosios nuosavybės teisė valdoma žemės sklypo dalis, pranešimas apie sprendimą parduoti žemės sklypo dalį pateikiamas tik tuo atveju, jeigu pirmumo teisę pirkti žemės sklypą nepadaro žemės sklypo bendraturtis. Nacionalinės žemės tarnybos teritorinis padalinys praneša asmenims, kurie turi pirmumo teisę įsigyti parduodamą žemę. Šie asmenys sutikimą dėl žemės įsigijimo ar atsisakymą jį pirkti turi pateikti Nacionalinės žemės tarnybos teritoriniam padaliniiui ne vėliau kaip per 15 darbo dienų nuo pranešimo gavimo dienos. Nacionalinės žemės tarnybos teritorinis padalinys, gavęs rašytinį sutikimą pirkti žemės sklypą, išduoda pažymą, kad žemės sklypas parduodamas pirmumo teisę turinčiam jį pirkti asmeniui. Jei sutikimų nebuvo gauta arba buvo gauti atsisakymai pirkti žemės sklypą, išduodama pažyma, kad siūlomo parduoti žemės sklypo nepageidavo pirkti asmenys, turintys pirmumo teisę jį pirkti, ir žemės savininkas šį žemės sklypą galį perleisti kitiems asmenims. Pažymėtina, kad iki šio įstatymo įsigaliojimo pradėtos žemės sklypo pardavimo procedūros (t. y. jeigu žemės savininko pranešimas apie sprendimą parduoti žemės ūkio paskirties žemės sklypą išsiųstas žemės ūkio paskirties žemės sklypo naudotojui arba Civilinio kodekso 6.165 straipsnyje nustatyta tvarka yra sudaryta preliminarinio sutarties dėl žemės ūkio paskirties žemės sklypo perleidimo sandorio sudarymo) užbaigiamos pagal iki šio įstatymo įsigaliojimo galiojusius nuostatas (t. y. netaikoma pirmumo teisė asmenims, kurie tokia teisę įgyja tik nuo šio įstatymo įsigaliojimo, ir taikomos iki šio įstatymo įsigaliojimo galiojusios maksimalaus žemės sklypo ploto nustatymo taisyklės).

28 2014 m. sausio 1 d. įsigalioja Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinojo įstatymo 4 ir 6 straipsnių pakeitimo įstatymas (Valstybės žinios, 2013, Nr. 76-3847), paliekantis tokią patį maksimalų įsigyjamos žemės plotą, tačiau numatantis, kad šis maksimalus plotas taikomas ne tik pačiam asmeniui, bet ir su juo susijusiems asmenims. Tai yra nuo 2014 m. sausio 1 d. asmuo ir su juo susijusių asmenų kartu galės įsigyti tiek žemės, kad bendras jų iš valstybės įgytos žemės ūkio paskirties žemės plotas nebūtų didesnis kaip 300 ha, o bendras jiems priklausantis iš valstybės ir kitų asmenų įgytos žemės ūkio paskirties žemės plotas nebūtų didesnis kaip 500 ha. Šie ribojimai netaikomi, kai žemės įgyjama paveldėjimo ir nuosavybės teisės atkūrimo būdais. Fiziniai ir juridiniai asmenys, kurie Lietuvos Respublikoje pageidauja nuosavybės teisę įsigyti žemės ūkio paskirties žemės, iki žemės sklypo perleidimo sandorio sudarymo privalo užpildyti ir pateikti notariui žemės ūkio paskirties žemės pirkejo deklaraciją, patvirtinančią, kad sudarius žemės sklypo perleidimo sandorį asmens ir su juo susijusių asmenų turimos žemės plotas neviršys maksimalaus leistino žemės ūkio paskirties žemės ploto dydžio. Už žemės ūkio paskirties žemės pirkejo deklaraciją pateiktų duomenų teisingumą atsako asmuo, įsigyjantis žemės ūkio paskirties žemę. Notaras šių duomenų netikrina.

29 Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Lietuvos aidas, 1991, Nr. 24-635; Valstybės žinios, 1997, Nr. 69-1735.

30 Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993, Nr. 63-1188; 2001, Nr. 108-3902.

išnuomoti³¹. Atsižvelgiant į tai, tvirtindamas žemės sklypų, esančių valstybinių parkų ar valstybinių draustinių teritorijose, sandorius, notaras turi užtikrinti, kad saugomose teritorijose nedidėtų žemės sklypų skaičius, todėl žemės sklypo, esančio valstybinio parko ar draustinio teritorijoje, savininkas gali idealiąją dalį parduoti, išnuomoti, mainyti, įkeisti neatidalydamas ir neformuodamas atskiros žemės sklypo bei perleisti visą jam nuosavybės teise priklausantį žemės sklypą, esantį valstybinio parko ar draustinio teritorijoje, keletui įgijėjų bendrosios dalinės ar bendrosios jungtinės nuosavybės teisėmis.

Įmonės perleidimo ypatumai. Pagal Civilinio kodekso 1.110 straipsnio 1 dalį įmonė laikoma nekilnojamoju daiktu. Įmonės kaip verslu užsiimančiam (pelno siekiančiam) asmeniui priklausančio turto ir turtinių bei neturtinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visumos perleidimas yra viena iš galimų verslo perleidimo formų. Šiuo atveju įmonė yra ne civilinių teisinių santykių subjektas, bet objektas. Pagal įmonės pirkimo-pardavimo sutartį gali būti perleidžiama visa įmonė kaip turtinis kompleksas ar jos esminė dalis, išskyrus teises ir pareigas, kurių pardavėjas neturi teisės perduoti kitiems asmenims. Pirkėjui pereina taip pat ir teisė į firmos vardą, prekių ar paslaugų ženklą ar į kitus pardavėją ar jo prekes ar teikiamas paslaugas identifikuojančius žymenis, taip pat į teises, kurios pardavėjui priklauso pagal licencinę sutartį, jeigu ko kita nenumato sutartis (Civilinio kodekso 6.402 straipsnio 2 dalis). Įmonės perleidimo sandoris gali būti sudaromas dėl bet kokios teisinės formos privačiam pelno siekiančiam juridiniam asmeniui priklausančio turto bei teisių ir pareigų visumos perleidimo.

Dažniausiai, siekiant perleisti verslą, renkama tarp akcinės bendrovės (uždarnosios akcinės bendrovės) akcijų perleidimo ir įmonės kaip civilinių teisių objekto perleidimo sandorių. Šios verslo perleidimo formos skiriasi. Visų pirma, skiriasi šių sutarčių objektas – akcijų perleidimo sutarties objektas yra akcijos, o įmonės perleidimo sutarties objektas yra įmonė kaip turtinis kompleksas. Taip pat skiriasi šių sutarčių forma – įmonės pirkimo-pardavimo sutarčiai privaloma notarinė forma, kurios nesilaikymas sutartį daro negaliojančią. Įmonės pirkimo-pardavimo sutartis registruojama Nekilnojamojo turto registre ir padaromi pakeitimai Juridinių asmenų registre. Priešingu atveju sutartis negali būti panaudota prieš trečiuosius asmenis. Įmonės pirkimo-pardavimo sutartis turi būti vienas abiejų sutarties šalių pasirašytas dokumentas su privalomais priedais. Akcijų pirkimo-pardavimo sutartis sudaroma rašytine forma. Teisės doktrinoje nurodoma, kad teisiųjų procedūrų prasme akcijų pardavimas yra daug paprastesnis ir kartu pigesnis sandoris, tačiau šiuo atveju teisės aktais pirkėjo bei kreditorių teisės yra beveik neapsaugotos³². Kitaip negu sudarant akcijų perleidimo sutartį, Civilinio kodekso 6.405 straipsnyje įtvirtinta pirkėjo pareiga ne mažiau kaip prieš dvidešimt dienų iki sutarties sudarymo raštu pranešti visiems įmonės skolų (prievolių) sąrašė nurodytiems įmonės kreditoriams apie numatytą įmonės pardavimą. Ši taisyklė netaikoma tuo atveju, jeigu įmonės kaina mokama pinigais ir šios pinigų sumos pakanka visiškai atsiskaityti su visais įmonės kreditoriais. Su įmonės kreditoriais gali būti neatsiskaitoma tokiu atveju, jeigu pirkėjas visiems įmonės kreditoriams pateikia priimtina reikalavimų įvykdymo užtikrinimą. Be to, sudarius įmonės pirkimo-pardavimo sandorį, taikomos Civilinio kodekso nuostatos, ginančios pirkėjo teises, jeigu pardavėjas parduoda nekomplektiškus ar netinkamos kokybės daiktus. Perkant akcijas, šios nuostatos netaikomos.

Įmonės pirkimo-pardavimo sutarties turinį reglamentuoja Civilinio kodekso 6.404 straipsnis. Jame nurodyti šios sutarties elementai – įmonės turto sudėtis, įmonės kaina, asmuo, kuriam bus sumokėta ir kuris atsiskaitys su įmonės kreditoriais. Šiam sandoriui taip pat privalomi priedai:

- įmonės turto inventorizavimo aktas;
- įmonės balansas;

31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-836/2002.

32 J. Kiršienė, K. Kerutis *Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė* // Jurisprudencija, 2006, Nr. 3 (81), p. 27.

- nepriklausomo auditoriaus išvada apie įmonės turto sudėtį ir kainą;
- įmonės skolų (prievolių) sąrašas, kuriame nurodyta skolos dydis, įvykdymo terminas, prievolių užtikrinimo rūšis, kreditoriai ir jų adresai.

Įmonė, kaip ir pagal prigimtį nekilnojamieji daiktai, turi būti perduodama pasirašant perdavimo-priėmimo aktą. Akte turi būti nurodyti duomenys apie įmonę ir jos turta, turto būklę, šalių įsipareigojimai įmonės kreditoriams ir jų įvykdymas.

12.3. HIPOTEKOS IR ĮKEITIMO SANDORIŲ TVIRTINIMAS

Hipotekos ir įkeitimo sandoriams, kai įkeitimo objektas neperduodamas kreditoriui, privaloma notarinė forma. Nuo 1998 m. balandžio 1 d. iki 2012 m. liepos 1 d., notarui patvirtinus hipotekos ar įkeitimo sandorį, jo teisėtumą dar kartą tikrindavo hipotekos teisėjas, kuris priimdavo ir sprendimą dėl sandorio įregistravimo Hipotekos registre, o hipotekos (įkeitimo) sandoris įsigaliodavo nuo jo įregistravimo registre³³. Nuo 2012 liepos 1 d.³⁴ hipotekos ar įkeitimo sandorį patvirtina notaras ir pats elektroniniu būdu perduoda duomenis Hipotekos registru. Hipotekos registras tik patikrina, ar pateikti visi būtini duomenys, tačiau sandorio teisėtumo analizės neatlieka. Sandorio šalims sandoris įsigalioja nuo jo sudarymo momento (jei pačiame sandoryje šalys nesusitaria kitaip), o registravimas atlieka tik sandorio išviešinimo funkciją. Šalys turi teisę susitarti, kad hipotekos (įkeitimo) sandoris iš karto po sudarymo registre nebus registruojamas. Tokiu atveju notaras neregistruoja sandorio Hipotekos registre. Vėliau, bet kurios iš šalių prašymu, notaras gali įregistruoti sandorį Hipotekos registre.

Iki 2012 liepos 1 d. hipotekos ir įkeitimo sandoriai turėjo būti sudaromi naudojant nustatytą – lakšto – formą ir būdavo tik vienas hipotekos lakšto originalas. Dabar hipotekos ir įkeitimo sandorių forma nėra nustatyta. Hipotekos (įkeitimo) sandoriai gali būti sudaromi kaip atskiri sandoriai, o gali būti įtraukiami į sandorį, kuris užtikrinamas hipoteka (įkeitimu). Notaras gali patvirtinti šalių pageidaujama hipotekos sandorio egzempliorių skaičių. Išimtis iš šios taisyklės yra tada, kai šalys susitaria ar įkaito davėjas vienašaliame pareiškime nurodo, kad hipotekos sandoris yra vertybinis popierius. Tada gali būti sudaromas tik vienas šio sandorio egzempliorius, kuris perduodamas hipotekos kreditoriui. Taip pat vienas sandorio tekstas su originaliais šalių parašais lieka notaro archyve. Be to, tokiu atveju hipotekos sandoris privalo būti sudaromas kaip atskiras sandoris.

Tvirtindamas hipotekos (įkeitimo) sandorius, notaras nurodo sandorio sudarymo laiką (valandą ir minutes). Notaras ne tik nustato jų sudarančių asmenų tapatybę ir valią, bet ir patikrina duomenis valstybės registruose apie hipotekos ar įkeitimo objektą, siekdamas nustatyti, ar dėl hipotekos (įkeitimo) kreipiasi hipotekos (įkeitimo) objekto savininkas (įstatymo numatytais atvejais – turto patikėjimo teise daiktą valdantis patikėtinis ar kito asmens turto administratorius) ir ar nėra apribojimų jų įkeisti.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 4.186 straipsnio 1 dalimi, hipotekos sutartyje turi būti nurodyta: sandorio sudarymo vieta, data ir laikas, skolininkas, kreditorius ir įkaito davėjas (kai skolininkas ir įkaito davėjas ne tas pats asmuo), jų gyvenamoji vieta (buveinė), hipotekos objektas, hipoteka užtikrinta prievolė (prievolės) ir jos (jų) konkretus ar maksimalus dydis, prievolės įvykdymo terminas, hipotekos sandorio originalo egzempliorių skaičius ir subjektai, kuriems sandorio sudarymo metu perduodami originalo egzemplioriai. Įmonės hipotekos,

33 Nuo 1998 m. balandžio 1 d. iki 2001 m. liepos 1 d. hipotekos teisinius santykius reglamentavo Lietuvos Respublikos hipotekos įstatymas (Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-951), nuo 2001 m. liepos 1 d. materialines hipotekos teisės normas reglamentavo 2000 m. Civilinis kodeksas, o procesines hipotekos teisės normas nuo 2003 m. sausio 1 d. reglamentavo Civilinio proceso kodeksas.

34 2012 m. liepos 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. gruodžio 22 d. patvirtinti Civilinio kodekso (Valstybės žinios, 2012, Nr. 6-178), Civilinio proceso kodekso (Valstybės žinios, 2012, Nr. 6-179), Hipotekos registro steigimo įstatymo (Valstybės žinios, 2012, Nr. 6-187), Notariato įstatymo (Valstybės žinios, 2012, Nr. 6-184) ir Teismų įstatymo (Valstybės žinios, 2012, Nr. 6-181) pakeitimai, kuriais buvo reformuota hipotekos teisė Lietuvoje.

sąlyginės hipotekos ir maksimaliosios hipotekos sandoriuose privalo būti nurodyta hipotekos rūšis. Sąlyginės hipotekos sandoryje nurodoma sąlyga, su kuria siejamas hipotekos galiojimas.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 4.210 straipsnio 1 dalimi, įkeitimo sutartyje turi būti nurodyta: sandorio sudarymo vieta ir data, įkaito davėjas, skolininkas, kreditorius, asmuo, kuriam perduotas įkeitimo objektas, jų gyvenamoji vieta (buveinė), įkeitimo objekto aprašymas, įkeitimu užtikrinta prievolė (prievolės) ir jos (jų) konkretus ar maksimalus dydis, įvykdymo terminas. Sąlyginio įkeitimo ir maksimaliojo įkeitimo sandoriuose privalo būti nurodyta įkeitimo rūšis. Sąlyginio įkeitimo sandoryje nurodoma sąlyga, su kuria siejamas įkeitimo galiojimas. Jeigu įkeitimo objektas įkeičiamas pakartotinai, skolininkas privalo tai nurodyti įkeitimo sandoryje.

Hipotekos (įkeitimo) sandorio šalys. Sutarties šalys yra kreditorius (įkaito gavėjas) ir skolininkas (įkaito davėjas). Jeigu skolininkas pagal hipoteką (įkeitimu) užtikrinamą prievolę ir įkeitimo objekto savininkas nesutampa, hipotekos (įkeitimo) sutartį pasirašo ir skolininkas, ir įkeitimo objekto savininkas. Vadovaujantis Civilinio kodekso 4.170 straipsnio 2 dalimi, įkaito davėju pagal hipotekos sandorį gali būti hipotekos objektu esančio nekilnojamojo daikto savininkas. Turto patikėjimo teise daiktą valdantis patikėtinis turi teisę įkeisti šį daiktą tik tais atvejais, kai įstatymuose arba sandoryje, kurių pagrindu atsiranda turto patikėjimo teisė, numatyta teisė įkeisti patikėjimo teise valdomą daiktą. Įstatymuose, teismo sprendime ar sandoryje gali būti numatyta kito asmens turto administratoriaus teisė įkeisti nekilnojamąjį daiktą.

Hipoteka (įkeitimas) gali atsirasti ir vienašalio sandorio (pareiškimo) pagrindu (pareikštinė hipoteka). Šį sandorį sudaro tik įkeičiamo daikto savininkas. Jame neprivalo būti nurodytas hipotekos kreditorius. Tačiau prieš sąžiningus trečiuosius asmenis pareikštinę hipoteką galima naudoti nuo kreditoriaus nurodymo Hipotekos registre momento.

Hipotekos (įkeitimo) objektas. Hipotekos objektu gali būti nekilnojamieji daiktai. Hipotekos objektu gali būti ir įmonė kaip verslu užsiimančiam (pelno siekiančiam) asmeniui priklausantis turto ir turinių bei neturinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visuma. Taip pat hipotekos objektu gali būti ir kilnojamasis turtas, ir turinės teisės, jeigu šis turtas hipotekos sandoriu įkeičiamas kartu su nekilnojamaisiais daiktais. Pagal galiojantį teisinį reguliavimą hipotekos sandoriu įkeičiamas kilnojamasis turtas neprivalo būti susijęs su įkeičiamu nekilnojamoju daiktu ir būti reikalingas nekilnojamajam daiktui naudoti pagal paskirtį (kaip buvo numatyta iki 2012 m. liepos 1 d. galiojusioje Civilinio kodekso 4.171 straipsnio 3 dalies redakcijoje). Tačiau tokį sandorį sudarančios šalys privalo atkreipti dėmesį, kad išieškojimo tvarka pagal hipotekos ir įkeitimo sandorius skiriasi, ir, atsižvelgdamos į tai, apsispręsti, ar kilnojamąjį turtą įkeisti kartu su nekilnojamoju daiktu hipotekos sandoriu, ar kilnojamąjį turtą įkeisti atskiru sandoriu nuo nekilnojamojo daikto įkeitimo.

Antraeiliai daiktai laikomi hipotekos objektu kartu su pagrindiniu daiktu, jeigu hipotekos sandoryje nenurodyta kitaip. Hipotekos objektu laikomi tiek hipotekos sandorio sudarymo metu esantys, tiek vėliau atsiradę antraeiliai daiktai. Jie yra hipotekos objektas taip pat ir tais atvejais, kai jie nenurodyti hipotekos sandoryje (išskyrus atvejus, kai hipotekos sandoryje tiesiogiai nurodyta, kad antraeiliai daiktai nėra įkeičiami). Lietuvos Respublikos hipotekos registro nuostatų³⁵ 30 punkte reglamentuojama, kaip yra išviešinamas priklausinių apsunkinimo hipoteka faktas – kreditorius turi pateikti notarui prašymą įrašyti žymą apie antraeilio daikto hipoteką. Hipotekos sandoryje esant nuostatai, kad įkeičiami ir visi būsimi daikto priklausiniai (arba nesant hipotekos sandoryje nuostatos dėl daikto priklausinių neįkeitimo) bei Nekilnojamojo turto registre įregistravus daiktą kaip įkeisto daikto priklausinį, hipotekos kreditorius galėtų teikti notarui prašymą įregistruoti žymą apie antraeilio daikto įkeitimą. Tačiau praktikoje gali pasitaikyti situacijų, kai nepakaks kreditoriaus prašymo įregistruoti žymą apie antraeilio daikto įkeitimą, o reikės sudaryti hipotekos sandorio pakeitimą ir (ar) atlikti kitus reikalingus

35 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 18 d. nutarimas Nr. 1246 „Dėl Lietuvos Respublikos hipotekos registro nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2001, Nr. 90-3173.

veiksmus. Tokia situacija gali susidaryti tokiu atveju, kai hipotekos sandoriu yra įkeistas žemės sklypas, nurodant, kad įkeičiami visi būsimi ant jo pastatyti statiniai. Ant tokio sklypo pastačius gyvenamąjį namą, kuris yra vienintelė šeimos gyvenamoji vieta ir šeima turi nepilnamečių vaikų, Hipotekos registre negali būti įrašyta žyma apie gyvenamojo namo įkeitimą, kol nėra gautas teismo leidimas. Todėl, siekiant įregistruoti Hipotekos registre tokio namo įkeitimą, būtina gauti teismo leidimą. Taip pat galima situacija, kai ant vienam sutuoktiniui, sudariusiam hipotekos sandorį, asmeninės nuosavybės teise priklausančio žemės sklypo pastatomas gyvenamasis namas, kuris priklauso sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise, todėl reikalinga ir kito sutuoktinio valia dėl hipotekos sandorio. Tokiu atveju, atsiradus papildomam įkaito davėjui, būtina sudaryti hipotekos sandorio pakeitimą. Praktikoje gali būti ir kitų situacijų, kada reikės keisti hipotekos sandorį ir (ar) gauti atitinkamus dokumentus tam, kad galėtų būti įregistruojamas daikto priklausinio įkeitimas.

Įkaito davėjas gali įkeisti ne tik visą nekilnojamąjį daiktą, bet ir jo dalį. Jeigu savininkui priklauso visas daiktas, o jis nori įkeisti tik daikto dalį, ši daikto dalis turėtų būti pakankamai apibrėžta, kad būtų aišku, dėl kurios daikto dalies įkeitimo šalys susitarė ir kas, esant reikalui, turėtų būti pateikiama parduoti viešose varžytynėse ar perduota kreditoriui administruoti. Hipotekos objektu gali būti ir bendraturčio dalis bendrojoje nuosavybėje. Sudarant vienam iš bendraturčių priklausančios dalies hipotekos sandorį, kitų bendraturčių sutikimas nereikalingas, jeigu įkeičiama daikto dalis tiksliai nustatyta bendraturčių sudarytoje ir notaro patvirtintoje naudojimosi daiktu tvarkos nustatymo sutartyje. Jeigu sutartis tarp bendraturčių dėl naudojimo daiktu tvarkos nėra sudaryta, bendraturčiai gali duoti sutikimą (taip pat ir išankstinį) kitam bendraturčiui įkeisti dalį bendrojoje nuosavybėje.

Įkeitimo objektu gali būti bet koks esamas ar būsimas kilnojamasis turtas ir turtinės teisės. Įkeitimo objektu gali būti ir turtiniai kompleksai, sudaryti iš kilnojamojo turto, kurio sudėtis ir forma nuolat kinta, įskaitant prekių atsargas, įrenginius, reikalavimus teises ir pan.

Nuo 2012 m. liepos 1 d. panaikinta įkaito davėjo pareiga apdrausti hipotekos objektą. Dabar sandorio šalys gali susitarti, kad hipotekos objektas yra nedraudžiamas. Įkeitimo objekto draudimas taip pat nėra privalomas. Pastebėtina, kad hipotekos (įkeitimo) objekto draudimas naudingas ne tik kreditoriui (kuris įgyja teisę į draudimo išmoką draudiminio įvykio atveju), bet ir skolininkui. Neapdraudus hipotekos (įkeitimo) objekto ir šiam žuvus, skolininko pareiga vykdyti savo įsipareigojimus vis tiek išlieka, nors turtą jis praranda. Šalys taip pat gali susitarti, ar įkaito davėjas turi teisę disponuoti įkeistu turtu bei pakartotinai jį įkeisti.

Jeigu įkeičiamas šeimos turtas ir sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų, hipotekos sandoriui, vadovaujantis Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalimi, būtinas teismo leidimas. Vadovaujantis Civilinio kodekso 3.188 straipsnio 1 dalimi, be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės įkeisti jų nepilnamečių vaikų turto.

Pagal iki 2012 m. liepos 1 d. galiojusį teisinį reguliavimą susitarimas perduoti įkeičiamą ar įkeistą daiktą kreditoriui buvo laikomas negaliojančiu³⁶. Šiuo metu galiojančioje Civilinio kodekso redakcijoje tokio draudimo nėra. Priešingai – Civilinio kodekso 4.192 straipsnio 8 dalyje numatyta, kad iki varžytynių pradžios skolininko (įkaito davėjo) ir hipotekos kreditoriaus susitarimu hipotekos objektas gali būti hipotekos kreditoriaus ir skolininko (įkaito davėjo) notarine forma sudarytu sandoriu perleidžiamas hipotekos kreditoriaus nuosavybėn arba trečiajam asmeniui Civilinio proceso kodekso 704 straipsnyje nustatyta tvarka. Jeigu daiktas įkeistas kelis kartus, toks sandoris gali būti sudarytas tik visų kreditorių sutikimu. Hipotekos objektas gali būti perleidžiamas hipotekos kreditoriui tik pradėjus išieškojimą iš įkeisto daikto, kadangi nuostata, numatanti išimtį iš draudimo padengti skolą įkeistu turtu, numatyta tik reglamentuojant išieškojimą iš įkeisto turto. Tam, kad galėtų būti sudaromas įkeisto daikto perleidimo hipotekos kreditoriaus nuosavybėn sandoris, turi būti išduotas notaro vykdomasis įrašas, ta-

36 2000 m. Civilinio kodekso 4.170 straipsnio 2 dalis.

čiau jį pateikti antstoliui nėra privaloma. Toks perleidimo sandoris, jeigu hipotekos objektas perleidžiamas hipotekos kreditoriui (savarankiškas Civilinio kodekso ketvirtrojeje knygoje numatytas už skolas įkeisto daikto perleidimo sandoris, kuriam netaikomos Civilinio kodekso 6.436–6.437 straipsnių nuostatos), turi būti sudaromas notarine forma, nesvarbu, hipotekos objektas yra tik nekilnojamieji ar ir kilnojamieji daiktai³⁷. Įkeistas daiktas gali būti perleistas trečiajam asmeniui hipotekos kreditoriaus (ar visų hipotekos kreditorių, jei daiktas įkeistas kelis kartus) sutikimu notarinio sandoriu. Jeigu kreditorius sutikime nurodo tam tikras sąlygas, kurioms esant jis sutinka, kad įkeistas daiktas būtų perleistas trečiajam asmeniui, notaras turi perkelti šias sąlygas į tvirtinamą įkeisto daikto perleidimo sandorį. Areštuotas daiktas skolininko pasiūlytam pirkėjui gali būti perleidžiamas antstolio surašomu Turto pardavimo skolininko pasiūlytam pirkėjui aktu.

Hipotekos (įkeitimo) rūšys. Hipoteka gali būti sutartinė ir priverstinė. Sutartinė hipoteka atsiranda sutarties arba vienašalio sandorio (pareiškimo) pagrindu (Civilinio kodekso 4.175 straipsnio 2 dalis). Priverstinė hipoteka atsiranda, kai įstatymų nustatytais atvejais prieš savininko valią nustatomas jam priklausančio nekilnojamojo daikto įkeitimas siekiant užtikrinti įstatymuose numatytą turtinių reikalavimų vykdymą (Civilinio kodekso 4.175 straipsnio 3 dalis).

Išskiriamos šios sutartinės hipotekos rūšys:

- įmonės hipoteka,
- paprastoji hipoteka,
- jungtinė hipoteka,
- svetimo daikto hipoteka,
- maksimalioji hipoteka,
- bendroji hipoteka,
- sąlyginė hipoteka.

Sutartinė hipoteka į rūšis skirstoma pagal tai, ar įkeičiamas vienas daiktas, ar keli, ar įkeičiami daiktai priklauso skolininkui, ar kitiems asmenims, ar jos įsigaliojimas ar pasibaigimas siejamas su tam tikromis sąlygomis, ar ne ir pan. Vieno hipotekos sandorio pagrindu atsiradusi hipoteka gali būti dviejų ir daugiau hipotekos rūšių. Notaras, tvirtindamas hipotekos sandorį, privalo atkreipti dėmesį į atskirų sutartinės hipotekos rūšių teisinio reguliavimo ypatumus. Tačiau sandoryje neprivalo būti nurodyta hipotekos rūšis, išskyrus atvejus, kai sudaromas įmonės, sąlyginės ar maksimaliosios hipotekos sandoris, nes šiais atvejais Civiliniame kodekse įtvirtintas reikalavimas nurodyti hipotekos rūšį.

Sudarant įmonės hipotekos sandorį, įkeičiama visa įmonė kaip verslu užsiimančiam (pelno siekiančiam) asmeniui priklausantis turto ir turtinių bei neturtinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visuma, arba įmonės dalis. Šiuo atveju įmonė yra sandorio objektas, o ne subjektas. Notaras, tvirtindamas įmonės hipotekos sandorį, privalo jame nurodyti, kad tai yra įmonės hipotekos sandoris. Taip pat privalo būti nurodyta hipotekos objekto vertė. Prie įmonės hipotekos sandorio pridedamas įmonės turto inventorizavimo aktas. Įmonės turto inventorizavimo aktas neturi būti suprantamas buhalterine prasme, o turi būti notarui pateikiamas dokumentas, kuriame matytųsi įmonės turto grupės. Įkeitus visą įmonę ar jos dalį įmonės hipoteka, įkaito davėjas išsaugo teisę, vykdydamas įprastą komercinę veiklą, disponuoti įkeistu turtu. Perleidus nuosavybės teisę kitam asmeniui, tokiam turtui hipoteka pasibaigia, o naujai įmonės įgytas turtas laikomas įkeistas pagal įmonės hipotekos taisykles. Tačiau šalys gali susitarti, kad yra konkrečių daiktų, kuriais disponavimas yra ribojamas – savininkas jais gali disponuoti tik gavęs kreditoriaus sutikimą ar iš viso įsipareigoja jais nedisponuoti. Prireikus išieškoti pagal įmonės hipotekos sandorį, prioritetas teikiamas įmonės administravimui, o ne pardavimui iš viešųjų varžytynių. Toks įmonės įkeitimo reglamentavimas sudaro sąlygas net ir išieškojimo atveju išlaikyti veikiančią įmonę, o ne parduoti atskirus daiktus.

37 A. Smaliukas ir kiti *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Kn. 4. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka. Vilnius, 2013, p. 103–104.

Sudarant maksimaliosios hipotekos sandorį, jame nurodoma tik maksimali įkeičiamu daiktu užtikrinamų įsipareigojimų apsaugojimo suma. Šiame sandoryje privalo būti nurodyta, kad tai yra maksimaliosios hipotekos sandoris. Šalys maksimaliosios hipotekos sandoryje gali susitarti dėl hipotekos skolos dydžio fiksavimo datos. Šis susitarimas nėra privalomas – jei šalys dėl skolos dydžio fiksavimo datos nėra susitarę, skolos dydį fiksuoja antstolis išieškojimo procedūros metu. Nuo 2012 m. liepos 1 d. netesybos ir hipotekos kreditoriaus nuostoliai, patirti dėl hipoteka užtikrinto įsipareigojimo nevykdymo, gali būti užtikrinami tik maksimaliąja hipoteka³⁸. Sutarties šalys gali rinktis, ar sudaryti tik maksimaliosios hipotekos sandorį (kuriuo būtų užtikrinamas tiek pagrindinio reikalavimo ir palūkanų, tiek netesybų ir hipotekos kreditoriaus patirtų nuostolių mokėjimas), ar sudaryti paprastosios hipotekos sandorį pagrindiniam reikalavimui ir palūkanoms užtikrinti, o maksimaliosios hipotekos sandorį – netesybų ir hipotekos kreditoriaus patirtų nuostolių mokėjimui užtikrinti.

Sąlyginės hipotekos sandoryje nurodoma, kad hipoteka įsigalios nuo sutartyje nustatytos sąlygos įvykdymo momento, arba, kad hipoteka galios iki to momento, kol bus vykdoma sutartyje nustatyta sąlyga. Sąlyginė hipoteka yra vienintelė hipotekos rūšis, kai gali būti įkeičiamas būsimas nekilnojamas daiktas arba daiktas, kurio savininku įkaito davėjas taps ateityje (Civilinio kodekso 4.184 straipsnio 2 dalis). Tokia hipoteka įsigalioja tik tada, kai hipotekos objektu esantis daiktas įregistruojamas Nekilnojamojo turto registre kaip įkaito davėjo nuosavybė. Būsimas nekilnojamas daiktas turi būti aprašomas taip, kad, jį sukūrus ir įregistravus Nekilnojamojo turto registre, būtų galima nekilnojamąjį daiktą identifikuoti. Pavyzdžiui, jeigu norima įkeisti planuojamą statyti pastatą, rekomenduojama nurodyti žemės sklypą, ant kurio planuojama statyti pastatą, identifikuojančius duomenis, statybą leidžiančio dokumento duomenis (jei jis išduotas).

Sutartinis įkeitimas gali būti tokių pačių kaip ir sutartinė hipoteka rūšių, išskyrus įmonės hipoteką. Vieno įkeitimo sandorio pagrindu atsiradęs įkeitimas gali būti dviejų ir daugiau įkeitimo rūšių.

Priverstinės hipotekos (įkeitimo) ypatumai. Įstatymų nustatytais atvejais prieš savininko valią gali būti nustatoma jam priklausančio daikto hipoteka (įkeitimas), siekiant užtikrinti įstatymuose numatytų turtinių reikalavimų įvykdymą. Nuo 2012 m. liepos 1 d. notarams taip pat suteikta teisė priimti sprendimą dėl priverstinės hipotekos (įkeitimo) nustatymo – tais atvejais, kai Civiliniame kodekse numatyta, kad daiktas laikomas įkeistu priverstine hipoteka (įkeitimu)³⁹. Dažniausiai į notarą kreipiamasi dėl priverstinės hipotekos nustatymo reikalavimams, kylantiems iš valstybinės žemės pirkimo-pardavimo išsimokėtinai sutarčių, užtikrinti⁴⁰. Kai į notarą kreipiasi kreditorius ir pateikia prašymą dėl priverstinės hipotekos (įkeitimo) nustatymo, o notaras nustato, kad egzistuoja Civiliniame kodekse numatytas pagrindas priverstinei hipotekai (įkeitimui) nustatyti, notaras priima sprendimą nustatyti priverstinę hipoteką (įkeitimą). Sprendime jis nurodo kreditorių, skolininką, hipotekos (įkeitimo) objektą, užtikrinamą prievole, jos dydį ir terminą. Notaras perduoda Hipotekos registrui duomenis apie priimtą sprendimą nustatyti priverstinę hipoteką. Priverstinė hipoteka įsigalioja tik nuo jos įregistravimo registre.

Hipotekos (įkeitimo) pabaiga. Hipoteka baigiasi Civilinio kodekso 4.197 straipsnyje numatytais atvejais. Įkeitimo teisės pabaigos pagrindai reglamentuojami Civilinio kodekso

38 Centrinės hipotekos įstaigos duomenimis, 2011 m. maksimalioji hipoteka (įkeitimas) sudarė tik 0,2 proc. įregistruotų hipotekų (įkeitimų), o 2012 m. II pusmetį net 90,5 proc. visų įregistruotų sandorių yra maksimaliosios hipotekos (maksimaliojo įkeitimo) rūšies. Tokį maksimaliosios hipotekos (įkeitimo) sandorių skaičiaus padidėjimą lėmė būtent pasikeitęs teisinis reguliavimas, numatęs, kad netesybos ir hipotekos kreditoriaus patirti nuostoliai gali būti užtikrinami tik maksimaliąja hipoteka (įkeitimu). Centrinės hipotekos įstaigos metinė veiklos ataskaita (2012). Prieiga per internetą <http://www.hipotekosistaiiga.lt/index.php?3165025044> (žiūrėta 2013 10 10).

39 Vadovaujantis Civilinio kodekso 4.175 straipsniu, be notaro, priverstinę hipoteką gali nustatyti teismas (kai būtina užtikrinti pagal teismo sprendimą patenkintus turtinius reikalavimus) arba įgaliota institucija ar pareigūnas (kai būtina užtikrinti valstybės reikalavimus, atsirandančius iš mokesčių ir valstybinio socialinio draudimo teisiųjų santykių).

40 Centrinės hipotekos įstaigos duomenimis, 2012 m. iš įregistruotų 2514 priverstinių hipotekų ir įkeitimų 2453 buvo skirti reikalavimams, kylantiems iš valstybinės žemės pirkimo-pardavimo išsimokėtinai sutarčių, užtikrinti. Centrinės hipotekos įstaigos metinė veiklos ataskaita (2012). Prieiga per internetą <http://www.hipotekosistaiiga.lt/index.php?3165025044> (žiūrėta 2013 10 10).

4.224 straipsnyje. Notarinėje praktikoje dažniausi hipotekos (įkeitimo) pabaigos pagrindai yra tinkamas skolinio įsipareigojimo įvykdymas, hipotekos kreditoriaus atsisakymas hipotekos (įkeitimo) ir priverstinis hipotekos (įkeitimo) objekto realizavimas hipotekos kreditoriaus prašymu.

Pasibaigusi hipoteka (įkeitimas) išregistruojama iš Hipotekos registro. Duomenys Hipotekos registrai pateikiami per notarą. Hipotekos kreditorius, skolininkas ar įkeisto turto savininkas pateikia notarui prašymą dėl hipotekos pabaigos ir išregistravimo, kurį patvirtinęs ir nustatęs, kad yra atsiradęs vienas iš hipotekos pabaigos pagrindų, notaras perduoda Hipotekos registrai duomenis apie hipotekos pabaigą. Paprastai notarui pateikiamas hipotekos kreditoriaus išduotas pakvitavimas ar kitas dokumentas, patvirtinantis, kad prievolė įvykdyta (kai hipoteka (įkeitimas) baigiasi tinkamu prievolės įvykdymu), hipotekos kreditoriaus atsisakymas hipotekos ar įkeitimo arba turto pardavimo iš varžytynių aktas (kai turtas parduodamas iš varžytynių). Atsižvelgiant į tai, kad hipoteka (įkeitimas) baigiasi tik tada, kai įkeitimo objektas priverstinai realizuojamas hipotekos kreditoriaus prašymu, notaras turi įsitikinti, kad turtas buvo parduotas iš varžytynių ar kitu būdu priverstinai realizuotas būtent šio asmens prašymu. Jei tokie duomenys nepateikti turto pardavimo iš varžytynių akte ar kitame priverstinį realizavimą patvirtinančiame dokumente, notarui turėtų būti pateikiamas kitas tai patvirtinantis dokumentas (pavyzdžiui, antstolio raštas ar pan.). Į notarą gali kreiptis ne tik hipotekos (įkeitimo) sandoryje nurodytas hipotekos (įkeitimo) objekto savininkas, bet ir įkeistą turtą įgijęs asmuo (pavyzdžiui, nusipirkęs jį varžytynėse), kai jis įregistravo savo nuosavybės teises registre (jei turtas registruojamas valstybės registre). Jeigu hipotekos (įkeitimo) objektas realizuojamas bankroto proceso metu, duomenis apie hipotekos (įkeitimo) pabaigą notarui pateikia bankroto administratorius⁴¹.

Vykdomųjų įrašų atlikimas. Notaras ne tik tvirtina hipotekos (įkeitimo) sandorius, bet nuo 2012 m. liepos 1 d. taip pat išduoda vykdomuosius įrašus dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą, jeigu per hipotekos (įkeitimo) sandoryje nustatytą terminą skolininkas neįvykdo įsipareigojimų arba atsiranda kiti hipotekos (įkeitimo) sandoryje nustatyti pagrindai. Iki 2012 m. liepos 1 d. visi priverstinio skolos išieškojimo pagrindai buvo nurodyti Civiliniame kodekse. Įvykdžius reformą, šalys gali hipotekos sandoryje susitarti dėl pagrindų pradėti išieškojimą prieš terminą. Šalys taip pat gali hipotekos sandoryje duoti nuorodą į juo užtikrinamą sutartį, kurioje būtų nurodyti išieškojimo prieš terminą pagrindai. Hipotekos kreditorius į notarą kreipiasi, jeigu turi būti išieškoma skola pagal sutartinės hipotekos (įkeitimo) sandorį arba pagal priverstinę hipoteką (įkeitimą), kurią nustatė notaras arba teismas. Jeigu priverstinė hipoteka (įkeitimas) nustatyta pagal įgaliotos institucijos (pareigūno) sprendimą, išieškojimas vykdomas šių institucijų (pareigūnų) teisės aktų nustatyta tvarka. Vykdomųjų įrašų atlikimo tvarką detalai reglamentuoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. gegužės 22 d. įsakymu Nr. 1R-144 patvirtintas Vykdomųjų įrašų dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą atlikimo tvarkos aprašas⁴².

Vykdomasis įrašas atliekamas tik gavus hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą atlikti vykdomąjį įrašą. Prašyme nurodomi duomenys apie kreditorių, skolininką, įkaito davėją, hipotekos (įkeitimo) kodas Hipotekos registre, negrąžintos skolos dydis ir, jei reikalaujama prieš terminą patenkinti hipoteka (įkeitimu) užtikrintą reikalavimą, nurodomi tokio reikalavimo teisiniai pagrindai. Už visų prašyme nurodytų duomenų teisingumą atsako kreditorius. Hipotekos kreditoriaus prašymas tvirtinamas notaro ir registruojamas notariniam registre. Notaras patikrina, ar kreditoriaus prašyme nurodyti duomenys atitinka Hipotekos registro duomenis. Jis netikrina, ar prašyme nurodyti duomenys atitinka kitų valstybės registrų duomenis. Nota-

41 Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 27 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 2012, Nr. 57-2823, Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 33 straipsnio 6 dalis // Valstybės žinios, 2001, Nr. 31-1010.

42 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. gegužės 22 d. įsakymas Nr. 1R-144 „Dėl vykdomųjų įrašų dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą atlikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2012, 59-2972.

ras atsisako priimti kreditoriaus prašymą, jeigu jame nenurodyti visi privalomi duomenys ir (ar) nepateikti dokumentai, arba patikros metu nustato, kad prašymą atlikti vykdomąjį rašą pateikė asmuo, kuris nėra kreditorius, prašyme pateikti duomenys neatitinka Hipotekos registro duomenų ar nėra pasibaigęs hipoteka (įkeitimu) užtikrintos prievolės įvykdymo terminas (ar nėra pagrindo reikalauti patenkinti hipoteka (įkeitimu) užtikrintą reikalavimą prieš terminą). Patvirtinęs hipotekos kreditoriaus prašymą, notaras išsiunčia skolininkui ir įkaito davėjui pranešimą, kuriame nurodomi kreditoriaus pateikti duomenys ir siūloma ne vėliau kaip per dvidešimt dienų nuo pranešimo skolininkui išsiuntimo dienos sumokėti kreditoriui skolą ir apie prievolės įvykdymą raštu pranešti notarui arba pateikti notarui duomenis dėl kreditoriaus reikalavimo nepagrįstumo.

Praėjus dvidešimčiai dienų nuo pranešimo išsiuntimo, atsižvelgdamas į kreditoriaus ir skolininko pateiktus duomenis, notaras atlieka vykdomąjį įrašą arba motyvuotai atsisako jį atlikti. Svarbu tai, kad skolininko prieštaravimai dėl kreditoriaus nurodyto skolos dydžio ir (ar) teisinio pagrindo hipotekai (įkeitimui) patenkinti prieš terminą pagrįstumo nestabdo notaro vykdomojo įrašo išdavimo⁴³. Skolininkas, kuris mano, kad kreditoriaus nurodyta skolos dydžio suma yra neteisinga, arba kad nėra pagrindo skolos išieškoti prieš terminą, turi kreiptis į teismą ginčo teisenos tvarka (arba į arbitražą, jeigu šalys yra susitarę dėl ginčų nagrinėjimo arbitraže).

Notarui priimant sprendimą dėl vykdomojo įrašo atlikimo, labai svarbi yra hipotekos (įkeitimo) rūšis. Kaip jau minėta, nuo 2012 m. liepos 1 d. hipoteka (įkeitimas) užtikrina tik pagrindinio reikalavimo įvykdymą ir iš šio reikalavimo atsirandančių palūkanų išieškojimą. Pagal dabar galiojančią reglamentavimą netesybas ir hipotekos kreditoriaus nuostolius, patirtus dėl hipoteka užtikrinto įsipareigojimo neįvykdymo, galima užtikrinti maksimalią hipoteką (įkeitimu). Taigi, jeigu nėra nustatyta maksimalioji hipoteka (įkeitimas), hipotekos kreditorius negali reikalauti, o notaras negali išduoti vykdomojo įrašo, kuriuo būtų pavedama antstoliui išieškoti netesybas ir hipotekos kreditoriaus nuostolius, patirtus dėl hipoteka užtikrinto įsipareigojimo neįvykdymo. Atsižvelgiant į tai, kad iki 2012 m. liepos 1 d. paprastoji hipoteka užtikrino ne tik pagrindinio reikalavimo ir palūkanų, bet ir nuostolių bei netesybų išieškojimą, pasikeitęs teisinis reguliavimas neturi pakeisti hipotekos kreditoriaus padėties. Todėl jeigu į notarą kreipiamasi dėl vykdomojo įrašo išdavimo pagal hipotekos sandorį, kuris buvo sudarytas iki 2012 m. liepos 1 d., notaras išduoda vykdomąjį įrašą taip pat ir netesyboms bei nuostoliams išieškoti, jeigu kreditorius to prašo.

Atlikęs vykdomąjį įrašą, notaras apie tai praneša Hipotekos registrai ir vykdomojo įrašo kopiją išsiunčia skolininkui ir įkaito davėjui. Įkaito davėjas neturi teisės disponuoti įkeistu turtu be kreditoriaus sutikimo nuo vykdomojo įrašo įregistravimo Hipotekos registre dienos (Civilinio kodekso 4.192 straipsnio 4 dalis). Jeigu yra įkeista įmonė, tai nuo vykdomojo įrašo įregistravimo Hipotekos registre dienos įkeistos įmonės valdymo organai neturi teisės be išankstinio rašytinio hipotekos kreditoriaus (kol nepaskirtas turto administratorius) arba turto administratoriaus sutikimo disponuoti turtu, kuris yra įmonės hipotekos objektas (Civilinio kodekso 4.1921 straipsnio 2 dalis). Atkreiptinas dėmesys, kad turto administratorius neperima įmonės valdymo organo funkcijų, todėl sandorius sudaro įmonės valdymo organai, tačiau turėdami turto administratoriaus sutikimą.

Notaro išduotas vykdomasis įrašas yra vykdytinas ir vykdomasis dokumentas, jis pateikiamas vykdyti antstoliui. 2012 m. liepos 1 d. įsigaliojus Civilinio kodekso pakeitimams ir vietoje hipotekos teisėjo nutarties atsiradus notaro išduodamam vykdomajam įrašui, išlieka aktuali Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, teigianti, kad hipotekos teisėjo nutartis (dabar – vykdomasis įrašas) dėl priverstinio skolos išieškojimo suteikia teisę hipotekos kreditoriui patenkinti savo reikalavimus skolininkui visa apimtimi (neapsiribojant vien įkeistu turtu)

43 Vykdomųjų įrašų dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą atlikimo tvarkos aprašo 12 punktas.

nesikreipiant į teismą su nauju ieškiniu⁴⁴. Pagal notaro išduotą vykdomąjį įrašą antstolis turi teisę išieškoti hipotekos kreditoriaus naudai skolą tiek iš įkeisto turto, tiek iš neįkeisto skolininko turto, jei, pardavus įkeistą turtą, gautos sumos neužteko skolai padengti. Todėl notaras, išduodamas vykdomąjį įrašą, turėtų nurodyti, kad siūlo išieškoti skolą su tam tikrais apribojimais tik tokiais atvejais, kai pagal teisės aktus išieškojimas galimas tik apribojant jį įkeistu ar paveldimu turtu (pavyzdžiui, svetimo daikto hipotekos atveju arba kai mirusio skolininko palikimą įpėdiniai priėmė, sudarydami paveldimo turto apyrašą). Tais atvejais, kai išieškojimas ribojamas įkeistu ar paveldimu turtu, rekomenduojama vykdomajame įrašė nurodyti išieškojimo iš skolininko ribojimo pagrindą.

Kadangi antstolis atlieka tik tuos veiksmus, kurie nurodomi vykdomajame dokumente, sėkmingam skolos išieškojimui labai svarbi teisinga ir tiksli vykdomojo dokumento formulavimas. Todėl tais atvejais, kai įkaito davėjas ir skolininkas nesutampa, vykdomajame įrašė turi būti nurodyta, kad skola turi būti išieškoma ir iš skolininko, ir iš įkaito davėjo (kaip su skolininku subsidiariai atsakingo asmens).

Vykdomojo įrašo panaikinimas. Civiliniame kodekse reglamentuotas tik vienas atvejis, kada notaras panaikina vykdomąjį įrašą ir apie tai praneša kreditoriui ir Hipotekos registrui – kai iki vykdomojo įrašo pateikimo antstoliui vykdyti skolininkas prievolę įvykdo sumokėdamas pinigų į notaro depozitinę sąskaitą. Šia nuostata siekiama užtikrinti skolininko teisę užbaigti išieškojimo procesą, jeigu jis įvykdo prievolę, sumokėdamas skolą į notaro depozitinę sąskaitą.

Civilinio proceso kodekso 42 straipsnio 1 dalyje reglamentuota, kad ieškovas turi teisę atsisakyti ieškinio, Civilinio proceso kodekso 639 straipsnio 8 punkte numatyta, kad išieškojimas turi teisę atsisakyti išieškojimo. Atsižvelgiant į šias nuostatas, kreditorius turi turėti teisę priimti sprendimą dėl išieškojimo procedūros nutraukimo ir vykdamas išieškojimą ne ginčo tvarka. Todėl tais atvejais, kai po vykdomojo įrašo atlikimo kreditorius ir skolininkas susitaria dėl sutartinių santykių atnaujinimo (jei sutartis buvo nutraukta) ir skolos grąžinimo, kreditorius, nebetindamas tęsti priverstinio skolos išieškojimo, gali kreiptis į notarą su rašytiniu prašymu panaikinti notaro atliktą vykdomąjį įrašą. Notaras, gavęs kreditoriaus prašymą dėl vykdomojo įrašo panaikinimo, priima sprendimą dėl vykdomojo įrašo panaikinimo ir perduoda duomenis Hipotekos registrui. Jeigu po vykdomojo įrašo panaikinimo skolininkas per hipotekos sandorį nustatytą terminą neįvykdo hipoteka užtikrintos prievolės ar atsiranda kiti pagrindai pradėti priverstinį išieškojimą pagal hipotekos sandorį, kreditorius gali kreiptis į notarą dėl naujo vykdomojo įrašo atlikimo.

12.4. VEDYBŲ SUTARČIŲ TVIRTINIMAS

2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiam Civiliniame kodekse buvo reglamentuotas vedybų sutarčių sudarymas, pakeitimas ir nutraukimas⁴⁵. 1964 m. Civiliniame kodekse tokio instituto nebuvo. Kaip rodo vedybų sutartis registruojančios Centrinės hipotekos įstaigos pateikiami duomenys, vedybų sutartys Lietuvoje vis populiarėja: 2002 m. (pirmaisiais registro veiklos metais) Vedybų sutarčių registre buvo įregistruotos 24 vedybų sutartys, o 2013 m. – 1075 vedybų sutartys⁴⁶.

Vedybų sutartis Civilinio kodekso 3.101 straipsnyje apibrėžiama kaip sutuoktinių susitarimas, nustatantis jų turtingas teises ir pareigas santuokos metu, taip pat po santuokos nutraukimo ar gyvenant skyrium (separacija). Vedybų sutartis sudaro sutuoktiniams galimybę nukrypti nuo įstatymų nustatyto jų turto teisinio režimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teis-

44 A. Smaliukas ir kiti *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Kn. 4. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka. Vilnius, 2013, p. 114.

45 Šios Civilinio kodekso nuostatos, remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 24 straipsnio 1 dalimi, taikomos nuo Vedybų sutarčių registro veiklos pradžios, t. y. 2002 m. liepos 1 d. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

46 Prieiga per internetą https://www.hipotekosistaiga.lt/Statistika/vsr_rusys.html (žiūrėta 2014 02 03).

mas išaiškino, kad įstatymų leidėjas vedybų sutartį priskyrė prie civilinių sutarčių, tai reiškia, kad vedybų sutarčiai taikomos bendrosios sutarčių teisės nuostatos (Civilinio kodekso 6.154–6.161 straipsniai), taip pat sutarčių sudarymo ir aiškinimo taisyklės (Civilinio kodekso 6.162–6.188, 6.193–6.195 straipsniai), sutarčių formos ir turinio reikalavimai (Civilinio kodekso 6.192, 6.196–6.199 straipsniai), bendrieji sandorių negaliojimo pagrindai (Civilinio kodekso 1.78–1.96 straipsniai), sutarčių pabaigos nuostatos (Civilinio kodekso 6.217–6.228 straipsniai) bei kitos teisės normos, taikytinos civilinėms sutartims tiek, kiek kitaip nenustatyta Civilinio kodekso trečiojoje knygoje⁴⁷.

Vedybų sutarčiai Lietuvoje privaloma notarinė forma. Notarinė forma vedybų sutarčiai taip pat privaloma daugelyje kitų Europos valstybių: Vokietijoje, Estijoje, Latvijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Olandijoje, Lenkijoje, Ispanijoje, Graikijoje, Čekijoje, Slovėnijoje, Slovakijoje, Italijoje, Rumunijoje, Liuksemburge, Maltoje, Belgijoje⁴⁸.

Vedybų sutartis gali būti sudaryta iki santuokos įregistravimo (ikivedybinė sutartis) arba bet kuriuo metu po santuokos įregistravimo (povedybinė sutartis). Povedybinė sutartis įsigalioja nuo jos sudarymo, jei sutartyje nenustatyta kitaip. Ikivedybinė sutartis įsigalioja nuo santuokos įregistravimo dienos. Nors Civiliniame kodekse tiesiogiai nėra nurodyta, ikivedybinė sutartis gali įsigalioti ir nuo kitos negu santuokos įregistravimo dienos, jeigu šalys dėl to susitaria vedybų sutartyje, ir ta diena yra vėlesnė negu santuokos įregistravimo diena. Vedybų sutartis prieš trečiuosius asmenis gali būti panaudota tik tada, jeigu sutartis buvo įregistruota Vedybų sutarčių registre. Ši taisyklė netaikoma, jeigu sudarant sandorį tretieji asmenys žinojo apie vedybų sutartį ar jos pakeitimus. Apie patvirtintą vedybų sutartį Vedybų sutarčių registruoti praneša notaras. Vienas iš sutuoktinių apie sudarytą vedybų sutartį praneša pats tik tokiu atveju, kai vedybų sutartis sudaryta užsienio valstybėje ir joje numatyta, kad sutarčiai taikoma Lietuvos Respublikos teisė. Vedybų sutartis registruojamos daugelyje Europos valstybių: Olandijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Čekijoje, Estijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Italijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Rumunijoje, Maltoje, Portugalijoje⁴⁹.

Sutarties šalys. Povedybinę sutartį gali sudaryti tik sutuoktiniai. Nors Civilinio kodekso 3.101 straipsnyje kaip vedybų sutarties šalys nurodomi tik sutuoktiniai, ikivedybinę sutartį turi teisę sudaryti ir dar nesusituokę pilnamečiai, veiksnius, nesusiję tarpusavyje artimos giminytės ryšiais vyras ir moteris.

Nepilnametis gali sudaryti vedybų sutartį tik po santuokos įregistravimo. Sutuoktinis, kuris teismo sprendimu pripažintas ribotai veiksniu, gali sudaryti vedybų sutartį tik tada, kai yra rašytinis jo rūpintojo sutikimas. Jei rūpintojas sutikimo neduoda, sutuoktinio prašymu leidimą sudaryti vedybų sutartį gali duoti teismas.

Vedybų sutartis negali būti sudaroma per atstovą. Civilinio kodekso 2.132 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiktai asmeniškai, ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius. Kaip sandorių, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tik asmeniškai, pavyzdžiai paprastai nurodomi testamentas ir santuokos sudarymas. Sudarant vedybų sutartį, labai svarbu išsiaiškinti tikrąją šalių valią. Ši sutartis glaudžiai susijusi su santuokos sudarymu. Vedybų sutarčiai numatytas specialus subjektų ratas, nustatyti griežti reikalavimai turiniui, specialūs negaliojimo pagrindai, todėl ir vedybų sutartis priskirtina prie asmeninio pobūdžio sutarčių, todėl gali būti sudaroma sutuoktinių ar ketinančių tuoktis asmenų tik asmeniškai⁵⁰.

Sutarties turinys. Vedybų sutartis skirta turiniams sutuoktinių santykiams reguliuoti. Civi-

47 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191/2013.

48 Belgijoje notarinė forma privaloma tik ikivedybinėms sutartims ir vedybų sutarčių pakeitimams, kuriais keičiamas turto teisinis režimas. Projekto „Poros Europoje“ medžiaga. Prieiga per internetą www.couples-europe.eu (žiūrėta 2013 10 10).

49 Projekto „Poros Europoje“ medžiaga. Prieiga per internetą www.couples-europe.eu (žiūrėta 2013 10 10).

50 Vedybų sutartį priskirti prie asmeninio pobūdžio sutarčių siūlo ir P. S. Vitkevičius bei I. Kudinavičiūtė-Michailovienė. P. S. Vitkevičius Seimos narių turiniai teisiniai santykiai. Vilnius, 2006, p. 165; I. Kudinavičiūtė-Michailovienė *Peculiarities of legal regulation of marriage contracts* // *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18 (1), p. 147.

liniame kodekse numatytos gana plačios sutuoktinių teisės nustatyti tiek iki santuokos sudarymo, tiek gyvenant susituokus įgyto turto teisinį režimą. Tačiau, siekiant užtikrinti „silpnesejo“ sutuoktinio, jų nepilnamečių vaikų ir kreditorių interesus, teisės aktai numato nemažai vedybų sutarties šalių laisvės ribojimų.

Pagal Civilinio kodekso 3.104 straipsnio 1 dalį, sutuoktiniai turi teisę vedybų sutartyje nustatyti, kad:

- turtas, įgytas tiek iki santuokos, tiek gyvenant susituokus, yra kiekvieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė;
- turtas, kiekvieno sutuoktinio įgytas iki santuokos ir esantis jų asmeninė nuosavybė, po santuokos įregistravimo tampa jų bendrąja jungtine nuosavybe;
- turtas, įgytas susituokus, yra bendroji dalinė sutuoktinių nuosavybė.

Vedybų sutartyje nebūtina nurodyti, kad tam tikras turto režimas taikomas visam turtui, galima nustatyti, kad režimas taikomas tik konkrečioms daiktams ar tam tikrai turto daliai. Vedybų sutartyje galima nustatyti tiek esamo, tiek būsimą turto teisinį režimą. Sutuoktiniai vedybų sutartyje gali nustatyti turto, kurį įgis ateityje, teisinį režimą, bet taip pat gali ir pakeisti jau esamo turto teisinį režimą. Šiuo atveju, vedybų sutartis turi santuokoje įgyto turto dalybų sutarties bruožų. Tačiau vedybų sutartimi draudžiama keisti šeimos turto teisinį režimą ar jo sudėtį⁵¹. Be to, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo⁵² 24 straipsnio 2 dalimi, negalima vedybų sutartimi pakeisti iki Civilinio kodekso įsigaliojimo sutuoktinių įgyto turto teisinio režimo.

Vedybų sutartyje galima ne tik aptarti turto teisinį režimą, bet ir nustatyti sutuoktinių teises ir pareigas, susijusias su turto tvarkymu, tarpusavio išlaikymu, dalyvavimu tenkinant šeimos reikmes ir darant išlaidas, taip pat turto padalijimo būdą ir tvarką, jei santuoka nutraukiama, bei kitus klausimus, susijusius su sutuoktinių tarpusavio turtais santykiais.

Notaras taip pat turi užtikrinti, kad vedybų sutartyje nebūtų įrašytos tos sąlygos, kurios pagal Civilinio kodekso 3.105 straipsnį yra negaliojančios. Remiantis šio straipsnio nuostatomis, sutuoktiniai negali vedybų sutartyje reglamentuoti savo asmeninių neturtinių santykių. Jie taip pat negali nustatyti ar keisti sutuoktinių asmeninių teisių ir pareigų jų vaikams, keisti turto paveldėjimo tvarkos ar sąlygų, riboti sutuoktinio teisės į išlaikymą, riboti sutuoktinio teisės kreiptis į teismą ar atimti šią teisę iš jo ir įrašyti kitų sąlygų, kurios, remiantis Civiliniu kodeksu, laikomos negaliojančiomis. Kaip minėta, šie ribojimai nustatyti, siekiant užtikrinti sutuoktinių lygiateisiškumą bei jų, jų nepilnamečių vaikų ir kreditorių teises ir interesus. Ilgą laiką vyko diskusijos dėl Civilinio kodekso 3.105 straipsnio 3 punkte įtvirtintos vedybų sutarties negaliojimo sąlygos (negalioja vedybų sutarties sąlygos, kurios pažeidžia šio kodekso 3.117 straipsnyje įtvirtiną sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės lygių dalių principą) aiškinimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija⁵³ išaiškino, kad ši sąlyga objektyviai gali būti taikoma tik tuo atveju, jeigu sutuoktiniai vedybų sutartyje pasirenka bendrosios jungtinės nuosavybės teisinį režimą, nes nepasirinkus tokio turto teisinio režimo, tampa negalimas nukrypimas nuo tik bendrajai jungtinei sutuoktinių nuosavybei reglamentuoti skirto ir įstatyme įtvirtinto draudimo pažeisti tokios nuosavybės rūšies lygių dalių principą. Kita vertus, įstatyme įtvirtinta tik sutuoktinių bendro turto dalių prezumpcija (Civilinio kodekso 3.117 str. 1 d.), nes taip pat nustatyta galimybė nukrypti nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo (Civilinio kodekso 3.123 str.). Dėl to nurodyta nuostata nėra imperatyvi.

Vedybų sutarties pakeitimas. Vedybų sutartis gali būti pakeista bendru sutuoktinių susitarimu bet kuriuo metu tokia pačia forma, kokia nustatyta jai sudaryti. Tai yra vedybų sutarties pakeitimas turi būti patvirtintas notaro ir įregistruotas Vedybų sutarčių registre, jeigu vedybų sutarties pakeitimą bus norima panaudoti prieš trečiuosius asmenis. Ši taisyklė netaikoma,

51 Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 4 dalis.

52 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, 74-2262.

53 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191/2013.

jeigu sandorio sudarymo metu tretieji asmenys žinojo apie vedybų sutarties pakeitimus. Notaras, tvirtindamas vedybų sutarties pakeitimą, privalo reikalauti pateikti teismo leidimą. Teismo leidime turėtų būti nurodoma, kurias vedybų sutarties sąlygas ir kaip keisti leidžia teismas. Teismo leidimo reikalavimas nustatytas siekiant apsaugoti trečiųjų asmenų, pavyzdžiui, sutuoktinių kreditorių, teises ir užkirsti kelią nesąžiningiems sutuoktiniams vedybų sutartimi išvengti prievolių vykdymo ar kitokių neigiamų turitinių padarinių⁵⁴. Vedybų sutarties pakeitimai neturi grįžtamosios galios.

Vedybų sutarties pabaiga. Vedybų sutartis gali būti nutraukta bendru sutuoktinių susitarimu tokia pat tvarka, kokia nustatyta jai sudaryti. Notariškai patvirtintas sutuoktinių susitarimas dėl sutarties nutraukimo turi būti įregistruotas Vedybų sutarčių registre, jeigu sutarties nutraukimą bus norima panaudoti prieš trečiuosius asmenis. Ši taisyklė netaikoma, jeigu sandorio sudarymo metu tretieji asmenys žinojo apie vedybų sutarties nutraukimą. Vedybų sutarties nutraukimo bendru sutuoktinių susitarimu atveju (kitaip nei keičiant vedybų sutartį) teismo leidimas nereikalingas.

Vedybų sutartis taip pat baigiasi nutraukus santuoką ar sutuoktiniams pradėjus gyventi skyrium, išskyrus tas prievoles, kurios pagal vedybų sutartį išlieka ir po santuokos nutraukimo ar sutuoktiniams gyvenant skyrium.

Vienas iš sutuoktinių gali reikalauti vedybų sutartį nutraukti ar pakeisti teismo sprendimu, jei yra Civilinio kodekso 6 knygoje numatyti sutarties nutraukimo ar pakeitimo pagrindai.

Vedybų sutartis gali būti pripažinta visiškai ar iš dalies negaliojančia Civilinio kodekso 3.105 straipsnyje (Negaliojančios vedybų sutarties sąlygos) nurodytais ir bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais. Teismas taip pat gali sutuoktinio reikalavimu pripažinti visiškai ar iš dalies negaliojančia vedybų sutartį, jeigu sutartis iš esmės pažeidžia sutuoktinių lygiateisiškumo principą ir vienam iš sutuoktinių yra labai nepalanki.

Vieno ar abiejų sutuoktinių kreditoriai turi teisę reikalauti pripažinti vedybų sutartį negaliojančia dėl jos fiktyvumo. Vedybų sutarties pakeitimą ar nutraukimą teismine tvarka gali ginčyti ir reikalauti pažeistų teisių atkūrimo vieno ar abiejų sutuoktinių kreditoriai, kurių teises pažeidė vedybų sutarties pakeitimas ar nutraukimas, per vienerius metus nuo tos dienos, kai sužinojo apie vedybų sutarties pakeitimą ar nutraukimą.

12.5. TESTAMENTŲ TVIRTINIMAS

Vienas iš notaro tvirtinamų sandorių yra testamentas. Testamente išreiškiama fizinio asmens (testatoriaus) valia dėl jo turto likimo po jo mirties.

Testatorius. Testatorius gali sudaryti testamentą tik pats. Jis negali įgalioti kito asmens sudaryti testamentą. Testamentą gali sudaryti tik veiksnius asmuo, kuris suvokia savo veiksmų reikšmę ir pasekmes. Vadovaujantis Civilinio kodekso 5.16 straipsnio 1 dalimi, testamentas, sudarytas neveiksnaus asmens ar asmens, kurio veiksnumas apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis, negalioja. Kai kuriose Europos valstybėse teisė sudaryti testamentą suteikiama ir asmenims, neturintiems visiško veiksnumo, t. y. nesulaukusiems pilnametystės⁵⁵.

Tvirtinant testamentą, notarui svarbu įsitikinti testatoriaus veiksnumu. Tai jis turi nurodyti ir pačiame testamente. Notaras patikrina Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registre, ar asmuo nėra pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksniumi. Be to, notaras, bendraudamas su

54 V. Mikelėnas *Šeimos teisė*. Vilnius, 2009, p. 294.

55 Pavyzdžiui, Latvijoje, Vokietijoje nepilnamečiai, sulaukę šešiolikos metų, gali sudaryti testamentą (Latvijos civilinio įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 420 straipsnio 2 dalis. Prieiga per internetą www.ur.gov.lv/faili/ENGLISH%20Normative%20akti/civillikums.doc (žiūrėta 2013 10 08), Vokietijos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 2229 straipsnio 1 dalis. Prieiga per internetą http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p6463 (žiūrėta 2013 10 08).

testatoriumi, turi įsitikinti, kad šis suvokia savo veiksmų reikšmę ir pasekmes ir kad savo valią jis reiškia be prievartos, suklydimo. Jeigu testatorius pageidauja, testamentas gali būti tvirtinamas ir dalyvaujant kitiems asmenims, taip pat ir asmenims, kuriems paliekamas turtas. Testamentas turi būti perskaitytas testatoriui.

Testamentų rūšys. Lietuvoje gali būti sudaromi oficialieji arba asmeniniai testamentai⁵⁶. Oficialieji testamentai – tai testamentai, kurie sudaryti raštu dviem egzemplioriais ir patvirtinti notaro arba Lietuvos Respublikos konsulinio pareigūno atitinkamoje valstybėje. Oficialiojo testamentą sudarymo faktas negali būti ginčijamas. Asmeninis testamentas – tai testatoriaus ranka surašytas testamentas, kuriame nurodyti įstatymo išvardinti privalomi rekvizitai (t. y. testatoriaus vardas, pavardė, testamentą sudarymo data, vieta), kuris išreiškia testatoriaus valią ir yra jo pasirašytas. Asmeninis testamentas gali būti surašytas bet kokia kalba. Siekdamas užtikrinti, kad sudarytas testamentas būtų rastas po jį sudariusio asmens mirties ir prilyginamas oficialiajam, asmeninį testamentą surašęs testatorius gali jį perduoti saugoti notarui ar Lietuvos Respublikos konsuliniam pareigūnui užsienio valstybėje. Priimant saugoti asmeninį testamentą, taikomi tokie reikalavimai:

1. Testamentą turi perduoti pats testatorius.
2. Turi būti nustatyta testatoriaus asmenybė.
3. Testatorius turi pareikšti, kad testamente išreikšta jo paskutinė valia.
4. Testamentas turi būti perduodamas užklijuotame voke, panaudojant voko apsaugos nuo pažeidimų priemones ir ant voko turi pasirašyti testatorius bei testamentą priimančias asmuo.
5. Apie testamentą priėmimą saugoti surašomas aktas, kurį pasirašo testatorius ir testamentą saugoti priėmęs pareigūnas.

Jeigu asmeninis testamentas nebuvo perduotas saugoti, jis po testatoriaus mirties turi būti pateiktas teismui patvirtinti ne vėliau kaip per vienerius metus nuo testatoriaus mirties. Šis terminas asmeniniam testamentui pateikti teismui tvirtinti yra naikinamasis ir jam pasibaigus asmeninis testamentas negali būti teisme priimtas ir patvirtintas. Nustatytu terminu nepateiktas teismui tvirtinti asmeninis testamentas netenka teisinės reikšmės ir nesukuria teisinių padarinių⁵⁷.

Kai kuriose Europos valstybėse greta oficialiųjų ir asmeninių testamentų taip pat reglamentuojamos ir kitos testamentų rūšys. Dažniausiai tai testamentai, kuriuos testatorius sudaro (nebūtinai surašo ranka) nedalyvaujant notarui, bet dalyvaujant liudytojams (pavyzdžiui, trims liudytojams Austrijoje, dviem liudytojams Latvijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Estijoje), ir žodiniai testamentai, sudaromi gresiant mirčiai ar kitomis ypatingomis sąlygomis (Lenkijoje, Graikijoje, Vengrijoje, Kroatijoje)⁵⁸.

Nors Lietuvoje asmenims ir yra sudaryta galimybė surašyti asmeninius testamentus, kurie netvirtinami notaro, šia galimybe naudojamas gana retai. Kaip rodo Centrinės hipotekos įstaigos, tvarkančios Testamentų registrą, duomenys, 2013 m. Testamentų registre buvo gauti 20834 pranešimai apie patvirtintus oficialiuosius testamentus, 2193 pranešimai apie patvirtintus bendruosius sutuoktinių testamentus ir tik 87 pranešimai apie priimtus saugoti arba teismo patvirtintus asmeninius testamentus⁵⁹. Testatoriai dėl testamentą sudarymo dažniausiai kreipiasi į notarą, nes, testamentą tvirtinant notarui, testatoriui išaiškinama visų testamente įrašomų nuostatų prasmė ir pasekmės, užtikrinama, kad sandoris atitiktų teisės aktus.

Bendrojo sutuoktinių testamentų ypatumai. 2001 m. liepos 1 d. atsirado galimybė sudaryti bendrąjį sutuoktinių testamentą – testamentą, kuriuo išreiškiama ne vieno, bet dviejų asmenų valia, ir kuriuo abu sutuoktiniai paskiria vienas kitą savo įpėdiniu ir po vieno sutuoktinio

56 Remiantis 1964 m. Civilinio kodekso 581 straipsniu, iki 2001 m. liepos 1 d. buvo galima tik notarinė testamentų forma (Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138).

57 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-29/2010.

58 Projekto „Paveldėjimas Europoje“ medžiaga. Prieiga per internetą www.successions-europe.eu (žiūrėta 2013 12 02).

59 Prieiga per internetą https://www.hipotekosistaiga.lt/Statistika/tr_trusys.html (žiūrėta 2014 01 12).

mirties visą mirusiojo turtą paveldi pergyvenęs sutuoktinis, išskyrus privalomąją palikimo dalį. Bendruoju sutuoktinių testamentu sutuoktiniai vienas kitam turi palikti visą turtą. Tačiau gali būti nustatoma testamentinė išskirtinė arba turto dalis paliekama visuomenei naudingam tikslui arba labdarai ir po vieno iš sutuoktinių mirties. Civilinio kodekso 5.45 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad testamentu gali būti paskirtas įpėdinis, kuris paveldės turtą mirus pergyvenusiam sutuoktiniui. Ši nuostata neturi būti aiškinama siaurai, kad sutuoktiniai gali paskirti tik vieną įpėdinį ir tik visam turtui. Sutuoktiniai gali paskirti vieną arba kelis įpėdinius, gali palikti tiek visą, tiek dalį turto, gali nurodyti, kokius konkrečius daiktus kokiems įpėdiniam palieka, gali nustatyti įpėdiniam tam tikras sąlygas, kad jie galėtų paveldėti. Jei dalis turto bendruoju sutuoktinių testamentu tolimesniems įpėdiniam lieka nepaskirta, ji paveldima pagal įstatymą.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 5.49 straipsnio 1 dalimi, mirus vienam sutuoktiniui, pergyvenęs sutuoktinis neturi teisės pakeisti bendrojo testamentu. Vadinasi, jeigu bendruoju sutuoktinių testamentu buvo paskirtas įpėdinis, kuris paveldės po abiejų sutuoktinių mirties, pergyvenęs sutuoktinis, priėmęs palikimą po savo sutuoktinio mirties, neturi teisės pakeisti bendrojo sutuoktinio testamentu, o jo sudaryti testamentai, neatšaukus bendrojo sutuoktinių testamentu, vadovaujantis Civilinio kodekso 5.46 straipsnio 2 dalimi, negalioja. Jeigu bendruoju sutuoktinių testamentu įpėdinis, kuris paveldės po abiejų sutuoktinių mirties, nepaskirtas, pergyvenęs sutuoktinis gali sudaryti oficialųjį testamentą.

Bendrasis sutuoktinių testamentas Lietuvoje visais atvejais turi būti sudaromas kaip oficialusis testamentas, taigi visada turi būti patvirtintas notaro ar konsulinio pareigūno.

Nors bendrąjį sutuoktinių testamentą sutuoktiniai sudaro kartu, atšaukti savo valią gali ir vienas sutuoktinis. Jo pareiškimas dėl valios atšaukimo tvirtinamas notariškai. Jei vienas sutuoktinis atšaukia savo valią pagal bendrąjį sutuoktinių testamentą, netenka galios ir kito sutuoktinio valios išreiškimas. Kitas sutuoktinis turėtų būti informuotas apie tai, kad jo valios išreiškimas neteko galios. Todėl notaras, nors tiesiogiai Civiliniame kodekse tai ir nenurodyta, turi teisę pranešti šiam sutuoktiniui, kad, kitam sutuoktiniui atšaukus savo valią, neteko galios ir šio sutuoktinio valios išreiškimas. Paprastai notaras išsiunčia pranešimą kitam sutuoktiniui, kviesdamas jį atvykti į notaro biurą ir, jam atvykus, asmeniškai suteikia informaciją apie sutuoktinio valios atšaukimą.

Ne visose Europos valstybėse numatyta galimybė sudaryti bendrąjį testamentą. Galimybė sudaryti bendrąjį testamentą numatyta Vokietijoje⁶⁰, Latvijoje⁶¹, Estijoje⁶², Austrijoje⁶³. Vokietijoje, Estijoje, Austrijoje tokia teisė suteikta tik sutuoktiniams, o Latvijoje bendrąjį testamentą gali sudaryti nebūtinai sutuoktiniai. Vokietijos teisė, taip pat pripažįstanti bendrojo sutuoktinių testamentu sudarymo galimybę, šį testamentą leidžia sudaryti ir kaip asmeninį testamentą, kai jo tekstą surašo vienas iš sutuoktinių, o testamentą pasirašo abu sutuoktiniai⁶⁴.

Testamento turinys. Testamente išreiškia testatoriaus valia dėl jo turto palikimo kitiems asmenims po testatoriaus mirties. Testatorius gali testamentu palikti visą savo turtą ar jo dalį. Jis neprivalo notarui pateikti dokumentų, įrodančių, kad testamente minimas turtas jam priklauso, o notaras tokių dokumentų nereikalauja ir tokių duomenų netikrina. Testatorius gali paskirti vieną ar kelis įpėdinius. Jis turtą gali palikti tiek asmenims, kurie yra įpėdiniai pagal įstatymą, tiek asmenims, kurie nėra įpėdiniai pagal įstatymą, taip pat juridiniams asmenims, valstybei, savivaldybėms. Testatorius taip pat gali testamente paskirti kitą įpėdinį tam atvejui,

60 Vokietijos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 2265 straipsnis. Prieiga per internetą http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p6463 (žiūrėta 2013 11 10).

61 Latvijos civilinio įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 604 straipsnis. Prieiga per internetą www.ur.gov.lv/faili/ENGLISH%20Normative%20akti/civillikums.doc (žiūrėta 2013 11 10).

62 Projekto „Paveldėjimas Europoje“ medžiaga. Prieiga per internetą www.successions-europe.eu (žiūrėta 2013 12 02).

63 *Ibid.*

64 Vokietijos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 2267 straipsnis. Prieiga per internetą http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p6463 (žiūrėta 2013 11 10).

jeigu jo paskirtas įpėdinis pagal testamentą numirtų prieš atsirandant palikimui arba nepriimtų palikimo. Testatorius gali ne tik palikti turtą kitiems asmenims, bet ir atimti paveldėjimo teisę iš įpėdinių.

Testatorius taip pat turi teisę testamentu paskirti testamentinę išskirtinę arba palikti turtą visuomenei naudingiems ir labdaros tikslams. Paskirdamas testamentinę išskirtinę, testatorius įpareigoja testamentinį įpėdinį įvykdyti kokią nors prievolę vieno ar kelių asmenų naudai, o šie asmenys įgyja teisę reikalauti tą prievolę įvykdyti. Testamentinė išskirtinė susijusi su jos gavėjo asmeniu, todėl, šiam mirus prieš atsirandant palikimui, testamentinė išskirtinė netenka galios.

Testamento turinys privalo būti teisėtas ir suprantamas, priešingu atveju testamentas negalioja (Civilinio kodekso 5.16 straipsnio 1 dalies 3 punktas).

Jeigu testamentu testatorius visą turtą palieka ne savo įpėdiniais pagal įstatymą arba atima paveldėjimo teisę iš tokių įpėdinių, notaras turi jam paaiškinti, kad, vadovaujantis Civilinio kodekso 5.20 straipsnio 1 dalimi, jo vaikai (įvaikai), sutuoktinis, tėvai (įtėviai), kuriems palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas, paveldės, nepaisant testamentinio turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų paveldint pagal įstatymą, jeigu testamentu neskirta daugiau.

Testamente privalo būti nurodyta jo sudarymo vieta ir laikas. Šių duomenų nurodymas sudaro galimybę nustatyti, kuris testamentas buvo sudarytas anksčiau.

Testamento pakeitimas, papildymas, panaikinimas. Testatorius turi teisę bet kada pakeisti, papildyti ar panaikinti savo sudarytą testamentą. Tai jis gali padaryti sudarydamas naują testamentą. Panaikinti testamentą testatorius taip pat gali pareiškimu, kurį tvirtina notaras. Testatorius teisė pakeisti ar panaikinti savo sudarytą testamentą neribojama, jos negali apriboti ir pats testatorius (t. y. testatorius negali testamente įsipareigoti šio testamentu nekeisti ir (ar) nepanaikinti).

Tvirtinant testamentus, notarams svarbi Civilinio kodekso 5.46 straipsnio 2 dalies nuostata, kad sutuoktinio sudaryti testamentai, neatšaukus bendrojo sutuoktinių testamentu, negalioja. Kadangi testatoriu esant gyvam notaras negali gauti informacijos apie jo sudarytus testamentus, jis tiesiog turėtų informuoti testatorių, kad jeigu jis yra sudaręs bendrąjį sutuoktinių testamentą, tai visi jo vėliau sudaryti testamentai bus negaliojantys.

Testamentų registravimas. Visi notaro patvirtinti ar priimti saugoti testamentai registruojami Testamentų registre. Notaras, patvirtinęs testamentą, per tris darbo dienas privalo perduoti Testamentų registruui duomenis apie testamentu patvirtinimą. Duomenis Testamentų registruui notaras turi pranešti ir tada, kai priima saugoti asmeninį testamentą arba patvirtina asmens pareiškimą dėl testamentu panaikinimo. Informacija apie testamentu sudarymą ir jo turinį yra konfidenciali, todėl Testamentų registro duomenys gali būti perduodami teismui, notarui ar kitiems suinteresuotiems asmenims tik po testatoriaus mirties. Kadangi testamentu registravimas sudaro galimybes surasti testamentą ir įgyvendinti jame išreikštą asmens valią, Testamentų registrai veikia daugelyje Europos valstybių: Austrijoje, Vokietijoje, Estijoje, Olandijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Latvijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Kroatijoje, Bulgarijoje⁶⁵.

12.6. ĮGALIOJIMŲ TVIRTINIMAS

Notariato įstatyme įgaliojimų tvirtinimas reglamentuojamas labai siaurai – 49 straipsnyje nurodoma, kad notaras gali patvirtinti įgaliojimą vieno ar kelių asmenų vardu, išduodamą vienam asmeniui arba keliems asmenims. Plačiau „įgaliojimo“ sąvoka, jo forma, turinys, terminas ir kiti klausimai reglamentuojami Civiliniame kodekse.

Įgaliojimas – rašytinis dokumentas, asmens (įgaliojojo) duodamas kitam asmeniui (įgalio-

65 Projekto „Paveldėjimas Europoje“ medžiaga. Prieiga per internetą www.successions-europe.eu (žiūrėta 2013 12 02).

tiniui) atstovauti įgaliotojui nustatant ir palaikant santykius su trečiaisiais asmenimis. Įgaliojimas yra dokumentas, kuris apibrėžia atstovui suteiktų teisių apimtį ir turinį. Įgaliojimas – vienašalis sandoris, jam sudaryti pakanka vienos šalies – įgaliotojo – valios. Įgaliojimo sutikimas, sudarant įgaliojimą, nereikalingas.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.132 straipsnio 1 dalimi, asmenys turi teisę sudaryti sandorius per atstovus, išskyrus tuos sandorius, kurie dėl savo pobūdžio gali būti asmenų sudaromi tiksliai asmeniškai, ir kitokius įstatymų nurodytus sandorius. Atsižvelgiant į tai, notarai netvirtina įgaliojimų, kuriais atstovas būtų įgaliojamas sudaryti atstovaujamojo vardu testamentą, santuoką ar vedybų sutartį.

Įgaliojimo forma. Įgaliojimas visais atvejais turi būti rašytinis dokumentas, jis negali būti sudaromas žodžiu. Tam tikrais atvejais įgaliojimams nustatyta privaloma notarinė forma. Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.138 straipsnio 1 dalimi, notarinė forma privaloma šiems įgaliojimams:

- įgaliojimams sudaryti sandorius, kuriems būtina notarinė forma,
- įgaliojimams fizinio asmens vardu atlikti veiksmus, susijusius su juridiniais asmenimis, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, kai leidžiama duoti kitokios formos įgaliojimą,
- įgaliojimams, kuriuos fizinis asmuo duoda nekilnojamajam turtui valdyti, juo naudotis ar disponuoti.

Įgaliojimas sudaryti sandorius, kuriems būtina notarinė forma, turi būti išduodamas notarine forma tiek tais atvejais, kai tokį įgaliojimą duoda fizinis asmuo, tiek tais atvejais, kai tokį įgaliojimą duoda juridinis asmuo. Civilinio kodekso komentaro autorių nuomone, notarinės formos įgaliojimas reikalingas tik tais atvejais, kai juridinis asmuo duoda įgaliojimą perleisti nekilnojamąjį daiktą kito asmens nuosavybėn arba teisėms į nekilnojamąjį daiktą (įmonę) suvaržyti, tačiau nereikalingas notarinės formos įgaliojimas, kai juridinis asmuo per atstovą sudaro sandorį dėl nekilnojamojo daikto įsigijimo savo nuosavybėn arba pagal sandorį jam įkeičiamas nekilnojamas daiktas⁶⁶. Tačiau toks aiškinimas nėra pagrįstas teisės normomis. Civiliniame kodekse nėra numatyta, kad notarinės formos įgaliojimas būtų reikalingas tik nekilnojamojo daikto perleidėjui, o nurodoma, kad notarinė forma privaloma įgaliojimams sudaryti sandorius, kuriems būtina notarinė forma, t. y. neišskiriama nė viena sandorio šalis.

Civiliniame kodekse taip pat numatyta, kokių asmenų patvirtinti įgaliojimai prilyginami notaro patvirtintiems – karinių dalinių, junginių, karo įstaigų ir mokyklų vadų (viršininkų) patvirtinti karių įgaliojimai, laisvės atėmimo vietų vadovų patvirtinti asmenų, esančių laisvės atėmimo vietose, įgaliojimai ir laivų kapitonų patvirtinti asmenų, esančių tolimojo plaukiojimo metu jūrų laivuose, plaukiojančiuose su Lietuvos valstybės vėliava, įgaliojimai.

Įgaliojimo terminas. Įgaliojime privalo būti nurodyta jo sudarymo data. Priešingu atveju įgaliojimas negalioja. Įgaliojimo data svarbi jo galiojimui nustatyti, jeigu įgaliojime jo galiojimo terminas nenurodytas arba įgaliojimo terminas apibrėžtas tam tikru laikotarpiu nuo jo sudarymo dienos.

Įgaliojimo terminas gali būti apibrėžtas ir neapibrėžtas. Jeigu terminas įgaliojime nenurodytas, tai įgaliojimas galioja vienerius metus nuo jo sudarymo dienos. Tačiau įgaliojimo termino nenurodymas neturėtų būti tapatinamas su situacija, kai įgaliotojas pageidauja, kad įgaliojimas galiotų neterminuotai. Jeigu įgaliojime nurodyta, kad jis galioja neterminuotai, tai toks įgaliojimas galioja iki jį sudariusio asmens mirties, įgaliojimo atšaukimo ar kito įgaliojimo pasibaigimo pagrindo, tačiau ne vienerius metus, kaip būtų tokiu atveju, kai terminas įgaliojime iš viso būtų nenurodytas. Speciali taisyklė nustatyta notaro patvirtintų įgaliojimų, kurie skirti atlikti veiksams užsienyje, galiojimo terminui. Jeigu tokiame įgaliojime nenurodytas jo galiojimo terminas, jis galioja, kol jį panaikina įgaliojimą išdavęs asmuo.

Lietuvoje maksimalus įgaliojimo galiojimo terminas nenustatytas. Pavyzdžiui, Rusijoje

66 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 2. Asmenys. Vilnius, 2002, p. 276.

maksimalus įgaliojimo galiojimo terminas yra treji metai⁶⁷. Manytina, kad netikslinga riboti asmenų laisvės nurodyti jų pageidaujamą įgaliojimo galiojimo terminą. Kadangi įgaliojimo ir įgaliotinio santykiai pagrįsti tarpusavio pasitikėjimu, įgaliojimas gali būti išduodamas daugeliui veiksmų, kurie gali trukti ilgą laiką, atlikti, todėl įgaliojotojas turi turėti galimybę nurodyti savo pageidaujamą įgaliojimo galiojimo terminą.

Įgaliojimo turinys. Notaras turi išsiaiškinti įgaliojotojo ketinimus ir aiškiai apibrėžti įgaliotinui suteikiamas teises įgaliojime. Įgaliotinui suteikiami įgaliojimai turi būti aiškiai ir nedviprasmiškai išdėstyti įgaliojime, kad notarui ar kitam asmeniui, kuriam pateikiamas įgaliojimas, nekiltų abejonių dėl suteiktų įgaliojimų apimtys. Kaip minėta, įgaliojime išreiškiama tik įgaliojotojo valia. Notaras neturi tikrinti, ar įgaliojotojas turi teises, kurias jis paveda įgyvendinti įgaliotinui. Tačiau notaras negali tvirtinti įgaliojimo, kuriuo įgaliotinui būtų pavedama atlikti teisei ir gerai moralei prieštaraujančius veiksmus.

Civilinio kodekso 2.137 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad atstovas, kurio teisės įgaliojime nėra apibrėžtos, turi teisę atlikti tik tuos veiksmus, kurių reikia atstovaujamojo turtui ir turtiniams interesams išsaugoti bei turto priežiūrai.

Teisės doktrinoje įgaliojimai pagal savo turinį ir suteikiamų įgaliojimų apimtį yra skirstomi į bendruosius (generalinius), specialiuosius ir vienkartinus įgaliojimus⁶⁸.

Bendrieji (generaliniai) įgaliojimai yra plačiausios apimtys, skirti atlikti daugelį įvairių veiksmų tam tikru laikotarpiu. Bendrasis (generalinis) įgaliojimas dažniausiai išduodamas, kai įgaliotinis, žinodamas, kad dėl susiklosčiusių aplinkybių jis pats negalės atlikti veiksmų, suteikia teisę įgaliotinui atlikti įvairius veiksmus jo vardu. Tačiau ir su bendruoju (generaliniu) plačiausios apimtys įgaliojimus suteikiančiu įgaliojimu įgaliotinis negalės atlikti veiksmų, kuriuos draudžiama atlikti per atstavą. Įgaliotinis taip pat negalės sudaryti dovanojimo sutarties, jeigu įgaliojime nebus nurodytas sutarties dalykas ir apdovanotasis⁶⁹.

Specialūs įgaliojimas sudaromas atlikti vienos rūšies veiksmus tam tikru laikotarpiu. Pavyzdžiui, atstavauti teisme, sudaryti nuomos sutartis.

Vienkartinis įgaliojimas sudaromas konkrečiam veiksmui atlikti. Pavyzdžiui, išduodamas įgaliojimas pirkimo-pardavimo sutarčiai sudaryti.

Atstovas turi veikti atstovaujamojo interesais. Siekiant tai užtikrinti ir išvengti atstovo ir atstovaujamojo interesų konflikto, Civiliniame kodekse numatyti ribojimai atstavui sudaryti sandorius su tam tikrais asmenimis⁷⁰. Tvirtindamas sandorį, kai bent vienai iš šalių atstovauja kitas asmuo, notaras turi įsitikinti, kad nepažeidžiami teisės aktų nustatyti ribojimai. Jeigu įgaliojotojas, sudarydamas įgaliojimą, informuoja notarą, kad tas pats atstovas atstovaus ir kitai šaliai, notaras įgaliojime nurodo, kad įgaliojotojas pageidauja ir sutinka, kad atstovas veiktų taip pat ir dėl kitos sandorio šalies interesų.

Lietuvoje diskutuojama dėl galimybės tėvams išduoti įgaliojimą ir įgalioti kitus asmenis atlikti veiksmus jų vaikų vardu arba atlikti vaikų atžvilgiu veiksmus, kuriuos turėtų atlikti tėvai. Neabejojama, kad nė vienas iš tėvų negali atsisakyti savo teisių ir pareigų vaikų atžvilgiu, kadangi šios teisės ir pareigos yra asmeninio pobūdžio (pavyzdžiui, teisė ir pareiga auklėti vaiką, jį prižiūrėti). Jei tėvai neturi galimybės patys įgyvendinti savo teisių ir pareigų, gali būti nustatoma laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba). Tačiau nesutariama, ar tėvai gali įgalioti trečiuosius asmenis atlikti teisinius veiksmus, susijusius su kai kurių tėvų funkcijų vykdymu (pavyzdžiui, priimti

67 T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rossijskoj Federacii*. Moskva, 2010, p. 250.

68 T. I. Zaiceva, R. F. Galeeva, V. V. Jarkov *Nastol'naja kniga notariusa*. Moskva, 2003, t. 2, p. 61.

69 Vadovaujantis Civilinio kodekso 6.471 straipsnio 5 dalimi, įgaliojimas dovanojimo sutarčiai sudaryti, kuriame nenurodytas sutarties dalykas ir apdovanotasis, negalioja.

70 Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.134 straipsnio 1 dalimi, atstovas atstovaujamojo vardu negali sudaryti sandorių nei su pačiu savimi, nei su tuo asmeniu, kurio atstovas jis tuo metu yra, taip pat su savo sutuoktiniu bei tėvais, vaikais ir kitais artimaisiais giminaičiais. Tokie sandoriai gali būti pripažinti negaliojančiais atstovaujamojo reikalavimu. Šie apribojimai netaikomi, jeigu kiti įstatymai numato ką kita, arba jeigu atstovas veikia pagal įstatymą. Atstovas negali atstovaujamojo vardu sudaryti tokio sandorio, kurio sudaryti neturi teisės pats atstovaujamas. Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.135 straipsnio 2 dalimi, asmuo tuo pat metu negali būti abiejų sandorio šalių atstavu. Tačiau ši nuostata netaikoma vykdant prievolės, taip pat kai abi šalys aiškiai išreiškia valią, kad atstovas veiktų dėl jų abiejų interesų.

palikimą nepilnamečio vaiko vardu, perleisti nepilnamečiam vaikui priklausantį turtą). Rusijos teisinėje literatūroje⁷¹ taip pat diskutuojama dėl galimybės tėvams įgaluoti kitus asmenis atlikti veiksmus jų vaikų vardu. Vieni autoriai mano, kad tėvai (globėjai) tik patys gali atlikti sandorius, susijusius su savo nepilnamečių vaikų turtu. Tačiau yra ir nuomonių, kad asmeninių savo pareigų (auklėti vaikus, rūpintis jų sveikata, fiziniu, psichiniu, dvasiniu ir moraliniu vystymusi, užtikrinti pagrindinio bendrojo išsilavinimo įgijimą, ginti vaikų teises ir interesus santykiuose su bet kokiais fiziniais ir juridiniais asmenimis, išlaikyti savo nepilnamečius ir nedarbingus pilnamečius vaikus) tėvai negali perduoti kitiems asmenims, tačiau teisė disponuoti turtu nelaikytina išimtinai asmenine teise ir neturėtų būti draudžiamas atstovavimas šiai teisei realizuoti.

Perįgaliojimas. Įgaliotinis pats turi atlikti tuos veiksmus, kuriuos atlikti jis įgaliotas. Perįgalioti kitą asmenį jis gali tik tada, jeigu tokia teisė suteikta jam išduotame įgaliojime arba dėl susidariusių aplinkybių jis priverstas tai padaryti, kad apsaugotų įgaliootojo interesus. Perįgaliojime išreiškiama tik jį duodančio asmens valia. Perįgaliotojas gali perduoti visas ar dalį jam suteiktų teisių. Tačiau savo įgaliojimus kitam asmeniui perduodantis įgaliotinis negali perduoti daugiau teisių negu jis pats turi. Perįgaliojimo forma turi atitikti įgaliojimo formą. Perįgaliojimo terminas negali būti ilgesnis už įgaliojimo, kurio pagrindu duodamas perįgaliojimas, terminą. Įgaliotiniui išdavus perįgaliojimą, jo paties įgaliojimai nesibaigia ir veiksmus gali atlikti tiek pats įgaliotinis, tiek asmuo, kuriam jis davė perįgaliojimą. Rusijoje perįgaliojimui visais atvejais privaloma notarinė forma⁷², tačiau tokio reikalavimo būtinumas abejotinas. Jeigu atstovas gali veikti teisiniuose santykiuose, turėdamas paprastos rašytinės formos įgaliojimą, tai ir perįgalioti kitą asmenį jis turėtų tokios pačios formos įgaliojimu.

Prokūra. 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojusiam Civiliniame kodekse buvo įvestas prokūros institutas. Prokūra – tai įgaliojimas, kuriuo juridinis asmuo (verslininkas) suteikia teisę savo darbuotojui ar kitam asmeniui atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų atlikti visus teisinius veiksmus, susijusius su juridinio asmens (verslininko) verslu (Civilinio kodekso 2.176 straipsnio 1 dalis). Prokūra taip pat suteikia teisę atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų atlikti teisinius veiksmus teisme ir kitose ne teismo institucijose. Prokūra yra įgaliojimo rūšis, kuri nuo kitų įgaliojimų skiriasi specifiniais subjektais ir paskirtimi. Prokūrą gali išduoti tik juridinis asmuo arba fizinis asmuo – verslininkas. Prokūra skirta verslo santykiams. Siekiant užtikrinti galimybę asmenims įsitikinti jos egzistavimu, prokūra turi būti įregistruota Juridinių asmenų registre. Ji turi būti rašytinės formos. Prokūrai privaloma notarinė forma nenustatyta, bet prokuristo teisės yra apribotos – jis neturi teisės perleisti atstovaujamojo nekilnojamojo daikto (įmonės) ar suvaržyti teisių į jį. Jeigu juridinis asmuo nori įgalioti darbuotoją ar kitą asmenį perleisti nekilnojamąjį daiktą, taikomos bendrosios atstovavimo nuostatos, t. y. turi būti išduotas notarinės formos įgaliojimas. Nors pagal bendrąsias atstovavimo nuostatas, tam tikrais atvejais perįgaliojimas galimas, prokūros atveju prokuristas neturi teisės perduoti savo įgaliojimų kitam asmeniui.

Išankstinis nurodymas (vok. *Vorsorgevollmacht*, angl. *durable power of attorney*). Kai kuriose Europos valstybėse (pavyzdžiui, Vokietijoje⁷³, Austrijoje⁷⁴) reglamentuojamas įgaliojimas, skirtas tam atvejui, jeigu asmuo taptų neveiksnus. Asmuo, dar būdamas veiksnus, sudaro įgaliojimą, kuriuo paskiria asmenį, kuris veiktų jo vardu jam tapus neveiksniam. Įgaliotiniui gali būti suteikiama ir teisė valdyti įgaliootojo turtą. Siekiant užtikrinti įgaliootojo valios įgyvendinimą, ir Vokietijoje, ir Austrijoje tokie įgaliojimai registruojami Notarų rūmų tvarkomuose registruose. Lietuvos teisės aktuose šiuo metu nėra įtvirtintas išankstinio nurodymo institutas ir nėra galimybės veiksniam asmeniui išreikšti savo valios dėl to, kaip turėtų būti tvarkomi jo

71 T. I. Zaiceva *Notarial'naja praktika: otvety na voprosy*. Moskva, 2007, p. 85–86.

72 *Ibid.*, p. 87.

73 Vokietijos notarų rūmų informacija. Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Buergerservice/Informationen/Vollmacht/Vorsorgevollmacht.php> (žiūrėta 2013 12 02).

74 Austrijos notarų rūmų informacija. Prieiga per internetą <http://www.notar.at/notar/de/home/infoservice/vorsorge/> (žiūrėta 2013 12 02).

asmensiniai ir turiniai reikalai jo neveiksnumo ar riboto veiksnumo atveju⁷⁵.

Igaliojimo pasibaigimas. Igaliojimo pasibaigimo pagrindai reglamentuoti Civilinio kodekso 2.147 straipsnyje. Igaliojimas baigiasi pasibaigus jame nurodytam terminui. Igaliotojas turi teisę bet kada panaikinti įgaliojimą, o įgaliotinis – įgaliojimo atsisakyti. Įstatymai ar šalių sutartis gali nustatyti atvejus, kuriais išduodamas neatšaukiamas įgaliojimas. Tiek įgaliojimo panaikinimas, tiek įgaliojimo atsisakymas yra vienašaliai sandoriai. Atsižvelgiant į tai, įgaliotojas gali vienašališkai bet kada panaikinti įgaliojimą. Įgaliotinis taip pat gali vienašališkai atsisakyti įgaliojimo, nederindamas savo veiksmų su įgaliotoju. Jeigu įgaliojimą yra išdavę keli asmenys arba įgaliojimas yra išduotas keliems asmenims, kiekvienas iš jų gali atšaukti įgaliojimą ar atsisakyti jo. Pažymėtina, kad tai neturi įtakos įgaliojimo galiojimui kitų asmenų atžvilgiu. Pavyzdžiui, jeigu įgaliojimą buvo išdavę du įgaliotojai, vienam iš jų atšaukus įgaliojimą, įgaliotinis toliau gali veikti kito įgaliotojo vardu ir interesais.

Igaliojimas taip pat baigiasi įgaliotoju ar įgaliotiniam (fiziniam asmeniui) mirus, jį pripažinus neveiksniumi, ribotai veiksniumi arba nežinia kur esančiu, taip pat nustojus egzistuoti juridiniam asmeniui – įgaliotoju bei nustojus egzistuoti juridiniam asmeniui – įgaliotinui arba jam iškėlus bankroto bylą. Pasibaigus įgaliojimui, netenka galios ir pergaliojimas.

Notarinėje praktikoje ypač aktualu įsitikinti įgaliojimo autentiškumu ir galiojimu. Nors Civilinio kodekso 2.148 straipsnio 1 dalyje numatyta įgaliotojo pareiga pranešti įgaliotinui apie įgaliojimo panaikinimą, o Civilinio kodekso 2.144 straipsnyje numatyta atstovo pareiga grąžinti įgaliojimą atstovaujajam, panaikinus įgaliojimą prieš terminą, nesąžiningas atstovas gali pasinaudoti panaikintu įgaliojimu ir atlikti atstovaujamojo vardu veiksmus tada, kai jau tokių teisių jis nebeturi. Siekiant išvengti tokių atvejų, nuo 2005 metų liepos mėnesio Lietuvos notarų rūmuose buvo pradėta kaupti informacija apie panaikintus notarine tvarka patvirtintus įgaliojimus. Kiekvienas notaras turėjo galimybę patikrinti, ar jam atstovo pateiktas įgaliojimas nėra panaikintas. 2011 m. sausio 1 d. pradėjo veikti Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų registras, kurį tvarko Centrinė hipotekos įstaiga⁷⁶. Šiame registre registruojami visi notarų, konsulinių pareigūnų patvirtinti įgaliojimai bei notarine tvarka patvirtintiems prilyginami įgaliojimai. Registras kaupia duomenis apie įgaliojimus ir pačių įgaliojimų elektronines kopijas. Įregistravus įgaliojimą, sudaryta galimybė patikrinti ne tik ar įgaliojimas nėra pasibaigęs, bet ir tai, ar pateiktas įgaliojimas buvo patvirtintas, ar pateikto įgaliojimo turinys atitinka notaro patvirtintąjį.

12.7. NOTARŲ BENDRADARBIAVIMAS SU VALSTYBĖS REGISTRAIS

Valstybės registruose registruojami juridiniai asmenys, nekilnojamieji daiktai ir teisės į juos, kai kurie kilnojamieji daiktai, sandoriai ir kt. Vadovaujantis Civilinio kodekso 4.262 straipsniu, įrašyti į viešą registrą duomenys laikomi teisingais ir išsamiais, kol nenuginčijami įstatymų nustatyta tvarka. Valstybės registruose sukaupia informacija svarbi ir aktuali notarams, kai jie

75 Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija yra pateikusi Lietuvos Respublikos Vyriausybei Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.16, 1.84, 1.85, 1.129, 2.10, 2.11, 2.11(1), 2.13, 2.25, 2.26, 2.114, 2.147, 3.15, 3.38, 3.48, 3.51, 3.55, 3.58, 3.72, 3.102, 3.124, 3.144, 3.145, 3.151, 3.152, 3.157, 3.210, 3.212, 3.213, 3.214, 3.216, 3.238, 3.239, 3.240, 3.241, 3.242, 3.243, 3.244, 3.245, 3.246, 3.257, 3.269, 3.277, 4.80, 4.251, 5.16, 5.17, 5.56, 5.64, 6.47, 6.48, 6.56, 6.172, 6.268, 6.278, 6.280, 6.470, 6.586, 6.723, 6.763, 6.765, 6.792, 6.967, 6.978 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 2.137(1), 2.137(2), 2.137(3) straipsniais ir VII dalies XIX(1) skyriumi įstatymo projektą (priegia per internetą http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc?p_id=201996&p_fix=n&p_gov=y), kuriuo siūloma ir Lietuvos teiseje įtvirtinti išankstinio nurodymo institutą. Projekte siūloma suteikti pilnamečiam veiksiam fiziniam asmeniui teisę pateikti išankstinį nurodymą, kaip turėtų būti tvarkomi klausimai dėl jo turtiny ir asmeninių neturtinių teisių ir pareigų įgyvendinimo tuo atveju, jei jis ateityje būtų pripažintas neveiksnium ar ribotai veiksnium tam tikroje srityje. Taip pat numatyta, kad išankstinis nurodymas turi būti notarinės formos ir registruojamas Neveiksnium ir ribotai veiksnium asmenų registre.

76 2014 m. sausio 1 d. įsigalioja Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.138¹, 2.139, 2.140, 2.147 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Valstybės žinios, 2013, Nr. 76-3843), kuriuo Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų registro pavadinimas keičiamas į Galiojimų registrą. Šiame registre bus registruojami ne tik notarine tvarka patvirtinti ir jiems prilyginami įgaliojimai, bet ir įgaliojimai, kuriuos fizinis asmuo duoda korespondencijai (konkrečiai – siunčiamiems pinigams ir pašto siuntiniams) gauti, taip pat darbo užmokeskiui ir kitoms su darbo santykiais susijusioms išmokoms, pensijoms, pašalpom, stipendijoms ar viešosioms ir administracinėms paslaugoms gauti, kai jie sudaromi informacinių technologijų priemonėmis ir duodami juos įregistruojant įgaliojimų registre bei gali būti registruojami ir kiti teisės aktuose nustatyti informacinių technologijų priemonėmis sudaryti įgaliojimai, duodami juos įregistruojant įgaliojimų registre.

atlieka notarinius veiksmus, ypač atsižvelgiant į jos teisingumo ir išsamumo prezumpciją.

Notarai įpareigoti, tvirtindami sandorius, patikrinti valstybės registrų centriniuose duomenų bankuose esančius duomenis, turinčius esminės reikšmės notarinio veiksmo atlikimui ir asmenų teisėtų interesų apsaugai (Notariato įstatymo 51 straipsnio 1 dalis). Valstybės registrų duomenys padeda užtikrinti, kad notaras patvirtintų teisėtą sandorį, ir sudaro sąlygas gauti tikslią ir teisingą informaciją, o ne tik pasitikėti šalių pareiškimais.

Priklausomai nuo atliekamo notarinio veiksmo, notaras tikrina Gyventojų, Juridinių asmenų, Nekilnojamojo turto, Hipotekos, Turto arešto aktų, Vedybų sutarčių, Testamentų, Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų ir kitų registrų duomenis. Tikrindamas Gyventojų registro duomenis, notaras įsitikina, ar Lietuvos Respublikos pilietis (arba asmuo be pilietybės ar kitos valstybės pilietis, deklaruojantys gyvenamąją vietą Lietuvoje) įregistruotas registre, ar teisingi jo duomenys nurodyti notarui pateiktuose dokumentuose, ar asmens pateiktas tapatybę patvirtinantis Lietuvos Respublikos piliečio pasas arba asmens tapatybės kortelė yra galiojantys. Notaras taip pat gali patikrinti, ar asmens atvaizdas jam pateiktame asmens tapatybę patvirtinančiame dokumente atitinka asmens atvaizdą, kuris saugomas Gyventojų registre. Juridinių asmenų registro duomenys patvirtina, kad toks juridinis asmuo yra įregistruotas registre, nurodo, kam suteikta teisė atstovauti juridiniam asmeniui, ir suteikia kitos informacijos apie juridinį asmenį. Jeigu notarinį veiksmą atlieka fizinio asmens atstovas, notaras tikrina Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų registro duomenis, ar toks įgaliojimas buvo patvirtintas, ar jis nėra panaikintas⁷⁷. Nekilnojamojo turto registre patikrinami duomenys apie nekilnojamąjį daiktą. Hipotekos registro duomenys parodo, ar turtas nėra įkeistas, o Turto arešto aktų registro duomenys – ar nėra areštuotas. Vedybų sutarčių registro duomenys notarams svarbūs, kai vienas ar abu sutuoktiniai ketina sudaryti turto perleidimo sandorį ir notaras turi įsitikinti, ar vienas iš jų, ar tik abu kartu gali disponuoti turtu. Testamentų registro duomenis notaras tikrina tvarkydamas paveldėjimo bylas – jis įsitikina, ar mirusysis buvo sudaręs testamentą, taip pat ar nėra užvesta paveldėjimo byla po jo mirties pas kitą notarą.

Notarinius veiksmus Lietuvoje atlieka ne tik Lietuvoje registruoti fiziniai ir juridiniai asmenys. Užsienio valstybių piliečių ir asmenų be pilietybės, nedeklaruojančių gyvenamosios vietos Lietuvoje, asmens tapatybę nustatoma pagal jų pateiktus asmens tapatybę patvirtinančius dokumentus ir duomenys kitų valstybių registruose paprastai nėra tikrinami. Tam tikrais atvejais, kai notarui svarbu nustatyti užsienio piliečio civilinį teisinį statusą ar būtini kiti duomenys apie fizinį asmenį iš užsienio valstybėje asmenis registruojančio valstybės registro, jis reikalauja, kad užsienio pilietis pateiktų atitinkamų registrų išrašus ar kitus dokumentus. Užsienio juridiniai asmenys pateikia išrašus iš valstybės, kurioje jie yra registruoti, Juridinių asmenų ar jų atitinkančio registro. Notarams taip pat gali būti svarbūs asmenų, kurių paveldėjimo bylos tvarkomos Lietuvoje, užsienyje sudaryti testamentai. Jeigu valstybė, kurioje, įpėdinio manymu, palikėjas galėjo būti sudaręs testamentą, yra ratifikavusi 1972 m. gegužės 16 d. Konvenciją dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo, duomenys gali būti gaunami per Centrinę hipotekos įstaigą⁷⁸.

Nors valstybės registruose kaupiama daug duomenų apie daiktus, sandorius ir kitus registrų objektus, tačiau valstybės registruose esantys duomenys ir informacija visiškai nepakeičia rašytinių dokumentų. Notarams dažnai nepakanka vien registruose esančių duomenų. Jiems taip pat pateikiami rašytiniai dokumentai, patvirtinantys atitinkamus faktus.

Dauguma valstybės registruose registruojamų sandorių yra tvirtinami notarų, registruojamos daiktinės teisės atsiranda iš notariškai patvirtintų sandorių. Todėl notarai ne tik gauna duomenis iš valstybės registrų, bet ir, vadovaudamiesi Notariato įstatymo 51 straipsnio

77 Kadangi Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų registre kaupiami duomenys tik apie nuo 2011 m. sausio 1 d. notarine tvarka patvirtintus įgaliojimus, notaras, gavęs anksčiau patvirtintą įgaliojimą, tikrina Lietuvos notarų rūmų tvarkomo Panaikintų įgaliojimų sąrašo duomenis.

78 Lietuvos Respublika Konvenciją dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo ratifikavo 2004 m. balandžio 1 d. įstatymu dėl konvencijos dėl Testamentų registravimo sistemos sukūrimo ratifikavimo (Valstybės žinios, 2004, Nr. 77-2658).

2 dalimi, teikia duomenis registrams teisės aktų numatytais atvejais ir tvarka. Notarai duomenis valstybės registrams teikia elektroniniu būdu, taip užtikrindami duomenų perdavimo operatyvumą bei registruose kaupiamos informacijos tikslumą ir teisingumą. Nekilnojamojo turto registruoti notaras perduoda duomenis apie sudarytą ir patvirtintą nuosavybės teisės į nekilnojamąjį daiktą perleidimo sandorį, taip pat notaras gali asmens pageidavimu perduoti registro tvarkytojui prašymą įregistruoti daiktines teises, šių teisių suvaržymus ar juridinius faktus. Hipotekos registruoti notaras perduoda duomenis apie patvirtintą hipotekos (įkeitimo) sandorį, šių sandorių pakeitimus ir pabaigą, duomenis apie nustatytą priverstinę hipoteką (įkeitimą), jos pakeitimą ar pabaigą, apie atsinaujinusią hipoteką (įkeitimą), taip pat duomenis apie vykdomojo įrašo atlikimą bei panaikinimą. Testamentų registruoti notarai perduoda duomenis apie patvirtintus, priimtus saugoti ir panaikintus (atsiimtus) testamentus, taip pat apie palikimo priėmimo faktus, paveldėjimo bylos išsiuntimą kitam notarui, papildomo paveldėjimo teisės liudijimo išdavimą, kai liudijimą išduoda kitas negu bylą užvedęs notaras, patvirtintas paveldėjimo teisių perleidimo sutartis. Vedybų sutarčių registruoti notarai perduoda duomenis apie patvirtintas vedybų sutartis, jų pakeitimus ar nutraukimą ir turto padalijimo faktus, t. y. patvirtintas turto padalijimo sutartis, jų pakeitimus ar nutraukimą. Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų registruoti notarai teikia duomenis apie savo patvirtintus įgaliojimus bei apie jiems perduotus notarine tvarka patvirtintiems prilyginamus įgaliojimus, šių įgaliojimų pakeitimus ar pabaigą.

Nors notarai teikia duomenis daugeliui registrų ir būtent notarų patvirtinti sandoriai yra pagrindas registro objektams registruoti, Lietuvos notarų rūmai netvarko jokių valstybės registrų. Priimant Civilinį kodeksą, Lietuvos notarų rūmai nebuvo paskirti nė vieno registro tvarkytoju. Kai buvo nuspręsta steigti Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų registrą bei Neveikusių asmenų registrą, apie tai duomenis jau kaupę Lietuvos notarų rūmai siūlė būtent juos paskirti šių registrų tvarkytojais, tačiau registro tvarkytoja buvo parinkta Centrinė hipotekos įstaiga. Europos valstybių notarų rūmai dažnai patys tvarko registrus, kuriuose kaupiami duomenys apie notarų tvirtinamus sandorius. Testamentų registrus tvarko Vokietijos, Austrijos, Olandijos, Prancūzijos, Belgijos, Latvijos, Čekijos, Slovakijos, Slovėnijos, Vengrijos, Rumunijos, Kroatijos, Bulgarijos notarų rūmai. Latvijos notarų rūmai taip pat kaupia informaciją apie panaikintus įgaliojimus⁷⁹.

Klausimai

1. Kuo skiriasi sandorio tvirtinimas nuo asmens parašo tikrumo dokumente liudijimo?
2. Kokie sandoriai privalo būti sudaromi notarine forma?
3. Kokie ribojimai nustatyti užsienio valstybių piliečiams įsigyti nekilnojamosios daiktus Lietuvoje?
4. Kokie yra šeimos turto perleidimo ypatumai?
5. Ar bendraturtis gali perleisti jam priklausančią nekilnojamojo daikto dalį savo pasirinktam pirkėjui?
6. Kokiu tikslu notarui tvirtinant kultūros paveldo objekto perleidimo sandorį jam turi būti pateiktas savivaldybės paveldosaugos padalinio surašytas patikrinimo, ar objekto ir jo vertingųjų savybių būklė atitinka nekilnojamosios kultūros vertybės pase užfiksuotą būklę, aktas?
7. Kuo skiriasi uždarnosios akcinės bendrovės kaip įmonės perleidimo sandoris nuo jos akcijų perleidimo sandorio?
8. Kokios yra hipotekos rūšys?

79 M. Stračkaitis *Civilinio kodekso dešimties metų taikymo notarinėje praktikoje patirtis ir problemos* // Notariatas, 2012, Nr. 13, p. 60.

9. Kokie maksimaliosios hipotekos ypatumai?
10. Kas gali nustatyti priverstinę hipoteką?
11. Koks yra atskirų rūšių hipotekos sandorių įsigaliojimo momentas?
12. Kas gali būti hipotekos objektu?
13. Kokios notaro atsakomybės ribos, atliekant vykdomąjį įrašą pagal hipotekos sandorį?
14. Kada galima atlikti vykdomąjį įrašą pagal hipotekos sandorį?
15. Kokius klausimus gali aptarti sutuoktiniai vedybų sutartyje?
16. Kokios vedybų sutarties sąlygos yra negaliojančios?
17. Ar gali vedybų sutartį sudaryti ne sutuoktiniai?
18. Ar gali vedybų sutartį sudaryti sutuoktinio įgaliotas asmuo?
19. Kokie yra vedybų sutarties pabaigos pagrindai?
20. Ar testamentui privaloma notarinė forma?
21. Kokie yra bendrojo sutuoktinių testamentų ypatumai?
22. Kokiais atvejais privaloma notarinė įgaliojimo forma?
23. Kokios yra įgaliojimo galiojimo sąlygos?
24. Kiek galioja įgaliojimas, jeigu jo galiojimo terminas jame nenurodytas?
25. Kokie yra perįgaliojimo ypatumai?
26. Kokie ribojimai taikomi prokuristui?
27. Kur registruojami įgaliojimai (panaikinti įgaliojimai)?
28. Kokiems valstybės registrams notaras perduoda duomenis?
29. Kas yra valstybės registrų duomenų teisingumo ir išsamumo prezumpcija?
30. Kokius valstybės registrus ar duomenų sąrašus tvarko Lietuvos notarų rūmai?

13 skyrius

NOTARŲ FUNKCIJOS PAVELDĖJIMO PROCESĖ

Paveldėjimo procese Lietuvoje notaro vaidmuo yra pagrindinis. Kitos institucijos (teismai, antstoliai) atlieka tam tikras funkcijas, susijusias su paveldėjimu, tačiau jos yra epizodiškos. Notaro funkcijos paveldėjimo procese prasideda nuo pareiškimo dėl palikimo priėmimo tvirtinimo ir baigiasi paveldėjimo teisės liudijimo išdavimu, o kartais – paveldimo turto pasidalijimo sutarties tvirtinimu ar papildomo paveldėjimo teisės liudijimo išdavimu.

Notarai paveldėjimo bylas taip pat tvarko Estijoje, Latvijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Nyderlanduose, Portugalijoje¹, Rusijoje². Tačiau yra ir tokių valstybių, kur paveldėjimo bylų tvarkymas pavestas kitoms institucijoms, dažniausiai teismui. Pavyzdžiui, Austrijoje paveldėjimo procesinius veiksmus atlieka mirusiojo nuolatinės gyvenamosios vietos apylinkės teismas (vok. *Bezirksgericht*). Notaras paveldėjimo byloje veikia teismo vardu kaip teismo įgaliotinis³. Vokietijoje paveldėjimo procedūra yra teismo kompetencijoje, o notarams suteikta teisė tvirtinti visus pareiškimus⁴. Teismai atsakingi už paveldėjimo procedūras ir Kipre, Danijoje bei Slovėnijoje, o Bulgarijoje, Kroatijoje, Vengrijoje, Italijoje, Lenkijoje ir Rumunijoje paveldėjimo procese kompetencija teismai dalijasi su notaris⁵.

2012 m. liepos 4 d. buvo priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo⁶. Šis reglamentas nepakeis paveldėjimo bylas tvarkančių institucijų kompetencijos spręsti paveldėjimo klausimus, t. y. paveldėjimo bylas Lietuvoje ir toliau tvarkys notariatai. Tačiau notarams tvarkant paveldėjimo bylas bus esminių pakeitimų. Visų pirma, bus taikomas palikimo vientisumo principas, t. y. viena įstaiga (teismas ar notaras, priklausomai nuo valstybės) tvarkys visą paveldėjimo bylą, neišskiriant ir kitose valstybėse esančių nekilnojamojų daiktų, taip pat ir visam palikimui bus taikoma vienos – paprastai valstybės, kurioje palikėjo mirties dieną buvo jo įprastinė gyvenamoji vieta, – teisė⁷. Be to, reglamentu sukuriamas Europos paveldėjimo pažymėjimas, kuris nepakeičia valstybėse narėse panašiais tikslais naudojamų dokumentų, t. y. Lietuvos notarų išduodamų paveldėjimo teisės liudijimų.

1 V. Majūtė *Europos testamentai* // Notariatas, 2009, Nr. 8, p. 21–23.

2 Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindų (su pakeitimais ir papildymais) 36 straipsnis. Prieiga per internetą <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=144683;fld=134;dst=4294967295;rnd=0.38469288708430205;from=131961-0> (žiūrėta 2013 12 18).

3 Projektas „Paveldėjimas Europoje“. Austrija. Europos Sąjungos notariatų tarybos ir Europos notarų tinklo informacija. Prieiga per internetą <http://www.successions-europe.eu/lt/austria/topics/which-is-the-competent-authority-who-should-i-contact> (žiūrėta 2013 12 01).

4 Projektas „Paveldėjimas Europoje“. Vokietija. Europos Sąjungos notariatų tarybos ir Europos notarų tinklo informacija. Prieiga per internetą <http://www.successions-europe.eu/lt/germany/topics/which-is-the-competent-authority-who-should-i-contact> (žiūrėta 2013 12 01).

5 V. Majūtė, *op. cit.*

6 Remiantis reglamento 83 straipsnio 1 dalimi, jis taikomas asmenų, mirusių 2015 m. rugpjūčio 17 d. ar vėlesnę dieną, palikimui paveldėti // [2012] L 201.

7 Šiuo metu galiojančio Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.62 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nekilnojamojo daikto paveldėjimo santykiams taikoma nekilnojamojo daikto buvimo vietos valstybės teisė, o kitiems paveldėjimo teisės santykiams taikoma valstybės, kurios teritorijoje buvo nuolatinė palikėjo gyvenamoji vieta jo mirties momentu, teisė.

13.1. PAREIŠKIMŲ DĖL PALIKIMO PRIĖMIMO (ATSISAKYMO) TVIRTINIMAS

Norėdamas įgyti palikimą, įpėdinis turi atlikti aktyvius veiksmus – paduoti pareiškimą notarui arba pradėti paveldimą turą faktiškai valdyti. Paveldėjimo byla pradėdama gavus įpėdinio pareiškimą dėl palikimo priėmimo. Nuo Civilinio kodekso įsigaliojimo iki 2011 m. lapkričio 1 d. galiojusioje Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalies redakcijoje buvo numatytas dar vienas palikimo priėmimo būdas – kreipimasis į apylinkės teismą dėl paveldimo turto apyrašo sudarymo. Nuo 2011 m. lapkričio 1 d. įpėdinis (išskyrus atvejus, kai jis palikimą priima pradėdamas turą faktiškai valdyti) visais atvejais privalo kreiptis į notarą ir jam nurodyti, ar jis pageidauja palikimą priimti pagal apyrašą ar be jo.

Vadovaujantis Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalimi, įpėdinis pareiškimą dėl palikimo priėmimo turi pateikti palikimo atsiradimo vietos notarui. Paveldėjimo bylą tvarkymas yra vienintelis notarinis veiksmas, kuriam atlikti notarams yra nustatytos teritorijos⁸.

Pavyzdžiui, Austrijoje įpėdinis taip pat turi aktyviais veiksmais išreikšti savo valią priimti palikimą. Kai kuriose užsienio valstybėse yra kitokia paveldėjimo sistema – įpėdinui palikimas pereina automatiškai ir jis turi pareikšti savo valią tik tokiu atveju, jeigu jis nori palikimo atsisakyti. Tokia paveldėjimo sistema yra Vokietijoje. Pagal Vokietijos teisę įpėdinis mirus palikėju palikimą gauna iš karto ir tiesiogiai (Vokietijos civilinio kodekso 1922 straipsnis), pagal įstatymą jis tampa palikimo savininku (Vokietijos civilinio kodekso 857 straipsnis)⁹. Nuo 2009 m. sausio 1 d. tokia sistema įvesta ir Estijoje¹⁰.

Pareiškimo dėl palikimo priėmimo forma. Palikimo priėmimas yra vienašalis sandoris. Paprastai pareiškimą dėl palikimo priėmimo tvirtina palikimo atsiradimo vietos notaras. Tačiau kitas notaras taip pat gali patvirtinti įpėdinio pareiškimą dėl palikimo priėmimo ir persiųsti jį palikimo atsiradimo vietos notarui. Pareiškimo persiuntimas reikalingas, kadangi pagal Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 2 dalį pareiškimas dėl palikimo priėmimo turi būti paduotas palikimo atsiradimo vietos notarui.

Palikimas gali būti priimamas (taip pat ir jo atsisakoma) per įgaliotą asmenį. Įgaliojimas, skirtas palikimui priimti (ar atsisakyti), turi būti pakankamai apibrėžtas – įgaliojotą visų pirma turėtų nurodyti, kad jis paveda įgaliotinui palikimą jo vardu priimti ar jo atsisakyti, o tada gali būti pavedama tvarkyti paveldėjimo bylą ir (ar) atlikti kitus veiksmus.

Notaras, patvirtinęs pareiškimą dėl palikimo priėmimo, praneša apie tai Testamentų registru ir nurodo ne tik palikėją, po kurio mirties priimtas palikimas, bet nuo 2010 m. kovo 30 d. – ir duomenis apie palikimą priėmusius įpėdinius.

Pareiškimo dėl palikimo priėmimo turinys. Visais atvejais, kai palikimas priimamas ne faktiniu paveldimo turto valdymu, asmuo paduoda notarui pareiškimą dėl palikimo priėmimo. Pareiškime dėl palikimo priėmimo įpėdinis išreiškia valią įgyti palikimą. Vadovaujantis Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 1 dalimi, palikimo negalima priimti iš dalies arba su sąlyga ar išlygomis. Atsižvelgiant į tai, įpėdinis negali pareiškime dėl palikimo priėmimo nurodyti, kad jis priima tik tam tikrus palikėjo daiktus ar priima tik daiktus, tačiau nepriima skolų. Palikimas yra priimamas kaip vieninga visuma (universalusis teisių perėmimas). Palikėjo teisės ir pareigos pereina palikimą priėmusiam įpėdinui, nesvarbu, jis žinojo ar nežinojo esant atitinkamas palikėjo teises ar pareigas¹¹.

Pareiškime dėl palikimo priėmimo taip pat neturi būti nurodoma, kad įpėdinis priima palikimą pagal testamentą ar pagal įstatymą. Tai gali sukelti neaiškumą, jeigu palikimą priė-

8 Plačiau apie notarams nustatytas teritorijas paveldėjimo atvejams žr. 11 skyriaus „Notariniai veiksmai ir jų atlikimo taisyklės“ 11.3 poskyrį „Notarinių veiksmų atlikimo vieta“.

9 W. Pintens *International Encyclopedia of Laws: Family and Succession Law*. Kluwer, 2006, Germany, p.149.

10 *Bendrieji paveldėjimo principai*. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/894> (žiūrėta 2013 12 17).

11 A. Vileita *Paveldėjimo teisė*. Vilnius, 2011, p. 12.

musio įpėdinio paveldėjimo pagrindas pasikeistų. Pavyzdžiui, palikėjas testamentu visą turtą paliko vienam iš savo dviejų vaikų. Šis vaikas pareiškime dėl palikimo priėmimo nurodo, kad jis priima palikimą pagal testamentą. Jeigu antrasis vaikas kreipiasi į teismą ir teismas pripažįsta testamentą negaliojančiu, abu palikėjo vaikai paveldi pagal įstatymą. Tokiu atveju kyla klausimas, ar įpėdinis, priėmęs palikimą pagal testamentą, priėmė ir palikimą pagal įstatymą. Atsižvelgiant į Civiliniame kodekse įtvirtintą draudimą priimti palikimą iš dalies, laikytina, kad šis įpėdinis palikimą yra priėmęs. Todėl rekomenduotina, kad įpėdinis pareiškime dėl palikimo priėmimo aiškiai išreikštų valią priimti palikimą. Jeigu įpėdinis pateikia testamentą arba žino, kad yra testamentas, kuriuo turtas paliekamas jam, tai taip pat nurodoma pareiškime dėl palikimo priėmimo.

Pareiškimas dėl palikimo priėmimo yra neatšaukiamas sandoris. Įpėdinis, padavęs pareiškimą palikimo atsiradimo vietas notarui, nebegali jo atšaukti ar atsakyti palikimo. Pareiškimas dėl palikimo priėmimo gali būti teismo pripažintas negaliojančiu bendrais sandorių negaliojimo pagrindais.

Pareiškimo dėl palikimo priėmimo pateikimo terminas. Palikimo priėmimo terminas nustatytas Civilinio kodekso 5.50 straipsnio 3 dalyje – trys mėnesiai nuo palikimo atsiradimo dienos. Palikimo priėmimo terminas pradedamas skaičiuoti nuo dienos, einančios po palikėjo mirties dienos, o terminas palikimui priimti notaro biure baigiasi paskutinės termino dienos notaro biuro darbo laiko paskutinę valandą. Jeigu paskutinė termino diena yra nedarbo diena, termino pabaigos diena laikoma po jos einanti darbo diena. Pavyzdžiui, jei palikėjas mirė kovo 12 d., tai terminas palikimui priimti pradedamas skaičiuoti kovo 13 d. ir paskutinė diena pareiškimui pateikti yra birželio 13 d. (jeigu tai darbo diena) ar po jos einanti darbo diena (jeigu birželio 13 d. yra nedarbo diena).

Visi įpėdiniai, pretenduojantys į palikimą, nepriklausomai nuo paveldėjimo pagrindo (pagal įstatymą ar pagal testamentą), įpėdinių eilės ir kitų aplinkybių, pareiškimą apie palikimo priėmimą palikimo atsiradimo vietas notarui turi pateikti per tris mėnesius nuo palikėjo mirties dienos. Išimty iš šios taisyklės yra:

- įpėdinio gimimas po palikimo atsiradimo. Įpėdinis, gimęs po palikimo atsiradimo, palikimą priima per tris mėnesius nuo gimimo dienos;
- įpėdinio teisės priimti palikimą vėlesnis atsiradimas. Jeigu įpėdiniui teisė priimti palikimą atsiranda ne nuo palikimo atsiradimo dienos, tai terminas palikimui priimti jam skaičiuojamas nuo teisės priimti palikimą atsiradimo dienos. Pavyzdžiui, jeigu įpėdiniui teisė priimti palikimą pereina Civilinio kodekso 5.58 straipsnyje nurodytu pagrindu (teisės priimti palikimą perėjimas), tai toks įpėdinis gali priimti palikimą per tris mėnesius nuo teisės jam atsiradimo dienos.

Terminas palikimui priimti negali būti sumuojamas (t. y. neturi būti skaičiuojama po 3 mėnesius palikimui priimti kiekvienai įpėdinių eilei). Pavyzdžiui, ketvirtos eilės įpėdinis palikimą taip pat turi priimti per 3 mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos, o ne praėjus 9 mėnesiams nuo palikimo atsiradimo dienos.

Jeigu įpėdinis terminą palikimui priimti yra praleidęs, jis turi kreiptis į teismą dėl termino palikimui priimti pratęsimo. Vadovaujantis Civilinio kodekso 5.57 straipsnio 1 dalimi, teismas terminą gali pratęsti, jeigu pripažįsta, kad terminas praleistas dėl svarbių priežasčių. Galima palikimą priimti ir be kreipimosi į teismą, jeigu su tuo sutinka visi kiti palikimą priėmę įpėdiniai. Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju privalo būti bent vienas įpėdinis, kuris yra palikimą priėmęs. Priešingu atveju nėra subjekto, kuris galėtų duoti sutikimą, ir turi būti kreipiamasi į teismą.

Kartais svarstoma, ar palikimo priėmimo terminas turi būti taikomas valstybei kaip įpėdiniui. Čia turėtų būti išskirti du atvejai. Jeigu valstybei turtas paliktas testamentu, valstybė, kaip ir bet kuris įpėdinis, turi priimti palikimą įstatymo nustatytu terminu. Tačiau kai palikimas valstybei pereina remiantis kitais Civilinio kodekso 5.62 straipsnio 1 dalyje nustatytais pagrin-

dais (palikėjas neturi įpėdinių nei pagal įstatymą, nei pagal testamentą ar nė vienas įpėdinis nepriėmė palikimo, ar iš visų įpėdinių atimta paveldėjimo teisė), tai valstybei terminas neturi būti taikomas.

Kitose Europos valstybėse palikimo priėmimo (ar atsisakymo, kai palikimas įpėdiniui pereina nuo palikimo atsiradimo momento ir įpėdinio valia reikalinga tik tuo atveju, jeigu jis palikimo nori atsisakyti) terminas dažnai skaičiuojamas ne nuo palikimo atsiradimo dienos, o nuo tos dienos, kada įpėdinis sužinojo apie savo teisę paveldėti. Pavyzdžiui, Latvijoje palikimo priėmimo terminas paprastai yra vieneri metai nuo to momento, kai įpėdinis sužinojo apie palikėjo mirtį ir savo teisę paveldėti¹². Estijoje palikimo atsisakymo terminas yra toks pat kaip Lietuvoje – trys mėnesiai, tačiau jis skaičiuojamas nuo momento, kai įpėdinis sužinojo ar turėjo sužinoti apie palikėjo mirtį ir savo teisę paveldėti¹³. Vokietijoje palikimo atsisakymo terminas (paprastai 6 savaitės) taip pat skaičiuojamas nuo dienos, kai įpėdinis sužinojo apie palikimo atsiradimą ir savo teisę paveldėti¹⁴. Palikimo priėmimo (atsiakymo) terminą skaičiuojant nuo tos dienos, kai įpėdinis sužinojo apie palikėjo mirtį ir savo teisę paveldėti, užtikrinama, kad įpėdinis, žinodamas apie savo teisę paveldėti, apsisprendžia, ar jis pageidauja paveldėti ir, jei taip, kokiu būdu. Tačiau palikimo priėmimo (atsiakymo) termino skaičiavimas nuo palikimo atsiradimo dienos garantuoja didesnę paveldėjimo teisinių santykių apibrėžtumą. Suėjus įstatyme numatytam terminui nuo palikimo atsiradimo dienos, yra aiškus paveldimo turto savininkas.

Įpėdinio notarui pateikiami dokumentai. Įpėdinis, kreipdamasis į notarą dėl palikimo priėmimo, pateikia asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą. Jis taip pat pateikia palikėjo mirties liudijimą arba notaras asmens mirties faktą patikrina Gyventojų registre. Įpėdiniai, paveldintys pagal įstatymą, turi pateikti giminystę įrodančius dokumentus. Paprastai pateikiami gimimo liudijimai, santuokos liudijimai ir pan. Notaras taip pat patikrina informaciją Gyventojų registre. Jei giminystę patvirtinantys dokumentai nėra išlikę ir nėra įrašų apie giminystės ryšį Gyventojų registre ar giminystę patvirtinančiuose dokumentuose yra neatitikimų, kurių negalima ištaisyti, įpėdinis turi kreiptis į teismą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo. Jeigu besikreipiantis dėl palikimo priėmimo įpėdinis neturi giminystę patvirtinančių dokumentų, notaras pareiškimą dėl palikimo priima, tačiau įspėja įpėdinį, kad, nepateikus giminystę patvirtinančių dokumentų, jo pareiškimas neturės teisinių pasekmių. Įpėdinis, paveldintis pagal testamentą, jei turi, pateikia testamentą.

Siekiant užtikrinti labiau pažeidžiamų asmenų teises, įstatymai nustato sąlygą, kad jie palikimą gali priimti tik turėdami išankstinį teismo leidimą. Vadovaujantis Civilinio kodekso 3.188 straipsnio 1 dalies 2 punktu, be išankstinio teismo leidimo tėvai neturi teisės savo nepilnamečių vaikų vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą. Kadangi šioje nuostatoje nepilnamečiai vaikai neskerstomi pagal amžių, vadinasi, teismo leidimas yra būtinas ne tik priimti palikimą nepilnamečių vaikų iki 14 metų vardu, tačiau taip pat ir palikimą priimant nepilnamečiams nuo 14 iki 18 metų su tėvų sutikimu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyrius taip pat yra nurodęs, kad „teismo leidimas yra būtina sąlyga (*conditio sine qua non*) minėtam sandoriui sudaryti, t. y. tėvams nepilnamečio vaiko vardu priimti ar atsisakyti priimti palikimą nepriklausomai nuo nepilnamečio vaiko amžiaus“¹⁵.

Teismo leidimas taip pat reikalingas palikimui priimti neveiksnų asmenų vardu ar palikimą priimant ribotai veiksniams asmeniui su rūpintojo sutikimu. Civilinio kodekso 3.244 straips-

12 Projektas „Paveldėjimas Europoje“. Latvija. Europos Sąjungos notariatų tarybos ir Europos notarų tinklo informacija. Prieiga per internetą <http://www.successions-europe.eu/en/latvia/topics/which-is-the-competent-authority-who-should-i-contact> (žiūrėta 2013 12 01).

13 Projektas „Paveldėjimas Europoje“. Estija. Europos Sąjungos notariatų tarybos ir Europos notarų tinklo informacija. Prieiga per internetą <http://www.successions-europe.eu/en/estonia/topics/which-is-the-competent-authority-who-should-i-contact> (žiūrėta 2013 12 01).

14 Vokietijos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1944 straipsnis. Prieiga per internetą http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p6463 (žiūrėta 2013 12 01).

15 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugšėjo 23 d. konsultacija A3-110. Prieiga per internetą http://www.infolex.lt/lat_web_test/4_tpbuletieniai/senos/nutartis.aspx?id=28531 (žiūrėta 2013 12 02).

nyje nurodyta, kad išankstinis teismo leidimas reikalingas sandoriams, kurių suma didesnė nei penki tūkstančiai litų, sudaryti bei sandoriams, dėl kurių globotinio turtas sumažėtų. Tačiau priimant palikimą, paprastai nėra žinoma palikimo vertė, todėl sunku nustatyti, ar sandorio vertė didesnė ar mažesnė nei penki tūkstančiai litų. Taip pat, išskyrus palikimo priėmimą pagal apyrašą, negalima būti tikriems, kad globotinio turtas dėl palikimo priėmimo nesumažės, nes palikėjas galėjo turėti daugiau skolų negu turto. Atsižvelgiant į tai, notaras reikalauja, kad visais atvejais būtų pateiktas teismo leidimas.

Reikia pažymėti, kad teismo leidimo reikalavimas savaime neužtikrina pakankamos įpėdinio interesų apsaugos. Jeigu teismas leidime nenurodo palikimo priėmimo būdo ir įpėdinis palikimą priima neprašydamas sudaryti paveldimo turto apyrašo, jo interesai nėra apsaugoti ir jo atsakomybė, kaip ir kitų įpėdinių, yra neribota, t. y. jis atsako ne tik paveldimu, bet ir savo turtu. Nepilnamečio ar neveiksnaus įpėdinio interesus labiau apsaugotų ribotos jų atsakomybės įtvirtinimas Civiliniame kodekse. Įstatyme nurodžius, kad nepilnamečio ir neveiksnaus įpėdinio atsakomybė yra ribota, galima būtų reglamentuoti, kad nepilnamečio ar neveiksnaus įpėdinio atstovai dėl leidimo į teismą turėtų kreiptis tik norėdami atsakyti palikimo. Tokiems įpėdiniams priėmus palikimą, jų atsakomybė būtų ribota remiantis įstatymu. Svarstyti, ar, siekiant užtikrinti palikėjo kreditorių interesus, tokiu atveju įstatyme neturėtų būti įtvirtintas reikalavimas sudaryti paveldimo turto apyrašą.

Teismo dalyvavimo gali prireikti ir įpėdiniui kreipiantis į notarą dėl privalomosios palikimo dalies paveldėjimo. Civilinio kodekso 5.20 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad palikėjo vaikai (įvaikiai), sutuoktinis, tėvai (įtėviai), kuriems palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas, paveldi, nepaisant testamentinio turinio, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų paveldinti pagal įstatymą (privalomoji dalis), jeigu testamentu neskirta daugiau. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad nepilnamečiai teisę į išlaikymą iki 18 metų turi visada, todėl ir visais atvejais jam turi būti išduodamas privalomosios palikimo dalies paveldėjimo teisės liudijimas¹⁶. Jeigu į notarą kreipiasi kitas Civilinio kodekso 5.20 straipsnio 1 dalyje nurodytas asmuo dėl privalomosios dalies paveldėjimo ir palikimą priėmęs testamentinis įpėdinis neginčija, kad šiam asmeniui palikėjo mirties dieną buvo reikalingas išlaikymas, notaras išduoda paveldėjimo teisės liudijimą į privalomąją dalį. Tačiau jeigu tarp įpėdinių kyla ginčas, įpėdinis, pageidaujantis paveldėti privalomąją dalį, turi kreiptis į teismą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto, kad jam palikėjo mirties dieną buvo reikalingas išlaikymas, nustatymo.

Pažymėtina, kad Lietuvoje asmuo, kuriam priklauso privalomoji palikimo dalis, yra laikomas įpėdiniu. Jis turi priimti palikimą per įstatymo nustatytą terminą, jam taip pat taikoma atsakomybė už palikėjo skolas. Asmuo laikomas įpėdiniu, turinčiu teisę į privalomąją palikimo dalį, taip pat ir Latvijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje¹⁷. Kai kuriose kitose valstybėse (pavyzdžiui, Vokietijoje¹⁸, Lenkijoje, Bulgarijoje, Austrijoje, Olandijoje, Danijoje¹⁹) toks asmuo yra ne įpėdinis, o asmuo, turintis reikalavimo teisę į įpėdinius remiantis prievolių teise (t. y. kreditorius). Kai asmuo, turintis teisę į privalomąją dalį, laikomas kreditoriumi, nekyla jo atsakomybės už palikėjo skolas klausimas.

Palikimo priėmimas faktiniu valdymu. Be pareiškimo dėl palikimo priėmimo pateikimo palikimo atsiradimo vietos notarui, galimas ir kitas palikimo priėmimo būdas – palikimo priėmimas pradėjus paveldimą turtą faktiškai valdyti. Civilinio kodekso 5.51 straipsnyje nurodyta, kad įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą, jeigu jis pradėjo valdyti turtą, juo rūpintis kaip savo turtu (valdo, naudoja ir juo disponuoja, prižiūri, moka mokesčius, kreipėsi į teismą išreikšdamas valią priimti palikimą ir paskirti palikimo administratorių ir pan.). Įpėdinis priima šiuo

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga „Nepilnamečių turtingų teisių apsauga paveldėjimo teisiniuose santykiuose“ // Teismų praktika, 2011, Nr. 35. Prieiga per internetą http://www2.latl.lt/lat_web_test/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=34985 (žiūrėta 2013 12 02).

17 B. Łyszczarz *Statutory indefeasible entitlements*. Prieiga per internetą <http://www.pels.edu.pl/documents/conference-proceedings.html> (žiūrėta 2013 11 25).

18 W. Pintens *International Encyclopedia of Laws: Family and Succession Law*. Kluwer, 2006, Germany, p. 140.

19 B. Łyszczarz, *op. cit.*

būdu palikimą paprastai nesikreipdamas į jokias institucijas (pareigūnus), o savo veiksmais.

Priimdamas palikimą faktiškai pradėdamas jį valdyti, įpėdinis atlieka veiksmus, kuriais parodo, jog jis siekia įgyti palikėjo turtą nuosavybės teise. Ar šie veiksmai atlikti, sprendžiama iš veiksmų fakto ir pobūdžio. Veiksmų faktas reiškia, kad palikimo priėmimo veiksmai yra atlikti faktiškai – įpėdinis perima mirusiojo turtą ir pradeda jį valdyti. Veiksmų pobūdis – tai įpėdinio aktyvūs veiksmai, iš kurių matyti, kad jis perimta turtą valdo kaip savo ir laiko save turto savininku (tvarko turtą, juo naudojasi, moka už jį mokesčius, atlieka kitus panašaus pobūdžio veiksmus)²⁰. Kiekvienu atveju teismui sprendžiant dėl to, ar įpėdinis, paėmęs tam tikrą palikėjo kilnojamąjį daiktą ar kelis daiktus, priėmė palikimą ar ne, turi būti vertinamos konkrečios nagrinėjamos situacijos aplinkybės, konkretaus įpėdinio, paėmusio kilnojamąjį daiktą ar kelis daiktus, elgesys po šio daikto ar daiktų paėmimo, t. y. ar jo elgesį galima vertinti kaip paveldėto turto savininko²¹.

Civiliniame kodekse neaptariamas klausimas, kokia institucija (pareigūnas) gali pripažinti, kad įpėdinis palikimą priėmė pradėdamas jį faktiškai valdyti. Nekyla abejonių, kad tais atvejais, kai tarp įpėdinių yra nesutarimų, ar vienas iš jų priėmė palikimą pradėdamas jį faktiškai valdyti, arba įpėdinis neturi ir negali gauti dokumentų, kurie patvirtintų, kad jis atliko veiksmus, rodančius palikimo priėmimą, šį klausimą turi spręsti teismas. Tačiau kaip turėtų elgtis notaras, jeigu kiti įpėdiniai neginčija palikimo priėmimo turto faktiniu valdymu fakto ir įpėdinis pateikia dokumentus, kurie patvirtina palikimo priėmimą turto faktiniu valdymu – mokesčių už paveldimą turtą ar už paveldimo turto remontą mokėjimą patvirtinančius dokumentus ar kitus. Tokiais atvejais įpėdinis neprivalo kreiptis į teismą dėl juridinio fakto nustatymo, o notaras pats, atsižvelgdamas į Civilinio kodekso 5.51 straipsnį, gali nustatyti, kad įpėdinis palikimą priėmė pradėdamas jį faktiškai valdyti, ir priimti jo prašymą išduoti paveldėjimo teisės liudijimą.

Būtina pažymėti, kad galimybė palikimą priimti faktiniu valdymu įneša daug neužtikrintumo į paveldėjimo teisinius santykius. Notarui nėra galimybės sužinoti, ar įpėdinis, kuris jį nesikreipė, nėra priėmęs palikimo faktiniu valdymu. Siekdamas nepažeisti palikimą laiku paduodant pareiškimą notarui priėmusio įpėdinio teisių, notaras turi jam išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, suėjus įstatymo nustatytam terminui. Esant kitų įpėdinių, neišreiškusių valios pareiškimu notarui, išlieka gana didelė paveldėjimo teisės liudijimo apskundimo rizika, kadangi įpėdinis, priėmęs palikimą pradėdamas jį faktiškai valdyti, siekdamas apginti savo teises, ginčys notaro išduotą paveldėjimo teisės liudijimą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėja J. Stripeikienė taip pat nurodo, kad palikimo priėmimas pradėjus turtą faktiškai valdyti yra nepakankamai išviešinamas, ir suinteresuoti asmenys (ypač notaras) neturi žinių apie įpėdinį, priėmusį palikimą tokiu būdu²².

Įpėdinis privalo palikimą priimti įstatymo nustatytu terminu, nepriklausomai nuo palikimo priėmimo būdo. Taigi, ir palikimą priimant faktiškai pradėdamas jį valdyti, šie veiksmai turi būti atlikti per įstatymo nustatytą terminą palikimui priimti. Įpėdinis, kuris priėmė palikimą pradėdamas paveldimą turtą faktiškai valdyti, už palikėjo skolas atsako visu savo turtu, t. y. jo atsakomybė yra neribota. Jeigu teismas nustato juridinę reikšmę turintį faktą, kad palikimas buvo priimtas, teismas praneša Testamentų registrai apie palikimo priėmimą. Notaras praneša apie palikimo priėmimą Testamentų registrai, jeigu jis pats nustato faktą, kad palikimas priimtas, pradėjus jį faktiškai valdyti, bei kai asmuo kreipiasi į jį su teismo sprendimu, kuriuo buvo nustatytas juridinę reikšmę turintis faktas, kad palikimas buvo priimtas. Notaro pranešimas visais atvejais reikalingas, siekiant užtikrinti, kad suinteresuoti asmenys Testamentų registre galėtų gauti informaciją, kur tvarkoma paveldėjimo byla.

20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-586/2007.

21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-86/2007.

22 J. Stripeikienė *Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje*, in: *Paveldėjimo teisės Europėzacijos perspektyvos – link Europos testamento*. Konferencijos, vykusios 2009 m. gruodžio 15 d. Vilniuje, pranešimai. Vilnius, 2010, p. 18.

Palikimo priėmimas pagal apyrašą. Siekdamas apriboti savo atsakomybę už palikėjo skolas paveldėtu turto, įpėdinis gali priimti palikimą pagal paveldimo turto apyrašą. Pareiškime dėl palikimo priėmimo, pateikiamame notarui, įpėdinis turi nurodyti, kad jis palikimą priima pagal apyrašą, o notaras nedelsdamas išduoda įpėdiniui vykdomąjį pavedimą dėl turto apyrašo sudarymo. Įpėdinis apsispręsti dėl atsakomybės ribojimo ar neribojimo turi rašydamas pareiškimą dėl palikimo priėmimo. Vėliau pakeisti savo valios jis nebegali. Jeigu bent vienas įpėdinis priėmė palikimą pagal turto apyrašą, tai ir visi kiti įpėdiniai laikomi priėmusiais palikimą pagal turto apyrašą, t. y. ir kiti įpėdinių, kurie priėmė palikimą pradėdami paveldimą turtą faktiškai valdyti ar paduodami pareiškimą notarui ir neprašydami sudaryti paveldimo turto apyrašo, atsakomybė tampa ribota. Notaro išduotą vykdomąjį pavedimą įpėdinis ne vėliau kaip per dvi savaites turi pateikti vykdyti antstoliui. Įpėdiniui to nepadarius, vykdomasis pavedimas netenka galios. Tačiau bet kuris įpėdinis turi teisę prašyti notarą išduoti naują vykdomąjį pavedimą.

Kaip jau minėta, nuo 2001 m. liepos 1 d. iki 2011 m. lapkričio 1 d., norėdamas apriboti savo atsakomybę paveldimu turto, įpėdinis turėdavo kreiptis į apylinkės teismą dėl apyrašo sudarymo. Teismas tik pavesdavo antstoliui apyrašą sudaryti. Kadangi ši funkcija neatitiko teismui būdingų funkcijų, t. y. teismas nespėdavo jokio ginčo, buvo nutarta šią funkciją perduoti notarams. Latvijoje²³ ir Estijoje²⁴ dėl apyrašo sudarymo įpėdinis taip pat kreipiasi į notarą. Bet yra valstybių, kuriose dėl apyrašo sudarymo reikia kreiptis į teismą (pavyzdžiui, Olandija, Lenkija²⁵). Teisinėje literatūroje pateikiama siūlymų notarams perimti ir paveldimo turto apyrašo sudarymo funkciją, nes paveldėjimo reikalų tvarkymo sutelkimas vienoje institucijoje yra racionalesnis ir geriau padeda asmenų teisių apsaugai²⁶.

Remiantis Civilinio kodekso 5.53 straipsnio 5 dalimi, apyraše turi būti nurodomas visas daiktų, sudarančių palikimą, sąrašas, nurodant jų vertę ir aplinkybes, reikalingas jų vertei nustatyti, bei visos žinomos skolinės palikėjo teisės ir pareigos, nurodant palikėjo kreditorius ir skolininkus. Apyraše turi būti nurodytas visas palikėjui priklausantis turtas, taip pat ir tuo atveju, kai dėl apyrašo sudarymo kreipiasi pasirašantis įpėdinis, kuriam testamentu paliktas vienas konkretus daiktas. Antstolio sudarytas ir antstolio bei įpėdinio pasirašytas paveldimo turto apyrašas yra pagrindas notarui, patikrinus apyraše nurodytų daiktų priklausymą palikėjui nuosavybės teise, išduoti įpėdiniui paveldėjimo teisės liudijimą. Atkreiptinas dėmesys, kad nors paveldimo turto apyrašą sudaro antstolis, pagrindinis vaidmuo tenka įpėdiniui. Būtent įpėdinis privalo pateikti visus duomenis, reikalingus palikėjo turto apyrašui sudaryti. Be to, įpėdinis, dalyvavęs sudarant apyrašą, privalo pasirašyti paliudijimą, tolygų priesaikai, kad apyraše nurodytas visas įpėdiniui žinomas palikėjo turtas, visi palikėjo skoliniai reikalavimai ir skolinės pareigos.

Palikimo atsisakymas. Įpėdinis, turintis teisę paveldėti, tačiau to daryti nepageidaujantis, gali paduoti notarui pareiškimą dėl palikimo atsisakymo. Palikimo atsisakymas – vienašalis sandoris. Įpėdinis išreiškia savo valią dėl atsisakymo priimti palikimą. Įpėdinis negali atsisakyti palikimo su sąlygomis, išlygomis ar dalies palikimo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad palikimo atsisakymo sandoriui neprivaloma notarinė forma, kadangi palikimo atsisakymas – tai pareiškimo padavimas notarui, t. y. tvarkomasis techninio, ne teisinio pobūdžio veiksmas²⁷. Abejotina, ar palikimo atsisakymo esmė yra pareiškimo padavimas notarui. Svarbi yra įpėdinio valia ir pasekmių suvokimas.

23 Projektas „Paveldėjimas Europoje“. Latvija. Europos Sąjungos notariatų tarybos ir Europos notarų tinklo informacija. Priėgia per internetą <http://www.successions-europe.eu/en/latvia/topics/which-is-the-competent-authority-who-should-i-contact/> (žiūrėta 2013 12 01).

24 Projektas „Paveldėjimas Europoje“. Estija. Europos Sąjungos notariatų tarybos ir Europos notarų tinklo informacija. Priėgia per internetą <http://www.successions-europe.eu/en/estonia/topics/which-is-the-competent-authority-who-should-i-contact> (žiūrėta 2013 12 01).

25 E.Čaplinskienė *Kas atsakys už palikėjo skolas?*, in: *Paveldėjimo teisės Europėizacijos perspektyvos – linkę Europos testamentų*. Konferencijos, vykusios 2009 m. gruodžio 15 d. Vilniuje, pranešimai. Vilnius, 2010, p. 57.

26 J. Stripeikienė *Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje*, in: *Paveldėjimo teisės Europėizacijos perspektyvos – linkę Europos testamentų*. Konferencijos, vykusios 2009 m. gruodžio 15 d. Vilniuje, pranešimai. Vilnius, 2010, p. 23.

27 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-47/2009.

Palikimo atsisakymas yra sandoris, kuris turi įtakos ne tik paties atsisakančiojo įpėdinio, bet ir kitų įpėdinių teisėms ir pareigoms. Kaip nurodo A. Dambrauskaitė, palikimo atsisakymas sukelia gana radikalaus pobūdžio teisinės pasekmes, t. y. nepaveldi ne tik pats atsisakiusysis, bet yra negalima ir palikimo transmisija. Dėl šios priežasties įstatyme nustatytas specialus atsisakymo, kaip vienašalio sandorio, formos reikalavimas yra pagrįstas, nes dalyvaujant notarui atsiranda galimybės išaiškinti asmeniui atliekamo veiksmo prasmę ir teisinės pasekmės bei apsaugoti valią išreiškiantį asmenį nuo veiksmų, galinčių sukelti jam (ar jo paties įpėdiniams) nepalankių teisinių pasekmių²⁸. Taigi reikėtų atsižvelgti į palikimo atsisakymo pasekmes bei palikimo atsisakymo ir pasekmių išaiškinimo svarbą. Rekomenduotina, kad pareiškimą dėl palikimo atsisakymo tvirtintų notaras arba notarui jį pateiktų įpėdinio įgaliotas asmuo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat išaiškino, kad šį pareiškimą gali tvirtinti ne tik palikimo atsiradimo vietos, tačiau ir bet kuris kitas notaras²⁹.

Praktikoje diskutuojama, ar palikimo atsisakymas yra neatšaukiamas sandoris, ar gali įpėdinis, atsisakęs palikimo, vėliau pakeisti savo valią ir palikimą priimti. A. Vileita nurodo, kad palikimo atsisakymas yra neatšaukiamas sandoris, nes, vienam įpėdiniui atsisakius palikimo, teisę jį priimti įgyja kitas įpėdinis. Įpėdinis vienašaliu valios išreiškimu negali atimti iš kito asmens jam įstatymo suteiktos teisės priimti palikimą, kai šio atsisakė ankstesnis įpėdinis³⁰. V. Gaivenis ir A. Valiulis mano, kad įpėdinis gali per tris mėnesius atšaukti pareiškimą dėl palikimo atsisakymo, kadangi įstatymo, draudžiančio atšaukti tokį pareiškimą, nėra³¹. A. Dambrauskaitė taip pat teigia, kad atšaukti palikimo atsisakymą turėtų būti galima. Tačiau ji nurodo, kad, pripažinus galimybę atšaukti palikimo atsisakymo sandorį, Civiliniame kodekse reikėtų įtvirtinti tokio atšaukimo sąlygas, užtikrinančias ir įpėdinių, priėmusių palikimą vietoj atsisakiusiojo, teisėtus lūkesčius bei jų apsaugą, ir civilinės apyvartos stabilumą bei patikimumą³². Iš teismų praktikos galima daryti išvadą, kad palikimo atsisakymas – neatšaukiamas sandoris. Jeigu pareiškimas apie palikimo atsisakymą pateiktas notarui, jo negalima atsiimti, jį galima tik nuginčyti bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais teisme. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad palikimo atsisakymas, kaip ir jo priėmimas, yra besąlyginio, neatšaukiamo pobūdžio³³.

Jeigu palikimo atsisako nepilnametis ar neturintis visiško veiksnumo įpėdinis, šiam sandoriui atlikti reikalingas teismo leidimas (Civilinio kodekso 3.188 straipsnio 1 dalies 2 punktas ir 3.244 straipsnio 2 dalis ir 3 dalis).

Paveldėjimo bylą tvarkančio notaro priimti pareiškimai dėl palikimo atsisakymo nėra registruojami Testamentų registre, kadangi šio registro objektas yra tik palikimo priėmimo faktai. Tačiau būtų tikslinga išplėsti registro objektų sąrašą, įtraukiant į jį ir palikimo atsisakymo faktus. Šis faktas yra svarbus kitiems įpėdiniams bei kreditoriams. Jo neregistruojant registre, sudaroma galimybė palikimo atsisakiusiam įpėdiniui nuslėpti šį faktą ir pakeisti savo valią. Be to, suinteresuoti asmenys neturi informacijos, ar įpėdinis, kuris nėra įregistruotas Testamentų registre kaip palikimą priėmęs įpėdinis, yra palikimo atsisakęs ar tik nepadaavęs pareiškimo notarui dėl palikimo priėmimo.

Palikimo nepriėmimas. Nepageidaujantis paveldėti įpėdinis nebūtinai privalo atsisakyti palikimo. Jis gali palikimo nepriimti, t. y. neatlikti jokių aktyvių veiksmų tam, kad įgyvendintų savo teisę paveldėti. Palikimo nepriėmimo ir palikimo atsisakymo pasekmės yra tokios pačios – įpėdinis pasitraukia iš paveldėjimo santykių. Pasibaigus palikimo priėmimo terminui įpėdinio atsisakymas nuo palikimo jokios teisinės reikšmės neturi, kadangi jo įgyvendinta

28 A. Dambrauskaitė *Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės* // Jurisprudencija, 2008, Nr. 2 (104), p. 81.

29 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-47/2009.

30 A. Vileita *Paveldėjimo teisė*. Vilnius, 2011, p.124.

31 V. Gaivenis, A. Valiulis *Turto paveldėjimas: klausimai ir atsakymai*. Vilnius, 2002, p.71.

32 A. Dambrauskaitė, *op. cit.*, p. 79.

33 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2007.

teisė jau yra pasibaigusi³⁴. Tačiau galimi atvejai, kai įpėdinis, kuris nesikreipė į notarą, yra palikimą priėmęs pradėjęs faktiškai jį valdyti, todėl palikimo nepriėmęs įpėdinis gali paduoti notarui pareiškimą, kuriame nurodytų, kad jis palikimo nėra priėmęs faktiškai ir jokių pretenzijų neturi.

Kadangi palikimo nepriėmimas ir atsisakymas turi tas pačias teises pasekmes, jei nepilnamečio teisės neįgyvendinamos pasyviai, nesikreipiant į teismą dėl leidimo priimti (atsisakyti) palikimą, notaras turi būti aktyvus, užtikrinti, kad nepilnamečio interesai nebūtų pažeisti (pavyzdžiui, kreiptis į vaiko atstovus, informuoti atitinkamas institucijas – vaiko teisių apsaugos tarnybą, prokurorą). Siekdamas užtikrinti, kad nebūtų pažeistos palikimą priėmusių įpėdinių teisės, notaras, kreipdamasis į šias institucijas, gali nustatyti terminą, per kurį šioms institucijoms nesiėmus veiksmų, bus išduotas paveldėjimo teisės liudijimas palikimą laiku priėmusiems įpėdiniams.

Testamento paskelbimas. Civilinio kodekso 5.33 straipsnio 1 dalyje numatyta pareiga notarams skelbti testamentą (jei sudaryti keli testamentai – visus testamentus). Skelbiant bendrąjį sutuoktinių testamentą, skelbiama tik mirusiojo sutuoktinio valia (Civilinio kodekso 5.48 straipsnis). Įstatyme nurodyta, kad palikimo atsiradimo vietos notaras, sužinojęs apie testatoriaus mirtį, paskiria testamentą skelbimo dieną ir apie ją praneša žinomiems įpėdiniams bei kitiems suinteresuotiems asmenims. Testamento paskelbimą reglamentuojančiame straipsnyje yra vienintelis Civiliniame kodekse tiesiogiai nurodytas atvejis, kai notaras yra įpareigotas ieškoti įpėdinių – paskelbęs testamentą, notaras privalo imtis priemonių nustatyti įpėdinių ir kitų suinteresuotų asmenų, nedalyvavusių paskelbiant testamentą, gyvenamąją vietą ir kiek įmanoma greičiau pranešti jiems apie testamentą turinį. Notaras įpėdinių ir kitų suinteresuotų asmenų gyvenamąsias vietas, jei jos nenurodytos testamente, tikrina Gyventojų ir Juridinių asmenų registruose. Šią informaciją taip pat gali pateikti testamentą paskelbime dalyvavę asmenys, kiti įpėdiniai ar suinteresuoti asmenys. Įpėdinius ir kitus suinteresuotus asmenis, kurių gyvenamosios vietos notarui žinomos, notaras registruotu laišku kviečia atvykti pas jį ir susipažinti su testamentu turiniu.

Ilgą laiką po Civilinio kodekso įsigaliojimo buvo diskutuojama dėl Civilinio kodekso 5.33 straipsnio aiškinimo ir taikymo – ar, vadovaujantis šiuo straipsniu, turi būti skelbiami tik asmeniniai testamentai, ar visi testatoriaus sudaryti testamentai. Prieita prie išvados, kad skelbiami visi testamentai, t. y. skelbiami notaro patvirtinti testamentai, Civilinio kodekso 5.28 straipsnio 6 dalyje nurodytų asmenų patvirtinti ir perduoti notarui saugoti testamentai, asmeniniai testamentai, pagal Civilinio kodekso 5.31 straipsnį perduoti saugoti notarui. Tiesa, yra ir išimtis – testamentas gali būti neskelbiamas, jei testamentą notarui pateikia jame nurodytas įpėdinis. Pažymėtina, kad šiuo atveju pats paveldėjimo bylą tvarkantis notaras, atsižvelgdamas į konkrečią situaciją, sprendžia, ar skelbti įpėdinio pateiktą testamentą, ar ne.

Paveldėjimo bylą tvarkantis notaras gauna iš kitų palikėjo testamentus patvirtinusių ar priėmusių juos saugoti notarų testamentus ir juos skelbia. Įpėdiniai gali ir patys kreiptis į oficialųjį testamentą patvirtinusių notarą ar oficialiajam testamentui prilyginamą testamentą saugojantį notarą dėl testamentą dublikato ar kopijos (jei testamentas saugomas) gavimo ir pateikti jį palikimo atsiradimo vietos notarui. Jeigu asmeninis testamentas saugomas ne pas palikimo atsiradimo vietos notarą, šis kreipiasi į testamentą saugantį notarą dėl voko, kuriame saugomas testamentas, perdavimo. Apie voko, kuriame saugomas asmeninis testamentas, perdavimą surašomas priėmimo-perdavimo aktas, kurį pasirašo perduodantis ir priimančias notaras.

Skelbiant testamentą gali dalyvauti visi suinteresuoti asmenys. Dėl testamentą paskelbimo gali būti surašomas protokolas, tačiau jis nėra privalomas. Jeigu turi būti skelbiamas asmeninis testamentas, tai vokas, kuriame saugomas asmeninis testamentas, atplėšiamas tik

34 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2007.

per testamentą paskelbimą, dalyvaujant įpėdiniams ir kitiems suinteresuotiems asmenims.

Paveldėjimo teisių perleidimo sutarties tvirtinimas. Civiliniame kodekse, galiojusiame iki 2001 m. liepos 1 d., buvo numatyta, kad įpėdinis gali atsisakyti palikimo kito asmens naudai³⁵. 2001 m. įsigaliojusiame Civiliniame kodekse tokios galimybės nebėra, tačiau jame reglamentuota paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutartis. Paveldėjimo teisė yra turitinė teisė, todėl, kaip ir kitos turitinės teisės, gali būti perleidžiama. Nors Civilinio kodekso 6.426 straipsnyje reglamentuojamas tik paveldėjimo teisių pirkimo-pardavimo sutartys, tačiau, atsižvelgiant į civilinės teisės dispozityvumą, manytina, kad gali būti sudaromos ir neatlygintino paveldėjimo teisių perleidimo sutartys, t. y. dovanojimo sutartys. Paveldėjimo teisių perleidimo sandoris galimas tiek tokiu atveju, kai paveldėjimo teisiniai santykiai atsirado po 2000 m. Civilinio kodekso įsigaliojimo, tiek tada, kai paveldėjimo teisiniai santykiai atsirado iki šio kodekso įsigaliojimo.

Paveldėjimo teises perleidžiantis asmuo privalo garantuoti savo kaip įpėdinio statusą. Notarui, tvirtinančiam paveldėjimo teisių perleidimo sutartį, svarbu įsitikinti ir užtikrinti, kad šias teises perleistų įpėdinis. Nors paveldėjimo teisių perleidimo sutartį gali tvirtinti ne tik paveldėjimo bylą tvarkantis notaras, bet, atsižvelgiant į būtinumą turėti informacijos apie paveldėjimo bylą, paprastai būtent šis notaras tvirtina paveldėjimo teisių perleidimo sutartį. Jeigu paveldėjimo teises perleidžia nepilnametis ar neturintis visiško veiksnio asmuo, sandoriui sudaryti reikalingas teismo leidimas. Notaras neturi reikalauti, kad kitiems įpėdiniams būtų pasiūlyta įsigyti perleidžiamas paveldėjimo teises pirmumo teise, kadangi Civilinio kodekso 4.79 straipsnis perleidžiant paveldėjimo teises netaikomas³⁶.

Remiantis Civilinio kodekso 6.426 straipsnio 1 dalimi, palikimą sudarantis turtas neprivalo būti detalizuotas paveldėjimo teisių perleidimo sutartyje. Įpėdinis neprivalo perleisti visų savo paveldėjimo teisių. Jis gali perleisti idealiąją dalį paveldėjimo teisių, bet negali perleisti paveldėjimo teisių į konkrečius daiktus. Jeigu įpėdinis paveldi ir pagal įstatymą, ir pagal testamentą, jis negali perleisti paveldėjimo teisių tik pagal vieną iš pagrindų.

Siekdamas užtikrinti, kad Testamentų registre būtų aktuali ir teisinga informacija apie palikimą paveldinčius asmenis, notaras, patvirtinęs paveldėjimo teisių perleidimo sandorį, praneša apie jį Testamentų registru.

Paveldėjimo teises įgijusiam asmeniui išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas, atsižvelgiant į tai, kokių pagrindų turėjo teisė paveldėti paveldėjimo teises perleidęs įpėdinis. Tai yra, jei įpėdinis, paveldintis pagal įstatymą, perleido paveldėjimo teises, tai jas įgijusiam asmeniui išduodamas Paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimas. Jeigu paveldėjimo teises perleido pagal testamentą paveldintis įpėdinis, paveldėjimo teises įgijusiam asmeniui išduodamas Paveldėjimo teisės pagal testamentą liudijimas.

Kreditorių pareiškimų priėmimas. Civilinio kodekso 5.63 straipsnyje reglamentuojama kreditorių reikalavimų pareiškimo ir tenkinimo tvarka. Nors šio straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad palikėjo kreditoriai reikalavimus turi pareikšti palikimą priėmusiems įpėdiniams, testamentą vykdytojui arba palikimo administratoriui, arba pareikšti teisme ieškinį dėl paveldimo turto, kreditoriai labai dažnai informaciją apie reikalavimus pateikia palikimo atsiradimo vietos notarams. Kadangi notarams kreditorių reikalavimai neturi būti pareiškiami, notarai, esant kreditorių prašymui, šią informaciją perduoda įpėdiniams, jeigu jie kreipiasi (yra kreipęsi) į notarą dėl palikimo priėmimo.

Notarai taip pat suteikia kreditoriams informaciją apie palikimą priėmusius įpėdinius, jeigu palikimas priimtas iki 2010 m. kovo 30 d., kai Testamentų registre dar nebuvo registruojami duomenys apie palikimą priėmusius asmenis. Notaras, atsižvelgdamas į Civilinio kodekso 5.63 straipsnį, išduoda mirusiojo asmens kreditoriams liudijimą apie mirusiojo asmens paliki-

35 1964 m. Civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 591 straipsnio 1 dalis // Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138.
36 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2010.

mą priėmusius įpėdinius, jeigu paveldėjimo teisės liudijimas dar nėra išduotas, arba liudijimą apie įpėdinius, kuriems išduotas paveldėjimo teisės liudijimas, jeigu paveldėjimo teisės liudijimas jau yra išduotas. Jeigu duomenys apie palikimą priėmusius įpėdinius yra įregistruoti Testamentų registre, atsižvelgiant į Civilinio kodekso 4.262 straipsnyje įtvirtintą viešų registru duomenų teisingumo ir išsamumo prezumpciją, palikėjo kreditoriai ir kiti suinteresuoti asmenys turėtų dėl informacijos apie įpėdinius gavimo kreiptis į Testamentų registrą.

13.2. PAVELDĖJIMO TEISĖS LIUDIJIMŲ IŠDAVIMAS

Paprastai notaro tvarkoma paveldėjimo byla užbaigiama paveldėjimo teisės liudijimo išdavimu. Kaip nurodyta Civilinio kodekso 5.66 straipsnyje, įpėdinis gali prašyti palikimo atsiradimo vietos notaro išduoti jam paveldėjimo teisės liudijimą. Paveldėjimo teisės liudijimas yra dokumentas, kuriame įtvirtinama, kad po palikėjo mirties įpėdinis priėmė palikimą, ir detalizuojamas įpėdinio paveldėtas turtas. Nuosavybės teisė į paveldėtą turtą įgyjama palikimo priėmimu ir priklauso įpėdiniui nuo palikimo atsiradimo momento nepriklausomai nuo to, ar įpėdinis yra gavęs paveldėjimo teisės liudijimą. Tam, kad teisės į paveldėtą turtą galėtų įgyvendinti visa apimtimi (įregistruoti teises į privalomai registruotiną turtą, sudaryti jo perleidimo sandorius ir pan.), įpėdinis gali prašyti notaro išduoti dokumentą, kuris patvirtina jo teisių į palikimą įgijimą – paveldėjimo teisės liudijimą (Civilinio kodekso 5.66 straipsnis)³⁷.

Notaras paveldėjimo teisės liudijimą išduoda tik palikimą įstatymų nustatyta tvarka ir terminais priėmusiems įpėdiniams. Paveldėjimo teisės liudijimas išduodamas visiems palikimą priėmusiems įpėdiniams, nepriklausomai nuo palikimo priėmimo būdo, t. y. paveldėjimo teisės liudijimas išduodamas tiek įpėdiniams, kurie priėmė palikimą paduodami pareiškimą notarui, tiek įpėdiniams, kurie palikimą priėmė pradėdami paveldimą turtą faktiškai valdyti. Kad būtų išduotas paveldėjimo teisės liudijimas, notarui pateikiami dokumentai, patvirtinantys mirusiojo nuosavybės teisę į palikimą sudarantį turtą. Jeigu bent vienas iš palikėjo įpėdinių yra priėmęs palikimą pagal apyrašą, tai visi įpėdiniai laikomi priėmusiais palikimą pagal apyrašą (Civilinio kodekso 5.53 straipsnio 1 dalis). Tokiu atveju jiems išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas pagal apyrašą. Jeigu tikrindamas į apyrašą įrašyto turto priklausymą nuosavybės teise palikėjui notaras pastebi netikslumų apyraše, įpėdinis informuojamas, kad jis turi gauti vykdomąjį pavedimą dėl apyrašo papildymo ir kreiptis į antstolį dėl apyrašo papildymo ar patikslinimo.

Pažymėtina, kad paveldėjimo teisės liudijimas yra išduodamas ir testamentinės išskirtinės gavėjui (asmeniui, kurio naudai įpėdinis turi įvykdyti kokią nors prievolę remiantis testatoriaus testamente išreikšta valia). Paveldėjimo teisės liudijimas išduodamas, kai testamentinės išskirtinės gavėjas įstatymų nustatyta tvarka ir terminais priima testamentinę išskirtinę. Testamentinė išskirtinė (kuriai priėmė testamentinės išskirtinės gavėjas) taip pat įrašoma įpėdiniui išduodamo paveldėjimo teisės liudijimo pastabose.

Civiliniame kodekse nurodyta, kad paveldėjimo teisės liudijimas išduodamas suėjus trims mėnesiams nuo palikimo atsiradimo dienos (Civilinio kodekso 5.67 straipsnio 1 dalis). Jis gali būti išduotas anksčiau, jei notaras turi duomenų, kad be įpėdinių, prašančių išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, kitų įpėdinių nėra. Atsižvelgiant į šias Civilinio kodekso nuostatas, paprastai paveldėjimo teisės liudijimas įpėdiniams išduodamas ne anksčiau negu po trijų mėnesių nuo palikimo atsiradimo dienos. Terminas, iki kada įpėdinis gali prašyti išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, nėra nustatytas. Vadinas, palikimą laiku ir tinkamai priėmęs įpėdinis gali prašyti išduoti paveldėjimo teisės liudijimą bet kuriuo metu, suėjus trims mėnesiams nuo palikimo atsiradimo dienos (nors ir praėjus trejiems, dešimčiai ar daugiau metų). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra nurodęs, kad „įstatyme <...> nenustatyta terminų, per ku-

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-240/2008.

riuos palikimą priėmęs įpėdinis gali prašyti išduoti paveldėjimo teisės liudijimą, t. y. šios teisės įgyvendinimas laiko atžvilgiu yra neribojamas³⁸.

Paveldėjimo teisės liudijimų formas nustato teisingumo ministras³⁹. Kadangi Lietuvoje galimi du paveldėjimo pagrindai – testamentas arba įstatymas, tai gali būti išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas pagal testamentą arba pagal įstatymą.

Testamentinis paveldėjimas turi prioritetą prieš paveldėjimą pagal įstatymą. Nuo 2001 m. liepos 1 d. visi notarų ir konsulinų pareigūnų patvirtintą testamentai registruojami Testamentų registre. Notaras, priėmęs įpėdinio pareiškimą dėl palikimo priėmimo, patikrina Testamentų registre, ar palikėjas nebuvo sudaręs testamentą. Jeigu testamentas yra sudarytas, testamentinis įpėdinis paveldi pagal testamentą ir jam išduodamas paveldėjimo teisės pagal testamentą liudijimas.

Jeigu palikėjas nebuvo sudaręs testamentą, įpėdiniai paveldi pagal įstatymą ir jiems išduodamas paveldėjimo teisės pagal įstatymą liudijimas. Paveldint pagal įstatymą, notaras vadovaujasi Civilinio kodekso 5.11 straipsnyje nustatytais įpėdinių eilėmis. Lietuvos teisė pirmenybę suteikia jaunesniajai kartai – pirmos eilės įpėdiniai yra tik palikėjo vaikai (kartu su jais paveldi mirusiojo sutuoktinis). Mirusiojo tėvai yra jau antros eilės įpėdiniai. Vokietijos teisė taip pat pirmenybę suteikia jaunesniajai kartai⁴⁰.

Kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Estijoje⁴¹, Vokietijoje⁴²) paveldėjimo pagrindu gali būti ir sutartis dėl paveldėjimo. Palikėjas sudaro sutartį, kuria gali paskirti įpėdinius, testamentinės išskirtinės gavėjus. Sudaręs tokią sutartį, palikėjas vienašališkai savo valios pakeisti negali, tačiau sutarties sudarymas neriboja jo teisės disponuoti jam priklausančiu turtu. Tokiai sutarčiai Vokietijoje⁴³ ir Estijoje⁴⁴ privaloma notarinė forma.

Jeigu palikimas, vadovaujantis Civilinio kodekso 5.62 straipsniu, pereina valstybei, ją atstovaujanti institucijai išduodamas palikimo perėjimo valstybei liudijimas⁴⁵.

Paveldėjimo teisės liudijime nurodomi duomenys apie palikėją, įpėdinį (įpėdinius), paveldėjimo pagrindą bei aprašomas palikimą sudarantis turtas. Testamentiniai pageidavimai ir įpareigojimai į paveldėjimo teisės liudijimą neįrašomi, tačiau notaras įpėdinį su jais supažindina. Į paveldėjimo teisės liudijimą neįrašomos ir paveldimos turtinės prievolės bei įpėdiniams tenkančios jų dalys.

Paveldėjimo teisės liudijimo egzempliorių skaičius neribojamas – kiekvienas įpėdinis gali gauti paveldėjimo teisės liudijimo egzempliorių. Jei dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo kreipiasi visi įpėdiniai kartu, jiems išduodamas vienas paveldėjimo teisės liudijimas (vientisas dokumentas, apimantis visus įpėdinius ir visą turtą). Jei dėl paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo kreipiasi tik vienas iš kelių palikimą priėmusių įpėdinių, jam išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas į jam priklausančią paveldimo turto dalį. Šio liudijimo pastaboje rekomenduojama nurodyti, kad į likusią turto dalį paveldėjimo teisės liudijimas neišduotas (arba išduotas kitiems įpėdiniams). Įpėdinio pageidavimu notaras gali perduoti įpėdinio prašymą įregistruoti jo daiktines teises į nekilnojamuosius daiktus paveldėjimo teisės liudijimo pagrindu.

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-240/2008.

39 Paveldėjimo teisės liudijimų formos nustatytos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. kovo 15 d. įsakymu Nr.1R-64, Dėl notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notariųjų liudijimų formų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 43-1418.

40 Vokietijos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1924 str. Priega per internetą http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p6394 (žiūrėta 2013 11 25).

41 Projektas „Paveldėjimas Europoje“. Estija. Europos Sąjungos notariatų tarybos ir Europos notarų tinklo informacija. Priega per internetą <http://www.successions-europe.eu/en/estonia/topics/how-is-a-will-drawn-up-and-can-i-register-it> (žiūrėta 2013 12 01).

42 Projektas „Paveldėjimas Europoje“. Vokietija. Europos Sąjungos notariatų tarybos ir Europos notarų tinklo informacija. Priega per internetą <http://www.successions-europe.eu/en/germany/topics/how-is-a-will-drawn-up-and-can-i-register-it> (žiūrėta 2013 12 01).

43 *Ibid.*

44 *Bendrieji paveldėjimo principai*. Priega per internetą <http://www.notar.ee/894> (žiūrėta 2013 12 17).

45 Vadovaujantis Lietuvos Respublikos žemės įstatymu (su pakeitimais ir papildymais) 32 straipsnio 3 dalies 5 punktu, valstybei paveldint žemė, valstybės vardu veikia Nacionalinė žemės tarnyba (Valstybės žinios, 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868). Paveldint kitą turtą, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimu Nr. 634 patvirtintomis Bešeimininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų, lobių ir radiinių perdavimo, apsaikymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekoms taisyklėmis (su pakeitimais ir papildymais), valstybės vardu veikia Valstybinė mokesčių inspekcija (Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3119).

du Nekilnojamojo turto registre.

Jeigu įpėdinis, vadovaujantis Lietuvos Respublikos paveldimo turto mokesčio įstatymu⁴⁶, turi mokėti paveldimo turto mokestį, jis šį mokestį turi sumokėti iki paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo, išskyrus tuos atvejus, kai jam mokesčio sumokėjimo terminai yra atidėti ar jis nuo mokesčio mokėjimo atleistas. Šios nuostatos įgyvendinimą užtikrina paveldėjimo teisės liudijimą išduodantis notaras.

Jeigu įpėdinis jau po paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo sužino apie kitą palikėjui priklaususį turtą, jis turi kreiptis į notarą, pateikti nuosavybės teisę patvirtinančius dokumentus, ir jam išduodamas papildomas paveldėjimo teisės liudijimas.

Išduotas paveldėjimo teisės liudijimas sukelia teises pasekmes – įpėdinis gali registruoti turtą valstybės registruose savo vardu, jis gali laisvai disponuoti turtu. Jeigu jau išdavus pasitebima, kad yra aritmetinių ar kitų aiškių apsirikimo klaidų, nekeičiančių dokumento esmės, jas notaras gali ištaisyti, jeigu jam pateikiami visi paveldėjimo teisės liudijimų egzemplioriai. Tačiau jeigu paveldėjimo teisės liudijime yra ne rašymo apsirikimų, tačiau kitokios klaidos (pavyzdžiui, neteisingai nustatyta įpėdinio dalis), tokių klaidų notaras pats netaiso – įpėdinis turi kreiptis į teismą ginčydamas paveldėjimo teisės liudijimo teisėtumą⁴⁷.

Paveldimo turto pasidalijimo sutarties tvirtinimas. Kai yra keletas įpėdinių, jų paveldėtas turtas yra visų šių įpėdinių bendroji dalinė nuosavybė, jeigu testamentu nenustatyta kitaip, t. y. jeigu testatorius nėra testamente palikęs konkrečioms įpėdinėms konkrečių daiktų. Įpėdiniai, nenorintys valdyti paveldėto turto (ar atskirų daiktų) bendrosios dalinės nuosavybės teise, gali bendru sutarimu paveldimą turtą pasidalinti. Pasidalinimas galimas iki įpėdinių teisių į daiktus įregistravimo viešame registre (Civilinio kodekso 5.70 straipsnio 1 dalis). Paveldimo turto pasidalijimas negalimas, jeigu testatorius testamentu nustatė terminą, per kurį įpėdiniai paveldėtą turtą valdo bendrai, taip pat iki įpėdinio pagal įstatymą ar pagal testamentą gimimo (Civilinio kodekso 5.69 straipsnio 2 dalis).

Jeigu paveldimo turto pasidalijimo sutarties objektas yra ir nekilnojamas daiktas, tai sutarčiai privaloma notarinė forma. Įpėdiniai gali dalius daiktus pasidalinti natūra, nedalūs daiktai gali būti atiduodami vienam iš įpėdinių, kitiems įpėdinėms kompensuojant kitu paveldimu turtu arba kitu įpėdinio turtu ar pinigais. Atkreiptinas dėmesys, kad įpėdinis kitiems įpėdinėms nebūtinai privalo kompensuoti kitu paveldimu turtu, jis gali jiems sumokėti pinigais ar perduoti jam asmeninės nuosavybės teise priklausantį turtą. Įpėdiniai taip pat gali susitarti dėl nedalių daiktų valdymo bendrosios dalinės nuosavybės teise.

Jeigu įpėdiniai nesusitaria dėl paveldimo turto pasidalijimo, bet kurio iš jų prašymu paveldimą turtą gali padalinti teismas.

13.3. NUOSAVYBĖS TEISĖS LIUDIJIMŲ IŠDAVIMAS

Civilinio kodekso 3.87 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė. Kas pripažįstama bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, detalizuojama Civilinio kodekso 3.88 straipsnyje, o išimties iš šios taisyklės nurodytos Civilinio kodekso 3.89 straipsnyje, reglamentuojančiame, kas pripažįstama asmenine sutuoktinių nuosavybe. Taip pat kitoks nei įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas gali būti nustatytas vedybų sutartyje.

Kai miršta vienas iš sutuoktinių, negali būti paveldimas visas turtas, esantis bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe, gali būti paveldima tik mirusiojo dalis bendrojoje jungtinėje nuosavybėje. Nesant ginčo, funkcija išskirti sutuoktinio dalį bendrojoje jungtinėje nuosavybėje,

46 Lietuvos Respublikos paveldimo turto mokesčio įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5531.

47 Plačiau apie klaidų taisymą notaro patvirtintuose (sudarytuose) dokumentuose žr. 11 skyriaus „Notariniai veiksmai ir jų atlikimo taisyklės“ 11.14 poskyrį „Notarinių dokumentų taisymas“.

yra suteikta palikimo atsiradimo vietos notarui. Notariato įstatymo 52 straipsnyje aptiriamos dvi situacijos:

- kai bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe esantis turtas įregistruotas mirusiojo vardu, pergyvenusio sutuoktinio prašymu jam išduodamas nuosavybės teisės liudijimas į pusę bendro turto, įgyto santuokos metu;
- kai bendraja jungtine sutuoktinių nuosavybe esantis turtas įregistruotas pergyvenusio sutuoktinio vardu, jam sutinkant išduodamas mirusiojo sutuoktinio dalį nustatantis nuosavybės teisės liudijimas.

Nors iki Civilinio kodekso įsigaliojimo (2001 m. liepos 1 d.) teisinis reguliavimas buvo toks pat (Santuokos ir šeimos kodekso⁴⁸ 21 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta, kad turtas, sutuoktinių įgytas santuokos metu, yra bendroji jungtinė jų nuosavybė. Šio straipsnio 3 dalyje buvo nurodyta, kad turtas, įgytas santuokos metu, laikomas priklausančiu abiem sutuoktiniams, nors jis įformintas vieno iš jų vardu), tačiau notarinė praktika buvo kitokia. Tais atvejais, kai turtas buvo įregistruotas gyvojo sutuoktinio vardu, mirusio sutuoktinio dalis iš bendrosios jungtinės nuosavybės paprastai nebūdavo išskiriama ir mirusiojo sutuoktinio dalį nustatantis nuosavybės teisės liudijimas nebūdavo išduodamas. Įsigaliojus Civiliniam kodeksui, ši praktika buvo pakeista ir šiuo metu, net ir tvarkant paveldėjimo bylas, kai asmenys yra mirę iki Civilinio kodekso įsigaliojimo, yra išskiriama mirusiojo sutuoktinio dalis bendrojoje jungtinėje nuosavybėje ir išduodamas nuosavybės teisės liudijimas, nustatantis jo dalį bendrojoje nuosavybėje.

Jeigu mirusiojo turtas yra bendroji jungtinė nuosavybė, o pergyvenęs sutuoktinis nesikreipia į notarą ir neduoda sutikimo dėl nuosavybės teisės liudijimo išdavimo, dėl mirusiojo dalies bendrojoje jungtinėje nuosavybėje nustatymo įpėdiniai turėtų kreiptis į teismą.

Pergyvenęs sutuoktinis, kreipdamasis į notarą, turi pateikti asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, sutuoktinio mirtį patvirtinantį dokumentą (jei dar neužvesta paveldėjimo byla), santuokos liudijimą bei turto, įgyto bendrosios jungtinės nuosavybės teise, nuosavybę patvirtinančius dokumentus. Jis taip pat turi parašyti prašymą ar sutikimą dėl nuosavybės teisės liudijimo išdavimo.

Klausimai

1. Kokį vaidmenį atlieka notaras paveldėjimo procese?
2. Ar gali įpėdinis palikimą priimti ar jo atsisakyti neveikimu?
3. Kaip skaičiuojamas terminas palikimui priimti antros ir tolesnių eilių įpėdiniams?
4. Ar valią dėl palikimo priėmimo ar jo atsisakymo išreiškęs įpėdinis gali ją pakeisti?
5. Kokius dokumentus notarui turi pateikti įpėdinis, ketinantis paveldėti mirusiojo turtą?
6. Kada įpėdinis gali (turi) apsispręsti, ar jis pageidauja palikimą priimti pagal paveldimo turto apyrašą?
7. Kokių rūšių testamentai yra skelbiami?
8. Kokia yra testamentų skelbimo tvarka?
9. Kaip palikėjo kreditoriai gali gauti informaciją apie palikimą priėmusius įpėdinis?
10. Kas gali būti paveldėjimo teisių perleidimo objektas?
11. Koks yra paveldėjimo teisės liudijimo išdavimo terminas?
12. Kokia yra paveldėjimo teisės liudijimo reikšmė?
13. Kaip ir iki kada įpėdiniai gali dalintis paveldimą turtą?
14. Ar visais atvejais, kai turtas yra registruotas mirusiojo vardu, turi būti išduodamas nuosavybės teisės liudijimas, nustatantis pergyvenusio sutuoktinio dalį?

48 Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Vyriausybės žinios, 1969, Nr. 21-186.

14 skyrius

NOTARŲ FUNKCIJOS JURIDINIŲ ASMENŲ STEIGIMO PROCESĖ

Juridinio asmens steigimas yra tam tikras valstybės reglamentuotas procesas, apimantis visumą reikalavimų bei veiksmų, kuriuos reikia atlikti, norint sukurti naują savarankišką civilinių teisinių santykių subjektą – juridinį asmenį. Šis procesas užbaigiamas juridinio asmens teisinio statuso pripažinimu. Pažymėtina, kad juridinio asmens „steigimo“ sąvoka yra gana plati ir apima tokių reikalavimų ir veiksmų visumą, kaip asmenų valios įsteigti juridinį asmenį išreiškimas, tam tikrų steigimo dokumentų sudarymas bei jų pasirašymas, juridinio asmens pavadinimo pasirinkimas, veiklos tikslų bei objekto nustatymas, valdymo organų sistemos parinkimas ir kitų teisės aktuose numatytų privalomų nuostatų įtraukimas į steigimo dokumentus. Juridinio asmens teisiniam statusui įgyti taip pat nustatomi ir kiti papildomi formalūs reikalavimai, tokie kaip įstatinio kapitalo suformavimas ir buveinės užsitikrinimas, tam tikro leidimo (licencijos) gavimas ir kt., galiausiai – atsakingos institucijos steigimo proceso ir steigimo dokumentų teisėtumo patikrinimas bei registracija. Skirtingų teisinių formų juridiniams asmenims yra nustatomi skirtingi reikalavimai¹.

Juridinio asmens registracija gali reikšti tik formalų jau įsteigto juridinio asmens įtraukimą į registrą arba juridinio asmens subjektiškumo atsiradimo momentą, kada registраторius išduoda pažymėjimą, registro išrašą ar kitą dokumentą, kuriuo valstybė pripažįsta naujo juridinio asmens atsiradimą ir suteikia šiam teisinį subjektiškumą². Vienose valstybėse, tarp jų ir Lietuvoje, juridinis asmuo laikomas įsteigtu nuo jo įregistravimo Juridinių asmenų registre³, todėl teisinė juridinio asmens registracija yra imperatyvus reikalavimas. Tuo tarpu kitose valstybėse juridinio asmens įregistravimas juridinių asmenų (ar panašiam) registre yra tik fakultatyvus reikalavimas. Pavyzdžiui, Olandijoje, Italijoje juridinio asmens subjektiškumas pripažįstamas nuo to momento, kai steigimo dokumentus nustatyta tvarka patvirtina notaras, o juridinio asmens steigimo dokumentų pateikimas registrui laikomas tik formaliu informacijos paviešėjimu (išskyrus tam tikras išimtis)⁴. Šiuo atveju steigėjai pasirašo visus reikalingus steigimo dokumentus bei įvykdo kitus būtinus reikalavimus ir pateikia juos atsakingai institucijai, t. y. pareiškia apie savo valią įsteigti juridinį asmenį. Atsakinga institucija atlieka teisinę kontrolę, t. y. patikrina, ar yra įgyvendinti visi reikalavimai, būtini juridiniam asmeniui įsteigti, ar nėra imperatyvių teisės normų pažeidimų. Patikrinus steigimo dokumentus ir duomenis bei neradus pažeidimų, jie yra įregistruojami ir išduodamas pažymėjimas, registro išrašas ar kitas dokumentas, liudijantis apie naujo juridinio asmens atsiradimą. Pažymėtina, kad registras negali atsisakyti įregistruoti juridinio asmens, nesant objektyvių teisės aktuose įtvirtintų pagrindų. Patikros funkciją įstatymų leidėjas dažniausiai patiki tam tikrai valstybės institucijai, teismui arba notarui, kurie yra kompetentingi ir gali užtikrinti objektyvumą bei nešališkumą⁵. Lotyniškojo notariato sistemai priklausančiose valstybėse ši funkcija dažniausiai pavedama

1 Plačiau apie juridinio asmens steigimo tvarką žr. D. Kazlovskis *Notaro vaidmuo steigiant juridinius asmenis Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse*. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2005.

2 *Ibid.*

3 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 2.63 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

4 Pažymėtina, kad dažniausiai neįregistruvus juridinio asmens duomenų viešame registre, jais negalima remtis prieš sąžiningus trečiuosius asmenis, jei jiems tie duomenys nėra žinomi.

5 D. Kazlovskis, *op. cit.*

notarams⁶. Pavyzdžiui, šią funkciją notarai vykdo Austrijoje, Olandijoje, Italijoje, Vokietijoje, Ispanijoje ir kt.⁷

Lietuvoje pagrindinė preventyvi juridinių asmenų steigimo proceso teisėtumo kontrolė pavesta notarui. Jam priklauso svarbus ir atsakingas vaidmuo, užtikrinant civilinių teisinių santykių subjektų teisinį saugumą, teisėtą civilinę apyvertą bei galimą civilinių ginčų prevenciją, garantuojant tiek pačių juridinių asmenų steigimo, tiek jau įsteigtų juridinių asmenų steigimo dokumentų ir duomenų pakeitimo teisėtumą. Ši funkcija notarui buvo suteikta 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui⁸, o realiai ją vykdyti notarai pradėjo nuo 2004 m. sausio 1 d., įgyvendinus atitinkamas Civilinio kodekso nuostatas ir pradėjus veikti Juridinių asmenų registru.

Civilinio kodekso 2.64 straipsnio 2 dalies 4 punkte numatyta, kad juridiniam asmeniui įregistruoti Juridinių asmenų registre, be kitų dokumentų, turi būti pateikti dokumentai, patvirtinantys registru pateikiamų duomenų tikrumą ir steigimo dokumentų atitiktį įstatymų reikalavimams, taip pat dokumentai, patvirtinantys, kad juridinį asmenį registruoti galima, nes įstatymuose ar steigimo sandoryje nustatytos prievolės įvykdytos ir atsirado įstatymuose ar steigimo dokumentuose numatytos aplinkybės. Šiuos dokumentus surašo ar tvirtina notaras, išskyrus Juridinių asmenų registro nuostatų numatytais atvejais. Taigi notarui buvo patikėta funkcija tvirtinti juridinių asmenų steigimo dokumentus bei duomenis, kurie teikiami Juridinių asmenų registru. Paminėtina, kad Lietuvos juridinių asmenų steigimo ir registravimo sistemos kūrimo procese buvo atsižvelgta ne tik į Europos Sąjungos direktyvose įtvirtintas nuostatas, bet ir į kitų ES valstybių teisinio reglamentavimo bei veiklos praktiką. Sėkminga veikiančių užsienio valstybių juridinių asmenų steigimo ir registravimo sistemų praktika lėmė, jog Lietuvoje kontrolės funkcijos iš atsakingos valstybinės institucijos (Įmonių registro) buvo perkeltos notarams, o Juridinių asmenų registro tvarkytojui patikėta formali pateiktų dokumentų ir duomenų kontrolė.

Taigi nuo 2004 m. sausio 1 d., įgyvendinant Europos Sąjungos teisės aktus bei Civilinio kodekso nuostatas, iki tol Lietuvoje buvusią juridinių asmenų registracijos sistemą, vykdytą vietos savivaldybėse bei Įmonių registre, pakeitė vieninga juridinių asmenų registracijos sistema – Juridinių asmenų registras. Juridinių asmenų registras yra viešas valstybės registras, kurio paskirtis – registruoti juridinius asmenis, jų filialus ir atstovybes, užsienio juridinių asmenų ir kitų organizacijų filialus ir atstovybes, taip pat rinkti, kaupti, apdoroti, sisteminti, saugoti ir teikti duomenis, informaciją ir dokumentus apie juos⁹. Šio registro tvarkytojas yra valstybės įmonė Registrų centras, o registro valdytojas – Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija¹⁰. Prieš pateikiant steigimo dokumentus ir duomenis Juridinių asmenų registru, turi būti atlikta jų teisėtumo kontrolė. Pažymėtina, kad nors pagrindinė juridinio asmens steigimo teisėtumo kontrolė pavesta notarui, tačiau įstatymų leidėjas tam tikrais atvejais šią funkciją vykdyti įgaliojo ir dvi kitas institucijas: Teisingumo ministeriją bei VĮ Registrų centrą. Tačiau kalbant apie steigiamų juridinių asmenų steigimo dokumentų ir duomenų patikrą, šių dviejų institucijų vykdomos funkcijos laikytinos labiau išimtimi iš bendrosios taisyklės. Minėtame Civilinio kodekso 2.64 straipsnio 2 dalies 4 punkte numatytas bendras principas, pagal kurį juridinių asmenų steigimo dokumentų teisinį tyrimą, išskyrus Juridinių asmenų registro nuostatuose numatytus išimtinis atvejus, turi atlikti notaras. Taigi pagrindinis vaidmuo, užtikrinant juridinio asmens steigimo teisėtumo kontrolę, ir atsakomybė tenka notarui. Be to, pagal savo

6 R. Bock *Notaras ir Europos įmonių teisė*. Vokietijos tarptautinio teisinio bendradarbiavimo fondo, bendradarbiaujant su Vokietijos Koblenco ir Lietuvos notarų rūmais, šeštojo kollokviumo „Prevencinė teisės sauga“ medžiaga. Vilnius, 2005, p. 30–31.

7 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

8 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262; Nr. 77 (atitaisymas); Nr. 80 (atitaisymas); Nr. 82 (atitaisymas).

9 Juridinių asmenų registro nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407 (su pakeitimais ir papildymais), 2, 3, 4, 6 punktai // Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810.

10 *Ibid.*, 7, 8, 9 punktai.

esmę Juridinių asmenų registras, gavęs notaro patvirtintus dokumentus, neturi teisės abejoti notaro patvirtintais dokumentais ir duomenimis ir atlikti jų teisėtumo kontrolę, o turi atlikti tik formalią pateiktų dokumentų kontrolę ir, neradęs pažeidimų, registruoti juridinį asmenį.

Igyvendinant Civilinio kodekso 2.64 straipsnio 2 dalies 4 punkte notarui numatytas funkcijas, susijusias su juridinių asmenų steigimo teisėtumo kontrolės vykdymu, buvo papildytas Lietuvos Respublikos notariato įstatymo¹¹ 26 straipsnyje numatytas notarinių veiksmų sąrašas¹². Notariato įstatymo 26 straipsnio 1 dalies 16 ir 17 punktuose numatyta, kad notaras juridinių asmenų steigimo procese atlieka tokius notarinius veiksmus:

- 1) surašo ar tvirtina dokumentus dėl Juridinių asmenų registruoti pateikiamų duomenų tikrumo ir tvirtina, kad juridinį asmenį registruoti galima, nes įstatymuose ar steigimo sandoryje nustatytos prievolės yra įvykdytos ir atsirado įstatymuose ar steigimo dokumentuose numatytos aplinkybės;
- 2) tvirtina juridinių asmenų steigimo dokumentų atitiktį įstatymų reikalavimams. Taigi skirtini du juridiniam asmeniui įsteigti būtini notariniai veiksmai.

Pirmuoju atveju notaras, atlikęs teisinį tyrimą, surašo ir tvirtina nustatytos formos prašymą registruoti juridinį asmenį Juridinių asmenų registre (taip pat kitas Juridinių asmenų registro tvarkytojui pateikiamas formas)¹³, kurio gale parašo tvirtinamąjį įrašą, pasirašo bei uždeda savo antspaudą. Prašyme įrašyti duomenys registruojami Juridinių asmenų registre. Tokiu būdu notaras patvirtina ne tik Juridinių asmenų registruoti teikiamame prašyme surašytų duomenų tikrumą, bet ir tai, kad juridinį asmenį registruoti galima, nes įstatymuose ar steigimo sandoryje nustatytos prievolės yra įvykdytos ir atsirado įstatymuose ar steigimo dokumentuose numatytos aplinkybės. Pavyzdžiui, notaras patikrina juridinio asmens steigėjo asmens tapatybę ir įsitikina jo veiksniumu; patikrina atstovo įgaliojimus ir patalpų juridinio asmens buveinei registruoti suteikimo teisėtumą; ar steigiamasis susirinkimas, kuriame buvo priimtas sprendimas įsteigti juridinį asmenį, buvo sušauktas ir vyko laikantis įstatymų nustatytų reikalavimų; ar steigiant uždarąją akcinę bendrovę buvo įvertinti nepiniginiai įnašai, kuriais iš dalies apmokamos akcijos, įmokėti visi pradiniai įnašai už pasirašytas akcijas (apmokėtas įstatinis kapitalas); ar steigiamas juridinis asmuo gali savo pavadinime vartoti Lietuvos vardą¹⁴ ir kt.

Prie prašymo registruoti juridinį asmenį Juridinių asmenų registre, priklausomai nuo steigiamo juridinio asmens teisinės formos, taip pat pateikiami papildomi priedai su informacija ir duomenimis, kuriuos būtina pateikti Juridinių asmenų registruoti, steigiant atitinkamą juridinį asmenį: kitos nustatytos Juridinių asmenų registruoti pateikiamos formos (pavyzdžiui, vienasmenio valdymo organo, prokuristo, akcininko, savininko ir kt.); tokie dokumentai, kaip steigimo sutartis, licencija, jeigu pagal įstatymus ji turi būti išduota iki juridinio asmens įsteigimo; steigiamojo susirinkimo protokolai, steigiamojo susirinkimo dalyvių sąrašas, uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sąrašas, turto vertinimo ataskaita, jeigu steigėjas akcijas iš dalies apmoka nepiniginiais įnašais, butų ir kitų patalpų (pastatų) savininkų, raštu iš anksto ar steigiamojo susirinkimo metu pareiškusių pritarimą steigti bendriją, sąrašas ir kt. Taigi, be prašyme registruoti juridinį asmenį Juridinių asmenų registre pateikiamos informacijos, notaras taip pat paliudija ir prie minėto prašymo pridedamuose prieduose esančių duomenų tikrumą. Pavyzdžiui, notaras patvirtina Juridinių asmenų registruoti teikiamos informacijos apie juridinio

11 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

12 2001 m. birželio 12 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 20, 26, 27, 31, 45, 46, 47, 48, 51 straipsnių ir IV skyriaus pavadinimo pakeitimo įstatymas Nr. IX-371 // Valstybės žinios, 2001, Nr. 55-1943.

13 Prašymo registruoti juridinį asmenį Juridinių asmenų registre, taip pat kitos Juridinių asmenų registro tvarkytojui pateikiamos formos yra patvirtintos 2006 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu Nr. 1R-204 „Dėl Juridinių asmenų registro tvarkytojui teikiamų prašymų, pranešimų ir kitų formų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2006, Nr. 79-3120.

14 Pagal Juridinių asmenų registro nuostatų (su pakeitimais ir papildymais) 78 punktą, notaras netikrina juridinio asmens, filialo ar atstovybės pavadinimo atitikties teisės aktų reikalavimams, išskyrus šių nuostatų 74¹ 74² ir 75 punktuose nurodytus reikalavimus pavadinimui, t. y. kai juridinis asmuo savo pavadinime ketina vartoti oficialų valstybės pavadinimą „Lietuvos Respublika“ arba trumpąjį valstybės pavadinimą „Lietuva“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810).

asmens valdymo organų narius tikrumą, taisyklę, pagal kurią bus atstovaujamas juridinis asmuo, ir kitos informacijos tikrumą. Dokumentų ir duomenų kiekis, kurį privaloma pateikti apie kiekvienos teisinės formos juridinį asmenį, skiriasi ir yra tiksliai išvardytas Juridinių asmenų registro nuostatuose.

Antruoju atveju notaras, atlikęs teisinį tyrimą, patvirtindamas juridinių asmenų steigimo dokumentų atitiktį įstatymų reikalavimams, paliudija, kad steigimo dokumentų (įstatų, nuostatų ar kt.) turinys atitinka įstatymuose nustatytus imperatyvius reikalavimus ir juose nėra jiems prieštaraujančių nuostatų, kad juridinio asmens veiklos tikslai bei objektas neprieštarauja viešajai tvarkai, bei faktą, kad steigimo dokumentus pasirašė juose nurodyti ir tinkamai atstovaujami asmenys. Paminėtina, kad juridinių asmenų steigimo dokumentų tvirtinimas taip pat apima notaro pareigą paliudyti fizinių asmenų, pasirašiusių juridinio asmens steigimo dokumentus, parašų tikrumą, jei įstatymai nenumato išimties. Ši norma įtvirtinta Civilinio kodekso 2.46 straipsnio 5 dalyje. Visgi minėta nuostata labiau laikytina išimtimi negu taisykle, nes daugumos teisių formų juridinių asmenų steigimą ir veiklą reglamentuojantys įstatymai numato šios taisyklės išimtis. Notaro patvirtinti juridinių asmenų steigimo dokumentai kartu su prašymu registruoti juridinį asmenį Juridinių asmenų registre ir kitais priedais turi būti pateikiami Juridinių asmenų registru.

Pažymėtina, kad notaras, prieš atlikdamas notarinį veiksma, t. y. patvirtindamas dokumentus dėl Juridinių asmenų registru pateikiamų duomenų tikrumo ir patvirtindamas juridinio asmens steigimo dokumentus, ne tik patikrina steigėjų tapatybę¹⁵ ir įsitikina, kad jie veiksnius bei turi teisę sudaryti steigimo sandorį; esant atstovavimui, patikrina atstovo įgaliojimus, viešus registrus, bet ir privalomai juridinio asmens steigėjus supažindina su steigimo dokumento turiniu ir išaiškina šio notarinio veiksmo prasmę ir pasekmes. Taigi notaras, patvirtindamas steigėjų valią įsteigti juridinį asmenį, paliudija, kad atsirado visos būtinos aplinkybės ir įvykdyti visi teisės aktų nustatyti imperatyvūs reikalavimai konkrečios teisinės formos juridiniam asmeniui įsteigti, ir atsako už visų Juridinių asmenų registru teikiamų duomenų tikrumą bei steigimo ir kitų dokumentų teisėtumą.

Juridinių asmenų registro nuostatų 39 punkte numatyta, jog abu Notariato įstatymo 26 straipsnio 1 dalies 16 ir 17 punktuose nurodyti notariniai veiksmai yra patvirtinami vienu notaro tvirtinamuoju įrašu, kuris įrašomas prašyme registruoti juridinį asmenį Juridinių asmenų registre. Tai reiškia, kad notaras, gavęs (parengęs) juridinio asmens (filialo, atstovybės) dokumentus, įrašydamas prašyme tvirtinamąjį įrašą, patvirtina surašytų duomenų tikrumą, juridinio asmens steigimo dokumentų (filialo ar atstovybės nuostatų) atitiktį įstatymų reikalavimams ir nurodo, kad juridinį asmenį (filialą ar atstovybę), pakeistus duomenis ir steigimo dokumentus (filialo ar atstovybės nuostatus) įregistruoti galima, nes įstatymuose ar steigimo sandorėje nustatytos prievolės yra įvykdytos ir atsirado įstatymuose ar steigimo dokumentuose numatytos aplinkybės. Notaras atsako už visa tai, ką jis patvirtina savo tvirtinamuoju įrašu. Notaro patvirtintas prašymas teikiamas Juridinių asmenų registru, kuris, atlikęs vien formalią pateiktų dokumentų ir duomenų patikrą¹⁶, nustatyta tvarka įregistruoja juridinį asmenį. Nuo įregistravimo Juridinių asmenų registre juridinis asmuo laikomas įsteigtu.

Pagal Juridinių asmenų registro nuostatų 36 punktą notarui turi būti pateikiami šių privačių juridinių asmenų: akcinių ir uždarytųjų akcinių bendrovių, žemės ūkio bendrovių, kooperatinių bendrovių (kooperatyvų), individualių įmonių, Europos ekonominių interesų grupių, advokatų profesinių bendrijų, Europos bendrovių, Europos kooperatinių bendrovių, mažųjų bendrijų steigimo dokumentai. Notarui taip pat turi būti pateikiami šių viešųjų juridinių asmenų: savivaldybių įmonių, viešųjų įstaigų, asociacijų, labdaros ir paramos fondų, bendrijų (daugiabučių gyvenamųjų namų ir asmeninio naudojimo rekreacinės (poilsio), kūrybos (kū-

15 Notarinis tvirtinimas apsaugo nuo tokių atvejų, kai juridinius asmenis norima įsteigti pasinaudojant svetimais, vogtais ar suklastotais asmens tapatybę patvirtinančiais dokumentais.

16 Juridinių asmenų registro nuostatų (su pakeitimais ir papildymais) 42 punktas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810.

rybinės dirbtuvės) ar ūkinės (garažų ir kt.) paskirties pastatų, taip pat vienbučių ir dviejų butų gyvenamųjų namų), sodininkų bendrijų, nuolatinų arbitražo institucijų, šeimynų steigimo dokumentai. Notarui taip pat pateikiami ir minėtų juridinių asmenų filialų ir atstovybių, taip pat užsienio juridinių asmenų ir kitų organizacijų filialų ir atstovybių steigimo dokumentai. Be to, pagal Juridinių asmenų registro nuostatų 37, 37¹ punktus notarui pateikiami dokumentai po reorganizavimo registruojant naujus juridinius asmenis, išskyrus nuostatuose numatytas išimtis, taip pat nurodytų besijungiančių juridinių asmenų dokumentai, kai po jungimosi veiksiančiam juridiniam asmeniui bus taikoma Europos Sąjungos valstybės narės ar kitos Europos ekonominės erdvės valstybės teisė, taip pat dokumentai, kai po jungimosi veiksiančiam juridiniam asmeniui bus taikoma Lietuvos Respublikos teisė. Pagal nuostatų 38 punktą notarui pateikiami ir nurodytų juridinių asmenų steigimo dokumentai, šių juridinių asmenų ir užsienio juridinių asmenų ir kitų organizacijų filialų ir atstovybių nuostatai, kai jie keičiami, išskyrus atvejus, kai keičiama tik atstovybės nuostatuose nurodyta buveinė. Tokiu atveju notarui turi būti pateikti steigimo dokumento pakeitimai ir visas pakeistas steigimo dokumento tekstas, taip pat pakeitimus patvirtinantys dokumentai. Ir galiausiai notarui pagal nuostatų 38¹, 38², 38³ punktus pateikiami dokumentai jungimo ar valdymo (holdingo) būdu steigiant Europos bendrovę, kurios buveinė bus kitoje valstybėje, taip pat dokumentai teisės aktų nustatyta tvarka steigiant Europos bendrovę, kurios buveinė bus Lietuvoje. Notarui taip pat pateikiami dokumentai teisės aktų nustatyta tvarka perkeltiant Europos bendrovės buveinę ar Europos kooperatinės bendrovės buveinę į kitą valstybę, taip pat dokumentai teisės aktų nustatyta tvarka perkeltiant Europos ekonominių interesų grupės, Europos bendrovės ar Europos kooperatinės bendrovės buveinę į Lietuvą. Notarui pateikiami dokumentai jungimo būdu steigiant Europos kooperatinę bendrovę, kurios buveinė bus kitoje valstybėje, taip pat dokumentai teisės aktų nustatyta tvarka steigiant Europos kooperatinę bendrovę, kurios buveinė bus Lietuvoje.

Visgi pažymėtina, kad įstatymų leidėjas siaurina notarų funkcijas juridinių asmenų steigimo srityje ir plečia tų išimčių, kai neturi būti atliekamas notaro teisinis tyrimas dėl juridinių asmenų steigimo bei steigimo dokumentų keitimo, sąrašą. Į Juridinių asmenų registro nuostatuose numatytų išimčių sąrašą 2009 metais papildomai buvo įtrauktos Europos teritorinio bendradarbiavimo grupės¹⁷, valstybės įmonės, tikrosios ūkinės bendrijos ir komandinės ūkinės bendrijos¹⁸. Šiuo metu notarai, be minėtų juridinių asmenų, taip pat netvirtina politinių partijų, religinių bendruomenių ir bendrijų, profesinių sąjungų ir jų susivienijimų, biudžetinių įstaigų ir viešųjų juridinių asmenų, veikiančių pagal Civilinio kodekso 2.46 straipsnio 3 dalyje numatytą teisės aktą, ir šių juridinių asmenų filialų bei atstovybių, steigimo dokumentų (jų pakeitimų)¹⁹. Be to, Juridinių asmenų registro nuostatuose įtvirtinta galimybė, steigiant individualią įmonę, uždarąją akcinę bendrovę ar mažąją bendriją, keičiant jų steigimo dokumentus, neatlikti notaro teisinio tyrimo ir nustatytus dokumentus elektroniniu būdu tiesiogiai pateikti Juridinių asmenų registro tvarkytojui, jeigu steigimo dokumentai parengti vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintais pavyzdiniais steigimo dokumentais ir jei šių juridinių asmenų pavadinime neketinama vartoti trumpojo valstybės pavadinimo „Lietuva“, o uždarosios akcinės bendrovės akcijos apmokamos piniginiu įnašu²⁰. Taip pat numatyta galimybė be notaro teisinio tyrimo tiesiogiai elektroniniu būdu pateikti registruoti dokumentus, steigiant asociaciją, viešąją įstaigą ar labdaros ir paramos

17 2009 m. sausio 21 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 37 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2009, Nr. 11-405.

18 2009 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1441 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2009, Nr. 135-5882.

19 Juridinių asmenų registro nuostatų (su pakeitimais ir papildymais) 36.1, 36.2 punktai // Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810.

20 Juridinių asmenų registro nuostatų (su pakeitimais ir papildymais) 36¹ punktas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810.

fondą, keičiant jų steigimo dokumentus, jeigu steigimo dokumentai ir steigimo sandoris renjami vadovaujantis pavyzdinėmis formomis ir šių juridinių asmenų pavadinime neketinama vartoti trumpojo valstybės pavadinimo „Lietuva“ bei jų veiklos tikslai ir veiklos sritys atitinka Viešųjų juridinių asmenų veiklos tikslų ir veiklos sričių klasifikatorių ir labdaros ir paramos fondas nevaldo neliečiamojo kapitalo²¹. Pažymėtina, kad nors šios išimties įtvirtinamos Juridinių asmenų registro nuostatuose, lieka galioti Civiliniame kodekse nustatytas bendras principas, numatantis, kad juridinių asmenų steigimo bei steigimo dokumentų keitimo atvejais teisinį tyrimą turi atlikti notaras²².

Taigi įstatymų leidėjas notarams patikėjo ypač svarbų ir atsakingą vaidmenį užtikrinant daugelio teisinių formų juridinių asmenų steigimo teisėtumą. Notaro dalyvavimą steigiant juridinį asmenį galime laikyti tam tikra valstybės nustatyta prevencinės kontrolės forma. Notaras užtikrina, kad visi juridiniams asmenims steigti būtini veiksmai būtų įvykdyti, steigimo dokumentai atitiktų įstatymų reikalavimus ir steigėjų valią. Atlikęs notarinį veiksma ir patvirtinęs steigimo dokumentus, jis visiškai atsako už steigimo dokumento turinio teisėtumą ir už duomenų tikrumą. Juridinių asmenų registras vykdo duomenų registravimo funkciją ir atsako už tai, kad pateikti dokumentai ir duomenys būtų tinkamai ir laiku įregistruoti ir įstatymų nustatyta tvarka paskelbti viešai²³.

Klausimai

1. Ką vadiname juridinio asmens steigimo procesu?
2. Nuo kokio momento juridinis asmuo laikomas įsteigtu?
3. Kas atlieka juridinio asmens steigimo proceso teisėtumo kontrolę?
4. Kokias funkcijas juridinio asmens steigimo procese atlieka notaras?
5. Kokias funkcijas juridinio asmens steigimo procese atlieka Juridinių asmenų registras?
6. Kokių juridinių asmenų steigimo dokumentų teisėtumą turi patvirtinti notaras?
7. Kuo svarbus yra notaro vaidmuo juridinio asmens steigimo procese?

21 Juridinių asmenų registro nuostatų (su pakeitimais ir papildymais) 36^a punktas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810.

22 M. Stračkaitis *Civilinio kodekso dešimties metų taikymo notarinėje praktikoje patirtis ir problemos* // Notariatas, 2012, Nr.13, p. 61.

23 Pagal Juridinių asmenų registro nuostatų (su pakeitimais ir papildymais) 42 punktą, kai juridinių asmenų dokumentai ir duomenys pateikiami tiesiogiai registro tvarkytojui, jis pagal pateiktus dokumentus tikrina duomenų tikrumą ir dokumentų atitiktį įstatymų reikalavimams (Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810).

15 skyrius

VEKSELIŲ IR ČEKIŲ PROTESTAVIMAS BEI VYKDOMŲJŲ ĮRAŠŲ ATLIKIMAS

15.1. VEKSELIO IR ČEKIO SAMPRATA

Vekseliai ir čekiai yra piniginiai vertybiniai popieriai, kurie suteikia teisę jų turėtojams gauti juose nurodytą pinigų sumą¹. Vekselių ir čekių išrašymą reglamentuoja specialūs įstatymai, jie privalo turėti įstatymų nustatytus privalomus rekvizitus ir gali būti civilinių teisinių santykių objektais², t. y. gali būti perleidžiami, paveldimi ir pan.

Vekselio ir čekio sąvokas apibrėžia tiek Civilinis kodeksas³, tiek šiuos vertybinius popierius reglamentuojantys kiti specialūs įstatymai ir teisės aktai.

Civiliniame kodekse⁴ nurodoma, kad vekselis yra dokumentas, kuriuo jį išrašantis asmuo be išlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui arba kuriuo tai padaryti pavedama kitam asmeniui. Panašiai vekselio sąvoka apibrėžiama ir specialiamie įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme⁵, kuriame numatyta, kad vekselis – tai vertybinis popierius, kuris išrašomas šio įstatymo nustatyta tvarka ir kuriuo jį išrašęs asmuo be sąlygų įsipareigoja tiesiogiai ar netiesiogiai sumokėti tam tikrą pinigų sumą vekselyje nurodytam asmeniui pats arba įsako tai padaryti kitam. Analogiškai vekselio sąvoka reglamentuota ir Vekselių naudojimo taisyklėse⁶.

Tuo tarpu čekis, kaip vertybinis popierius, Civiliniame kodekse⁷ apibrėžiamas kaip čekio davėjo surašytas tam tikros formos pavedimas bankui be išlygų išmokėti jame įrašytą pinigų sumą čekio turėtojui. Čekio sąvoka patikslinama Čekių įstatyme⁸, kuriame numatyta, kad čekis – tai Čekių įstatymo nustatyta tvarka išrašytas mokėjimo dokumentas, kuriuo jį išrašęs asmuo įsako bankui be sąlygų išmokėti čekyje įrašytą pinigų sumą čekyje nurodytam arba jį pateikusiam asmeniui. Pažymėtina, kad Čekių įstatymas nereglamentuoja ir netaikomas pašto čekiams, kelionės čekiams bei čekiams, kurių davėjai yra bankai ar kitos kredito įstaigos, taip pat valstybės išdas ar valstybinio draudimo įstaigos⁹.

15.2. VEKSELIO IR ČEKIO IŠRAŠYMAS IR FORMA

Vekselio išrašymas yra asmens valios išraiška, kurios metu sukuriamas dokumentas – vekselis. Gali būti išrašomi dviejų rūšių vekseliai – įsakomasis ir paprastasis. Pažymėtina, kad įstatymai nenustato privalomos vekselio formos, todėl asmenys gali įforminti savo įsipareigo-

1 Vertybinis popierius, kaip civilinių teisių objektas, – tai dokumentas, patvirtinantis jį išleidusio asmens (emitento) įsipareigojimus šio dokumento turėtojui. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.101 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

2 *Ibid.*, 1.101 straipsnis.

3 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

4 *Ibid.*, 1.105 straipsnio 1 dalis.

5 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

6 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 987 „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2322.

7 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.104 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

8 Lietuvos Respublikos čekių įstatymo 2 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-852.

9 *Ibid.*, 1 straipsnio 2 dalis.

jimus bet kuriame blanke (popieriaus lape), jeigu jame yra nurodomi visi būtini vekselio rekvizitai. Tačiau dokumentas vekseliu nelaikomas, jeigu jame nėra nors vieno būtinojo vekselio rekvizito, išskyrus įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo nustatytas išimtis¹⁰. Vekseliai gali būti išrašomi bet kokiomis priemonėmis, pavyzdžiui, rašaliniu rašikliu, tušinuku, rašomąja mašinėle, kompiuteriu arba bet kokiomis kitomis priemonėmis. Išrašydamas įsakomąjį vekselį, jo davėjas įsako kitam asmeniui, kad jis vekselyje įrašytą sumą sumokėtų jame nurodytam asmeniui. Išrašydamas paprastąjį vekselį, jo davėjas pats be sąlygų įsipareigoja vekselio turėtojui sumokėti vekselyje įrašytą sumą. Vekseliai gali būti naudojami asmenų įsipareigojimams tiek nacionaline, t. y. litais, tiek ir užsienio valiuta įforminti, jeigu tai neprieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymams ir kitiems teisės aktams¹¹. Atsižvelgiant į tai, asmenys turi teisę išrašyti vekselius tiek Lietuvos Respublikos nacionaline valiuta, t. y. litu, tiek bet kuria užsienio valiuta, kuri yra teisėta atsiskaitymo priemonė Lietuvos Respublikoje, t. y. jeigu prievolės pagal vekselį mokėjimas bus atliekamas negrynaisiais pinigais, o Europos Sąjungos valiuta euru – ir grynaisiais pinigais¹². Pažymėtina, kad jeigu vekselis yra išrašytas užsienio valiuta ir vekselio turėtojas kreipėsi į notarą dėl vykdomojo įrašo atlikimo, notaras, išduodamas vykdomąjį įrašą, jame siūlomą išieškoti iš skolininko per vekselio mokėjimo terminą nesumokėtą vekselio sumą nurodo ta valiuta, kuria vekselis buvo išrašytas¹³.

Išrašant vekselius, juose turi būti įrašoma suma skaitmenimis ir valiutos tarptautinis kodas (pavyzdžiui, LTL, EUR, USD ir kt.). Jeigu vekselis išrašomas užsienio kalba, po sumos žodžiais turi būti įrašytas tikslus valiutos pavadinimas anglų kalba. Jeigu vekselyje žodžiais ir skaitmenimis įrašyta pinigų suma nesutampa, galioja žodžiais įrašyta suma. Kai vekselyje pinigų suma įrašyta žodžiais arba skaitmenimis daugiau nei kartą ir šios sumos skiriasi, galioja mažiausia suma¹⁴. Vekselyje numatomas piniginės sumos dydis kaip ir numatomas maksimalus mokėjimo terminas yra neribojami.

Vekselis gali būti išrašytas keliais egzemplioriais. Visi egzemplioriai turi vienodą juridinę galią. Jeigu vekselis išrašomas keliais egzemplioriais, jo tekste turi būti įrašytas egzemplioriaus eilės numeris. Jei egzemplioriaus numeris neįrašytas, kiekvienas egzempliorius laikomas atskiru vekseliu.

Fizinių asmenų išduodamus vekselius pasirašo pats fizinis asmuo arba jo įgaliotas atstovas. Asmuo, kuris pasirašo vekselį kaip kito asmens įgaliotinis, tačiau neturi tam suteiktos teisės, pats įsipareigoja pagal vekselį ir, jei jis vekselį apmoka, įgyja tas pačias teises kaip ir asmuo, už kurį jis tariamai veikė. Tas pačias teises įgyja ir įgaliotinis, viršijęs savo įgalinimus¹⁵. Juridinių asmenų išduodamus vekselius pasirašo asmenys, turintys šią teisę pagal juridinių asmenų įstatus (nuostatus), arba minėtųjų asmenų įgaliotieji asmenys.

Čekis gali būti išrašytas čekio davėjo įsakymu arba trečiajam asmeniui. Tačiau čekis negali būti išrašytas pačiam davėjui (priešingai nei vekselis), išskyrus tą atvejį, kai vienas davėjo padalinys (filialas arba atstovybė) išrašo kitam to paties davėjo padaliniiui. Čekį turi teisę išrašyti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, arba jų įgalioti atstovai. Asmuo, kuris pasirašo čekyje kaip kito asmens įgaliotinis, neturėdamas tam suteiktos teisės, pats įsipareigoja pagal čekį ir, jei jis čekį apmoka, įgyja tas pačias teises kaip ir asmuo, už kurį jis tariamai veikė. Tas pačias teises įgyja ir įgaliotinis, viršijęs savo įgalinimus¹⁶.

10 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimo Nr. 987 „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ 7 punkto 3 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2322.

11 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimo Nr. 987 „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ 4 punktas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2322.

12 Lietuvos Respublikos užsienio valiutos Lietuvos Respublikoje įstatymo 3 straipsnio 3 dalis (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993, Nr. 28-640.

13 J. Čiomasas *Vekseliai, jų protestavimas, vykdomųjų įrašų darymas* (2) // Juristas, 2009, Nr. 4, p. 19.

14 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 8 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

15 *Ibid.*, 10 straipsnis.

16 Lietuvos Respublikos čekių įstatymo 13 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-852.

Čekius išrašo jų davėjai specialiuose blankuose, kurių knygeles gauna savo bankuose, o čekių blankų pavyzdžiai yra numatyti čekių naudojimo taisyklėse. Čekių blankais (knygelėmis) bankai apsirūpina patys (užsako pagaminti juos spaustuvėje, įsigyja leidykloje ir pan.).

15.3. VEKSELIO IR ČEKIO REKVIZITAI

Vekseliui keliami formalumo reikalavimai. Kad dokumentą laikytume vekseliu, jame turi būti visi įsakomųjų ir parastųjų vekselių įstatyme numatyti vekselio rekvizitai, išskyrus nustatytas išimtis, kada galioja vekselis, kuriame nurodyti ne visi rekvizitai. Pažymėtina, kad įstatymas nustato tiek privalomus vekselio rekvizitus, tiek neprivalomus – galimus vekselio rekvizitus. Vekselio rekvizitai svarbūs tuo, kad pagal juos nustatoma, ar konkretus dokumentas yra vekselis, ar tai yra kitas dokumentas, nes dokumentas, kuriame nėra įstatyme išvardytų rekvizitų, nėra laikomas vekseliu. Rekvizitai turi būti išdėstyti aiškiai. Todėl daugiausia klausimų praktikoje kyla dėl vekselio rekvizitų bei jų vertinimo, ar vekselyje įrašyti įrašai atitinka įstatyme nurodytus rekvizitus. Kaip minėta, vekselio rekvizitai yra imperatyvūs (privalomi) vekselio įrašai (išskyrus tam tikras išimtis), tačiau įstatyme numatyti ir dispozityvūs vekselio įrašai, pavyzdžiui, laiduotojo įrašas, sąlyga dėl neprotestavimo, palūkanų įrašas ir kiti įrašai, kurie yra neprivalomi, bet gali būti vekselyje. Pažymėtina, kad visi privalomi ir dispozityvūs vekselio įrašai, kurie gali būti numatomi vekselyje, nustatyti įstatyme, o visi kiti įrašai vekselyje, nenumatyti įstatyme, teisinių pasekmių nesukuria¹⁷.

Įsakomųjų ir parastųjų vekselių įstatyme atskirai įtvirtinti tiek įsakomųjų, tiek parastųjų vekselių rekvizitai, kurie iš esmės yra panašūs:

- 1) *Žodžiai „įsakomasis vekselis“ arba „paprastasis vekselis“*. Priklausomai nuo vekselio rūšies, vekselyje privalo būti įrašyti žodžiai, kurie apibūdina dokumentą kaip vekselį ir nurodo vekselio rūšį: „įsakomasis vekselis“ arba „paprastasis vekselis“. Dokumente nenurodžius šių žodžių, jis nelaikomas vekseliu. Vekselio pavadinimas – „įsakomasis vekselis“ arba „paprastasis vekselis“ – rašomas ta kalba, kuria išrašomas pats dokumentas¹⁸.
- 2) *Besąlyginis įsakymas sumokėti įrašytą sumą arba besąlyginis įsipareigojimas sumokėti nurodytą sumą*. Besąlyginis įsakymas sumokėti sumą turi būti įsakomajame vekselyje, kadangi įsakomuoju vekseliu vekselio davėjas įsako kitam asmeniui sumokėti sumą, o besąlyginis įsipareigojimas nurodomas paprastajame vekselyje, kadangi šiuo vekseliu įsipareigoja sumokėti sumą pats vekselio davėjas. Besąlyginis įsipareigojimas (įsakymas) sumokėti vekselyje įrašytą sumą gali būti išreiškiamas dvejopai: 1) gali būti tiesiogiai įrašoma tokia sąlyga dėl besąlyginio įsipareigojimo (įsakymo) sumokėti sumą pačiame vekselyje; 2) jeigu vekselyje nėra įrašytos sąlygos dėl besąlyginio įsipareigojimo (įsakymo) sumokėti sumą, laikytina, kad šis rekvizitas yra, jeigu pačiame vekselyje nėra numatytų sąlygų, su kurių egzistavimu būtų siejamas vekselio sumos mokėjimas. Taigi, iš esmės, kad vekselis būtų laikomas besąlyginiu, pakanka to, jog jame nebūtų numatyta jokių sąlygų dėl vekselio sumos mokėjimo, ir nėra privaloma tiesiogiai įrašyti, jog įsipareigojimas (įsakymas) sumokėti sumą yra besąlyginis. Tačiau vekselyje negali būti jokių juridinių faktų ar aplinkybių, su kurių atsiradimu, išnykimu ar panašiai būtų siejamas pagal vekselį atsiradusių įsipareigojimų įvykdymas¹⁹.
- 3) *Mokėjimo terminas*. Mokėjimo terminas yra vienas iš rekvizitų, kurie turėtų būti numatyti tiek įsakomajame, tiek paprastajame vekselyje, tačiau įstatymas numato išimtį dėl šio rekvizito, jeigu vekselyje apskritai nebuvo įrašytas joks mokėjimo terminas. Tokiu atveju

17 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2005.

18 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugšėjo 13 d. nutarimo Nr. 987 „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ 16 punktą // Valskybės žinios, 1999, Nr. 78-2322.

19 M. Stračkaitis *Vekselis ir notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika* // Notariatas, 2007, Nr. 1, p. 24.

vekselis nelaikomas negaliojančiu, o vekselis, kuriame mokėjimo terminas nenurodytas, laikomas mokėtinu jį pateikus²⁰. Tačiau, jeigu vekselyje yra nurodyti kitokie mokėjimo terminai (nei nustatyti įstatyme) arba vienas po kito einantys terminai, toks vekselis yra laikomas negaliojančiu²¹.

Išskiriami keturi vekselio mokėjimo terminai, kurie taikomi tiek įsakomojo, tiek paprastojo vekselio atveju: 1) jį pateikus; 2) per tam tikrą laiką po pateikimo; 3) per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos; 4) nustatytą dieną.

Nustatytą dieną apmokėtiname vekselyje įrašoma konkreti data (metai, mėnuo, diena). Vekseliuose, apmokėtinuose per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos, turi būti nurodytas tikslus mėnesių, dienų skaičius. Kai laikas nurodomas mėnesiais, apmokėjimo terminas sueina tą mėnesio dieną, kuri atitinka vekselio išrašymo dieną. Kai nurodomas tikslus dienų skaičius, laikoma, kad apmokėjimo terminas yra paskutinė iš šių dienų, o ne diena po to. Vekselio išrašymo diena į skaičiuojamų dienų skaičių neįtraukiama. Jeigu įsakomasis vekselis apmokėtinąs per tam tikrą laiką po jo pateikimo, tokio vekselio pateikimo diena laikoma mokėtojo padarytos sutikimo apmokėti vekselį žymos diena (akcepto²² data) arba protesto²³ diena, jeigu atsisakyta akceptuoti arba nurodyti akcepto datą. Jeigu per tam tikrą laiką po pateikimo apmokėtinąs paprastasis vekselis, tokio vekselio pateikimo diena laikoma paprastojo vekselio davėjo vizos²⁴ data arba protesto diena, jeigu atsisakyta vizuoti ir nurodyti vizavimo datą. Apmokėjimo terminas apskaičiuojamas kaip ir terminas vekselio, apmokėtinąs per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos²⁵.

4) *Mokėjimo vieta*. Mokėjimo vietos nurodymas vekselyje yra svarbus tuo, kad vekselyje nurodytos mokėjimo vietos adresu vekselis gali būti pateikiamas apmokėti. Pažymėtina, kad vekselis apskritai gali būti pateikiamas apmokėti mokėtojo gyvenamojoje vietoje (buveinėje) arba kurioje nors kitoje vekselyje nurodytoje vietoje²⁶. Be to, vekselyje gali būti įrašytas trečiojo asmens (dažniausiai banko) pavadinimas ir vieta, kurioje vekselis turi būti apmokamas²⁷.

Mokėjimo vietos nenurodymas tiek įsakomajame, tiek paprastajame vekselyje jų nedaro negaliojančiais. Jeigu vekselyje nėra nurodytos mokėjimo vietos, ji nustatoma pagal įstatyme įtvirtintas prezumpcijas. Tačiau tos prezumpcijos įsakomojo ir paprastojo vekselio atvejais skiriasi. Įsakomojo vekselio atveju įstatymas nustato taisyklę, pagal kurią, jei nėra atskiro įrašo, vieta, pažymėta šalia mokėtojo pavadinimo, laikoma mokėjimo vieta ir kartu mokėtojo gyvenamąja vieta (buveine)²⁸. Paprastojo vekselio atveju įstatymas nustato taisyklę, pagal kurią, jei atskiro įrašo nėra, paprastojo vekselio išrašymo vieta laikoma mokėjimo vieta ir paprastojo vekselio davėjo gyvenamoji vieta (buveinė)²⁹.

5) *Pavadinimas ar vardas, pavadė asmens, kuriam arba kurio įsakymu turi būti sumokėta*. Šis rekvizitas privalomas tiek įsakomojo, tiek paprastojo vekselio atveju. Nesant šio rekvizito, dokumentas nelaikomas vekseliu. Rekvizitas svarbus tuo, kad pagal jo duomenis nustatomas vekselio turėtojas (savininkas). Šiuo atveju, siekiant tinkamai identifikuoti vekselio turėtoją, vekselyje turėtų būti nurodomi juridinio asmens pavadinimas bei juridinio asmens

20 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 4 straipsnio 2 dalis, 78 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

21 *Ibid.*, 35 straipsnio 2 dalis.

22 Akceptas – įrašas vekselyje, patvirtinantis, kad padaręs įrašą asmuo sutinka vekselį apmokėti laiku. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 9 dalis // Valstybės žinios, 1999, 30-851.

23 Protestas – protesto aktu įformintas oficialus patvirtinimas, kad nustatytu laiku vekselis nebuvo akceptuotas arba apmokėtas. *Ibid.*, 2 straipsnio 11 dalis.

24 Nuo vizavimo dienos pradedamas skaičiuoti laikas, per kurį turi būti apmokėta po pateikimo. *Ibid.*, 80 straipsnio 2 dalis.

25 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugšėjo 13 d. nutarimo Nr. 987 „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ 21 punktą // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2322.

26 *Ibid.*, 22 punkto 1 dalis.

27 *Ibid.*, 22 punkto 3 dalis.

28 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 4 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

29 *Ibid.*, 78 straipsnio 3 dalis.

- kodas, fizinio asmens vardas, pavardė, asmens kodas arba gimimo data.
- 6) *Vekselio išrašymo vieta ir data.* Vekselio išrašymo vieta ir data nurodoma tiek įsakomajame, tiek paprastajame vekselyje. Pažymėtina, kad vekselio išrašymo data yra privalomas rekvizitas ir, jo nenurodžius dokumente, jis nelaikomas vekseliu. Vekselio išrašymo vieta yra dispozityvus rekvizitas, jo nenurodžius vekselyje, vekselis nelaikomas negaliojančiu. Šiuo atveju įstatymas įtvirtina prezumpcijas, kad vekselis, kuriame nenurodyta jo išrašymo vieta, laikomas išrašytu toje vietoje, kuri pažymėta šalia vekselio davėjo pavadinimo ar vardo, pavardės³⁰.
- 7) *Išrašančio vekselį asmens (vekselio davėjo) parašas.* Vekselio davėjo parašas privalomas rekvizitas tiek įsakomojo, tiek paprastojo vekselio atveju, nes parašu patvirtinama vekselio davėjo valia išrašyti vekselį. Nesant parašo, vekselis laikomas negaliojančiu. Vekselyje, be vekselio davėjo parašo, taip pat turėtų būti nurodyti ir vekselio davėjo vardas, pavardė, pavadinimas bei juridinio asmens kodas arba fizinio asmens kodas ar gimimo data.

Pažymėtina, kad įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme nėra numatyta asmens kodo ar gimimo datos, kaip privalomojo vekselio rekvizito. Taigi, jeigu vekselyje nėra nurodyta vekselio davėjo ar vekselio gavėjo asmens kodo (gimimo datos), toks vekselis turėtų būti laikomas galiojančiu. Tačiau taip pat pažymėtina, kad notarai išduoda vykdomuosius įrašus vadovaudamiesi ne tik vekselius reglamentuojančių teisės aktų nuostatomis, bet ir notaro veiklą reglamentuojančiais teisės aktais, pavyzdžiui, Notariato įstatymu. Pagal Notariato įstatymo 1, 2 straipsnius notaras turi teisę įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektyvias teises ir juridinius faktus, užtikrinti asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą, užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Todėl vekselyje turėtų būti nurodytas asmens kodas ar bent jau gimimo data, kad būtų įmanoma identifikuoti asmenį ir notaras galėtų išduoti vykdomąjį įrašą. Čekio rekvizitai nustatyti Čekių įstatyme³¹ ir jie yra panašūs į įsakomojo vekselio rekvizitus. Tačiau įsakomojo vekselio atveju numatyti du papildomi rekvizitai – mokėjimo terminas ir pavadinimas ar vardas, pavardė asmens, kuriam arba kurio įsakymu turi būti sumokėta, kurie nelaikomi čekio rekvizitais.

Kitaip nei paprastojo vekselio atveju, įsakomajame vekselyje turi būti numatytas dar vienas papildomas rekvizitas – *turinčio sumokėti asmens (mokėtojo) pavadinimas ar vardas, pavardė*. Šio rekvizito reikalavimas įsakomajame vekselyje kyla iš pačio įsakomojo vekselio esmės, kadangi įsakomuojų vekseliu davėjas įsako kitam asmeniui, kad šis vekselyje įrašytą sumą sumokėtų jame nurodytam asmeniui. Taigi būtina specialaus vekselio davėjo – vekselio mokėtojo duomenų, nurodymo vekselyje sąlyga, pagal kurią nustatoma, kas turi apmokėti įsakomąjį vekselį ir kam toks vekselis turi būti pateiktas akceptuoti. Atsižvelgiant į tai, įsakomajame vekselyje turi būti nurodytas turinčio jį apmokėti asmens (mokėtojo), kuriam vekselio davėjas paveda sumokėti vekselyje nurodytą sumą, pavadinimas arba vardas, pavardė, be to, turėtų būti papildomai nurodytas asmens kodas arba gimimo data, kad galėtų būti identifikuojamas vekselio mokėtojas.

15.4. VEKSELIO IR ČEKIO APMOKĖJIMAS

Kad vekselis būtų apmokėtas, vekselio turėtojas privalo pateikti jį apmokėti vekselio davėjui (vekselio mokėtojui) per įstatyme nustatytus terminus.

Jeigu vekselyje nustatytas mokėjimo terminas – jį pateikus, vekselis turi būti pateiktas apmokėti per vienerius metus nuo jo išrašymo dienos (jeigu vekselio davėjas šio laiko nėra sutrumpinęs arba pratęsęs, numatant atitinkamą sąlygą vekselyje, kai buvo išrašomas vekselis).

30 *Ibid.*, 4 straipsnio 4 dalis, 78 straipsnio 4 dalis.

31 Lietuvos Respublikos čekių įstatymo 3 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-852.

Vekselio, kuris mokėtinas nustatytą dieną arba per tam tikrą laiką po jo išrašymo ar pateikimo, turėtojas vekselį apmokėti privalo pateikti paskutinę mokėjimo termino dieną arba per dvi po jos einančias darbo dienas.

Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas nenustato būdų, kaip vekselis turi būti pateikiamas vekselio davėjai (mokėtoji) apmokėti. Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas³² tik nustato prezumpciją, kad vekselio pateikimas kliringo³³ namams³⁴ yra tolygus pateikimui apmokėti. Be to, Vekselių naudojimo taisyklių³⁵ 44, 50 punktuose numatyta, kad apmokėti vekselį galima pateikti inkasuoti bankui, o inkasuojančiojo banko raštiškas raginimas mokėtojui apmokėti vekselį, atvykti akceptuoti įsakomąjį vekselį arba vizuoti paprastąjį vekselį ir nurodyti vizavimo datą prilygsta vekselio pateikimui mokėtojui.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas³⁶ yra išaiškinęs, kad įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 40 straipsnyje reglamentuotas vekselio pateikimas apmokėti negali būti atliekamas vekselio turėtojo pranešimu skolininkui³⁷. Vekselio pateikimas apmokėti turėtų būti atliekamas pateikiant paprastąjį neprotestuotiną vekselį skolininkui, taip sudarant sąlygas asmeniui, apmokėjusiam vekselį, jį atgauti. Vekselio turėtojas, pateikdamas vekselį apmokėti, patvirtina, kad jis yra reikalavimo teisę turintis asmuo, ir taip sudaro prielaidas tinkamai apmokėti vekselį, išvengiant dvigubo apmokėjimo bei išimant vekselį iš apyvartos, nes asmuo, apmokėjęs vekselį, turi teisę reikalauti, kad jam būtų atiduotas vekselio turėtojo pakvituotas vekselis.

Be to, pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą³⁸, atsižvelgiant į teisinį reguliavimą, vekselio turėtojui nurodoma sąžiningai pareikšti, kad jis įvykdė įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 40 straipsnyje įtvirtintą pareigą pateikti vekselį apmokėti, tačiau nei įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 81 straipsnyje, nei Vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkoje³⁹ nereikalaujama, jog notariui būtų pateikti tai patvirtinantys įrodymai. Išplėstinė teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, išaiškina, kad nurodytas teisinis reguliavimas leidžia daryti išvadą, jog vekselio turėtojas, pateikdamas notariui prašymą išduoti vykdomąjį įrašą paprastajam neprotestuotinam vekseliui, neprivalo pateikti įrodymų, patvirtinančių, kad vekselis buvo pateiktas apmokėti, išskyrus pareiškimą prašyme.

Jeigu vekselio davėjas (mokėtojas) neakceptavo arba neapmokėjo jam pateikto vekselio, vekselio turėtojas privalo pranešti pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kad vekselis neakceptuotas arba neapmokėtas, jeigu nori, kad jo reikalavimai būtų patenkinti ne ginčo tvarka, t. y. notariui išduodant vykdomąjį įrašą pagal vekselį⁴⁰.

Vekselio turėtojas privalo pranešti indosantui⁴¹, iš kurio jis gavo vekselį, ir vekselio davėjui, kad vekselis neakceptuotas arba neapmokėtas, per keturias darbo dienas po protesto, o kai vekselyje įrašyta sąlyga „gražinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“, – per tiek pat laiko po vekselio pateikimo akceptuoti arba apmokėti⁴². Pažymėtina, kad kai apie neakceptuotą ar

32 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 40 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

33 Kliringas yra atsiskaitymų už prekes, paslaugas ir vertybinius popierius negrynaisiais pinigais sistema, kuri paremta atsiskaitymuose dalyvaujančių šalių savitarpio mokėjimų reikalavimais ir įsipareigojimais. Atsiskaitymai elektroninėmis priemonėmis atliekami tiesiogiai tarp bankų arba tarpininkaujant automatizuotiems kliringo namams. Lietuvoje pastarųjų vaidmenį atlieka Lietuvos banko Atsiskaitymų centras. Prieiga per internetą <<http://www.dolceta.eu/lietuva/Mod2/Kas-yra-kliringas.html>> (žiūrėta 2013 03 12).

34 Kliringo namai – finansų institucija, kurios nustatyta tvarka kredito įstaigos apsieičia vekseliais ir už juos atsiskaito. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 13 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

35 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 987 „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2322.

36 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-278/2011.

37 Išplėstinė teisėjų kolegija, atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, nesutiko su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad registruotu laišku pateiktas reikalavimas apmokėti vekselį yra tinkamas įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 40 straipsnyje nustatytą vekselio turėtojo teisių įgyvendinimas. *Ibid.*

38 *Ibid.*

39 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

40 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 47 straipsnio 1 dalis, 81 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

41 Indosantas – asmuo, darantis vekselio antroje pusėje arba jo pratąsoje perduodamąjį įrašą. *Ibid.*, 2 straipsnio 6 dalis.

42 *Ibid.*, 47 straipsnio 1 dalis.

neapmokėtą vekselį buvo pranešta vekselį pasirašiusiam asmeniui, per tokį pat laiką turi būti apie tai pranešta ir asmenims, kurie už jį laidavo. Įpareigotasis pranešti privalo įrodyti, kad jis tai padarė nustatytu laiku.

Įstatymas numato, kad visiems pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims apie tai, jog vekselis neakceptuotas arba neapmokėtas, gali būti pranešama bet kuria forma. Taip pat numatyta, kad terminas laiku pranešti nepraleistas, jeigu pranešimas buvo išsiųstas paštu. Taigi pakanka notarui pateikti tokio pranešimo registruotu laišku siuntimo įrodymus ir pranešimo tekstą.

Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁴³ taip pat yra pasisakęs, kad vekselio pateikimas apmokėti ir pranešimas apie neapmokėjimą yra skirtingi savo prigimtimi veiksmai, todėl negali būti atlikti vienu vekselio turėtojo aktu, kadangi įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 40 ir 47 straipsnių normos reglamentuoja dvi skirtingas, savarankiškas ir laiko atžvilgiu viena po kitos einančias teisinės situacijas. Pirmiausia ĮPVĮ 40 straipsnyje nustatyta tvarka vekselio turėtojas turi pateikti vekselį apmokėti ir tik po to, jeigu vekselis nebuvo apmokėtas, turi ĮPVĮ 47 straipsnyje nustatytą pareigą informuoti apie tai pagal vekselį įsipareigojusius asmenis.

Pranešti apie neapmokėtą vekselį yra vekselio turėtojo pareiga. Vekselio turėtojas turi teisę bendra tvarka kreiptis į notarą dėl notarinio veiksmo atlikimo – pranešimo persiuntimo. Tokiu atveju notaras, atlikdamas notarinį veiksma, gali išsiųsti vekselio turėtojo pranešimą vekselio davėjui (mokėtojui), kuriuo būtų pranešama apie neapmokėtą vekselį.

Jeigu pranešimą siuntė pats vekselio turėtojas, tokiu atveju vekselio turėtojas notarui pateikia siųstą pranešimą, kurio turinį notaras kiekvienu atveju įvertina ir nustato, ar iš tokio pranešimo turinio galima daryti išvadą, jog vekselio turėtojas pranešė vekselio davėjui (mokėtojui), kad vekselis neakceptuotas arba neapmokėtas. Tokių pranešimų turinys įstatyme nėra reglamentuotas.

Čekis apmokamas jį pateikus. Čekis, pateiktas apmokėti prieš tą dieną, kuri nurodyta kaip jo išrašymo diena, apmokamas pateikimo dieną⁴⁴. Terminas, per kiek čekis turi būti pateiktas apmokėti, nustatomas pagal tai, kurioje valstybėje išduotas ir kurioje jis yra mokėtinas. Čekis, išduotas ir mokėtinas toje pačioje valstybėje, turi būti pateiktas apmokėti per aštuonias dienas⁴⁵.

Čekis, mokėtinas kitoje valstybėje negu išduotas, turi būti pateikiamas per dvidešimt dienų, jei jo išrašymo ir mokėjimo vieta yra toje pačioje pasaulio dalyje, ir per septyniasdešimt dienų, jei išrašymo ir mokėjimo vietos yra skirtingose pasaulio dalyse⁴⁶. Aukščiau nurodyti terminai pradėdami skaičiuoti nuo čekio išrašymo datos. Čekio pateikimas kliringo namams yra tolygus pateikimui apmokėti.

Čekio turėtojas privalo pranešti indosantui, iš kurio gavo čekį, ir čekio davėjui apie tai, kad čekis neapmokėtas, per keturias darbo dienas po protesto arba kito patvirtinimo, kad čekis nebuvo apmokėtas, dienos, o kai čekyje yra sąlyga „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“, – per tiek pat laiko po čekio pateikimo apmokėti dienos. Kai aukščiau nurodyta tvarka apie neapmokėtą čekį buvo pranešta čekį pasirašiusiam asmeniui, per tokį pat laiką turi būti tai pranešta ir asmenims, kurie už jį laidavo. Pranešti galima bet kuria forma, net ir grąžinant čekį. Įpareigotasis pranešti privalo įrodyti, kad jis tai padarė nustatytu laiku. Laikoma, kad terminas nepažeistas, jeigu pranešimas nustatytu laiku buvo išsiųstas paštu⁴⁷.

43 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-278/2011.

44 Lietuvos Respublikos čekių įstatymo 30 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-852.

45 *Ibid.*, 31 straipsnio 1 dalis.

46 *Ibid.*, 31 straipsnio 2 dalis.

47 *Ibid.*, 44 straipsnis.

15.5. REIKALAVIMAI NEAPMOKĖJUS AR NEAKCEPTAVUS VEKSELIO AR ČEKIO

Vekselį, kuris buvo pateiktas apmokėti, apmoka skolininkas – vekselio davėjas (mokėtojas). Tokiu atveju prievolė pagal vekselį pasibaigia. Tačiau vekselio teisinių santykių specifika prasideda tuomet, kai, vekselį pateikus apmokėti, jis neapmokamas, kadangi įstatymas įtvirtina neteisminį vekselio turėtojo reikalavimų pagal vekselį patenkinimo mechanizmą.

Vekselio turėtojas gali indosantams, vekselio davėjui ir kitiems pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims pareikšti reikalavimus sumokėti, jeigu pasibaigus vekseliui numatytam mokėjimo terminui jam nebuvo sumokėta vekselio suma. Vekselio turėtojas taip pat gali pareikšti reikalavimus bet kuriuo metu ir dar nepasibaigus vekselio mokėjimo terminui, bet tik esant šioms sąlygoms: a) jeigu buvo atsisakyta akceptuoti visą vekselio sumą arba jos dalį; b) mokėtojo nemokumo atveju, nepaisant, ar šis akceptavo vekselį, ar ne, bet jeigu sustabdė savo mokėjimus, nors tai ir nepatvirtinta teismine tvarka, arba kai priverstinis išieškojimas iš jo turto buvo nesėkmingas; c) neakceptuotino vekselio davėjo nemokumo atveju.

Vekselio turėtojui pateikus rašytinį prašymą pinigams iš skolininko išieškoti, notarai Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka padaro vykdomuosius įrašus notaro užprotestuotuose arba neprotestuotinuose vekseliuose⁴⁸. Vekselio turėtojo reikalavimai patenkinami ne ginčo tvarka, kai atsiranda reikalavimo teisė vekselį užprotestavus arba atleidus vekselio turėtoją nuo pareigos įforminti protestą bei pranešus visiems pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kad vekselis neakceptuotas arba neapmokėtas.

Vekselio turėtojas gali reikalauti, kad asmuo, kuriam jis pareiškė reikalavimus, sumokėtų: 1) neakceptuoto arba neapmokėto vekselio sumą su palūkanomis, jeigu jos buvo numatytos; 2) šešių procentų metines palūkanas, skaičiuojamas nuo mokėjimo termino pasibaigimo; 3) protesto išlaidas, pranešimų siuntimo bei kitas išlaidas⁴⁹.

Pažymėtina, kad jeigu vekselio turėtojas neatliko arba netinkamai atliko įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme nustatytą jam pareigų (pavyzdžiui, nepranešė apie neapmokėtą vekselį, kreipėsi į notarą pasibaigus reikalavimų pateikimo senaties terminams ir pan.), jis nepraranda reikalavimo teisių, kurios būtų patenkinamos bendrąja tvarka, tačiau jo teisės negali būti patenkinamos ne ginčo tvarka, t. y. notarui išduodant vykdomąjį įrašą pagal vekselį. Tokiu atveju vekselio turėtojas savo reikalavimus gali patenkinti bendra tvarka (ginčo tvarka) – kreipdamasis į teismą.

Jeigu pagal vekselį yra įsipareigoję daugiau asmenų nei vekselio davėjas, tokiu atveju visi – vekselio davėjas, akceptantas, indosantai ir laiduotojai⁵⁰ – vekselio turėtojui atsako solidariai. Taigi, įstatymas nustato solidariąją įsipareigojusiųjų pagal vekselį asmenų atsakomybę. Tai reiškia, kad vekselio turėtojas turi teisę reikalauti, kad prievolę pagal vekselį įvykdytų tiek visi ar keli pagal vekselį įsipareigoję skolininkai bendrai, tiek bet kuris iš jų skyrium, be to, tiek ją visą, tiek jos dalį.

Vekselio turėtojas turi teisę pareikšti reikalavimus visiems pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims (vekselio davėjui, akceptantui, indosantui ir laiduotojui), kiekvienam iš jų atskirai ir visiems kartu, nesilaikydamas įsipareigojimų eiliškumo⁵¹.

Vekselio turėtojas, norėdamas gauti vykdomąjį įrašą pagal vekselį, pagal kurį yra įsipareigoję keli solidarieji skolininkai, turi pateikti notarui rašytinį prašymą išieškoti pinigus iš solidariųjų skolininkų. Prašyme, be kitų duomenų, kurie privalo būti nurodyti pagal Notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarką⁵², taip pat turėtų būti nurodyti solidarieji skolininkai, į kuriuos

48 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 81 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

49 *Ibid.*, 50 straipsnio 1 dalis.

50 Laiduotojas – asmuo užtikrinęs laidavimu visos vekselio sumos arba jos dalies apmokėjimą. *Ibid.*, 32 straipsnis.

51 *Ibid.*, 49 straipsnio 2 dalis.

52 Notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos 4 punktas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugšėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

vekselio turėtojas nori nukreipti išieškojimą.

Kai vekselio turėtojas prašo išieškoti pinigus iš kelių solidariųjų skolininkų, notaras išduoda vieną vykdomąjį įrašą pagal vekselį, pagal kurį yra įsipareigoję keli solidarieji skolininkai. Vykdomajame įrašė notaras įrašo visus solidariusius skolininkus, kuriuos prašyme nurodė vekselio turėtojas. Jeigu notaro vykdomajame įrašė pareikalaujama išieškoti solidarai iš kelių solidariųjų skolininkų ir vykdymo vieta yra skirtinga, vekselio turėtojo prašymu notaras jam gali išduoti kelis vykdomojo įrašo egzempliorius. Visi vykdomojo įrašo egzemplioriai turi būti sunumeruoti, o jų skaičius nurodytas vykdomajame įrašė.

Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas⁵³ numato, kad vekselio turėtojas turi teisę pareikšti reikalavimus visiems pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims, kiekvienam iš jų atskirai ir visiems kartu, nesilaikydamas įsipareigojimų eiliškumo. Taigi, vadovaujantis minėtąja norma, vekselio turėtojas turi teisę reikalauti, kad notaras išduotų vykdomąjį įrašą, kuriuo pareikalautų išieškoti tiek iš vieno solidariojo skolininko, tiek iš jų visų solidarai. Vekselio turėtojui prašyme dėl vykdomojo įrašo išdavimo nurodžius, jog jis prašo išieškoti iš vieno pagal vekselį įsipareigojusio asmens, notaras galėtų informuoti vekselio turėtoją, jog išdavus tokį vykdomąjį įrašą, o vėliau paaiškėjus, kad šis skolininkas yra nemokus, kito vykdomojo įrašo, kuriuo būtų reikalaujama išieškoti iš kitų solidariųjų skolininkų pagal vekselį, negalima būtų išduoti⁵⁴.

Tuo tarpu čekio turėtojas gali pareikšti reikalavimus indosantams, davėjui ir kitiems įsipareigojusiems pagal čekį asmenims, jeigu laiku pateiktas čekis nebuvo apmokėtas ir atsakymas apmokėti yra patvirtintas: 1) oficialiu aktu (protestu dėl atsisakymo apmokėti); arba 2) mokėtojo datuotu įrašu čekyje, kuriame nurodyta čekio pateikimo diena; arba 3) kliringo namų datuotu įrašu čekyje, kuriame nurodyta, kad čekis buvo įteiktas laiku, tačiau nebuvo apmokėtas⁵⁵.

Visi įsipareigojusieji pagal čekį asmenys jo turėtojui atsako solidarai.

Čekio turėtojas gali reikalauti, kad asmuo, kuriam jis pareiškė reikalavimus, sumokėtų: 1) nesumokėtą čekio sumą; 2) šešių procentų metines palūkanas, skaičiuojamas nuo čekio pateikimo dienos; 3) protesto arba analogiško paludijimo išlaidas, pranešimų siuntimo bei kitas išlaidas.

Kai atsiranda reikalavimo teisė čekį užprotestavus ar kitaip patvirtinus jo neapmokėjimą arba atleidus čekio turėtoją nuo pareigos įforminti protestą ar kitą patvirtinimą bei pranešus visiems pagal čekį įsipareigojusiems asmenims, kad čekis neapmokėtas, čekio turėtojo reikalavimai patenkinami ne ginčo tvarka. Čekio turėtojui pateikus rašytinį prašymą išieškoti iš skolininko pinigus, notarai Lietuvos Respublikos Vyriausybės ar jos įgaliosios institucijos nustatyta tvarka padaro vykdomuosius įrašus notaro užprotestuotuose arba neprotestuotinuose čekiuose⁵⁶.

15.6. VEKSELIO IR ČEKIO PROTESTAVIMAS

Vekselio neakceptavimas arba neapmokėjimas, prieš kreipiantis į notarą dėl vykdomojo įrašo pagal vekselį išdavimo, turi būti patvirtintas oficialiu aktu – protestu dėl atsisakymo akceptuoti arba apmokėti. Įforminus protestą dėl neakceptavimo, nereikia pateikti vekselio nei apmokėti, nei protestuoti dėl jo neapmokėjimo.

53 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 49 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

54 J. Čiomanas *Pagal vekselį įsipareigojusių asmenų solidarioji atsakomybė* // Juristas, 2009, Nr. 6, p. 23. J. Čiomanas *Vekseliai, jų protestavimas, vykdomųjų įrašų darymas (2)* // Juristas, 2009, Nr. 4, p. 20. J. Čiomanas *Vekseliai, jų protestavimas, vykdomųjų įrašų darymas* // Notariatas, 2008, Nr. 6, p. 44.

55 Lietuvos Respublikos čekių įstatymo 42 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-852.

56 *Ibid.*, 59 straipsnis.

Vekselius protestuoja notaras Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka⁵⁷. Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės⁵⁸ išskiria tokius įsakomųjų ir paprastųjų vekselių protestus, kuriuos gali įforminti notaras:

- 1) protestą dėl atsisakymo akceptuoti įsakomąjį vekselį;
- 2) protestą dėl akcepto datos nenurodymo įsakomajame vekselyje;
- 3) protestą dėl atsisakymo apmokėti vekselį;
- 4) protestą dėl atsisakymo vizuoti paprastąjį vekselį ir nurodyti vizos datą.

Tačiau vekselio protesto įforminimas gali būti ir neatliekamas, taip supaprastinant vykdomojo įrašo pagal vekselį atlikimą, tačiau tik jeigu taip buvo numatyta išrašytame vekselyje. Vekselio davėjas, indosantas arba laiduotojas, įrašydami vekselyje sąlygą „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“ arba kitus atitinkamos reikšmės žodžius ir pasirašydami, gali atleisti vekselio turėtoją nuo pareigos įforminti protestą dėl neakceptavimo arba neapmokėjimo, kad jis galėtų pasinaudoti reikalavimo teise. Jeigu vekselio turėtojas atleistas nuo protesto įforminimo, jis vis tiek privalo nustatytais terminais pateikti vekselį apmokėti bei pranešti apie neapmokėtą ar neakceptuotą vekselį.

Taip pat turi būti įformintas ir čekio protestas, tačiau tik dėl atsisakymo apmokėti čekį. Čekio davėjas, indosantas arba laiduotojas, įrašydami čekyje sąlygą „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“ arba kitus atitinkamos reikšmės žodžius ir pasirašydami, gali atleisti čekio turėtoją nuo pareigos įforminti protestą arba kitaip patvirtinti atsisakymą apmokėti, kad šis galėtų pasinaudoti reikalavimo teise.

Vekselio ar čekio turėtojas ar jų įgaliotas asmuo, norintis įforminti vekselio ar čekio protestą, notarui turi pateikti du prašymo egzempliorius bei vekselio ar čekio originalą. Jeigu vekselis ar čekis surašytas ne lietuvių kalba, turi būti kartu pateiktas ir vertimas į lietuvių kalbą.

Notaras prašymą dėl protesto įforminimo turi įregistruoti prašymų įforminti vekselio ar čekio protestą registravimo knygoje.

Prašymą dėl protesto įforminimo pateikęs asmuo bet kada gali jį atšaukti iki tol, kol protestas įforminamas. Prašymas atšaukiamas notarui pateikiant pareiškimą. Tačiau vekselio ar čekio turėtojiui atšaukus prašymą, jis turi atlyginti notarui jo turėtas išlaidas.

Notaras, priimdamas prašymą įforminti vekselio ar čekio protestą, turi patikrinti⁵⁹:

- 1) *Ar vekselį ar čekį pateikiantis asmuo yra teisėtas jo turėtojas ar jo įgaliotas asmuo.*

Notaras tikrina, ar vekselį ar čekį pateikiantis asmuo yra teisėtas jo turėtojas ar jo įgaliotas asmuo, bendra įstatymų nustatyta tvarka nustatydamas asmens tapatybę.

Jeigu prašymą dėl protesto įforminimo pateikia vekselio ar čekio turėtojo įgaliotas asmuo, papildomai notarui turi būti pateiktas notarinės formos įgaliojimas atlikti veiksmus, susijusius su prašymo pateikimu bei protesto įforminimu. Jeigu vekselio ar čekio turėtojas yra juridinis asmuo, tokiu atveju įgaliojimas neprivalo būti notarinės formos. Šiuo atveju pakanka paprastos rašytinės formos įgaliojimo, išduoto laikantis Civilinio kodekso⁶⁰ 2.140 straipsnio reikalavimų, keliamų juridinio asmens duodamam įgaliojimui⁶¹.

- 2) *Ar vekselis ar čekis pateikiamas protestui įforminti nustatytu laiku.*

Ar vekselis pateikiamas protestui įforminti nustatytu laiku, nustatoma pagal tai, koks vekselio protestas turi būti įforminamas:

- a) Prašymas įforminti protestą dėl atsisakymo akceptuoti įsakomąjį vekselį priimamas, jeigu mokėtojas neakceptuoja jam pateikto įsakomojo vekselio ir vekselio turėtojas kreipiasi su

57 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 46 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

58 Vekselių ir čekių protestavimo taisyklių 12 punktas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

59 Vekselių ir čekių protestavimo taisyklių 6 punktas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

60 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 2.140 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

61 M. Stračkaitis *Vekselis ir notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika* // Notariatas, 2007, Nr. 1, p. 27.

prašymu įforminti protestą per terminą, nustatytą pateikti įsakomąjį vekselį akceptuoti⁶².

Vekselis, mokėtinas per tam tikrą laiką po pateikimo, turi būti pateiktas akceptuoti per vienerius metus nuo jo išdavimo dienos (vekselyje šis terminas gali būti sutrumpintas arba pratęstas). Jeigu vekselis išrašytas apmokėti kitais terminais, nei per tam tikrą laiką po pateikimo, vekselis turi būti pateikiamas iki sueis mokėjimo terminas, išskyrus, jeigu vekselyje yra nurodytas ankstesnis terminas, kada vekselis turi būti pateikiamas akceptuoti, nei nustatytas mokėjimo terminas.

b) Jeigu vekselis mokėtinas per tam tikrą laiką po pateikimo arba jeigu jis turi būti per nustatytą terminą pateiktas akceptuoti pagal atskirą vekselyje nurodytą sąlygą, akcepto data turi būti nustatyta ta diena, kurią padarytas akceptas, nebent vekselio turėtojas reikalauja, kad būtų įrašyta pateikimo diena. Jei akcepto data nenurodyta, vekselio turėtojas, siekdamas išsaugoti savo reikalavimo teises į indosantą ir vekselio davėją, privalo tai patvirtinti laiku įformintu protestu.

Prašymas įforminti protestą dėl akcepto datos nenurodymo įsakomajame vekselyje priimamas, jeigu mokėtojas, akceptuodamas įsakomąjį vekselį, mokėtiną per tam tikrą laiką po pateikimo, arba akceptuodamas įsakomąjį vekselį, kuriame pagal atskirą sąlygą nurodytas jo pateikimo akceptuoti terminas, nenurodo akcepto datos ir vekselio turėtojas kreipiasi su prašymu įforminti protestą per terminą, nustatytą pateikti akceptuoti įsakomąjį vekselį⁶³.

c) Prašymas įforminti protestą dėl atsisakymo apmokėti vekselį, mokėtiną nustatytą dieną arba per tam tikrą laiką po pateikimo arba per tam tikrą laiką nuo išrašymo dienos, priimamas, jeigu vekselio turėtojas su prašymu įforminti protestą kreipiasi nepasibaigus vekselio pateikimo apmokėti terminui (paskutinė mokėjimo termino diena arba dvi po jos einančios darbo dienos)⁶⁴.

d) Prašymas įforminti protestą dėl atsisakymo vizuoti paprastąjį vekselį, mokėtiną per tam tikrą laiką po pateikimo, ir nurodyti vizos datą priimamas, jeigu vekselio turėtojas kreipiasi su prašymu įforminti protestą per terminą, nustatytą pateikti vizuoti paprastąjį vekselį, mokėtiną ir per tam tikrą laiką po pateikimo⁶⁵.

Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės išskiria tik vieną čekių protestą – protestą dėl atsisakymo apmokėti čekį, kurį įformina notaras⁶⁶.

Prašymas įforminti protestą dėl atsisakymo apmokėti čekį priimamas, jeigu čekis nedatuotas mokėtojo ar kliringo namų įrašu, kad čekis nebuvo apmokėtas, ir čekio turėtojas kreipiasi dėl protesto įforminimo nepasibaigus čekio pateikimo apmokėti terminui⁶⁷.

3) Ar vekselis ir čekis išrašytas pagal įstatymo reikalavimus. Ar vekselis ir čekis išrašytas pagal įstatymo reikalavimus, notaras nustato įvertinęs vekselyje ar čekyje įrašytus rekvizitus, ar jie atitinka įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme nustatytus įsakomųjų ir paprastųjų vekselių privalomus rekvizitus arba Čekių įstatyme nustatytus čekių privalomus rekvizitus.

Taigi, notaras atsisako įforminti vekselio ar čekio protestą Notariato įstatymo nustatyta tvarka, jeigu: vekselis ar čekis išrašytas nesilaikant Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo ar Lietuvos Respublikos čekių įstatymo reikalavimų, vekselį ar čekį pateikęs asmuo nėra teisėtas jo turėtojas arba jo įgaliotas asmuo, yra pasibaigęs laikas pateikti prašymą įforminti vekselio ar čekio protestą⁶⁸.

Praktikoje taip pat išskiriamos ir aplinkybės, kurių notaras netikrina, kai priima prašymą

62 Vekselių ir čekių protestavimo taisyklių 13 punktas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

63 Vekselių ir čekių protestavimo taisyklių 14 punktas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

64 *Ibid.*, 15 punktas.

65 *Ibid.*, 16 punktas.

66 *Ibid.*, 26 punktas.

67 *Ibid.*, 27 punktas.

68 *Ibid.*, 7 punktas.

įforminti vekselio protestą⁶⁹:

a) Notaras neprivalo tikrinti vekselį pasirašiusių asmenų parašų tikrumo. Pažymėtina, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose yra preziumuojamas civilinių teisiųjų santykių dalyvių sąžiningumas, kuris išvedamas iš Civiliniame kodekse įtvirtinto sąžiningumo principo⁷⁰ bei sisteminio Civilinio kodekso normų aiškinimo⁷¹. Taigi, vekselis laikytinas išrašytu sąžiningai, o parašas vekselyje laikytinas tikru, kol neįrodyta priešingai.

Tarp šalių kilus ginčui dėl parašų tikrumo, būtų atliekama ekspertizė, ar vekselyje pasirašė tam tikras asmuo, tačiau notaras nėra įpareigotas tikrinti parašų tikrumą vekselyje⁷².

b) Notaras neprivalo tikrinti, ar vekselis, kuris jam yra pateikiamas protestui įforminti ar vykdomajam įrašui padaryti, yra išduotas be apgaulės ar suklydimo, ar vekselio davėją ir vekselio gavėją sieja prievoliniai santykiai⁷³.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse yra pažymėjęs, kad įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme įtvirtintas vekselio teisinis reglamentavimas daro negalimą vekselio pripažinimą negaliojančiu pagal Civilinio kodekso nuostatas dėl sandorių negaliojimo, ir vekselis gali būti pripažintas negaliojančiu tik įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme griežtai apibrėžtais pagrindais – tai yra formaliais pagrindais. Teismas nurodė, kad, siekiant įsitikinti vekselio galiojimu, pakanka patikrinti įstatyme nurodytus jo rekvizitus⁷⁴.

c) Notaras taip pat neprivalo tikrinti, ar vekselio davėjo – juridinio asmens, valdymo organai ir / ar akcininkai yra priėmę sprendimą prisiimti įsipareigojimus bendrovės vardu. Tačiau notaras turėtų patikrinti, ar vekselyje pasirašė juridinio asmens vadovas. Tokią informaciją galima patikrinti Juridinių asmenų registre⁷⁵. Šiuo atveju tikrinamas tik atstovavimo teisėtumas.

Jeigu notaras, patikrinęs teisės aktų nustatytus dalykus, priima vekselio ar čekio turėtojo ar jo įgalioto asmens prašymą įforminti vekselio ar čekio protestą, jis taip pat turi atlikti šiuos veiksmus (priklausomai nuo to, koks protestas turi būti įforminamas):

*Vekselių atveju*⁷⁶:

- dėl atsisakymo akceptuoti įsakomąjį vekselyje – apie tai praneša įsakomajame vekselyje nurodytam mokėtojui ir pareikalauja, kad jis akceptuotų įsakomąjį vekselyje;
- dėl akcepto datos nenurodymo įsakomajame vekselyje – apie tai praneša įsakomojo vekselio mokėtojui (akceptantui) ir pareikalauja, kad jis nurodytų akcepto datą;
- dėl atsisakymo apmokėti įsakomąjį vekselyje – apie tai praneša jo mokėtojui, o jeigu vekselio mokėjimo vieta nurodyta kita nei mokėtojo gyvenamoji vieta (buveinė), apie tai praneša trečiajam asmeniui, kuris turi apmokėti vekselyje mokėjimo vietoje, ir pareikalauja, kad jis apmokėtų įsakomąjį vekselyje;
- dėl atsisakymo apmokėti paprastąjį vekselyje – apie tai praneša jo davėjui, o jeigu vekselio mokėjimo vieta nurodyta kita nei davėjo gyvenamoji vieta (buveinė), apie tai praneša trečiajam asmeniui, kuris turi apmokėti vekselyje mokėjimo vietoje, ir pareikalauja, kad jis apmokėtų paprastąjį vekselyje;
- dėl atsisakymo vizuoti paprastąjį vekselyje ir nurodyti vizos datą – apie tai praneša jo davėjui ir pareikalauja, kad jis šį vekselyje vizuotų ir nurodytų vizos datą.

Pažymėtina, kad reikalavimai vekselio mokėtojui ar davėjui arba trečiajam asmeniui gali būti nepateikiami, jeigu jų gyvenamoji vieta (buveinė) yra nežinoma ir neįmanoma jos nu-

69 M. Stračkaitis *Vekselis ir notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika* // Notariatas, 2007, Nr. 1, p. 25–26.

70 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.5 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

71 *Ibid.*, 1.9 straipsnis ir 4.26 straipsnio 2 dalis.

72 M. Stračkaitis *Vekselis ir notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika* // Notariatas, 2007, Nr. 1, p. 25.

73 *Ibid.*, p. 25–26.

74 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3 K-3-443/2005 ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8/2007.

75 M. Stračkaitis *Vekselis ir notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika* // Notariatas, 2007, Nr. 1, p. 26.

76 Vekselių ir čekių protestavimo taisyklių 17 punktą. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugšėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

statyti. Tačiau notaras, siekdamas nustatyti šių asmenų gyvenamąją vietą (buveinę), tikrina registrų duomenis (pavyzdžiui, Gyventojų registrą, Juridinių asmenų registrą ir pan.).

Jeigu, notarui pateikus reikalavimus, vekselio mokėtojas ar davėjas arba trečiasis asmuo sutinka su šiais reikalavimais, notaras nurodo (notaras gali pranešti registruotu paštu, ryšių priemonėmis ir pan.) atvykimo pas jį datą ir laiką. Notaras įformina protestą, jeigu vekselio mokėtojas ar davėjas arba tretysis asmuo pagal notaro reikalavimą atsisako arba akceptuoti įsakomąjį vekselį, arba nurodyti jo datą, arba apmokėti vekselį, arba vizuoti paprastąjį vekselį ir nurodyti jo datą⁷⁷. Jeigu notaras nepateikė vekselio mokėtojui, davėjui arba trečiajam asmeniui reikalavimo, kadangi jų gyvenamoji vieta (buveinė) buvo nežinoma ir neįmanoma buvo jos nustatyti, notaras įformina vekselio protestą nepateikus reikalavimo.

Vekselio protestas neišforminamas, o vekselis grąžinamas jo turėtojui, jeigu pagal notaro reikalavimą vekselio mokėtojas ar davėjas arba tretysis asmuo:

- a) akceptuoja įsakomąjį vekselį arba nurodo akcepto datą, vizuoja paprastąjį vekselį ir nurodo jo datą;
- b) apmoka vekselį ir pateikia notarui vekselio apmokėjimą patvirtinantį dokumentą arba įmoka pinigų į notaro depozitinę sąskaitą.

*Čekių atveju*⁷⁸:

Notaras, priėmęs prašymą įforminti protestą dėl atsisakymo apmokėti čekį, apie tai turi pranešti jo davėjui ir pareikalauti, kad jis apmokėtų čekį. Jeigu čekio davėjas sutinka su šiuo notaro reikalavimu, notaras nurodo (notaras gali pranešti registruotu paštu, ryšių priemonėmis ir pan.) atvykimo pas jį datą ir laiką.

Notaras įformina protestą dėl atsisakymo apmokėti čekį, jeigu pagal jo reikalavimą čekio davėjas atsisako apmokėti čekį⁷⁹. Notaras įformina protestą dėl atsisakymo apmokėti čekį, nepateikęs čekio davėjui reikalavimo jį apmokėti, jeigu jo gyvenamoji vieta (buveinė) nežinoma ir neįmanoma jos nustatyti.

Protestas dėl atsisakymo apmokėti čekį neišforminamas, jeigu čekio davėjas apmoka čekį. Čekis laikomas apmokėtu ir grąžinamas čekio davėjui, kai notarui pateikiamas čekio apmokėjimą patvirtinantis dokumentas⁸⁰.

Kai atliekami aukščiau nustatyti reikalavimai, notaras teisės aktų nustatytais terminais turi įforminti vekselio ar čekio protestą.

Vekselių protesto įforminimas:

Notaras įformina vekselių protestus nustatytoju laiku⁸¹:

- 1) Protestus dėl atsisakymo akceptuoti įsakomąjį vekselį, dėl akcepto datos nenurodymo įsakomajame vekselyje, dėl atsisakymo vizuoti paprastąjį vekselį ir nurodyti vizos datą notaras įformina ne vėliau kaip per dvi darbo dienas nuo prašymo įforminti protestą pateikimo. Jeigu prašymas įforminti protestą pateiktas paskutinę įstatyme nustatytą dieną ar pagal atskirą vekselyje nurodytą sąlygą pateikti įsakomąjį vekselį akceptuoti ar paprastąjį vekselį vizuoti termino dieną, protestas įforminamas prašymo įforminti vekselio protestą dieną arba iki kitos dienos 12 valandos.
- 2) Protestą dėl atsisakymo apmokėti vekselį, mokėtiną jį pateikus, notaras įformina ne vėliau kaip per dvi darbo dienas nuo prašymo įforminti protestą pateikimo. Jeigu prašymas įforminti protestą buvo įformintas paskutinę įstatyme nustatytą dieną ar pagal atskirą vekselyje nurodytą sąlygą pateikti vekselį mokėtojui apmokėti termino dieną, protestas įforminamas prašymo įforminti protestą dieną arba iki kitos dienos 12 valandos.
- 3) Protestą dėl atsisakymo apmokėti vekselį, mokėtiną nustatytą dieną arba per tam tikrą

⁷⁷ *Ibid.*, 19 punktas.

⁷⁸ Vekselių ir čekių protestavimo taisyklių 28 punktas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

⁷⁹ *Ibid.*, 29 punktas.

⁸⁰ *Ibid.*, 31 punktas.

⁸¹ *Ibid.*, 22 punktas.

laiką po pateikimo arba per tam tikrą laiką nuo jo išrašymo dienos, notaras įformina ne vėliau kaip per dvi darbo dienas po prašymo įforminti protestą pateikimo.

Pažymėtina, kad, įforminus protestą dėl atsisakymo akceptuoti įsakomąjį vekselį, protestuoti jo dėl atsisakymo apmokėti nebereikia.

Čekių protesto įforminimas:

Notaras protestą dėl atsisakymo apmokėti čekį įformina per dvi darbo dienas nuo prašymo įforminti protestą pateikimo. Jeigu prašymas įforminti protestą buvo pateiktas Čekių įstatyme nustatytą paskutinę čekio pateikimo apmokėti termino dieną, protestas įforminamas kitą dieną po prašymo įforminti protestą pateikimo⁸².

Vekselio ar čekio protestas įforminamas dviem egzemplioriais atskiru protesto aktu lietuvių kalba, pagal Vekselių ir čekių protestavimo taisyklių⁸³ priede numatytas atitinkamas formas. Protestuotame vekselyje ar čekyje po paskutiniu indosamentu⁸⁴ notaras daro protesto žymą, nurodydamas protesto rūšį, datą ir notarinio registro numerį. Vienas protesto egzempliorius su protestuotu vekseliu ar čekiu gražinamas juos pateikusiems asmenims, antrasis egzempliorius su vekselio ar čekio kopijomis saugomas vekselį ar čekį protestavusio notaro bylose.

Notaras vekselių protesto įforminimo atveju duomenis apie užprotestuotus vekselius turi įrašyti į jo tvarkomą užprotestuotų dėl neapmokėjimo ar neakceptavimo vekselių viešą registrą. Be to, notaras informaciją apie užprotestuotus dėl neapmokėjimo vekselius (vekselį užprotestavęs notaras, vekselio mokėtojo pavadinimas ar vardas, pavardė, mokėtojo adresas, vekselio suma) turi skelbti Lietuvos notarų rūmų interneto svetainėje⁸⁵.

15.7. NOTARŲ VYKDOMŲJŲ ĮRAŠŲ ATLIKIMAS

Notarų vykdomųjų įrašų atlikimą pagal notarų užprotestuotus arba neprotestuotinus įsakomuosius ir paprastuosius vekselius bei čekius nustato Notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarka⁸⁶.

Notaras vykdomuosius įrašus atlieka pagal vekselio ar čekio turėtojo ar jo įgalioto asmens arba atgręžtinio reikalavimo teisę turinčio asmens prašymą išieškoti pinigus iš skolininko. Kartu su prašymu vekselio turėtojas notarui turi pateikti vekselio originalą (arba vekselio nuorašą) ar čekio originalą, užprotestuoto vekselio ar čekio notariškai įformintą protestą, pakvitavimą, jeigu vekselio davėjas (mokėtojas) sumokėjo vekselio ar čekio sumos dalį. Jeigu vekselis ar čekis išrašytas užsienio kalba, kartu pateikiamas vekselio ar čekio vertimas į lietuvių kalbą. Notaras prašymą įregistruoja prašymų registravimo knygoje.

Prašymą išduoti vykdomąjį įrašą notaras priima tik tada, kai vekselio ar čekio turėtojas kreipiasi dėl vykdomojo įrašo išdavimo nepasibaigus reikalavimų pateikimo senaties terminams. Jeigu reikalavimų pateikimo senaties terminai yra pasibaigę, notaras išduoti vykdomojo įrašo negali. Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme⁸⁷ nustatyti tokie reikalavimų pagal vekselį pateikimo senaties terminai:

- 1) visi reikalavimai pagal vekselį akceptantui gali būti pareikšti per trejus metus nuo mokėjimo termino dienos;

82 *Ibid.*, 32 punktas.

83 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

84 Indosamentas – perduodamasis įrašas vekselio antroje pusėje arba jo pratąsoje, patvirtinantis visų teisių pagal vekselį perdavimą kitam asmeniui. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 2 straipsnio 5 dalis // Valstybės žinios, 1999, 30-851.

85 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 83 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. 132-6680.

86 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

87 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 72 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

- 2) vekselio turėtojas turi teisę pareikšti reikalavimus indosantams ir davėjui per vienerius metus nuo nustatyto laiku įforminto protesto dienos, o kai vekselyje buvo sąlyga „gražinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“, – nuo mokėjimo termino dienos;
- 3) indosantai turi teisę pareikšti reikalavimus vieni kitiems ir davėjui per šešis mėnesius nuo tos dienos, kai indosantas apmokėjo veksely, arba nuo tos dienos, kai jam pačiam buvo pareikštas reikalavimas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas⁸⁸ išaiškino, kad tuo atveju, kai vekselio turėtojas kreipiasi į notarą dėl vykdomojo įrašo gavimo pasibaigus įstatyme nustatytiems terminams, notaras turi atsisakyti išduoti vykdomąjį įrašą, o išduotas vykdomasis įrašas negali būti laikomas teisėtu. Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme⁸⁹ įtvirtintas bendras terminas, per kurį vekselio turėtojas turi kreiptis į notarą ir pareikšti reikalavimus vekselio davėjui, yra vieneri metai nuo nustatyto laiku įformintos protesto dienos, o kai vekselyje buvo įrašyta sąlyga „gražinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“, – nuo mokėjimo termino dienos. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal įstatymą reikalavimai gali būti patenkinami ne ginčo tvarka notarui išduodant vykdomąjį įrašą, kai vekselio turėtojas kreipiasi į notarą per vienerius metus nuo mokėjimo termino dienos.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat pasisakė ir dėl Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme⁹⁰ nurodyto reikalavimų pateikimo senaties termino, pagal kurį visi reikalavimai pagal veksely akceptantui gali būti pareikšti per trejus metus nuo mokėjimo termino dienos, ir nurodė, kad šis pailgintas trejų metų reikalavimų pareiškimo senaties terminas taikomas tik tuomet, kai vekselis buvo akceptuotas, o akceptas atitinka įstatymo reikalavimus.

Tuo tarpu čekiams nustatomi tokie reikalavimų pateikimo senaties terminai: čekio turėtojas turi teisę pareikšti reikalavimus indosantams, davėjui ir kitiems įsipareigojusiems pagal čekį asmenims per šešis mėnesius nuo čekio pateikimo apmokėti termino dienos. Čekį apmokėti įsipareigojusių asmenų reikalavimų vieni kitiems pareiškimo terminas baigiasi po šešių mėnesių nuo tos dienos, kurią įsipareigojęs asmuo apmokėjo čekį, arba nuo tos dienos, kurią jam pačiam buvo pareikštas reikalavimas⁹¹.

Notaras, prieš priimdamas prašymą išduoti vykdomąjį įrašą pagal veksely ar čekį, patikrina, ar:

- 1) veksely ar čekį pateikiantis asmuo yra teisėtas jo turėtojas ar jo įgaliotas asmuo (analogiškai kaip protesto įforminimo atveju);
- 2) vekselis ar čekis sudarytas pagal įstatymo reikalavimus (analogiškai kaip protesto įforminimo atveju);
- 3) vekselis ar čekis užprotestuotas pagal Vekselių ir čekių protestavimo taisyklės arba vekselio ar čekio turėtojas yra atleistas nuo pareigos įforminti protestą.

Notaras, priėmęs prašymą, taip pat pareikalauja, kad vekselio ar čekio turėtojas pateiktų jam įrodymus, ar pranešta visiems pagal veksely ar čekį įsipareigojusiems asmenims, kad vekselis neakceptuotas (nevizuotas) arba neapmokėtas, arba čekis neapmokėtas, ir nurodo, kuriam laikui notarinis veiksmas atidedamas. Notaras atidėti vykdomojo įrašo išdavimą gali ne ilgiau kaip 10 kalendorinių dienų. Notarinis veiksmas gali būti atliekamas pasibaigus notarinio veiksmo atidėjimo laikui, ir tik jeigu notarui buvo pateikti įrodymai apie tai, kad buvo pranešta apie neapmokėtą (neakceptuotą) veksely ar čekį pagal juos įsipareigojusiems asmenims⁹².

Vykdomuoju įrašu notaras siūlo išieškoti iš skolininko per vekselio ar čekio mokėjimo terminą nesumokėtą vekselio ar čekio sumą arba nesumokėtą vekselio ar čekio sumos dalį su priklausančiomis palūkanomis, vekselio ar čekio turėtojo sumokėtą notaro atlyginimą už vek-

88 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-43/2011.

89 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 72 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

90 *Ibid.*, 72 straipsnio 1 dalis.

91 Lietuvos Respublikos čekių įstatymo 54 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-852.

92 Notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos 8 punktas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugšėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.

selio ar čekio protestavimą ir vykdomojo įrašo darymą, taip pat pranešimų siuntimo bei kitas išlaidas. Vekselio ar čekio turėtojo patirtos vekselio ar čekio protestavimo išlaidos negali būti įtraukiamos į vykdomąjį įrašą, jeigu vekselio ar čekio turėtojas buvo atleistas nuo pareigos įforminti protestą.

Vykdomasis įrašas sudaromas dviem egzemplioriais, iš jų vienas paliekamas saugoti notaro archyve, kitas prisiūtas prie vekselio ar čekio originalo atiduodamas vekselio ar čekio turėtojui⁹³.

Notaras turi teisę išduoti ir daugiau vykdomojo įrašo egzempliorių vekselio ar čekio turėtojui, bet tik jeigu yra visos šios sąlygos:

- jeigu notaro vykdomuoju įrašu reikalaujama išieškoti solidariai iš kelių solidarių skolininkų ir jų vykdymo vieta yra skirtinga;
- vekselio ar čekio turėtojas prašo išduoti kelis vykdomojo įrašo egzempliorius.

Jeigu notaras vekselio turėtojui išduoda kelis vykdomojo įrašo egzempliorius, visi vykdomojo įrašo egzemplioriai turi būti sunumeruoti, o jų bendras skaičius nurodytas vykdomajame įrašė.

Vadovaujantis Civilinio proceso kodeksu⁹⁴, vykdomajame dokumente turi būti nurodyti Civilinio proceso kodekso 648 straipsnio 1 dalies 7 punkte nurodyti rekvizitai (visas išieškotojo bei skolininko pavadinimas ir jų adresai, asmens kodas, juridinio asmens registravimo kodas, bankų rekvizitai (jeigu žinomi)⁹⁵), kokio įstatymo pagrindu dokumentas turi būti vykdomas Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka, taip pat vykdomajame dokumente turėtų būti nurodyta vieta antstolio žymai apie atliekamus vykdymo veiksmus.

Teisinis pagrindas, kuriuo remiantis vykdomi notarų išduoti vykdomieji įrašai, yra Notariato įstatymas⁹⁶, kuriame numatyta, kad notaro vykdomieji įrašai pagal užprotestuotus arba neprotestuotinus vekselius ar čekius yra vykdytini ir vykdomieji dokumentai vykdomi civilinio proceso tvarka. Išduotas vykdomasis įrašas Civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka pateikiamas vykdyti antstoliui. Antstolis, įvykdeš notaro išduotą vykdomąjį įrašą, vadovaudamasis Civilinio proceso kodeksu⁹⁷, įvykdytus vykdomuosius įrašus pagal vekselius ar čekius grąžina juos išdavusiems notarams.

Pažymėtina, kad kai kurių užsienio valstybių teisėje taip pat yra reglamentuota, jog notarai išduoda vykdomuosius įrašus pagal vekselius. Pavyzdžiui, vykdomuosius įrašus pagal neprotestuotinus vekselius išduoda Latvijos notarai. Latvijos notarai, kaip ir Lietuvos notarai, taip pat įformina ir vekselių protestus. Pagal Latvijos notarų užprotestuotus vekselius taip pat galimas neginčytinas įsipareigojimų pagal vekselį priverstinis vykdymas⁹⁸.

Daugelyje valstybių taip pat yra įtvirtinta notarų funkcija – vekselių protestų įforminimas. Pavyzdžiui, Estijos įstatymai nustato teisę notarams įforminti vekselių protestus, tiesa, Estijoje notarai šią funkciją praktikoje vykdo gana retai. Vekselių protestų įforminimo funkcija notarams numatyta taip pat Austrijos, Ispanijos, Lenkijos, Vokietijos ir kitų šalių teisėje⁹⁹.

15.8. EUROPOS VYKDOMASIS RAŠTAS

Notaro išduotam vykdomajam įrašui įvykdyti užsienyje yra kelios galimybės¹⁰⁰: 1) „*exequatur*“ procedūra, kurios metu yra pripažįstamas atskiru nacionaliniu aktu ir vykdomas nota-

93 M. Stračkaitis *Vekselis ir notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika* // Notariatas, 2007, Nr. 1, p. 29.

94 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 648 straipsnio 5 dalis // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

95 *Ibid.*, 648 straipsnio 1 dalies 7 punktą.

96 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 43 straipsnis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

97 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 631 straipsnio 6 dalis // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

98 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

99 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

100 L.Gumuliauskienė *Europos vykdomojo rašto procedūros įgyvendinimas – Lietuvos patirtis* // Jurisprudencija, 2010, Nr. 4(122), p. 136.

ro išduotas vykdomasis įrašas užsienio valstybėje; 2) vieningas vykdymas Europos Sąjungos valstybėse, išduodant Europos vykdomąjį raštą, be „exequatur“ procedūros¹⁰¹.

Vieningo vykdymo Europos Sąjungos valstybėse – Europos vykdomojo rašto procedūras reglamentuoja Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą¹⁰².

Pažymėtina, kad pagal minėtą reglamentą teismo sprendimai, susiję su neginčytiniais reikalavimais, taip pat notaro patvirtinti autentiški dokumentai laisvai cirkuliuoja visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, taikant tik minimalius reikalavimus bei nereikalaujant atskirų tarpinių tokio dokumento pripažinimo procedūrų kitoje valstybėje narėje¹⁰³.

Taigi, Europos vykdomasis raštas yra vykdomasis dokumentas, kuris išduodamas teismo sprendimų, teismo patvirtintų taikos sutarčių, notarų išduotų autentiškų dokumentų pagrindu ir kuris skirtas juos įvykdyti kitoje Europos Sąjungos valstybėje, neatliekant tokio dokumento atskiro formalaus pripažinimo kitoje Europos Sąjungos valstybėje (t. y. toks dokumentas pateikiamas tiesiogiai vykdyti pagal tos valstybės nustatytą teisinį reglamentavimą).

Europos vykdomasis raštas išduodamas visais atvejais, kai į notarą kreipiasi kreditorius su prašymu išduoti Europos vykdomąjį raštą (jeigu prieš tai buvo išduotas notaro vykdomasis įrašas pagal vekselį ar čekį), kai kreditoriui išskyla poreikis įvykdyti notaro išduotą vykdomąjį įrašą pagal vekselį ar čekį kitoje Europos Sąjungos valstybėje, pavyzdžiui, kai skolininkas gyvena, dirba užsienyje arba jo turtas yra užsienyje ir notaro išduoto vykdomojo įrašo pagal vekselį ar čekį kreditorius negali įvykdyti Lietuvoje, pavyzdžiui, skolininkui neturint Lietuvoje jokio turto.

Kreditoriaus prašymu Europos vykdomąjį raštą dėl autentiškų dokumentų (notaro užprotestuotų ar neprotestuotų vekselių, čekių, kuriuose padaryti notaro vykdomieji įrašai¹⁰⁴) išduoda vykdomąjį įrašą padaręs notaras. Europos vykdomąjį raštą notaras išduoda ne vėliau kaip per penkias darbo dienas nuo prašymo dėl Europos vykdomojo rašto išdavimo gavimo dienos¹⁰⁵.

Europos vykdomojo rašto pažymėjimas išduodamas ta kalba, kuria priimamas teismo sprendimas (t. y. lietuvių kalba)¹⁰⁶. Asmuo, norintis gauti Europos vykdomąjį raštą, notarui turi pateikti vekselį arba čekį, kuriame padarytas notaro vykdomasis įrašas, ir asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą.

Europos vykdomojo rašto išdavimas yra atskiras savarankiškas notarinis veiksmas, kuris turi būti registruojamas notarinio registro knygoje. Europos vykdomojo rašto specialų blanką – „Europos vykdomojo rašto pažymėjimas – autentiškas dokumentas“ notaras užpildo internete¹⁰⁷ (blanke nurodo kilmės valstybę – Lietuvą, notaro biuro pavadinimą ir duomenis, autentiško dokumento (notaro išduoto vykdomo įrašo) datą ir notarinio registro numerį, kreditoriaus ir skolininko duomenis, piniginio reikalavimo sumą, palūkanų normą ir datą, nuo kada rinktinės palūkanos, padengtinų išlaidų sumą, t. y. notaro atlyginimo už vykdomojo įrašo išdavimą sumą, taip pat nurodo Europos vykdomąjį raštą išduodančio notaro biuro duomenis, išdavimo datą), jį atspausdina ir pasirašo bei uždeda notaro antspaudą.

Europos vykdomojo rašto pažymėjimo ištaisymą arba panaikinimą reglamentuoja Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdo-

101 L. Gumuliauskienė *Išieškojimas pagal vekselį užsienyje: Europos vykdomasis raštas* // Notariatas, 2007, Nr. 1, p. 31.

102 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 805/2004 2004 m. balandžio 21 d., sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą, 2004 Specialusis leidimas, 2004 12 30, Nr. 1.

103 L. Gumuliauskienė *Išieškojimas pagal vekselį užsienyje: Europos vykdomasis raštas* // Notariatas, 2007, Nr. 1, p. 32.

104 Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 15 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2008, Nr. 137-5366.

105 *Ibid.*, 15 straipsnio 2 dalis.

106 Europos Parlamento ir Tarybos reglamento Nr. 805/2004 2004 m. balandžio 21 d., sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą, 9 straipsnio 2 dalis, 2004 Specialusis leidimas, 2004 12 30, Nr. 1.

107 Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/rc_eeo_filling_It_It.htm (žiūrėta 2013 12 12).

mąjį raštą, 10 straipsnis¹⁰⁸. Europos vykdomojo rašto pažymėjimas ištaisomas, kai dėl esminės klaidos teismo sprendime ir pažymėjime yra neatitikimų. Europos vykdomojo rašto pažymėjimas panaikinamas, kai jis, atsižvelgiant į reglamente nustatytus reikalavimus, buvo aiškiai neteisėtai išduotas. Pagal reglamentą prašymas dėl išduoto Europos vykdomojo rašto pažymėjimo panaikinimo ar ištaisymo pateikiamas jį išdavusios valstybės teismui, o Europos vykdomojo rašto pažymėjimui ištaisyti ar panaikinti taikomi kilmės valstybės narės teisės aktai¹⁰⁹.

Civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas¹¹⁰ nustato, kad klausimą dėl notaro išduoto Europos vykdomojo rašto autentiško dokumento pagrindu ištaisymo ar panaikinimo sprendžia vykdomąjį įrašą padariusio notaro buveinės apylinkės teismas¹¹¹. Bylos šalių prašymai dėl Europos vykdomojo rašto ištaisymo ar panaikinimo žyminiu mokesčiu neapmokestinami.

Klausimai

1. Kas yra vekselis ir čekis?
2. Kokių rūšių vekseliai gali būti išrašomi?
3. Kokiomis priemonėmis gali būti išrašomi vekseliai ir kokia valiuta gali būti nurodoma išrašomuose vekseliuose?
4. Kas gali išrašyti čekius ir kaip jie įforminami?
5. Kokia vekselių ir čekių rekvizitų reikšmė?
6. Kokie yra įsakomųjų ir paprastųjų vekselių rekvizitai?
7. Kokie yra čekių rekvizitai?
8. Kada ir kokiais būdais pateikiami apmokėti vekseliai?
9. Kada yra pranešama apie neapmokėtą ar neakceptuotą vekselį?
10. Kada apmokamas čekis ir kaip jis pateikiamas apmokėti?
11. Kada vekselio turėtojas gali indosantams, davėjui ir kitiems pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims pareikšti reikalavimus sumokėti vekselio sumą?
12. Kokiu būdu vekselio turėtojo reikalavimai patenkinami ne ginčo tvarka ir kada toks būdas yra galimas?
13. Kada čekio turėtojas gali pareikšti reikalavimus indosantams, davėjui ir kitiems įsipareigojusiems pagal čekį asmenims?
14. Kas yra vekselio ir čekio protestavimas, kokia jo reikšmė?
15. Kokius vekselių ir čekių protestus gali įforminti notaras?
16. Kokiais atvejais vekselių ir čekių protestai nėra įforminami?
17. Ką turi patikrinti notaras prieš priimdamas prašymą įforminti vekselio ar čekio protestą?
18. Kokius veiksmus atlieka notaras, priėmęs vekselio ar čekio turėtojo ar jo įgalioto asmens prašymą įforminti vekselio ar čekio protestą?
19. Kokiais terminais notaras turi įforminti vekselių ir čekių protestus?
20. Kokie yra reikalavimų pagal vekselį pateikimo senaties terminai?
21. Ką turi patikrinti notaras prieš priimdamas prašymą išduoti vykdomąjį įrašą pagal vekselį ar čekį?
22. Ką notaras siūlo išieškoti vykdomuoju įrašu iš skolininko pagal vekselį ar čekį?
23. Kaip įforminamas vykdomasis įrašas pagal vekselį ar čekį?
24. Kas yra Europos vykdomasis raštas ir kada jis išduodamas?

108 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 805/2004 2004 m. balandžio 21 d., sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą, 2004 Specialusis leidimas, 2004 12 30, Nr. 1.

109 *Ibid.*, 10 straipsnio 1 ir 2 dalis.

110 Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 16 straipsnis // Valstybės žinios, 2008, Nr. 137-5366.

111 V. Nekrošius *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. D. 1. Vilnius, 2009, p. 208.

16 skyrius

JŪRINIŲ PROTESTŲ PRIĖMIMAS

Jūrinio protesto samprata. Vienas iš notarų atliekamų notarinių veiksmy yra jūrinių protestų priėmimas¹. Jūrinis protestas – tai specifinis teisinis institutas, kuris nustato įrodymų pateikimo tvarką, kai laivui plaukiojant jūroje arba stovint uoste įvyksta įvykis, kuriuo asmenims, laivui, kroviniumi ar kitam turtui padaroma žala ir kuris gali būti turtinių reikalavimų laivo valdytojui pareiškimo pagrindu.

Visais atvejais, kai yra pareiškiamos ar, laivo kapitono nuomone, gali būti pareišktos trečiųjų asmenų pretenzijos laivo valdytojui dėl laivo kapitono arba įgulos veiksmy arba neveikimo, kai dėl to arba dėl stichinės nelaimės, avarijos, nelaimingo atsitikimo arba trečiųjų jėgų įsikišimo nukenčia arba žūva laivas arba jame esantys žmonės, laivo kapitonas privalo nedelsdamas ir kiek galima išsamiau apie tai pranešti atitinkamoms institucijoms ir laivo valdytojui ir tuo pat metu imtis visų įmanomų veiksmy, kad būtų pašalintos arba kiek galima sumažintos įvykio arba teisėtų pretenzijų pasekmės². Be to, laivo kapitonas, stengdamasis ginti laivo valdytojo teises ir teisėtus interesus ir užtikrinti įrodymus apie įvykį bei žalą ir nuostolius, taip pat priemonės, kurių buvo imtasi siekiant jų išvengti, pateikia pareiškimą notarui dėl jūrinio protesto akto surašymo.

Jūrinis protestas panaudojamas įvairialypiame teisiniame santykiyje, kuriame susipina skirtingų subjektų, t. y. valstybės ir ekologiškos aplinkos naudotojų, laivo kapitono ir laivo valdytojo, krovinio siuntėjo bei gavėjo ir kiti interesai. Teismo nagrinėjimo metu jūrinio protesto aktas pateikiamas kaip įrodymas, patvirtinantis kapitono ir laivo įgulos kaltės nebuvimą net ir atsiradus žalai. Todėl notaro dalyvavimas šiame procese tarsi numato prielaidas, jog galimai kiliantį ginčą spręs teismas, o jūrinio protesto priėmimas, kaip notarinis veiksmas, savo specifika išsiskiria iš kitų notarinių veiksmy. Jūrinio protesto akto priėmimas, kaip ir bet kuris kitas notarinis veiksmas, gali įpareigoti ne tik tiesiogiai dalyvavusius šiame notariniame veiksmo asmenis, bet ir platesnį jų ratą³.

„Jūrinio protesto“ sąvoka apibrėžta iki 2012 m. balandžio 13 d. galiojusiose Vidaus vandenų laivų avarijų tyrimo taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2002 m. liepos 1 d. įsakymu Nr. 3-335⁴. Jūrinis protestas apibūdintas kaip oficiali įrodymų dėl laivo kapitono ir laivo įgulos kaltės nebuvimo, padarant žalą kroviniumi ar laivui, patvirtinimo tvarka. Numatyta, kad, įvykus laivo avarijai ar avariniam atvejui, laivo kapitonas, pateikdamas taisyklėse nustatytus dokumentus, turi teisę pareikšti jūrinį protestą. 2012 m. balandžio 13 d. įsigaliojusiose naujose Lietuvos Respublikos vidaus vandenų transporto priemonių avarijų ir incidentų tyrimo taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2012 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. 3-248⁵, nuostatų dėl jūrinio protesto nebeliko.

Detaliai jūrinio protesto institutas reglamentuojamas Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymo⁶ 12 skirsnyje. Jame numatyta, kad jeigu laivui plaukiojant jūroje arba sto-

1 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 26 straipsnio 1 dalies 12 punktą // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

2 Tarnybos Lietuvos Respublikos jūrų laivuose statuto, patvirtinto 2008 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro įsakymu Nr. 3-527, 34 punktą // Valstybės žinios, 2009, Nr. 4-101.

3 M. Stračkaitis *Jūriniai protestai – išskirtinės specifikos notarinės praktikos forma* // Notariatas Nr. 3, 2007, p. 54.

4 2002 m. liepos 1 d. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro įsakymas Nr. 3-335 „Dėl vidaus vandenų laivų avarijų tyrimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 43-2117.

5 2012 m. balandžio 5 d. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro įsakymas Nr. 3-248 „Dėl Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2002 m. liepos 1 d. įsakymo Nr. 3-335 „Dėl vidaus vandenų laivų avarijų tyrimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2012, Nr. 43-2117.

6 Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 101-2300.

vint uoste įvyko įvykis, kuris gali būti pagrindu pareikšti laivo valdytojui turtingus reikalavimus, laivo kapitonas, norėdamas užtikrinti įrodymus laivo valdytojo teisėms ir teisėtiems interesams ginti, pasirūpina, kad nustatyta tvarka būtų surašytas jūrinio protesto aktas. Pažymėtina, kad laivo kapitonas yra laivo valdytojo⁷ atstovas laive, vienvaldiškai vadovauja laivui ir atsako už laivo, laivo įgulos, keleivių ir krovinių saugumą⁸. Turintiniai reikalavimai gali būti pareikšti tokių įvykių, kaip įvykusi avarija, pavyzdžiui, sugadinus laivą, jame kilus gaisrui, laivui susidūrus su kitu objektu, užteršus aplinką ar įvykus avariniam incidentui, pavyzdžiui, sugadinus navigacinius ženklus (įrenginius), atvejais. Jūrinio protesto akte turi būti aprašytos įvykio aplinkybės ir priemonės, kurių ėmėsi laivo kapitonas jam patikėtam kroviniui apsaugoti. Taigi jūrinio protesto aktas yra dokumentas, kuriame patvirtinamos buvusio įvykio (avarijos ar incidento), dėl kurio laivo valdytojui gali būti pareikšti turtingi reikalavimai, aplinkybės, o jūrinio protesto pareiškimo tikslas – siekis išsaugoti įrodymus ir pateikti kiek įmanoma tikslesnę informaciją apie įvykio aplinkybes, priežastis, pasekmes ir tai, ko buvo imtasi siekiant sumažinti žalą ar jos mastą.

Pareiškimo dėl jūrinio protesto akto surašymo pateikimas. Prekybinės laivybos įstatymas nustato, kad pareiškimą dėl jūrinio protesto akto surašymo Lietuvos uoste laivo kapitonas pateikia notarui⁹. Užsienio valstybės uoste pareiškimas pateikiamas Lietuvos Respublikos konsului arba kompetentingam užsienio valstybės pareigūnui tos valstybės įstatymų nustatyta tvarka¹⁰.

Pareiškimas dėl jūrinio protesto akto surašymo notarui turi būti pateikiamas kiek įmanoma greičiau. Lietuvos uoste jis turi būti pateikiamas per 24 valandas nuo laivo atplaukimo į uostą. Šis momentas nustatomas pagal notarui pateiktą uosto kapitono tarnybos pažymą apie laivo įplaukimo į uostą momentą, taip pat laivo kapitono patvirtintą išrašą iš laivo žurnalo. Jeigu įvykis, dėl kurio reikia pareikšti jūrinį protestą, įvyko uoste, pareiškimas dėl jūrinio protesto akto surašymo turi būti pateikiamas per 24 valandas nuo įvykio, kurio laikas nustatomas pagal išrašą iš laivo žurnalo. Jeigu nebuvo galimybių pareiškimo dėl jūrinio protesto akto surašymo pateikti per nustatytą laiką, termino praleidimo priežastys turi būti nurodomos laivo kapitono pareiškime dėl jūrinio protesto akto surašymo.

Jeigu yra pagrindo manyti, kad įvykis padarė žalos laive esantiems kroviniams, pareiškimas dėl jūrinio protesto akto surašymo turi būti pateikiamas prieš atidarant laivo triumus. Draudimas atidaryti laivo triumus prieš kapitonui pateikiant pareiškimą dėl jūrinio protesto akto surašymo siejamas su tuo, kad jis įvykio aplinkybes aprašytų objektyviai, nesusipažinęs su krovinio būkle ir jam padarytu žalos lygiu. Šio reikalavimo gali būti nepaisoma tik išimtiniais atvejais, atsižvelgiant į vežamo krovinio savybes, siekiant išvengti dar didesnės žalos arba krovinio praradimo. Be to, iškrauti krovinius iki pareiškimo dėl jūrinio protesto akto surašymo galima tik būtinuoju reikalingumo atveju, jeigu to reikia dėl krovinio savybių¹¹.

Laivo kapitono pareiškimas dėl jūrinio protesto akto surašymo yra dokumentas, kuriame pateikiamos faktinės įvykio aplinkybės, aprašant esamą situaciją, įvykio priežastis, pasekmes ir laivo įgulos veiksmus bei priemones, kurių buvo imtasi, siekiant išvengti žalos ir apsaugoti patikėtą krovinį. Jeigu nebuvo galimybių pateikti pareiškimo per nustatytą terminą, pareiškime turi būti nurodomos termino praleidimo priežastys. Tam tikrais atvejais, kai yra pagrindo

7 Laivo valdytojas – asmuo, eksploatuojantis laivą, neatsižvelgiant į tai, ar jis yra laivo savininkas, ar juo naudojasi kiti teisėtu pagrindu. Prekybinės laivybos įstatymo 2 straipsnio 24 dalis.

8 Plačiau žr. Prekybinės laivybos įstatymo 12, 13 straipsnius.

9 Prekybinės laivybos įstatymo 66 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta, kad pareiškimas dėl jūrinio protesto akto surašymo Lietuvos uoste, be notaro, gali būti pateikiamas ir kitam pareigūnui, kuriam Lietuvos Respublikos įstatymu pavesta atlikti notarinius veiksmus. Pažymėtina, kad kiti įstatymai nesuteikia teisės jūrinį protestą priimti kitiems asmenims, kurie turi teisę atlikti tam tikrus notarinius veiksmus.

10 Prekybinės laivybos įstatymo 66 straipsnio 1 dalies 2 punktas. Konsulų kompetenciją priimti jūrinius protestus taip pat numato Notariato įstatymo 27 straipsnio 8 punktas ir 2006 m. balandžio 4 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro įsakymo Nr. 1R-105/V-55 „Dėl konsulių pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų atlikimo metodinių taisyklių patvirtinimo“ VIII skyrius // Valstybės žinios, 2006, Nr. 39-1426.

11 *Nastol'naja kniga notariusa*. T. 2. Moskva, 2003, p. 505–506.

manyti, kad įvykis padarė žalos laive esantiems kroviniams, pareiškime turėtų būti patvirtinama, kad laivo triumai iki jūrinio protesto pareiškimo pateikimo notarui nebuvo atidaryti, arba nurodoma, kad krovinyms iki minėto pareiškimo padavimo iškrautas ar jo iškrovimas pradėtas, pažymint krovinio savybes.

Aplinkybėms, išdėstytoms pareiškime dėl jūrinio protesto akto surašymo, patvirtinti laivo kapitonas notarui turi pateikti uosto kapitono tarnybos pažymą apie laivo įplaukimo į uostą momentą, laivo kapitono patvirtintą išrašą iš laivo žurnalo bei laivo kapitono sudarytą liudytojų, kurie turėtų būti apklausiami dėl išrašo iš laivo žurnalo nurodytų aplinkybių sąrašą. Pažymėtina, kad laivo žurnalas yra pagrindinis oficialus laivo dokumentas, kuriame nepertraukiamai užrašoma laivo veikla¹². Tais atvejais, kai laivo žurnalas yra prarastas, notaras, priimdamas jūrinį protestą, remiasi laivo kapitono pareiškime dėl jūrinio protesto akto surašymo pateikta informacija apie įvykio aplinkybes bei kapitono paaiškinimais apie laivo žurnalo praradimo aplinkybes ir priežastis, taip pat liudytojų parodymais, kitais dokumentais.

Liudytojus, kurie turėtų būti apklausiami dėl laivo žurnalo išrašo nurodytų aplinkybių, laivo kapitonas parenka savo nuožiūra. Tai gali būti tiek laivo vadovaujantys asmenys, pavyzdžiui, kapitono padėjėjai, tiek ir kiti įgulos nariai, pavyzdžiui, eiliniai jūrininkai. Notaras, surašydamas jūrinio protesto aktą, apklausia laivo kapitoną ir kapitono nurodytus laivo įgulos narius, kurie pateikia paaiškinimus apie įvykį, įvykusį laivui plaukiojant jūroje ar stovint uoste. Jų žodinius paaiškinimus notaras sutikrina su laivo žurnalo išrašo esančiais duomenimis. Jeigu pateikti duomenys prieštarauja vienas kitam, notaras prašo paaiškinti priežastis.

Jūrinio protesto akto surašymas. Notaras, remdamasis laivo kapitono pateiktu pareiškimu dėl jūrinio protesto akto surašymo, uosto kapitono tarnybos pažyma apie laivo įplaukimo į uostą momentą, laivo žurnalo išrašo duomenimis, taip pat liudytojų apklausa, surašo jūrinio protesto aktą apie įvykį. Jame trumpai ir aiškiai turi būti nurodytos įvykio aplinkybės ir priemonės, kurių laivo kapitonas ėmėsi jam patikėtam turtui apsaugoti. Jeigu laivo kapitonas notarui nepateikė pareiškimo dėl jūrinio protesto akto surašymo per nustatytą terminą, jūrinio protesto akte turi būti nurodytos šio termino praleidimo priežastys. Jūrinio protesto akto turinys kiek įmanoma turi atspindėti pažodinius kapitono ir įgulos narių aplinkybių paaiškinimus.

Jūrinio protesto aktą pasirašo laivo kapitonas ir liudytojai, o notaras jį patvirtina savo parašu ir antspaudu. Jūrinio protesto aktas surašomas dviem egzemplioriais, kurių vienas lieka notaro biure, o kitas įteikiamas laivo kapitonui.

Pažymėtina, kad, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso¹³ 197 straipsnio 2 dalimi, dokumentai, patvirtinti valstybės įgaliotų asmenų (t. y. šiuo atveju, kalbant apie jūrinio protesto priėmimą, – notaro), neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikomi oficialiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią (*prima facie*). Ši Civilinio proceso kodekso nuostata reiškia, kad notarui, priėmus jūrinį protestą ir vėliau kilus ginčui dėl proteste nurodytų aplinkybių teisme (pavyzdžiui, dėl krovinių sugadinimo ar praradimo, dėl laivo sugadinimo bei dėl to kilusios žalos ar atsiradusių nuostolių atlyginimo ir pan.), procesas teisme bus kur kas lengvesnis: nereikės apklausti laivo įgulos narių, o jų parodymai, užfiksuoti jūriniame proteste, turės tokią pačią įrodomąją galią, kaip ir juos apklausus teisme¹⁴. Be to, jūriniame proteste užfiksuotų parodymų teismo proceso metu nebus galima paneigti kitų liudytojų parodymais. Vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 197 straipsnio 2 dalimi, aplinkybės, nurodytos notaro priimtame ir patvirtintame jūriniame proteste, nagrinėjant ginčą teisme laikomos visiškai įrodytomis, kol jos nėra paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudyto-

12 2012 m. kovo 29 d. Lietuvos saugios laivybos administracijos direktoriaus įsakymas Nr. V-73 „Dėl laivo žurnalų formų ir jų pildymo bei registravimo taisyklių patvirtinimo“ (su pakeitimais) // Valstybės žinios, 2012, Nr. 41-2040.

13 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

14 M. Stračkaitis *Jūriniai protestai – išskirtinės specifikos notarinės praktikos forma* // Notariatas Nr. 3, 2007, p. 56.

jų parodymus, įrodymais¹⁵. Notariato įstatymo 26 straipsnio 2 dalyje taip pat numatyta, kad pripažįstama, jog notarine forma patvirtintuose dokumentuose esantys faktai nustatyti ir neįrodinėjami, iki šie dokumentai (jų dalys) įstatymų nustatyta tvarka nėra pripažinti negaliojančiais. Taigi notaras, priimdamas jūrinius protestus, prisideda prie teismų darbo, nustatant tiesą byloje bei vykdant teisingumą, ir neretais atvejais palengvina teismų darbą, turint omenyje, jog pati laivo įgulos darbo specifiška lemia bylų, kuriose būtina kaip liudytojus apklausti laivo įgulos narius, ilgą nagrinėjimą.

Jūrinis protestas – itin retas veiksmas notarinėje praktikoje. Lietuvoje per metus notarai vidutiniškai priima tik keturis jūrinius protestus¹⁶. Tai lemia siaura šio akto naudojimo sfera ir apibrėžta geografinė erdvė – industrinė jūrų uosto veikla plėtojama tik Klaipėdos valstybiniam jūrų uoste. Kitose valstybėse praktika dėl jūrinio protesto pateikimo tvarkos yra skirtinga. Notarai jūrinius protestus priima Latvijoje, Estijoje, Olandijoje, Ispanijoje, Ukrainoje, Rusijoje ir kt. Paminėtina, kad, pavyzdžiui, tiek Latvijoje, tiek Estijoje šis notarinis veiksmas labai retas. Kitose valstybėse, pavyzdžiui, Lenkijoje, Vokietijoje, jūrinių protestų priėmimas nėra priskirtas notarų kompetencijai¹⁷.

Klausimai

1. Kas yra jūrinis protestas?
2. Kokiais atvejais ir kam laivo kapitonas turi pateikti pareiškimą dėl jūrinio protesto akto surašymo?
3. Kokie yra pareiškimo dėl jūrinio protesto akto surašymo pateikimo terminai?
4. Kokia informacija turi būti nurodyta pareiškime dėl jūrinio protesto akto surašymo?
5. Kokie dokumentai turi būti pateikti notarui kartu su pareiškimu dėl jūrinio protesto akto surašymo?
6. Kuo remiantis notaras surašo jūrinio protesto aktą?
7. Kokia yra jūrinio protesto akto notarinės formos reikšmė?

15 Draudimas panaudoti liudytojų parodymus netaikomas, jeigu tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams.

16 Lietuvos notarų rūmų informacija.

17 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija. Plačiau apie kitų valstybių praktiką dėl jūrinio protesto pateikimo tvarkos žr. J. A. C. Cartner, R. P. Fiske, T. L. Leiter *The International Law of the Shipmaster*. London, 2009.

17 skyrius

PINIGINIŲ SUMŲ PRIĖMIMAS Į NOTARO DEPOZITINĘ SĄSKAITĄ

17.1. PINIGINIŲ SUMŲ PRIĖMIMO Į NOTARO DEPOZITINĘ SĄSKAITĄ SAMPRATA

Notarinio veiksmo atlikimą – piniginių sumų priėmimą į notaro depozitinę sąskaitą, nustato Civilinis kodeksas, Notariato įstatymas ir kiti teisės aktai. Šiuo notariniu veiksmu sudaroma galimybė skolininkui piniginę prievolę įvykdyti sumokant (įnešant) pinigus į notaro depozitinę sąskaitą. Prievolės įvykdymas, sumokant reikiamo dydžio piniginę sumą į notaro depozitinę sąskaitą, pagal įstatymą laikomas tinkamu prievolės įvykdymu. Pažymėtina, kad prievolė laikytina tinkamai įvykdyta sumokėjus pinigus į notaro depozitinę sąskaitą tik jeigu buvo laikytasi ir kitų esminių sutarties įvykdymo sąlygų, pavyzdžiui, visa prievolės suma į notaro depozitinę sąskaitą buvo sumokėta nustatytais terminais, nurodant tinkamą kreditorių ir prievolę, už kurią įnešama į notaro depozitinę sąskaitą ir pan. Taigi, tinkamai sumokėjus pinigus į notaro depozitinę sąskaitą, prievolė laikytina pasibaigusia, ir toks prievolės įvykdymas atleidžia skolininką nuo palūkanų ar kitokių įmokų mokėjimo ateityje.

Pažymėtina, kad piniginių sumų sumokėjimas į notaro depozitinę sąskaitą yra specialus išimtinis prievolės įvykdymo būdas, kuris galimas tik tuomet, kai tai nustato įstatymai ir kiti teisės aktai (bei jų nustatyta tvarka), arba kai dėl prievolės įvykdymo būdo, sumokant pinigus į notaro depozitinę sąskaitą, susitaria sandorio šalys. Jeigu sandorio šalių sutarimo nėra arba toks prievolės įvykdymas nėra numatytas įstatymuose ir kituose teisės aktuose, prievolės įvykdymas, sumokant į notaro depozitinę sąskaitą pinigus, nėra galimas.

Notaro teisė atlikti notarinį veiksma – priimti į depozitinę sąskaitą pinigines sumas – tiesiogiai įtvirtinta Notariato įstatyme¹. Bendrosios nuostatos, reglamentuojančios prievolių įvykdymą, sumokant skolą į depozitinę sąskaitą, įtvirtintos Civiliniame kodekse², kuriame numatytas sąrašas aplinkybių, kada skolininkas turi teisę įvykdyti piniginę prievolę, sumokėdamas skolą tiek į notaro, tiek į banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą:

- 1) jeigu vietoje, kurioje turi būti įvykdyta prievolė, nėra kreditoriaus ar kito priimti prievolės įvykdymą įgalioto asmens;
- 2) kreditorius yra neveiksnus ir neturi globėjo;
- 3) kreditorius vengia priimti prievolės įvykdymą;
- 4) kreditorius neaiškus dėl to, jog vyksta kelių asmenų ginčas dėl teisės priimti prievolės įvykdymą.

Kiti atvejai, kai prievolės gali būti įvykdomos įmokant pinigines sumas į notaro depozitinę sąskaitą, taip pat numatyti Civiliniame kodekse:

- notaro vykdomojo įrašo panaikinimas, jeigu iki vykdomojo įrašo pateikimo antstoliui vykdyti skolininkas prievolę įvykdė, sumokėdamas pinigus į notaro depozitinę sąskaitą³;
- pardavus įkeistą daiktą, gautų lėšų suma, reikalinga hipotekos kreditoriaus reikalavimui patenkinti, turi būti pervesta į notaro, tvirtinančio perleidimo sandorį, depozitinę

1 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 26 straipsnio 1 dalies 11 punktas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

2 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.56 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

3 *Ibid.*, 4.192 straipsnis.

- sąskaitą⁴;
- kai įkaito turėtojas nesutinka priimti įkeitimu užtikrintos piniginės prievolės dalyko, įkaito davėjas gali sumokėti atitinkamą sumą į notaro (jeigu įkeitimo sandoris patvirtintas notaro), banko ar kitos kredito įstaigos depozitinę sąskaitą. Deponavus visą skolos sumą, įkeitimas baigiasi⁵;
  - jeigu įstatymai nustato, kad pirkimo-pardavimo sutartį būtina sudaryti notarinės formos ir po to įregistruoti viešame registre, tai pirkėjas kainą sutarties pasirašymo metu privalo sumokėti į notaro depozitinę sąskaitą, o pinigus pardavėjui notaras perduoda po sutarties įregistravimo viešame registre, išskyrus atvejus, kai šalių susitarimas numato kitokią atsiskaitymo tvarką⁶;
  - kilus tarp šalių ginčui, nuomininkas turi teisę nuomos mokestį sumokėti į depozitinę sąskaitą Civilinio kodekso 6.56 straipsnio nustatyta tvarka⁷.

Pagrindus, kada galima įmokėti pinigus į notaro depozitinę sąskaitą, nustato ir kiti teisės aktai, pavyzdžiui, įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas⁸. Jame numatyta, kad nepateikus vekselio apmokėti įstatyme nurodytu terminu, skolininkas gali įmokėti vekselio sumą į notaro depozitinę sąskaitą vekselio turėtojo sąnaudomis ir rizika.

Pinigų iš fizinių ir juridinių asmenų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo tvarką reglamentuoja 2008 m. vasario 11 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu patvirtintos Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklės⁹. Jose nustatytos specialiosios, palyginti su Civiliniame kodekse ir kituose įstatymuose numatytomis, nuostatos, kadangi jose numatytos pinigų priėmimo tik į notaro depozitinę sąskaitą taisyklės.

Atsižvelgiant į tai, kad įstatymai įtvirtina, jog notaras priima pinigus į savo depozitinę sąskaitą, jam, siekiant atlikti šį notarinį veiksma, būtina turėti savo depozitinę sąskaitą. Kad notarui privaloma turėti depozitinę sąskaitą, įtvirtina ir Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklės. Notaras depozitinę sąskaitą banke turi atidaryti per vieną mėnesį nuo veiklos pradžios. Jo depozitinę sąskaitą atidaroma su banku sudarius banko sąskaitos sutartį, o uždaroma pateikus bankui prašymą dėl sąskaitos uždarymo.

Pažymėtina, kad depozitinės sumos, priimtose į notaro depozitinę sąskaitą iš asmenų, yra laikinai jose laikomos lėšos, kurios nuosavybės teise priklauso ne notarui, o tretiesiems asmenims (pavyzdžiui, kreditoriui, kurio naudai įmokėta depozitinė suma). Depozitinės sumos turi būti apskaitomos atskirai nuo kitų lėšų, kuriomis disponuoja notaras. Notaras negali savo nuožiūra naudotis ir disponuoti depozitinėje sąskaitoje esančiais pinigais, negali jų išsiųgti ar pervesti į kitas savo sąskaitas, depozitinėje sąskaitoje esančios lėšos negali būti naudojamos notaro prievolėms ir įsipareigojimams vykdyti. Taigi, notaras neturi teisės disponuoti savo depozitinėje sąskaitoje esančiomis lėšomis, o jas apskaito, naudoja ir išmoka tik teisės aktų nustatyta tvarka.

Atsižvelgiant į tai, kad notaro depozitinėje sąskaitoje esančios lėšos nėra notaro nuosavybė, išieškojimą pagal notaro prievolės nukreipti į depozitinėje sąskaitoje esančias lėšas draudžiama. Notaro mirties atveju jo įpėdiniai piniginių lėšų, esančių notaro depozitinėje sąskaitoje, nepaveldi. Notarui mirus arba jo įgaliojimams pasibaigus kitais pagrindais, notaro depozitinėje sąskaitoje esančių pinigų bei dokumentų, susijusių su pinigų įmokėjimu į depozitinę sąskaitą, perdavimo kitam notarui klausimai išsprendžiami teisingumo ministro įsaky-

4 *Ibid.*, 4.1941 straipsnio 5 dalis.

5 *Ibid.*, 4.226 straipsnis.

6 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.344 straipsnio 4 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

7 *Ibid.*, 6.583 straipsnio 7 dalis.

8 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 44 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

9 Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklės, patvirtintos 2008 m. vasario 11 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 11. Lietuvos notarų rūmų informacija.

mu. Pažymėtina, kad perdavimas yra būtinas, kai nėra įvykdytas lėšų, esančių depozitinėje sąskaitoje, išmokėjimas kreditoriui. Paprastai depozitinėje sąskaitoje esantys pinigai ir susiję su jų įmokėjimu dokumentai perduodami kitam veiklą vykdančiam notarui, analogiškai, kaip įgaliojimus pabaigusio notaro nebaigtos paveldėjimo bylos bei paveldėjimo teritorijos perduodamos kitam notarui.

Notaras neatsako už depozitinėje sąskaitoje esančių pinigų praradimą banko nemokumo atveju. Civiliniame kodekse¹⁰ numatyta, kad bankroto atveju depozitinėje sąskaitoje esančios lėšos neįtraukiamos į bankrutuojančio banko ar kitos kredito įstaigos turtą, iš kurio tenkinami kreditorių reikalavimai. Taigi yra draudžiama bankrutuojančio banko ar kitos kredito įstaigos kreditorių reikalavimus tenkinti iš notaro depozitinėje sąskaitoje esančių lėšų. Atsižvelgiant į tai, notaras turėtų teisę banko ar kitos kredito įstaigos bankroto atveju tvarkyti lėšas, esančias bankrutuojančiame banke ar kitoje kredito įstaigoje atidarytoje depozitinėje sąskaitoje.

17.2. PINIGINIŲ SUMŲ PRIĖMIMO Į NOTARO DEPOZITINĘ SĄSKAITĄ IR JŲ IŠMOKĖJIMO TVARKA

Pagal Notariato įstatymą notarams atliekant notarinius veiksmus yra nustatyti specialūs reikalavimai: įtvirtinti tik neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą, užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų ir t. t. Todėl piniginių lėšų įnešimas į notaro depozitinę sąskaitą yra galimas tik tuomet, kai tai atitinka tiek Civiliniame kodekse nustatytas piniginių lėšų sumokėjimo į depozitines sąskaitas bendrąsias sąlygas, tiek Notariato įstatyme nustatytas bendrąsias sąlygas notariniam veiksmui atlikti bei specialiąsias nuostatas, reglamentuojančias pinigų įnešimą į notaro depozitinę sąskaitą.

Atsižvelgiant į Notariato įstatyme nustatytus reikalavimus notariniams veiksams atlikti bei siekiant konkretizuoti pagrindus, kuriems esant gali būti priimamos piniginės lėšos į notaro depozitinę sąskaitą, Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklėse¹¹ buvo įtvirtinti piniginių lėšų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą pagrindai (sąlygos). Pažymėtina, kad prievolės įvykdymas įmokant pinigus į notaro depozitinę sąskaitą galimas tuo atveju, kai prievolės atsiradimo pagrindas yra notariškai patvirtintas sandoris ar kitas notariškai patvirtintas juridinis faktas arba kai pinigų įmokėjimas į depozitinę sąskaitą susijęs su būsimu notariniu veiksmu. Notaras taip pat gali priimti pinigus į depozitinę sąskaitą, jei skolininko teisė juos įmokėti kyla teisės akto pagrindu ir nėra aplinkybių, galinčių apsunkinti kreditoriaus identifikavimą ar pinigų jam išmokėjimą.

Taigi, piniginių lėšų sumokėjimas į notaro depozitinę sąskaitą, siekiant įvykdyti piniginę prievolę, galimas tuomet, kai ta piniginė prievolė numatyta notarinės formos sandoryje. Šiuo atveju piniginių lėšų įnešimo pagrindas į notaro depozitinę sąskaitą būtų sandorio šalių susitarimo sąlyga sutartyje ar kitame dokumente. Jeigu šalys nesusitarė ir notariškai patvirtintame sandoryje nebuvo numatytos sąlygos dėl prievolės įvykdymo, pinigines lėšas sumokant į notaro depozitinę sąskaitą, notaras pinigines lėšas į notaro depozitinę sąskaitą galės priimti tik jeigu taip pat bus įgyvendinamos bendrosios piniginių lėšų įnešimo į depozitinę sąskaitą sąlygos, įtvirtintos Civiliniame kodekse¹² ar kituose teisės aktuose.

Šalys, sudarydamos notarinį sandorį, dažnai jame numato sąlygą, jog prievolė pagal sandorį bus vykdoma pasinaudojant notaro depozitinę sąskaitą, kai piniginių sumų sumokėjimas

10 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.56 straipsnio 8 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

11 Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklių 8 punktą, patvirtinta 2008 m. vasario 11 d. Lietuvos notarų rūmų prezidento nutarimu Nr. 11. Lietuvos notarų rūmų informacija.

12 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.56 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

siejamas su tam tikrų sąlygų įvykdymu¹³. Pavyzdžiui, sudarant pirkimo-pardavimo sandorį, jame numatoma sąlyga, kad nuosavybė pereis tik po atskiro priėmimo-perdavimo akto sudarymo, kuris bus sudaromas tik kai kita šalis sumokės sutarties kainą į notaro depozitinę sąskaitą. Pažymėtina, kad toks šalių pasirinktas kainos sumokėjimo būdas užtikrina tiek pardavėjo, tiek pirkėjo saugumą, kadangi pardavėjas, perduodamas nuosavybės teisę į perleidžiamą turtą, žino, jog sutarties kainą pirkėjas yra tikrai sumokėjęs į notaro depozitinę sąskaitą, o pirkėjas yra tikras, kad jo sumokėta kaina bus išmokėta pardavėjui tik po nuosavybės teisės į įgytą turtą jam perėjimo¹⁴.

Pinigų įmokėjimas į notaro depozitinę sąskaitą gali būti susijęs ir su būsimo notarinio veiksmu, kurį šalys numato atlikti¹⁵. Pavyzdžiui, pagal šalių ne notarine tvarka sudarytą preliminarį sutartį į notaro depozitinę sąskaitą gali būti įnešamas avansinis mokėjimas, kuris bus įskaitomas į mokėjimus, atsirasiančius pagal ateityje sudarytą ir notarine tvarka patvirtintą pagrindinį sandorį. Sudarius pagrindinį sandorį, pavyzdžiui, pirkimo-pardavimo sutartį, notaras kreditorius išmokėtų į jo depozitinę sąskaitą skolininko įneštą avansą, o likusi mokėjimų suma būtų mokama pagrindinėje sutartyje nustatyta tvarka. Pinigų sumokėjimas į notaro depozitinę sąskaitą pagal preliminarį sutartį apsaugo pirkėją nuo galimų sukčiavimo atvejų¹⁶. Pirkėjui gali būti sunku įvertinti, ar turtui, kurį jis nori pirkti, nėra nustatyti tam tikri suvaržymai, ar jis nėra areštuotas, ar nėra kokių nors kitų aplinkybių, dėl kurių pagrindinė pirkimo-pardavimo sutartis gali būti nesudaryta. Jei pirkėjas įmokėjo piniginę sumą į notaro depozitinę sąskaitą ir dėl tam tikrų priežasčių nesudarė pagrindinės pirkimo-pardavimo sutarties, jis atgaus savo įmokėtas pinigines sumas iš notaro ir nereikės reikalauti šių sumų grąžinti kitos sandorio šalies¹⁷.

Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklėse¹⁸ taip pat numatyta, kad notaras gali priimti pinigus į depozitinę sąskaitą, jei skolininko teisė juos įmokėti kyla teisės akto pagrindu (pavyzdžiui, įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatyme¹⁹ numatyta teisė skolininkui įmokėti vekselio sumą į notaro depozitinę sąskaitą, jeigu jam nebuvo pateiktas vekselis apmokėti nustatytais terminais) ir nėra aplinkybių, galinčių apsunkinti kreditoriaus identifikavimą ar pinigų jam išmokėjimą. Esant šioms aplinkybėms, atsiranda galimybė skolininkui įmokėti pinigines lėšas į notaro depozitinę sąskaitą ir tais atvejais, kai prievolė kyla ir ne iš notarine tvarka patvirtinto sandorio ar dėl būsimo notarinio veiksmo atlikimo. Be to, Civiliniame kodekse²⁰ bei Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklėse notarui nustatytas reikalavimas per protingą terminą pranešti kreditoriui apie į depozitinę sąskaitą įmokėtus pinigus. Todėl notaras, užtikrindamas kreditoriaus interesus, turi turėti galimybę identifikuoti kreditorių. Taip pat turi būti galimybės ir išmokėti kreditoriui pinigus, įneštus į notaro depozitinę sąskaitą. Jeigu yra akivaizdu, kad notaras negalės identifikuoti ir informuoti kreditoriaus apie į depozitinę sąskaitą sumokėtus pinigus arba dėl bet kokių priežasčių piniginių lėšų išmokėjimas kreditoriui nėra arba nebus galimas, tokiu atveju notaras negalės atlikti notarinio veiksmo ir priimti pinigų į savo depozitinę sąskaitą.

Lėšos į notaro depozitinę sąskaitą priimamos, remiantis skolininko notarui pateiktu prašymu. Prašymas – tai rašytine forma išreikšta šalių (šalies) valia įvykdyti prievolę įmokant pinigus į notaro depozitinę sąskaitą. Pažymėtina, kad paprastai prašymą įmokėti pinigus į notaro depozitinę sąskaitą pasirašo ir notarui pateikia skolininkas. Prašymą notarui taip pat gali pa-

13 M. Kačergis *Depozitinės sąskaitos* // Notariatas, 2008, Nr. 6, p. 32.

14 *Ibid.*, p. 32.

15 *Ibid.*, p. 32.

16 M. Kačergis *Depozitinės sąskaitos* // Notariatas, 2008, Nr. 6, p. 32.

17 *Ibid.*, p. 32.

18 Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklių, patvirtintų 2008 m. vasario 11 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 11, 8 punktas. Lietuvos notarų rūmų informacija.

19 Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 44 straipsnis // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.

20 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.56 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

teikti ir skolininkas bei kreditorius kartu (abudu pasirašę prašymą). Tačiau prašymas įvykdyti prievolę įmokant pinigus į notaro depozitinę sąskaitą gali būti išreikštas ir šalių sudarytoje bei notaro patvirtintoje sutartyje, kurioje šalys numato, kokia prievolė, koku būdu ir kokiomis sąlygomis bus įvykdyta, įmokant piniginę sumą į notaro depozitinę sąskaitą. Prašymas gali atsispindėti ir bet kokiame kitame dokumente.

Notaras, priimdamas pinigus į savo depozitinę sąskaitą, patikrina juridinį faktą, kurio pagrindu skolininkas įgyja teisę įmokėti pinigus į notaro depozitinę sąskaitą. Jeigu prievolės atsiradimo pagrindas yra notariškai patvirtintas sandoris ar kitas notariškai patvirtintas juridinis faktas arba kai pinigų įmokėjimas į depozitinę sąskaitą susijęs su būsimu notariniu veiksniu, arba skolininko teisė juos įmokėti kyla teisės akto pagrindu, ir nėra aplinkybių, galinčių apskundinti kreditoriaus identifikavimą ar pinigų jam išmokėjimą, notaras atlieka notarinį veiksnią – priima pinigus į savo depozitinę sąskaitą. Jeigu juridinio pagrindo priimti į notaro depozitinę sąskaitą nėra arba notarinio veiksmo atlikimas prieštarauja įstatymams ar neatitinka jų reikalavimų, notaras atsisako atlikti notarinį veiksnią.

Pinigai į notaro depozitinę sąskaitą įmokami grynaisiais pinigais banke arba mokėjimo pavedimu. Grynieji pinigai, pateikti tiesiogiai notarui, į notaro depozitinę sąskaitą negali būti įnešami. Asmuo, įmokėjęs pinigus į notaro depozitinę sąskaitą, turi pateikti notarui banko dokumentą (kvitą, mokamąjį pavedimą ar kt.), kuris patvirtina piniginių sumų įnešimo į notaro depozitinę sąskaitą faktą. Notaras, kuriam buvo pateikti visi reikiami dokumentai, atlieka notarinį veiksnią ir jį įregistruoja notariniame registre, paima notaro atlyginimą. Pinigus į notaro depozitinę sąskaitą įmokėjusiam asmeniui prašant, notaras jam išduoda liudijimą apie pinigų įmokėjimą į depozitinę sąskaitą arba banko pažymą.

Pažymėtina, kad pinigai į notaro depozitinę sąskaitą gali būti įmokami ir išmokami tik notaro depozitinės sąskaitos sutartyje numatyta valiuta. Jeigu prievolė, pagal kurią norima įmokėti į notaro depozitinę sąskaitą, išreikšta kita valiuta, notaras informuoja šalis, kad pinigai į notaro depozitinę sąskaitą gali būti įmokėti ir bus išmokėti tik notaro depozitinės sąskaitos sutartyje numatyta valiuta.

Notaras, į kurio depozitinę sąskaitą sumokėti pinigai, per protingą terminą turi apie tai pranešti kreditoriui raštu arba žodžiu. Notaras kreditorių gali informuoti siųsdamas rašytinį pranešimą, el. laišką arba pranešti telefonu. Pranešimu notaras informuoja apie į jo depozitinę sąskaitą įmokėtą pinigų sumą, taip pat apie depozitinės sumos išmokėjimo tvarką bei sąlygas, jeigu tokios yra.

Depozitinės sumos, atsižvelgiant į situaciją, išmokamos šalių sutartyje numatytais terminais, iškart įvykus juridiniam faktui, kurio pagrindu įmokėti pinigai į depozitinę sąskaitą, arba gavus kreditoriaus prašymą. Taigi, depozitinės sumos išmokėjimo kreditoriui pagrindas gali būti nustatytas tiek pačiame šalių sudarytame sandoryje, tiek bet kokiame kitame dokumente. Jeigu yra numatytos tam tikros sąlygos, kurioms esant turi būti atliekamas depozitinės sumos išmokėjimas, pinigai išmokami kreditoriui tik įvykus minėtoms sąlygoms. Jeigu piniginių sumos įmokėjimo į notaro depozitinę sąskaitą pagrindas yra įtvirtintas įstatyme ar kitame teisės akte ir / arba šalių nėra aptartos depozitinės sumos išmokėjimo sąlygos, depozitinė suma išmokama kreditoriui pateikus prašymą.

Notaras perveda depozitinę sumą į kreditoriaus nurodytą sąskaitą mokėjimo pavedimu. Kreditoriaus sąskaita gali būti nurodyta šalių sudarytame sandoryje ar kitame dokumente, skolininko bei kreditoriaus bendrame arba tik kreditoriaus pateikiamame prašyme. Kreditoriui prašant, notaras gali jam išduoti liudijimą apie kreditoriui išmokėtą depozitinę sumą. Jeigu kreditoriui depozitinė suma išmokėta nebuvo ir kreditorius mirė, depozitinė suma išmokama kreditoriaus įpėdiniams, paveldėjusiems jo turtą. Šiuo atveju kreditoriaus įpėdiniai, paveldėję jo turtą, turi pateikti notarui paveldėjimo teisės liudijimą, patvirtinantį, jog įpėdinis paveldėjo teisę į išmokėtiną depozitinę sumą.

Skolininkas, įmokėjęs į notaro depozitinę sąskaitą piniginę sumą, turi teisę per tam tikrą

laiką šią įmokėtą sumą iš notaro depozitinės sąskaitos atsiimti. Į depozitinę sąskaitą sumokėtas sumas skolininkas gali atsiimti tik iki tol, kol kreditorius nepriėmė įvykdymo arba kol neatliktas notarinis veiksmas, dėl kurio buvo įmokėta į notaro depozitinę sąskaitą pinigine suma. Šiuo atveju notaras informuoja kreditorių apie pinigų atsiėmimą. Pažymėtina, kad skolininkas negali atsiimti įmokų, jei tai pažeistų trečiųjų asmenų arba solidariąją pareigą turinčių skolininkų ar laiduotojų interesus. Be to, skolininkas taip pat negali atsiimti įmokų, jeigu kreditorius išreiškė valią (pateikė prašymą notarui) priimti įmokėtą pinigine sumą kaip prievolės įvykdymą, jeigu pinigine suma buvo išmokėta kreditoriui, arba buvo atliktas notarinis veiksmas, susijęs su įmokėta į notaro depozitinę sąskaitą pinigine suma. Jeigu skolininkas neatsiėmė pinigines sumas, įneštas į notaro depozitinę sąskaitą, atliekamas notarinis veiksmas – depozitinė suma išmokama kreditoriui.

17.3. PINIGINIŲ SUMŲ PRIĖMIMO Į NOTARO DEPOZITINĘ SĄSKAITĄ TAIKYMO SRITIES IŠPLĖTIMAS

Notaro depozitinės sąskaitos naudojimo išplėtimas civiliniuose teisiniuose santykiuose gali prisidėti prie asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo, nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistemos veiksmingumo didinimo bei finansinių nusikaltimų neigiamo poveikio asmenims mažinimo, valstybės finansų sistemos apsaugos didinimo ir saugesnės aplinkos Lietuvoje kūrimo.

Civilinis kodeksas²¹ nenumato privalomo kainos sumokėjimo pagal notaro patvirtintą pirkimo-pardavimo sutartį (kuri turi būti įregistruota viešajame registre) į notaro depozitinę sąskaitą. Įstatymuose nesant nustatyto privalomo reikalavimo pirkėjui kainą sumokėti į notaro depozitinę sąskaitą pagal pirmiau minėtą pirkimo-pardavimo sutartį, galima situacija, kai sudarant tokias sutartis pinigai kitai šaliai realiai nebus perduoti. Tokiu būdu sukuriamas galimybės asmenims sudaryti tariamus sandorius bei tokiais sandoriais pagrįsti tariamai gautas pajamas. Atsižvelgiant į tai, būtų tikslinga Civiliniame kodekse nustatyti privalomą reikalavimą, jog pagal notaro patvirtintą pirkimo-pardavimo sutartį, kai tokia sutartis po sudarymo turi būti įregistruota viešajame registre, pinigai pirkėjui būtų perduodami, pervedant juos per notaro depozitinę sąskaitą.

Taip pat siūlytina nustatyti privalomą atsiskaitymą per notaro depozitinę sąskaitą ir pagal kitus notarų tvirtinamus sandorius. Toks reglamentavimas leistų padidinti turto perleidimo sandorių skaidrumą, valstybė užsitikrintų papildomų pajamų surinkimą, būtų užtikrinamos sandorio šalių teisės tinkamai sumokėti bei gauti kainą (įvykdyti pinigine prievole), išvengiama ginčų dėl netinkamai įvykdytų piniginių prievolių. Pažymėtina, kad tokios privalomos atsiskaitymo tik per notaro depozitinę sąskaitą tvarkos įvedimas būtų lengvai įgyvendinamas ir efektyvus.

Taigi išplėsti notaro depozitinės sąskaitos naudojimą, siekiant užtikrinti civilinės apyvartos skaidrumą, būtų tikslinga tokiuose teisiniuose santykiuose:

- 1) pakeičiant Civilinį kodeksą²² bei panaikinant šalims galimybę susitarti dėl kitokios atsiskaitymo tvarkos nei nurodyta įstatyme, t. y. numatyti, kad, sudarant notarinės formos pirkimo-pardavimo sutartį, atsiskaityti galima tik per notaro depozitinę sąskaitą;
- 2) Civiliniame kodekse nustatant, kad tais atvejais, kai paskolos sutartis yra notarinės formos, paskolos davėjas pinigus sutarties pasirašymo metu sumokėtų į notaro depozitinę sąskaitą, o po sutarties notarinio patvirtinimo notaras pinigus perduotų paskolos gavėjui;
- 3) Civiliniame kodekse nustatant, kad tais atvejais, kai dovanojimo sutartis turi būti nota-

21 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.344 straipsnio 4 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

22 *Ibid.*

rinės formos, dovanotojas dovanojamus pinigus sutarties pasirašymo metu privalėtų sumokėti į notaro depozitinę sąskaitą, o notaras pinigus perduotų dovanos gavėjui po sutarties notarinio patvirtinimo.

Išplėtus notaro depozitinės sąskaitos naudojimą, būtų užtikrinta ir sandorio šalių gaunamų piniginių lėšų, esančių notaro depozitinėje sąskaitoje, apsauga. Sandorio šalis mokant ar pervedant pinigines lėšas pagal sandorius paprastu mokėjimo pavedimu į paprastą banko sąskaitą (ne į notaro depozitinę sąskaitą), tokios lėšos būtų neapsaugotos nuo banko ar kredito įstaigos bankroto. Bankroto atveju tokiose sąskaitose esančios piniginės lėšos būtų įtraukiamos į bankrutuojančio banko ar kitos kredito įstaigos turtą, iš kurio būtų tenkinami kreditorių reikalavimai. Tuo tarpu sandorio šalis sumokant ar pervedant pinigines lėšas pagal sandorius į notaro depozitinę sąskaitą, šios piniginės lėšos, esančios notaro depozitinėje sąskaitoje, būtų apsaugotos nuo jų įtraukimo į bankrutuojančio banko ar kitos kredito įstaigos turtą bankroto atveju ir iš jų nebūtų tenkinami kreditorių reikalavimai²³.

17.4. NOTARO DEPOZITINĖS SĄSKAITOS NAUDOJIMAS UŽSIENIO VALSTYBĖSE

Užsienio šalyse piniginių lėšų ir kitų objektų įnešimas į notarų depozitines sąskaitas yra dažna ir efektyvi notarų atliekama funkcija.

Pavyzdžiui, Estijoje notarai kaip notarinį veiksma atlieka piniginių lėšų, vertybinių popierių ir dokumentų įnešimą į notaro depozitą. Estijos notariato įstatyme įtvirtinta, kad įnešimas į notaro depozitinę sąskaitą laikomas notarinio veiksniu, kai tai susiję su to paties notaro patvirtintu sandoriu, pagal kurį sandorio šalis yra suinteresuota įvykdyti piniginę prievolę pagal sandorį, sumokant pinigus į notaro depozitinę sąskaitą²⁴. Jeigu notaro patvirtintame sandorįje nėra numatytos galimybės įnešti pinigines lėšas į notaro depozitinę sąskaitą, tokiu atveju įnešimas į notaro depozitinę sąskaitą galimas remiantis asmens, norinčio įnešti pinigines lėšas, notariškai patvirtintu pareiškimu.

Rusijos Federacijos civiliniame kodekse taip pat įtvirtinta teisė skolininkui įnešti į notaro depozitą pinigines lėšas arba vertybinius popierius, jeigu skolininkas prievolės negali įvykdyti dėl tokių priežasčių²⁵: 1) jeigu toje vietoje, kurioje skolininkas privalo įvykdyti prievolę, nėra kreditoriaus ar jo įgalinto asmens; 2) kreditoriui esant neveiksniam ir neturint paskirto globėjo; 3) jeigu yra akivaizdžiai neaišku, kas yra kreditorius pagal prievolę, taip pat jeigu tai susiję su tuo, jog yra kilęs ginčas tarp kreditoriaus ir kitų asmenų; 4) kreditoriui vengiant priimti prievolės įvykdymą. Rusijoje piniginių lėšų arba vertybinių popierių įnešimas į notaro depozitą laikomas prievolės įvykdymu. O notaras, į kreditorį buvo įneštos pinigines lėšas arba vertybiniai popieriai, turi pranešti apie tai kreditoriui.

Vokietijoje taip pat yra nustatytos galimybės pinigines lėšas įnešti į notaro depozitinę sąskaitą. Vokietijoje įnešimas į notaro depozitinę sąskaitą ypač plačiai paplitęs tvirtinant nekilnojamojo turto perleidimo sandorius. Siekiant apsaugoti bei užtikrinti pardavėjo interesus, tvirtinant perleidimo sandorį ar tuoj po jo patvirtinimo pagal sutartį mokėtina pinigų suma perduodama saugoti notarui. Notaras jam perduotą saugoti pinigų sumą pardavėjui išmoka, kai yra įvykdomas daikto perdavimas pagal sutartį²⁶.

23 *Ibid.*, 6.56 straipsnio 8 dalis.

24 2000 m. gruodžio 6 d. Estijos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 35 straipsnio 2 dalis. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/index.aw/15760> (žiūrėta 2013 12 12).

25 1994 m. lapkričio 30 d. Rusijos Federacijos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 327 straipsnis. Prieiga per internetą <http://base.garant.ru/10164072/> (žiūrėta 2013 01 15).

26 H. J. Faßbender, W. Grauel, W. Ohmen, W. Peter, H. Roemer, R. Wittkowski *Notariatskunde*. Rinteln, 2011, p. 208.

Klausimai

1. Kokiais atvejais galimas prievolės įvykdymas, sumokant piniginę sumą į notaro depozitinę sąskaitą?
2. Kokias teises pasekmes sukelia prievolės įvykdymas, sumokant piniginę sumą į notaro depozitinę sąskaitą?
3. Kokiais atvejais notaras turi turėti savo depozitinę sąskaitą?
4. Kam nuosavybės teise priklauso piniginės lėšos, esančios notaro depozitinėje sąskaitoje, ir kaip jos tvarkomos?
5. Ar galima nukreipti išieškojimą pagal notaro prievolės į notaro depozitinėje sąskaitoje esančias lėšas?
6. Kokie yra piniginių lėšų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą pagrindai (sąlygos)?
7. Kaip įforminamas piniginių lėšų priėmimas į notaro depozitinę sąskaitą?
8. Kaip įforminamas depozitinių sumų išmokėjimas?
9. Kaip galėtų būti išplėstas notarų depozitinių sąskaitų naudojimas?
10. Kokia yra užsienio valstybių praktika, susijusi su piniginių lėšų ir kitų objektų įnešimu į notarų depozitines sąskaitas?

18 skyrius

KITI NOTARINIAI VEIKSMAI

Be anksčiau aprašytųjų, notarai atlieka ir kitus notarinius veiksmus. Dažniausiai tai yra parašų dokumentuose ir dokumentų nuorašų bei jų išrašų tikrumo liudijimas. Notarai taip pat tvirtina liudytojų parodymus, perduoda vienu asmenų pareiškimus kitiems asmenims, išduoda prarastų notaro patvirtintų dokumentų dublikatus. Be to, jie išduoda liudijimus, kad asmuo gyvas, tvirtina dokumentų pateikimo laiką, liudija dokumentų vertimo tikrumą, tačiau šie notariniai veiksmai yra labai reti, todėl šiame skyriuje nėra plačiau aptariami.

Parašų dokumentuose tikrumo liudijimas. Atlikdamas šį notarinį veiksmą, notaras paliudija, kad dokumentą pasirašė jame nurodytas asmuo. Notaras, liudydamas asmens parašo dokumente tikrumą, nustato pasirašančiojo asmens tapatybę, tačiau neatsako už dokumente nurodytus faktus ir netikrina, ar jie atitinka teisės aktų reikalavimus ir asmens valią. Notaras atsisako liudyti parašą dokumente tais atvejais, kai dokumento turinys prieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei. Siekdamas atkreipti asmenų, kuriems pateikiamas dokumentas, dėmesį, kad dokumente yra paliudytas pasirašiusio asmens parašas, o ne notariškai patvirtintas pats dokumentas (t. y. notaras nustatė tik pasirašiusiojo asmens tapatybę, bet netikrina, ar dokumento turinys atitinka teisės aktus ir asmens valią), notaras gali ant dokumento, kuriame liudijamas parašo tikrumas, dėti spaudą (ar nurodyti), kad jis dokumente nurodytų faktų netvirtina¹.

Notaras liudija asmens parašo tikrumą originaliame dokumente (ne kopijoje) ir tik tokiaime, kuris turi juridinę reikšmę. Atsižvelgdamas į tai, kad Administracinių teisės pažeidimų kodekso² 91⁵ straipsnyje reglamentuojama atsakomybė už dokumentų nevalstybine kalba arba be vertimo į valstybinę kalbą pateikimą valstybės valdžios ir valdomo įstaigoms, taip pat Lietuvos Respublikos įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms bei piliečiams, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, notaras liudija parašus tik dokumentuose lietuvių kalba. Jis liudija parašą dokumente užsienio kalba tais atvejais, kai liudijamas asmens, išvertusio dokumentą iš lietuvių kalbos į užsienio kalbą, parašas į užsienio kalbą išverstame dokumente.

Notaras neliudija parašų tikrumo sandoriuose. Išimtis iš šios taisyklės numatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 28 d. nutarimu Nr. 302 patvirtintame Vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei, tvarkos apraše³, kurio 5 punkte nurodyta, kad sutikime parašo tikrumas turi būti paliudytas notaro arba Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos pareigūno, arba seniūno. Taigi, nors šis sutikimas yra vienašalis sandoris, jame tik liudijamas parašas, o ne tvirtinamas pats sandoris. Notaras, liudydamas asmens parašo sutikime vaikui išvykti į užsienį tikrumą, turėtų įsitikinti, kad sutikimą duodantis asmuo turi tokią teisę, t. y. yra vaiko, dėl kurio išvykimo duodamas sutikimas, tėvas ar motina arba globėjas (rūpintojas). Netikrinant vaiko, kuriam išvykti į užsienį duodamas sutikimas, ir asmens, duodančio tokį sutikimą, giminystės ar globos (rūpybos) ryšio, apskritai netektų prasmės tokio parašo notarinis liudijimas.

Notaras liudija bet kurio dokumente pasirašiusio asmens, taip pat ir dokumentą išver-

1 Plačiau apie parašo dokumente tikrumo liudijimo ir sandorio tvirtinimo skirtumus žr. 12 skyriaus „Notarų funkcijos tvirtinant sandorius“ 12.1 poskyrį „Notaro tvirtinami sandoriai. Privaloma notarinė forma“.

2 Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Vyriausybės žinios, 1985, Nr. 1-1.

3 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 28 d. nutarimas Nr. 302 „Dėl vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei, tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-858.

tusio asmens, parašo tikrumą. Tačiau šių asmenų parašų liudijimas iš esmės nesiskiria nuo bet kurio kito asmens parašo liudijimo. Teisės aktuose nėra išskiriamas atskiras notarinis veiksmas – vertėjo parašo liudijimas. Todėl notaras, net ir matydamas, kad asmuo išvertė dokumentą ir nurodo, kad vertimas yra teisingas, neprašo dokumentų, įrodančių, kad pasirašantis asmuo turi kvalifikaciją versti.

Notarai taip pat turi teisę liudyti dokumentų vertimo iš vienos kalbos į kitą tikrumą. Liudydamas dokumento vertimo iš vienos kalbos į kitą tikrumą, notaras patvirtina, kad dokumento teksto, išversto iš vienos kalbos į kitą, turinys tiksliai atitinka originalaus dokumento teksto turinį. Šį notarinį veiksma notaras gali atlikti tik tada, kai jis moka tą kalbą, iš kurios yra išverstas tekstas, ir tą kalbą, į kurią yra išverstas tekstas. Dokumentų vertimo tikrumo liudijimas skiriasi nuo dokumentą išvertusio asmens parašo tikrumo liudijimo. Liudydamas dokumento vertimo tikrumą, notaras patvirtina, kad vertimas yra teisingas. Liudydamas dokumentą išvertusio asmens parašo tikrumą, notaras patvirtina, kad išverstą dokumentą pasirašė tas asmuo, tačiau netikrina ir neatsako už dokumento vertimo tikslumą.

Notaras, paliudijęs asmens parašo dokumente tikrumą, registruoja šį notarinį veiksma notariniame registre ir, vadovaudamasis Notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų pildymo taisyklių⁴ 7.5 punktu, jame aprašo dokumentą, kuriame buvo paliudytas asmens parašas, taip, kad pagal notarinio registro įrašą būtų galima suprasti, koks konkretus veiksmas ir kokia apimtimi buvo atliktas.

Dokumentų nuorašų ir jų išrašų tikrumo liudijimas. Liudydamas dokumento nuorašo ar jo išrašo tikrumą, notaras patvirtina, kad dokumento nuorašo ar išrašo turinys atitinka originalaus dokumento ar jo dalies turinį. Dokumento išrašo tikrumas liudijamas tada, jeigu dokumente, iš kurio daromas išrašas, yra sprendimų dėl kelių klausimų. Notarui turi būti pateiktas dokumento, kurio nuorašas ar išrašas reikalingas, originalas. Jei dokumentą sudaro keli lapai, jis neturi kelti abejonių dėl vientisumo, t. y. notarui turi būti akivaizdu, kad visi pateikti lapai sudaro vieną dokumentą. Notaro patvirtintas išrašas ir nuorašas taip pat neturi kelti abejonių dėl dokumento vientisumo, todėl tais atvejais, kai išrašas ar nuorašas netelpa viename lape, visi lapai turi būti susiuvami.

Pavyzdžiui, Rusijoje notarai liudija dokumentų nuorašų ir išrašų tikrumą tik tokiu atveju, jeigu tie dokumentai neprieštarauja Rusijos Federacijos įstatymams⁵. Lietuvos teisės aktuose tiesiogiai tokia sąlyga nėra nurodyta, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad notarai atlieka funkcijas, užtikrinančias, jog civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, notarai negalėtų liudyti dokumentų, prieštaraujančių viešajai tvarkai ir gerai moralei, nuorašų.

Dublikatų išdavimas. Vadovaujantis Notariato įstatymo 39 straipsniu, dingus notaro patvirtintam ar išduotam dokumentui, jo dublikatas išduodamas pagal rašytinį sandorio dalyvių pareiškimą. Notaras negali išduoti kito asmens patvirtinto ar išduoto dokumento dublikato, pavyzdžiui, gydymo įstaigos vyriausiojo gydytojo patvirtinto testamentu, kuris perduotas saugoti notarui, dublikato. Notaras išduoda tik savo paties patvirtinto ar išduoto dokumento, kuris yra saugomas jo biure ar archyve, dublikatą. Jeigu notaro įgaliojimai yra pasibaigę, jo patvirtinto ar išduoto dokumento, saugomo Lietuvos notarų rūmų archyve, dublikatą gali išduoti bet kuris Lietuvos Respublikos notaras.

Dublikatas išduodamas tik asmeniui, kuriam ar kurio pavedimu buvo atliekami notariniai veiksmai. Kadangi įgaliojimas yra vienašalis sandoris, tai įgaliojimo dublikatą gali gauti tik įgaliotojas, bet ne įgaliotinis. Išimtis numatyta tik testamentams – testamentu dublikatą

4 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. kovo 15 d. įsakymas Nr. 1R-64 „Dėl Notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 43-1418.

5 *Notarialnoe pravo Rossii* / Red. V. V. Jarkov. Moskva, 2003, p. 245.

po testatoriaus mirties gali gauti testamente nurodyti įpėdiniai, kai jie pateikia testatoriaus mirties liudijimą.

Praktikoje kyla klausimų dėl galimybės išduoti paskolos sutarties dublikatą. Pagal Civilinio kodekso 6.65 straipsnio 2 dalį, jeigu skolininkas yra kreditoriui išdavęs prievolei patvirtinti skolos dokumentą, tai kreditorius, priimdamas visą prievolės įvykdymą, privalo tą dokumentą skolininkui grąžinti, o kai tokios galimybės nėra – nurodyti tai pakeitavime. Tačiau pažymėtina, kad notaras netvirtina skolos raštelių, o tvirtina dvišalę paskolos sutartį. Atsižvelgiant į tai, kad kiekviena iš sandorio šalių gauna po sutarties egzempliorių, kiekviena iš sandorio šalių gali gauti ir prarastos sutarties dublikatą. Dublikatas galėtų būti išduodamas net ir tais atvejais, kai skolos grąžinimo terminas yra pasibaigęs, nes skolos grąžinimo termino pasibaigimas nebūtinai reiškia, kad pasibaigė pati prievolė.

2012 m. liepos 1 d. įsigaliojus reformuotoms hipoteką ir įkeitimą reglamentuojančioms teisės normoms, kilo klausimas dėl galimybės notarui išduoti jo patvirtinto hipotekos (įkeitimo) lakšto dublikatą. Iki tol galiojusiuose Hipotekos registro nuostatuose⁶ buvo nurodyta, kad hipotekos lakšto dublikatas yra pažymėjimas apie hipotekos įregistravimą, išspausdintas iš registro duomenų bazės, pažymėtas spaudu „Lakšto dublikatas“. Tačiau šiuo metu galiojančiuose teisės aktuose tokių nuostatų nėra, todėl turi būti taikoma Notariato įstatymo 39 straipsnio 1 dalis, numatanti, kad dingus notaro patvirtintam dokumentui, dingusio dokumento dublikatą išduoda notaras pagal rašytinį sandorio dalyvių pareiškimą. Todėl notaras gali išduoti tiek iki 2012 m. liepos 1 d. savo patvirtinto hipotekos lakšto (ar jo pakeitimo) dublikatą, tiek po 2012 m. liepos 1 d. savo patvirtinto hipotekos sandorio (ar jo pakeitimo) dublikatą. Pareikštinės hipotekos sandorio dublikatas yra išduodamas įkaito davėjui, t. y. asmeniui, sudariusiam sandorį. Jis taip pat gali būti išduotas hipotekos kreditoriui, jeigu jis yra priėmęs jo naudai nustatytą hipoteką ir jo teisės yra išviešintos Hipotekos registre.

Liudytojo parodymų tvirtinimas. 2011 m. lapkričio 1 d. įsigaliojo Civilinio proceso kodekso pakeitimai⁷, suteikiantys teisę notarui tvirtinti liudytojo parodymus. Notaras tvirtina liudytojo parodymus tik civiliniame procese. Baudžiamąjį ir administracinį procesą reglamentuojančiuose teisės aktuose notarams nėra suteikta teisė tvirtinti liudytojo parodymus. Civilinio proceso kodekso⁸ 192 straipsnio 8 dalyje reglamentuota, kad teismas vertina liudytojo raštu pateiktus parodymus tik išimtiniais atvejais, kai negalima arba sudėtinga apklausti liudytoją teismo posėdyje ir jeigu, teismo nuomone, atsižvelgiant į liudytojo asmenybę ir liudytinų aplinkybių esmę, tai nepakenks esminių bylos aplinkybių atskleidimui. Notaras turi atkreipti į jį besikreipiančio asmens dėmesį į šią Civilinio proceso kodekso nuostatą ir įspėti asmenį, kad teismas gali ir nevertinti rašytinių liudytojo parodymų.

Prieš liudytojui duodant parodymus, notaras nustato jo asmens tapatybę ir pasirašytinai supažindina asmenį su liudytojo teisėmis ir pareigomis bei atsakomybe už priesaikos sulaužymą ir kitų liudytojo pareigų nevykdymą ar netinkamą vykdymą.

Prieš duodamas parodymus, liudytojas pasirašo priesaikos tekstą:

„Aš, (vardas, pavardė), garbingai ir sąžiningai pasižadu sakyti byloje tiesą, nieko nenuslėpdamas, nepridedamas ir nepakeisdamas.“

Notaras atkreipia liudytojo dėmesį, kad jo parodymuose turi būti nurodyta viskas, ką jis žino byloje, ir liudytojas turi vengti pateikti informaciją, kurios šaltinio jis negali nurodyti. Liudytojas parodymus duoda tik pats, neveikiamas kitų asmenų. Notaras turėtų asmeniškai

6 Hipotekos registro nuostatų redakcijos, galiojusios nuo 2001 m. spalio 25 d. iki 2012 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 18 d. nutarimas Nr. 1246 „Dėl Lietuvos Respublikos hipotekos registro nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2001, Nr. 90-3173.

7 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 85-4126.

8 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.

apklausti liudytoją ir užrašyti jo parodymus⁹. Liudytojas parodymus duoda notaro akivaizdoje. Notaras negali tvirtinti rašytinių liudytojo parodymų, kurie nebuvo duoti jam dalyvaujant. Apklausiant liudytoją, turėtų dalyvauti tik notaras ir pats liudytojas, kadangi tik tokiu būdu gali būti užtikrintas parodymų objektyvumas. Jeigu notarui yra pateikti klausimai, kuriuos teismas prašo užduoti liudytojui, notaras užduoda šiuos klausimus liudytojui. Jeigu klausimai nėra pateikti, notaras gali klausimus užduoti pats arba tvirtinti paties liudytojo išdėstytus parodymus. Notaras liudytojo parodymus tvirtina, o ne liudija liudytojo parašą dokumente. Jei į notarą kreipiasi keli liudytojai kartu, notaras kiekvieno iš jų parodymus tvirtina atskirai.

Pavyzdžiui, Rusijoje notarų įgaliojimai užtikrinant įrodymus yra daug platesni – notaras turi teisę ne tik apklausti liudytojus, bet ir atlikti rašytinių ir daiktinių įrodymų apžiūrą, paskirti ekspertizę. Be to, jis gali užtikrinti įrodymus, reikalingus ne tik teismui, bet ir administraciniams organams. Tačiau notaras negali užtikrinti įrodymų, jei suinteresuotam asmeniui kreipiantis į notarą byla jau yra teismo ar administracinio organo žinioje, t. y. notaras gali užtikrinti tik įrodymus, reikalingus bylai teisme ar administraciniame organe iškelti, jeigu yra pagrindo manyti, kad vėliau įrodymus pateikti bus neįmanoma arba sunkiai įgyvendinama¹⁰.

Asmenų pareiškimų kitiems asmenims perdavimas. Notaras perduoda vienų fizinių ir juridinių asmenų pareiškimus kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims. Šis notarinis veiksmas asmenims paprastai reikalingas tais atvejais, kai jiems vėliau teks įrodyti, kad tam tikras pareiškimas buvo perduotas kitam asmeniui. Nors Notariato įstatyme nėra detalizuojama, kaip turi būti atliktas šis notarinis veiksmas, notarinėje praktikoje paprastai pareiškimai, kuriuos prašoma perduoti, pateikiami notarui ne mažiau kaip dviem egzemplioriais, iš kurių vieną notaras išsiunčia registruotu paštu ir įsitikina, kad jis buvo įteiktas, o kitas egzempliorius lieka notaro biure. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrinduose numatyta daugiau būdų pareiškimams perduoti – taip pat ir naudojant faksą, kompiuterinius tinklus ar kitas technines priemones¹¹. Notaras neatlieka perduodamo pareiškimo turinio teisėtumo tyrimo. Jis atsisako persiųsti pareiškimą tik tokiu atveju, jei jo turinys prieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei. Notaras persiunčia pareiškimą dėl šio notarinio veiksmo atlikimo besikreipiančio asmens nurodytiems asmenims jo nurodytais adresais. Jis netikrina valstybės registrų duomenų apie asmenis, kuriems persiunčiami pareiškimai, o tikrina tik duomenis apie asmenį, kuriam atliekamas notarinis veiksmas, t. y. apie pareiškimą persiųsti prašantį asmenį. Padavusiam pareiškimą asmeniui prašant, notaras išduoda jam liudijimą, kad jo pareiškimas yra perduotas adresatui. Notaro liudijime gali būti nurodyta, kad į pareiškimą gautas atsakymas, arba pažymėta, kad atsakymas per nustatytą terminą negautas.

Klausimai

1. Kokiuose dokumentuose gali būti liudijamas asmens parašo tikrumas?
  2. Kokios notaro atsakomybės ribos, liudijant asmens parašo tikrumą?
  3. Ar notaras gali išduoti kito notaro patvirtinto dokumento dublikatą?
  4. Kokiais atvejais notaras gali tvirtinti liudytojo parodymus?
  5. Kokia yra vienų asmenų pareiškimų perdavimo kitiems asmenims per notarą tvarka?
- 9 Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2011 m. spalio 27 d. nutarimu Nr. 14.4 patvirtinta konsultacija „Dėl liudytojo parodymų tvirtinimo“ // Notariatas, 2011, Nr.12, p. 85.
- 10 Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindų 102–103 straipsniai. Prieiga per internetą <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=144683;fld=134;dst=4294967295;rnd=0.981325714402241;from=131961-489> (žiūrėta 2013 12 30).
- 11 Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindų 86 straipsnis. Prieiga per internetą <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=144683;fld=134;dst=4294967295;rnd=0.981325714402241;from=131961-489> (žiūrėta 2013 12 30).

19 skyrius

NOTARINĖS FORMOS SANDORIŲ NEGALIOJIMAS

Negaliojančiais sandoriais laikomi tokie sandoriai, kurie nesukelia tų teisinių padarinių, kurių jais siekiama¹. Sandorių negaliojimo instituto paskirtis – siekti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose būtų užtikrintas teisėtumas. Įstatymo nustatytais sandorių negaliojimo pagrindais stengiamasi užtikrinti, kad sandoriai ir jų pagrindu susiklostę civiliniai teisiniai santykiai būtų stabilūs, būtų apgintos civilinių teisinių santykių subjektų teisės, įgytos šių sandorių pagrindu. Sandorių negaliojimo institutas taip pat skirtas pašalinti iš civilinės apyvartos jau sudarytus ir notariškai patvirtintus sandorius, jeigu jie neteisėti². O šio teisinio instituto tikslas yra apsaugoti nukentėjusią sandorio šalį, užtikrinti civilinių teisinių santykių teisėtumą, teisingumą, sąžiningumą.

Notarinės formos sandoriai iš kitos formos sandorių išsiskiria tuo, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose jų teisinė reikšmė yra didesnė nei kita forma sudarytų sandorių. Notarine forma patvirtinti dokumentai yra *prima facie* įrodymai. Notaro patvirtinti dokumentai laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią. Aplinkybės, kurios yra nurodytos notarine forma patvirtintame dokumente, laikomos visiškai įrodytomis, ir jos gali būti paneigtos tik kitais byloje esančiais įrodymais, išskyrus liudytojų parodymais, kurių panaudojimo draudimas gali būti netaikomas, jei tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams³.

Notariato įstatyme⁴ taip pat įtvirtina, kad notarine forma patvirtintuose dokumentuose esantys faktai yra nustatyti ir neįrodinėjami, iki šie dokumentai (jų dalys) įstatymų nustatyta tvarka nėra pripažinti negaliojančiais. Suinteresuotas asmuo, kuris mano, kad atliktas notarinis veiksmas arba atsisakymas atlikti notarinį veiksmą yra neteisingas, turi teisę jį apskusti teismui pagal notaro biuro buvimo vietą⁵. Ir tik teismas turi teisę konstatuoti, kad notarinis veiksmas prieštarauja įstatymų reikalavimams, t. y. tik teismas turi teisę vykdyti notarinių veiksmų teisėtumo kontrolę.

Kaip ir bet kokie kiti negaliojantys sandoriai, notarinės formos sandoriai gali būti skirstomi į *niekinius* arba *nuginčijamus*⁶. Pažymėtina, kad niekiniu ne notarinės formos sandoriu laikomas toks sandoris, kuris, vadovaujantis įstatymais, negalioja, nepaisant to, yra ar ne teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu⁷. Tuo tarpu niekinis notarinės formos sandoris turi tam tikrų ypatumų, palyginti su niekiniu ne notarinės formos sandoriu. Nors niekiniu notarinės formos sandoriu laikomas toks sandoris, kuris prieštarauja imperatyvioms teisės normoms, pažeidžia jų reikalavimus⁸, tačiau teisinėje praktikoje reikalingas teismo sprendimas dėl tokio sandorio pripažinimo negaliojančiu⁹.

1 A. Brazdeikis *Sandoriai*, in: *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius, 2009, p. 339.

2 V. Majūtė *Asmens veiksnio nustatymo problemos notarinėje praktikoje* // *Notariatas*, 2009, Nr. 7, p. 14.

3 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 197 straipsnio 2 dalis // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

4 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 26 straipsnio 2 dalis // *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 28-810.

5 *Ibid.*, 41 straipsnio 1 dalis.

6 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.78 straipsnis // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

7 *Ibid.*, 1.78 straipsnio 1 dalis.

8 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Bendrosios nuostatos. Vilnius, 2001, p. 177.

9 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. gruodžio 27 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2010 konstatavo, kad reikalavimo gauti teismo leidimą nekilnojamajam turtui parduoti nesilaikymas yra teisinis pagrindas nuosavybės teisės į nekilnojamąjį daiktą perleidimo sandorį (kuris buvo patvirtintas notarine tvarka) pripažinti niekiniu ir negaliojančiu. Teismas nurodė, kad atsakovų sudarytas pirkimo-pardavimo sandoris prieštarauja imperatyviosioms teisės normoms, todėl yra niekinis ir negaliojantis (Civilinio kodekso 1.80 straipsnio 1 dalis).

Pagal Notariato įstatymą tik teismas turi teisę išnagrinėti ir konstatuoti, kad notarinis veiksmas atliktas (išduotas notarinis dokumentas, patvirtintas notarinės formos sandoris) pažeidus imperatyvius įstatymų reikalavimus. Be to, kaip minėta, notaro patvirtinti dokumentai turi didesnę įrodomąją galią. Todėl, kol nėra teismo sprendimo pripažinti notarinės formos sandorį negaliojančiu, toks sandoris turėtų būti laikomas galiojančiu. Taigi, jeigu notarinės formos sandoris formaliai ir prieštarautų imperatyviosioms teisės normoms ar pažeistų jų reikalavimus, praktikoje toks sandorio prieštaravimas imperatyviosioms teisės normoms turi būti patvirtinamas teismo sprendimu, o sandoris teismo sprendimu pripažįstamas niekiniu ir negaliojančiu.

Niekinis sandoris taip pat pasižymi ir tuo, kad šalys tokio sandorio negali patvirtinti¹⁰. Niekiniu sandoris gali būti laikomas tik tada, kai yra įstatymų nustatyti pagrindai¹¹. Reikalavimą dėl niekinio sandorio teisinių pasekmių taikymo gali pareikšti bet kuris suinteresuotas asmuo. Niekinio sandorio teisinės pasekmės ir niekinio sandorio faktą teismas konstatuoja *ex officio* (savo iniciatyva)¹². Niekiniu sandoriu paprastai pažeidžiami ne tik sandorio šalies interesai, bet ir viešasis interesas, viešoji tvarka, imperatyvūs įstatymų reikalavimai¹³.

Nuginčijamu notarinės formos sandoriu laikomas sandoris, kurį pripažinti negaliojančiu būtinas teismo sprendimas¹⁴. Nuginčijamą sandorį šalys turi teisę patvirtinti¹⁵. Įstatymas išskiria nuginčijamo sandorio negaliojimo pagrindus. Teisę nuginčyti nuginčijamą sandorį turi tik įstatyme nustatyti asmenys, o teismas *ex officio* nesprenžia klausimo dėl tokio sandorio pripažinimo negaliojančiu. Nuginčijamą sandoriu, kitaip nei niekiniu sandoriu, paprastai pažeidžiamos asmenų teisės ir jų privatūs interesai¹⁶.

Atsižvelgiant į tai, kad nuginčijamą notarinės formos sandorį šalys turi teisę patvirtinti, jam patvirtinti taip pat keliami atitinkami reikalavimai. Šalis, patvirtindama nuginčijamą notarinės formos sandorį, išreiškia savo valią (sudaro sandorį). Todėl, vadovaujantis Civilinio kodekso 6.183 straipsnio 3 dalimi, pagal kurią notarinės formos sutartis gali būti nutraukta, pakeista ar papildyta tik notarine forma, nuginčijamo notarinės formos sandorio patvirtinimas taip pat turėtų būti įformintas notarine forma.

Taigi, iš esmės notarinės formos sandorio specifika lemia, jog tokį sandorį pripažįstant tiek niekiniu, tiek negaliojančiu reikalingas teismo sprendimas. Notarinės formos sandoriai niekiniais ir nuginčijamais gali būti pripažįstami tik esant jų negaliojimo pagrindams. Išskiriami tokie galimi notarinės formos sandorių negaliojimo pagrindai:

- *Imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujančio notarinės formos sandorio negaliojimas.*

Asmenų laisvė sudaryti sandorius nėra neribota. Imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis notarinės formos sandoris yra niekinis ir negalioja¹⁷. Ši nuostata nustato, kad notarinės formos sandorių turinys negali prieštarauti imperatyvioms įstatymo nuostatom¹⁸.

Šalys savo susitarimu negali pakeisti, apriboti ar panaikinti imperatyviųjų teisės normų galiojimo ir taikymo, nepaisant to, kokia teisė – nacionalinė ar tarptautinė – šias normas nustato¹⁹. Pavyzdžiui, šalys negali susitarti ir nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartyje nenurodyti parduodamo nekilnojamojo daikto kainos²⁰.

Imperatyvios įstatymų nuostatos nustatomos įvairiais būdais. Pirmiausia, imperatyvio-

10 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su papildymais ir pakeitimais) 1.78 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

11 *Ibid.*, 1.78 straipsnio 3 dalis.

12 *Ibid.*, 1.78 straipsnio 5 dalis.

13 A. Brazdeikis *Sandoriai*, in: *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius, 2009, p. 339.

14 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su papildymais ir pakeitimais) 1.78 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

15 *Ibid.*, 1.79 straipsnio 1 dalis.

16 A. Brazdeikis, *op. cit.*, p. 340.

17 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su papildymais ir pakeitimais) 1.80 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

18 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Bendrosios nuostatos. Vilnius, 2001, p. 180.

19 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su papildymais ir pakeitimais) 6.157 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

20 *Ibid.*, 6.397 straipsnio 1 dalis.

sios įstatymo nuostatos nustatomos pagal tai, ar įstatyme nurodyta, kad notarinės formos sandoris, prieštaraujantis atitrinkamoms įstatymo nuostatoms, yra niekinis. Pavyzdžiui, pastato, įrenginio ar kitokio nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartis, kurioje neaprašyta pirkėjo teisės į žemės sklypą, negali būti notaro tvirtinama, o jeigu patvirtinta, yra negaliojanti²¹. Kitais atvejais imperatyviosios įstatymo nuostatos nustatomos, kai jose aiškiai ir tiesiogiai nurodyti draudimai: „draudžiama“, „negali“, „negalima“, „neturi teisės“ ir pan., arba nurodyti įpareigojimai: „privalo“, „privaloma“, „privalo būti“, „turi būti“ ir pan.²² O jeigu pačioje įstatymo normoje nėra aiškiai numatyta, jog įstatymo norma yra imperatyvi, tokiu atveju, nustatant normos imperatyvumą, reikėtų vadovautis jos aiškinimo principais, nustatytais Civilinio kodekso 1.9 straipsnio 3 dalyje²³, t. y. turi būti išsiaiškinami normos tikslai, objektas ir interesai. Pažymėtina, kad notarinio sandorio formalus prieštaravimas įstatyme nustatytoms nuostatoms dar nereiškia, jog tokį sandorį galima pripažinti negaliojančiu dėl prieštaravimo imperatyvioms įstatymų normoms²⁴. Sandoris turi prieštarauti imperatyvioms įstatymų normoms, kad jį būtų galima pripažinti negaliojančiu. Kadangi imperatyviosios teisės normos skirtos apsaugoti visos visuomenės interesus ir / ar viešąją tvarką, turi būti nustatyta, ar įstatymo nuostatos skirtos apsaugoti visuomenės interesus, o ne privačius²⁵. Taigi, siekiant nustatyti, ar notarinės formos sandoris yra negaliojantis, turi būti nustatytos tokios sąlygos²⁶: 1) kad teisės norma, kuriai prieštarauja notarinės formos sandoris, yra imperatyvi; 2) kad ginčo sandoris pažeidžia nurodytoje normoje įtvirtintą imperatyvą ir kad šio pažeidimo padarinytis tikrai yra sandorio negaliojimas.

Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 4.79 straipsnis numato, kad bendraturčiai turi pirmenybės teisę pirkti bendrąja nuosavybe esančią parduodamą dalį ta kaina, kuria ji parduodama, ir kitomis tomis pačiomis sąlygomis, išskyrus atvejus, kai parduodama iš viešųjų varžytynių. Tačiau bendraturčio pirmenybės teisė pirkti kito bendraturčio dalį yra teisė, ginanti privačius bendraturčių interesus, o ne viešuosius interesus, todėl šios teisės galima iš anksto atsisakyti. Atsisakant į tai, notarinėje praktikoje numatyta, jog siekiant, kad bendrosios nuosavybės dalies savininko nuosavybės teisės nebūtų neproporcingai apsunkintos, bendraturtis, kuris nesiekia tapti didesnės bendrosios dalinės nuosavybės dalies ar viso bendrosios dalinės nuosavybės objekto savininku bet kokiomis sąlygomis, gali iš anksto atsisakyti pasinaudoti pirmenybės teise pirkti bendrąja nuosavybe esančią parduodamą dalį, neatsižvelgiant į pardavimo kainą ir / ar kitas sąlygas, ir duoti sutikimą, kad bendraturčiams priklausančios dalys būtų parduotos tretiesiems asmenims be atskiro sutikimo²⁷.

Taigi notarinės formos sandoriai turi prieštarauti imperatyviosioms įstatymų nuostatoms, kad jie būtų pripažinti negaliojančiais, nes priešingu atveju tokie sandoriai laikytini

21 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su papildymais ir pakeitimais) 6.394 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

22 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2012 m. sausio 4 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2012 išskiria tokius požymius, pagal kuriuos nustatoma, ar konkreti teisės nuostata yra imperatyvi: ji griežtai formuluoja paliepiamą ir neleidžia jo suprasti dviprasmiškai, tai reiškia, kad jos išraiškos forma – kategoriški paliepiami, veiksmų aprašymas ir jų atlikimo eiga, nurodytų veiksmų draudimas, teisės normų įgyvendinimo sąlygos ir būdai. Sprendžiant, ar elgesio taisyklė yra kategoriška ir teisinių santykių subjektai nuo jos nukrypti negali, lingvistinės išraiškos priemonės (kaip jau buvo minėta – žodžiai „draudžiama“, „neturi teisės“, „privalo būti“ ir pan.) aiškiausiai parodo imperatyvųjį teisės normos pobūdį. Tačiau kai teisės normoje nėra taip aiškiai išreikšto imperatyvo, sprendžiant dėl normos imperatyvumo, įvertinami tam tikros teisės normos tikslai, objektas ir interesai, kuriuos ta teisės norma gina, taip pat tos teisės normos sisteminiai ryšiai su kitomis normomis ir t. t. Ar reikalavimas yra imperatyvusis, sprendžiama pagal konkretaus reikalavimo paskirtį, pobūdį ir įstatyme nustatytus padarinius.

23 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Bendrosios nuostatos. Vilnius, 2001, p. 182.

24 A. Brazdeikis *Sandoriai*, in: *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius, 2009, p. 347.

25 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. gegužės 17 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-237/2011 yra konstatavęs, kad valstybės žemės perleidimo santykių reglamentavimo įstatymuose tikslas yra užtikrinti, kad valstybės (savivaldybių) nuosavybė būtų tvarkoma taip, kad tai atitiktų visos visuomenės interesus, viešajam interesui teikiant prioritetą prieš privatų tiek žemės naudojimo tikslų, paskirties, tiek žemės naudojimo sąlygų požūriū. Pasak teismo, šis reglamentavimas grindžiamas valstybės turto tvarkymo viešosios teisės principu – sandoriai dėl valstybės turto turi būti sudaromi tik teisės aktu, reglamentuojančių disponavimą valstybės ir (ar) savivaldybių turto, nustatytais atvejais ir būdais – ir yra imperatyvus. Valstybės (savivaldybių) žemės perleidimo sandoriai, sudaryti pažeidus viešosios teisės principą – kai valstybės (savivaldybių) turtas įgytas kitaip negu nustatyta imperatyviu reguliavimu, pažeidžiant įtvirtintą tvarką ir šio reguliavimo tikslus (saugomas vertybes), yra niekiniai.

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-432/2008.

27 Patvirtinta Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2013 m. vasario 28 d. nutarimu Nr. 6.3. Lietuvos notarų rūmų informacija.

galiojančiais²⁸.

Notaras, tvirtindamas sandorius, atlieka teisinį tyrimą (preventyvią kontrolę) ir kiekvienu atveju įvertina, ar tvirtinamas sandoris (jo turinys) atitinka įstatymų reikalavimus ar neprieštarauja imperatyviosiems įstatymų bei kitų teisės aktų nuostatom. Tai atliekama tiesiogiai taikant ir aiškinant įstatymus bei kitus teisės aktus, susijusius su tvirtinamu sandoriu, bei teisiškai įvertinant, ar sandorio turinys atitinka įstatymų bei kitų teisės aktų reikalavimus. Šiai notary funkcijai įgyvendinti labai svarbi aukšta teisinė notary kvalifikacija bei teisės aktų išmanymas. Taip pat notaras patikrina kitus jam pateiktus dokumentus, kurie reikalingi konkrečiam sandoriui patvirtinti (pavyzdžiui, teismo leidimas nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti), arba pats gauna jam reikalingą informaciją iš įstaigų, įmonių ir organizacijų, kuri reikalinga notariniam veiksmui atlikti.

- *Viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujancio notarines formos sandorio negaliojimas.*

Viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja²⁹. Kaip minėta, Civiliniame kodekse³⁰ įtvirtintas sutarties laisvės principas suteikia sutarties šalims teisę savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises ir pareigas. Šalių teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis turi joms įstatymo galią. Vis dėlto pažymėtina, kad šalių teisė nustatyti sutarties turinį nėra absoliuti, ją šalys turi įgyvendinti, nepažeisdamos imperatyviųjų teisės normų, viešosios tvarkos ir geros moralės reikalavimų. Be to, įstatymas įpareigoja kiekvieną sutartinių santykių turinčią šalį elgtis sąžiningai. Taigi, šalys, sudarydamos sutartį, gali laisvai tartis dėl sąlygų ir jų vykdymo, tačiau turi laikytis prieš tai išdėstytų reikalavimų³¹. Viešąją tvarką pažeidžiančių niekinų sandorių institutas skirtas viešojo intereso apsaugai.

Pažymėtina, kad įstatyme nėra atskleisti sąvokų „viešoji tvarka“ ir „gera moralė“ turiniai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje³² „viešosios tvarkos“ sąvoka aiškinama kaip apimanti pagrindinius principus, kuriais grindžiama valstybės teisinė sistema, valstybės ir visuomenės funkcionavimas. Viešąją tvarką nustato imperatyviosios Lietuvos Respublikos Konstitucijos, administracinės ir kitų teisės šakų normos. Aiškinant formuluoatę „viešoji tvarka“, pažymėtina, kad šios formuluoatės turinys yra įvairialypis, jis sietinas ne tik su atliekamais veiksmais, bet ir su tikslais bei veiksmy padariniais. Todėl sandoris, kuris, pavyzdžiui, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintiems principams, laikytinas negaliojančiu. Prie tokių sandorių taip pat priskiriami ir sandoriai, kurių turinį sudaro nusikalstama veika³³ ir pan. Viešąją tvarką pažeidžia ir sandoriai, kuriais daromas civilinių teisių pažeidimas (deliktas), siekiama išvengti mokesčių ar apeiti įstatymų reikalavimus, kuriais pažeidžiami Lietuvos Respublikos interesai³⁴ ir pan.

Sąvoka „gera moralė“ taip pat yra vertinamoji, o kilus geros moralės taikymo klausimui, teismai praktikoje taiko bylos nagrinėjimo metu pripažįstamus moralės standartus, vadovaujasi objektyviuoju protingumo kriterijumi³⁵. Notaras, vertindamas, ar sutarties sąlygos

28 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-432/2008 yra pasisakęs, kad įstatymo reikalavimas nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartyje nurodyti kainą yra imperatyvus, tačiau nėra pagrindo sutikti su tvirtinimu, kad sutartyje nenurodyta kaina, jeigu daiktas buvo perleistas už 1 Lt. Lingvistiškai aiškinant Civilinio kodekso 6.397 straipsnio 1 dalį, akivaizdu, jog įstatyme nenustatyta draudimo parduoti nekilnojamoji daiktą už žemesnę negu rinkos arba net ir 1 Lt kainą, taip pat nėra nuostatu, kurios įpareigotų šalis laikytis tam tikrų kainos nustatymo kriterijų. Pažymėtina ir tai, kad aptariamame Civilinio kodekso 6.397 straipsnio 1 dalies nuostata turi būti sistemškai aiškinama su Civiliniame kodekso 6.156 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu sutarčių laisvės principu. Pirkimo-pardavimo sutartis yra dvišalis sandoris, kurį sudarantys asmenys nustato kainą savo nuožiūra. Teismo nuomone, pirkimo-pardavimo sutartis tvirtinusi notare neturėjo teisinio pagrindo atsisakyti jas tvirtinti. Sutarčių kainos nustatymas buvo ne tik šalių teisė, bet ir pareiga (Civilinio kodekso 6.397 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262). Tvirtinant sutartis, šalys nepareisė, kad šių sutarčių sąlygos, tarp jų ir kaina, neatitinka jų valios.

29 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su papildymais ir pakeitimais) 1.81 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

30 *Ibid.*, 6.156 straipsnio 1 dalis.

31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260/2013.

32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140/2010.

33 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius, 2001, p. 185.

34 *Ibid.*

35 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-384/2009.

neprieštarauja geros moralės kriterijui, sutarties turinį turėtų vertinti pagal visuomenėje vyraujančią gėrio ir blogio, sąžiningumo ir nesąžiningumo sampratą. Geros moralės kriterijus yra kultūringo, teisingo žmogaus minimalus gėrio, blogio, teisingumo, pareigos, padarumo suvokimas³⁶. Pavyzdžiui, gerai moralei prieštaraujančiais sandoriais gali būti pripažįstami: prekyba žmonėmis, žmogaus organais, audiniais ir pan.³⁷

Sprendžiant, ar sandoris prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei, įvertinami galimi padariniai ne tik visuomenei, valstybei, bet ir atskiriems asmenims³⁸. Taigi pažymėtina, kad prieštaravimas viešajai tvarkai ar gerai moralei yra daugiau vertinimo klausimas, todėl teismai įvairiai vertina, kada sandoris prieštarauja viešajai tvarkai ir gerai moralei³⁹.

- *Juridinio asmens teisnumui prieštaraujančio notarinės formos sandorio pripažinimas negaliojančiu.*

Sandoriai, sudaryti privataus juridinio asmens valdymo organų, pažeidžiant privataus juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatytą jų kompetenciją ar prieštaraujantys juridinio asmens tikslams, gali būti pripažinti negaliojančiais, kai kita sandorio šalis veikė nesąžiningai, t. y. žinojo ar turėjo žinoti, kad tas sandoris prieštarauja privataus juridinio asmens veiklos tikslams⁴⁰. Šiuo atveju juridinio asmens steigimo dokumentų paskelbimo faktas nėra pakankamas kitos šalies nesąžiningumo įrodymas, todėl būtina įrodyti, kad kita sandorio šalis veikė nesąžiningai⁴¹. Pagal Civilinio kodekso 1.82 straipsnio 2 dalį viešųjų juridinių asmenų sudaryti sandoriai, prieštaraujantys jų veiklos tikslams, gali būti pripažįstami negaliojančiais nepriklausomai nuo to, ar kita šalis veikė sąžiningai, ar ne.

Vienas esminių juridinio asmens požymių – juridinio asmens teisnumas, t. y. galėjimas turėti konkrečias civilinių įstatymų nustatytas ar jų nedraudžiamas teises ir pareigas⁴². Juridiniai asmenys civilines teises įgyja, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. Kadangi juridiniai asmenys steigiami tam tikriems tikslams, skirtingų juridinių asmenų teisnumas gali būti įvairios apimties⁴³.

Privatieji juridiniai asmenys gali turėti ir įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, išskyrus tas, kurioms atsirasti reikalingos tokios fizinio asmens savybės kaip lytis, amžius bei giminytė⁴⁴. Tuo tarpu viešieji juridiniai asmenys turi specialųjį teisnumą, t. y. jie gali turėti ir įgyti tik tokias civilines teises ir pareigas, kurios neprieštarauja jų steigimo dokumentams ir veiklos tikslams⁴⁵.

Pažymėtina, kad privataus juridinio asmens galimybė nuginčyti savo sudarytus sandorius,

36 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Bendrosios nuostatos. Vilnius, 2001, p. 185.

37 A. Brazdeikis *Sandoriai*, in: *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius, 2009, p. 349.

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2011.

39 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-432/2008 yra pasisakęs dėl nekiliojamojo turto pirkimo-pardavimo už 1 Lt kainą prieštaravimo viešajai tvarkai ir gerai moralei (Civilinio kodekso 1.81 straipsnis) ir pažymėjo, kad daikto perleidimas už 1 Lt savaime, t. y. neįvertinus konkrečios sutarties sudarymo aplinkybių, nėra pagrindas laikyti tai prieštaravimu viešajai tvarkai ir gerai moralei, taip pat teisingumo, protingumo, sąžiningumo principams. Be to, nekiliojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartys tvirtinamos notariškai, taigi sutarties šalis, turinti abejonių dėl tam tikrų sutarties sąlygų, gali pasitarti su notaru ir, manydama, jog tam tikros sutarties sąlygos neatitinka jos interesus, turi teisę atsisakyti sudaryti sutartį tokiomis sąlygomis.

40 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su papildymais ir pakeitimais) 1.82 straipsnio 1 dalis // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

41 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2011.

42 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. *ibid.*, nurodyta, kad dėl galimybės ginčyti juridinio asmens sudarytus sandorius remiantis tuo, kad jie prieštarauja juridinio asmens teisnumui, t. y. sudaryti pažeidžiant juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatytą jo valdymo organų kompetenciją ar prieštarauja juridinio asmens tikslams, praktika plėtojama ta linkme, jog, sprendžiant dėl Civilinio kodekso 1.82 straipsnio pagrindu ginčijamo sandorio negaliojimo, turi būti nustatoma tam tikrų teisiškai reikšmingų aplinkybių visuma: 1) sudarė sandorį viešasis ar privatusis juridinis asmuo; 2) prieštarauja sudarytas sandoris jį sudariusio juridinio asmens teisnumui, t. y. jo steigimo dokumentų nuostatoms dėl juridinio asmens paskirties, tikslų, jo valdymo organų kompetencijos ir pan., ar ne; 3) jei sandoris sudarytas privataus juridinio asmens – veikė kita sandorio šalis sąžiningai ar ne, t. y. žinojo ar turėjo žinoti, kad tas sandoris prieštarauja privataus juridinio asmens veiklos tikslams; 4) konstatavus juridinio asmens interesus pažeidžiamą, sprendžiama, ar konkrečiu atveju yra pagrindas ginti pažeistas šio asmens teises pripažįstant jo sudarytą sandorį negaliojančiu ar paliekant jam teisę apginti pažeistus interesus kitais teisių gynimo būdais (pavyzdžiui, reikiant išskirti dėl nuostolių atlyginimo savo valdymo organams, sudariusiems tokį sandorį).

43 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131/2012.

44 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su papildymais ir pakeitimais) 2.74 straipsnio 1 dalis // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

45 *Ibid.*, 2.74 straipsnio 2 dalis.

motyvuojant jų prieštaravimu juridinio asmens teisnumui, įstatymo ribojama: sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu šiuo pagrindu tik tuo atveju, jeigu įrodoma, kad kita sandorio šalis buvo nesąžininga, t. y. žinojo ar turėjo žinoti, jog sandoris pažeidžia to privataus juridinio asmens valdymo organų kompetenciją, nustatytą jo veiklos dokumentuose, ar prieštarauja to juridinio asmens tikslams⁴⁶. Nepaneigus kitos sandorio šalies sąžiningumo prezumpcijos, privataus juridinio asmens sudarytas sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu šiuo pagrindu. Nustatant, ar prieštarauja sudarytas sandoris jį sudariusio privataus juridinio asmens teisnumui, praktikoje taip pat gali iškilti klausimas dėl privataus juridinio asmens sudaryto sandorio nenaudingumo juridiniam asmeniui⁴⁷. Tuo tarpu viešojo juridinio asmens sudarytų sandorių, prieštaraujančių to viešojo juridinio asmens teisnumui, pripažinimas negaliojančiais nesiejamas su kitos sandorio šalies sąžiningumu – prioritetas suteikiamas viešajam interesui ginti, todėl sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu net tuo atveju, kai kita sandorio šalis yra sąžininga⁴⁸.

leškinį dėl sandorio, pažeidžiančio juridinio asmens teisnumą, pripažinimo negaliojančiu turi teisę pareikšti pats juridinis asmuo, jo steigėjai, juridinio asmens dalyviai, tačiau įstatymai gali nustatyti ir kitus asmenis, turinčius teisę pareikšti tokį ieškinį, arba specialius reikalavimus, kuriuos turi atitikti tą ieškinį reiškiantys asmenys (pavyzdžiui, tam tikro akcijų (balsų) skaičiaus turėjimas)⁴⁹.

Atsižvelgiant į minėtą Civiliniame kodekse įtvirtintą sandorio negaliojimo pagrindą, notaras, atlikdamas teisinį tyrimą bei tvirtindamas sandorį, kai viena iš sandorio šalių yra juridinis asmuo, nustato bei įsitikina, ar juridinis asmuo turi teisnumą atitinkamam sandoriui sudaryti. Šiuo atveju notaras pirmiausia nustato, koks juridinis asmuo – viešasis ar privatus, nori sudaryti notarinės formos sandorį. Toliau, remdamasis sandoriui atlikti pateiktais dokumentais bei Juridinių asmenų registro duomenimis, notaras įvertina, ar sudaromas sandoris neprieštarauja nustatytam juridinio asmens teisnumui – įvertinamos atitinkamų teisinių formų juridinius asmenis reglamentuojančių teisės aktų nuostatos, juridinių asmenų steigimo dokumentų turinys, juridinio asmens organų priimti sprendimų turinys, Juridinių asmenų registro duomenys.

- *Tariamą notarinės formos sandorio negaliojimas.*

Tik dėl akių (neketinant sukurti teisinių pasekmių) sudarytas sandoris negalioja⁵⁰, toks sandoris yra niekinis.

Sandorio sudarymo priežastimi paprastai yra sandorį sudarančių asmenų poreikiai (interesai), kurie formuoja vidinę sandorio dalyvių valią ir nulemia sandorio pagrindą (teisinį tikslą)⁵¹. Nuo sandorio tiesioginio teisinio tikslo priklauso jo teisinis kvalifikavimas, t. y. tai, kokie materialiniai įstatymai taikomi sandoriui. Neturintys esminio valios elemento – siekio sukurti tam tikras civilines teises ir pareigas – veiksmai nėra sandoriai. Būna situacijų, kai dėl vieno ar kitų tikslų asmenys simuliuoja sandorio sudarymą, t. y. atlieka veiksmus, formaliai atitinkan-

46 *Ibid.*, 1.82 straipsnio 1 dalis.

47 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2011 numatyta, kad bendriausias privačių juridinių asmenų tikslas yra tenkinti privačius interesus, o pelno siekimas yra vienas iš privačių interesų tenkinimo būdų. Kasacinio teismo praktika suponuoja išvadą, kad Civilinio kodekso 1.82 straipsnyje nustatyti pagrindai sandoriams pripažinti negaliojančiais savaime nėra siejami su juridinio asmens sudaromų sandorių komercine nauda. Ši aplinkybė galėtų turėti reikšmės juridinio asmens sudaromų sandorių galiojimui tik tada, jei juridinio asmens teisnumą ir veiklos tikslus apibrėžiančiuose įstatymuose ar jų pagrindu sudarytuose steigimo dokumentuose būtų nurodyta pareiga sudaryti tik komerciškai naudingus sandorius. Priešingu atveju būtų neproporcingai pažeidžiamas teisių santykių stabilumo principas. Pažymėtina, kad ūkinėje veikloje egzistuoja verslo ciklai, svyravimai, todėl versle negalima garantuoti nei nuolatinio ir stabilaus pelno, nei vien tik naudingų sandorių sudarymo. Jei sandorius, kaip prieštaraujančius juridinio asmens teisnumui, būtų leidžiama ginčyti vien dėl to, kad jie tiesiog komerciškai nenaudingi, rinkose kiltų didelis ekonominis nestabilumas ir netikrumas, nes bet kokie vienai šaliai komerciškai nenaudingi sandoriai galėtų būti ginčijami. Suprantama, kad tokiau atveju svarbus civilinės teisės tikslas – užtikrinti sąžiningą ir teisėtą civilinę apyvartą – nebūtų pasiektas, nes būtų sudarytos kliūtys egzistuoti pačiai civilinei apyvartai.

48 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2006.

49 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su papildymais ir pakeitimais) 1.82 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

50 *Ibid.*, 1.86 straipsnio 1 dalis.

51 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-362/2012.

čius sandorio formą, realiai nesiekdami sandorio prigimtį atitinkančio teisinio tikslo. Tokioms faktinėms situacijoms reguliuoti skirtas tariamojo sandorio institutas.

Tariamasis sandoris yra toks sandoris, kuriame nėra esminio sandorio elemento – suderintos sutarties šalių valios, siekiant tam tikrų teisinių pasekmių, nes jame išreikšta sandorio šalių valia nėra tikra ir ji neatitinka tikrųjų sandorio šalių ketinimų. Toks sandoris turi paslėptą (neviešą) šalių suderintą sąlygą – išlygą, jog toks sandoris neturi teisinių padarinių. Tariamojo sandorio (simuliacijos) šalių valia neturi defekto, nes sandorio šalys, sudarydamos sandorį, nesiekia sukurti jokių teisinių padarinių ir tą gerai žino. Sudarydamos tokį sandorį šalys paprastai siekia sukurti tik išorinį tam tikrų teisinių santykių atsiradimo, pasikeitimo ar pabaigos vaizdą⁵². Taigi, tariamasis sandoris yra fiktyvus sandoris dėl šalių valios ydingumo jį sudarant, ir paprastai jis nevykdomas.

Teismuose įrodinėjant tariamą sandorį viena iš nustatinėjamų aplinkybių yra ta, ar sandoris vykdomas, o jeigu nevykdomas, – dėl kokių priežasčių⁵³. Pažymėtina, kad įvykdytas sandoris negali būti laikomas tariamu⁵⁴.

Notaras, tvirtindamas sandorį ir atlikdamas teisinį tyrimą, siekia užtikrinti, kad išorinė sandorio šalies valios išraiška pačiame sandoryje atitiktų vidinį subjektyvų valios turinį ir kad tinkamai būtų kvalifikuoti teisiniai santykiai. Tai notaras nustato nagrinėdamas sudaromo sandorio turinį, sandorio šalių motyvus ir tikslus, kurių jie siekia sudaromu sandoriu, kokius rezultatus sandorio šalys ketina pasiekti sudaromu sandoriu, bendraudamas su sandorio šalimis notaras bando išsiaiškinti tikrąją sandorio šalių valią. Notaras, matydamas, kad šalys siekia tik dėl akių, neketindamos sukurti teisinių pasekmių, sudaryti sandorį, turi atsisakyti jį tvirtinti. Tačiau šiuo atveju viskas priklauso nuo sandorio šalių sąžiningumo, ar jos pateiks notarui visą informaciją apie tikruosius šalių ketinimus, nes gali susidaryti tokia situacija, kai šalys tikruosius ketinimus nuslėps nuo notaro, o šis, nesant galimybės nustatyti tikrųjų šalių ketinimų, pavirtins tokį sandorį. Šiuo atveju pripažinus tokį sandorį negaliojančiu, neturėtų būti keliamas notaro atsakomybės klausimas.

- *Apsimestinio notarinės formos sandorio negaliojimas.*

Jeigu sandoris sudarytas kitam sandoriui pridengti, taikomos sandoriui, kurį šalys iš tikrųjų turėjo galvoje, taikytinos taisyklės⁵⁵.

Sandoris yra apsimestinis, jeigu juo dengiamas kitas sandoris, kurio teisinių pasekmių iš tikrųjų siekė sandorio šalys. Apsimestinis sandoris yra niekinis ir negalioja dėl esminio sandorio elemento – šalių valios – ydingumo, nes apsimestiniame sandoryje išreikštoji valia neatitinka tikrųjų šalių ketinimų.

Apsimestinio sandorio atveju dėl to paties dalyko sudaromi du susitarimai: išorinis, neatspindintis tikrųjų šalių ketinimų, ir kitas – atspindintis tikrąją šalių valią, tačiau neviešinamas. Įstatymo nustatyta, kad jeigu sandoris sudarytas kitam sandoriui pridengti, tai taikomos sandoriui, kurį šalys iš tikrųjų turėjo galvoje, taikytinos taisyklės, o tai reiškia, kad apsimestinio sandorio atveju laikomas galiojančiu tikrasis sandoris, kurio padarinių siekė sandorio šalys. Apsimestinio sandorio atveju sandoris vertinamas pagal tikrąją, o ne pagal išoriškai išreikštą jį sudariusių asmenų valią. Tikrojo sandorio, kurį slepia apsimestinis, galiojimas priklauso nuo jo pobūdžio ir sudarymo aplinkybių. Apsimestinės gali būti konkrečios sandorio dalys (sąlygos)⁵⁶.

52 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-28/2011.

53 Vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 9 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2012, bylose dėl sandorių pripažinimo tariamaisiais nustatomi du dalykai: 1) turi būti nustatyta, ar atsirado sandorio teisinę prigimtį atitinkantys teisiniai padariniai – ar sandorio dalyviai realiai įgijo atitinkamas civilines teises ir pareigas; 2) turi būti išsiaiškinta, kokia buvo tikroji sandorio šalių valia, jų elgesio motyvai ir tikslai.

54 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-418/2012.

55 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.87 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

56 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260/2013.

Kai kyla ginčas dėl sandorio pripažinimo apsimestiniu, vadovaujantis sutarčių aiškinimo taisyklėmis, išsiaiškinami tikrieji sandorio šalių ketinimai⁵⁷, tikslai, atsižvelgiama į sandorio sudarymo aplinkybes⁵⁸, šalių tarpusavio santykius, kitas svarbias aplinkybes, kurios padėtų nustatyti, ar sandorį sudariusių šalių valia iš tikrųjų atitiko jų valios išorinę išraišką, ar buvo siekiama kitų tikslų, kurių sandorėje užfiksuota šalių valia neatitinka, o priešingai – juos pridengia⁵⁹. Teismas apsimestinio sandorio negaliojimo atveju nustato, kokį kitą sandorį, kurį pridengia apsimestinis sandoris, šalys iš tikrųjų turėjo galvoje⁶⁰.

Notaras, prieš tvirtindamas sandorį ir atlikdamas teisinį tyrimą, nustatęs, kad šalys siekia sudaryti apsimestinį sandorį, turėtų atsakyti tvirtinti tokį sandorį ir, išaiškinęs teises pasekmes, patarti sandorio šalims sudaryti tikruosius šalių ketinimus atitinkantį sandorį. Ar šalys nori sudaryti apsimestinį sandorį, notaras gali nustatyti bendraudamas su sutarties šalimis, užduodamas jiems klausimus, stengdamasis nustatyti, kokie yra tikrieji šalių ketinimai, taip pat sudaromo sandorio pasekmes.

- *Neveiksnaus fizinio asmens sudaryto notarinės formos sandorio pripažinimas negaliojančiu; alkoholiniais gėrimais arba narkotinėmis medžiagomis piktnaudžiaujančio fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu; nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu; savo veiksmų reikšmės negalėjusio suprasti fizinio asmens sudaryto notarinės formos sandorio pripažinimas negaliojančiu; testamentu, sudaryto neveiksnaus asmens arba sudaryto asmens, kurio veiksnumas apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis.*

Viena iš įstatyme įtvirtintų notaro pareigų tvirtinant sandorius yra įsitikinti fizinį asmenų veiksnumu⁶¹. Fizinio asmens civiliniu veiksnumu apibrėžiamas galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas⁶². Fizinio asmens civilinis veiksnumas priklauso nuo dviejų aplinkybių⁶³: 1) amžiaus – civilinis veiksnumas atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų⁶⁴ (išskyrus įstatymo nustatytas išimtis: sudarius santuoką ir emancipaciją); 2) asmens psichikos būklės – gebėjimo ir galėjimo suvokti savo veiksmų esmę ir reikšmę bei juos valdyti. Fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu⁶⁵. Asmenį pripažįstant neveiksniu, suvaržomas jo civilinis veiksnumas į ateitį, t. y. toks asmuo savo veiksmais negali įgyti civilinių teisių ir susikurti civilinių pareigų. Vadinasi, tokio asmens, dėl kurio pripažinimo neveiksniu yra priimtas ir galioja teismo sprendimas, su-

57 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. liepos 2 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-316/2010 yra pasisakęs dėl dovanojimo sutarties kvalifikavimo kaip apsimestine sąlyga. Sudaryta sutartis gali būti pripažinta dovanojimo sutartimi tik esant būtinai sąlygai – jos neatlyginatūmumui, t. y. sutarties šalims, kuriai dovanojamas turtas ar turinės teisės, neatsiranda priešpriešinės prievolės dovanotojui. Nustatius, kad iš tikrųjų šalys buvo susitarusios taip, jog už dovaną bus atsilyginta, sutartis kvalifikuotina kaip apsimestinis sandoris ir, jeigu tikrasis (pridengtas) susitarimas atitinka įstatymus, taikytinus tokį sandorį reglamentuojančios taisyklės. Nesvarbu, kokiais motyvais remdamasis dovanotojas suteikia dovaną kitai šaliai, svarbu, kad jo valia buvo perduoti turtą nereikalaujant, kad apdovanotasis pateiktų turinio pobūdžio patenkinimą. Kita vertus, vertinant, ar tikroji sandorio šalies valia buvo būtent neatlyginatūmi suteikti turtą ar turintė teisę, svarbu nustatyti dovanojimo motyvus, nes dovanojimo veiksmas, kaip ir bet kuris teisinis veiksmas, paprastai yra motyvuotas, taigi aplinkybės, atskleidžiančios dovanos suteikimo motyvus, gali būti įrodomieji faktai dovanojimo sutartį sudariusios šalies tikrajai valiai patvirtinti. Dovanojama gali būti siekiant padėti ar pan., be to, paprastai dovanojimo sutartys sudaromos artimų žmonių. Nenustatius jokių dovanojimo priežasčių (motyvų), gali kilti pagrįstų abejonių dėl dovanojimo sutartį sudariusios šalies tikrosios valios turinio.

58 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 5 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-72/2010 apsimestiniu laikomas ir toks sandoris, kuris sudaromas ne su tikrąja sandorio šalimi, o su statyiniu. Tokį sandorį sudariusių šalių valia, išreikšta išorine forma, neatitinka šalių tikrųjų ketinimų, nes jo sudarymo metu ketinama sudaryti sandorį, pridengiantį tikrąją sandorio šalį. Teisės ir pareigos pagal tokį sandorį atsiranda kitam asmeniui – tikrajai sandorio šaliai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260/2013). Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad tokioje byloje, kurioje sandoris sudarytas ne su tikrąja sandorio šalimi (sandoris pripažintas apsimestiniu), bet su jos statyiniu, nebuvo spręsta dėl sutartį tvirtinusio notaro teisių ir pareigų, nes byloje sandoris, kurio teisėtumas buvo tikrinamas, yra įvykdytas, dėl jo įvykdymo fakto šalių ginčo nėra, be to, ginčo dalykas taip pat nėra notaro veiksmai sandorio tvirtinimo metu.

59 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260/2013.

60 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2012.

61 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 31 straipsnio 2 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

62 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 2.5 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

63 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius, 2002, p. 25.

64 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 2.5 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

65 *Ibid.*, 2.10 straipsnio 1 dalis.

darytas sandoris laikomas niekiniu, nes nėra išreikšta sandorį sudarančio asmens laisva valia.

Įstatymas nustato, jog neveiksnaus fizinio asmens sudarytas sandoris yra niekinis: a) nepilnamečio iki keturiolikos metų sudarytas sandoris negalioja, išskyrus smulkius buitinius sandorius, kuriuos pagal Civilinį kodeksą ir kitus įstatymus nepilnamečiai iki keturiolikos metų gali sudaryti savarankiškai⁶⁶; b) fizinio asmens, kuris įstatymų nustatyta tvarka yra pripažintas neveiksniu dėl psichinės ligos ar silpnaprotystės, sudarytas sandoris negalioja⁶⁷.

Taigi notaras prieš tvirtindamas sandorį nustato, ar fizinio asmens veiksnumas nėra suvaržytas, t. y. patikrina fizinio asmens amžių pagal pateiktus asmens dokumentus, Gyventojų registro duomenis, ir įvertina, ar fizinis asmuo yra sulaukęs pilnametystės, bei nustato, ar fizinis asmuo nėra pripažintas neveiksniu, patikrindamas duomenis Neveiksnių ir ribotai veiksnų asmenų registre.

Taip pat pažymėtina, kad notaras, tikrindamas, ar fizinis asmuo yra veiksnus, turi išsiaiškinti, ar toks asmuo nėra ribotai veiksnus. Įstatymas nustato, jog ribotai veiksnus asmens sandoris gali būti teismine tvarka pripažintas negaliojančiu: 1) fizinio asmens, kurio veiksnumas apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais arba narkotinėmis medžiagomis, be rūpintojo sutikimo sudarytas turto ar daiktinės teisės perdavimo sandoris, išskyrus smulkius buitinius sandorius, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal rūpintojo ar prokuroro ieškinį⁶⁸; 2) nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų be tėvų ar rūpintojų sutikimo sudarytas sandoris, išskyrus sandorius, kuriuos toks nepilnametis pagal Civilinį kodeksą ar kitus įstatymus turi teisę sudaryti savarankiškai, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal to nepilnamečio tėvų ar rūpintojų ieškinį⁶⁹. Taigi notarui nustatius, kad asmuo yra ribotai veiksnus (kurio veiksnumas apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiniais gėrimais arba narkotinėmis medžiagomis arba nepilnamečio nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų), jam turi būti pateiktas tokio asmens rūpintojo (tėvų) sutikimas sudaryti atitinkamą sandorį.

Prieš tvirtindamas sandorį notaras turi patikrinti ne tik ar asmuo nėra neveiksnius, bet ir įvertinti, ar nėra aplinkybių, kad asmuo, nors ir būdamas veiksnus, sandorio sudarymo metu yra tokios būsenos, jog negali suvokti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti. Tai notaras prieš tvirtindamas sandorį įvertina tiesiogiai bendraudamas su sandorio šalimis, užduodamas joms papildomus klausimus, jis išaiškina sandorio pasekmes ir įvertina, ar sandorio šalys supranta jas ir pan. Kilus įtarimų, jog asmuo negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, notaras turi teisę atsisakyti patvirtinti sandorį.

Pažymėtina, kad praktikoje labai sudėtinga įvertinti fizinio asmens psichikos būklę, t. y. ar asmuo supranta savo veiksmų reikšmę ir juos gali valdyti. Dažniausiai požymiai gali būti neakivaizdūs, o asmens psichikos sutrikimus bei tai, jog dėl jų asmuo nesugeba suvokti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, nustatyti ar konstatuoti gali tik kvalifikuoti šios srities ekspertai.

Praktikoje, siekiant išvengti, kad notaro patvirtintas sandoris nebūtų pripažintas negaliojančiu, notarami gali paprašyti sandorio šalies, dėl kurios savo veiksmų reikšmės suvokimo ir gebėjimo juos valdyti kyla abejonių, pateikti gydytojo išduotą sveikatos pažymą apie psichikos būklę. Tačiau toks notaro prašymas gali būti pagrįstas tik jeigu pati sandorio šalis sutinka tokią pažymą pateikti, kadangi pagal Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymą⁷⁰ pacientų privatus gyvenimas yra neliečiamas⁷¹.

Civilinis kodeksas⁷² įtvirtina, kad fizinio asmens, kuris nors ir būdamas veiksnus, sando-

66 *Ibid.*, 1.84 straipsnio 1 dalis.

67 *Ibid.*, 1.84 straipsnio 2 dalis.

68 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.85 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

69 *Ibid.*, 1.88 straipsnio 1 dalis.

70 Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 8 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 1996, Nr. 102-2317.

71 V. Majūte *Asmens veiksnumo nustatymo problemos notarinėje praktikoje* // Notariatas, 2009, Nr. 7, p. 16.

72 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.89 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

rio sudarymo metu buvo tokios būsenos, kad negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal šio fizinio asmens ieškinį⁷³. Taigi toks sandoris yra nugincijamas. Aptariama teisės norma⁷⁴ gina sudariusį sandorį asmenį, kai jo valią sudaryti tokį sandorį galėjo nulemti jo būsena, dėl kurios jis negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti. Tokia būsena gali būti ligos, nebūtinai psichinės, didelio susijaudinimo padarinys. Kiti asmenys neturi teisės pasinaudoti sandorį sudariusio asmens būseną, nesvarbu, kas ją sukėlė⁷⁵.

Civilinis kodeksas išskiria ir specialų niekinio sandorio negaliojimo pagrindą, kai negalioja testamentas, sudarytas neveiksnaus asmens arba sudarytas asmens, kurio veiksnumas apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis⁷⁶. Pagal Civilinio kodekso 5.15 straipsnio 2 dalį testamentą gali sudaryti tik veiksnus asmuo, kuris suvokia savo veiksmų reikšmę ir pasekmes. Tačiau sudarytas testamentas gali būti nugincijamas, jeigu asmuo, kuris, sudarydamas testamentą, nesuvokė savo veiksmų reikšmės ir pasekmių⁷⁷. Jeigu testamentą sudarymo metu testatorius teismo sprendimu nebuvo pripažintas neveiksniu ar ribotai veiksniu, kurio veiksnumas apribotas dėl piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotinėmis ar toksinėmis medžiagomis, testamentas gali būti pripažįstamas negaliojančiu Civilinio kodekso 1.89 straipsnio pagrindu.

- *Dėl suklydimo sudaryto notarinės formos sandorio pripažinimas negaliojančiu.*

Iš esmės suklydus sudarytas notarinės formos sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį⁷⁸. Toks sandoris priskiriamas prie nugincijamų sandorių.

Suklydimas – tai neteisingas sudaromo sandorio suvokimas, kai neteisingai suvokiamas sandorio turinys arba neteisingai išreiškiama valia sudaryti sandorį. Suklydimu laikoma ir klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio sudarymo faktus sandorio sudarymo metu⁷⁹. Suklydimas faktą galima konstatuoti tik tuo atveju, jeigu buvo suklysta dėl esminių sandorio elementų⁸⁰, buvusį sandorio sudarymo metu, o ne dėl aplinkybių, atsiradusių po

73 Pasisakydamas dėl Civilinio kodekso 1.89 straipsnio aiškinimo ir taikymo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. lapkričio 4 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2009 yra nurodęs, kad teismai, nagrinėdami ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, kai sandorį sudarė fizinis asmuo, negalėjęs suprasti savo veiksmų reikšmės, turi atsižvelgti į duomenis apie šio asmens būseną sandorio sudarymo metu ir į sudaryto sandorio turinį (sandorio naudingumą ar žalingumą, pagrįstumą ir kita). Asmens būseną, kaip juridinį faktą, gali patvirtinti teismo psichiatrinė ekspertizė, tačiau teismas privalo vertinti ir kitus įrodymus, patvirtinančius ar paneigiančius tam tikrą asmens būseną sandorio sudarymo metu.

74 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.89 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

75 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-993/2002.

76 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 5.16 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktai // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

77 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. sausio 12 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-20/2007 yra konstatavęs, kad tuo atveju, kai nustatoma, kad asmuo sudarant testamentą buvo tokios būsenos, kad nesuvokė savo veiksmų reikšmės ir jų padarinių, reiškia, kad asmuo sudarė testamentą būdamas neveiksnius ir tokį testamentą nugincijant siekiama pašalinti padarinius, kuriuos asmuo sukūrė sudaręs neveiksnius, t. y. nesuvokdamas savo veiksmų reikšmės ir jų nevaldydamas. Vadinas, niekinio sandorio atveju, kai testamentas sudarytas teismo sprendimu pripažinto neveiksnaus asmens, ir nugincijamo sandorio atveju, kai teismo sprendimu pripažįstama, kad testamentą sudarė asmuo, teismo pripažintas neveiksniu sandorio sudarymo metu, pasekmės turi būti analogiškos, nes abiem atvejais testamentą sudarė negalintis suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti asmuo, ir tai bylos atveju lemia anksčiau sudaryto testamentą galiojimą. Tačiau kitoje 2007 m. spalio 4 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-368/2007 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jau yra išdėstęs visiškai kitą poziciją ir konstatavęs, kad draudžiama imperatyviają Civilinio kodekso 5.17 straipsnio 2 dalies nuostatą aiškinti plečiamai ir negalima sutapatinti teisinių padarinių, kurie atsiranda pripažinus negaliojančiu vėliau sudarytą testamentą Civilinio kodekso 1.84 ir 1.89 straipsniuose nustatytais pagrindais. Taigi buvo konstatuota, kad teismui pripažinus negaliojančiu vėliau sudarytą testamentą tuo pagrindu, jog jį sudarė asmuo, negalėjęs suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, ankstesnis testamentas netampa galiojančiu.

78 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.90 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

79 *Ibid.*, 1.90 straipsnio 2 dalis.

80 Pavyzdžiui, jeigu asmuo, sudarydamas notarinę formą žemės sklypų pirkimo-pardavimo sutartis, iš esmės suklydo dėl jų teisinio pagrindo, nes manė, jog su asmeniu sudaro žemės sklypų nuomos sutartis, o ne žemės sklypų pirkimo-pardavimo sutartis, tokiu atveju toks sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu, kaip sudarytas dėl suklydimo. Jeigu, pavyzdžiui, iki ginčijamų sutarčių sudarymo šalys tarėsi dėl žemės sklypų nuomos, o sudarant sutartis, tikroji pardavėjų valia buvo – išnuomoti žemės sklypus, o ne juos perleisti pirkėjui, bei sutarčių sudarymo metu pirkėjas žinojo, jog pardavėjas klysta dėl jų teisinio pagrindo, tačiau apie tai jam neprisanešė, dėl šių aplinkybių teismas turi pagrindą pripažinti tokius sandorius negaliojančiais Civilinio kodekso 1.90 straipsnio pagrindu kaip sudarytus dėl suklydimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2012.

jo sudarymo⁸¹. Šis laiko elemento fiksavimas būtinas tam, kad būtų atskirti atvejai, kai suklydimas ir jo pasekmės atsiranda dėl sutarties nevykdymo.

Vertinant, ar asmuo, sudarydamas sandorį, suklydo, atsižvelgiama į teigiančio, kad jis suklydo, asmens amžių, sveikatos būklę, išsimokslinimą, sandorio sudarymo ir kitas bylai svarbias aplinkybes⁸². Suklydimas sąlygos, nors ir nulemtos įvairių sandorio aplinkybių, turi būti susijusios su sandorio turiniu. Jeigu suklystama dėl to, kas neįeina į sandorio turinį, pavyzdžiui, dėl sandorio motyvų, tai nėra pagrindinis pripažinti sandorį negaliojančiu. Suklysta gali būti dėl sandorio esmės, jo dalyko, kitų esminių sandorio sąlygų ar kitokių aplinkybių. Tačiau suklydimas faktas dėl minėtų aplinkybių savaime dar nėra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu. Suklydimas turi būti esminis, t. y. toks, kai normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąją reikalų padėtį, panašioje situacijoje sandorio nebūtų sudaręs arba būtų jį sudaręs iš esmės kitokiomis sąlygomis.

Suklydimu taip pat laikoma klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio faktus sandorio sudarymo metu⁸³. Pavyzdžiui, kaina yra esminė pirkimo-pardavimo sutarties sąlyga, todėl, jeigu suklysta dėl parduodamo daikto kainos, toks suklydimas pagal Civilinį kodeksą⁸⁴ turi esminę reikšmę ir sandoris galėtų būti pripažintas negaliojančiu.

Taigi pagal Civilinio kodekso 1.90 straipsnio 1 dalį dėl suklydimų sudarytą notarinės formos sandorį teismas gali pripažinti negaliojančiu, tik jeigu nustatomos dvi sąlygos⁸⁵: pirma, turi būti konstatuotas suklydimas faktas; antra, turi būti nustatyta, kad suklydimas buvo esminis⁸⁶. Be to, suklydimas faktą galima konstatuoti tik tuo atveju, jeigu buvo suklysta dėl esminių sandorio elementų, buvusių sandorio sudarymo metu, o ne dėl aplinkybių, atsiradusių po jo sudarymo⁸⁷.

Notaras, tvirtindamas sandorį, pagal įstatymą privalo išaiškinti sandorio šalims atliekamo notarinio veiksmo prasmę ir pasekmes. Notaras sandorį tvirtina tik įsitikinęs, jog sandorio šalims aiškios sandorio sudarymo aplinkybės, sandorio esmė, sandorio turinys, sandorio esminės sąlygos, sandorio dalykas, kitos sudaromo sandorio nuostatos. Ši notaro funkcija būtent ir skirta apsaugoti sandorio šalis bei jų teisėtus interesus, kad jos nesudarytų jų neteislingai suvokiamą sandorio. Perskaitydamas ir išaiškindamas sandorio šalims sandorio turinio tekstą, išsiaiškindamas, ar jos suvokia sudaromo sandorio esmę, prasmę ir pasekmes, paprašydamas pačios sandorio šalies paaiškinti, kokia yra sudaromo sandorio esmė ir pasekmės, notaras įsitikina, ar asmuo teisingai suvokia sudaromo sandorio prasmę ir pasekmes.

- *Kreditoriaus teisė ginčyti skolininko sudarytus notarinės formos sandorius (actio Pauliana).*

Kreditorius turi teisę ginčyti skolininko sudarytus sandorius, kurių pastarasis sudaryti neprivalėjo, jeigu šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o skolininkas apie tai žinojo ar turėjo žinoti (*actio Pauliana*)⁸⁸. Sandoris pažeidžia kreditoriaus teises, jeigu dėl jo skolininkas tampa nemokus arba būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, arba kitaip

81 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2007.

82 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2012.

83 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-252/2008.

84 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.90 straipsnio 4 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

85 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-504/2008.

86 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2004.

87 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2012.

88 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 26 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-313/2013 išskiriamas tokios būtinos *actio Pauliana* ieškinio taikymo sąlygos: 1) kreditorius turi turėti neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę; 2) ginčijamas sandoris turi pažeisti kreditoriaus teises; 3) skolininkas neprivalėjo sudaryti ginčijamo sandorio; 4) skolininkas buvo nesąžiningas, nes žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaromas sandoris pažeis kreditoriaus teises; 5) trečiasis asmuo, sudaręs su skolininku atlygintinį dvišalį sandorį, buvo nesąžiningas. Be šių sąlygų, taip pat skiriama du šio instituto taikymo ypatumai: 1) *actio Pauliana* atveju taikomas vienerių metų ieškinio senaties terminas; 2) kreditoriaus reikalavimas nukreipiamas į perleistą pagal ginčijamą sandorį turtą (ar jo vertę) tiek, kiek būtina šiam reikalavimui patenkinti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-311/2012). Sandoriui pripažinti negaliojančiu Civilinio kodekso 6.66 straipsnio pagrindu būtinas visų nurodytų sąlygų visetas. Nenustačius bent vienos iš nurodytų sąlygų, nėra pagrindinis sandorio pripažinti negaliojančiu.

pažeidžiamos kreditoriaus teisės⁸⁹.

Taigi, *actio Pauliana* yra specialus su sutarčių laisvės principo ribojimu susijęs kreditoriaus teisių gynimo būdas, kurio poreikį lemia kreditoriaus siekis kontroliuoti skolininką, neleisti šiam piktnaudžiauti savo teisėmis ir taip užtikrinti įstatymo ar sutarties pagrindu prisiimtų skolininko pareigų kreditoriui įvykdymą. Civiliniame kodekse⁹⁰ nustatyta kreditoriaus teisė ginčyti skolininko sudarytus sandorius, kurių pastarasis sudaryti neprivalėjo, jeigu šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o skolininkas apie tai žinojo ar turėjo žinoti. Šiuo sandorio pripažinimo negaliojančiu pagrindu siekiama apginti kreditorių nuo nesąžiningo skolininko veiksmų, kuriais šis, siekdamas išvengti prievolės vykdymo kreditoriui, pablogina savo turtinę padėtį, perleisdamas turtą kitiems asmenims. Šio pagrindo tikslas – taikant restituciją sugrąžinti skolininko turtą, kurį šis nesąžiningai perleido tretiesiems asmenims, ir šio turto sąskaita patenkinti kreditoriaus reikalavimą⁹¹.

Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 1 dalyje pateiktas tik pavyzdinis sąrašas atvejų, kurių bent vieną įrodžius pripažįstama, kad sandoris pažeidžia kreditoriaus teises: kai dėl sudaryto sandorio skolininkas tampa nemokus, kai skolininkas, būdamas nemokus, suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, arba kai kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės. Tačiau teismas, atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, gali konstatuoti kreditoriaus teisių pažeidimo atvejus, kurie neišvardyti teisės normoje. Tokių pažeidimų kvalifikavimas sietinas su prievolių kreditoriui nevykdymu ir skolininko galimybių (nulemtų ginčijamo skolininko sudaryto sandorio) tokias prievolės įvykdyti ateityje pasikeitimu, skolininko mokumo sumažėjimu. Taigi, kreditoriaus teisių pažeidimui konstatuoti neprivalo būti įrodytas skolininko nemokumas dėl jo sudaryto ginčijamo sandorio. Pakanka įrodyti, kad ginčijamu sandoriu iš esmės sutrukdyta kreditoriui patenkinti reikalavimus iš skolininko turto, nes, sudarius ginčijamą sandorį, likusio turto nepakanka atsiskaityti su kreditoriumi.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo⁹², kad kreditoriaus teisės gali būti pažeistos tokiais skolininko sudarytais sandoriais, kurie, nors ir nesukėlė skolininko bendro nemokumo, tačiau sumažino turto, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas, vertę ir to sumažėjusios vertės turto neužtenka kreditoriaus reikalavimams patenkinti. Pažymėtina, kad Civilinio kodekso 6.66 straipsnio tinkamam taikymui, kai teisinę reikšmę turi skolininko bendrasis mokumas, nustatoma sudaromo sandorio reikšmė skolininko galėjimui atsiskaityti su kreditorium iš turto, kuris liko po sandorio sudarymo, vertės. Skolininko gebėjimas atsiskaityti negali būti vertinamas pagal jo turimo turto pobūdį, sudėtį ar turto įgijimo kainą. Pastaroji yra konkrečių sandorio subjektų ir individualiomis pirkimo-pardavimo sąlygomis nustatyta suma, kuri netapati realiai turto rinkos vertei. Nustatant skolininko mokumą ir jo gebėjimą atsiskaityti po sandorio likusiu turtu turi būti vadovaujamosi skolininko nuosavybės teise valdomo turto rinkos vertė, o ne to turto įsigijimo kaina⁹³. Siekiant nustatyti, ar sandoriu gali būti pažeistos kreditoriaus teisės, reikia palyginti esamą skolininko turto padėtį su ta, kuri būtų, jei sandoris būtų sudarytas. Skolininkui parduodant turtą už rinkos kainą ir gausiant ekvivalentinę pinigų sumą, turėtų būti pripažįstama, kad kreditoriaus teisės nepažeistos.

Pažymėtina, kad viena iš *actio Pauliana* taikymo sąlygų yra skolininko nesąžiningumas, t. y. žinojimas ar turėjimas žinoti, kad sudaromas sandoris pažeis kreditoriaus teises. Civiliniame kodekse⁹⁴ įtvirtintos skolininko ir trečiojo asmens, su kuriuo skolininkas sudarė kredito-

89 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.66 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

90 *Ibid.*, 6.66 straipsnis.

91 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-584/2006.

92 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2011.

93 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2011 pasisakyta, kad dėl sudaryto sandorio skolininkas tampa nemokus, kai dėl šio sandorio nebenturi realios galimybės atsiskaityti su kreditoriumi ir įvykdyti sutartinių įsipareigojimų arba yra reali grėsmė, kad dėl sudaryto sandorio sutartiniai įsipareigojimai nebus įvykdyti. Nustatant, ar dėl ginčijamų sandorių buvo pažeistos kreditoriaus teisės, nėra suteikiamos privilegijos kreditoriui. Jei skolininkui sudarius ginčijamą sandorį, jis vis tiek turi pakankamai turto kreditoriaus reikalavimams patenkinti arba mokumas nekinta, tai lemia išvada, kad nėra *actio Pauliana* taikymui būtinų sąlygų.

94 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 6.67 straipsnis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

riaus ginčijamą sandorį, nesąžiningumo prezumpcijos, t. y. preziumuojamas abiejų sandorio šalių nesąžiningumas. Vienas tokių atvejų yra akivaizdžiai nenaudingi sandoriai. Atsižvelgiant į tai, taikant *actio Pauliana* sandorių nenaudingumas teisminėje praktikoje nagrinėjamas kaip teisiškai reikšmingas bylos nagrinėjimo dalykas⁹⁵.

Taigi yra daug vertinamųjų kriterijų, norint nustatyti, ar sandoris nepažeidžia kreditorių interesus. Todėl notarui, tvirtinant sandorį bei atliekant teisinį tyrimą, yra be galo sudėtinga nustatyti, ar konkretus sudaromas sandoris galėtų pažeisti kreditorių interesus, nes iš esmės dažniausiai nėra objektyvių galimybių tą padaryti. Viskas priklauso nuo sandorį sudarančios šalies sąžiningumo bei pateiktos notarui informacijos, dokumentų. Šiuo atveju apie kreditorių nebuvimą arba apie tai, kad sudaromas sandoris nepažeidžia kreditorių teisių, notarui galėtų patvirtinti (pareikšti) tik pati sandorio šalis, o toks pareiškimas galėtų būti įtvirtintas sandoryje arba atskirame notariniame dokumente. Jeigu asmuo informuoja notarą, kad jis turi kreditorių, kurių teisės galėtų būti pažeidžiamos dėl sudaromo sandorio, notaras galėtų paprašyti sandorio šalies pateikti jo kreditorių išduotą patvirtinimą, kad sudaromas sandoris nepažeis kreditoriaus teisių. Jeigu sandorio šalis yra juridinis asmuo, notaras galėtų papildomai paprašyti pateikti juridinio asmens finansinių atskaitų rinkinį, pagal kurį būtų galima nustatyti juridinio asmens finansinius įsiskolinimus kreditoriams, be to, notaras galėtų papildomai pareikalauti juridinio asmens pateikti jo vadovo ir finansininko pasirašytą pažymą, kad juridinis asmuo neturi kreditorių arba kad sandoris nepažeis juridinio asmens kreditorių teisių ir juridinis asmuo dėl šio sandorio nėra ir netaps nemokus.

- *Sandorio negaliojimas dėl įstatymų reikalaujamos notarinės formos nesilaikymo*⁹⁶.

Sandorius, kuriems privaloma notarinė forma, įtvirtina Civilinio kodekso 1.74 straipsnis⁹⁷. Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad įstatymų reikalaujamos notarinės formos⁹⁸ nesilaikymas sandorį daro negaliojantį.

Pažymėtina, kad privaloma notarine forma sudarytas sandoris nereiškia, jog vėliau jis negali būti pripažintas negaliojančiu kitais sandorių negaliojimo pagrindais, pavyzdžiui, dėl suklydimo, dėl prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms ir pan.⁹⁹

- *Notarinių veikslių negaliojimas, jeigu notaras atliko notarinį veikslių sau ir savo vardu, savo sutuoktiniams ir jų vardu, sutuoktinių ir savo giminaičiams*¹⁰⁰.

Notariato įstatymas¹⁰¹ įtvirtina specialųjį notarinės formos sandorio negaliojimo pagrindą. Notaras neturi teisės atlikti jokių notarinių veikslių (taip pat notarine tvarka patvirtinti sandorių) sau ir savo vardu, savo sutuoktiniams ir jų vardu, sutuoktinių ir savo giminaičiams. Nurodytiems giminaičiams priskiriami tėvai, įtėviai, vaikai, įvaikiai, vaikaičiai, seneliai, broliai, seserys. Kad sandoris netvirtinamas sau ir savo vardu, savo sutuoktiniams ir jų vardu, sutuoktinių ir savo giminaičiams, notaras įsitikina prieš notarinį veikslių atlikdamas preventyvią kontrolę.

95 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2011.

96 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.93 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

97 Plačiau žr. 12 skyriaus „Notarų funkcijos tvirtinant sandorius“ 12.1 poskyrį „Notaro tvirtinami sandoriai. Privaloma notarinė forma“.

98 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 26 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-208/2011 nurodyta, kad sandorio forma yra sandorį sudarančių šalių valios išraiška tam tikru būdu. Įstatymo nustatytus reikalavimus sandorio formai lemia sandorio sudėtingumas, reikšmė, sandorio dalyko pobūdis. Priklausomai nuo sudėtingumo ir kitų aptartų kriterijų, sandoriai sudaromi konkludentiniais veiksmais, žodžiu ar paprasta rašytine (Civilinio kodekso 1.71–1.73 straipsniai // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262), o įstatymo nustatytais atvejais – notarine forma (Civilinio kodekso 1.74 straipsnis). Tačiau, jeigu sandorių, kuriems nenustatyta privalomo notarinio tvirtinimo, formos nesilaikymas nedaro jų negaliojančiais, išskyrus atvejus, kada toks negaliojimas įsakmiai nurodytas įstatymuose (Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 1 dalis), bei sukuria tam tikrus šalių siekiamus teisinius padarinius ir tik kilus ginčui pasunkina tokio sandorio sudarymo ar jo vykdymo fakto įrodinėjimą (Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 2 dalis), tai įstatymo nustatytos notarinės formos nesilaikymas visais atvejais daro sandorį negaliojantį (Civilinio kodekso 1.93 straipsnio 3 dalis).

99 V. Mikelėnas *Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas* // Notariatas, 2007, Nr. 2, p. 29.

100 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (su pakeitimais ir papildymais) 33 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.

101 *Ibid.*

Notarinės formos sandoriai taip pat gali būti pripažinti negaliojančiais ir remiantis kitais sandorių negaliojimo pagrindais, pavyzdžiui: dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu¹⁰²; įgaliojimo, kuriame nenurodyta sudarymo data, negaliojimo¹⁰³ ir kt. pagrindais.

Sandorio pripažinimas negaliojančiu taip pat tiesiogiai susijęs ir su notarų galimos civilinės atsakomybės klausimu¹⁰⁴.

Klausimai

1. Kokia yra sandorių negaliojimo instituto paskirtis?
2. Kokie yra notarinės formos sandorių ypatumai?
3. Kaip gali būti skirstomi negaliojantys notarinės formos sandoriai?
4. Kokie niekinių ir nugunčijamų notarinės formos sandorių panašumai ir skirtumai?
5. Kokia yra niekinių notarinės formos sandorių problematika?
6. Kokie gali būti išskiriami notarinės formos sandorių negaliojimo pagrindai?
7. Kokie yra notarinės formos sandorių pripažinimo niekiniais ir negaliojančiais ypatumai?

102 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (su pakeitimais ir papildymais) 1.91 straipsnio 1 dalis // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

103 *Ibid.*, 2.142 straipsnio 3 dalis.

104 Apie notarų civilinę atsakomybę žr. 6 skyriaus „Notarų atsakomybė ir jos draudimas“ 6.2 poskyrio, „Notarų atsakomybės rūšys“ 6.2.1 dalį, „Notarų civilinė atsakomybė“.

NOTARIATO VIZIJA IR PERSPEKTYVOS

Pasaulinis notariatas nuolat įsitikina naujų lotyniškojo notariato principų svarba ir plečiasi. Šiuo metu Tarptautinei notariato sąjungai (UINL) priklauso 86 valstybių notariatai. Iš jų – net 22 Europos Sąjungos valstybių narių notariatai. 15 notariatų yra Didžiajam dvidešimtukui (G-20) priklausančiose valstybėse, o 5 notariatai – Didžiajam aštuonetui (G-8) priklausančiose valstybėse¹. Priimti į UINL pateikė prašymus Anglijos, Škotijos, Airijos, Azerbaidžano, Kazachstano notariatai. Notaro profesija domisi anglosaksiškosios JAV. Kontinentinė teisė, kuriai būdinga lotyniškoji notariato sistema, šiandien pasaulyje tapo daugumos teise. Ja remiasi beveik du trečdaliai žmonijos 120-ye šalių, kurių bendras vidaus produktas (BVP) sudaro apie 60 proc. bendrojo pasaulio vidaus produkto².

Taigi lotyniškojo notariato sistema renkasi daug valstybių. Vienose jis sukuriamas, kitose atkuriamas ar modernizuojamas. Tokį pasirinkimą lemia ne tik teisinės valstybės tradicijos, valstybės režimas, visuomeninių santykių išsivystymo lygis, civilinės apyvartos apimtys, bet ir kitos objektyvios aplinkybės: notariato santykis su valstybe, notarų atliekamų funkcijų kuriama pridėtinė vertė, notariškai patvirtinto dokumento galia ir notarų atsakomybė už notariinių veiksmų atlikimą. Lotyniškojo notariato plėtra rodo, kad šia sistema vis labiau pasitiki tiek valstybė, tiek visuomenė. Pavyzdžiui, Lietuvoje sociologai septynerius metus iš eilės konstatavo, kad Lietuvos gyventojų pasitikėjimas notariais kasmet didėja, o 2012 metais notariais buvo pasitikima labiausiai iš nurodytų teisinių profesijų³. Toks pasitikėjimas notariata, kurio pagrindinis tikslas – tarnauti visuomenei ir ginti viešąjį interesą, įpareigoja ir skatina tobulėti. Todėl notariatas, būdamas valstybinio aparato dalimi, siekia būti profesionalus, modernus, lankstus ir atviras, laikytis profesinės etikos bei atitikti besikeičiančius dinamiškus visuomenės poreikius. Taigi notariato veikla, keičiantis visuomenei, taip pat kinta. Šiuo metu tarptautiniuose notarų forumuose ypač daug diskutuojama apie informacinių technologijų panaudojimą notarų darbe, notarų etikos svarbą, šiuolaikišką darbo organizavimą, netgi ekologiją ir kt. Toliau pateikiami pagrindiniai notariato plėtros prioritetai.

Nuolat kelti notarų kvalifikaciją. Šiais globalizacijos ir internacionalizacijos laikais notariatas turi atremti didžiulį intelektualinį iššūkį. Notarai turi gerai išmanyti ne tik nacionalinę, bet ir tarptautinę, ypač Europos Sąjungos, teisę, apimančią vis daugiau sričių. Todėl būtina stiprinti notarų kompetencijas – jie įpareigoti nuolatos mokytis ir tobulinti savo profesinę kvalifikaciją. Tad ateities notarų profesionalumas ir lotyniškojo notariato tvarumas priklausys nuo notarų kvalifikacijos, kuriai dabartinėje žinių visuomenėje taikomi ypač aukšti reikalavimai.

Laikytis aukštų profesinės veiklos etikos standartų. Notariato padėtis ir vaidmuo valstybės teisinėje sistemoje yra specifinis, o notarams taikomi ne tik aukštos kvalifikacijos, bet ir specialūs profesinio elgesio standartai, kurie nustatomi tiek notariato veiklą reglamentuojančiais teisės aktais, tiek profesinio elgesio taisyklėmis. Laikytis aukštų profesinės veiklos etikos stan-

1 J. P. Decorps *Notariatas – atėities profesija* // Notariatas 2013, Nr. 15, p. 7. Taip pat žr. Tarptautinė notariato sąjunga. Misija. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/2/mission> (žiūrėta 2013 10 10).

2 *Ibid.*

3 Lietuvos notarų rūmų užsakymu sociologinių tyrimų bendrovių 2005–2012 m. atliktos apklausos. 2012 m. pasitikėjimas notariais pasiekė rekordines aukštumas. Pasitikintys notariais nurodė 86 proc. respondentų. Plačiau žr. *Pasitikėjimas notariais – rekordinėse aukštumose* // Notariatas 2012, Nr. 14, p. 6–7.

dartų notarams ypač aktualu, nes bendravimas su žmonėmis yra jų veiklos pagrindas.

Socialiniam gyvenimui tampant vis sudėtingesniau, keičiantis visuomenės bei notarų profesinės grupės santykiui, kinta ir notarų profesinės veiklos etiką reguliuojančios normos, o notarams prireikia vis didesnės moralinės kompetencijos. Tik aukštų etikos standartų laikymasis gali padėti sėkmingai įgyvendinti notaro profesijai keliamus uždavinius. Todėl notarų profesinės veiklos etikai skiriamas didelis dėmesys, o aukšti etikos standartai įtvirtinami tiek teisės aktuose, tiek deontologijos kodeksuose, numatant profesinės veiklos etikos taisyklių laikymosi priemones. Tik tokiu būdu gali būti užtikrinamas valstybės ir visuomenės pasitikėjimas notaro profesija ir pagrindiniai notarų statuso aspektai: nepriklausomumas, nešališkumas, objektyvumas, konfidencialumas ir atsakomybė.

Plėsti notarų atliekamas funkcijas. Ypatingas notarų statusas ir vykdomos veiklos teikiama ekonominė ir socialinė nauda sudaro prielaidas plėsti notarų atliekamas funkcijas. Notarų funkcijų plėtra aktuali ir dėl esminių šiuolaikinės visuomenės poreikių: teisinio saugumo, konfliktų prevencijos ir efektyvumo. Todėl aktualu įtvirtinti notarų, kurie vykdo prevencinį teisingumą ir tokiu būdu padeda išvengti daug kainuojančių ir ilgų teisminių ginčų *ex post facto*, kompetencijas, sprendžiant konfliktus alternatyviais būdais – arbitražu ir taikinamuoju tarpininkavimu (mediacija). Taip pat tikslinga notarams priskirti funkcijas, susijusias su neginčijamų faktų konstatavimu, pagrindžiamų konkrečiais dokumentais, ir perduoti kitų institucijų, pavyzdžiui, teismų, civilinės metrikacijos funkcijas, kurios šioms institucijoms nebūdingos. Notarai taip pat galėtų užtikrinti veiksmingesnę ir kvalifikuotesnę mokesčių valstybei surinkimą mažiausiomis sąnaudomis. Kadangi teisė tampa vis sudėtingesnė ir kompleksiškesnė, o asmenims reikia pagalbos renkantis tinkamiausius teisinius sprendimus, turėtų būti plėtojama lengvai prieinama patariamoji notarų veikla: notaras yra įgaliojamas išaiškinti taikytinus įstatymus bei padėti jų laikytis. Išplėsti notarų funkcijas būtų naudinga ne tik notarinio veiksmo dalyviams, bet visai visuomenei apskritai, nes taip būtų sumažinama ar iš viso pašalinama vėlesnio bylinėjimosi teismuose rizika, sumažinamas teisminių procedūrų skaičius ir teismų funkcionavimo išlaidos, kurias paprastai dengia visuomenė.

Notarines paslaugas perkelti į elektroninę erdvę. Notariatas pasaulyje sparčiai žengia informacinių technologijų kryptimi. Spartėjant informacinės ir žinių visuomenės plėtrai bei vis plačiau naudojant informacines ir ryšių technologijas, auga ir viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę poreikis bei lygis. Atsižvelgiant į informacinių technologijų pažangą ir orientuojantis į visuomenę, kuri sėkmingai naudoja informacijos ar žinių išteklius, siekiant, kad notarų teikiamos paslaugos atitiktų visuomenės poreikius, būtų prieinamos ir patogios klientams, vienas iš svarbiausių notariato uždavinių yra kuo plačiau panaudoti moderniausias informacijos ir komunikacijos technologijas notariniam veiksmui atlikti.

Per dvidešimt metų Lietuvoje sukurta ir veikia stabili, efektyvi, patikima, Europos bei tarptautinį lygį atitinkanti lotyniškojo notariato sistema. Lietuvoje notaras atlieka ne tik „klasikinės“ notarui priskiriamas funkcijas, bet sprendžia ir kitus klausimus, pavyzdžiui, tvarko paveldėjimo bylas, kurios daugelyje kitų valstybių perduotos teismams. Šis faktas rodo valstybės pasitikėjimą ne tik notarų kompetencija, bet ir notariniu dokumentu⁴. Didelį pasitikėjimą notariniu dokumentu įrodo ir 1998 m. Lietuvoje įtvirtintas notarinio dokumento, kaip oficialaus, statusas bei 2003 m. sausio 1 d. įtvirtinta didesnė jo įrodomoji galia civiliniame procese. Visuomenės pasitikėjimą notariniu dokumentu liudija ir tai, kad nuolat daugėja tokių notarų tvirtinamų sandorių, kuriems įstatymas nereikalauja notarinės formos⁵.

Lietuvos notariato veiklos plėtros kryptys atitinka pasaulines notariato raidos tendencijas. Lietuvos notarų rūmai, kaip notarų savivaldos institucija, vis daugiau dėmesio skiria nuolati-

4 V. Nekrošius, M. Stračkaitis *Notariato raida atkūrus nepriklausomybę*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012, p. 171.

5 *Ibid.*, p. 172.

niam notarų kvalifikacijos kėlimui ir aukštų notarų veiklos profesinės etikos standartų laikymuisi. Atsižvelgiant į informacinių technologijų plėtrą ir siekiant užtikrinti notarų teikiamų paslaugų prieinamumą bei patogumą klientams, unifikuoti notaro paslaugų teikimo procesą ir informacijos kaupimą bei saugojimą, taip pat padidinti notarų veiklos skaidrumą ir palengvinti jų veiklos priežiūrą, imamas priemonių notarinės paslaugas perkelti į elektroninę erdvę bei sukurti naujų elektroninių paslaugų.

Elektroninis notariatas. Lietuvos notarų rūmai 2009 m. inicijavo ir pamažu įgyvendina elektroninių paslaugų informacinės sistemos „e.Notaras“ projektą. Pagrindinis projekto „e.Notaras“ tikslas – automatizuojant notarų veiklos procesus į elektroninę erdvę perkelti jų teikiamas paslaugas, kad jos būtų prieinamos klientams. Informacinė sistema „e.Notaras“ sudarys galimybę notarams atlikti notarinį veiksma, o klientams – tokią paslaugą gauti elektroniniu nuotoliniu būdu pagal notarinių paslaugų lygių lentelę. Vieni notariniai veiksmai į elektroninę erdvę bus perkelti 3 brandos lygiu, t. y. klientas užsakyti paslaugą, pateikti notarui dokumentus galės elektroniniu būdu, tačiau rezultatą gaus atvykęs į notaro biurą. Kiti notariniai veiksmai bus atlikti 4 brandos lygiu: paslauga bus užsakoma, dokumentai notarui ir klientui pateikiami, notarinis veiksmas atliekamas elektroniniu nuotoliniu būdu. Klientas galės per informacinę sistemą „e.Notaras“ patvirtinti notarinį dokumentą elektroniniu parašu, pavedimu sumokėti notarui už paslaugą, o notaras kliento aprobuotą dokumentą patvirtins savo elektroniniu parašu. Atliktas notarinis veiksmas bus registruojamas elektroniniame notariname registre, kuris bus susietas su elektroniniu būdu atliekama paslauga.

Klientai taip pat galės elektroniniu būdu užsakyti pažymą, pavyzdžiui, patikslinti nekilnojamojo daikto kadastro ir registro duomenis, bei pasirinkti ir pasiūlyti notarinio veiksmo atlikimo laiką. Be to, sistemoje bus įdiegta klientų skundų pateikimo notarui bei susirašinėjimo su juo funkcija, leidžianti notariniam veiksmui atlikti reikalingus dokumentus pateikti elektroniniu būdu. Kartu numatoma įdiegti notarinių veiksmų bei vekselių ir čekių registrus. Per „e.Notaras“ sistemą elektroniniu būdu bus pateikiami liudijimai apie hipotekos (įkeitimo) įregistravimą bei apie nuosavybės teisių įregistravimą Nekilnojamojo turto registre. Klientas sistemoje galės matyti visus notarinius dokumentus, kuriuos tvirtinant yra dalyvavęs. Taip pat bus įdiegta vaizdo konferencijos funkcija, kuria naudodamasis notaras galės klientui išaiškinti notarinio veiksmo esmę bei pasekmes.

Kaip greitai bus įgyvendinta informacinė sistema „e.Notaras“, lems teisiniai informacinės visuomenės procesai. Tačiau neabejotina, kad artimiausioje ateityje notaro klientas galės pasirašyti dokumentą ne tik popieriuje, bet ir planšetinio kompiuterio ekrane.

Nuo 2009 m. notarai naudojami Nekilnojamojo turto sandorių viešosios elektroninės paslaugos (NETSVEP) informacinė sistema, kurią pasitelkus nekilnojamojo turto sandoriai notaro biure rengiami ir registruojami „vieno langelio“ principu. NETSVEP informacinė sistema leidžia nekilnojamojo turto perleidėjui ir įgijėjui greičiau ir patogiau sudaryti nekilnojamojo turto sandorį, visus su turto perleidimu, įsigijimu ir registravimu susijusius veiksmus atliekant notaro biure, tiesiogiai nesikreipiant į VĮ Registrų centrą⁶. Be to, notarai dalyvavo kuriant ir prisideda tobulinant Juridinių asmenų registravimo elektroninės paslaugos (JAREP) informacinę sistemą, kuri skirta teikti duomenis, dokumentus ir informaciją Juridinių asmenų registrai bei gauti šio registro duomenis, dokumentus ir informaciją internetu. Pavyzdžiui, naudojantis šia sistema elektroniniu būdu galima įregistruoti juridinius asmenis Juridinių asmenų registre. Notarai, naudodamiesi JAREP informacine sistema, galės steigti juridinius asmenis, patvirtin-

6 Naudojantis informacine sistema NETSVEP 2012 metų pirmą pusmetį notaro elektroniniu parašu patvirtinta 91,9 tūkst. nekilnojamojo turto sandorių dokumentų, iš jų 84,4 tūkst. parengta NETSVEP elektroninio dokumento pavidalu ir 7,5 tūkst. – PDF formatu. Naudojamiesi NETSVEP, per šį laikotarpį notarai pateikė 219,6 tūkst. užsakymų, iš jų 101,3 tūkst. užsakymų dėl duomenų sandoriams rengti, 93,5 tūkst. užsakymų dėl juridinių faktų apie įvykusius sandorius ir 24,7 tūkst. užsakymų daiktinėms teisėms registruoti. Žr. 2012 m. lapkričio 28 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymą Nr. 1R-297 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos valdomų valstybės registrų ir informacinių sistemų viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę plėtos 2013–2019 metų veiksmų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2012, Nr. 139-7148.

ti juridinių asmenų steigimo dokumentų pakeitimus ir perduoti duomenis bei dokumentus Juridinių asmenų registru.

Nuo 2012 m. liepos 1 d., įgyvendinus hipotekos (įkeitimo) reformą, notarai naudojami Hipotekos ir įkeitimo sudarymo ir registravimo elektronine paslauga (HISREP). Naudodamasis HISREP, notaras gali parengti hipotekos ir įkeitimo sandorį ir elektroniniu būdu perduoti sandorio duomenis Hipotekos registru. Be to, notarai bendradarbiauja ir elektroniniu būdu teikia duomenis daugeliui valstybės registru (Nekilnojamojo turto, Hipotekos, Vedybų sutarčių, Testamentų, Notarine tvarka patvirtintų įgaliojimų). Notarų patvirtinti sandoriai yra pagrindas registro objektams registruoti. Taip daug greičiau perduodami duomenys bei užtikrinama, kad registruose kaupiama informacija būtų tiksli, teisinga ir patikima.

Taigi notariniai veiksmai pamažu perkeliama į elektroninę erdvę, o notarų biuruose diegiamos naujosios technologijos. Tai suteikia naujų priemonių ir sudaro sąlygas greičiau, patogiau, efektyviau, patiriant mažesnes išlaidas, asmenims naudotis notarų teikiamomis paslaugomis. Be abejo, įgyvendinant tam tikras technines priemones, reikia, kad notarai jomis mokėtų visapusiškai naudotis, t. y. jie turėtų tam tikrą kompetenciją. Todėl notarai nuolatos tobulinasi ir kelia savo kvalifikaciją, o jų darbo vietas atnaujinamos ir modernizuojamos pagal šiuolaikinius funkcionalumo reikalavimus.

Notarų funkcijų plėtra. Atsižvelgiant į tai, kad valstybė ir klientai pasitiki Lietuvos notariatu, o palankią aplinką notarų paslaugoms plėsti patvirtina sociologinių apklausų rezultatai⁷, reiškiamos iniciatyvos plėsti notaro funkcijas. Tiek ankstesnė, tiek dabartinė Lietuvos Respublikos vyriausybės numato sudaryti galimybę notarams iš kitų institucijų perimti funkcijas, jei bus nustatyta, kad toks funkcijų persikirstymas vartotojams būtų efektyvesnis ir patogesnis. 2012–2016 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo prioritetinėse priemonėse⁸ numatyta persvarstyti teismų funkcijas ir nebūdingas jiems funkcijas perduoti notarams (ar kitoms institucijoms), kartu užtikrinant tinkamą šių funkcijų atlikimą.

Dėl kai kurių civilinės metrikacijos funkcijų perdavimo notarams. Penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programoje⁹ buvo įtvirtintas ketinimas tobulinti civilinės būklės aktų registravimo sistemą, siekiant efektyvumo ir patogumo vartotojui. Todėl buvo numatyta išnagrinėti galimybes ir poreikį supaprastinti ar liberalizuoti civilinės būklės aktų registravimą, kai kuriuos veiksmus perduoti kitoms institucijoms. Vertinant civilinės būklės aktų registravimo funkcijos delegavimo kitoms institucijoms ar valstybės įgaliotiems asmenims galimybę, akivaizdus notariato institucijos pranašumas¹⁰:

- Notarai yra profesionalūs teisininkai. Turimos kvalifikacijos požiūriu notaro profesiją pasirinkęs asmuo paprastai dirba didesnę savo profesinės karjeros dalį, taigi sukaupia ilgametę vykdomų funkcijų ir teikiamų paslaugų patirtį, ko negalima pasakyti apie valstybės tarnautojus, dirbančius civilinėse metrikacijos įstaigose. Be to, notarams, kaip asmenims, atliekantiems tam tikras valstybės priskirtas viešojo pobūdžio funkcijas, numatyti specialūs reikalavimai yra gerokai aukštesni, nei numatyti civilinės metrikacijos įstaigose dirbantiems asmenims. Nors tam tikrais atvejais civilinės metrikacijos įstaigos darbuotojai taiko teisę ir nuo jos taikymo teisingumo priklauso tvirtinamo civilinės būklės akto teisėtumas, tai yra jiems nebūdinga funkcija. Tuo tarpu notarams teisės taikymas yra būtinas ir įprastas, atliekant kiekvieną notarinį veiksma.
- Notarų ir civilinės metrikacijos įstaigų uždaviniai panašūs tuo aspektu, kad registruodamos civilinės būklės aktus civilinės metrikacijos įstaigos užtikrina teisėtumą, kad būtų ap-

7 Plačiau žr. *Pasitikėjimas notaris – rekordinėse aukštumose* // Notariatas, 2012, Nr. 14, p. 11.

8 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 228 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012–2016 metų programos įgyvendinimo prioritetinių priemonių patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2013, Nr. 29-1406; 2013, Nr. 30 (atitaisyimas); 2013, Nr. 37 (atitaisyimas).

9 2008 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 146-5870.

10 L. Gumuliauskienė *Ar perduoti notarams civilinės metrikacijos įstaigų funkcijas?* // Notariatas, 2010, Nr. 9, p. 9–20.

ginti tiek valstybės, tiek visuomenės interesai, apsaugotos asmeninės bei turtinės piliečių teisės. Vienas svarbiausių notarų uždavinių – užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Tiek civilinės būklės aktų registravimo funkcija, tiek notarų atliekamas sandorių ir dokumentų tvirtinimas yra valstybės deleguotos funkcijos, o vykdati jas atsiranda, pasikeičia ar pasibaigia civiliniai teisiniai santykiai ir (ar) asmens teisinis statusas.

- Notarų atliekamos funkcijos bei veiksmai glaudžiai susiję su civilinė būklės aktais ir jų registravimu, pavyzdžiui, tėvystės pripažinimu, mirties registravimu. Pagal Civilinio kodekso 3.141, 3.142 straipsnius, jeigu vaiką pagimdžiusi moteris yra nesusituokusi, tėvystė gali būti pripažįstama pagal save vaiko tėvu laikančio asmens pareiškimą, kuris turi būti patvirtintas notaro. Paskui šis pareiškimas pateikiamas civilinės metrikacijos įstaigai. Taigi notaro patvirtinto pareiškimo pagrindu civilinė metrikacijos įstaiga vaiko gimimo įrašo duomenis apie vaiko tėvą ir išduoda gimimo liudijimą. Žmogui mirus ir civilinės metrikacijos įstaigoje įregistravus mirtį, atsiranda paveldėjimo teisiniai santykiai. Asmenys, gavę mirties liudijimą, jį turi pateikti notarui, o šis išduoda paveldėjimo teisės liudijimą. Taigi dažnai registruojant civilinės būklės aktą, tiesiogiai ar netiesiogiai prisideda ir notari, arba, įregistruojant civilinės būklės aktą, atsiranda notaro kompetencijai priskiriami teisiniai santykiai. Be to, atlikdami notarinius veiksmus, notari naudojami tiek gyventojų registro ar kitų valstybės registrų duomenimis, tiek civilinės metrikacijos įstaigos išduotais liudijimais.
- Kai kuriuos notarinius veiksmus ir kai kurias civilinės metrikacijos funkcijas atlieka Lietuvos Respublikos konsuliniai pareigūnai ir seniūnai.
- Civilinės būklės aktų registravimo veikloje sudaryti dokumentai saugomi valstybės lėšomis. Tuo tarpu notaro profesinės veiklos metu sudarytų dokumentų archyvas, kuris yra Lietuvos archyvų fondo dalis, išlaikomas notarų lėšomis.
- Notarų profesinė civilinė atsakomybė už asmenims padarytą žalą privalomai draudžiama. Be to, notarui taikomas visiško žalos atlyginimo principas. Tuo tarpu už civilinės metrikacijos įstaigų darbuotojų veiksmis padarytą žalą atsako valstybė iš biudžeto lėšų.
- Notarų ir notarų biurų Lietuvoje yra kur kas daugiau nei civilinės metrikacijos įstaigų, todėl notarų paslaugos žmonėms yra lengviau ir patogiau pasiekiamos ir kt.

Taigi civilinės būklės aktų, ypač tų, kurie neišvengiamai susiję su notaro vykdomomis funkcijomis, registravimo perdavimas notarams galėtų užtikrinti ne tik kokybiškesnį, išsamesnį ir laiko požiūriu efektyvesnį teisinį civilinės būklės akto tyrimą, bet ir aukštesnį teikiamų paslaugų profesionalumo lygį. Be to, dar būtų sutaupyta ir valstybės biudžeto lėšų¹¹.

Kalbant apie civilinės būklės aktų registravimo perdavimą notarams, būtų tikslinga jiems suteikti ir teisę išduoti išrašus iš civilinės būklės aktų įrašų, patvirtinančių gimimą, santuoką ar mirtį. Pavyzdžiui, Estijoje notari gali išduoti tam tikrus civilinės būklės išrašus¹². Pažymėtina, kad pagal 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo“¹³ ketinama notarams suteikti teisę pagal reglamentu patvirtintą formą išduoti Europos paveldėjimo pažymėjimus. Sudarius galimybę asmenims papildomai rinktis, jiems būtų sumažinta administracinė našta, pagerintas jų aptarnavimas, taupomas laikas ir mažinamas biurokratizmas.

Dėl santuokos sudarymo, nutraukimo bendru sutuoktinių sutikimu ir gyvenimo skyrium no-

11 Plačiau žr. L. Gumulauškienė *Ar perduoti notarams civilinės metrikacijos įstaigų funkcijas?* // Notariatas, 2010, Nr. 9, 2010, p. 9–20.

12 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

13 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo“ // OL L 201, 2012 07 27.

tarinio tvirtinimo. Šiuo metu Lietuvoje santuokos sudarymo patvirtinimo funkcijas pavedama vykdyti civilinės metrikacijos įstaigoms, o tais atvejais, kai santuoką sudaro Lietuvos Respublikos piliečiai, gyvenantys užsienio valstybėje, santuokos sudarymą turi teisę patvirtinti konsulinės įstaigos. Atsižvelgiant į tai, būtų tikslinga suteikti santuokos sudarymo patvirtinimo funkciją ir notarams. Santuokos sudarymas yra sandoris, todėl asmenims, nepageidaujantiems sudaryti santuokos bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka, dėl notary paslaugų priėmimo būtų patogiau ir greičiau susituokti pas notarą. Pažymėtina, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, užtikrinantis, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, todėl jis iš esmės galėtų atlikti teisinį vertinimą, ar yra įvykdytos visos santuokos sudarymo sąlygos, ir patvirtinti santuokos sudarymą. Civilinės santuokos sudarymas notaro biure turėtų privalumą dar ir dėl to, kad besituokiantys asmenys galėtų ne tik sudaryti santuoką, bet kartu sudaryti ir vedybų sutartį ar pareiškimą dėl tėvystės pripažinimo. Paminėtina, kad, pavyzdžiui, santuokos patvirtinimo funkciją notarai atlieka Estijoje¹⁴.

Sociologinių apklausų duomenimis, didelė dalis apklaustųjų palankiai vertina siūlymus, kad notaras galėtų nutraukti santuoką, kai tarp besiskiriančių nėra ginčų ir nėra nepilnamečių vaikų¹⁵. Inicijatyvą sudaryti asmenims pasirinkimo galimybę nutraukti santuoką bendru sutuoktinių sutikimu ir patvirtinti gyvenimą skyrium teismine ar notarine tvarka Teisingumo ministeriją pareiškė dar 2009 m., pateikusi įstatymo projektą dėl kai kurių Civilinio kodekso nuostatų, reglamentuojančių santuokos nutraukimą bendru sutuoktinių sutikimu bei sutuoktinių separacijos įtvirtinimą, pakeitimo¹⁶. Įstatymo projektas buvo parengtas, įvertinus teisingumo ministro sudarytos darbo grupės, kuriai buvo pavesta parengti ir pateikti pasiūlymus dėl teismams nebūdingų funkcijų atsisakymo, pateiktus pasiūlymus. Įstatymo projekto tikslas – sudaryti galimybę pasirinkti, ar santuoką nutraukti ir patvirtinti gyvenimą skyrium teisme, ar notarine tvarka, taip sutrumpinant santuokos nutraukimo procedūros įforminimą, sumažinant teismams tenkančią darbo krūvį, ypač atsižvelgiant į tai, kad santuokos nutraukimo ir gyvenimo skyrium patvirtinimo sutuoktinių bendru sutikimu byloje teismai nesprendžia ginčo (neatlieka teismams būdingos ginčų sprendimo funkcijos). Aptariamam atveju teisėjas šiandien iš esmės atlieka notaro vaidmenį – patikrina, ar šalys sutaria dėl santuokos nutraukimo bei separacijos sąlygų, ar tai neprieštarauja įstatymų nuostatomis, ir patvirtina šį faktą. Be to, notarui nurodytą kompetenciją siūloma suteikti tada, kai sutuoktiniai neturi nepilnamečių vaikų ir sudaro sutartį dėl santuokos nutraukimo ar gyvenimo skyrium pasekmių. Taip pat, siekiant apsaugoti sutuoktinių kreditorių interesus, siūlomas teisinis reglamentavimas įtvirtintų galimybę nutraukti santuoką ar patvirtinti gyvenimą skyrium notarine tvarka tik tais atvejais, kai sutuoktiniai neturi kreditorių arba kreditoriai nereiškia pretenzijų dėl sutuoktinių turto pasidalijimo būdo. Notarai būtų įpareigoti tikrinti viešuosius registrus dėl sutuoktinių kreditorių buvimo ar nebuvimo ir privalėtų patys informuoti kreditorius apie sutuoktinių ketinimus dėl turto pasidalijimo. Paminėtina, kad minėto projekto aiškinamajame rašte buvo numatytas tik teigiamas poveikis priėmus įstatymo projektą¹⁷.

Kompetencijos patvirtinti santuokos nutraukimą ne ginčo tvarka suteikimas notarui grindžiamas tuo, kad gana didelei daliai santuoką be ginčo nutraukti norinčių žmonių santūri ir privati procedūra pas notarą yra priimtinesnė nei teismo procesas. Notaras, pagal savo darbo specifiką bei įstatymo keliamus išsilavinimo ir profesinius reikalavimus, labai gerai išmano šeimos ir turtinę teisę, privalo būti objektyvus ir nešališkas, todėl besiskiriančios

14 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

15 Plačiau žr. *Pasitikėjimas notarais – rekordinėse aukštumose* // Notariatas, 2012, Nr. 14, p. 11.

16 2009 m. liepos 27 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.66, 3.67, 3.68, 3.73, 3.77, 3.79, 3.305, 3.306, 5.7 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. 5841. Prieiga per internetą http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2148&p_query=&p_tr2=&p_org=8&p_fix=y (žiūrėta 2013 10 15).

17 2009 m. liepos 27 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.66, 3.67, 3.68, 3.73, 3.77, 3.79, 3.305, 3.306, 5.7 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. 5841 Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2149&p_org=8&p_fix=y&p_gov=n (žiūrėta 2013 10 15).

pusės būtų informuotos apie visas turto ir įsipareigojimų pasidalijimo sąlygas¹⁸. Paminėtina, kad notarų kompetencija santuokos nutraukimo ne ginčo tvarka byloje įtvirtinta Estijoje, Latvijoje, Čekijoje, Slovėnijoje ir kt. Siekiant išvengti sutuoktinių ginčų dėl turto pasidalijimo santuokos nutraukimo atveju, Austrijoje notarijai gali patvirtinti preliminarį turto pasidalijimo sutartį¹⁹.

Notarams suteikus santuokos sudarymo ir santuokos nutraukimo sutuoktinių bendru sutikimu patvirtinimo funkcijas, būtų tikslinga tiek laiko, tiek išlaidų atžvilgiu suteikti jiems ir santuokos bei ištuokos registravimo (patvirtintos santuokos ar ištuokos duomenų perdavimą Gyventojų registru) funkcijas ir tokiu būdu įgyvendinti „vieno langelio“ principą.

Dėl notarų kompetencijos išplėtimo vykdomųjų įrašų išdavimo srityje. Notaro kompetencija turėtų būti plečiama ir vykdomųjų įrašų išdavimo srityje. Priėmus Lietuvos Respublikos Konstituciją, iš notarų buvo atimta teisė daryti vykdomuosius įrašus skolos dokumentuose, motyvuojant tuo, jog teisingumą demokratinėje teisinėje valstybėje gali vykdyti tik teismai. Tačiau vykdomieji įrašai negali būti prilyginti baigtinei asmens materialinių subjektinių teisių gynybai, todėl jie neprieštarauja ir principui, kad teisingumą vykdo tik teismai. Šalis, mananti, kad vykdomasis įrašas neteisėtas, gali jį apskųsti teismui. Notarijai vykdomuosius įrašus atlieka daugelyje Europos Sąjungos valstybių (Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje ir kt.) ir nelaikoma, kad taip nusižengiama teisingumui. Atvirkščiai, vykdomųjų įrašų sistema puikiai pasitarnauja verslo santykiams bei palengvina teismų darbą²⁰.

Nors vykdomųjų įrašų instituto naudojimo sritis Lietuvoje buvo išplėsta reformavus hipotekos teisę, o notarijai šiuo metu daro vykdomuosius įrašus ne tik pagal vekselius ar čekius, bet ir pagal hipotekos (įkeitimo) sandorius, praktika parodė, kad notarų atliekami vykdomieji įrašai yra efektyvi priemonė, pagreitinanti kreditorių teisių gynimą bei didinanti civilinės apyvartos efektyvumą. Todėl būtų tikslinga vykdomųjų įrašų instituto panaudojimą dar labiau išplėsti. Notarijai galėtų atlikti vykdomuosius įrašus ir pagal kitus notariškai patvirtintus sandorius, iš kurių kyla pinigines prievolės. Tokiu būdu ne tik būtų pagreitintas dalies kreditorių teisių įgyvendinimas, padidėtų civilinės apyvartos efektyvumas, bet ir sumažėtų teismų darbo krūvis bei būtų taupomos valstybės biudžeto lėšos.

Dėl notarinio dokumentų tvirtinimo pažyma (Apostille). Siekiant pagerinti paslaugų prieinamumą ir sumažinti dokumentų tvirtinimo pažyma (Apostille) išlaidas, būtų tikslinga decentralizuoti pažymų (Apostille) išdavimą²¹ ir teisę atlikti tokią funkciją taip pat suteikti notarams. Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė dar 2009 m. pateikė Lietuvos Respublikos Seimui įstatymo projektą²², siūlydama suteikti notarams funkciją tvirtinti dokumentus pažyma (Apostille). Tai leistų patogiau, greičiau, kvalifikučiau bei prieinamiau teikti paslaugas asmenims, kadangi jiems patvirtinti dokumento pažyma (Apostille) neberekėtų vykti į Užsienio reikalų ministeriją, o galėtų kreiptis į bet kurį notarą. Taip asmenys sutaupytų savo lėšų bei laiko ir būtų sumažinta administracinė našta. Suteikus dokumentų tvirtinimo pažyma (Apostille) funkciją notarams, taip pat būtų taupomos ir valstybės biudžeto lėšos, nes sumažėtų Užsienio reikalų ministerijos darbo krūvis. Paminėtina, kad dokumentus pažyma (Apostille) notarijai tvirtina Estijoje, Ispanijoje ir kt.²³ Be to, atsižvelgiant į sparčiai besivystančias informacines technologijas ir siekiant užtikrinti dar pigesnę, operatyvesnę ir saugesnę pažymų (Apostille) išdavimą ir naudojimą, o kartu ir saugesnę viešųjų dokumentų tarpvalstybinį judėjimą, tikslinga svarstyti galimybę pradėti taikyti programą e-APP, pagal kurią išduodamos ir naudojamos

18 L. Gumuliauskienė *Ar perduoti notarams civilinės metrikacijos įstaigų funkcijas?* // Notariatas, 2010, Nr. 9, p. 16.

19 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

20 V. Nekrošius, M. Stračkaitis *Notariato raida atkūrus nepriklausomybę*, in: *Lietuvos notariato istorija*, 2012, p. 171.

21 Šiuo metu Lietuvoje jas išduoda Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija.

22 2009 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 22, 26, 39 ir 43 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 49(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. 9335. Prieiga per internetą http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=10056&p_fix=n&p_gov=n (žiūrėta 2013 10 20).

23 Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.

elektroninės pažymos (*Apostille*) kartu su internetu prieinamu e. registru. Šiame kontekste paminėtina Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos įgyvendinama programa e-APP, pagal kurią išduodamos ir naudojamos elektroninės pažymos (*Apostille*).

Notaras – mediatorius. Neutralumas ir nešališkumas, nepriklausomumas nuo kitų asmenų, atsakomybė už savo atliekamus veiksmus, konfidencialumas – tai bruožai, būdingi ne tik lotyniškojo tipo notariato veiklai, bet ir mediacijai (ją vykdančiams mediatoriams)²⁴. Taigi notaro statusas sudaro prielaidas jam būti mediatoriumi. Pavyzdžiui, kai kurių Europos Sąjungos valstybių (Vokietijos, Austrijos, Belgijos, Slovėnijos) notarai ne tik užtikrina, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių, bet ir vykdo mediaciją, neperžengdami teisinės pagalbos teikimo ribų²⁵.

Dar pradiniam civilinių teisiųjų santykių atsiradimo bei jų įforminimo tarp šalių etape, rengiant ir tvirtinant sandorius, notaras privalo išsiaiškinti tikrąją šalių valią, suderinti skirtingas šalių pozicijas, garantuoti, kad šalių tarpusavio teisės ir pareigos būtų suformuluotos aiškiai ir nebūtų dviprasmiškos, taip pat užtikrinti jų teisėtumą, proporcingumą ir sąžiningumą bei garantuoti šalių lygiateisiškumą bei jų nediskriminavimo principų realizavimą. Taip notaro veiksmams *de facto* tampa mediacijos procedūros vykdymo dalimi ir padeda išvengti įvairiausių ginčų ateityje. Vis dėlto, jeigu tokių ginčų kiltų, notaras yra būtent tas asmuo, kuris galėtų būti tarpininku išsiaiškinant vienus ar kitus tarp šalių kilusius nesutarimus bei patikimu palydovu sudarant tarp šalių taikos sutartį, jeigu tokia yra reikalinga. Atsižvelgiant į notarų veiklos specifiką bei jų patirtį civilinės apyvartos įforminimo srityje, tarpininkavimo veikla jie galėtų užsiimti ne tik savo pačių tvirtinamų sandorių atžvilgiu, bet ir visais kitais atvejais, kai vienas ar kitas sandoris nebuvo tvirtintas notariškai²⁶. Pažymėtina, kad daugumoje Europos valstybių šalių susitarimas, pasiektas veikiant notarui kaip mediatoriumi, turi labai vertingą savybę – patvirtintas notaro tampa vykdytinas ir be teismo proceso²⁷.

Paminėtina, kad šiuo metu, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymu²⁸, neteisminiu mediatoriumi gali būti bet kuris privatus asmuo, tačiau notaras mediacijos procedūros vykdyti negali. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, siekdama skatinti taikaus ginčų sprendimo būdą – mediaciją, yra parengusi Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 19, 20, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo 20² straipsniu projektą²⁹, kuriame siūlo leisti žmonėms, norintiems išvengti bylinėjimosi teisme, pasinaudoti profesionalių teisininkų – notarų pagalba, ir taip išspręsti civilinį ginčą. Pagal minėtą projektą į neteisminių mediatorių sąrašą būtų įtraukti ir notarai.

Mediacijos funkcijos suteikimas notarams vertintinas teigiamai, atsižvelgiant į visuomenės pasitikėjimą notaro profesija, jo vykdomas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų, bei didelį teismų darbo krūvį.

Taigi lotyniškas notariatas per daugelį savo gyvavimo metų įrodė, kad yra patikimas teisėtos civilinės apyvartos garantas, o notarų vaidmuo, įgyvendinant valstybės deleguotas funkcijas, tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje auga. Notariatas siekia koja kojon žengti su naujovėmis bei naujais iššūkiais, būti modernus ir šiuolaikiškas ir visiškai tenkinti didėjančios civilinės apyvartos bei besivystančios visuomenės poreikius.

24 G. Štaraitė-Barsulienė *Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje* // Socialinių mokslų studijos. 2012, Nr. 4 (1), p. 246.

25 *Ibid.*, p. 243.

26 V. Nekrošius *Notaro vaidmuo postmodernioje visuomenėje* // Notariatas, 2007, Nr. 2, p. 20.

27 G. Štaraitė-Barsulienė, *op. cit.*, p. 244.

28 Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2008, Nr. 87-3462.

29 2011 m. birželio 2 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 19, 20, 22 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 20² straipsniu įstatymo projektas Nr. 11-1772-01. Prieiga per internetą http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_?l_p_id=90507&p_org=&p_fix=n&p_gov=n (žiūrėta 2013 10 21).

NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos įstatymai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 64-1503; 2003, Nr. 34-1418.
3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Vyriausybės žinios, 1985, Nr. 1-1.
4. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 13-308; 2000, Nr. 85-2566.
5. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632.
6. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 53-2042.
7. 2000 m. kovo 21 d. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas Nr. VIII-1586 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 27-715.
8. Lietuvos Respublikos asmens tapatybės kortelės įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2001, Nr. 97-3417.
9. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
11. 1964 m. liepos 7 d. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Vyriausybės žinios, 1964, Nr. 19-138.
12. 2000 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
13. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262; Nr. 77 (atitaisymas); Nr. 80 (atitaisymas); Nr. 82 (atitaisymas).
14. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.3, 1.65, 2.139, 5.39, 5.50, 5.52, 5.53, 5.54, 5.60 straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 85-4130.
15. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
16. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2011, Nr. 85-4126.
17. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 137-5366.
18. Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2008, Nr. 87-3462.
19. Lietuvos Respublikos čekių įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-852.
20. Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1995, Nr. 107-2389; 2004, Nr. 57-1982.
21. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2003, Nr. 94-4246; 2011, Nr. 145-6816.
22. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. 57-2823.

23. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085.
24. Lietuvos Respublikos hipotekos įstatymas // Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-951.
25. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios, 2001, Nr. 31-1010.
26. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.
27. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 83 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. 132-6680.
28. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Konvencijos dėl testamentų registravimo sistemos sukūrimo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 77-2658.
29. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 39-961; 2012, Nr. 76-3932.
30. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 63-2243.
31. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2009, Nr. 54-2140; Nr. 61 (atitaisymas); Nr. 101 (atitaisymas).
32. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 3-37; 2004, Nr. 153-5571.
33. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 100-2261; 2001, Nr. 55-1948.
34. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810.
35. 1994 m. rugsėjo 22 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo“ // Valstybės žinios, 1994, Nr. 78-1463.
36. 1998 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. VIII-737 // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1329.
37. 1998 m. gegužės 14 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo įsigaliojimo įstatymas Nr. VIII-738 // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1330.
38. 1999 m. vasario 9 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3 straipsnio pakeitimo ir Notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo įsigaliojimo įstatymo 2 straipsnio ir 3 straipsnio 2 punkto pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. VIII-1045 // Valstybės žinios, 1999, Nr. 19-509.
39. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 32-903.
40. 2001 m. birželio 12 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 20, 26, 27, 31, 45, 46, 47, 48, 51 straipsnių ir IV skyriaus pavadinimo pakeitimo įstatymas Nr. IX-371 // Valstybės žinios, 2001, Nr. 55-1943.
41. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 7 ir 7¹ straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 31-1126.
42. 2003 m. sausio 23 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 36, 37, 40, 41, 43, 44, 51, 53, 56, 57, 59, 60 straipsnių ir II skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 6(1), 6(2), 15(1), 22(1), 27(1) straipsniais ir 58, 63, 64 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas Nr. IX-1311 // Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-598.
43. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (2003 m. sausio 23 d. redakcija) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 28-810; 2003, Nr. 15-598.
44. 2011 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 15¹, 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo

- ir papildymo įstatymas Nr. XI-1916 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-114.
45. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26, 43, 46 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 49(1) straipsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. 6-184.
  46. 2012 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 20, 62 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas Nr. XI-2091 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 76-3934.
  47. 2012 m. balandžio 19 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 19, 22, 23 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 19¹ straipsniu įstatymas Nr. XI-1979 // Valstybės žinios, 2012, Nr. 50-2444.
  48. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos valstybinio notariato įstatymas // Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinios, 1974, Nr. 20-191.
  49. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 102-2317.
  50. Lietuvos Respublikos paso įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2001, Nr. 99-3524.
  51. Lietuvos Respublikos paveldimo turto mokesčio įstatymas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5531.
  52. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1997, Nr. 64-1502; 1998, Nr. 96-2658; 2002, Nr. 33-1255; 2008, Nr. 10-335.
  53. Lietuvos Respublikos prekybinės laivybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 101-2300.
  54. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994, Nr. 81-1514; 2003, Nr. IX-1518.
  55. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Vyriausybės žinios, 1969, Nr. 21-186.
  56. Lietuvos Respublikos saugios laivybos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 75-2264.
  57. Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993, Nr. 63-1188; 2001, Nr. 108-3902.
  58. Lietuvos Respublikos tarnybinio paso įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 7-178; 2003, Nr. 38-1655.
  59. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649.
  60. 2008 m. liepos 3 d. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33, 34, 36, 38, 39, 42, 43, 47, 51, 55¹, 57, 61, 63, 64, 69¹, 81 straipsnių, IX skyriaus pavadinimo, 83, 84, 85, 86, 90, 98, 101, 103 straipsnių, XII skyriaus antrojo skirsnio pavadinimo, 106, 107, 108, 119, 120, 122, 124, 127, 128, 129 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 89, 109, 110, 111, 112, 125 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ir įstatymo papildymo 53¹, 53² straipsniais ir IX skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 81-3186.
  61. Lietuvos Respublikos turto arešto aktų registro įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 101-2897; 2012, Nr. 6-182.
  62. Lietuvos Respublikos užsienio valiutos Lietuvos Respublikoje įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1993, Nr. 28-640.
  63. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1995, Nr. 15-344.
  64. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Lietuvos aidas, 1991, Nr. 17-447.
  65. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1945; 2006, Nr. 77-2975.

66. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994, Nr. 34-620; 2004, Nr. 28-868.
  67. Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Lietuvos aidas, 1991, Nr. 24-635; Valstybės žinios, 1997, Nr. 69-1735.
  68. Lietuvos Respublikos žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo laikinasis įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 15-600.
- Lietuvos Respublikos įstatymų įgyvendinamieji teisės aktai**
1. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1996 m. rugsėjo 12 d. įsakymas Nr. 57 „Dėl notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1996, Nr. 87-2075.
  2. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1998 m. spalio 30 d. įsakymas Nr. 170 „Dėl Notarų kvalifikacinių egzaminų nuostatų patvirtinimo“. Teisingumo ministerijos informacija.
  3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 22 d. nutarimas Nr. 75 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems eiti teisėjo ir notaro pareigas bei verstis advokato praktika, patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 11-264.
  4. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymas Nr. 118 „Dėl Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1999, Nr. 44-1426.
  5. Notarų kvalifikacijos kėlimo nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymu Nr. 121 „Dėl notarų kvalifikacijos kėlimo nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą <http://tm.infolex.lt/getfile.aspx?aktid=104>.
  6. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymas Nr. 122 „Dėl notarų atestavimo nuostatų patvirtinimo“. Teisingumo ministerijos informacija.
  7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 987 „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2322.
  8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. rugsėjo 13 d. nutarimas Nr. 988 „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.
  9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. spalio 22 d. nutarimas Nr. 1176 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. sausio 22 d. nutarimo Nr. 75 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems eiti teisėjo ir notaro pareigas bei verstis advokato praktika, patvirtinimo“ pripažinimo netekusiu galios“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 90-2661.
  10. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 362 „Dėl laikinųjų notarinių veiksmų atlikimo metodinių taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3242.
  11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. spalio 18 d. nutarimas Nr. 1246 „Dėl Lietuvos Respublikos hipotekos registro nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2001, Nr. 90-3173.
  12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. vasario 28 d. nutarimas Nr. 302 „Dėl vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes, nepriklausančias Šengeno erdvei, tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-858.

13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. kovo 15 d. įsakymas Nr. 70 „Dėl Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų dalinio pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 29-1052.
14. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2002 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. 3–335 „Dėl vidaus vandenių laivų avarijų tyrimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 76–3278.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas Nr. 1285 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 7 d. nutarimo Nr. 841 „Dėl teisinių pareigybių sąrašo patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 82-3524.
16. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2003 m. vasario 17 d. įsakymas Nr. 1K-040 „Dėl gyventojų, besiverčiančių individualia veikla (išskyrus gyventojus, įsigijusius verslo liudijimus), buhalterinės apskaitos taisyklių patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2003, Nr. 18-785; 2004, Nr. 92-3373.
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr. 580 „Dėl notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 47-2079.
18. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. rugsėjo 26 d. įsakymas Nr. V-559/240 „Dėl notarų sveikatos tikrinimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 93-4225.
19. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. lapkričio 5 d. įsakymas Nr. 265 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymo Nr. 118 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ papildymo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 109-4891.
20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl juridinių asmenų registro įsteigimo ir juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2003, Nr. 107-4810.
21. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. kovo 15 d. įsakymas Nr. 1R-64 „Dėl Notarinio registro, tvirtinamųjų įrašų ir notarinių liudijimų formų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 43-1418.
22. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 28 d. įsakymas Nr. 1R-105 „Dėl Notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 76-2629.
23. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2005 m. gegužės 13 d. įsakymas Nr. VA-46 „Dėl notarų nuolat teikiamų duomenų perdavimo mokesčių administratoriui taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 71-2580.
24. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymas Nr. 1R-118 „Dėl Notaro praktikos atlikimo tvarkos taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 84-3055.
25. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymas Nr. 1R-119 „Dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3134; 2007, Nr. 82-3367.
26. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymas Nr. 1R-120 „Dėl Kandidato į notarus (asesoriaus) notaro praktikos atlikimo tvarkos taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 84-3056.
27. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-124 „Dėl Kandidatų į notarus (asesorių) viešo konkurso nuostatų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3136.

28. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 26 d. nutarimas Nr. 634 „Dėl šešėlininkio, konfiskuoto, valstybės paveldėto, į valstybės pajamas perduoto turto, daiktinių įrodymų, lobių ir radinių perdavimo, apskaitymo, saugojimo, realizavimo, grąžinimo ir pripažinimo atliekamis taisyklių patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 86-3119.
29. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. birželio 21 d. įsakymas Nr. 1K-241 „Dėl notarų ir antstolių duomenų apie juridinius faktus, dėl kurių asmenims gali atsirasti prievolė mokėti mokesčius, bei kitokios informacijos, reikalingos mokesčių administratoriaus funkcijoms atlikti, teikimo mokesčių administratoriui taisyklių patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 100-3726.
30. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos viršininko 2005 m. gegužės 13 d. įsakymu Nr. VA-46 patvirtintos Notarų nuolat teikiamų duomenų perdavimo mokesčių administratoriui taisyklės // Valstybės žinios, 2005, Nr. 71-2580.
31. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. liepos 22 d. įsakymas Nr. 1R-184 „Dėl Notarų garbės teismo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 118-4413.
32. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. lapkričio 15 d. įsakymas Nr. 1R-282 „Dėl notarų veiklos tarnybinės priežiūros taisyklių patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 169-6226.
33. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. lapkričio 14 d. įsakymas Nr. IR-363 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 28 d. įsakymo Nr. 1R-105 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 137-4940.
34. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2006 m. balandžio 4 d. įsakymas Nr. 1R-105/V-55 „Dėl konsulinių pareigūnų atliekamų notarinių veiksmų atlikimo metodinių taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 39-1426.
35. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. 1R-204 „Dėl Juridinių asmenų registro tvarkytojui teikiamų prašymų, pranešimų ir kitų formų patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2006, Nr. 79-3120.
36. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. rugsėjo 11 d. įsakymas Nr. IR-270 „Dėl teisingumo ministro 2004 m. balandžio 28 d. įsakymo Nr. 1R-105 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 100-3886.
37. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. rugsėjo 11 d. įsakymas Nr. 1R-271 „Dėl teisingumo ministro 1999 m. gegužės 11 d. įsakymo Nr. 118 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 100-3887.
38. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. 1R-481 „Dėl notarų gyventojams teikiamų teisinių paslaugų poreikių vertinimo metodikos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 2-94.
39. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gruodžio 28 d. įsakymas Nr. IR-482 „Dėl Notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 2-95.
40. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. sausio 10 d. įsakymas Nr. 1R-11 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino programos patvirtinimo“ (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2007, Nr. 7-300.
41. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymas Nr. 1R-34 „Dėl Viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 19-728.

42. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. liepos 18 d. įsakymas Nr. 1R-294 „Dėl teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymo Nr. 1R-119 „Dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 82-3367.
43. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-360 „Dėl notaro profesinės veiklos dokumentų tvarkymo, saugojimo ir perdavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 100-4087.
44. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. spalio 4 d. įsakymas Nr. IR-391 „Dėl teisingumo ministro 2006 m. gruodžio 28 d. įsakymo Nr. 1R-482 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 105-4313.
45. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. sausio 3 d. įsakymas Nr. 1R-3 „Dėl Lietuvos notarų rūmų statuto naujos redakcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 6-222.
46. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. vasario 5 d. įsakymas Nr. 1R-69 „Dėl teisingumo ministro 1996 m. rugsėjo 12 d. įsakymo Nr. 57 „Dėl notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinųjų dydžių patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 17-590.
47. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. gegužės 7 d. įsakymas Nr. 1R-188 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymo Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 55-2100.
48. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2008 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 3-527 „Dėl tarnybos Lietuvos Respublikos jūrų laivuose statuto patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2009, Nr. 4-101.
49. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 37 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2009, Nr. 11-405.
50. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. 1441 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2009, Nr. 135-5882.
51. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2010 m. spalio 7 d. įsakymas Nr. 1R-224 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymo Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 121-6183.
52. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2010 m. spalio 7 d. įsakymas Nr. IR-225 „Dėl teisingumo ministro 2006 m. gruodžio 28 d. įsakymo Nr. 1R-482 „Dėl notaro kvalifikacinio egzamino nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 121-6184.
53. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2010 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. 1R-281 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. liepos 18 d. įsakymo Nr. 1R-294 „Dėl teisingumo ministro 2004 m. gegužės 17 d. įsakymo Nr. 1R-119 „Dėl reikalavimų, keliamų notarų biurams ir notarų darbo laikui, patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 151-7739.
54. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2011 m. vasario 3 d. įsakymas Nr. 1R-44 „Dėl notarinių veiksmų ir notaro pajamų bei išlaidų ataskaitos pateikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2011, Nr. 17-805.
55. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2011 m. birželio 2 d. įsakymas

- Nr. 1R-140 „Dėl kandidatų į notarus (asesorių) skaičiaus nustatymo“ // Valstybės žinios, 2011, Nr. 69-3309.
56. Lietuvos saugios laivybos administracijos direktoriaus 2012 m. kovo 29 d. įsakymas Nr. V-73 „Dėl laivo žurnalų formų ir jų pildymo bei registravimo taisyklių patvirtinimo“ (su pakeitimais) // Valstybės žinios, 2012, Nr. 41-2040.
57. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2012 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. 3-248 „Dėl Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2002 m. liepos 1 d. įsakymo Nr. 3-335 „Dėl vidaus vandenių laivų avarijų tyrimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2012, Nr. 43-2117.
58. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. gegužės 22 d. įsakymas Nr. 1R-144 „Dėl vykdomųjų įrašų dėl priverstinio skolos išieškojimo pagal hipotekos (įkeitimo) kreditoriaus prašymą atlikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2012, Nr. 59-2972.
59. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. spalio 15 d. įsakymas Nr. 1R-254 „Dėl notaro profesinės veiklos dokumentų saugojimo terminų rodyklės patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2012, Nr. 120-605.
60. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. 1R-258 „Dėl teisingumo ministro 2007 m. sausio 25 d. įsakymo Nr. 1R-34 „Dėl viešo konkurso notaro pareigoms užimti nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2012, Nr. 121-6083.
61. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2012 m. lapkričio 28 d. įsakymas Nr. 1R-297 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos valdomų valstybės registrų ir informacinių sistemų viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę plėtros 2013–2019 metų veiksmų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2012, Nr. 139-7148.
62. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 228 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012–2016 metų programos įgyvendinimo prioritetinių priemonių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2013, Nr. 29-1406; 2013, Nr. 30 (atitaisymas); 2013, Nr. 37 (atitaisymas).

Teisėkūros medžiaga

- 1997 m. gruodžio 12 d. Aiškinamasis raštas Nr. P-957 „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=78679&p_tr2=2.
- 1998 m. balandžio 27 d. Lietuvos Respublikos Seimo Juridinio skyriaus išvada Nr. P-957(2). Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=55161&p_tr2=2.
- 2001 m. gegužės 31 d. Aiškinamasis raštas Nr. IXP-729 „Dėl teikiamų Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo ir su juo susijusių įstatymų projektų“. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=136185&p_tr2=2.
- 2002 m. spalio 15 d. Aiškinamasis raštas Nr. IXP-1989 „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 31, 32, 36, 37, 40, 41, 44, 51, 53, 56, 57, 59, 60 straipsnių ir II skyriaus pavadinimo pakeitimo ir papildymo, įstatymo papildymo 6¹, 6², 15¹, 22¹, 27¹ straipsniais ir 43, 58, 63, 64 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto“. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=188596.
- 2008 m. sausio 29 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-2823. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=313709&p_tr2=2.
- 2009 m. lapkričio 18 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 22, 26,

- 39 ir 43 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 49(1) straipsniu įstatymo projektas Nr. 9335. Prieiga per internetą http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=10056&p_fix=n&p_gov=n.
7. 2011 m. sausio 21 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 31, 47 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-2850. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=391239&p_query=&p_tr2=2.
  8. 2011 m. birželio 2 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2, 19, 20, 22 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 20² straipsniu įstatymo projektas Nr. 11-1772-01. Prieiga per internetą http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=90507&p_org=&p_fix=n&p_gov=n.
  9. 2011 m. spalio 26 d. Aiškinamasis raštas Nr. XIP-3782 „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 15¹, 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto“. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=409512&p_query=&p_tr2=2.
  10. 2009 m. liepos 27 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.66, 3.67, 3.68, 3.73, 3.77, 3.79, 3.305, 3.306, 5.7 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. 5841. Prieiga per internetą http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2148&p_query=&p_tr2=&p_org=8&p_fix=y.
  11. 2009 m. liepos 27 d. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.51, 3.66, 3.67, 3.68, 3.73, 3.77, 3.79, 3.305, 3.306, 5.7 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. 5841 Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=2149&p_org=8&p_fix=y&p_gov=n.
  12. 2011 m. lapkričio 17 d. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pakeitimo ir papildymo projektas Nr. XIP-3865. Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=411716&p_query=&p_tr2=2.

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai

1. 1950 m. lapkričio 4 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14 // Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7390.
2. 1984 m. lapkričio 22 d. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 7, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11 // Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7394.
3. 1961 m. spalio 5 d. Konvencija „Dėl užsienio valstybėse išduotų dokumentų legalizavimo panaikinimo“ // Valstybės žinios, 1997, Nr. 68-1699.
4. 1972 m. gegužės 16 d. Konvencija „Dėl Testamentų registravimo sistemos sukūrimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 77-2667.
5. 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 „Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo užtikrinimo“ // Specialusis leidimas, 2004 1 -30, Nr. 1; Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=40948.
6. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 805/2004, sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą. Specialusis leidimas, 2004 12 30, Nr. 1.
7. 2005 m. rugsėjo 7 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2005/36/EB „Dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo“. Oficialusis leidinys L, 2005, Nr. 255-22.
8. 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 „Dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų

dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo“ // OL L 201, 2012 7 27.

Kiti dokumentai

1. 1992 m. lapkričio 19 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas Nr. I-3069 „Dėl Lietuvos Respublikos, Estijos Respublikos ir Latvijos Respublikos sutarties dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1992, Nr. 34-1033.
2. 1998 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. VIII-810 „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 61-1736.
3. 2008 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 146-5870.
4. Lietuvos Respublikos notarų garbės (etikos) kodeksas, patvirtintas 1994 m. balandžio 29 d. Notarų rūmų susirinkime. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-garb%C4%97s-kodeksas>.
5. Lietuvos notarų rūmų revizijos komisijos darbo reglamentas, patvirtintas 1995 m. balandžio 21 d. Notarų rūmų narių susirinkimo. Lietuvos notarų rūmų informacija.
6. Notarų rūmų prezidiumo darbo reglamentas, patvirtintas 1997 m. birželio 7 d. Notarų rūmų prezidiumo nutarimu (Notarų rūmų prezidiumo 2008 m. balandžio 18 d. nutarimo redakcija). Lietuvos notarų rūmų informacija.
7. Kandidatų į notarus (asesorių) praktikos atlikimo programa (su pakeitimais ir papildymais), patvirtinta Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2003 m. gruodžio 15 d. nutarimu Nr. 4. Lietuvos notarų rūmų informacija.
8. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2007 m. sausio 15 d. nutarimu Nr. 4.2.1 patvirtinta „Paveldėjimo bylų perdavimo vesti kitam notarui tvarka“. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/teis%C4%97s-aktai/notar%C5%B3-r%C5%ABm%C5%B3-veikl%C4%85-reglamentuojantys-teis%C4%97s-aktai/item/27-paveld%C4%97jimo-byl%C5%B3-perdavimo-tvarka>.
9. Notarų atestavimo vykdymo ir organizavimo tvarka, patvirtinta Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2007 m. spalio 22 d. nutarimu Nr. 22. Lietuvos notarų rūmų informacija.
10. Pinigų priėmimo į notaro depozitinę sąskaitą ir jų išmokėjimo taisyklės, patvirtintos 2008 m. vasario 11 d. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo nutarimu Nr. 11. Lietuvos notarų rūmų informacija.
11. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2008 m. vasario 11 d. nutarimu Nr. 13 patvirtinta „Notaro praktikos tvirtinimo prezidiumo posėdyje tvarka“. Lietuvos notarų rūmų informacija.
12. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2008 m. liepos 11 d. nutarimu Nr. 23.1 patvirtinta konsultacija. Lietuvos notarų rūmų informacija.
13. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2010 m. sausio 22 d. nutarimas Nr. 10. Lietuvos notarų rūmų informacija.
14. Notarų ir kandidatų į notarus (asesorių) kvalifikacijos kėlimo programa (su pakeitimais ir papildymais), patvirtinta Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2011 m. kovo 17 d. nutarimu Nr. 11. Lietuvos notarų rūmų informacija.
15. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2011 m. birželio 22 d. nutarimas Nr. 10.4. Lietuvos notarų rūmų informacija.
16. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2011 m. spalio 27 d. nutarimas Nr. 14.4

- „Dėl liudytojo parodymų tvirtinimo“ // Notariatas, 2011, Nr.12.
17. Lietuvos notarų rūmų prezidiumo 2013 m. spalio 24 d. nutarimas Nr. 6 „Dėl notarų dalyvavimo savivaldybių tarybų rinkimuose“. Lietuvos notarų rūmų informacija.
  18. 2008 m. balandžio 11 d. Notarų garbės teismo sprendimas. Lietuvos notarų rūmų informacija.
  19. 2011 m. kovo 16 d. Notarų garbės teismo sprendimas. Lietuvos notarų rūmų informacija.
  20. 2012 m. kovo 22 d. Notarų garbės teismo sprendimas. Lietuvos notarų rūmų informacija.
  21. 2012 m. gegužės 24 d. Notarų garbės teismo sprendimas. Lietuvos notarų rūmų informacija.
  22. Tarptautinės notariato sąjungos statusas. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/115/statutes>.
  23. Notarų etikos principai (nauja redakcija), patvirtinti Tarptautinės notariato sąjungos 2004 m. spalio 17 d. visuotiniame narių susirinkime. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/148/principles-of-notarial-ethics>.
  24. Europos notarų elgesio kodeksas (nauja redakcija), patvirtintas 2009 m. gruodžio 11 d. Europos Sąjungos notariatų tarybos generalinėje asamblėjoje. Europos Sąjungos Notariatų tarybos informacija.
  25. 1877 m. sausio 16 d. Austrijos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais), Nr. 3/1877. Prieiga per internetą <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001677>.
  26. Estijos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/index.aw/15760>, <http://www.notar.ee/15844>. Latvijos civilinis įstatymas. Prieiga per internetą www.ur.gov.lv/faili/ENGLISH%20Normativie%20akti/civillikums.doc.
  27. Latvijos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Notariate_Law.doc; <http://ebookbrowse.com/notariate-law-doc-d46121404>; http://www.vvc.gov.lv/advantage-cms/LV/meklet/meklet_dokumentus.html?query=notarial%20law%20latvia&resultsPerPage=10.
  28. 1993 m. gruodžio 3 d. Latvijos prisiekusių notarų visuotinio susirinkimo patvirtinti Latvijos prisiekusių notarų kolegijos įstatai (2003 m. spalio 17 d. redakcija). Prieiga per internetą <http://latvijasnotars.lv/site/docs/2007/10/16/statuti.pdf>.
  29. Nuostatai dėl minimalios draudimo sumos prisiekusių notarų individualiai draudimo sutarčiai ir grupinio draudimo sutarčiai, taip pat draudimo sutarties privalomoms taisyklėms. Prieiga per internetą <http://www.likumi.lv/doc.php?id=105448&from=off>.
  30. Rusijos Federacijos notariato įstatymų pagrindai (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą <http://base.garant.ru/10102426/>; <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=144683;fl-d=134;dst=4294967295;rnd=0.981325714402241;from=131961-489>; <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=131961>; <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=144683;fl-d=134;dst=4294967295;rnd=0.38469288708430205;from=131961-0>.
  31. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą <http://base.garant.ru/10164072/>; <http://www.russian-civil-code.com/PartII/SectionIV/Subsection1/Chapter30.html>.
  32. 1961 m. vasario 24 d. Vokietijos notariato įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Notar/Berufsrecht/BNotO/index.php>.
  33. Vokietijos notarinio tvirtinimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą <http://www.bnotk.de/Notar/Berufsrecht/BeurkG/index.php>.

34. Vokietijos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Prieiga per internetą http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p6463.
  35. Comparative Legal and Economic Study into EU Conveyancing Services Market. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/competition/sectors/professional_services/studies/studies.html, http://ec.europa.eu/competition/sectors/professional_services/studies/csm_study_complete.pdf.
  36. Guidelines of the European Notarial Network (ENN). Prieiga per internetą <http://www.cnue.be/>.
  37. UNCITRAL arbitražo taisyklės. Prieiga per internetą <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/arbitration/arb-rules-revised/arb-rules-revised-2010-e.pdf>.
- Specialioji literatūra**
1. A. Abramavičius ir kiti *Lietuvos teisinės institucijos / Sudarytojas ir mokslinis redaktorius E. Kūris*. Vilnius, 2011.
  2. A. H. Alonso *Seven Theses on Professional Ethics*. Ethical Perspectives 3, 1996. Prieiga per internetą <http://www.kuleuven.be/ep/viewpic.php?LAN=E&TABLE=EP&ID=859&iframe=true&width=80%&height=80%>.
  3. A. Norkūnas, S. Selelionytė-Drukteinienė *Civilinės atsakomybės praktikumas*. Vilnius, 2008.
  4. A. Brazdeikis *Sandoriai*. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Vilnius, 2009.
  5. A. Dambrauskaitė *Vienašaliai sandoriai paveldėjimo teisėje: valios išreiškimo forma ir teisinės pasekmės // Jurisprudencija*, 2008, Nr. 2 (104).
  6. A. Driukas *Notaras civiliniame procese. Teorija ir praktika // Notariatas*, 2011, Nr. 11.
  7. A. Gutauskas *Notarų baudžiamosios atsakomybės ypatumai // Notariatas*, 2012, Nr. 13.
  8. A. Kucharski *Polish Notary as a Withholder of Tax under Polish Tax Law // Notarius International*, 2005, Nr. 1-2.
  9. A. Laurinavičius *Administravimo pareigūnų etika*. Kaunas, 2001.
  10. A. Norkūnas *Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas // Jurisprudencija*, 2002, t. 28 (20).
  11. A. N. Mironov *Notariat*. Moskva, 2011.
  12. A. Vaišvila *Teisės teorija*. Vilnius, 2004.
  13. A. Vileita *Paveldėjimo teisė*. Vilnius, 2011.
  14. A. Smaliukas ir kiti *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Kn. 4. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka. Vilnius, 2013.
  15. B. I. Livšic, N. I. Kaščurin, B. N. Kovalev, M. I. Sazonova, A. I. Tichenko *Istoričeskije chroniki Rosijskogo notariata*. Moskva, 2003.
  16. B. M. Gongalo, T. I. Zaiceva ir kt. *Notarialnoe pravo Rossii*. Moskva, 2003.
  17. D. Kazlovskis *Notaro vaidmuo steigiant juridinius asmenis Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos valstybėse*. Magistro baigiamasis darbas. Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2005.
  18. D. Pauryš *Ar dar neatėjo laikas permainoms? // Notariatas*, 2012, Nr.14.
  19. D. Svirbutienė *Asmens veiksnio nustatymo teoriniai ir praktiniai aspektai // Notariatas*, 2013, Nr. 15.
  20. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą <http://www.lki.lt/dlkz/>.
  21. Diuran *Zakonodatel'noe ograničenie v vozniknovenii dogovornych pravootnošenij // Ežekvartal'noe obozrenie po graždanskomu pravu*, 1944;
  22. E. Baranauskas *Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai // Jurisprudencija*, 2003, Nr. 37 (29).
  23. E. Ripter *Moral Obiazatel'nyj dogovor, in: Francuzskoe častnoe pravo v seredine XX veka*, t. 2.
  24. E. Andresen *State Liability without the Liability of State. Constitutional Problems related to Individual Professional Liability of Estonian Notaries, Bailiffs and Sworn Translators // Juridica International*

- XI/2006. Prieiga per internetą http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2006_1_146.pdf.
25. E. Calo *National Report: Italy* // Notarius International, 2001, Nr. 3–4.
  26. E. Kūris *Viešasis interesas: teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija* // Notariatas, 2012, Nr. 13.
  27. E. Čaplinskienė *Kas atsakys už palikėjo skolas?*, in: *Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamento*. Konferencijos, vykusios 2009 m. gruodžio 15 d. Vilniuje, pranešimai. Vilnius, 2010.
  28. *European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary*. Wien, 2005.
  29. G. Shaw *Notaries in Central Europe: Transformation as Reprofessionalisation* // Notarius International, 2004, Nr. 3–4.
  30. G. Štaraitė-Barsulienė *Mediacijos taikymo galimybės notaro veikloje* // Socialinių mokslų studijos, 2012, Nr. 4 (1).
  31. H. J. Faßbender, W. Grauel, W. Ohmen, W. Peter, H. Roemer, R. Wittkowski *Notariatskunde*. Rinteln, 2011.
  32. I. Žalėnienė *Kai kurie atstovo atsakomybės civiliniame procese taikymo teisiniai aspektai* // Jurisprudencija, Vilnius, 2004, t. 52 (44).
  33. I. G. Čeremnych *Teoretičeskije osnovy nezavisimogo notariata Rossii*. Moskva, 2006.
  34. I. Kudinavičiūtė-Michailovienė *Peculiarities of Legal Regulation of Marriage Contracts* // Jurisprudencija, 2011, Nr. 18 (1).
  35. I. Vergasova *Notariat v Rossii*. Moskva, 2011.
  36. J. Flur, J. L. Ober, E. Savo *Juridičeskij akt Nr. 124*.
  37. J. Mažylė *Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse*. Informacijos mokslai, 2009. Prieiga per internetą http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/51/102-123.pdf.
  38. J. P. Decorps *Notariatas – ateities profesija* // Notariatas, 2013, Nr. 15.
  39. J. Palidauskaitė *Etika valstybės tarnyboje: mokslinė monografija*. Kaunas, 2010.
  40. J. A. C. Cartner, R. P. Fiske, T. L. Leiter *The International Law of the Shipmaster*. London, 2009.
  41. J. Čiomanas *Pagal vekslių įsipareigojusių asmenų solidarioji atsakomybė* // Juristas, 2009, Nr. 6.
  42. J. Čiomanas *Vekseliai, jų protestavimas, vykdomųjų įrašų darymas* // Notariatas, 2008, Nr. 6.
  43. J. Čiomanas *Vekseliai, jų protestavimas, vykdomųjų įrašų darymas (2)* // Juristas, 2009, Nr. 4.
  44. J. F. Sagaut, M. Latina *Manuel de Deontologie Notariale* // Defrenois, Lextenso Editions, 2009.
  45. J. L. Ober *Graždansko pravovaja otvetstvennost' notariusev*. Moskva, 2007.
  46. J. Stripeikienė *Paveldėjimo teisės normų taikymas Lietuvos teismų praktikoje*, in: *Paveldėjimo teisės Europeizacijos perspektyvos – link Europos testamento*. Konferencijos, vykusios 2009 m. gruodžio 15 d. Vilniuje, pranešimai. Vilnius, 2010.
  47. K. Woschnak *Notaras Europos Sąjungoje. Padėtis Europoje: iššūkiai ir profesinės strategijos gairės*, in: *Lietuvos notariato uždaviniai Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare*. 2004 m. vasario 12 d. Vilniuje vykusios tarptautinės konferencijos medžiaga. Vilnius, 2004.
  48. K. Zaveckas *Uberimae fidei principio turinys draudimo sutartiniuose teisiniuose santykiuose* // Jurisprudencija, 2007, t. 5 (95).
  49. *Kodėl esu notaras?* Vokietijos tarptautinio bendradarbiavimo fondo bendradarbiaujant su Vokietijos Koblenco ir Lietuvos notarų rūmais šeštojo koliokviumo „Prevencinė teisėsauga“, vykusio 2005 m. gegužės 10–11 d., medžiaga. Vilnius, 2004.
  50. *Konsultacijos. Kiti notariniai veiksmai* // Notariatas, 2011, Nr. 12.
  51. L. Gumuliauskienė *Ar perduoti notarams civilinės metrikacijos įstaigų funkcijas?* // Notariatas, 2010, Nr. 9.
  52. L. Gumuliauskienė *Europos vykdomojo*

- rašto procedūros įgyvendinimas – Lietuvos patirtis // Jurisprudencija, 2010, Nr. 4 (122).*
53. L. Gumuliauskienė *Išieškojimas pagal vekselį užsienyje: Europos vykdomasis raštas // Notariatas, 2007, Nr. 1.*
  54. L. Gumuliauskienė *Lietuvos notarų rūmų tarptautinis bendradarbiavimas // Notariatas, 2007, Nr. 1.*
  55. L. Madeikytė *Notariato rūšys // Notariatas, 2007, Nr. 3.*
  56. L. V. Papirtis, S. Bulka *Civilinės atsakomybės draudimas: interesų derinimo problemos // Jurisprudencija, 2001, t. 23 (15).*
  57. *Lietuvos notariato istorija. Vilnius, 2012.*
  58. *Lietuvos notarų rūmams 10 metų. Vilnius, 2002.*
  59. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 1. Bendrosios nuostatos. Vilnius, 2001.
  60. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Kn. 2. Asmenys. Vilnius, 2002.
  61. M. Vainiutė *Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai // Jurisprudencija 2010, Nr. 4 (122).*
  62. M. A. Alenov *Procedura soveršenija morskogo protesta kak element ekologičeskogo procesa // Notarialnyj vestnik, 2007, № 3.*
  63. M. Čirbaitė *Europos notarų tinklas – praktinė pagalba Europos Sąjungos valstybių notarams // Notariatas, 2008, Nr. 5.*
  64. M. Kačergis *Depozitinės sąskaitos // Notariatas, 2008, Nr. 6.*
  65. M. Maksimaitis *Lietuvos notariatas 1918–1940 m.: teisinio reguliavimo ypatumai // Jurisprudencija, 2010, Nr. 2 (120).*
  66. M. Stračkaitis *Civilinio kodekso dešimtys metų taikymo notarinėje praktikoje patirtis ir problemos // Notariatas, 2012, Nr. 13.*
  67. M. Stračkaitis *Jūriniai protestai – išskirtinės specifikos notarinės praktikos forma // Notariatas, Nr. 3, 2007.*
  68. M. Stračkaitis *Vekselis ir notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika // Notariatas 2007, Nr. 1.*
  69. N. Kuijpers, J. Noailly, B. Vollaard *Liberalisation of the Dutch Notary Profession. Reviewing its scope and impact, 2005. Prieiga per internetą www.cpb.nl.*
  70. N. Ljapidevskij *Istorija notariata. Moskva, 1875.*
  71. N. Vasiljevienė *Verslo etika ir elgesio kodeksai: filosofinės ištakos, metodologiniai pagrindai ir šiuolaikinės praktikos bruožai. Vilnius, 2003.*
  72. *Namų advokatas. Vilnius, 2002.*
  73. *Nastol'naja kniga notariusa. T. 2. Moskva, 2003.*
  74. *Notarial'noe pravo Rossii / Red. V. V. Jarkov. Moskva, 2003.*
  75. *Notaries and Notarial Practice Act // Prom. SG. 104/6 Dec 1996.*
  76. O. Fedosiukas *Baudžiamoji atsakomybė kaip ultima ratio priemonė // Metinis informacinis pranešimas, 2011, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas.*
  77. P. Becque *Europos notariatas: vienybė įvairovėje // Notariatas, 2007, Nr. 2.*
  78. P. Kuconis, V. Nekrošius *Teisėsaugos institucijos. Vilnius, 2000.*
  79. P. L. Murray *Real Estate Conveyancing in 5 European Member States: A Comparative Study. Prieiga per internetą www.cnue-nouvelles.be/en/000/actualites/murray-report-final.pdf.*
  80. P. L. Murray, R. Stürmer *The Civil Law Notary – Neutral Lawyer for the Situation. München, 2010.*
  81. P. Lorot *The Notarial Profession in Europe at Risk. The Institut Choiseul's Strategic Papers, 2012.*
  82. P. S. Vitkevičius *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius, 2006.*
  83. R. Drakšas. *Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos. Vilnius, 2012.*
  84. R. Bock *Europos Teisingumo Teismo sprendimo dėl Europos Bendrijų sutarties pažeidimo analizė ir profesinių kvalifikacijų ateitis // Notariatas 2012, Nr. 13.*
  85. R. Bock *Notaras ir Europos įmonių teisė. Vokietijos tarptautinio*

- teisinio bendradarbiavimo fondo, bendradarbiaujant su Vokietijos Koblenco ir Lietuvos notarų rūmais, šeštojo koliokviumo „Prevencinė teisėsauga“ medžiaga. Vilnius, 2005.
86. R. Gaupp *The Impartiality of the Notary: a Guarantee in Contract Law*. Prieiga per internetą http://www.bnotk.de/_downloads/UINL_Kongress/Mexico/THEME_I_GAUPP_EN.pdf.
  87. R. Nahuis, J. Noailly *Competition and Quality in the Notary Profession*, 2005. Prieiga per internetą www.cpb.nl.
  88. R. Pukienė, I. Stokaitė *Profesinė valstybės tarnautojų etika – teorinis aspektas*. Prieiga per internetą http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Konferencijos/KTU_PI/KNYGA2005%20PDF/straipsniai/Socialis/Pukiene,%20Stokaite.pdf.
  89. R. van den Bergh, Y. Montangie *Theory and Evidence on the Regulation of the Latin Notary Profession*. Erasmus Competition and Regulation institute (ECRI)-report 0604, 2006 June. Prieiga per internetą <http://www.seor.nl/media/files/law-and-economics-notaries.pdf>.
  90. R. Volodko *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje*. Vilnius. 2010.
  91. Razvitie nebiudžetnogo notariata v Rossii: kvalificirovannaja juridičeskaja pomošč' ir zaščita prav graždan i juridičeskich lic / Red. B. Livšic. Moskva, 2000.
  92. S. Bulka *Draudiminis įvykis kaip profesinės civilinės atsakomybės draudimo paskirties įgyvendinimo problema* // *Jurisprudencija*, 2001, t. 23 (15).
  93. S. Bulka *Profesinės civilinės atsakomybės draudimo sampratos bei tiesioginės paskirties įgyvendinimo problema* // *Jurisprudencija*, 2001, t. 19 (11).
  94. S. Šaltauskienė *Mediacija ir notariatai: pasaulio patirtis ir Lietuvos perspektyvos* // *Notariatas* 2012, Nr. 13.
  95. S. Šaltauskienė *Notaro, seniūno ir konsulinio pareigūno atliekami notariniai veiksmai* // *Notariatas*, 2007, Nr. 2.
  96. S. Šaltauskienė *Status quo* // *Notariatas*, 2008, Nr. 4.
  97. S. Vencloviėnė *Pilietybės reikalavimas notarams – nediskriminavimo principo pažeidimas?* // *Notariatas*, 2009, Nr. 8.
  98. T. I. Zaiceva *Notarial'naja praktika: otvety na voprosy*. Moskva, 2007.
  99. T. Kontautas *Draudiminio įvykio apibrėžimas profesinės civilinės atsakomybės draudimo sutartyse* // *Teisė*, 2004, t. 52.
  100. T. Kontautas *Draudimo sutarčių teisė*. Vilnius, 2007.
  101. T. M. Šamba, V. N. Kokin, N. T. Šamba *Notariat v Rosijskoj Federacii*. Moskva, 2010.
  102. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Prieiga per internetą <http://www.tzz.lt/m/magistratas>.
  103. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 2001.
  104. *The Austrian Judicial System*. Institucions-Agencies-Services. Federal Ministry of Justice. Vienna, 2009.
  105. V. Mikelėnas *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Vilnius, 2009.
  106. V. Mikelėnas *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius, 1995.
  107. V. Mikelėnas *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Kn. 6 Prievolių teisė. T. 1. Vilnius, 2003.
  108. V. Mikelėnas *Prievolių teisė*. Vilnius, 2002, d. 1.
  109. V. Mikelėnas *Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas* // *Notariatas*, 2007, Nr. 2.
  110. V. Mikelėnas *Šeimos teisė*. Vilnius, 2009.
  111. V. Piesliakas *Lietuvos baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2008, kn. 2.
  112. V. Gaivenis *Nuo raštininko iki notaro*. Vilnius, 2007.
  113. V. Gaivenis *Trumpa Lietuvos notariato istorijos apžvalga*, in: *Lietuvos notariatas*. Vilnius, 1996.
  114. V. Majūtė *Europos testamentai* // *Notariatas*, 2009, Nr. 8.
  115. V. Majūtė *Notaro vaidmuo valstybiniuose žemės sandoriuose* // *Notariatas*, 2012, Nr. 13.

116. V. Majūtė. *Asmens veiksnimo nustatymo problemos notarinėje praktikoje* // Notariatas, 2009, Nr. 7.
117. V. Nekrošius *Dėl ETT sprendimų taikymo notarų atžvilgiu* // Notariatas 2012, Nr. 13.
118. V. Nekrošius *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. D. 1. Vilnius, 2009.
119. V. Nekrošius *Notariato teisė*. Kaunas, 1997.
120. V. Nekrošius *Notarinis dokumentas kaip teisėtos civilinės apyvartos garantas Lietuvos Respublikoje* // Notariatas, 2010, Nr. 10.
121. V. Nekrošius *Notaro vaidmuo postmodernioje visuomenėje* // Notariatas, 2007, Nr. 2.
122. V. Nekrošius, M. Stračkaitis *Notariato raida atkūrus nepriklausomybę*, in: *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius, 2012.
123. V. Pakalniškis *Kaip notarui adaptuotis šiame sudėtingame postmodernistiniame pasaulyje* // Notariatas, 2007, Nr. 2.
124. W. Pintens *International Encyclopedia of Laws: Family and Succession Law*. Kluwer, 2006.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1004 „Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo“ 3.1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 499 straipsnio pirmajai daliai ir Lietuvos Respublikos darbo apmokėjimo įstatymo 2 straipsniui“ // Valstybės žinios, 1997, Nr. 7-130.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1999, Nr. 90-2662.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 181-6708; Nr. 186 (atitaisymas).
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 5 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 5 dalies, 6 straipsnio 1, 3, 4 dalių (2000 m. birželio 29 d. redakcija), 10 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1 dalies, 15 straipsnio (2000 m. birželio 29 d. redakcija) 1, 2 dalių, Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo 31 straipsnio (2000 m. rugpjūčio 29 d. redakcija) 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5430.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos darbo kodekso 187 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimo Nr. 937 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1, 2 punktų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo

- 24 d. nutarimo Nr. 316, „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1, 2 punktu, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. balandžio 4 d. nutarimo Nr. 361 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1, 2 punktu (2005 m. balandžio 4 d., 2006 m. kovo 27 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. kovo 27 d. nutarimo Nr. 298 „Dėl minimaliojo darbo užmokesčio didinimo“ 1 punkto (2006 m. kovo 27 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2007, Nr. 34-1244.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 4-136.
  8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo“ patvirtintų kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 23-852.
  9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. kovo 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo 51 straipsnio (2000 m. spalio 10 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2009, Nr. 36-1390.
  10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. vasario 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo (2004 m. kovo 5 d. redakcija) 11 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 16-758.
  11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2010, Nr. 34-1620.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. birželio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-328/1999.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398/1999.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-978/1999.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-584/1999.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-810/2000.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1243/2000.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-168/2001.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2001.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2001.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-351/2002.

11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327/2002.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-614/2002.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-836/2002.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-645/2002.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-993/2002.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1063/2002.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-764/2003.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1066/2003.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 21 d. civilinėje byloje Nr. 3K-7-127/2003.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2004.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2004.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2004.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-475.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-512/2004.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156/2005.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-90/2005.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-443/2005.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88/2006.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-20/2006.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-295/2006.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88/2006.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2006.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-584/2006.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2007.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-20/2007.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-8/2007.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-133/2007.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-86/2007.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-154/2007.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-251/2007.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-368/2007.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-273/2007.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje

- Nr. 3K-3-419/2007.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007.
  45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-586/2007.
  46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-10/2008.
  47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52/2008.
  48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-240/2008.
  49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-264/2008.
  50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-228/2008.
  51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-418/2012.
  52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-432/2008.
  53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-479/2008.
  54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-452/2008.
  55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-504/2008.
  56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-252/2008.
  57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-47/2009.
  58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-80/2009.
  59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-12/2009.
  60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-288/2009.
  61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2009.
  62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-384/2009.
  63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-531/2009.
  64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2009.
  65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-72/2010.
  66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-140/2010.
  67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-166/2010.
  68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-257/2010.
  69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-303/2010.
  70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-316/2010.
  71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2010.
  72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-28/2011.
  73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-43/2011.
  74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-73/2011.
  75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208/2011.
  76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m.

- gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-237/2011.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262/2011.
  78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-278/2011.
  79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-348/2011.
  80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2011.
  81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-556/2011.
  82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2012.
  83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131/2012.
  84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-165/2012.
  85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-362/2012.
  86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-339/2012.
  87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-373/2012.
  88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-311/2012.
  89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2012.
  90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-558/2012.
  91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-46/2013.
  92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-130/2013.
  93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-215/2013.
  94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-260/2013.
  95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės mėn. 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191/2013.
  96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-313/2013.
  97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-571/2013.
  98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisėjų senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turтинės žalos, padarytos eismo įvykio metu“ // Teismų praktika, 2000, Nr. 13.
  99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga „Nepilnamečių turтинių teisių apsauga paveldėjimo teisiniuose santykiuose“ // Teismų praktika, 2011, Nr. 35.
  100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. rugsėjo 23 d. konsultacija A3-110. Prieiga per internetą http://www.infolex.lt/lat_web_test/4_tpbuileteniai/senos/nutartis.aspx?id=28531.

Kitų Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. Lietuvos apeliacinio teismo 2001 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-175/2001.
2. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-267/2005.
3. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-131/2011.
4. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje

- Nr. 2A-290/2012.
5. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. birželio 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴-1057-06.
  6. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. spalio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁷⁵-1606/08.
  7. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1536/2009.
  8. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. kovo 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-1371/2012.
  9. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. liepos 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2318/2012.
  10. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2009 m. sausio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-19-171/2009.
  11. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2009 m. vasario 13 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. 1-69-815/2009.
  12. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2012 m. vasario 23 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. 1-1151-281/2012.
  13. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. lapkričio 27 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-269-280.

Tarptautinių institucijų praktika

1. 2001 m. balandžio 3 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo nutarimas dėl priimtumo byloje O. V. R. v. Russia (dec.), no. 44319/98, ECHR 2001-V.
2. 2008 m. gegužės 6 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo nutarimas dėl priimtumo byloje National Notary Chamber v. Albania (dec.), no. 17029/05.
3. Europos Teisingumo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. sprendimai byloje:

C-47/08 Europos Komisija prieš Belgijos Karalystę, C-50/08 Europos Komisija prieš Prancūzijos Respubliką, C-51/08 Europos Komisija prieš Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę, C-52/08 Europos Komisija prieš Portugalijos Respubliką, C-53/08 Europos Komisija prieš Austrijos Respubliką, C-54/08 Europos Komisija prieš Vokietijos Federacinę Respubliką, C-61/08 Europos Komisija prieš Graikijos Respubliką. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:204:FULL:LT:PDF>, <http://www.teismai.lt/lt/tarpt-bendr/tarpt-teism-inst-spr/estt-sprendimai/>, http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/.

Kita medžiaga

1. ENN – Europos notarų tinklas. Prieiga per internetą <http://www.enn-rne.eu/reseau-notarial-europeen-en/001/index.html>.
2. Estijos notarų rūmai. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/>.
3. EUFides. Prieiga per internetą <http://www.notaries-of-europe.eu/index.php?pageID=8033>.
4. Europos notarų sąvadas. Prieiga per internetą <http://www.notaries-directory.eu/>.
5. Europos notarų tinklo (angl. *European Notarial Network*) informacija.
6. Europos notarų tinklo gairės. Prieiga per internetą <http://www.cnue.be/>.
7. Europos notarų tinklo sukūrimas. Prieiga per internetą <http://www.notaries-of-europe.eu/news/press-releases/press-release-title1322841039>.
8. Europos reikalų komisija. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/119/europeeuropean-affairs-commission-cae>.
9. Europos Sąjungos notariato tarybos struktūra. Prieiga per internetą <http://www.notaries-of-europe.eu/about-us/organization>.
10. Europos Sąjungos notariatų taryba. Apie Europos notarus. Prieiga per

- internetą <http://www.notaries-of-europe.eu/about-us/overview>.
11. Europos Sąjungos notariatų taryba. Prieiga per internetą <http://www.notarurumai.lt/index.php/lt/notar%C5%B3-r%C5%ABmai/bendradarbiavimas/item/59-europos-s%C4%85jungos-notariat%C5%B3-taryba-cnue>.
  12. Europos teismo tinklo civilinėse ir komercinėse bylose glosarijus. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/civiljustice/glossary/glossary_lt.htm#AuthInst.
  13. Ispanijos teisingumo ministerija. Prieiga prie profesinių profilių pristatymo. Prieiga per internetą <http://www.mjjusticia.gob.es/cs/Satellite/es/1215197355992/EPublico/1215326601162/DetallePerfil.html>.
  14. Notariatas – visuomenės lūkesčių civilinės teisės srityje skydas, rodo apklausa. Prieiga per internetą <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=49185>.
  15. Obščie principy nasledovanija. Estijos notarų rūmų informacija. Prieiga per internetą <http://www.notar.ee/894>.
  16. Pasitikėjimas notaras – rekordinėse aukštumose // Notariatas, 2012, Nr. 14.
  17. Prancūzijos aukščiausioji notariato taryba. Prieiga per internetą <http://www.notaires.fr/notaires/en/high-council-of-french-notariat>.
  18. Prancūzijos aukščiausioji notariato taryba. Prieiga per internetą <http://www.notaires.fr/notaires/conseil-superieur-du-notariat>.
  19. Prancūzijos regioninės notarų tarybos. Prieiga per internetą http://www.notaires.fr/notaires/en/xpage/annuaires?page=directory&id_directory=4&orig_page_id=533
  20. Prancūzijos teritoriniai notarų rūmai. Prieiga per internetą http://www.notaires.fr/notaires/en/xpage/annuaires?page=directory&id_directory=5&orig_page_id=534
  21. Prieiga per internetą http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/rc_eeo_filling_lt_lt.htm.
  22. Prieiga per internetą <http://www.dolceta.eu/lietuva/Mod2/Kas-yra-kliringas.html>.
  23. Prieiga per internetą <http://www.europaesische-juristenausbildung.de/Themen/notariattext.htm>.
  24. Projektas „Paveldėjimas Europoje“. Europos Sąjungos notariatų tarybos ir Europos notarų tinklo informacija. Prieiga per internetą www.successions-europe.eu/.
  25. Projekto „Poros Europoje“ medžiaga. Prieiga per internetą www.couples-europe.eu.
  26. Rusijos federaliniai notarų rūmai. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/>.
  27. Rusijos federaliniai notarų rūmai. Funkcijos. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/functions/>.
  28. Rusijos federaliniai notarų rūmai. Prezidentas. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/president/>.
  29. Rusijos federaliniai notarų rūmai. Susirinkimas. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/organy-upravljenija/meeting/>.
  30. Rusijos federaliniai notarų rūmai. Valdyba. Prieiga per internetą <http://www.notariat.ru/fnp/organy-upravljenija/board/>.
  31. Tarptautinė notariato sąjunga. Misija. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/2/mission>.
  32. Tarptautinės notariato sąjungos nariai notariatai. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/6/member-notariats-country>.
  33. Tarptautinės notariato sąjungos komisijos ir darbo grupės. Prieiga per internetą <http://www.uinl.org/4/commissions-&-working-groups>.
  34. Tarptautinis notariato istorijos institutas. Prieiga per internetą <http://www.notaires.fr/notaires/institut-international-d-histoire-du-notariat>.
  35. Tarptautinės notariato sąjungos

- Pasaulinis notarų tinklas.
Prieiga per internetą
<http://www.uinl.org/156/presentation>.
36. Tarptautinės notariato sąjungos XXV kongresas. Prieiga per internetą
<http://www.uinl.org/473/25th-international-congress-of-notaries-madrid-spain-2007>.
  37. Tarptautinės notariato sąjungos XXVI kongresas. Prieiga per internetą
<http://www.uinl.org/448/26th-international-congress-of-notaries-marrakesh-morocco-2010>.
  38. Tarptautinės notariato sąjungos XXVII kongresas. Prieiga per internetą
<http://www.uinl.org/449/27th-international-congress-of-notaries-lima-peru-2013>.
  39. Teisininko profesijos – Belgija. Prieiga per internetą
https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-be-lt.do?member=1
  40. Teisininko profesijos – Estija. Prieiga per internetą
https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ee-lt.do?member=1
  41. Teisininko profesijos – Liuksemburgas. Prieiga per internetą
https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-lu-lt.do?member=1
  42. Testamentų registro statistika. Prieiga per internetą
https://www.hipotekosistaiga.lt/Statistika/tr_trusys.html.
  43. The High Council of French Notariat. Prieiga per internetą
<http://www.notaires.fr/notaires/en/high-council-of-french-notariat>.
  44. Vokietijos federaliniai notarų rūmai. Uždaviniai ir veikla. Prieiga per internetą
<http://www.bnotk.de/Bundesnotarkammer/Aufgaben-und-Taetigkeiten/index.php>.
  45. Vokietijos federaliniai notarų rūmai. Vokietijos notarų organizacija. Prieiga per internetą
<http://www.bnotk.de/en/organisation.php>.
  46. Vokietijos notarų asociacija. Prieiga per internetą
<http://www.dnotv.de/>.
  47. Vokietijos notarų institutas. Prieiga per internetą
<http://www.dnoti.de/>.
  48. Vokietijos federalinių notarų rūmų informacija. Prieiga per internetą
http://www.bnotk.de/en/what_for.php.
  49. Vedybų sutarčių registro statistika. Prieiga per internetą
https://www.hipotekosistaiga.lt/statistika/vsr_rusys.html.
  50. What is a Notary? Prieiga per internetą
<http://www.thenotariessociety.org.uk/what-is-a-notary>.

UDK 347.96(474.5)
No-119

Notariato teisė. – Klaipėda: Druka, 2014. – 352 p.

ISBN 978-609-404-162-4

Kalbos redaktorė Edita Birulienė

Maketavo Ingrida Ramanauskienė

Tiražas 1 000 egz.

Lietuvos notarų rūmai

Olimpiečių g. 4, Vilnius
El. p. rumai@notarai.lt
www.notarurumai.lt

Rengė spaudai ir spausdino UAB „Druka“

Mainų g. 5, Klaipėda
El. p. info@druka.lt
www.druka.lt

